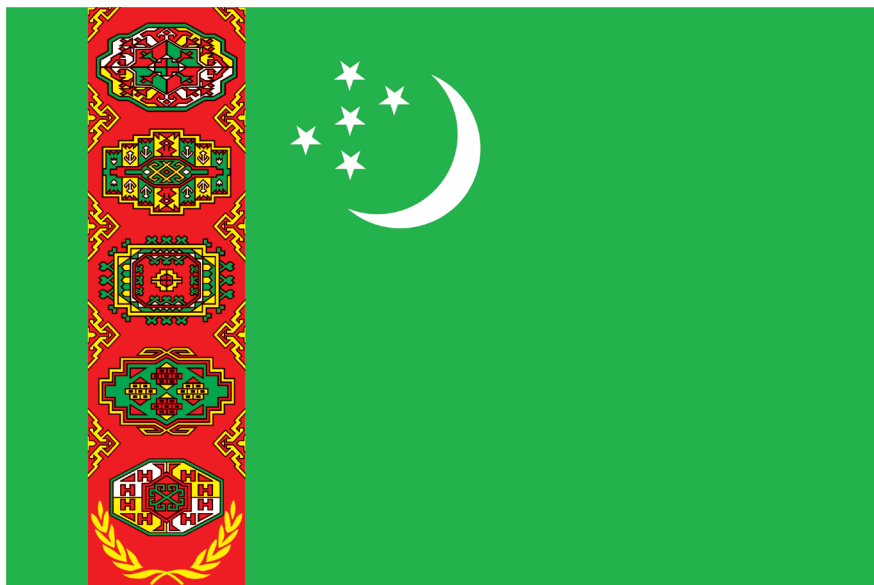

**TÜRKMENISTANYŇ PREZIDENTI
GURBANGULY BERDIMUHAMEDOW**

TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET TUGRASY

TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET BAÝDAGY

TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET SENASY

Janym gurban saňa, erkana ýurdum,
Mert pederleň ruhy bardyr köňülde.
Bitarap, garaşsyz topragyň nurdur,
Baýdagyň belentdir dünýäň öňünde.

Gaýtalama:

Halkyň guran Baky beýik binasy,
Berkarar döwletim, jigerim-janym.
Başlaryň täji sen, diller senasy,
Dünýä dursun, sen dur, Türkmenistanym!

Gardaşdyr tireler, amandyr iller,
Owal-ahyr birdir biziň ganymyz.
Harasatlar almaz, syndyrmaz siller,
Nesiller döş gerip gorar şanymyz.

Gaýtalama:

Halkyň guran Baky beýik binasy,
Berkarar döwletim, jigerim-janym.
Başlaryň täji sen, diller senasy,
Dünýä dursun, sen dur, Türkmenistanym!

TÜRKMENISTANYŇ BILIM MINISTRFIGI
TÜRKMENISTANYŇ YLYMLAR AKADEMIÝASY
MINISTRY OF EDUCATION OF TURKMENISTAN
ACADEMY OF SCIENCES OF TURKMENISTAN
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ ТУРКМЕНИСТАНА
АКАДЕМИЯ НАУК ТУРКМЕНИСТАНА

**TÜRKMENISTANYŇ GARAŞSYZLYGYNÝŇ ŞANLY
30 ÝYLLYGY MYNASYBETLI “YLYM, TEHNIKA WE
INNOWASION TEHNOLOGIÝALARYŇ ÖSÜŞI” ATLY YLMY
MASLAHATYŇ NUTUKLARYNYŇ GYSGAÇA BEÝANY**
(2021-nji ýylyň 12-13-nji iýuny)

**ABSTRACTS OF PAPERS OF THE SCIENTIFIC CONFERENCE
“SCIENCE, TECHNOLOGY AND DEVELOPMENT OF
INNOVATIVE TECHNOLOGIES”, DEDICATED TO THE 30TH
ANNIVERSARY OF INDEPENDENCE OF TURKMENISTAN**
(June 12-13, 2021)

**МАТЕРИАЛЫ НАУЧНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
«НАУКА, ТЕХНИКА И РАЗВИТИЕ ИННОВАЦИОННЫХ
ТЕХНОЛОГИЙ», ПОСВЯЩЕННОЙ 30-ЛЕТНЕМУ ЮБИЛЕЮ
НЕЗАВИСИМОСТИ ТУРКМЕНИСТАНА**
(12-13 июня 2021 года)

III

Aşgabat • Ylym • 2021

UOK 323+004.3+001(575.4)

T 90

T90 Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň şanly 30 ýyllygy mynasybetli “Ylym, tehnika we innowasion tehnologiýalaryň ösüşi” atly ylmy maslahatyň nutuklarynyň gysgaça beýany. – A.: Ylym, 2021. – 624 s.

TDKP № 100

KBK 66.3+32.97+72(2Tü)

© Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasy, 2021

© “Ylym” neşirýaty, 2021

**VI BÖLÜM
YNSANPERWER YLYMLAR**

**SECTION VI
HUMANITIES**

**СЕКЦИЯ VI
ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ**

Žaýnagül Kadyrkulowa
(Gyrgyzstan)

**HALYÇYLYK AZIÝANYŇ HALKLARYNYŇ MEDENIÝETINDE
AMALY-HAŞAM SUNGATYNYŇ GADYMDAN GELÝÄN
GÖRNÜŞIDIR (TÜRKMENISTANYŇ WE GYRGYZYSTANYŇ
MYSALYNDA)**

Halyçylyk Aziýanyň gadymy we giňden ýaýran halk senetleriniň biridir. Makalada Türkmenistanyň we Gyrgyzystanyň mysalynda halyçylyga Merkezi Aziýanyň halklarynyň medeniýetinde amaly-haşam sungatynyň gadymdan gelýän görnüşi hökmünde seredilýär.

Zhainagul Kadyrkulova
(Kyrgyzstan)

**CARPET WEAVING AS A TRADITIONAL KIND OF
DECORATIVE APPLIED ART IN CULTURE OF THE PEOPLES
OF CENTRAL ASIA (ON THE EXAMPLE OF TURKMENISTAN
AND KYRGYZSTAN)**

Carpet weaving is one of the ancient and widespread branches of folk crafts in Central Asia. The article considers carpet weaving as a traditional form of decorative and applied art in the culture of the peoples of Central Asia on the example of Turkmenistan and Kyrgyzstan

Жайнагуль Кадыркулова
(*Кыргызстан*)

КОВРОТКАЧЕСТВО – ТРАДИЦИОННЫЙ ВИД ДЕКОРАТИВНО – ПРИКЛАДНОГО ИСКУССТВА КУЛЬТУРЫ НАРОДОВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ (НА ПРИМЕРЕ ТУРКМЕНИСТАНА И КЫРГЫЗСТАНА)

История тканых ковров насчитывает не одну тысячу лет, и поэтому, естественно, в ковроткачестве были свои периоды расцвета и упадка. С давних пор люди украшали жилище коврами.

В культуре кочевых народов ковры получили особое признание и стали широко распространяться по ареалам обитания племен, живущих в легких домах, юртах. Рождение ковра в среде кочевых народов было обусловлено самим их бытом - резко континентальным.

История создания восточных ковров продиктована самим образом жизни кочевых племен. Использование овечьей шерсти, и изобретение подвижного ткацкого станка привели к расцвету ковроткачества на Востоке.

Сначала ковры имели исключительно бытовое применение. Ими утепляли стены юрт, полы, подкладывали под седло лошади. Удобство использования ковра было в том, что он легко транспортировался с места на место. В процессе развития ковроткачества начинает совершенствоваться технология изготовления ковра, мастера начинают экспериментировать с композицией, цветовым сочетанием элементов орнамента. Ковер кроме бытового назначения начинает использоваться как предмет роскоши, цена ковров достигает таких размеров, что ими начинают расплачиваться за налоги, преподносить в дар. Качество ковров оценивалось не только по технологии изготовления и художественности, но и по количеству лет их существования – многие ковры служили своим владельцам пятьдесят, а то и сто лет, их передавали из поколения в поколение. По месту основных районов производства выделяют турецкие, персидские, кавказские, азербайджанские, туркменские, дагестанские, индийские ковры.

В материальной культуре всех среднеазиатских народов отдельное место занимает ковровое искусство. Это отдельная категория прикладного ремесла, которая имеет свои обычаи и традиции. Ковроткачество – это искусство, имеющее вековую историю.

Kadyrkul Karabukaýew
(Gyrgyzystan)

EKOLOGIÝA MEDENIÝETINIŇ EMELE GELMEGINDE RUHY WE EKOLOGIÝA GYMMATLYKLARY

Bu makalada daşky gurşaw meselelerini çözmegiň mehanizmlerinden biri bolan jemgyýetiň ekologik medeniýetiniň emele gelşine garalýar. Şu nukdaýnazardan, häzirki zaman jemgyýetiniň ekologik medeniýetiniň emele gelmeginde we ösmeginde uly orun eýeleýän gyrgyz halkynyň etno-ekologik däplerini öwrenmäge aýratyn üns berilýär.

Kadyrkul Karabukayev
(Kyrgyzstan)

SPIRITUAL AND ECOLOGICAL VALUES IN THE PROCESS OF FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE

This article reviews understanding of the formation of the ecological culture of society, which is one of the mechanisms for solving environmental problems. In this context, special attention is paid to the study of spiritual and ecological processes, in particular, the ethno-ecological traditions of the Kyrgyz people, which can play a huge role in the formation and development of the ecological culture of modern society.

Кадыркул Карабукаев
(Кыргызстан)

ДУХОВНО-ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ЦЕННОСТИ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

В условиях глобализации современная экологическая ситуация требует нового подхода в осмыслении отношений человека, общества с природой, посредством уяснения особенностей процессов социокультурного развития, в частности, развитие экологической культуры, формирующей коэволюционное развитие общества и природы. В свою очередь эколого-ценностные ориентиры экологической культуры обуславливает необходимость углубленного и системного изучения социокультурного, духовного наследия народов. В этом контексте особое внимание уделя-

ется изучению духовно-экологических ценностей и процессов, в частности, этноэкологических традиций кыргызского народа, которые могут сыграть огромную роль в формировании и развитии экологической культуры современного общества. В связи с этим исследование особенностей этнокультуры, в частности, ее экологическую составляющую (этноэкологические традиции) в эволюционном развитии кыргызского народа является актуальным. Тем более, изучение этноэкологических традиций, объясняющих важнейшие стороны функционирования социокультурной этнической общности в процессе взаимодействия с окружающей природной средой необходимо для комплексного анализа экологических традиций, обобщения их опытов, как в теоретических, так и в практических аспектах. Так как этнос и этническая общность развивается в целостном социокультурно-природной среде, которая представляет собой совокупность материальных, социокультурных, духовных условий, окружающих человека, влияет на формирование его самосознания и мышления, его образ жизни и участвует в трансформации новым поколениям их культуры, ценностей, традиций, стереотипов модели поведения, ценностных ориентаций и действий.

Диалектика культурно-исторического развития народа показывает, что этноэкологические традиции развивались во взаимодействии с природной средой, приобретая рациональные механизмы адаптации к ней, стремясь сбалансировать свои отношения с природой путем осуществления духовно-экологических процессов. Она, как способ духовно-практического освоения мира, выражает эволюционную сущность взаимоотношения этноса с природной средой. На их становление оказали влияние самые разнообразные мифологические и религиозные формы (архаические верования, культы, тэнгрианство, тотемизм, анимизм, зороастризм, шаманизм и др.), которые являлись духовно-культурной основой этноса и этнического сообщества. Этноэкологические традиции – это выработанные своеобразные методы регуляции взаимоотношений человека, людей и природы экологической направленности (традиций, верований, обрядов, привычек, стереотипов норм поведения и т.д.), которые могут способствовать формировать у людей экологическую культуру. При этом учитывается то важное обстоятельство, что экологическая составляющая этнической культуры, в частности этноэкологические традиции, сформировавшиеся в процессе многовекового взаимодействия людей с окружающей природной средой является специфическим способом и механизмом существования, жизнеобеспечения народов. Именно имея богатый

опыт сосуществования с окружающей средой экологические традиции, как форма духовной культуры, являются потенциалом этнокультурной регенерации в условиях, когда необходим выбор путей поиска для наиболее оптимального подхода к гармоническому отношению с природой.

На основании вышеизложенного считаем, что изучение духовно-экологических ценностей народов может способствовать формированию экологической культуры на более высоком уровне с активизацией поиска механизмов коэволюционного развития социоприроды.

Eldar Rustamow
(*Gazagystan*)

RAMSAR SEBIT BAŞLANGYJY HALKARA HYZMATDAŞLYGYŇ GURALY HÖKMÜNDE

Ramsar Konwensiýasyna 2021-nji ýylda 50 ýyl dolýar, oňa 1971-nji ýylda Hazar deňziniň günorta kenaryndaky Eýran Yslam Respublikasynyň Ramsar şäherinde gol çekildi. Onuň hereket edýän döwründe oňa 170-den gowrak döwlet, şol sanda Türkmenistan we beýleki Merkezi Aziýa döwletleri goşuldy. Onuň ileri tutulýan ugurlary ekologiýa ýagdaýlaryna baha bermek, sebitde durnukly ösüşi üpjün etmek, klimatyň üýtgemegi bilen bagly tebigy heläkçilikleriň önüni almak, maglumatlary alyşmagy ýola goýmak we beýlekiler hasaplanýar.

Eldar Rustamov
(*Kazakhstan*)

RAMSAR REGIONAL INITIATIVE AS AN INSTRUMENT OF INTERNATIONAL COOPERATION

The main milestones of the establishment and activity of the Ramsar Regional Initiative of Central Asia (RRI-CA), established in 2016 on the initiative of the Secretariat of the Ramsar Convention, to which Turkmenistan has been a party since 2009, are presented. The priority directions of the RRI-CA are shown: to become a link and an active intermediary between the countries of Central Asia and the Ramsar Convention Secretariat; to help the countries of our region to carry out activities to fulfill the obligations under the convention.

РАМСАРСКАЯ РЕГИОНАЛЬНАЯ ИНИЦИАТИВА КАК ИНСТРУМЕНТ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

В 2021 г. Рамсарской конвенции (РК) исполнилось 50 лет: она была подписана в феврале 1971 г. в иранском городе Рамсар на южном берегу Каспийского моря. За время её деятельности к ней присоединилось более 170 государств, включая Туркменистан и остальные страны Центральной Азии: Казахстан вступил в мае 2007 г. и на сегодняшний день имеет десять Рамсарских угодий, соответственно, Кыргызстан – март 2003 г., включены три Рамсарских угодья; Таджикистан – ноябрь 2001 г., пять Рамсарских угодий; Туркменистан – июль 2009 г., два Рамсарских угодья; Узбекистан – февраль 2002 г., три Рамсарских угодья.

В Рамсарский список водно-болотных угодий международного значения внесено 2341 водно-болотное угодье общей площадью 252 млн. га. Информация о состоянии этих природных объектов (Рамсарских угодий) содержится в базе данных Конвенции и постоянно обновляется. Вносятся информация об угодьях, которые соответствуют Рамсарским критериям, включающим следующие позиции: 1. оценку уникальности или репрезентативности угодий (типичности для данного ландшафта или страны); 2. оценку состояния растительного и животного мира соответствующего участка; 3. оценку важности этой территории для популяций разных таксономических групп или видов, находящихся под угрозой исчезновения (например, регулярное пребывание на территории не менее 20-ти тысяч водно-болотных птиц в один из циклов их жизни – гнездовании, миграции или зимовке). В число Рамсарских угодий могут входить морские (прибрежные), внутренние природные и антропогенные водно-болотные участки. Под эти угодья подходят как полностью (заповедники), или частично охраняемые (заказники) территории, а также охотничьи хозяйства и не охраняемые территории, при этом необходимо, чтобы был разработан план их устойчивого управления.

В целях более активного и эффективного участия стран Центральной Азии в 2016 г. была создана Региональная Рамсарская Инициатива Центральной Азии (РРИ-ЦА). Задачи инициативы направлены на объединение позиций и усилий отдельных стран ЦА в региональных и международных диалогах по охране окружающей природной среды с акцентом на водно-болотные угодья; усилить синергизм совместной деятельности стран РРИ-ЦА с другими национальными, региональными и международными структурами, занимающимися охраной природной среды; стать связующим звеном и по-

средником между странами РРИ-ЦА и Секретариатом РК; помогать странам ЦА осуществлять деятельность по выполнению обязательств по РК.

Приоритетными направлениями в деятельности РРИ-ЦА являются:

1. Оценка и инвентаризация важных ВБУ в регионе, включая потенциальные Рамсарские ВБУ (задачи 8, 11, 12 и 15 Рамсарского стратегического плана 2016–2024). Оценивать, инвентаризировать и картировать ВБУ в регионе;

Оценивать их современное состояние и экосистемные услуги, которые они предоставляют, угрозы и возможности для их сохранения и устойчивого использования.

2. Достижение ситуации, когда важные ВБУ в регионе, включая существующие и потенциальные Рамсарские угодья, эффективно управляются, они сохранены, устойчиво используются и продолжают улучшать качество жизни людей в регионе (задачи 5, 11, 12, 13 и 15 Рамсарского стратегического плана 2016–2024). Оценивать эффективность практик управления (METT-R analysis);

Развивать и реализовывать эффективные и устойчивые планы управления;

Проводить оценку экосистемных услуг с особым вниманием на такие услуги как поддержание устойчивого образа жизни сообществ, снижение риска катастроф, адаптации к изменению климата; Организовывать работы по реабилитации ВБУ, если необходимо; Разрабатывать и внедрять проекты по созданию устойчивого образа жизни, противостоянию катастрофам и изменению климата.

3. Повышение осведомлённости и знаний о важности ВБУ на всех уровнях (задачи 15 и 16 Рамсарского стратегического плана 2016–2024).

Развивать и внедрять региональные и национальные планы по программе: Коммуникации, Образование, Участие и Осведомлённость (СЕРА); Развивать и реализовывать программы по повышению осведомлённости и образованию для местных сообществ по сохранению и устойчивому использованию ВБУ;

Сегодня практические успехи и опыт, накопленные в рамках соответствующих программ, не используются в полной мере, и этот разрыв между опытом, наукой и реализацией затрудняет процесс управления. Поэтому позитивный опыт, накопленный в Туркменистане и Центрально-азиатском регионе, должен стать отправной точкой для развития эффективных практик по управлению и сохранению водно-болотных угодий, взаимовыгодных для всех стран. Площадка РРИ-ЦА представляет возможность поиска потенциальных партнёров, а также способствует вкладу стран Центральной Азии в формирование мировой повестки дня через Секретариат РК.

Natalya Rytova
(Belarus)

XVI–XVII ASYRLARDA GENDER STEREOTIPLERINIŇ EMELE GELMEGINE KANONIKI HUKUGYŇ TÄSIRI

Gender stereotipleri dürli ýagdaýlaryň täsiri astynda emele gelipdir. XVI–XVII asyrlarda ybadathana her bir adamyň durmuşynda möhüm orny eýeläpdir. Şunuň bilen baglylykda, yglan eden postulatlar durmuşyň dürli taraplaryna ep-esli derejede täsir edipdir, adamlaryň özüni alyp barşyny kesgitlep, durmuş hakda garaýyşlary emele getiripdir. XVI–XVII asyrlarda ruhanylar öz işlerinde gender stereotipleriniň döremegine täsir eden gender gatnaşyklary meselesine köp üns berip, päk ahlakly zenanlaryň nähili bolmalydygyny hakynda garaýyşlary öňe sürüpdirler.

Natalia Rytova
(Belarus)

THE INFLUENCE OF THE CANONICAL RIGHT ON THE FORMATION OF GENDER STEREOTYPES IN THE 16th – 18th CENTURIES

Gender stereotypes are formed under the influence of various factors. At the time under review, the church played one of the key roles in the life of every person. In this regard, the postulates that it proclaimed significantly influenced various aspects of life, determined the behavior of people and formed ideas about life. Representatives of the clergy in the XVI–XVII centuries paid much attention in their works to the problem of gender relations, which influenced the formation of gender stereotypes.

Наталья Рытова
(Беларусь)

ВЛИЯНИЕ КАНОНИЧЕСКОГО ПРАВА НА ФОРМИРОВАНИЕ ГЕНДЕРНЫХ СТЕРЕОТИПОВ В XVI–XVII ВВ

Огромное влияние на формировании представлений о женщине играла религия.

Женщинам, которые способствовали своим поведением рождению блуда, грозили страшные муки в загробной жизни и гиена огненная. Весьма красочно они описываются в труде Кирилла Тронквиллиона “Евангелие учительное”: “<...> и сій иже приоучіліся благоуханій сладких, и добрія воня ради оукланяхуся на блуд; но и ты сия помяни ежесея смаруеши, мажеш различными вонностями на прелесть неутвреженных душ: а тамо наполнятся ноздре твое дыму серечаного, и буде тебе вместо воня добраго смрад вечный...”.

Таким образом, в XVI – XVII вв. церковь способствовала выработке определенного представления о том какой должна быть добродетельная христианка, каким должно быть ее поведение.

Oksana Tur
(Ukraina)

GEPLEŞİK TÜRKMEN TALYPLARYNYŇ UKRAIN DILLI GURŞAWDA KOMMUNIKATIW KOMPETENTLIGINIŇ KEMALA GELMEGINDE MÖHÜM ŞERT HÖKMÜNDE

Çykyşda bir ýa-da birnäçe şahsyň arasyndaky gepleşigi aňladýan “okuw gepleşigi” diýen düşüňjä kommunikatiw çemeleşmäni amala aşyrmagyň ýörelgesi hökmünde garalyp geçilýär. Okuw gepleşigi geljekki hünärmenlerde kommunikatiw kompetentligiň kemala gelmegini üpjün edýär. Makalada professional kommunikatiw bilimiň täze ugur almaklygyna, ýagny talyplary monologik usulyndan dialogik okatmak usulyna geçirmeklige üns merkezi gönükdirilýär. Beýle okuwuň maksady geljekki hünärmenlerde kommunikatiw ukyplary ara alyp mashatlaşmak, delillendirmek, subut etmek, ylalaşmak, ylalaşdyrmak ukybyny ösdürmekden ybaratdyr. Häzirki zaman bilim giňişliginde mugallymyň we talybyň kommunikatiw özara täsir ýetirmeginde möhüm orna gepleşik ýörelgesi eýe bolýar. Bu ýörelgäniň maksady – şahsy garaýşy emele getirmekden, ýüze çykarmakdan we ösdürmekden ybarat.

Oksana Tour
(Ukraine)

DIALOGUE AS THE MOST IMPORTANT CONDITION OF FORMING COMMUNICATIVE COMPETENCE OF TURKMEN STUDENTS IN THE UKRAINIAN SPOKEN ENVIRONMENT

In the report, the concepts of “educational dialogue” are presented for consideration as a principle of the implementation of the communicative approach, which ensures the formation of the communicative competence of future specialists. Attention is focused on the need to reorient professional communication education (from a monological way of teaching students to a dialogical one), the purpose of which is to develop communicative abilities in future specialists, such as to discuss, negotiate, argue, prove, agree. The implementation of the principle of dialogue in the communicative interaction of a teacher and a student, the specificity of which is the generation, manifestation and development of the personal meanings of its participants, is of great importance in the modern educational space. The influence of dialogical interaction on the dynamics of the communicative development of future specialists is carried out, first of all, due to their motivational sphere, which determines various types of manifestation of dialogue activity.

Оксана Тур
(Украина)

ДИАЛОГ КАК ВАЖНЕЙШЕЕ УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ТУРКМЕНСКИХ СТУДЕНТОВ В УКРАИНОЯЗЫЧНОЙ СРЕДЕ

Учебный диалог (“[с греч. “Dialogos”] – разговор между двумя или несколькими лицами... обмен мнениями... переговоры” выступает принципом реализации коммуникативного подхода.

Наблюдения за умениями туркменских студентов, обучающихся в украинских университетах, вступать в конструктивный диалог, деловые коммуникации, выступать на научных студенческих конференциях и круглых столах и т.п. обуславливают необходимость переориентировать профессиональное коммуникативное образование туркменских студентов с монологического способа обучения на диалогический, целью которого является раз-

витие коммуникативных способностей, умения обсуждать, договариваться, аргументировать, доказывать, согласовывать и тому подобное.

Однако, этот процесс требует от преподавателя, работающего с туркменскими студентами, специальной организации диалоговых ситуаций. Активно развивающиеся коммуникативные технологии становятся новыми инструментами познания, которыми будущие специалисты овладевают только в процессе диалога. Как принцип формирования коммуникативной компетентности (“Принцип – руководящее положение по реализации знания о цели, сущность, содержание и структуру обучения на практике”, он проявляется на всех уровнях образования: во внешней форме учебных занятий, в смысле, в средствах реализации. Вместе с тем не заменяет всего многообразия функций учебного процесса, а выступает особым механизмом становления и развития коммуникативной компетентности будущего специалиста.

В процессе реализации принципа диалога преподаватель должен применять элементы технологии коммуникативного обучения: диагностику базовых знаний, коммуникативного опыта туркменских студентов, их готовность к конструктивному диалогу; диагностику установки иностранных студентов на самопрезентацию, восприятие других мнений, поиск противоречивых мотивов; преобразование учебного материала в систему учебно-конфликтных вопросов и задач, что подразумевает преднамеренное обострение “коллизий”; проектирования различных способов коммуникации, ролей и условий их восприятия туркменскими студентами; гипотетическое выявление зон импровизации, то есть таких ситуаций диалога, для которых трудно заранее предсказать поведение его участников.

Потребность участников диалога в общении, мы считаем одной из решающих условий реализации принципа диалога. Такая потребность возникает только в проблемной ситуации, то есть в ситуации, когда имеющиеся у иностранного студента знания оказываются недостаточными. Присутствие в этой ситуации другого участника, который реально или потенциально является источником такой информации, обуславливает динамику развития диалога.

Влияние диалогического взаимодействия на динамику коммуникативного развития будущих специалистов осуществляется, прежде всего, благодаря их мотивационной сфере.

Ориентируясь на принцип диалога, преподаватель развивает у студентов способность к саморегуляции поведения, организывает взаимоконтроль за результатами взаимодействия, взаимооценивания личностного

вклада каждым участником коммуникации в общий результат, координирует свои действия и действия студентов.

Можно выделить три варианта проявления диалоговой активности: 1) студент понимает учебный материал (активно его усваивает) и своей активностью показывает, что и как он понял, в зависимости от этого выстраивается дальнейший учебный процесс; 2) студент не понимает материал, анализирует трудности, которые возникли, преподаватель помогает ему в этом и корректирует свои объяснения; 3) поняв логику излагаемого материала, но не согласившись с ней, студент излагает свою позицию.

Таким образом, принцип диалога позволяет организовывать взаимную активность всех участников коммуникации.

Marina Andrazaşwili, Nataliáa Basilaía
(*Gruziya*)

SINESTET-ÝAZYJYLARDA REŇK GAMMASY WE ONUŇ DILDÄKI AŇLATMASY

Çykyş reňk gammasynyň duýluşyna we onuň nemes dilli edebiýatda awstriýaly şahyr Georg Traklyň (Georg Trakl, *1887–†1914) we häzirki zaman nemes belletristi Ferdinana fon Şirahyň (Ferdinand von Schirach, *1964) eserleriniň mysalynda dilde beýan edilişine bagyşlanýar, sinesteziň köp görnüşleriniň biri – *maddy dünýäniň* fenomenleriniň reňki we sintezi derňelýär, keşpli, metaforik jümleleri adaty ulanmak bilen olaryň sinestet-ýazyjylaryň kabul ediş prizmasynyň üsti bilen üýtgedilmeginiň arasyndaky tapawut ýüze çykarylýar, sinestet-ýazyjylara mahsus bolan umumy häsiýetler aýdyňlaşdyrylýar.

Marina Andrazashvili, Natalia Basilaya
(*Georgia*)

THE COLOR RANGE OF SYNESTET WRITERS AND ITS LANGUAGE EXPRESSION

The report is about to the consideration of the perception of the color gamut and its linguistic reflection in German-language fiction on the example of the works by Austrian poet Georg Trakl (* 1887– † 1914) and modern German fiction writer Ferdinand von Schirach (Ferdinand von Schirach, * 1964); one of the many varieties of synesthesia is analyzed - the color and synthesis of the

phenomena of the material world; the differences in color between the processes of the usual use of figurative, metaphorical expressions and their refraction through the prism of perception of writers-synesthetes; a distinction is made between the true carriers of the synesthesia marker and those to whom literary scholars attribute it; at the same time, there are common features characteristic of synesthetic writers.

Марина Андразашвили, Наталия Басилая
(Грузия)

ЦВЕТОВАЯ ГАММА У ПИСАТЕЛЕЙ-СИНЕСТЕТОВ И ЕЕ ЯЗЫКОВОЕ ВЫРАЖЕНИЕ

Цвет – важная составляющая объективной действительности, поэтому естественно, что человек при его восприятии осуществляет индивидуальную рефлексию и, соответственно, субъективную категоризацию и вербализацию того или иного цвета. В ряде случаев результат в определенной степени может оказаться адекватным по отношению к существующим стандартам, а в других случаях – квалифицироваться как отклонение от нормы. В художественной литературе (например, у символистов) одним из наиболее распространенных приемов является целенаправленное переосмысление цвета, иными словами, его использование в статусе образного, стилистического средства затемнения-утяжеления реальности (pechschwarz, grellrot/purpurrot), или, наоборот, ее смягчения-приукрашивания (rosarot, himmelblau); к подобному средству с таким же успехом в повседневной жизни прибегают и обычные, совершенно ординарные носители языка.

От вышеописанного восприятия цвета существенно отличается совершенно другой по генезису феномен “синестезия”, в психологии означающий особый способ чувственного переживания при восприятии некоторых понятий. Синестезия реализуется множеством форм, проявляющихся в зависимости от того, на синтезе и селекции каких чувств она основана, допустим, запаха и цвета, прикосновения и запаха, цвета и звука и т.д. В зависимости от генезиса, в психологии категоризируют синестезию: а) как генетическую, которая проявляется в детском возрасте вместе с ментальным развитием ребенка; б) как вторичную/приобретенную в результате пережитых жизненных коллизий, эмоций, перенесенных болезней, физических и

психических травм; в) как суггестивную, возникшую на ментальном уровне под влиянием прочитанной психологической литературы.

Цель нашего исследования – опираясь на иллюстративный материал произведений авторов, выбранных по жестким критериям из немецкоязычной художественной литературы, в частности, австрийского поэта Георга Тракля (Georg Trakl, *1887–†1914) и современного немецкого беллетриста Фердинанда фон Шираха (Ferdinand von Schirach, *1964), описать в языковом плане только одну разновидность синестезии – цвет и синтез феноменов материального мира; выявить различия цвета между процессами обычного использования образных, метафорических выражений и их преломления через призму писателей-синестетов; разграничить истинных писателей-синестетов и тех, кому исследователи-литературоведы приписывают маркер синестета; вместе с тем, выделить основные характерные черты писателей-синестетов (невзирая на этиологию феномена), выявив похожие признаки: а) в психическом плане – депрессивные расстройства; б) в языковом плане – ассоциирование с цветом букв алфавита, цифр, геометрических фигур, растений, животных, веществ, жизненных эпизодов и даже отдельных людей и их вербализацию посредством не существующих в лексиконе глаголов, использования семантически несовместимых неатрибутированных лексических единиц в атрибутивной или адвербиальной функции, а также в номинальных и предикативных окказионализмах.

Walentina Abaşina
(*Russiya Federasiyası*)

MEKDEP ÝAŞA ÇENLI ÇAGALARDA MATEMATIKI DÜŞÜNJELERİN ÖSÜŞİNDE HÄZIRKI ZAMAN MAGLUMAT TEHNOLOGIÝASY

Bu gün maglumat-kommunikasiýa tehnologiýasy (geljekde – MKT) mekdebe çenli bilim edaralarynda işjeň ulanylýar we sapaklaryň matematiki düşünjeleri bermekde netijeli bolmagyna ýardam berýär. Awtor multimediyä prezentasiýalary, interaktiw tagtanyň, kompýuter oýunlaryny ulanmagyň mümkinçiliklerine seljerme berýär. Çykyşda okatmagyň bu häzirki zaman serişdelerini ulanmagyň çagalarda okuwa gyzyklanma döredýändigini aýratyn bellänip geçilýär we okuwyň netijeliligini artdyrýar. Şunuň bilen bir hatarda MKT-ni ulanmaklyk sanitar-gigiýena talaplaryny gýşarnyksyz berjaý etmekligi talap edýär. Mundan başga

hem çaganyň görüp bilmeýän zadyny elektron gorlarda görüp biljekdigini ýatda saklamak gerek. Kompýuter tehnologiýasyny ulanmak çagalar bilen işlemegiň adaty usullarynyň ornuny çalyşmaly dälidir. Kompýuter tehnologiýasy çagalar üçin diňe matematiki düşüňjeleri özleşdirmekde goşmaça serişde bolup biler.

Valentina Abashina
(Russian Federation)

MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF MATHEMATICAL CONCEPTS BY PRESCHOOL CHILDREN

Today, information and communication technologies (hereinafter ICT) are actively used in preschool educational organizations and contribute to the good performance of classes in the formation of mathematical concepts. The author analyzes the possibilities of multimedia presentations, interactive whiteboards, computer games used in the classroom to form elementary mathematical concepts in preschool children. Underlined that the use of these modern teaching aids develops children's interest in learning, makes it possible to qualitatively update the educational process in a preschool educational organization and increase its effectiveness.

At the same time, the use of ICT requires strict compliance with sanitary and hygienic requirements for their use. In addition, it must be remembered that electronic resources are needed when only with their help a child can see what he cannot see and feel in practice. The use of computer technology should not replace traditional methods of working with children, but is only an additional means to motivate a child to master mathematical concepts.

Валентина Абашина
(Российская Федерация)

СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В РАЗВИТИИ МАТЕМАТИЧЕСКИХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Информационно – коммуникационные технологии постепенно входят в образовательный процесс дошкольной организации как один из эффективных способов формирования знаний у дошкольников, позволяющий модернизировать методы и формы своей работы с детьми дошкольного

возраста. Использование ИКТ в ДОО регламентировано рядом нормативно-правовых документов.

Мультимедийные презентации позволяют представить изучаемый материал в виде ярких образов, наполненных структурированной информацией. Использование видеофрагментов и анимации позволяет показать ребёнку динамичные процессы. Такие непривычные для детей приёмы изучения материала позволяют повысить внимание и интерес детей к занятию, стимулировать познавательную активность.

Способы использования мультимедийных презентаций могут быть самыми различными. Слайды презентации могут использоваться: как демонстрационный материал, как приз за правильно выполненное задание (звуковой сигнал, анимационная картинка), как физминутка, как дидактическая игра и др. Однако для детей дошкольного возраста занятие не может быть построено целиком на использовании презентации, должны преобладать практические методы обучения (игры, упражнения, беседы).

Формирование математических представлений у детей дошкольного возраста с использованием интерактивной доски позволяет перейти от объяснительно – иллюстративного способа обучения детей к деятельностному, поскольку даёт возможность детям активно участвовать в выполнении разнообразных практических действий. Возможность использовать цвета, графику, звуки делает процесс выполнения таких заданий особо привлекательным для ребёнка.

Способы применения интерактивной доски на занятиях по формированию математических представлений со старшими дошкольниками также достаточно разнообразны: презентации, интерактивные обучающие программы, компьютерные игры. Однако интерактивная доска с дошкольниками рекомендуется лишь для кратковременного использования (7–10 минут) и требует соблюдения ряда гигиенических требований.

Большим потенциалом в формировании математических представлений у дошкольников обладают компьютерные игры. С помощью различных обучающих игр дошкольник учится счёту, определяют величину и форму предметов, учатся ориентироваться в пространстве и времени. Компьютерные игры, в которых информация предьявляется в привлекательной для ребёнка форме, вызывают у детей яркие эмоции и поддерживают непроизвольное внимание, в играх ребёнок учится планировать и прогнозировать результат своих действий. Однако компьютерные игры не в состоянии заменить традиционную детскую игру, поскольку не удовлетворяют потребность ребёнка в общении, поэтому они должны лишь дополнять, а не заменять самостоятельные детские игры. Согласно требованиям Сан Пин к

организации работы детей с компьютером, детям 3–7 лет можно играть в компьютерные игры не более 10–15 минут.

Таким образом, использование ИКТ позволяет обеспечить высокую динамику занятия и интерес к нему, усилить мотивацию ребёнка к изучению математики. Однако, эти средства не могут заменить специфически детские виды деятельности и должны использоваться кратковременно лишь в случае педагогической целесообразности.

Tatýana Boçkarýowa
(*Russiýa Federasiyasý*)

PEDAGOGIK BILIMDE TÄZEÇE SOWATLYLYK

Makala dünýäde täze sanly sowatlylygyň ýüze çykmagy bien baglanyşykly meselelere bagyşlanýar. Ýlmy-tehniki rewolýusiýanyň täze çagyryşlaryna we köpsanly daşky ýagdaýlara jogap bermek zerur. Sanly sowatlylygy funksional sowatlylykdan tapawutlandyrmak arkaly onuň kesgitlemesine üns bermeli. Häzirki wagtda sanly tehnologiýalar adamyň durmuşyny gurşap alýar. Platyň durmuş de-rejesi, adamzadyň ösüş indeksi, döwletiň halkara giňişligindäki üstünligi we ş.m. onuň raýatlarynyň sanly sowatlylygy bilen gönümel baglanyşyklydyr. Elbetde, jemgyýetiň sanli kompetensiýasynyň kemala gelmeginde esasy orun bilim ulgama degişlidir. Ykdysady düzümiň sanly formatdaky transformasiýasy bilen bir hatarda biziň ýurdumyza täze sowatlylygy – sanly sowatlylygy bolan hünärmenler zerur.

Tatyana Bochkareva
(*Russian Federation*)

NEW LITERACY IN PEDAGOGICAL EDUCATION

The article is devoted to the issue of the emergence of a new digital literacy in the world exposed to new exogenous factors. Teachers and scientists moved from minimum literacy to the definition of different types of literacy not accidentally, as it was a response to the new challenges of the scientific and technological revolution, and a variety of external factors. It was necessary to focus on its definition, separating it from information and communication and technical literacy, distinguishing digital literacy from functional literacy and filling it with a new meaning. Currently, digital technologies actively cover all spheres of human life. The standard of living of the population, the human development index, the

success of the nation in the international arena, and so on are all directly related to the digital literacy of its citizens. The leading role in the formation of digital competencies of society belongs, of course, to the education system undergoing significant changes in recent years. It is obvious that in connection with the transformation of the economic structure into a digital format, our country urgently needs specialists with a new literacy – digital.

Татьяна Бочкарева
(Российская Федерация)

НОВАЯ ГРАМОТНОСТЬ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

В 2020 году весь мир пережил глобальную трансформацию, связанную с введением массовых ограничений, были ограничены очные встречи, очное образование, на рабочих местах работали удаленно. Вся планета училась жить и работать удаленно, в онлайн. Глобальные перемены, вызванные коронавирусом COVID – 19 не являются последними в современной истории, которая пишется сегодня. Для эффективной работы онлайн необходимы определенные навыки, которые связаны не только с информационно-коммуникационными технологиями, но и с цифровыми. Уровень цифровизации общества растет год от года. Глобальное проникновение цифровых технологий в сферу образования неизбежно, т.к. именно образование должно отвечать вызовам времени и научно-технического прогресса.

Однако, на сегодняшний день с новым этапом общественно-экономического развития, характеризующимся беспрецедентным влиянием цифровых технологий, в педагогическом образовании отсутствуют адекватные этому развитию формы и методы обучения.

Президентом Российской Федерации в Послании Федеральному собранию в декабре 2016 года поставлена задача запуска масштабной системной программы развития экономики нового технологического поколения – так называемой цифровой экономики. В России принят ряд документов, с учетом тенденций цифровизации экономики: Конвенция государственной информационной политики Российской Федерации, Доктрина информационной безопасности РФ, Концепция формирования информационного общества в России” и, наконец, Программа “Цифровая экономика Российской Федерации” утвержденная распоряжением Правительства РФ от 28 июля 2017 г. № 1632-р. Программа “Цифровая экономика Российской Федерации” утверждена распоряжением Правительства РФ от 28 июля 2017 г. № 1632-р.

Уже есть и подобные программы “Электронная Россия”, “Информационное общество”, “Стратегия развития информационного общества”, “Стратегия развития информационного общества в Российской Федерации на 2017-2030 годы”.

Нашей задачей является определение новой – цифровой грамотности будущего учителя, необходимой для эффективного использования ее в своей профессиональной деятельности. Речь идет о высоком уровне цифровой грамотности, которую необходимо повышать на различных уровнях образования и в соответствии с возрастными особенностями обучающихся. Спрос на цифровую грамотность обусловлен переходом от индустриального общества к постиндустриальному, основанному на знаниях.

В работе цифровая грамотность определяется как способность оценивать информацию, получаемую из нескольких источников, оценивать ее достоверность и полезность с помощью самостоятельно установленных критериев, а также как умение решать задачи, которые требуют того, чтобы найти информацию, связанную с незнакомым контекстом, при наличии неоднозначности и без явных указаний.

Цифровая грамотность (digital fluency) определяется набором знаний и умений, которые необходимы для безопасного и эффективного использования цифровых технологий и ресурсов Интернета.

Понятие “Цифровая грамотность” сформировалось не сразу, постепенно от научной грамотности, через информационную человечество вышло на цифровую. Перечисленные виды грамотности пересекаются и дополняют друг друга.

Начиная с 50-х гг. XXв. понятие “грамотность” насыщалось и знаниями, и умениями, и навыками чтения, счета и письма – с одной стороны, и имеющимся опытом решения проблемных задач, задач оценочной деятельности – с другой.

Цифровая грамотность – это способность использовать те возможности, которые открывает современное общество со всеми его технологиями, умение коммуницировать с людьми в новом социальном формате и быть этичным и внимательными друг к другу. Мы, как педагоги, должны приложить усилия к тому чтобы цифровая грамотность не стала барьером между поколениями.

Одни ученые, такие как Генри Дженкинс считают, что цифровая грамотность включает в себя умение работать с компьютером как “железом”, понимание особенностей устройства и распространения цифровой информации, понимание устройства сетевого сообщества и особенностей социальных медиа.

Другие, такие как Даг Белшоу выделяют восемь элементов цифровой грамотности:

- культурный (как себя вести);
- креативный (как создавать);
- конструктивный (как использовать);
- коммуникативный (как общаться);
- конфиденциальный (как относиться);
- когнитивный (как поступать);
- критичный (как оценивать);
- гражданский (как участвовать).

Сегодняшние вызовы времени, вызовы системе образования диктуют необходимость формирования основ новой грамотности – цифровой. Формирование ее должно происходить на всех уровнях образования, что требует от педагогических работников профессионального развития. На уровне учителей и преподавателей это значит, владеть способностью эффективно использовать ИКТ в процессе обучения, в своем развитии и ежедневной учебной деятельности, производить анализ происходящих темпов развития цифрового образования.

Galiya Ldokowa
(*Russiyasy Federasiyası*)

GELJEKKI MUGALLYMYŇ ÖZARA GATNAŞYKLARY DIKELDILIŞ MEDENIÝETI

Makala bilim ulgamynda özara gatnaşyklaryň netijeli usullaryna baýşlanylýar. Häzirki zaman dünýäsinde özara gatnaşyklaryň çylşyrymlylygyna we mugallymlary özleriniň professional işlerini WUSA-nyň şertlerinde amala aşyrmaklaryna taýýarlamak meselesine garalyp geçilýär. Gapma-garşylyklary zorluk ýa-da güýç bilen däl-de, eýsem konsrtruktiv bagly bolan dikeldiş tehnologiýasynyň we geljekki mugallymlarda “dikeldiş medeniýetiniň” kemala gelmeginiň ähmiýeti beýan edilýär. Aýratyn üns merkezi mekdep okuwçylary bilen bilelikde, çylşyrymly meseleleri çözüp biljek geljekki mugallymlary taýýarlamaklyga gönükdirilýär. Dikeldiş-ýaraşdyryjy häsiýetli ýörite tehnologiýany özleşdiren talybyň özüniň hünär wezipelerini amala aşyrmaga ukyby artýar, çaganyň şahsyýetine ynsanperwer garamagyna esas döredýär.

Galiya Ldokova
(*Russian Federation*)

RESTORATION CULTURE OF RELATIONSHIP OF THE FUTURE TEACHER

The article is devoted to the problem of building effective ways of relationships in the educational environment. The complexity of relationships in the modern world and the preparation of teachers for the implementation of their professional activities in the VUCA-world are considered. The issues of the importance of restorative technologies associated with constructive, non-violent ways of resolving conflicts and the formation of a “restorative culture” among future teachers are discussed. Particular attention is paid to the preparation of future teachers for solving complex issues of interaction in the school community, methods of responding to conflicts, ways of resolving conflict situations. It is argued that a student who has mastered specific technologies of a restorative and conciliatory nature is capable of realizing his professional functions on the basis of a humane attitude towards the child’s personality, creating a safe educational environment, and spreading the value of a restorative culture.

Галия Льдокова
(*Российская Федерация*)

ВОССТАНОВИТЕЛЬНАЯ КУЛЬТУРА ВЗАИМООТНОШЕНИЙ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

Умение конструктивно разрешать возникающие проблемы, проявлять толерантность и понимание, опираясь на гуманистические ценности, являются важными составляющими учителя XXI века.

На наш взгляд, тема восстановительной культуры очень актуальна для рассмотрения ее в рамках подготовки и деятельности учителей в условиях сложного VUCA-мира. Это связано с тем, что система человеческих отношений усложняется и каков будет выход из сложившихся ситуаций, будет зависеть от подготовленности субъекта к решению этих вопросов взаимодействия. Одно из явлений сложного мира – это конфликтные ситуации, возникающие по разным основаниям, том числе и в школьной среде. Разрешением конфликтов, например в школе, занимаются многие специалисты – от классного руководителя до директора. Но все ли педагоги используют конструктивные способы решения, в частности примирительно-восстановительного характера, не прибегая к административному наказанию. Да, используют, но

насколько это происходит системно и эффективно? Не от незнания ли это как раз тех самых технологий восстановления и отсутствия восстановительной культуры в целом.

Мы опираемся в своем теоретико-методологическом анализе на определение восстановительной культуры А. Пентина: “Под восстановительной культурой понимается деятельность по восстановлению и реализации системы ценностей взаимопонимания, сотрудничества и поддержки, принятия активной ответственности”.

Подготовка учителя, обладающего знаниями не только возрастных и индивидуально-типологических особенностей и т.д., но и знаниями эффективного взаимодействия; умениями выбирать конструктивные способы разрешения споров и конфликтов и применять их в жизни, определяют новый тип учителя, готового к взаимодействию в любых ситуациях.

Преподаватели кафедр психологии и частного и публичного права Елабужского института ФГАОУ ВО “Казанский (Приволжский) федеральный университет” осуществили обучение кураторов восстановительным технологиям. Были рассмотрены вопросы межличностного и межгруппового взаимодействия в образовательной среде, причины и динамические аспекты конфликтов в образовательной среде, технологии ненасильственного общения, способы разрешения конфликтных ситуаций, особенности медиации в образовательном пространстве, инструменты и техники медиации и другие.

Кураторы проявили интерес к данной программе, так как ситуации противоречия и несогласия возможны в любом коллективе. Следующим этапом будет реализация кураторами программы интерактивных занятий по вопросам ненасильственных методов разрешения споров и конфликтов, разработанной Минпросвещения России совместно с Минобрнауки России и ФГБУ “Центр защиты прав и интересов детей”, со своими группами, которая, будет дополнена информацией, полученной в период собственного обучения.

В настоящий момент разрабатывается программа учебной дисциплины, где содержанием будут выступать вопросы конструктивного взаимодействия субъектов образовательной среды для студентов, обучающихся по направлению “Педагогическое образование”. Освоение такой программы (дисциплины) позволит как повысить эффективность индивидуального взаимодействия, ответственность за принимаемые решения, так и способствовать формированию в своей школе безопасного пространства для развития и социализации детей и распространению ценности восстановительной культуры не только в образовательной среде, но и во всем гражданском сообществе.

Gözel Nasibulowa
(*Russiya Federasiyası*)

MIFOLOGIK LEKSİKANYŇ İŇLIS DILINDEN RUS DILINE TERJIME EDILIŞI

Bu derňew mifologik leksikany iňlis dilinden rus diline terjime etmegiň aýratynlyklaryna bagyşlanylýar. Çeper eser terjime edilende ekwiwalentsiz leksika aýratyn kynçylyk döredýär. Mifologik leksika, mistiki jandarlaryň we predmetleriň atlary ekwiwalentsiz leksikanyň dürli görnüşleri bolup durýar. Derňew Diana Uinn Jonsuň “Ýöreýän gala” atly fentezisiniň iňlisçeden rus diline terjimesiniň üstünde geçirilýär. Derňew geçirilende transformasiýa, deňeşdirme we kontekstual seljerme usullary ulanyldy. Awtor iňlis dilinde rus diline “terjime edilmeýän” leksiki birlikleri sözleriň aýratyn toparyna birikdirýär. Leksikany bermek üçin ulanylýan we meňzeş bolmadyk düşünjeler bolan terjimeçilik transformasiýasyna garalyp geçilýär. Awtoryň hasaplamagyna görä, ekwiwalentsiz elementleri bermek üçin ulanylýan görnüşleriň hiç biri hakyky tekstdäki manyny doly berip bilmeýär.

Guzel Nasibulova
(*Russian Federation*)

TRANSLATION OF MYTHOLOGICAL VOCABULARY FROM ENGLISH TO THE RUSSIAN LANGUAGE

This study is aimed at studying the features of the translation of mythological vocabulary from English into Russian. When translating a work of fiction, a particular difficulty is presented by non-equivalent vocabulary. Mythological vocabulary, the name of mystical creatures and objects is a kind of non-equivalent vocabulary. The relevance of this study also lies in the fact that in modern literary criticism the fantasy genre is often the object of translation and there is a problem of choosing certain methods and techniques that would contribute to a better translation. The research is carried out on the material of the translation of the fantasy by Diana Wynn Jones “Howl’s Moving Castle” from English into Russian. The research uses transformational and comparative methods and the method of contextual analysis. The author identifies the main ways of transferring “untranslatable” lexical units from English into Russian. The article deals with translation transformations used in the transmission of vocabulary that does

not have correspondences, such as single concepts (methods of transcription, transliteration); realities (phonetic techniques, descriptive translation, semantic neologism, approximate translation, mixed techniques, transformational translation). Based on the results of the study, the author assumes that none of the used options for transferring non-equivalent elements of the original language can be a full-fledged replacement for the original text.

Гузель Насибуллова
(Российская Федерация)

ПЕРЕВОД МИФОЛОГИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ С АНГЛИЙСКОГО НА РУССКИЙ ЯЗЫК

Мифология содержит ценнейшие сведения об истории, образе жизни, менталитете, мировоззрении, культуре народа. Она играют важную роль в сохранении и перевода с поколения в поколение знания о выработанной в обществе системе обычаев, традиций, законов и обыденных представлений о мире.

Изучением мифологии как составляющей духовной культуры народа занимается целый ряд наук: фольклористика, этнография, литературоведение, философия, культурология, лингвистика и другие.

Мифологическая лексика (слова, обозначающие сказочных персонажей и нечистую силу), по-своему концентрируя историко-национальное видение мира, требует специального изучения. Сложность же восприятия данных единиц носителями других языков и культур предполагает их рассмотрение в аспекте лингвокультурологии. Как разновидность безэквивалентной лексики и перевод мифологической лексики является сложным процессом.

Данная работа посвящена исследованию эффективных путей перевода мифологической лексики с английского на русский язык. Автором, базируясь на роман Дианы Уинн Джонс “Ходячий замок” делается попытка выявления основных способов перевода и трансформации данной лексики с одного языка на другой.

Роман Дианы Уинн Джонс “Ходячий замок” относится к жанру фэнтези, события происходят в вымышленной стране Ингари, где живут разные волшебники, маги, происходят чудеса. Текст произведения содержит множество единиц мифологической лексики.

При сравнении текста оригинала и перевода, выполненной А.Бродоцкой, нами были выделены следующие основные группы мифоло-

гической лексики: мифологические образы, волшебные предметы, названия заклинаний. В произведении участвуют несколько мифологических персонажей: это ведьмы и колдуны. Mrs Fairfax – миссис Фервакс, Mrs Pentstemmon – миссис Пентстеммон, Mrs Penderagon – миссис Пендрагон, Howl – Хоул, Suliman – Салиман. Их имена переводятся путем транслитерации и транскрипции. Один из ключевых образов произведения – это Witch of the Waste, то есть ведьма пустоши, мифологическое существо, живущее в пустоши, заброшенной земле. В данном случае переводчик заменяет название этого образа Болотной Ведьмой, которая более близка русской мифологии. Болотная Ведьма – это мифическое славян, представляется в образе красивой женщины, которая идет на разные уловки, чтобы заманить путника в болото, сбить его с верного пути.

При переводе еще одного из ключевых образов произведения А.Бродоцкая также обращается к переводческому способу транскрипции: Calcifer – Кальцифер. Также в произведении встречаются следующие выражения, которые означают мифических существ: personal magician – маг; wizard – кудесник, чародей; witch – ведьма; a fire demon – огненный демон; Royal Magician – придворный маг. Ведьмы, чародеи, колдуны используют разные волшебные предметы, заклинания, снадобья: seven-league boots – семимильные сапоги; cloak of invisibility – шапка-невидимка; spell – снадобья; an old, brown, grinning human skull – череп; a stick – посох; a scarecrow – пугало. В данных примерах переводчик использует либо метод возможной выборки эквивалента слова, либо обращается к описательному переводу.

В результате исследования мы пришли к выводу, что при переводе наименований мистических существ может сыграть важную роль происхождение данных реалий: некоторые существовали в мифологии, некоторые являются выдумкой автора. При переводе мистических существ, которые являются выдумкой автора, чаще используется калькирование. Доминирующим переводческим способом при передаче наименований мистических существ является описательный перевод. Данный способ помогает максимально раскрыть сущность реалии. Недостатком описательного перевода является его громоздкость и многословность. Поэтому наиболее успешно этот способ применяется в тех случаях, где можно обойтись сравнительно кратким объяснением.

Konstantin Bezukladnikow, Boris Kruse
(Russiýa Federasiýasy)

HALKARA BAKALAWRIAT TEHNOLOGIÝALARYNY GDA ÝURTLARYNYŇ BILIM GIŇIŞLIGINE GIRIZMEK

Daşary ýurt dili biliminiň çäginde mekdepdäki okuw işleriniň netijeliligini nähili üpjün edip boljakdygynyň çözüdi teklip edilýär. Bu meseläni halkara tejribesini öwrenmek arkaly çözmegiň ýollary teklip edilýär. Dünýäde ýokardaky meseleleri üstünlikli çözüän progressiw alymlaryň, mugallymlaryň we psihologlaryň pikirlerine esaslanan bilim ulgamlary bar. Şeýle ulgamlaryň biri Halkara bakalawrdyr (IB). Halkara bakalawr derejesiniň (IB) esasy maksady, medeniýetara düşünişmek we hormat goýmak arkaly dünýäniň gowulaşmagyna we howpsuzlygyna goşant goşjak bilisigeliji, giň dünýägaraýyşly ýaşlary terbiýelemekdir. Bu programmalar okuwçylaryň işjeňligini, bilimini zzygiderli baýlaşdyrmagyny üpjün edýär we dürli dünýägaraýyşlary özleşdirmäge höweslendirýär.

Konstantin Bezukladnikov, Boris Kruse
(Russian Federation)

INTEGRATION OF THE INTERNATIONAL BACHELOR'S TECHNOLOGIES INTO THE EDUCATIONAL SPACE OF THE CIS COUNTRIES

The report proposes a solution to the issue of how to ensure the effectiveness of the educational process at school in the context of foreign language education. The ways of solving this problem through the study of international experience are proposed. There are educational systems in the world, built on the ideas of progressive scientists, teachers and psychologists, that successfully solve the above problems. One of such systems is the International Baccalaureate (IB).

The main goal of the International Baccalaureate (IB) is to educate curious, erudite and caring youth who will contribute to the improvement and security of the world through the manifestation of intercultural understanding and respect. These programs motivate learners around the world to become more active, compassionate, willing to improve their education throughout their lives, and to accept that others are right, even if they have different worldviews.

Константин Безукладников, Борис Крузе
(Российская Федерация)

ИНТЕГРАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЙ МЕЖДУНАРОДНОГО БАКАЛАВРИАТА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО СТРАН СНГ

Приоритетным направлением развития современного образования должно стать воспитание многосторонней мультилингвальной личности, осуществляемое, с одной стороны, на принципах патриотизма, любви и уважении к национальному языку и культуре, с другой – на основе толерантности к представителям иносоциумов, признания культурного плюрализма и осознании себя как части многополярного мирового сообщества эпохи процветающей глобализации, технологизации и цифровизации. Одной из систем, реализующих этот тезис является Международный бакалавриат (ИБ).

Основная цель Международного бакалавриата (ИБ) – это воспитание любознательной, эрудированной и равнодушной молодежи, которая внесет свой вклад в совершенствование и безопасность мира путем проявления межкультурного понимания и уважения.

Реализуя свое стремление к созданию лучшего, более безопасного мира, Международный бакалавриат предлагает мировому школьному сообществу четыре высококачественные и сложные образовательные программы. В течение 53 лет ИБ создает увлекательные и познавательные образовательные программы для учащихся в возрасте от 3 до 19 лет, которые готовят их к жизни в XXI веке. Учащиеся программ ИБ являются носителями собственной культуры, однако открыты и восприимчивы к другим культурам и взглядам. Они любознательны, и тяга к познанию будет сопровождать их всю жизнь.

Краеугольным камнем всех программ является профиль учащегося ИБ – долгосрочная целостная концепция образования, которая лежит в основе совокупности программ Международного бакалавриата и отводит учащемуся центральное место в деятельности. Профиль учащегося ИБ отражает 10 качеств личности, развитию которых уделяется особое внимание в школах ИБ. Эти и подобные им качества помогают людям стать ответственными членами локальных, национальных и глобальных сообществ.

Международная направленность. В основе приверженности идее международного образования лежит убеждение, что единственный способ по достоинству оценить чужую культуру – это сначала досконально изучить свою. Международная направленность, которая красной нитью проходит через все программы, — это намного больше, чем просто изучение иностранного язы-

ка. Например, изучая курс биологии, который, как и все остальные предметы, преподается на английском языке, учащиеся могут узнать не только о бактериях брюшного тифа, но и об их влиянии на продолжительность жизни в развивающихся странах.

Научная обоснованность. Как и мир, который мы стремимся улучшить посредством образования, ИВ никогда не стоит на месте. Постоянное развитие и регулярный пересмотр программ и учебных планов гарантирует, что учащиеся ИВ получают наилучшее образование. Организация постоянно совершенствует свою концепцию образования, используя результаты как собственных исследований, так и исследований, проводимых другими авторитетными учебно-методическими организациями. Педагоги с новаторскими и творческими подходами из многих различных культур играют важную роль в разработке каждой программы. Эти программы отражают мировой передовой опыт, а к процессу пересмотра учебной программы привлекаются практикующие учителя, эксперты и специалисты в области образования.

Миссия организации указывает направленность деятельности и четко ставит цель – воспитание любознательной, эрудированной и равнодушной молодежи, которая внесет свой вклад в совершенствование и безопасность мира путем проявления межкультурного понимания и уважения. Залогом успеха является сотрудничество и взаимодействие с как можно большим числом педагогов со всего мира, и свидетельством тому является высокое качество учебных программ. ИВ стремится развивать позитивное отношение и любовь к учебе у преподавателей и учащихся.

Образовательный процесс основан на интерактивной образовательной деятельности, в центре которой стоят все его участники, большое внимание уделяется проектной деятельности. Тематика имеет отношение к реальному миру и вопросам глобального сотрудничества. Учащиеся работают в группах, где каждый играет определенную роль. Используются новые подходы к оцениванию учащихся, где акцент сделан на способности применить теорию к практике, использовании технологий в качестве образовательного инструмента, а также на конструировании знаний. Большое значение имеет развитие умений самооценки у учащихся, их возможности оценивать свою работу по результатам отзывов от учителей или одноклассников. При внедрении образовательных технологий используется большое количество источников информации, в том числе опыта других стран и культур. Немаловажным фактором создания инновационной системы образования на основе международных стандартов является выстраивание единого ценностного поля, в котором находятся все, кто имеет отношение к школе.

Oksana Filippova
(*Russiýa Federasiýasy*)

MEKDEBE ÇENLI ÝAŞLY ÇAGALARYŇ SÖZLEÝŞINIŇ ÖSÜŞİNDE HÄZIRKI ZAMAN TEHNOLOGIÝALARY

Mekdebe çenli çagalarda sözleýiş ösüşi bilen baglanyşykly meseleler bar. Içerki we daşarky ýagdaýlary seljermek nukdaýnazaryndan, mekdebe çenli bilim guramalarynyň mugallymlary tarapyndan häzirki zaman bilim tehnologiýalaryny ulanmagyň zerurlygy subut edilýär. Dürli görnüşli zygiderli monologik jümleleriň ösüşiniň mysalynda gözleg işleriniň tehnologiýalaryny, maglumat we aragatnaşyk tehnologiýalaryny, oýun, saglygy goraýyş tehnologiýalaryny, taslama çäreleriniň tehnologiýalaryny, TRIZ we RTV we ş.m. ulanmagyň mümkinçilikleri ýüze çykaryldy. Awtor, mekdebe çenli ýaşdaky mekdep okuwçylarynda döp bolan we häzirki zaman bilim tehnologiýalarynyň başarnykly utgaşdyrylmagynyň zerurlygyna ünsi çekýär.

Oksana Filippova
(*Russian Federation*)

MODERN TECHNOLOGIES OF SPEECH DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN

The article actualizes the problems of speech development of preschool children. From the standpoint of the analysis of internal and external factors, the need for the use of modern educational technologies by teachers of preschool educational organizations is substantiated. On the example of the development of different types of coherent monologic statements, the potential possibilities of using technologies of research activity, information and communication, gaming, health-saving technologies, technologies of project activities, TRIZ and RTV, etc. are revealed. The author focuses on the need for a competent combination of traditional and modern educational technologies in speech development in preschoolers.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ РЕЧЕВОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Речевое развитие детей дошкольного возраста имеет первостепенное значение для развития и совершенствования психических функций, для становления разных видов деятельности и социализации ребенка в обществе. Существенные отличия в сроках и качестве овладения родным языком становятся наиболее ощутимыми к концу дошкольного периода детства. Они проявляются в инициативности и активности речевого взаимодействия со взрослыми и сверстниками, в богатстве словарного запаса, в уровне овладения разными видами монологического высказывания, сформированности звуковой культуры речи, подготовки руки к письму и овладению навыками звукового анализа слов и т.д. Разный уровень речевого развития дошкольников обусловлен не только внутренними причинами (состоянием центральной нервной системы, наследственностью, влиянием мозговой асимметрии, половой идентичностью и т.д.), но и внешними факторами, в качестве которых выступает культурная языковая и предметно-развивающая среда, профессиональная компетентность педагогов в вопросах речевого развития детей, активная вовлеченность семьи в образовательный процесс детского сада. Важнейшим условием своевременного и качественного развития всех структурных компонентов речи и овладения родным языком является готовность педагогов дошкольных образовательных организаций к применению в образовательном процессе современных форм, методов и технологий, адекватных возрастным возможностям детей. К числу современных образовательных технологий в системе дошкольного образования относят: технологии исследовательской деятельности, информационно-коммуникационные, игровые, здоровьесберегающие технологии, а также технологии проектной деятельности, ТРИЗ и РТВ и др.

К концу старшего дошкольного возраста дети способны успешно овладеть навыками составления таких функционально-смысловых типов высказывания как описание картины или игрушки, творческое описание природы, составление рассказа по сюжетной картине и серии картин, составление рассказа из опыта, на предложенную тему, составление поэтических произведений, аргументированных высказываний и т.д.

Важная роль в развитии у детей воображения и творческого вида рассказывания отводится технологиям ТРИЗ и РТВ, где для обучения детей предлагаются задания на составление сравнений, метафор, игры и творческие за-

дания для развития выразительности речи, задания на составление текстов сказочного содержания и т.д.

Для развития навыков повествовательной речи эффективны технологии мнемотехники (модели, мнемодорожки, мнемотаблицы, мнемоквадраты, карты Проппа, интеллект-карты, лепбуки, каррикатуры, коллажи и т.д.), которые эффективны при разучивании стихотворений, позволяют осваивать структуру описательного и повествовательного высказывания, учат логично, последовательно и связно выражать свои мысли. Дошкольникам могут быть предложены модели для составления сказок с помощью метода “Каталога”, “Морфологического анализа”, “Системного оператора”, “Волшебного треугольника”, приемов фантазирования.

Технологии исследовательской деятельности позволяют педагогу научить детей логике и структуре аргументативного высказывания, обосновано высказывать свою точку зрения, бесконфликтно решать спорные ситуации, возникающие в ходе общения детей и взрослых. Проблемные и проблемно-противоречивые ситуации близки по структуре речи-рассуждению и позволяют сформировать умение формулировать тезис, осуществлять подбор аргументов к выдвинутому тезису и формулировать элементарные выводы. При этом формируется у детей умение работать в паре, тройке в подгруппе. Исследовательский принцип лежит в основе проектной технологии. С помощью модели “трех вопросов” (Что мы знаем? Что мы хотим узнать и как будем делать? Что мы узнали?) учим детей рассуждать, активно высказывать свое мнение, убеждать.

Важная роль в образовательном процессе отводится игровым технологиям (синквейн, игры В.В. Воскобовича), здоровьесберегающим технологиям (сказкатерапия, пальчиковые гимнастики, нейрогимнастика, дыхательная гимнастика, Су-джок терапия), арт-терапия (изотерапия, фототерапия, музыкотерапия, вокалотерапия, сказкотерапия, танцевально-двигательная терапия, песочная терапия), которые влияют не только на эмоциональное состояние ребенка, развитие мелкой моторики рук, но и повышают речевую активность дошкольников. Информационно-коммуникационные технологии (3-д рисунки, короткие анимации, интерактивные рисунки, модели, обучающие игры и развивающие программы, видеофрагменты), уверенно вошли в образовательный процесс детского сада и, безусловно, способствуют решению речевых задач.

Sergey Smirnov
(Russiýa Federasiýasy)

YLMY-TEHNIKI REWOLÝUSIÝANYŇ ENWAÝRONMENTAL MÜMKINÇILIKLERI

Çykyşda häzirki zaman ylmynyň enwaýronmental mümkinçiliklerine daşky gurşawyň hilini saklamaga gönükdirilen tehnologik kararlaryň we çäreleriň jemi hökmünde garalýar. Ylmyň biosfera antropogen täsir etmek depginleriniň ýokarlanmagyndaky orný nygtalýar, häzirki zaman ylmynyň gurlary we tebigaty goraýjylyk tehnologiýasyndan ugur almagynyň hökmanydygy bellenip geçilýär.

Sergey Smirnov
(Russian Federation)

ENVIRONMENTAL PROSPECTS OF THE SCIENTIFIC AND TECHNICAL REVOLUTION

This report examines the environmental potential of modern science as a set of technological solutions and measures aimed at preserving the quality of the environment. The role of science in the increase in the rate of anthropogenic impact on the biosphere is noted, the need to orientate modern science towards the development of resource and nature saving technologies is emphasized.

Сергей Смирнов
(Российская Федерация)

ЭНВАЙРОНМЕНТАЛЬНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ НАУЧНО- ТЕХНИЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ

Одним из видовых признаков человека, отличающих его от животных, является способность к познанию и рациональному преобразованию окружающего мира.

Данное качество, обусловлено наличием у человека разума и интеллекта – свойств, позволивших ему в свое время выделиться из состава дикой природы и с помощью создаваемых орудий перейти к ее активному преобразованию.

Деятельность первобытного человека, вооруженного примитивными орудиями труда и охоты не выходила за рамки приспособления к существующим условиям окружающей среды и проявлялась лишь в форме ограни-

ченного воздействия на количественные параметры биосферы. Накопление знаний об окружающем мире, появление системы их фиксации на материальных носителях, резко ускорило темпы эволюции человечества, приведя к возникновению науки, как специфической формы духовной деятельности направленной на познание и рациональное преобразование окружающего мира.

Появление и развитие науки привело к возрастанию антропогенного воздействия на окружающий мир.

Его темпы и масштабы, особенно усилились с середины XX века – с начала научно-технической революции (НТР). С этого времени воздействие человека на природу проявляется в инициировании биосферных сдвигов уже не количественного, а качественного характера.

В данных условиях, одной из важных задач НТР становится необходимость решения экологических проблем, связанных, с сохранением качества окружающей среды.

Данная задача находит свое воплощение в разработке ресурсосберегающих технологий и реализации природоохранных мероприятий.

Ресурсосберегающие технологии включают в себя процессы и технологические циклы, связанные с максимально эффективным использованием природного сырья в целях недопущения или минимизации загрязнения экосистем отходами производства. “Данное производство, в целом, воспроизводит механизм функционирования биогеоценозов, где каждый из организмов обеспечивает движение вещества и энергии, по системе трофических связей начиная от биосинтеза органического “сырья” продуцентами и заканчивая его переводом в минеральную форму редуцентами”.

Основная задача природоохранных мероприятий заключается в минимизации негативного воздействия человека на экосистемы, в сохранении их естественного состояния.

Реализации природоохранных мероприятий связана, во-первых, с активным предупреждением негативного воздействия человека на экосистемы (очистка промышленных сбросов, фильтрация загрязненного воздуха, рекультивация нарушенных хозяйственной деятельностью территорий). Во-вторых, с организацией пассивной защиты природы от последствий антропогенного вмешательства путем создания системы, особо охраняемых природных территорий – заповедников, национальных парков и т.д. Создание подобных территорий позволяет не только сберечь оставшиеся уголки дикой природы, но и содействовать экологическому воспитанию людей, формированию эко-

логической этики “способной заложить фундамент нового мировоззрения, отвечающего задачам планетарного антикризисного управления и будущей планетарной гармонии”.

Таким образом, в условиях НТР важной задачей человека становится использование достижений науки в разработке природосберегающих технологий. Данные технологии позволят ослабить антропогенное давление на биосферу, предотвратить возможность ее глобальной дестабилизации, создав, тем самым, условия для дальнейшего устойчивого развития цивилизации.

Tat'yana Nesterowa, Walentina Remizowa
(Russiýa Federasiýasy)

OKUW PROSESINIŇ MOTIWASION ÜPJÜN EDILIŞI

Okuwçylar özleriniň ukyplaryna ýa-da intellektual derejesine görä däl-de, eýsem motiwasiýanyň güýjüne görä tapawutlanýarlar. Bu düşünje okuw işleriniň motiwasion üpjün edilişiniň kemala gelmegine getirdi. Edil şol bir wagtda talybyň motiwiniň düzümi onuň şahsyýetiniň, onuň motiwasiýasynyň bölegi bolýar we geljekki hünärmeniň durmuşdaky mümkinçiliklerini we başarnyklaryny şöhlendirýär. Biz derňewimizde “üstünligiň motiwasiýasyny”, onuň aýratynlyklaryny esaslandyrdyk, talyp bilen arasyndaky korrelýasiýany seljerdik, motiwasiýanyň derejesini ýokarlandyrmak üçin teklipleri berdik.

Tatiana Nesterova, Valentina Remizova
(Russian Federation)

MOTIVATIONAL SUPPORT FOR THE TEACHING PROCESS

Slow learners and successful students differ not in their intellectual skills and abilities, but primarily in the strength of motivation. This aspect leads to the formation of the principle of motivational support for the teaching process. At the same time, the structure of the student's motives becomes part of his personality and reflects the life guidelines and values of the future specialist. In our research, we theoretically determined the notion of “motivation of success,” specified its features, analyzed the correlation between students and their level of motivation, and offered recommendations to increase the level of motivation.

МОТИВАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА

Целью нашего исследования явилось изучение мотивационной сферы личности молодежи, которое было проведено на базе образовательных организаций высшего образования. Данный возраст характеризуется завершением физического созревания человека, бурным ростом самосознания, формированием мировоззрения и началом вступления во взрослую жизнь. В качестве респондентов были выбраны обучающиеся первых и вторых курсов. Выборка исследования составила 50 человек, из них 25 девушек и 25 юношей, имеющих полное среднее образование и обучающихся в вузе.

Методика определения уровня мотивации к успеху Т. Элерса позволяет выявить доминирующие мотивы не только стремления к успеху, но и избегания неудач. Результаты опроса позволили увидеть качественные показатели мотивации к успеху. Большая часть студентов, участвовавших в эксперименте, имеет высокий уровень мотивации (36%, что составляет 18 опрошенных). Всего 4% опрошенных имеют низкий уровень мотивации, что показывает, что студенты РЭУ им. Г.В. Плеханова заинтересованы в достижении своих успехов.

Самый распространенный уровень мотивации успеха у девушек – средний. Это составляет 36% опрошенных студентов. Это характеризует их как слабо инициативных, ставящих перед собой неоправданно завышенные цели, плохо оценивающих свои возможности. Чаще всего это находит проявление в повышенной тревожности личности и низкой уверенности в своих силах. Они склонны не верить в успех своих действий, чаще всего сосредотачиваются на возникающих трудностях. Страх неудачи приводит к заниженной самооценке, проявлению неуверенности в себе.

У юношей прослеживается тенденция к деятельности, направленной на достижение успеха, 60% опрошенных имеют очень высокий уровень мотивации. Они в меньшей степени боятся сделать что-то не так, ошибиться, тем самым показывают четко выраженную решительность. Личности, ориентированные на успех, характеризуются как активные, настойчивые, инициативные, готовые упорно добиваться поставленной цели. В случае возникновения трудностей они ищут способы их незамедлительного решения. Но вместе с тем юноши ставят перед собой цели и не думают о последствиях, рискуют расчетливо, склонны к переоценке своих возможностей.

Таким образом, можно выделить несколько рекомендаций для студентов для повышения мотивации на успех:

Четкая формулировка конкретных целей.

Акцентирование нацеленности на задание (Необходимо выработать цели на задание, снизив при этом нацеленность на результат).

Визуализация своих желаний и целей (записывайте и зарисовывайте то, чего хотите на данный момент времени).

Изучение биографий тех, кто уже смог добиться успеха.

Самопоощрение (награждайте себя за успех, но не переусердствовать, иначе мотивация понизиться еще сильнее).

Положительные высказывания (выстраивайте свои суждения так, чтобы они могли сформировать позитивное отношение к вашим задачам).

Развитие силы воли.

Natalya Abramovskih
(*Russiya Federasiyası*)

“HÜNÄRE GIRIŞ” DERSINIŇ ÇÄKLERINDE BIRINJI ÝYL TALYPLARDA MUGALLYMYŇ KEŞBINIŇ KEMALA GETIRILMEGI

“Hünäre giriş” dersiniň çäklerinde birinji synpyň talyplarynyň hünär taýýarlygynyň meselelerine garalyp geçildi. Zerur başarnyklara eýe bolmak motiwasiýasy talyplarda pedagogyň şekiliniň kemala gelmeginde aýratyn orny eýeleýär. Awtor bakalawr bilen işlemek ulgamynyň aýratynlyklaryna seljerme berýär. “Nünäre giriş” dersiniň düzüliş modul logikasyna we okuwçylarda degişli kompetensiýanyň kemala gelmegine ýardam berýän bilim işleriniň gurluş usulyýetine garalyp geçilýär. Amaly taýdan öwrediji we kiçi derňewleri öz içine alýan okuw işleriniň uly ähmiýeti bar. Awtor talyplarda motiwasion ösüşiň olarda pedagogyň keşbiniň kemala gelmeginde uly ähmiýete eýediginiň netijä gelýär.

Natalia Abramovskikh
(Russian Federation)

FORMATION OF THE IMAGE OF THE TEACHER OF THE FIRST COURSE STUDENTS IN THE FRAMEWORK OF THE DISCIPLINE “INTRODUCTION TO THE PROFESSION”

The article deals with the problem of organizing professional training of first-year students within the discipline “Introduction to the profession”. A special role for the formation of motivation to master the necessary competencies is the formation of the image of a teacher among bachelors. The author analyzes the features of building a system of work with bachelors on the basis of an activity approach.

The article discusses the logic of modular building of the discipline “Introduction to the profession”, the method of building the educational process, which allows forming the components of the corresponding competencies in students. Particular importance is the use of practice-oriented forms and methods of organizing the educational process, including mini-research, discussion of problem situations, self-diagnosis, building educational routes, portfolio. The author concludes that it is necessary for the development of the motivational component of readiness for self-development in professional activity of the conscious formation of the image of a teacher in students.

Наталья Абрамовских
(Российская Федерация)

ФОРМИРОВАНИЕ ОБРАЗА ПЕДАГОГА У СТУДЕНТОВ ПЕРВОГО КУРСА В РАМКАХ ДИСЦИПЛИНЫ “ВВЕДЕНИЕ В ПРОФЕССИЮ”

Проблема мотивации студентов первого курса является одной из важнейших в период адаптации к обучению в вузе. На первом курсе очень важно сформировать у будущих педагогов знание требований, предъявляемых к реализации педагогической деятельности, систему ценностных ориентаций в реализации задач профессиональной деятельности педагога, что является важнейшим аспектом готовности бакалавра к результативному обучению. Одна из основных дисциплин первого курса решающих данные задачи – “Введение в профессию”, задачей которой является нау-

чить бакалавров выделять качественные характеристики профессиональной деятельности педагога. Программа курса базируется на реализации деятельностных методов и технологий в решении обозначенных задач. Структура дисциплины включает реализацию двух последовательных моделей. В рамках первого “Общая характеристика педагогической профессии и перспектив ее развития” основное внимание уделяется выделению сущности и специфики педагогической деятельности на основе изучения истории развития педагогической профессии, ее современной востребованности в обществе. В результате изучения модуля обучающийся должен овладеть следующими компонентами компетенций:

- знать: социальную роль и значимость педагогической профессии правила профессиональной этики педагога;
- уметь: обосновывать принципы собственной профессиональной деятельности, ориентируясь на правила профессиональной этики педагога
- владеть: навыками описания, выявления миссии и роли педагогической профессии в социуме умениями составления сообщений, докладов, рефератов по проблеме профессиональной этики педагога.

На решение поставленных задач направлены такие методы организации работы со студентами, как проведение мини-исследований по истории развития педагогической науки и выявления роли и функций педагогов в каждую историческую эпоху. Студенты формируют исторический портрет педагога, определяют изменения в образе педагога в зависимости от изменяющихся условий развития общества, что позволяет выделить социальную миссию педагога в определенную эпоху. Обсуждение проблемных ситуаций позволяет определить ценностные основания для своего профессионального развития в соответствии с запросами современных образовательных организаций.

Второй модуль “Профессиональная компетентность и культура педагога” направлен на формирование следующих компонентов компетенций:

- знать: основные требования рынка труда к педагогам; компетентностную модель выпускника
- уметь: определять критерии оценки необходимых качеств субъекта профессиональной деятельности на основании требований рынка труда к педагогам.

Организация работы со студентами в рамках данного модуля строится на самодиагностике личностного потенциала студента, позволяющего ему овладеть в полной мере необходимыми компетенциями педагогической деятельности. Студенты выстраивают свой путь в педагогическую профессию

на основании рефлексии полученных результатов, заполнении маршрута своего саморазвития. Итоговым зачетным заданием в дисциплине становится защита портфолио “Путеводитель по профессии”, включающего эссе-рассуждение на тему “Мое педагогическое кредо”, составление словаря изученных педагогических терминов, программы профессионального саморазвития на ближайший год. Таким образом, формирование образа педагога помогает бакалаврам осознать социальную роль педагогической профессии в обществе, выделить функционал современного педагога и определить собственный маршрут продвижения в профессии, выстроить вероятные перспективы своего профессионального развития.

Liya Laškowa
(*Russiya Federasiyası*)

GELJEKKI MUGALLYMLARYŇ KOMMUNIKATIW MÜMKINÇILIGINIŇ SANLY BILIM GURŞAWYNDA ÖSÜŞI

Çykyşda talyplaryň kommunikativ mümkinçilikleriniň ösüşiniň derwaýys meseleleri açylyp görkezilýär. Awtor sanly bilim gurşawynyň mümkinçiliklerini amala aşyrmak meselesine aýratyn üns berýär. Sanly bilim geljekki mugallymlaryň kommunikativ mümkinçilikleriniň şahsy gurlaryny ösdürýän ulgam bolup durýar. Sanly bilim gurşawy okatmagyň gatyşyk usulyny, çäklendirilen elektron we adaty görnüşlerini, ýokary okuw mekdebiniň bilim işine uýgunlaşdyrylan elektron didaktiw serişdeleri ulanmaklygy öz içine alýar. Döwrebap didaktiki serişdeleriň biri uniwersitetiň bilim portalynda berilýän we talyplara çylşyrymly kommunikativ-pedagogik wezipeleri çözmäge mümkinçilik berýän elektron keýsler hasaplanýar.

Liya Lashkova
(*Russian Federation*)

DEVELOPMENT OF THE COMMUNICATIVE POTENTIAL OF FUTURE TEACHERS IN THE CONDITIONS OF THE DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT

The theses of the report reveal the actual problem of the development of the communicative potential of students at a pedagogical university. The author presents the possibilities of the digital educational environment for the implementation

of the declared process. The communicative potential of future teachers is presented as a developing system of personal resources that provide ease and confidence in communication, psychological contact, an active position in interaction with children of early and preschool age, teachers, parents of pupils.

The organization of the digital educational environment includes a mixed way of teaching, the organic addition of electronic and traditional (contact) forms, the use of electronic didactic tools adapted to the conditions of the educational process at the university.

One of the priority didactic tools is declared to be electronic cases presented on the educational portal of the university and making it possible to form students' skills to apply system knowledge when solving complex communicative and pedagogical problems.

Лия Лашкова
(Российская Федерация)

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНОГО ПОТЕНЦИАЛА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ

В настоящее время в системе высшего профессионального образования России возрастает значимость коммуникативного потенциала будущих педагогов, необходимого для решения сложных образовательных задач. Стремление к профессиональному успеху в условиях информационно-коммуникативных трансформаций общества требует от педагога непрерывного обновления системных знаний, усиления мотивации к поиску творческих решений возникающих проблем, умений адаптироваться к окружающей социальной среде, способностей совершенствовать ранее освоенные способы деятельности, готовности к взаимодействию в режиме офлайн и онлайн.

Современные условия пандемии продиктовали для нас новые требования. Учителям и преподавателям буквально “на ходу” пришлось овладевать новыми электронными ресурсами и информационными технологиями, разрабатывать онлайн-курсы, использовать в полной мере возможности образовательного портала университета, вести занятия в системе Zoom и др. Мы убедились, что цифровизация расширяет возможности коммуникации, позволяет успешно работать с большим количеством информации. Пандемия уйдет, а многие приобретенные умения будут способствовать решению образовательных задач при смешанном обучении,

предполагающем органичное дополнение электронных и традиционных (контактных) форм.

Активное применение цифровых технологий в системе высшего профессионального образования побуждает к поиску и разработке электронных образовательных ресурсов. Рассматривая кейс-технологии как средство развития коммуникативного потенциала будущих педагогов, в качестве эффективного инструмента методического сопровождения данного процесса мы предлагаем электронные кейсы.

Такие кейсы целесообразно разместить на образовательном портале университета. Они могут быть использованы при проведении текущего, рубежного контроля или промежуточной аттестации, позволяя выявить не только уровень знаний студентов, но умения их применять при решении сложных, порой нестандартных, педагогических ситуаций.

Отметим, что электронный кейс – это не просто описание определенных событий. Он является педагогическим инструментом, состоящим из сюжетной, информационной и методической частей. Сюжетная часть может включать описание реально существующей ситуации, на основе которой разработан кейс, описание процессов и результатов деятельности педагога и др. Информационная часть зачастую содержит информацию, позволяющую понять развитие событий: этапы, успехи и неудачи, краткое описание проблемы с различных точек зрения, стиль работы воспитателя и др. Методическая часть содержит не только обоснование места данного кейса в системе обучения, задания по его анализу, некоторые пояснения, но и рекомендации по организации работы в сети.

Таким образом преподаватели университета имеют возможность успешного использования цифровой образовательной среды для развития коммуникативного потенциала у будущих педагогов. Практика показывает, что такая работа расширяет доступ к необходимой информации, способствует построению индивидуальных образовательных маршрутов обучающихся, оптимизирует коммуникацию всех субъектов образовательных отношений. Основными факторами, влияющими на эффективное формирование цифровой образовательной среды, на наш взгляд, являются уровень владения педагогов информационно-коммуникационными технологиями, возможности использования информационных технологий в учебном процессе, условия практического использования цифровых инструментов всеми участниками образовательных отношений, доступ к информационным локальным сетям и интернет-ресурсам.

Ýegor Gromow
(Russiýa Federasiýasy)

**XVIII–XIX ASYRLARDA TATAR FILOSOFIK PIKIRINIŇ
KEMALA GELMEGINE POWOLŽÝE BILEN ORTA
AZIÝANYŇ ARASYNDAKY MEDENI GATNAŞYKLARYŇ
TÄSIRI**

Ylmy çykyş Powolžýe bilen we Orta Aziýa döwletleriniň arasyndaky medeni gatnaşyklaryň XVIII–XIX asyrlarda tatar filosofik pikiriniň kemala gelmegindäki täsirine bagyşlanylýar. Ş. Marjany, G. Kursawy we beýleki görnükli tatar magaryfçylarynyň, Samarkandyň, Buharanyň yslam fakylarynyň kalam ylmynda we sufizmde oýnan ornuna aýratyn üns berilýär.

Yegor Gromov
(Russian Federation)

**THE INFLUENCE OF CULTURAL RELATIONS BETWEEN
THE VOLGA REGION AND CENTRAL ASIA ON THE
FORMATION OF TATAR PHILOSOPHICAL THOUGHT IN
THE 18–19 CENTURIES**

This report is devoted to the influence of cultural ties between the Volga Region and the states of Central Asia on the formation of Tatar philosophical thought in the 18–19 centuries. Special attention is paid to the role played by contacts between outstanding Tatar educators such as Sh. Mardzhani, G. Kursavi and a number of others and Islamic theologians of Samarkand and Bukhara in shaping the attitude of Tatar philosophers to Kalam and Sufism.

Егор Громов
(Российская Федерация)

**ВЛИЯНИЕ КУЛЬТУРНЫХ СВЯЗЕЙ МЕЖДУ ПОВОЛЖЬЕМ
И СРЕДНЕЙ АЗИЕЙ НА ФОРМИРОВАНИЕ ТАТАРСКОЙ
ФИЛОСОФСКОЙ МЫСЛИ XVIII–XIX ВВ**

Татарская философская мысль – прежде всего мысль исламская. Ислам определяет круг проблем, решаемых татарскими религиозными философами и реформаторами, традиция толкования шариата является основным

источником методов татарской мысли. Вместе с тем, важной особенностью татарской религиозной философии, отличающей её от других направлений и школ исламской мысли, является то, что она формировалась в специфических условиях существования уммы в составе инорелигиозного государства. В этих условиях решающее значение для становления и развития оригинальной религиозно-философской традиции играли культурные связи с другими исламскими регионами.

Вместе с тем политические условия восемнадцатого – девятнадцатого столетий существенно ограничивали возможность контактов российских мусульман с единоверцами за рубежами Империи. К середине восемнадцатого века большая часть регионов, в которых существовали развитые традиции исламского богословия, религиозной философии и духовного образования, была объединена под властью Османской державы – основного политического противника России. Такое положение затрудняло регулярные контакты российской уммы с данными регионами. Единственной альтернативой оставались государства Средней Азии, с такими крупными центрами исламской культуры, как Бухара, Самарканд, Хива, Ташкент. Первые два из них были особо притягательны для мусульман Поволжья ещё и как центры духовного образования. В медресе Бухары и Самарканда обучались такие деятели татарского просвещения, как Г. Утыз-Имяни, Г. Курсави, Ш. Марджани и многие другие. Основными факторами, через которые духовные традиции этих центров исламского образования влияли на татарскую философскую мысль, стали знакомство молодых богословов с практикой калама и, в меньшей степени, их приобщение к мистическим традициям суфизма.

Вопрос о влиянии калама на татарскую религиозно-философскую мысль не может быть решен просто и однозначно. Но при этом сами татарские религиозные философы и реформаторы начинали знакомство с миром философии с освоения калама, безраздельно господствовавшего в центрах мусульманского образования того времени - Бухаре и Самарканде. В связи с этим ни один татарский мыслитель восемнадцатого - девятнадцатого веков не мог полностью избежать его влияния. Так, в работах Марджани отмечается также влияние богословов, под руководством которых он проходил обучение в Бухаре и Самарканде. Сам Ш. Марджани приводит аналогичные сведения касательно А. Курсави. Важным результатом влияния калама на татарских мыслителей можно считать их вовлечение в процесс переосмысления теологии.

Другим важным фактором влияния культурных связей между Поволжьем и Средней Азией стало приобщение ряда татарских философов к иде-

алам суфизма, котормы, в частности, проникнуто поэтическое творчество Утыз-Имяни. Так, в стихотворении “Как стать благовоспитанным” он высказывает мысли, в которых легко узнается призыв смотреть на мир как на “колыбель братства” и относиться по-доброму ко всем и вся.

Swetlana Zyrýanowa
(*Russiýa Federasiýasy*)

MEKDEBE ÇENLI ÇAGALAR EDARALARYNDA SAZ BILIMINI MAGLUMATLAŞDYRMAK

Psihologik we pedagogik gözlegleriň, kadalaşdyryjy resminamalaryň derňewiniň, amaly tejribäniň esasynda mekdebe çenli çagalaryň aýdym-saz terbiýesinde maglumat we aragatnaşyk tehnologiýalaryny ornaşdyrmagyň zerurdygy görkezilýär. Aýdym-saz bilimini guramaga we maglumat hem aragatnaşyk tehnologiýalaryny ulanmaga esaslanýan mekdebe çenli bilim edaralarynda okuwlara aýratyn üns berilýär. Mekdebe çenli çagalar bilen işlemekde maglumat çeşmelerini ulanmak bilen aýdym-saz we bilim çäreleriniň artykmaçlyklary hem-de ugurlary aýdyňlaşdyryldy. Amaly çäreleriň esasynda, MKT-ni ulanmak bilen aýdym-saz we okuw işlerini guramagyň görnüşleri barada maglumatlar berilýär.

Svetlana Zyryanova
(*Russian Federation*)

INFORMATIZATION OF MUSIC EDUCATION IN PRESCHOOL ORGANIZATION

Based on the study of psychological and pedagogical research, analysis of regulatory documents, practical experience, the author presents the justification for the need to introduce information and communication technologies in the process of music education of preschool children. Particular attention is paid to the organization of musical education and training in a preschool educational organization based on the use of information and communication technologies. The advantages and directions of musical and educational activities based on information resources in working with preschool children are revealed. On the basis of practical activities, the forms of organizing the musical and educational process using ICT are highlighted.

ИНФОРМАТИЗАЦИЯ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ДОШКОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

В настоящее время процесс информатизации образования является основной тенденцией общественного развития и рассматривается как один из основных путей модернизации системы образования. Данный процесс коснулся и дошкольной образовательной организации, где находят применение информационно-коммуникационные технологии (далее – ИКТ), в частности, в музыкальном образовании детей. ВФЗ-273 от 29.12.2012 г. “Об образовании в Российской Федерации” говорится о необходимости “создания условий для ведения экспериментальной и инновационной деятельности в сфере образования, связанной с внедрением в образовательную практику новых технологий, форм и методов обучения”.

Важность рассматриваемой проблемы складывается из таких аспектов, как: процесс компьютеризации образования обеспечивает материальную основу для его информатизации; распространение образовательных информационно-коммуникационных технологий продиктовано жизнью и должно найти свое место в практике их применения в дошкольных образовательных организациях; в процессе модернизации дошкольного образования необходимо внедрение в музыкально-образовательный процесс новых педагогических технологий, способствующих созданию благоприятных условий для развития музыкальных способностей и формирования основ музыкальной культуры ребенка.

Согласно “Стратегии развития воспитания в Российской Федерации на период до 2025 года (утв. распоряжением Правительства РФ от 29.05.2015 г. №996-р), одной из приоритетных задач является создание условий, методов и технологий для использования информационных ресурсов, в первую очередь, информационно-телекоммуникационной сети “Интернет” в целях воспитания и социализации детей.

Необходимость внедрения информационно-коммуникационных технологий во взаимодействие участников образовательных отношений находит отражение и в приоритетном национальном проекте “Образование” (Указ Президента РФ от 7 мая 2018 г. № 204 “О национальных целях и стратегических задачах развития Российской Федерации на период до 2024 года”). Так, согласно Федеральному проекту “Цифровая образовательная среда”

(п.1.24), необходимо “создать условия для подготовки высококвалифицированных кадров, обладающих актуальными компетенциями в сфере современных технологий”.

Анализируя научно-педагогическую литературу можно сказать, что наименее изучены проблемы, связанные с влиянием информационно-коммуникативных технологий на музыкальное развитие детей дошкольного возраста, что усиливает актуальность выдвинутой проблемы. К семи годам у ребенка складывается полный комплекс музыкальных способностей, однако традиционно организованное музыкальное обучение не всегда способствует их развитию. Информационно-коммуникативные технологии позволяют повысить интерес детей к процессу обучения. К преимуществам музыкально-образовательной деятельности с использованием информационных ресурсов можно отнести следующие: усиливают наглядность, повышают познавательный интерес, побуждают к самостоятельной деятельности, расширяют понятийный ряд музыкальных тем, расширяют возможности для формирования музыкального вкуса, развития творческого потенциала ребенка.

Таким образом, использование информационно-коммуникативных технологий в музыкальном образовании будет способствовать повышению интереса детей к процессу обучения и музыкальному развитию детей.

Wera Sinebrýuhowa
(*Russiya Federasiyası*)

BAŞLANGYÇ UMUMY MATEMATIKA BILIMLERI ÇYGRYNDY BAŞLANGYÇ SYNPLARYŇ GELJEKKI MUGALLYMLARYNYŇ OKUW WE DERŇEW IŞLERINIŇ GURALYŞY

Ylmy çykyşda pedagogik başlangyç bilim ugry boýunça bakalawrlaryň okuw derňew işlerini gurnamagyň meselelerine garalyp geçilýär. Ol başlangyç synplaryň geljekki mugallymlarynyň okuw-derňew işleriniň “Matematikany öwretmegiň metodikasy” sapagyndaky W.I. Zagwýazinskiý, W.S. Lazarew tarapyndan esaslandyrylan ylmy kadalaryň esasynda alnan tejribäni bermekden ybaratdyr. Talyp-bakalawrlaryň “Matematika” dersi boýunça okuw-derňew işlerine döwlet başlangyç bilim standartynyň talaplaryna üns berilýär. Ylmy çykyşda berilýän pedagogik ugurly bakalawrlaryň okuw-derňew işleriniň gurnalýşy, başlangyç synplaryň geljekki mugallymlaryny taýýarlaýan pedagogik okuw mekdepleriniň mugallymlary üçin möhüm ähmiýete eýedir.

Vera Sinebryukhova
(Russian Federation)

**ORGANIZATION OF EDUCATIONAL AND RESEARCH
ACTIVITIES OF FUTURE TEACHERS OF ELEMENTARY
CLASSES IN THE FIELD OF PRIMARY GENERAL
MATHEMATICAL EDUCATION**

The article deals with the problem of organizing the educational and research activities of bachelors, pedagogical education in the direction of Primary education. The purpose of this article is to present the experience of organizing the educational and research activities of future primary school teachers in the process of studying the academic discipline “Methods of teaching mathematics”, based on the scientific provisions of V.I. Zagvyazinsky, V.S. Lazarev. Particular attention is paid to the educational and research activities of bachelor students in the formation of the readiness to implement educational programs in the academic subject “Mathematics” in accordance with the requirements of the state educational standard of primary general education.

The experience of organizing educational and research activities of pedagogical bachelors in the field of general primary mathematics education presented in the article may be of interest to teachers of pedagogical educational institutions who train future primary school teachers.

Вера Синебрюхова
(Российская Федерация)

**ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕБНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ
КЛАССОВ В ОБЛАСТИ НАЧАЛЬНОГО ОБЩЕГО
МАТЕМАТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Целью вуза в современных условиях является подготовка специалиста, умеющего инициативно, самостоятельно решать сложнейшие профессиональные и жизненные задачи, владеющего современными достижениями науки и техники, умеющего на практике применить и приумножить полученные знания, умения и навыки, обладающего гибкостью мышления, творческим подходом и находчивостью в быстро меняющихся ситуациях, несущего ответственность за результаты собственной деятельности и ориентированного на эффективное самообразование.

В Федеральном государственном образовательном стандарте высшего образования по направлению подготовки 44.03.01. Педагогическое образование (уровень бакалавриата) определены виды профессиональной деятельности и сформулирован ряд профессиональных задач, которые он должен быть готов решать, владея при этом общекультурными, общепрофессиональными и профессиональными компетенциями, зафиксированными в данном документе.

Одной из базовых учебных дисциплин в профессиональной подготовке будущих учителей начальных классов в структуре учебного плана указанной направленности является методика обучения математике. Содержание и структура данной учебной дисциплины ориентировано на формирование у бакалавров готовности реализовывать образовательные программы по учебному предмету “Математика” в соответствии с требованиями государственных образовательных стандартов начального общего образования.

Одним из оптимальных средств достижения поставленной цели и освоения запланированного содержания может стать исследовательская деятельность будущих учителей начальных классов.

Значительное внимание к рассмотрению данного аспекта уделяется в работах Н.М. Борытко В.И. Загвязинского, В.В. Краевского, И.Я., В.С. Лазарева, Лернера, В.А. Слостёнина и др. Авторы отмечают, что исследовательская деятельность является основным видом деятельности студентов в ходе получения ими высшего профессионального образования.

Под учебным исследованием в области методики обучения математике в начальном общем образовании понимается чаще всего написание курсовой или выпускной квалификационной работы. Однако мы видим более широкое действие данного вида деятельности в процессе изучения указанной учебной дисциплины.

В начальном общем образовании в общеобразовательных школах России реализуются образовательные программы по математике ведущих авторов: С.Ф. Горбов, Н.Б. Истоминой, М.И. Моро, Л.Г. Петерсон, В.Н. Рудницкой, и т.д. В процессе подготовки будущих учителей начальных классов перед преподавателем стоит задача более широкого аспекта – создать условия для освоения бакалаврами особенностей организации процесса обучения математике детей младшего школьного возраста в условиях вариативного образования. Именно такое требование дает возможность включить студентов в исследовательскую деятельность при освоении авторских позиций относительно базового содержания начального общего

образования. Перед студентами стоят проблемы, например, выявить особенности изучения математического содержания в авторских программах, найти их сходство и различия, определить наиболее эффективные способы достижения планируемых результатов с позиции авторов образовательных программ и т.д. Наличие проблем позволяет строить учебно-исследовательскую деятельность будущих учителей начальных классов в соответствии с принятой технологией: постановка проблемы исследования; определение цели и задач учебного исследования; определение методов учебного исследования и источников информации; выдвижение гипотез решения обозначенной проблемы и разработка плана действий по ее решению; проведение исследования; обобщение полученных результатов и формулировка полученных выводов.

Обобщая, можно заключить, что организации учебно-исследовательской деятельности бакалавров при изучении методики обучения математике обеспечит не только овладение студентами знаниями и умениями, необходимыми учителю для осуществления профессиональной деятельности, но и позволит сформировать необходимые компетенции и готовность к решению профессиональных задач, обозначенных в федеральном государственном образовательном стандарте высшего образования по педагогическому направлению подготовки.

Yewgeniya Şans
(*Russiya Federasiyası*)

MEKDEP YAŞYNA ÇENLI ÇAGALARDA İŞJEŃLİGİŃ WE BAŞLANGYÇLARYŃ ÖSÜŞİ: AHLAK NUKDAÝNAZARY

Ylmy çykyşda sosial-ahlak terbiýedäki işjeŃligiň we başlangyçlaryň mümkinçilikleri açylyp görkezilýär. Awtor tarapyndan mekdebe çenli ýaşdaky çagalaryň şahsy hiliniň ösüşiniň maglumatlary esaslandyrylýar, çagalaryň işjeňlik we başlangyçlary öňe sürmek aýratynlyklary häsiýetlendirilýär.

Evgeniya Shants
(Russian Federation)

DEVELOPMENT OF ACTIVITY AND INITIATIVITY IN PRESCHOOL CHILDREN: MORAL ASPECT

The article reveals the possibilities of activity and initiative in social and moral education. The author substantiates the possibilities of preschool age in the development of personality traits; characterizes the specificity of the activity and initiative of children.

Евгения Шанц
(Российская Федерация)

РАЗВИТИЕ АКТИВНОСТИ И ИНИЦИАТИВНОСТИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА: ПРАВСТВЕННЫЙ АСПЕКТ

Современный период, отличающийся кардинальными изменениями, ставит проблему формирования нового человека, социально активного, способного к творческой, преобразовательной деятельности, готового принимать самостоятельные решения. Эти требования, предъявляемые обществом, относятся и к современному дошкольному образованию. Они предполагают, прежде всего, необходимость создания оптимальных условий для воспитания активности личности, направленной на полноценное взаимодействие с окружающей средой в соответствии с возрастными особенностями и возможностями.

Ключевой идеей Федерального государственного образовательного стандарта дошкольного образования является утверждение, что “не ребенок для программы, а программа для ребенка. Ребенок – субъект образовательного процесса”. Так, в частности, задача развития такой субъектной характеристики, как инициативность ребенка транслируется в каждом его разделе.

Результаты научной работы группы исследователей (В.А. Ситаров, В.Г. Маралов, С.Ф. Гагарина, Р.Г. Казакова, Л.И. Сайгушева) свидетельствуют о том, что первоначальные основы социально значимых качеств формируются уже у детей дошкольного возраста в разных видах деятельности. Авторы в своих работах указывают на то, что именно этот возраст является

наиболее благоприятным для развития активности. По их мнению, это обусловлено, с одной стороны, сохраняющейся высокой восприимчивостью к социальным воздействиям, с другой – потерей непосредственности, развитием элементов произвольности, самосознания, что обеспечивает ребенку определенный уровень сознательности и самостоятельности. В ходе взаимодействия развивается способность к проявлению инициативы и исполнительности, разное сочетание которых начинает определять индивидуальный стиль активности ребенка, который стабилизируется, трансформируется, изменяется в ходе дальнейшего развития личности.

В дошкольном возрасте в зависимости от вида детской деятельности В.А. Ситаров и В.Г.Маралов выделяют следующие типы активности: инициативные и исполнительные дети; дети с преобладанием инициативы; дети с преобладанием исполнительности; социально-импульсивные дети; социально-пассивные дети.

К качественно-количественным показателям инициативы данные исследователи относят: мотивационный компонент; качество и общественная ценность инициативы; направленность инициативы; определенность-неопределенность инициативы; мера принятия ответственности за инициативу; устойчивость инициативы; частота инициатив.

В дошкольном возрасте инициатива имеет свою специфику. Выделяются два вида инициатив: инициативы, связанные с организацией деятельности и инициативы, связанные с исполнением.

Таким образом, развитие активности и инициативности детей дошкольного возраста всегда входило в задачи социально-нравственного воспитания личности.

Muhammad Maghaminia
(*Türkiye*)

IBN HALDUNYŇ TÄJIRÇILIK HUKUGY DÜŞÜNJELERI BARADAKY ESASY PIKIRLERI

Ibn Haldun adamzat taryhynyň dartgynly döwrüni (XIV asyr) başdan geçiren we bu döwre esaslanýan jemgyýetçilik wakalaryny we öňki taryhy prosesi synlap, eserleri bilen ykdysady syýasaty we sosiologiýany geçiren çuňňur jemgyýetçilik ylymlary ugrunyň alymydyr. Asly ýemenli bolan Ibn Haldun 1332-nji ýylda Tunisde dünýä inipdir. Ol öz döwrüniň esasy ylymlaryny öwrenmege üns beripdir. Andalusiýa ýaly demirgazyk Afrika döwletleriniň köpüsünde (Tunis, Marokko we

Müsür) syýasy we kazyýet wezipelerinde işläpdir. 1406-njy ýylda Müsüriň Kair şäherinde dünýäden ötüpdir. Ibn Haldunyň “Kitap-i El-Iber we Divan-i El-mubteda we El-Haber Fi Eyyam El-Arap we El-Acem we El-Barbar we Men Aserehum Men Zevi El-Soltan El-Akber” atly eseri jemgyýetiň ylymlar dersinde syýasy, ykdysady, hukuk we ahlak ýaly jemgyýetiň dürli taraplaryny düşündirýän özboluşly eser hökmünde kesgitleýär. Ibn Haldunyň arap dilinde ýazylan bu eserindäki giň garaýyşlary, orta asyrlardan soň sosiologiýa, ykdysadyýet we döwlet dolandyryşy ýaly ugurlarda öňe çykan alymlaryň tezislerini we öňdengörüjiligi açyp görkezýär. Bu eseriň ilkinji kitaby “El-Mukaddeme” atlandyrylýar. Onda telekeçilik, bäsdeşlik, önümçilik, zähmet, önümiň gymmaty, önümiň bahasy, bazar we döwlet dolandyryşynyň täjirçilik wezipeleri ýaly düşüňjeler we gatnaşyklar barada maglumatlar berilýär.

Ibn Haldun “El-Mukaddeme” atly kitabynda adamzat we jemgyýete gönükdirilen ylym taryhy bilen baglanyşykly düşüňjeleri esasy düşündirmäge synanyşypdyr. Bu kontekstde, işiniň köp böleginde jemgyýetiň sosial we ykdysady ösüşinde söwdanyň ähmiýetine ünsi çekipdir. Söwda, ykdysady zerurlyklarynyň çäginde harytlary we hyzmatlary almak we alyş-çalyş etmek üçin girdeji getirýän delalçylyk işidir. Bu işjeňlik, taryhy prosesinde söwda görnüşinde ýüze çykypdyr. Bu nukdaýnazardan täjirçilik işlerini kadalaşdyrýan düzgünler dürli jemgyýetleriň jemgyýetçilik ösüşine laýyklykda käbir sebitlerde, şäherlerde, ýurtlarda gümrük ýa-da döp-dessur görnüşinde ýüze çykypdyr. Bu söwda düzgünleri, soňraky güýçli döwletleri dolandyrmakda oňyn kanunlar hökmünde emele gelipdir. Söwda, adamlaryň ykdysady zerurlyklaryny kanagatlandyrmak üçin önümçilik bilen sarp etmegiň arasynda gazanmak we alyş-çalyş amallaryny üpjün edýän işlerdir. Bu nukdaýnazardan, sosial ösüşden döreýän ykdysady zerurlyklar söwdanyň emele gelmegini kesgitleýän esasy faktor bolup durýar. Söwda hukugynyň esasy gurluşy tebigy kanun hadysalaryna has köp täsir etse-de, oňyn görnüşinde döwlet dolandyryşyna esaslanýar. Aslynda, täjirçilik kanuny, wakalar we gatnaşyklar nukdaýnazarýndan jemgyýetçilik ylymlarynyň tertibi bilen baglanyşykly faktorlara baglydyr. Şonuň üçin döwletiň dolandyryş stili söwda meýdanynyň dinamikasyny emele getirýän esasy elementdir. Ibn Haldun täjirçilik gatnaşyklaryny düzgünleşdirýän kanuny düzgünleri sosial informatikanyň netijesi hasaplaýar. Şonuň üçin onuň söwda baradaky garaýyşlary esasan tebigy kanunlaryň çäginde bolup biler. Sebäbi tebigy kanunlaryň ýörelgeleri sosial faktorlaryň çäginde ýüze çykýar we jemgyýetçilik gatnaşyklarynyň ösmegi bilen gymmatlaýar. Jemgyýet ösüşiniň netijelerine rasional nukdaýnazardan syn eden Ibn Haldun, döwletiň söwda meselesine bolan garaýşynyň taraplaryny düşündiripdir. Ibn Haldun jemgyýetçilik ösüşini bilen

söwdanyň we söwda bilen baglanyşykly döwlet dolandyryş usulynyň arasyndaky özara täsir barada durup geçipdir. Ibn Haldun, bir tarapdan, jemgyýetçilik hukuk gatnaşyklarynda halkyň berjaý etmeli düzgünleriniň aýratynlyklaryny, beýleki tarapdan şahsyýetleriň şahsyýetine we raýat hukuklary ugrundaky özünü alyp barşyna degişli hukuklaryny we borçlaryny düşündiripdir. Bu kontekstde, raýat hukugy babatynda berjaý edilmeli düzgünleriň jemgyýetçilik hukugynyň kadalarından tapawutlydygyny aýdypdyr.

Ibn Haldun söwda düşünjesini giň manyda girdeji gazanmagy ýa-da gazanmagy maksat edinýän araçy iş hökmünde kabul edipdir. Bu nukdaýnazardan, girdeji gazanmak maksadyny eklenç üçin gazanmakdan tapawutlandyrýar. Ol söwdany girdeji üçin haryt satyn almak we zerur bolsa haryt saklamak üçin iň köp ýaýran tejribe mysaly hökmünde wagty gelende bazarda ýokary bahadan satmak diýip kesgitläpdir. Ibn Haldunyň eseriniň başga bir bölümünde söwdany has peýdaly ýa-da gymmatly etmek üçin haryt satyn almak we alan bahasyndan has ýokary baha satmak synanyşygy hökmünde gysgaça suratlandyrýar. Onuň pikirçe, söwdagärler harytlaryny ýokary bahadan satmak üçin köp ýönekeý ýa-da çylşyrymly usullary ulanýarlar. Bu kontekstde, bazar islegine laýyklykda satyn alan harytlaryny täze önümçilik prosesine tabyn etmek, alnan harytlary ýokary sarp we isleg bildirýän ýurtlara daşamak ýa-da harytlary bazara ýerleşdirmek ýaly mysallary görkezipdir, belli bir döwür ol söwda bilen baglanyşykly harytlara goýlan paýnamanyň artmagy bilen girdejiniň hem şol bir derejede ýokary boljakdygyny aýdypdyr.

Ibn Haldun söwdanyň özara bähbitlere we bähbitlere esaslanmalydygyny aýtsa-da, başga biriniň emlägini mugt almagyň söwda hökmünde garalmajakdygyny aýdypdyr. Aslynda, Ibn Haldunyň söwda düşünjesi bilen beýan eden esasy abstrakt elementleri häzirki söwda kanunynyň esasy düzýär. Bu nukdaýnazardan, söwda ulgamynyň söwdanyň amaly guruluşy bilen baglanyşykly iň abstrakt manyda işewürlük ulgamynyň ykdysady elementlerine esaslanýandygyna düşünilýär. Bu nukdaýnazardan, söwdada telekeçiligiň möhümdigini we bu ugurda özbaşdak maýa we hünärli zähmet zerurlygynyň bardygyny öňe sürüpdir. Bu nukdaýnazardan, täjirçilik işlerinde we önümçilik işlerinde “raýdaşlyk we zähmet bölünişi” diýip atlandyrylan temasy, aslynda täjirçilik işini aç-açan guramaçylykly dolandyrmakdyr. Häzirki wagtda täjirçilik kanunlaryny ulanmakda esas hökmünde kabul edilýän täjirçilik işewürlük ulgamy, häzirki zaman oňyn kanunlar bilen kesgitlenen çäre bolsa-da, Ibn Haldunyň jemgyýetçilik ösüşiniň ösen derejesinde göz önünde tutýan täjirçilik guramasynyň elementlerini beýan etdi. Telekeçiligi dolandyrmak pudagynda telekeçilik zähmet we girdeji gazanmak üçin guramadyr. Ibn Haldunyň pikirçe, bu iş kanuny esasyda täjirçilik hasaplanýan bazara görä kesgitlenip bilner.

Bu mesele boýunça belli bir kriteriýany kesgitlemegiň sosial wakalaryň akymyna laýyk gelmejekdigini aýdypdyr. Bu manyda döwleti iň uly bazar hökmünde häsiýetlendirýän Ibn Haldunyň pikiriçe, söwda pudagynda şular ýaly kriteriýalar döwletiň islegine görä kesgitlenýär. Ibn Haldun täjirçilik girdejisini tebigy hünär hasaplaýar. Ol täjirçilik işleriniň temalarynyň we usullarynyň dürli-dürli bolup biljekdigini aýdypdyr. Ibn Haldunyň harytlar we hyzmatlar bazaryndaky täjirçilik işleri bilen baglanyşykly beýan eden ýagdaýlaryny şeýlede sanap bolar.

Ibn Haldun täjirçilik işjeňliginiň guramaçylyk görnüşini sosial ösüş we netijelilik derejesi bilen baglanyşdyrýar. Bu nukdaýnazardan seredilende, täjirçilik kanunlary raýat işine ugurdaş sosial-ykdysady täsirleriň netijesinde ýüze çykýar. Ibni Haldun jemgyýetçilik ösüşi we täjirçilik işlerini birek-birege täsir etmek we terbiýelemek diýip häsiýetlendirýär.

Muhammad Maghaminiya
(Turkey)

IBNI HALDUN'S IDEAS ABOUT TRADE LAW

In Ibn Haldun's time provisions of the trade law were not fully compiled. In that time trade was subject to traditions of each regions and city. With the establishing of large and powerful nations trade canons were used widely. Concerning the transport sector, new technical tools and services became the basic factors of goods circulation. Ibn Haldun in his book "Al-mukaddima" tried to explain concepts connected with history of science. He focused mainly on significance of trade in social and economic development of society.

Ibn Haldun's concepts on trade sector and goals of the country will be analyzed in this research.

Мухаммад Магхаминия
(Турция)

ОСНОВНЫЕ ВЗГЛЯДЫ ИБН ХАЛДУНА О ПРАВЕ ТОРГОВЛИ

Во времени Ибна Халдуна статьи закона о торговле не существовали. В то время торговые дела подчинялись традициям, существующим в каждом регионе и городе. Широкое использование канонов торговли было связано с образованием больших и сильных государств. Ибн Халдун в своей книге

“Ал-мукаддима” попытался объяснить понятия, связанные с историей науки. Он в этой книге направил основное русло мышления на значение торговли в социальном и экономическом развитии общества. В этом исследовании будет рассмотрен вопрос о взглядах Ибна Халдуна об отрасли торговли и задачи государства в этой отрасли.

Dođru Muhammet Said

(Türkiýe)

BEÝNINI ÖSDÜRMEK BARADA MUGALLYMLARYŇ ÖŇDEBARYJY GARAÝYŞLARY

Ilki bilen, kesgitlenen kursuň hepdelik meýilnamalary gözden geçirildi we ýerine ýetirilen bilim usulyň beýniniň esasynda öwrenilmegi üpjün edildi. 2019–2020-nji güýzki ýarymýyllygynda bu ýerde okaýan 35 mugallym bilen söhbetdeşlik geçirildi. Maglumatlar nazaryýetini döretmek usuly derňeldi. Derňewler açyk kodlamak, aksel kodlamak we saýlama kodlamak bilen geçirildi. Gözlegiň ahyrynda kämil okuw işine täsir edýän ýagdaýlar kesgitlenildi.

Dođru Muhammed Said

(Turkey)

PROSPECTIVE TEACHERS' VIEWS ON BRAIN-BASED LEARNING

The aim of this study is to determine the opinions of pre-service teachers of Turkmenistan and Azerbaijan nationality studying at the faculty of education about brain-based learning. First of all, the weekly schedules of the determined course were examined, and it was ensured that the education method followed was brain-based learning. Semi-structured interviews will be held with 35 teacher candidates studying here in the 2019–2020 Fall semester. Collected data will be analyzed by theorizing method. The data were collected through face-to-face interviews. For this purpose, appointments were made with the teachers, and data were collected over a period of approximately two months on the days when the lessons were empty in the first semester of the 2018–2019 academic year. Each interview was completed within 30-40 minutes and recorded digitally. The recorded data have been put into writing. These data were analyzed by open coding, axial coding and selective coding within the scope of embedded theory. Open coding for naming and categorizing data, axial coding to associate codes with each other,

selective coding to identify a core category and associate other categories with it. Open coding; It is an analytical process in which the features and dimensions of concepts and concepts are determined from the data. The first stage of this process is conceptualization.

Researcher in conceptualization; he names the same situation, event, phenomenon with the same labels. Later, it classifies them by considering some of their features. Analyzes will be performed by open coding, axial coding and selective coding. At the end of the research, the factors affecting the ideal learning outcome will be determined. If an example is given from the findings section, in the Application category; What is done in general, the situations seen as deficiencies, the teachers' direction of students for the right / left lobe, the things done during the transition to the new topic, the methods and techniques used in the teaching process, the appeal to different senses, the actions for emotion control in the case of adrenaline and noradrenaline secretion, feedback given to students The type of notification consists of categories that teachers do to improve themselves, classroom design, brain-supporting activities, and what is done to make knowledge permanent. In selective coding, 3 factors that affect the ideal learning outcome have been determined. It was determined that student behaviors, the education program including the practices of the teacher in the education process and the climate were effective in the ideal learning outcome. In addition, it has been determined that the effect of the climate on the behaviors and the education program, and the education program have an effect on the behaviors. mentions four basic elements in brain-compatible classrooms. It is seen that all of the teachers expressed the codes of integrated curriculum, guessing, giving transition to the new subject and organizing the environment.

At the end of the study, the following suggestions emerged; One of the important methods that can be used in education is brain-based learning. Although the name of the method used is not very prominent, there are some regulations that trainers should pay attention to during the training process is known. Among these regulations, attention should be paid to the following: active participation of students should be encouraged, opportunity should be created to experience their work in real context, links between the subject they learned and their prior knowledge must be installed. Different lessons should be linked with each other and interconnected, collaborative learning, asking questions, Different methods and techniques such as brainstorming should be used, necessary arrangements should be made when starting a new subject, positive feedback should be provided. Different materials should be used in the classrooms, and an interesting environment should be used while organizing the classroom. In addition, attention should be paid to physical arrangements, visual elements should be placed, and as many sensory

organs as possible during the education process. should be addressed. The physiological needs of the students should be met.

Догру Мухаммед Саид
(Турция)

ПЕРСПЕКТИВЫ МНЕНИЙ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ОБ ОБУЧЕНИИ НА ОСНОВЕ МОЗГА

Целью данного исследования является определение мнения учителей преддипломной подготовки из Туркменистана и Азербайджана, обучающихся на педагогическом факультете, об обучении на основе мозга. Прежде всего, были изучены недельные расписания определенного курса, и было обеспечено, чтобы метод обучения основывался на обучении на основе мозга. Полуструктурированные собеседования были проведены с 35 кандидатами в учителя, обучающимися здесь в осеннем семестре 2019–2020 гг. Собранные данные были проанализированы методом построения теории. Анализы проводились с открытым кодированием, аксиальным кодированием и выборочным кодированием. В конце исследования были определены факторы, влияющие на идеальный результат обучения.

Geýdar Guliýew
(Azerbaijan)

KONSEPT WE DÜNYÄNIŇ DIL KARTASY

Kognitiw lingwistikanyň esasy birligi konsept bolup durýar. “Konsept” adalgasy ylmy-jemgyýetçilik tarapyndan häzire çenli kabul edilmändi we häzirk derejesine eýe bolmandy, munuň üçin lingwistler dürli mazmunly görnüşleri ulandylar. Ýöne “konsept” bu görnüşleriň hemmesini ýeňip, öňe çykdy “ýaşamaga hukuk” gazandy. Öňki adalgalary konsept adalgasynyň ornuna geçirmäge bolan synanyşyk örän dürli boldy. Bu çalyşmalarda hemme lingwistleriň konsensusynyň konsept pikiriň birligi hökmünde kabul edilýänliginden ybaratdyr.

CONCEPT AND LANGUAGE MAP OF THE WORLD

A concept is a mental unit in which information about events in the surrounding world is collected, organized, and stored. There is a stage of understanding the world before language. The role of cognitive linguistics in our time is great and is constantly increasing in importance. It is believed that the most productive approach to understanding the essence of a concept today is a cognitive approach, according to which the concept is a complex mental unit that moves in different directions in the process of mental activity, actualizing different signs and layers in the process of mental activity.

The concept is different from meaning and sense. The problem of meaning, on the one hand, is related to the memory of meaning, on the other hand, to the ways of expressing one's attitude to the world around us. Our language skills allow us to understand sentences as meaningful units. The concept is abstract; is a unit of cognitive level. It combines sense and meaning. A concept is a molecule of thinking. The concept is a bridge between culture and thinking. Through this bridge, the culture that is loaded on the human mental base and enriches it, affects the formation of thinking with its own power. As a result of this influence, mental structure or structures, i.e. concepts, emerge. In addition to the unifying/connecting function, the concept also has a protective/retaining advantage. It plays the role of a mental landfill through which all processes take place. The concept can also be called a network of words. Everyone can understand the same word differently, just as people are different, their perceptual apparatus is different. It is programmed as a computer from birth to death. It is the "programs" that shape his behavior, attitudes, speech. The concept is also one of the mental programs. This mental program (concept), which includes all life experiences, serves to form a person as a personality. This means that each word manifests itself in the form of different concepts in the mental lexicon of different people. Words included in our mental lexicon are subjected to the process of conceptualization. Each language perceives the world around it within its capabilities. This process makes it easier to understand the world, speeds up the exchange of ideas between man and the world, or language, and thus establishes 'peace'. A treasure of our experience and knowledge is beginning to form. A rich concept arises from rich experience, a weak concept from weak experience. Just as each person has an individual worldview, there are individual concepts and conceptual systems. As the core of the concept,

the concept creates new meanings through words, phrases, sentences and texts, that is, it becomes relevant due to them. Even from concept emerges concept, a chain process. There is a need for actualizers and a field of actualization in order for concepts to move from a dead point to action. Until this stage, it remains obscure to us what is happening in our minds in order for ‘meaning to emerge’, we see the ‘emerging’ side, the ready meaning. There is an iceberg effect, a small part on the face and a large part on the inside.

The notion of concept is directly related to the language map of the world. It is accepted that the founder of the concept of “language map of the world” was V. von Humboldt. Later this work was continued by Y.L. Weisgerber, I. Herder. The theory of linguistic relativity of E. Sapir and B.L. Worf also has a special role in this issue. In linguistics, the world map is divided into two parts: the cognitive or conceptual map of the world. LMW (language map of the world) is called a cognitive or conceptual language map because it is the result of a thinking process and the sum of conceptspheres. The cognitive map of the world (CMW) is considered richer than the language map of the world. The cognitive map of the world is mainly concerned with the study of concepts. Each person can have their own “CMW”, because the worldview, perception, understanding, comprehension and so on. is different. It is possible that people who speak different languages have a cognitive map of the same world, or that people who speak the same language have different “CMW”. The language map of the world (LMW) is an integral part of the cognitive map of the world, it is inextricably linked with it, it depends on it.

Гейдар Гулиев
(Азербайджан)

КОНЦЕПТ И ЯЗЫКОВАЯ КАРТА МИРА

Основной единицей когнитивной лингвистики является концепт. До тех пор, пока термин “концепт” не был принят научным сообществом и не приобрел нынешний статус, лингвисты использовали варианты с разными значениями. Однако “концепт” преодолел все эти варианты и получил “право на жизнь”. Из-за попыток перенести значения предыдущих терминов в термин концепт, термин стал более разнообразным. В этих подходах консенсус всех лингвистов заключается в том, что концепт воспринимается как единица мысли.

Yelena Şarapowa
(*Belarus Respublikasy*)

TÜRKMEN WE BELARUS SOSIAL-DURMUŞ ERTEKILERI RUS DILINI DAŞARY ÝURT DILI HÖKMÜNDE OKATMAK IŞINDE LINGWO-MEDENI SELJERMÄNIŇ ESASYDYR

Jemgyýetiň häzirki zaman başgançagyndaky ýagdaýy ýurtlaryň arasyndaky dürli görnüşli gatnaşyklaryň, maglumat tehnologiýanyň, halk diplomatiýasynyň kemala gelmegi, globallaşma işleriniň giňemegi bilen häsiýetlendirilýär. Açyk maglumat jemgyýetiň şertlerinde esas düzüji şertleriň biri lingwokulturologiýanyň bir möhüm düzümi bolan, etnomedeni bilimlere eýe bolmaklygy talap edýän kommunikativ medeniýetara kompetensiýa bolup durýar. Agzalan ugur häzirki wagtda rus dilini daşary ýurt dili hökmünde okatmagyň esasy metodikasyna degişlidir. Makalada täze etnomedeni bilimleri özleşdirmek üstünlikli medeniýetara kommunikasiýa, talyplaryň bilimleri tiz özleşdirmegi bilen arasyndaky özara gatnaşyga garalyp geçilýär. Rus dili daşary ýurt dili hökmünde öwredilende tekstleriň, hususan sosial-durmuşy ertekileriň lingwokulturologik seljermesi berilýär. Beýle tekstleri saýlap almagyň we ulanmagyň çelgileri berilýär.

Yelena Sharapova
(*Belarus*)

TURKMEN AND BELARUSIAN SOCIAL TALE AS AN OBJECT OF LINGUOCULTUROLOGICAL ANALYSIS IN TEACHING RUSSIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

The state of society at the present stage is characterized by the expansion of various kinds of ties between countries, the development of information technologies, the formation of public diplomacy, and the process of globalization. In an open information society, one of the fundamentals is communicative intercultural competence which involves the possession of ethnosocial and cultural knowledge as one of the most important components of cultural linguistics. This direction is currently one of the leading in the methodology of teaching Russian as a foreign language. The article notes the relationship between the mastering of new ethnosocial and cultural knowledge and successful intercultural communication, comfortable adaptation of students. The features of the linguoculturological analysis of texts, in particular social and everyday tales, in the process of teaching Russian as a foreign language are characterized. Criteria of the selection and use of such texts are considered.

ТУРКМЕНСКАЯ И БЕЛОРУССКАЯ СОЦИАЛЬНО-БЫТОВАЯ СКАЗКА КАК ОБЪЕКТ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОГО АНАЛИЗА В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО

В Белорусско-Российском университете преобладающее число учащихся-иностранцев составляют представители Туркменистана. Студенты, изучающие русский язык, не просто овладевают чужой речью. “Язык и культура – едины и неразделимы. Язык (факты языка) следует рассматривать как неотъемлемую часть культуры (фактов культуры). В единстве “язык – культура” ведущим компонентом в функциональном плане (в аспекте овладения) является культура”. При этом русским языком студенты овладевают в Беларуси. Поэтому необходимо также дать им знания о культуре белорусского народа, его духовных и предметных ценностях, менталитете, истории, фольклоре и литературе. Преподаватель в подобной ситуации может выступать своеобразным медиатором культур. В этой связи значение приобретает продуманное методическое сопровождение изучения дисциплины “Русский язык”, отбор и адаптация текстов актуальных для приобретения межкультурных коммуникативных компетенций.

Жанром выбора, особенно на начальных этапах изучения языка, является народная сказка, которая при всем своем национальном своеобразии может выступать, по выражению В.Я. Проппа, “символом единства”. Поэтому на занятиях используются сказки белорусского и туркменского фольклора в переводе на русский язык. Для анализа отбираются тексты, в которых используются так называемые международные сказочные фабулы и мотивы.

Предтекстовый этап изучения сказок предусматривает характеристику жанровых особенностей сказки, разделение ее на три тематические группы. Текстовый – это ознакомление с содержанием сказок, чтение и обсуждение текстов, усвоение лексического материала, безэквивалентной лексики, устойчивых выражений, пословиц, поговорок. Послетекстовый этап заключается в обобщении этнолингвокультурологических знаний, выводах относительно культурных концептов, этических и эстетических идеалах народов. На начальных этапах обучения эти формы работы особенно удачно реализуются на примере социально-бытовых фольклорных сказок.

Именно в бытовых туркменских сказках очень часто главными положительными персонажами являются девушки и женщины, которые выходят с честью из трудных ситуаций, сохраняя при этом свои моральные принципы, доброту, верность любимым (“Девушка, достигшая своей цели”, “Умная женщина”, “Умная девушка”). Среди белорусских сказок подобными являются “Дело не в силе, а в смелости”, “Разумная дочь” и др.

Интересный сравнительный анализ можно провести, обратившись к сказкам “Старый отец” (бел.) и “Советы старого отца” (туркм.). Они различаются лишь некоторыми национально окрашенными деталями, например, источник Земзем в Мекке, которому приписывали целительные свойства. Но по своей сути эти сказки близки. В них сын старого отца прячет его в своем доме. Старик в свою очередь три раза спасает сына и людей из его окружения от беды. Идея обеих сказок очевидна – необходимо любить и уважать родителей.

Примечательно, что многие туркменские социально-бытовые сказки объединяются в цикл вокруг одного персонажа, например, Мирали, прототипом которого является поэт Алишер Навои, Кемине (поэт жил в XIX в.). Последние два персонажа являются героями юмористических и сатирических сказок, которые часто имеют социальный конфликт. И в этой связи удачным будет их сопоставление со сказками белорусов “Как мужик царского генерала проучил”, “Как Степка с паном говорил”, “Пан и сказочник”.

Таким образом, литературно-художественный жанр “сказка” позволит решить различные коммуникативные, познавательные и воспитательные задачи. Изучение другой национальной культуры через сравнение со своей, освоение этносоциокультурными знаниями позволят студентам не просто выучить язык, но познать Беларусь, полюбить эту страну. Это в свою очередь поможет в укреплении дружбы и добрососедских отношений между народами.

Aleksandr Tarelkin
(*Belarus Respublikasy*)

MANIPULYATORYŇ ŞAHSYÝETINIŇ TIPOLOGIÝASY

Häzirki zaman jemgyýetinde manipulyasiýa jemgyýetçilik durmuşynyň ähli gurşawyna aralaşýar. Manipulyasiýa köpdürlüdür. Düzgün boýunça, manipulyator özüniň oljasyna “individual” çemeleşýär. Manipulyatiw täsiriň häsiýetine manipulyatoryň şahsyýeti bagly bolup durýar. Çünki onuň söýýän manipulyatiw ýollary bolýar. Manipulyatoryň şahsyýetiniň tipologiýasyny ilkinji bolup E. Şostromm işläp düzdi. Ol manipulyatorlaryň sekiz tipini tapawutlandyrdy. Manipulyatoryň ajaýyp tipologiýasy häzirki zaman awtorlary N. Neprýahiniň, S. W. Çer-

nobrowkiniň we N. W. Dzigilowiçiň işlerinde berilýär. Manipulýatoryň şahsyýetiniň tipologiýasy hakda berlen maglumatlary jemlemek bilen manipulýasiýa täsirini ýetirmegiň iki sany esasy strategiýasyny tapawutlandyrmak mümkin: işjeň manipulýasiýa we işjeň däl manipulýasiýa. Manipulýatoryň şahsyýetiniň tiplerini bilmek manipulýatiw täsirden goragly bolmaklyga ýardam edýär.

Alexander Tarelkin
(Belarus)

MANIPULATOR PERSONALITY TYPOLOGY

In modern society, manipulation penetrates into all spheres of social life. Manipulation is many-sided and varied. As a rule, the manipulator carries out an “individual” approach to his victim, exploiting his various personality traits as targets of influence. But it is also true that the nature of the manipulative influence depends on the type of personality of the manipulator, who has his favorite manipulative techniques. One of the very first typologies of the manipulator’s personality was developed by E. Shostromm. He identified eight types of manipulator: 1) “dictator”; 2) “rag”; 3) “calculator”; 4) “stuck”; 5) “bully”; 6) “nice guy”; 7) “judge”; 8) “defender”. The original typologies of the personality of the manipulator are presented in a number of works by modern authors (N. Nepryakhin; S. V. Chernobrovkina and N. V. Dzigilevich). Summarizing the presented typologies of the personality of the manipulator, we can distinguish two main strategies for implementing manipulative influence: active manipulation (from a position of strength) and passive manipulation (from a position of weakness). Knowledge of the personality types of the manipulator will allow you to be more protected from manipulative influences.

Александр Тарелкин
(Беларусь)

ТИПОЛОГИЯ ЛИЧНОСТИ МАНИПУЛЯТОРА

Манипулятивное воздействие становится все более распространенным в современном обществе цифровой эпохи. При этом, ни один человек не является полностью защищенным от манипуляций (В. П. Шейнов). Для того, чтобы не стать жертвой манипулятивного воздействия необходимо знать манипулятивные приемы, которые осуществляет манипулятор. Использование данных приемов зависит от типа личности манипулятора.

Современный психолог Н. Непряхин предлагает классификацию манипуляторов на основе целей, которые они используют в процессе манипулятивного воздействия. Классификация типов манипуляторов осуществляется по двум шкалам с полярными значениями: агрессивность-дружелюбие и активность-пассивность.

Российские психологи С. В. Чернобровкина и Н. В. Дзигилевич в ходе теоретического анализа выделили следующие критерии классификации личности манипулятора: личностные черты, характеристики аффективной сферы (тревожность, агрессивность), характеристики потребностно-мотивационной сферы (ценностные ориентации и значимые сферы самореализации).

Таким образом, существуют различные типы манипуляторов, использующих присущие им манипулятивные приемы воздействия на личность жертвы. Знание данных типов позволит быть более эффективным в выборе средств психологической защиты от манипулятивного воздействия.

Dmitriý Popelyško
(Belarus)

TÄZE TEHNOLOGIK GURLUŞLAR WE HÄZIRKI ZAMAN DÜNÝÄSINIŇ MERKEZDEN ÝARYM UZAKLAŞMA (ÝARYM PERIFERIÝA) MESELESİ

Bu işde täze tehnologik gurluşlaryň emele gelmegi, häzirkі zaman dünýä ykdysadyýetinde we tehnologik ulgamynda ýarym periferiýa bilen baglanyşykly meseleleri seljermäge synanyşyk edilýär. Ýarym periferiýa hadysasy, onuň alamatlary we dünýä bölünişigindäki ähmiýeti, esasy ýurtlara garaşlylygy, ilkinji nobatda, tehnologik taýdan “hemişe tutmak” we “zygyderli” ornunda hereket etmeklige ünsi çekýär. Bu ylmy derňewde ösüşi birmeňzeş bolmadyk ýurtlarda täzeçil tehnologiýalary döretmegiň zerurlyklary, şeýle “peýdaly” we bölekleýin tebigaty, “doly däl önümçilik tapgyrynyň” toplumlarynyň döremegi ýaly meseleler bilen baglanyşykly pikirler gozgalýar. Önümçiligiň bir böleginde bir tarapdan, häzirkі zaman ylmyna hem-de innowasiýalara daýanýan tehnologiýalar ulanylsa, beýleki bir böleginde durmuş düzümleriniň köne toplumlarynyň işleri bilen utgaşdyrylýar.

Dmitry Popelyshko
(Belarus)

NEW TECHNOLOGICAL OPTIONS AND THE PROBLEM OF THE SEMI-PERIPHERALS OF THE MODERN WORLD

In the presented material, an attempt is made to analyze the problems of the formation of new technological structures and the emergence of such a component of the modern world as a semi-periphery in the global economic and technological system.

Attention is drawn to the essence of semi-periphery as a phenomenon, its signs and significance in the world division, the dependence on the countries of the core, first of all technologically, acting in the role of “always catching up” and “constantly lagging behind.”

The presented material refers to the problems of uneven development of such countries, the forced, situational, “utilitarian” and fragmented nature of the creation of a new technological order, the emergence of complexes of an “incomplete production cycle” within the framework of the current order, when, on the one hand, part of the production process was based on science and modern technology, and the other part of the same production cycle either uses the old, already outdated complex, or actively imports the necessary elements from the countries of the “core”, the problem of the disproportionate development of the social system at several levels - regional, sectoral, social-stratal, cultural, etc.

Дмитрий Попельшко
(Беларусь)

НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ УКЛАДЫ И ПРОБЛЕМА ПОЛУПЕРИФЕРИИ СОВРЕМЕННОГО МИРА

Процессы формирования глобальной мировой системы всегда находились в неразрывной связи с процессом научно-технического развития. Очень четко такая взаимосвязь представлена в теоретических концепциях структурирования современного мира, изложенных И. Валлерстайном. Если несколько схематично изложить эти концепции, то условно “первый мир” – страны постиндустриального уклада, ядро глобального сообщества, не просто концентрируют капиталы и производства, но в первую очередь становятся центрами возникновения и развития новых технологических укладов (согласно концепции Н. Д. Кондратьева), что и определяет их ве-

дущее положение в глобальной экономической и политической системе. Странам же, не сумевшим совершить технологический скачок, достается роль периферии или полупериферии. Соответственно возникает вопрос: по каким критериям выделяется полупериферия? Согласно И. Валлерстайну, полупериферийные страны производят менее технологичную продукцию и экспортируют элементы высоких технологий стран ядра, которые, в свою очередь, обретают интеллектуальную ренту. Таким образом, эти страны участвуют в процессе перераспределения “мировой прибавочной стоимости”, выступая как “посредники” между странами ядра и периферии, стабилизирующими их взаимодействие. Выделяют так же присущую таким странам неравномерность развития, сочетающую модели нескольких укладов. Экономическая система стран полупериферии ориентирована на экспорт природных ресурсов и рабочей силы, как и стран периферии, но в то же время обладают достаточно высоким научным и техническим потенциалом, позволяющим им участвовать в развитии инноваций на основе высоких технологий современного уклада. К. Чейз-Данн даже полагал, что эти страны являются своеобразными “генераторами” новых форм и способов производства, позволяющими осуществить технологический переход на новый уклад. Тем не менее, эти страны остаются зависимы от стран ядра в первую очередь технологически, выступая в роли “вечно догоняющих” и “постоянно отстающих”. В чем причина такой ситуации?

Ряд исследователей, например, академик Е. Каблов, видят такую причину в низкой доле технологий современного уклада в системе производства, вызванного в первую очередь экономическими и социальными, а не исключительно научными и техническими причинами. В. Хорос по сути дела говорит о слабо развитом внутреннем рынке таких стран, что не позволяет им осуществить системный, а не частный технологический рывок, полную, а не фрагментарную модернизацию производства на современном уровне. Наконец, следует вспомнить, что страны полупериферии это страны “второй” и “третьей” волны формирования капиталистического рыночного современного типа организации производства, так или иначе, но “опоздавших” к моменту происходящих научно-технических революций. И в этом аспекте следует помнить о ряде существенных отличий, как в процессе становления, так и в процессе дальнейшего развития их технологических моделей.

Tatjana Kuşnirowa
(Ukraina)

UKRAINA SELJERMESINIŇ ÜSTI BILEN “DOTA 2” WIDEOOÝUNLARYŇ LOKALIZASIÝA MESELESI

Biziň globalizasiýa çalt geçýän dünýämizde wideooýunlar dürli alyjy medeniýetler üçin ýokary hilli lokalizasiýany talap edýär. Beýle wezipe dürli meseleleri ýüze çykaryp biler. Olaryň biri – has atlary dürli dillere terjime etmek. Bu makala ukrain “Dote 2” lokalizasiýasynyň hususan aýdylanda, oýun personažlarynyň has atlaryny terjime etmek hakda düşünje berýär. Derňewiň maksady – terjimeçileriň beýle wezipäni ýerine ýetirenlerinde wideooýunlardaky has atlary terjime edenlerinde peýdalanylýan biljek usullaryna garap geçmek we olary açyp görkezmek, şeýle hem terjimeçileriň beýle wezipäni ýerine ýetirenlerinde goýberjek ýalňyşlyklaryny görkezmekden, degişli lokalizasiýanyň hiline baha bermekden ybaratdyr. Bu ylmy çykyşda berilýän seljerme transkripsiyanyň hem, transliterasiýanyň hem, hasaplamanynyň hem, transpozisiýanyň hem, kontekst gurluşyň hem has atlary terjime etmekde ulanylmalygyny görkezýär. Üstünlikli terjimäniň mysallary bilen bir hatarda makalada köpsanly mahsus ýalňyşlyklaryň üstünde hem durlup geçilýär. Meselem, habar bermek üçin möhüm maglumatyň, terjimede ulanylýan hususy atlaryň mysallarynyň ýitirilmegi. Bu bolsa degişli ýörelgeleriň sazlaşykly bolmagyny bozýar we başgalar. Bu seljerme hususy atlar terjime edilende dürs terjimä ýardam berýär. Muňa garamazdan, ukrain lokalizasiýasynyň köpsanly meselelerini öwrenmek boýunça goşmaça derňewleri geçirmeli.

Tatiana Kushnirova
(Ukraine)

THE TRANSLATION PECULIARITIES OF PROPER NAMES IN A VIDEOGAME “DOTA 2”

Video games as a phenomenon have appeared only in the middle of the 20th century. In a short time of their existence, they managed to gain popularity among the people, even to a degree that a whole industry was formed around them. As of today the world undergoes rapid globalization. In such environment different objects of a certain culture, especially commercial ones, are ought to be localized for a variety of other recipient cultures. This is also true about video games in particular. Such task may prove to be quite troublesome in its performance for a variety

of reasons. One of them is a translation of proper names into various languages, which is a focus of our work.

In various kinds of creative work proper names are used to give deeper meaning to characters or objects. It is common for authors to create self-explanatory names for their imaginary heroes, places, etc. Such names may be very eloquent. They may be utilized, for instance, to create exceedingly laconic description of a certain character who was introduced to the recipient for the first time. All this, and the fact that proper names are unique to the culture and language in which they were created, make them particularly difficult to translate.

In general, it is common to distinguish 5 methods used to translate proper names, namely: transcription, transliteration, calquing, transposition and contextual substitution. Translators employing such methods are also required to have excellent knowledge of both languages, as well as a good understanding of the context of the work.

In order to conduct comparative analysis, two games were selected. Namely, “Dota 2” and “Dota Underlords”. These video games share the same fantasy world and have the same set of playable heroes, the main names of which were selected for the analysis. Aforementioned video games were also selected due to the important fact that their Ukrainian localizations were released with a difference in 3 years. That makes them perfect for tracking the development of the localization industry over that time. Other important factor was that “Dota 2” was translated mainly by volunteers. “Dota Underlords”, on the other hand, has been translated with an aid of a number of professional translators.

The research also revealed that the 3 year gap between the two localizations has made its difference, as the localization of “Dota 2” (was released earlier) has a number of mistakes, which are not present in “Dota Underlords”. In particular, names of certain heroes are not translated in “Dota 2” (*Legion Commander, Timber-saw, Ember Spirit, Witch Doctor, Warlock*). In other cases, one and the same name was translated differently without the proper reason (*Underlord – Підземний лорд и Андерлорд, a Viper – Вайпер и Гадюка*). Last but not least, sometimes the translators failed to chose the correct method to translate proper names. Due to that, the meaning of certain eloquent names was not conveyed.

In conclusion, the conducted analysis showed that over time and with availability of proper professionals, the quality of Ukrainian localizations of video games improves. In relation to the translation of proper names, one can also observe similar situation. In the later localization certain names were retranslated with their quality improved and some existing problems of prior localization were dealt with. On the other hand, still present mistakes and the difference in languages gives an opportunity to conclude that the quality of Ukrainian localizations can be improved even more and, therefore, further researches may be carried out.

Татьяна Кушнирова
(Украина)

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА СОБСТВЕННЫХ ИМЕН В ВИДЕОИГРЕ “DOTA 2”

В нашем быстро глобализирующемся мире видеоигры требуют качественной локализации для различных культур-получателей. Такая задача может вызвать разные проблемы. Один из них - это перевод имен собственных на разные языки. Эта статья дает представление об этой проблеме посредством анализа украинской локализации “Dota 2”, в частности, перевода собственных имен игровых персонажей. Цель анализа – рассмотреть и продемонстрировать методы, которые могут использоваться для перевода имен собственных в видеоиграх, а также показать ошибки, допущенные переводчиками при выполнении такой задачи, и дать оценку качества существующей локализации. Анализ, представленный в этой статье, показывает, как транскрипция, транслитерация, вычисление, транспозиция и контекстная подстановка использовались для перевода собственных имен игровых персонажей в “Dota 2”. Наряду с примерами успешного перевода он также демонстрирует многочисленные ошибки, такие как: потеря важной информации предназначенные для передачи, примеры имен собственных, которые нарушают принципы благозвучия и т. д. данный анализ проливает некоторый свет на методы, используемые для перевода имен собственных и сопутствующих проблем. Тем не менее, необходимо провести дополнительные исследования, чтобы изучить многочисленные существующие украинские локализации других игр с конечной целью предоставить знания, необходимые для улучшения будущих.

Laura Guruli, Marina Aleksidze
(Gruziya)

ÝOKARY OKUW MEKDEPLERINDÄKI SAPAKLARDA OKUW BEÝANLARYNY ULANMAK

Daşary ýurt dillerini öwretmek işinde tekst sözleşiş tejribesi okuwçylaryň sözleşiş we akyl işjeňligini höweslendirmek üçin ulanylýar. Tekstiň saýlanylmagy, okuwçynyň sözleşiş ukybynyň ösmeginde möhüm orny oýnaýar, okuw ýagdaýlarynda okuwçylaryň aň-bilim ukyplarynyň iň ýokary ösüşine goşant goşýar. Okuw tekstiniň esasy talaby maglumat we dil taýdan elýeterlilik, bilmek, leksi-

ki we grammatik tema ýazyşmak, täzelik, hakykylyk we ahyrsoňy duýgy. Şeýle uniwersal žanr bize diňe bir çagalar üçin däl, eýsem ulular üçin hem gyzykly bolup biler. Ýlmy çykyşda Tbilisiniň I.Javakhishvili adyndaky döwlet uniwersitetinde rus diliniň daşary ýurt dili hökmünde metodiki ösüşi üpjün edilýär. Tolstoýyň “Iki dogan” ertekisi we “Meniň günüm” okuw teksti seljerilýär.

Laura Guruli, Marina Aleksidze
(*Georgia*)

THE USE OF TRAINING TEXTS IN THE LESSONS OF RUSSIAN AS A FOREIGN LANGUAGE AT THE UNIVERSITY

In the process of teaching foreign languages, the text is used as a subject of speech practice and a means of stimulating the speech and cognitive activity of students. The choice of the text plays an important role in the development of the student's speech skills, contributes to the maximum development of the cognitive abilities of students in learning situations. The main requirement for a training text is informational and linguistic accessibility, cognition, correspondence to the lexical and grammatical topic, novelty, authenticity and, finally, emotionality. Such a universal genre seems to us a fairy tale, which may be interesting not only for children, but also for adults. An entertaining plot provides a great opportunity to actualize various aspects of learning grammar and vocabulary. The article provides a methodological development of a lesson of Russian as a foreign language at I. Javakhishvili Tbilisi State University, conducted on the basis of L.N. Tolstoy's tale “Two Brothers” and the training text “My Day”.

Лаура Гурули, Марина Алексидзе
(*Грузия*)

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ УЧЕБНЫХ ТЕКСТОВ НА ЗАНЯТИЯХ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ В ВУЗЕ

1. В процессе обучения иностранным языкам текст используется как предмет речевой практики и средство стимулирования речевой и познавательной активности студентов. Кроме того, учебный текст выступает как объект лингвистического анализа и наглядная иллюстрация функционирования языковых категорий, как источник научной и культурно-страноведческой информации и как средство эмоционально-эстетического воздействия на

обучаемых. Признание текста основной учебной единицей приводит к необходимости серьезно учитывать его характеристики в методике преподавания РКИ.

2. В итоге работы с текстом учащиеся должны уметь его интерпретировать (при аудировании и чтении) и научиться строить свой связный текст, характеризующийся определённой темой и замыслом (в нём должна быть решена коммуникативная задача). Немаловажное значение в развитии речевых навыков учащегося имеет выбор текста. Основная роль в выборе текста и его подаче в аудитории отводится преподавателю.

3. Использование художественных произведений представляется нам не только желательным, но и необходимым на всех этапах обучения языку, но при соблюдении определённых условий. Обращению к художественным произведениям должна предшествовать работа с учебными текстами. В процессе работы над ними происходит расширение словарного запаса. Учебный текст используется для решения определённой методической задачи.

4. В методической литературе выдвигается основное требование к учебному тексту – доступность в информационном и языковом плане, познавательность, соответствие лексико-грамматической теме, новизна, аутентичность и, наконец, эмоциональность. Таким универсальным текстом нам представляется сказка. “Сказка - уникальный инструмент для решения целого комплекса методических задач, применение которого способно дать многосторонний эффект в формировании различных составляющих коммуникативной компетенции учащихся: культурно-страноведческой, лингвокультуроведческой, языковой, речевой”.

5. В данной статье дается описание практического занятия по РКИ со студентами ТГУ. Занятие было проведено на материале двух учебных текстов. Один текст – это учебный текст с использованием лексико-грамматических разговорных конструкций по теме “Мой день”. Второй текст – художественный – сказка Л.Н. Толстого “Два брата”. Занимательный сюжет дал большую возможность для актуализации различных аспектов изучения грамматики и лексики.

6. Перед студентами была поставлена задача - на материале художественного текста “Два брата” составить новый текст с расширенным использованием лексико-грамматических конструкций по теме “Мой день”. Исходя из сюжета произведения, были активизированы речевые конструкции, употребляемые в повседневной жизни как городских жителей, так и сельских, и составлены учебные тексты “Мой обычный день в городе” и “Мой обычный день в деревне”. Знание подобных речевых конструкций особенно актуально для жителей такой страны, как Грузия, где большинство студентов приезжает учиться в город из регионов.

7. На занятии были достигнуты все цели обучения: практическая, образовательная и воспитательная. Учащиеся проявили знание необходимых речевых конструкций, креативность мышления, а также способность работать в коллективе. Были использованы методы как индивидуальной работы, так и парной, коллективной, групповой, при которых в учебный процесс было вовлечено большое количество учащихся.

Wenera Timirýanowa
(*Russiýa Federasiýasy*)

ADAMLARYŇ ÖZÜNI ALYP BARŞYNYŇ DERŇEWLERINDE ULY MAGLUMATLAR TEHNOLOGIÝASY

Derňew adamlaryň ahlagyny öwrenmekde uly maglumatlar tehnologiýasyny ulanmak meselesini gozgaýar. Mysal hökmünde sosial setlerde maglumatlary toplamagyň usullaryna garalýar. Soň bu maglumatlar giňişleýin ekonometrikanyň gurallary bilen täzeden işlenilýär. Synalýan obýekt hökmünde ikiden bolan uly toparlara gatnaşyjylar alynýar. Derňewde alnan netijeler ýaş bilen baglylykda Russiýanyň günortasy, Murmansk oblasti, Günorta Ural, Tatarystan Respublikasy, Başgyrdystan, Orenburg oblasti tapawutlanýar. Netijede, maglumatlary ýygnamaklyk we täzeden işlemeklik sosial tehnologiýasyny ulanmaklyk uly maglumatlary seljermäge mümkinçilik berýär.

Venera Timiryanova
(*Russian Federation*)

BIG DATA TECHNOLOGIES AS A GROWING TREND IN HUMAN BEHAVIOR RESEARCH

The research touches upon the issues of the application of big data technologies in the study of human behavior. Methods of collecting data in social networks and their subsequent processing with tools of spatial econometrics are considered as an example. The objects of observation are members of the two largest groups of the social network VKontakte associated with Turkmenistan: “Modern Turkmenistan” and “My Turkmenistan”. The results of the study show that in relation to age, areas of spatially dependent high values in the south of Russia and blue values in the north (in the Murmansk Region) and on the territory of the southern Urals, as well as in the Ural zone (the Republics of Tatarstan and Bashkortostan, the Orenburg Region) are clearly distinguished. In the conclusion, it is noted that, in general,

the use of special technologies for collection and processing, which makes it possible to proceed to the analysis of big data, makes it possible to identify previously unnoticed features of the territorial organization of human activity.

Венера Тимирьянова
(Российская Федерация)

ТЕХНОЛОГИИ БОЛЬШИХ ДАННЫХ, КАК НАБИРАЮЩИЙ ОБОРОТЫ ТРЕНД В ИССЛЕДОВАНИЯХ ПОВЕДЕНИЯ ЛЮДЕЙ

На протяжении веков ученые, пытаясь найти ответы на ключевые вопросы бытия, применяют различные методы и алгоритмы, оперируя данными различного уровня агрегации (индивид, регион, страна). Анализ публикаций показывает, что в последние годы все сильнее проявляется тренд на использование данных микроуровня, отражающих деятельность отдельных предприятий и поведение индивидов, в том числе в исследованиях особенностей стран и макрорегионов. Благодаря развитию технологий стало возможным аккумулирование информации колоссальной по своему объёму и содержанию, содержащей частные решения экономических агентов. Отзывы в сети интернет, сведения о перемещениях и транзакциях покупателей, о результатах деятельности предприятий и другие данные регистрируются как частными, так и государственными организациями. Активное внедрение ГИС технологий делает данную информацию географически организованной, обеспечивая территориальную привязку, систематизацию и интеграцию информации. Часть этих данных хорошо структурирована (например, результаты опросов, база финансовой отчётности предприятий), часть – неструктурирована (например, сообщения в социальных сетях). Однако они имеют значительное преимущество перед агрегированными данными: их использование расширяет возможности включения в модели большего количества признаков и способствует увеличению степеней свободы в эконометрических моделях, определяющих достоверность статистических оценок. В то же время сами данные требуют разработки новых алгоритмов и методов их обработки и анализа. И такие методы разрабатываются, но как любой инструмент они нуждаются в тестировании.

Целью исследования является определение возможных направлений микроуровневых исследований поведения людей, формируемых на основе данных социальной сети. Акцент в работе делается на достоинствах и недостатках методов и проблемах данных, выявляемых в ходе их применения.

В качестве объекта наблюдения выступают участники двух наиболее крупных групп социальной сети ВКонтакте.

Анализ проводился только тех участников групп по которым были известны данные о местоположении и годе рождения. Более того, анализ проводился только по участникам, отметившим свое присутствие в Российской Федерации. Следует отметить, что география участников группы весьма широкая. Есть и те кто в текущий момент находятся в Европе, США, Мексике, Афганистане и т.д.

Анализ данных показал, что 26% наблюдений в России приходится на г. Москву. Анализ возраста участников групп показал, что выше доля участников моложе 1993 года рождения – 40%. Для оценки пространственных зависимостей по возрасту был проведен расчет локальных индексов Морана. Применительно к возрасту четко выделяются области пространственно зависимых высоких значений на юге России и синих значений на севере (в Мурманской области) и на территории южного Урала, а также в приуральской зоне (республики Татарстан и Башкортостан, Оренбургская область).

Хотя мы пока не говорим о больших данных, так как 50 тыс. рассматриваемых в рамках данного исследования наблюдений не являются таковыми, мы демонстрируем возможности применения специальных технологий сбора и обработки, позволяющих перейти к анализу больших данных. Очевидно, что они позволяют выявлять ранее не отмечаемые особенности территориальной организации человеческой деятельности. Углубление анализа в оценку новостей размещаемых на стене, а также формируемых ими обсуждений, частоты выставления лайков и другие данных в действительности находящихся в открытом доступе будет способствовать формированию новых научных знаний в поведении людей.

Anastasiya Wertyanowa, Maýa Ýermoşina
(*Russiya Federasiyası*)

“PUŞKIN MERKEZI” RUS DILINDE AÇYLAN BILIM MERKEZINIŇ YLMY WE USULY MÜMKINÇILIKLERI

Hasabatda Perm döwlet gumanitar pedagogik uniwersitetiniň “Puşkin merkezi” açyk bilim merkeziniň tejribesi görkezilýär. Merkeziň esasy maksady rus diliniň we medeniýetiniň ýaýramagyny we goldawyny ösdürmek, hyzmatdaş ýurtlaryň dilleriniň özara meşhurlygy esasynda rus dilini wagyz etmek. Bu maksat, görkezilen ugurlaryň dürli görnüşleri sebäpli amala aşyrylýar. Merkeziň aýratyn-

lygy köptaraplylygy bilen baglanyşykly: döredijilik we aragatnaşyk platformasy, rus dilini daşary ýurtlarda giňeltmek üçin giňişlik, çeşme merkezi, rus dilini wagyz etmek üçin çäreleri amala aşyryan okuw ulgamy. Daşary ýurt mekdepleriniň rus dili we edebiýaty mugallymlaryna ylmy we usulyýet goldawy we goldaw – merkeziň möhüm wezipesidir.

Anastasia Vertyanova, Maya Ermoshina
(Russian Federation)

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL POTENTIAL OF THE CENTER OF OPEN EDUCATION IN THE RUSSIAN LANGUAGE “PUSHKIN CENTER”

The report presents the experience of the open education center “Pushkin Center” of the Perm State Humanitarian Pedagogical University. The main goal of the center is to promote the popularization and support of the Russian language and culture, as well as to promote the Russian language on the basis of mutual popularization of the languages of the partner countries. This goal is realized thanks to the diverse range of directions presented in it. The specificity of the center lies in its versatility: it is a creative and communicative platform, a space for the expansion of the Russian language abroad, a resource center, a training system that implements activities to promote the Russian language. Scientific and methodological support and support for teachers of the Russian language and literature at foreign schools is an important task of the center.

Анастасия Вертьянова, Майя Ермошина
(Российская Федерация)

НАУЧНЫЙ И МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ЦЕНТРА ОТКРЫТОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ “ПУШКИН-ЦЕНТР”

Изучение функционирования русского языка за рубежом является важным и перспективным направлением языковой политики Российской Федерации. Безусловно, образовательные стратегии должны быть направлены на качественное преподавание русского языка за рубежом. Можно говорить о нескольких путях повышения качества преподавания языка в иноязычных школах, и эти пути будут в разной степени эффективны в зависимости

сти от языковой ситуации в конкретной стране. Так, возможно привлечение иностранных (в нашем случае – русских) специалистов для преподавания языка, однако выбирается и другой путь – повышение качества профессионального образования местных учителей русского языка. Курсы повышения квалификации являются одним из способов повысить уровень знаний и профессиональных компетенций учителей.

Деятельность центра открытого образования “Пушкин-центр”, созданного в качестве структурного подразделения Пермского государственного гуманитарно-педагогического университета, в том числе направлена на методологическое и методическое обеспечение и сопровождение учителей русского языка зарубежных школ. Отметим, что “Пушкин-центр” был основан в декабре 2020 года в рамках реализации гранта, направленного на полноценное функционирование и развитие русского языка ведомственной целевой программы “Научно-методическое, методическое и кадровое обеспечение обучения русскому языку и языкам народов Российской Федерации” подпрограммы “Совершенствование управления системой образования” государственной программы Российской Федерации “Развитие образования”. Основная цель центра – способствовать популяризации и поддержке русского языка и культуры, а также продвигать русский язык на основе взаимной популяризации языков стран-партнеров. Данная цель реализуется благодаря разнообразному спектру направлений, представленных в нем. Именно принципиальная многофункциональность является специфической чертой “Пушкин-центра”. Обозначим основные образовательные направления деятельности “Пушкин-центра”, представленные в его Положении.

Во-первых, “Пушкин-центр” – это система образовательных программ, включающая образовательные курсы, культурно-просветительские мероприятия, рассчитанные на различные категории слушателей и участников не только зарубежных стран, но и России, а также курсы повышения квалификации для учителей русского языка и литературы в зарубежных школах, курсы РКИ и методики его преподавания.

Во-вторых, “Пушкин-центр” – это пространство для экспансии русского языка за рубежом.

В-третьих, “Пушкин-центр” является творческой и коммуникативной площадкой для проведения мероприятий этикетной, творческой, прикладной направленности, конкурсов, олимпиад, национальных праздников, а также научных конференций, семинаров, содействующих научному, познавательному и неформальному межкультурному общению).

В-четвертых, “Пушкин-центр” – это ресурсный центр, предоставляющий доступ к учебно-методической литературе, учебникам по русскому

языку для иностранных граждан, художественным произведениям, словарям, энциклопедиям, а также аудио и видео материалам.

Также важное значение имеет научная и методическая деятельность “Пушкин-центра”, являющаяся неотъемлемой частью его работы, включающая публикацию научных статей в российских и зарубежных изданиях, выступление преподавателей на научных конференциях, форумах, включение описание проектов “Пушкин-центра” в курсовые и дипломные работы студентов, разработка курса повышения квалификации “Актуальные вопросы преподавания русского языка и литературы в школах СНГ” и др.

Sergey Kotenkov, Damir Solowjew
(*Russiya Federasiyası*)

“HAZAR ATLANTIDASY”. DERÑEWLERIŇ TÄZE MÜMKINÇILIKLERI

2019–2020-nji ýyllaryň meýdan işleriniň dowamynda Wolganyň günorta deltasynda (Astrahan oblasti) geçen asyryň 60-njy ýyllarynda derňewleri geçiren L.N. Gumilýowyň ekspedisiýasynyň ýol ugurlary boýunça arheologiya gözlegleri geçirildi. İşleriň gidişinde Berow ýapylarynyň birinde VIII asyryň soňlarynda zikge urulan apbasy dirhemi ýüze çykaryldy. Aşhana, naharhana keramikasyndan ýüze çykarylan nagyşly nahar gaby VIII–X asyr hazar döwriüniň Dagystandaky şäherine degişlidir. Derňewleriň döwründe alnan maglumatlar Wolganyň deltasynda ýüze çykarylan Hazar kaganaty döwletiniň döwrüne degişli ilkinji şäher bolup durýandygyna şaýatlyk edýär. Tapylyan keramika bölekleri Hazar döwründe küýzegärligiň ösendigine güwälik berýär. Tapyndylaryň maglumatlary Wolga deltasynda ilatyň ýaşandygy hakda täze sahypany açmaga mümkinçilik berýär we L. N. Gumilýowyň Hazar kaganatynyň paýtagty Itil şäheriniň ýerleşen ýeri hakdaky netijesiniň dogrudygyny we gadymy Hazar kaganaty döwletiniň Hazar deňziniň derejesiniň ýokary göterilmegi sebäpli heläkçiliginiň ähtimallygyny tassyklaýar.

Sergej Kotenkov, Damir Solovjov
(Russian Federation)

“KHAZAR ATLANTIS”. NEW RESEARCH PROSPECTS”

During the 2019–2020 field seasons in the south of the Volga delta, archaeological exploration was carried out along the routes of the expeditions of L.N. Gumilev, who conducted research in the Astrakhan Region in the 60s last century. In the course of work on one of the previously studied Baer mounds, the Abassid dirham of the late 8th century was discovered. The revealed fragments of the kitchen dining stucco ceramics with a horizontal linear, linear-wavy ornament as well as circular tableware covered with glossing find direct analogies in the materials of the Saltovo-Maytskoj culture and in the fortifications of the Khazar time of Dagestan of the 8th –10th centuries. The data obtained in the course of research suggests that this archaeological site is the first settlement discovered in the Volga delta, dating back to the era of the Khazar Kaganate. The found fragments of slag and defective ceramics indicate the presence of pottery production on the settlement in the Khazar time. These findings may open a new page in the history of the settlement of the Volga delta and confirm the correctness of the conclusions of L.N. Gumilev about the location of the capital of the Khazar Kaganate - the city of Itil in the Volga delta and the probable death of the Khazaria as a result of the rise in the level of the Caspian Sea.

Сергей Котеньков, Дамир Соловьёв
(Российская Федерация)

“ХАЗАРСКАЯ АТЛАНТИДА”. НОВЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ ИССЛЕДОВАНИЙ

Впервые термин “Хазарская Атлантида” или “Прикаспийские Нидерланды” был введён Л.Н. Гумилёвым по окончании многолетних работ в волжской дельте, где он пытался найти г. Итиль - столицу Хазарского каганата. Данный город учёному обнаружить не удалось, но им были выявлены хазарские погребения. По мнению учёного трансгрессия Каспийского моря в X в. привела к подъёму уровня моря, затопившему значительную территорию Хазарии.

В 2019–2020 гг. совместная экспедиция Института океанологии им. П.П.Ширшова РАН и Астраханского музея-заповедника проводила археологические исследования южной части волжской дельты на бэровском бугре “Семибугры-Г”, расположенном на территории Камызякского района Астра-

ханской области. Работы проводились в рамках проекта “Маршрутами Льва Гумилёва: в поисках Хазарии”. Именно Л. Н. Гумилёв, проводивший в 1962–1963 гг. исследования в окрестностях с. Семибугры, первым предположил наличие на данной территории поселения доордынского времени (до XIII в.).

Общая площадь распространения подъемного материала (главным образом фрагментов керамики) на обследованном участке составляет около 1,5 кв. км. В процессе сбора подъемного материала, была получена довольно представительная коллекция обломков глиняной посуды и найдена монета – аббасидский дирхем (160–170-е гг. X в.). Обнаруженные шлаки керамического производства с включениями брака столовых керамических сосудов, фрагменты бракованной керамики и ошлакованный кирпич позволяют предположить, что на поселении было развито гончарное производство.

В разведывательном шурфе выявлено свыше 5 тыс. артефактов: фрагменты керамики, кости, кирпича, шлака, изделий из металла и кости, имевших следы окатанности – длительного пребывания в прибойной зоне. Стратиграфия слоёв шурфа, отчётливо фиксирует перекрытие культурных слоёв, содержащих находки хазарского времени VIII–X вв. аллювиально-деллювиальными отложениями. Это может свидетельствовать о том, что в результате подъёма уровня моря исследуемые участки неоднократно затапливались.

Фрагменты керамики, обнаруженные повсеместно в границах поселения, а также в шурфе представлены обломками кухонной столовой лепной керамики с горизонтальным линейным, линейно-волнистым орнаментом, а также круговой столовой посуды покрытой лощением. Подобные типы сосудов находят широкие аналогии в коллекциях салтово-маяцкой культуры Дона и Северского Донца и в материалах Кавказа эпохи Хазарского каганата VIII–IX вв.

Обнаруженные артефакты позволяют утверждать, что в дельте Волги выявлено первое хазарское поселение, существовавшее в период с кон. VIII по X вв. и подтвердить справедливость выводов Л. Н. Гумилева о том, что повышение уровня Каспийского моря в X в. и затопление обширных участков волжской дельты могло послужить одной из причин гибели Хазарского государства.

Zulfiya Ganiyeva
(*Russiya Federasiyası*)

MAHABAT TEKSTINIŇ GURLUŞY

Mahabat – hödürlenýän harytlar hakda teksti döretmek, ünsi çekmek we herekete höweslendirmek üçin köpçülikleýin habar beriş serişdelerinde paýlamak arkaly halkyň aňyna täsir edýän aýratyn aragatnaşyk görnüşidir. Tekst mahabatyň esasy mazmunyny açýan esasy düzüm bölegidir. Sözleşiş kanunlaryna laýyklykda ýazylýar, mahabat tekstiniň gurluşynyň her bir bölegi täsirli teksti döretmekde aýratyn orny eýeleýär. Mahabat tekstinde harytlar we hyzmatlar hakynda maglumatlar bar, olar niýetlenen diňleýjilere – mahabat habarlaryny görüp ýa-da eşidip bilýän adamlara belli bir derejede täsir edýär.

Zulfiya Ganiyeva
(*Russian Federation*)

THE STRUCTURE OF THE ADVERTISING TEXT

Advertising is a special type of communication that affects the public consciousness by creating texts about goods offered and distributing them in the media to attract attention and encourage action. The text is the main element that reveals the main content of the advertisement. It is written according to the laws of speech, each component of the structure of the advertising text plays a special role in creating effective text. Advertising text contains information about goods and services, has a targeted impact on the intended audience – people who are able to see or hear the advertising messages.

There are many existing definitions of the term “advertising” in the scientific literature. The word “advertising” comes from the Latin word “advertere”, meaning to people look back. In Cambridge dictionary advertising considered as “the business of trying to persuade people to buy products or services”. The meaning of the word “advertising” in the dictionary of the Russian language by Ozhegov is interpreted as “notification in various ways to create wide popularity, attract consumers, viewers”. Also the definition of advertising is formulated in the federal law “On Advertising”. “Advertising is an information distributed in any way, in any form and using any means, addressed to an indefinite circle of persons and aimed at attracting attention to the object of advertising, forming or maintaining interest in it and promoting it on the market”.

Thus, advertising is designed to inform people through the media, attract their interest, manage their behavior and motivate them to purchase certain goods.

One of the most important parts of advertising is the text. “The word “text” here (as applied to advertising) is used in its widest sense, including visual artifacts as well as verbal language”. Examples of advertising texts are ads, television commercials, outdoor advertising, announcements, packing of the goods, etc. The advertising text is created according to its own specific rules. There is nothing superfluous and everything is extremely clear in this form of text. It can be called effective when the creators of advertising identify specific cultural characteristics, lifestyle of the consumers. “The principal function of advertisements and announcements, like that of brief news, is to inform the reader”.

According to the researchers, the main components of an effective advertising text includes the headline, the text, advertising slogan and echo phrase. The advertising text affects the consumers according to the AIDA model.

Advertising attracts attention. In the advertising text, it is expressed by an intriguing keyword no more than 4-5 words. The headline should be clear and concise, at the same time bright and rich, in order to interest customers.

Advertising holds the interest of readers of the advertising text with 2–3 suggestions about the properties of the product previously unknown to them. The main text of the advertising must contain reliable information that causes confidence in the advertised goods. It should lead the consumers to the desire to buy these products.

Desire is the main element of the advertising text, which causes the desire of the buyers to have the advertised product. It acts as a slogan. Advertising slogan serves to attract the attention of readers. They should be intrigued by the advertising and it depends on whether consumers will read the advertising text at all and whether they will remember it.

Advertising requires an action from the buyers. The conclusion or echo phrase repeats the heading of advertising text. It encourages the consumers to take action, once again reminding them of the qualitative advantages of the advertised product or service.

The number and location of the structural elements in the examples above change, but this does not make the advertising texts lose their effectiveness.

Thus, the structure and content of the advertising text are completely interrelated, each element is embedded in the formula AIDA. The slogan of the advertising text draws attention to the problem (the need for the product), the headline offers its solution (purchase of the product), the main text offers information on its solution (where and when it is profitable to buy the product), the echo phrase once again shows the advantages (the need for this particular product). As a result, advertising texts convey information to the consumers and influence them, encouraging to purchase the advertised goods.

Зульфия Ганиева
(*Российская Федерация*)

СТРУКТУРА РЕКЛАМНОГО ТЕКСТА

Реклама – это особый тип коммуникации, который воздействует на общественное сознание, создавая тексты о предлагаемых товарах и распространяя их в средствах массовой информации, чтобы привлечь внимание и побудить к действию. Текст – это основной элемент, раскрывающий основное содержание рекламы. Он написан по законам речи, каждая составляющая структуры рекламного текста играет особую роль в создании эффективного текста. Рекламный текст содержит информацию о товарах и услугах, имеет целевое воздействие на целевую аудиторию – людей, которые могут видеть или слышать рекламные сообщения.

Tat'yana Utkina
(*Russiya Federasiyası*)

“DURMUŞY” – EDEBI ERTEKINIŇ AÝRATYNLYKLARY

Derňewde edebiyatyň çagalар ertekisi žanryna seredilip geçilýär. Dürli ýaşdaky çagalaryň ertekileri ileri tutýandyklary ýüze çykarylýar we ertekiler beýle ileri tutma esasynda toparlara şertli bölünýär. Şeýle-de derňewde ertekileriň žanr hökmünde esasy wezipeleri we olaryň çagalara täsiri açylyp görkezilýär.

Tatyana Utkina
(*Russian Federation*)

THE SPECIFICS OF THE “SOCIAL” LITERARY FAIRY TALE

The article examines the genre of children’s literature such as a fairy tale. Common preferences of children of different ages and arbitrary conditional tales, in connection with these preferences are identified. This paper explains goals of a fairy tale as a genre and its influence on the child as well.

СПЕЦИФИКА “СОЦИАЛЬНОЙ” ЛИТЕРАТУРНОЙ СКАЗКИ

“Социальная” литературная сказка является преимущественно прозаическим произведением авантюрного или бытового характера с установкой на вымысел. Замечено, что особенно привлекательным для читателей является юмор, который, как правило, бывает во многих сказках одним из основных мотивов развития повествования.

Сказка - трудный для писателя жанр. По словам Ю. Олеси, “...очень мало было авторов, писавших сказки. Поэты этого рода действительно редкое и удивительное явление. Здесь не может быть подделки, здесь поэзия и выдумка - первоклассны, здесь индивидуальность автора - исключительна”.

Литературные сказки, издаваемые для детей, условно можно разделить на три группы, каждая из которых соответствует различным возрастным категориям читателей, решая определенные воспитательные задачи. Сказки, выпускаемые для самых маленьких, способствуют постижению малышом разнообразных предметов и явлений. К таким сказкам можно отнести “Маленькую Бабу-Ягу” и “Маленького водяного” О. Пройслера, “Мафина и его веселых друзей” Э. Хоггарта, “Пале один на свете” И.Сиггорда. Все это, как правило, сказочные миниатюры, показывающие, чему стоит подражать, как нужно вести себя, содержащие одну простую, ясную мысль, которую ребенок усваивает тем быстрее, чем больше увлекает его сюжет.

Сказки, издаваемые в расчете на детей 6-8 лет, сложнее. Они больше по объему и направлены на то, чтобы помочь ребенку в первых шагах самопознания. Собственные чувства, желания, требования внешнего мира становятся для него основным содержанием, и ориентиры его поведения связаны с ними. Его интересуют те сказки, которые позволяют понять самого себя, укрепляют чувство самоуважения, ориентируют в возможностях самореализации. Такова, например, сказка А. Милна о Винни-Пухе, помогающая ребенку вычленив некоторые фрагменты собственной жизни из общего контекста окружающего бытия. Более того, эта сказка, не показывая будущего, все-таки говорит о нем, определяя и взросление самого читателя, подбадривая его и благословляя на дальнейший путь.

К третьей группе можно отнести сказки, обращенные к 9-10-летним читателям, - это сказки, которые пытаются приоткрыть и объяснить “взрослый” мир, вводя читателя в систему общественных отношений. Среди них различные сказки Д. Родари, сказки “Джованино и Пульгероза” Д. Пирелли, “Ти-

сту-мальчик с зелеными пальцами” М. Дрюона и др. Эти сказки показывают читателю сложность социальных связей, открывая перед ребенком кусочек взрослого мира: радости семьи, дружбы, возможности познания, творчества.

“Социальная” сказка уважает своего читателя, размышляет вместе с ним, показывает ему природу и общество через повествование о судьбах сказочных героев. Как правило, сюжетообразующим мотивом таких сказок становится хождение за правдой, за истиной, поиск справедливости. Интересно, что если в сказках для младших ребят важным элементом содержания является ответ на поставленный вопрос - четкий и ясный, позволяющий детям понять важные для человека моменты (“что такое хорошо и что такое плохо”), то в “социальных” сказках для более взрослого читателя вопросы могут быть только названы, а ответ ребенок должен искать сам. Последнее важно, так как способствует развитию мышления детей, формированию у них потребности определять собственную позицию. А именно в этом возрасте начинают складываться личностные начала субъекта. Ребенок осознает себя как личность, задумывается о собственном внутреннем мире.

Таким образом, умело подобранные сказки позволяют показать ребенку окружающий мир от простейших связей до сложных социальных отношений. Ясно, что репертуар изданий должен включать разнообразные произведения, отвечающие запросам детей.

Artem Gawrilow
(*Russiya Federasiyası*)

ULGAMDAKY GAZET SÖZBAŞYLARYNDA EKSPRESIW SINTAKTIK SERIŞDELERI PEÝDALANMAK (DÜRLI GURLUŞLY DILLERİŇ MAGLUMATYNYŇ ESASYNDA)

Gözlegiň maksady, tor gazetleriniň sözbaşylarynyň düzüminde köplenç ulanylýan rus, çuwaş we iňlis dillerinde täsirli sintaktik serişdeleri kesgitlemek. Bu material 2019-njy ýyl üçin “Vedomosti” we “Izwestiya” (rus dilinde), “Khypar” (Guwaş dilinde), “The Guardian” (iňlis dilinde) ýokary hilli neşirleriň tor görnüşleriniň analitiki materiallarynyň sözbaşysy. Gözleg üznüksiz nusga almagyň, mazmuny derňemegiň, deňeşdirme we suratlandyryjy-seljeriş usullaryna esaslandy. Pragmatiki netije gazanmak üçin häzirki zaman žurnalistleriniň köplenç sorag ediji we sözleşiş gurluşlary ýaly täsirli sintaktik serişdeleri ulanýandyklary barada netijä gelindi. Aýratynlyklaryny kesgitlemek, internet ulanyjylaryna diňe bir mazmuna däl, eýsem tor metbugaty tarapyndan iberilýän habarlaryň görnüşine hem tankydy baha bermäge mümkinçilik berýär.

Artem Gavrilov
(Russian Federation)

ON THE USE OF EXPRESSIVE SYNTAX PRODUCTS IN NETWORK NEWSPAPER HEADLINES (ON THE MATERIAL OF DIFFERENT LANGUAGES)

The aim of the study is to identify expressive syntactic means in Russian, Chuvash and English, which are most often used in the structure of network newspaper headlines. The material was a card index of headings of analytical materials of the network versions of high-quality editions “Vedomosti” and “Izvestia” (in Russian), “Khypar” (in the Chuvash language), The Guardian (in English) for 2019–2021. The research was based on methods of continuous sampling, content analysis, comparative and descriptive-analytical methods. The author came to the conclusion that in order to achieve a pragmatic effect, modern journalists often use such expressive syntactic means as interrogative and exclamation constructions. Determining their specificity allows Internet users to critically evaluate not only the content, but also the form of messages transmitted by the network media.

Арте́м Га́врилoв
(Росси́йская Феде́рация)

ОБ ИСПОЛЬЗОВАНИИ ЭКСПРЕССИВНЫХ СИНТАКСИЧЕСКИХ СРЕДСТВ В СЕТЕВЫХ ГАЗЕТНЫХ ЗАГОЛОВКАХ (на материале разноструктурных языков)

Сетевой газетный заголовок как автономный гипертекст, обособленный в цифровой среде от озаглавливаемого текста, выполняет сразу несколько функций: номинативную, информативную и рекламную. Другой, факультативной, является экспрессивная функция заголовка. Она свидетельствует об экспрессивных ресурсах языка средств массовой информации, которые позволяют усилить выразительность высказывания с целью достижения определенного прагматического эффекта. Так, на стадии замысла заголовка журналисты подбирают лексические, синтаксические, морфологические и другие языковые средства и тем самым образуют определенный эмоционально-оценочный фон заголовка, который позволяет им выразить свои интенции и нужным для них образом воздействовать на адресата: убедить в чем-то, по-

будить к определенному действию и т.д. Особенно явно это прослеживается в аналитических жанрах.

В ходе исследования мы выявили популярные средства экспрессивно-го синтаксиса в позиции сетевого газетного заголовка качественных изданий “Ведомости” и “Известия” (на русском языке), “Хыпар” (на чувашском языке) и The Guardian (на английском языке). Среди них выделяются вопросительные и восклицательные конструкции.

Синтаксические конструкции вопросительных и восклицательных заголовков на разных языках экспрессивны по-своему. Однако экспрессивная пунктуация и лексемы-обращения выделяют их на фоне остальных заголовков, привлекают внимание интернет-пользователей и позволяют журналистам воздействовать на них. Изучение экспрессивности в сетевом газетном заголовке необходимо для разработки и реализации комплексных программ медиаграмотности современного общества.

Nurjamal Tleumuratowa
(*Özbekistan*)

GARAGALPAKLARYŇ TÜRKMENLER BILEN ÖZARA GATNAŞYGYNYŇ TARYHYNDAN

Awtor bu makalada türkmenler bilen garagalpaklaryň arasyndaky ykjam etnik syýasy gatnaşyklara şaýatlyk edýän subutnamalara seredip geçýär. Türkmen we garagalpak halklarynyň durmuş-ykdysady ösüşindäki umumylyklar seljerilýär. Ekerançylykda, söwda gatnaşyklarynda bar bolan özboluşlyklar aýdyňlaşdyrylýar. Berdimyrat Berdak ýaly garagalpak şahyrlarynyň eserleriniň türkmenleriň arasyna ýaýrandygyna ünsi çekýär.

Nurjamal Tleumuratowa
(*Uzbekistan*)

FROM THE HISTORY OF RELATIONSHIP OF THE KARAKALPAKS WITH THE TURKMEN PEOPLE

In this article, the author reviews the facts testifying close ethnic and political ties and relationships between the Turkmen people and the Karakalpaks.

ИЗ ИСТОРИИ ВЗАИМООТНОШЕНИИ КАРАКАЛПАКОВ С ТУРКМЕНАМИ

Есть много фактов, свидетельствующие о тесных этнических и политических связях и взаимоотношениях между туркменами и каракалпаками. Исследователь истории народов Средней Азии поза прошлого века А.Вамбери оставил интересные наблюдения о культуре туркмен.

Об общности туркмен с народами Приаралья пишет С.Г. Агаджанов: “В период монгольского нашествия в Приаралье и Прикаспии огузские и туркменские группы жили в перемешку с племенами канг, канглы и кипчаков”. О XIX веке П.П.Иванов писал, что: “Вторую по численности группу населения Хивинского ханства составляли туркмены, впервые появившиеся здесь уже в X веке”.

Изучая историю туркмен и каракалпаков можно обнаружить сходные черты в социально – экономическом развитии. Как правильно пишет С.Г.Агаджанов в XI–XII веках в Хорезме выращивались различные виды сельскохозяйственных культур, распространенные среди туркмен, и существующие до нашего времени среди народов Средней Азии.

Исторический фольклор, археологические и этнографические данные, другие источники говорят об общности происхождения туркмен и каракалпаков. В приведенном выше отрывке Жиен, Майкы бий, Жайылган, Сейлхан вполне возможно, что являются именами исторических лиц. Что касается Майкы бия, то он встречается и в других исторических источниках. Например, мы его встречаем в источниках в эпохи господства татаро-монголов. Среди народа этнографами зафиксированы, многочисленные исторические, фольклорные и этнографические материалы, свидетельствующие о дружбе туркменского, каракалпакского и других народов Центральной Азии. В этих исторических сведениях имена, а также хронологическая последовательность может быть сильно искажена, однако, если глубже проанализировать эти предания, сопоставив с другими источниками, то пытливому историку они подсказывают ценные исторические параллели.

Rafael Ahmedov
(*Özbekistan*)

YLMY HYÁLBENTLIGIŇ HÄZIRKI YLMY-TEHNIKI ÖSÜŞLERE TÄSIRI

Ylmy hyýalbentlik diňe bir medeniýete we jemgyýete däl, eýsem ylmy we tehnologiýa ösüş-de uly täsir edýär. Ylmy fantastika ýazyjylarynyň oýlap tapyşlary we enjamlary, käte hatda manysyz hem hasaplanýar, häzirki zaman senagatynda we ylym talap edýän ugurlarda işjeň ulanylýar. Häzirki zaman jemgyýetiniň ylmy-tehniki düzümine täsiri iki ýagdaý sebäpli has hem artdy. Birinjiden, ylmy fantastika edebi çäklerden daşarda oýun we kino pudagyna giňeldi. Häzirki wagtda käbir tehniki oýlap tapyşlaryň we enjamlaryň meşhurlygynyň, kompýuter oýunlarynda we bazary emele getirýän filmlerde görkezilmegine we hakykatdan hem käbir ugurlarda ylmy-tehniki ösüşe gönükdirilendigi äşgärdir. Ikinjiden, döredijilik we ylmy ugurlaryň arasynda ýüze çykan has ýakyn hyzmatdaşlyk. Ösen ýurtlaryň köpüsünde, netijeli bilelikdäki taslamalaryň ýüze çykmagy bilen aň-bilim ulgamynyň wekilleri bilen alymlaryň arasynda işjeň täsirleşmek meýli bar. Şeýlelik bilen, häzirki wagtda ylmy fantastika adamyň işjeňliginiň ylmy-tehniki gurşawyny ösdürmekdäki ornuna üns bermezlik mümkin däl we oňa has çynlakaý we giňişleýin garamak zerur.

Rafael Akhmedov
(*Uzbekistan*)

IMPACT OF SCIENCE FICTION ON MODERN SCIENTIFIC-TECHNICAL PROGRESS

Science fiction has a huge impact not only on culture and society, but also on scientific and technological progress. The inventions and devices of science fiction writers, sometimes considered even as an absurd, are now actively used in modern industry and science-intensive fields. The influence on scientific-technical component of modern society has increased even more due to the two factors. Firstly, the expansion of science fiction beyond literary borders into the gaming and film industries. It is obvious that today the popularity of certain technical inventions and devices directly depends on their coverage in computer games and movies shaping the market and actually directing scientific-technical development in certain fields. Secondly, the closer collaboration that has emerged between creative and scientific areas. In most highly developed countries, there is an obvious tendency for active

interaction between representatives of the sci-fi genre and scientists, expressed by the emergence of fruitful joint projects. Thus, today it is no longer possible to ignore the role of science fiction in the development of scientific-technical sphere of human activity and it is necessary to take it more seriously and broadly.

Science fiction as a literary genre is generated by the multifaceted interaction of artistic creativity with science. It is reflected in works of Isaac Asimov, Gary Raham, Brian Stableford, Thomas Michaud, Peter Bowler, Barry Luokkala and many other scientists, literary critics, philosophers and writers. But as Anatoly Britikov accurately notes, science fiction was “nourished by the mistress of poetry Euterpa together with the muse of astronomy Urania” [7, 34]. Science fiction motifs are rooted in ancient Assyro-Babylonian, Indian, Chinese, Arabic and Iranian epos, but it is the novel by Edgar Poe “The Unparalleled Adventure of One Hans Pfaall” (1835) that literary critics note as the starting point for a new type of literature, and it is the dilogy by Jules Verne “From the Earth to the Moon” (1865) and “Round the Moon” (1867) that is considered as the birthplace of the science fiction genre in its modern form. Classic science fiction (Herbert Wells, Ray Bradbury, Arthur Clark, Isaac Asimov, Ivan Efremov etc.) tries to predict the future, while in modern science fiction (Peter Watts, Cixin Liu, Karl Schroeder, John Scalzi, Stephen Baxter etc.), the grandiose process of development of science-intensive spheres of human activity finds its frontal reflection. Until recently, science fiction did not set itself such versatile tasks, did not connect so closely such a number of scientific disciplines.

Contemporary artistic creation expresses itself in a science fiction novel not as a simple illustration, not as a servant of scientific thought. Science fiction makes its own original contribution to the scientific and public consciousness. At the junction of artistic and scientific creativity, it puts forward the criterion of the humanistic expediency of those ideas and concepts, conceivable directions of technological progress that appear on the horizon of the future. Modern science fiction “influences scientific, technical and social processes”. A science fiction novel creates such an artistic world that its plausibility is believed to have a mythologizing effect in non-literary discussions about the feasibility of certain ideas. Science fiction carries out “fine-tuning” and puts new ideas and hypotheses into the widest circulation. A complex and fruitful interchange of dynamic scientific ideas with inertial everyday ones takes place in it; both are, as it were, mutually tested for truth. Interdependence between the level of development of science-intensive technologies and the level of development of science fiction literature in a particular country can be observed. In fact, Russia, USA, China, Japan, Great Britain, France, India, Germany are the leading countries in the

rankings in terms of the level of development of science and the volume of published science fiction works.

Thus, modern science fiction can serve as an example of the impact of science on literature, as well as the deep penetration of artistic creativity into the scientific-technical sphere. Just as non-fantastic literature has become a part of social thought in the knowledge of the present and the past, science fiction has grown into an effective tool for influencing scientific and technological progress, all the more effective because it acts on behalf of the mass consciousness and appeals to it at the same time.

Рафаэль Ахмедов
(Узбекистан)

ВЛИЯНИЕ НАУЧНОЙ ФАНТАСТИКИ НА СОВРЕМЕННЫЙ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИЙ ПРОГРЕСС

Научная фантастика оказывает заметное влияние не только на культуру и общество, но и на научно-технический прогресс. Разработки писателей-фантастов, считавшиеся выдумкой и даже абсурдом, активно применяются в современной промышленности и наукоемких сферах деятельности. Влияние на научно-техническую составляющую современного общества ещё более усилилось благодаря двум факторам. Во-первых, благодаря расширению научной фантастики за границы литературы в сферы игро- и киноиндустрии. Очевидно, что сегодня популярность тех или иных технических разработок и изобретений напрямую зависит от их освещения в компьютерных играх и фильмах, что не только формирует рынок, но и фактически направляет научно-техническое развитие в определенное русло. Второй фактор – более тесное сотрудничество, возникшее между творческой и научной сферами. В развитых странах очевидна тенденция активного взаимодействия между представителями научно-фантастического жанра и учеными, выраженного появлением совместных плодотворных проектов.

Таким образом, сегодня уже невозможно игнорировать роль научной фантастики в развитии научно-технической сферы человеческой деятельности и необходимо воспринимать её более серьёзно и обширно.

Zarnigar Abidova
(*Özbekistan*)

HÜNÄR BILIMDE TASLAMALAR USULYNY ORNAŞDYRMAGYŇ KÄBIR AÝRATYNYLYKLARY

Bu ylmy çykyş talyplaryň taslama işleriniň bilim prosesine bilim standartlarynyň talaplaryna laýyklykda ornaşdyrmagyň hökmanylygy bilen şertlendirilýär. Işde ýokary okuw mekdepleriniň talyplarynyň taslama işlerini gurnamak we durmuşa geçirmek meselelerine seredilip geçilýär. Taslama işleri hünär bilimde didaktiki serişde hökmünde çykyş edýär. Işiň maksady – taslama işlerinde talyplara mahsus bolan alamatlary ýüze çykarmak, taslama işleriniň netijelilik şertlerini kesgitlemek. “Ýeňil senagat önümleriniň tehnologiýasy we konstruksiýasy” hünäri boýunça talyplaryň taslama işleriniň maksatlary we wezipeleri, şeýle hem bu usuly ornaşdyrmagyň derwaýyslygy kesgitenildi. Taslama işine girizilen mugallymyň we talybyň häsiýetnemasyny berilýär.

Zarnigor Abidova
(*Uzbekistan*)

SOME FEATURES OF IMPLEMENTING THE PROJECT METHOD IN PROFESSIONAL EDUCATION

The relevance of this work is due to the need for implementation in educational process of project activities of students, in accordance with the requirements of educational standards. The paper deals with the problem of organizing and implementing project activities of students in the educational process at the university. Project activity acts as a didactic means of vocational training.

The purpose of the work is to identify the characteristic features of students' project activities in the educational process, to determine the conditions for the effectiveness of project activities.

The goals and objectives of project activities in teaching students of the discipline “Design and technology of light industry products”, as well as the relevance of the introduction of this method are determined. This paper demonstrates the role and activities of the teacher and student involved in the project.

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ВНЕДРЕНИЯ МЕТОДА ПРОЕКТОВ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

В настоящее время проектные технологии как метод обучения приобрели широкую популярность у педагогов, занимающихся как теоретическими научными исследованиями, так и их практической реализацией в средних и высших учебных заведениях. Но наибольшей популярностью, а также развитие проектные технологии получили в практике средних профессиональных учебных заведениях. Под влиянием современной тенденции развития к технологизации педагогической науки проектные технологии развились из метода проектов, и обозначались в педагогической литературе и в исследованиях ученых по истории педагогики термином “метод проектов”.

Метод проектов - способ достижения дидактической цели через детальную разработку проблемы, которая должна завершиться вполне реальным, осязаемым практическим результатом, оформленным тем или иным образом. В основу данного метода положена идея, составляющая суть понятия “проект”, его прагматическая направленность на результат, который можно получить при решении той или иной теоретически или практически значимой проблемы. Этот результат можно осмыслить, увидеть, применить в реальной жизни и практической деятельности. Чтобы добиться такого результата, необходимо научить студентов самостоятельно мыслить, находить и решать проблемы, привлекая для этой цели знания из разных областей, а также умения прогнозировать результаты и возможные последствия разных вариантов решения, умения устанавливать причинно-следственные связи.

Следует отметить, что в ходе реализации проектной деятельности меняется роль преподавателя и студентов в учебном процессе. Педагог в данном случае выступает организатором самостоятельной познавательной деятельности студентов. Его основная задача - “научить учиться”, т.е. самостоятельно осваивать и обрабатывать материал. В данном процессе меняется и роль студента, который вместо традиционной формы обучения при пассивном слушании лекции погружается в индивидуальную творческую среду познания, может проявлять свои индивидуальные способности, демонстрировать идеи, эмоции, взгляды, использовать все возможные средства информации.

При разработке рабочих программ преподавателем и подборе учебных проектов на планируемый семестр следует учитывать факт, что некоторые виды деятельности не являются проектной деятельностью и не отвечают необходимым требованиям.

С целью активизации образовательного процесса с точки зрения стимулирования самостоятельной работы студентов в Бухарском инженерно-технологическом институте нами было введено проектное обучение по дисциплине “Конструкция и технология изделий легкой промышленности”.

Под проектным обучением понимается организация самоуправляемой деятельности малой группы студентов через совокупность поисковых, творческих, проблемных и других методов, развивающих компетенции обучающихся в процессе создания конкретного проекта с обязательной презентацией полученных результатов.

Идея внедрения проектного метода по предмету “Конструкция и технология изделий легкой промышленности” возникла тогда, когда стало понятно, что теоретические знания, получаемые студентами на лекционных занятиях, слабо подкрепляются практическими навыками.

Внедрение данного метода явилась хорошей возможностью дать студентам необходимые практические навыки создания проектных решений по разработке мужских костюмов, навыки работы в команде, а также организаций, распределения и планирования работ по проекту.

Применение проектного обучения также позволило усилить мотивацию изучения студентами дисциплин основной образовательной программы по профилю образовательного направления.

Jennet Öwekowa
(*Türkmenistan*)

TÜRKMENISTANYŇ MILLI PARLAMENTINIŇ KANUN ÇYKARYJYLYK IŞINIŇ HUKUK ESASLARY

Hormatly Prezidentimiziň parasatly ýolbaşçylygynda amala aşyrylýan giň möçberli özgertmeler ýurdumyzyň durmuş-ykdysady taýdan ösüşine we türkmen jemgyýetiniň demokratik hem-de hukuk esaslaryny pugtalandyrmaga gönükdirilendir. Häzirki döwürde döwletimiziň kanun çykaryjylyk ulgamy hem düýpli özgertmelere eýe bolup, kanun çykaryjylyk işinde we umumy milli hukuk ulgamynda täze innowasion usullar ornaşdyrylyp, Türkmenistanyň kanunlary dünýä tejribesi, häzirki zamanyň talaplary we ylmy esasda milli aýratynlyklar nazara alnyp kämilleşdirilýär.

Milli parlament tarapyndan Türkmenistanyň Konstitusiýasynyň esasynda kabul edilýän kanunçylyk namalary ýurdumyzda durmuş-ykdysady maksatnamalaryň hukuk üpjünçiligine, döwletiň we jemgyýetiň durmuşynyň demokratik

ýörelgelerini anyk mazmun bilen baýlaşdyrmaga we mundan beýläk ösdürmäge, adamyň we raýatyň hukuklaryny we azatlyklaryny berjaý etmäge gönükdirilendir.

Döwletiň konstitusion gurluşynda kanun çykaryjy häkimiýetiniň işiniň zygiderli kämilleşdirilmegi wajyp bolup durýar. 2021-nji ýylyň 25-nji fewralynda hormatly Prezidentimiz ýurdumyzyň deputatlar düzümi bilen geçiren taryhy duşuşygynda: “Ýurdumyzyň kanun çykaryjy häkimiýet edarasynyň özgerdilmegi türkmen jemgyýetiniň ähli gatlaklarynyň, şeýle hem sebitleriň bähbitlerine milli parlamentde has gowy wekilçilik etmäge mümkinçilik berer. Bu bolsa döwrüň wagty ýeten soraglaryny çözmäge ýardam eder. Kanunlaryň taýýarlanyşy we ulanyşy kämilleşdirmäge oňyn täsirini ýetirer” diýip nygtady. Häzirki döwürde Türkmenistanyň Milli Geňeşiniň düzüminde: adam hukuklaryny we azatlyklaryny goramak baradaky; kada-kanunçylyk baradaky; ykdysady meseleler baradaky; durmuş syýasaty baradaky; ylym, bilim, medeniýet we ýaşlar syýasaty baradaky; daşky gurşawy goramak, tebigatdan peýdalanmak we agrosenagat toplумы baradaky; halkara we parlamentara aragatnaşyklar baradaky; ýerli wekilçilikli häkimiýet we öz-özünü dolandyryş edaralary bilen işlemek baradaky komitetler hereket edýär. Komitetleriň esasy wezipeleri: parlamente hödürlenjek kanunlaryň we beýleki namalaryň taslamalarynyň üstünde işlemekden; mejlisiň ygtyýarlygyna degişli edilen meselelere deslapdan garamakdan we olary taýýarlamakdan; mejlisiň kabul eden kanunlaryny we beýleki namalaryny durmuşa geçirmäge ýardam bermekden we olaryň ýerine ýetirilişine gözegçilik etmekden ybaratdyr.

Kanun çykaryjylyk işleri toplumlaýyn, giň möçberli, özara baglanyşykly häsiýete eýe bolmak bilen döwrebap özgertmelere we ösüslere laýyk işlenip taýýarlanylýar. Kanun taslamalary we kanun çykarmak baradaky teklipler hödürlenende olary işläp düzmäge bolan zerurlyk esaslandyrylyp görkezilmäge degişlidir. Geljekki kanunlaryň maksady, wezipeleri we esasy düzgünleri, olaryň hereket edýän kanunçylyk ulgamyndaky orny, şeýle hem olaryň ulanylmagyndan gelip çykjak durmuş-ykdysady we beýleki netijeler giňden häsiýetlendirilip görkezilmelidir. Kanun taslamalary işlenip taýýarlanylanda olaryň beýan ediliş tärlerine hem aýratyn üns berilýär. Kanunçylyk namalaryna ýönekeýlik, düşnüklik, takyklyk mahsus bolup durýar hem-de dil biliminiň resmi namalar babatda talaplary berjaý edilýär. Bu bolsa olaryň ähli adamlara düşnükli bolmagyna, anyk we aýdyň düşünilmegine, takyk ýerine ýetirilmegine ýardam edýär. Şunda kabul edilen kanunlaryň we beýleki namalaryň habar beriş serişdelerinde çap edilmegi olary ulanmaklygyň hökmany şertidir.

Umuman islendik döwletiň öňe gitmegi üçin kanunçylyk ulgamynyň kämilleşdirilmegi hökmanydyr. Kanunçylyk ulgamyny kämilleşdirmek raýat jemgyýetiniň ösüşine, konstitusion kadalarda berkidilen döwletliligiň demokratik esaslaryny pugtalandyrmaga hyzmat edýär.

Jennet Ovekova
(Turkmenistan)

LEGAL FRAMEWORK FOR LEGISLATIVE ACTIVITY OF THE NATIONAL PARLIAMENT OF TURKMENISTAN

Large-scale reforms carried out under the wise leadership of the Esteemed President are aimed at socio-economic development of the country and strengthening the democratic and legal foundations of the Turkmen society. At present, the legislative system of our state is undergoing fundamental changes, new innovative methods are introduced into lawmaking activities and the national legal system in general, and as the legislation of Turkmenistan is improved on a scientific basis, taking into account world experience, modern requirements and national peculiarities.

Дженнет Овекова
(Туркменистан)

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОГО ПАРЛАМЕНТА ТУРКМЕНИСТАНА

Широкомасштабные реформы, проводимые под мудрым руководством Уважаемого Президента, направлены на социально-экономическое развитие страны и укрепление демократических и правовых основ туркменского общества. В настоящее время законодательная система нашего государства претерпевает коренные изменения, внедряются новые инновационные методы в законотворческую деятельность и в целом национальную правовую систему, а также на научной основе совершенствуется законодательство Туркменистана с учетом мирового опыта, современных требований и национальных особенностей.

“AKYLLY ŞÄHER” LOGISTIKASYNYŇ SANLY UGRUNY ÖSDÜRMEGIŇ YKDYSADY NETIJELERI

“Akyllý şäher” konsepsiyasy urbanizasiýanyň we şäher ilatynyň sanynyň ýokarlanmagy bilen şäher jemgyýetçilik ulaglarynyň netijeli ulanylmagy zerurlygyny ýüze çykarýar. Şäher logistikasynyň kämil derejesi adamlaryň rahat ýaşaýşyny, senagatyň ösüşini üpjün etmek bilen milli ykdysadyýetiň hereketlendiriji güýjüne öwrülýär. Bazar gatnaşyklarynyň kemala gelýän döwründe şäher awtobus hyzmatlarynyň peýdalylyk we täjirçilik esasy gurnalmagy, milli ykdysadyýetiň ösüşiniň täze tapgyrynyň şerti hökmünde ýüze çykýar.

Açar sözler: akyllý şäher, durnukly şäher, GPS, onlaýn hyzmatlary, RFID, sanly ulgam.

Soňky onýyllyklaryň dowamynda şäher logistikasyny ösdürmegiň netijesinde ykdysady netijeliligi gazanmak babatda iri ylmy-barlag işleri alnyp barylady we bu işleriň netijeleriniň önümçilige ornaşdyrylmagy bilen Stokgolm, Singapur, Mýunhen, Sidney ýaly iri şäherlerde oňyn netijeler gazanyldy. Türkmenistanyň paýtagty Aşgabat şäheri ýurduň iň köp ilatly merkezine öwrüldi. Şäheriň ýol-ulag infrastrukturasy soňky ýyllarda düýpli kämilleşdirildi we Ýapyk binalarda we söweş sungaty boýunça V Azia oýunlary ýaly iri çäreleri ýokary derejede geçirildi. Ýurdumyzda, şol sanda Aşgabat şäherinde jemgyýetçilik ulag hyzmatlary durmuş jogapkärçiligi çäginde alnyp barylýar. Bu ýagdaý möhüm bolmak bilen, bar bolan mümkinçilikleri netijeli peýdalanmak arkaly pudagyň düşewüntliligini ýokarlandyrmak bazar gatnaşyklarynyň häzirki zaman ýörelgelerine laýyk gelýär.

Aşgabat şäheriniň awtobus terminalynyň işine ykdysady we täjirçilik binýadynda seretmek arkaly, jemgyýetçilik wezipesiniň ýerine ýetirilýän wagtynda ykdysady peýda gazanmak göz önünde tutulýar. Bu ýerde awtobus ýol tölegleriniň öňki ýagdaýynda saklanmagy bilen bir hatarda GPS we RFID arkaly ýol ugurlaryny kämilleşdirmek, jemgyýetçilik ulaglaryny ulanýan ilatyň sanyny artdyrmak, mahabat işlerini gurnamak arkaly duralgalar, awtobuslaryň içinde sanly mahabat hyzmatlaryny ösdürmek bilen baglylykda ugruňy kesgitlemek esasynda hyzmatyň hilini ýokarlandyrmak bilen girdeji gazanmagyň ugurlary tekliplilýär. Onlaýn hyzmatlary, adamlara awtobuslaryň ugurlar boýunça hereket wagtlary, indiki ulagyň geljek wagty bilen awtobus duralgasynda ýa-da akyllý kommunikasiýa enjamlarynyň üsti bilen göni wagtda habar bermäge mümkinçilik döredär. Akyllý şäher adaty hyzmatlaryň we torlaryň, sanly we telekommunikasion tehnologiýalaryň ulanylmagy arkaly ýaşaýanlaryň we zähmet çekýänleriň goşulan gymmat döretjek

ýerleri diýlip kesgitlenilýär. Teklip edilýän işler dünýä tejribesinde synagdan geçen çözümleri önümçilige ornaşdyrmagyň getirjek ykdysady peýdalary bilen döwlet serişdelerini tygşytlamak, pudagyň öz-özüni dolandyrmak we peýda gazanmak ýagdaýyna gelmegi göz önünde tutulýar.

Işde deňeşdirme usuly bilen daşary ýurt döwletleriniň öňdebaryjy tejribelerini öwrenmek we matematiki modelirlmek arkaly şäher awtobus hyzmatyny ylmy esasyda kämilleşdirmegiň ýollary gözlenilýär. Ylmy barlagyň obýekti hökmünde “Türkmenawtoulaglary” agentliginiň işi seljerildi. Awtor alymlaryň ylmy barlaglary bilen tanyşmagyň netijesinde www.awtobus.mekany.com synaglyk web-saýtynyň üsti bilen Aşgabat şäherinde awtobus ugurlarynyň we duralgalaryň onlaýn usulda maglumat berilmegi bilen aýratyn hem paýtagtyň myhmanlary tarapyndan ulanylýandygyny ýüze çykardy.

Makalanyň ylmy täzeligi awtobus hyzmatlaryna ykdysady we täjirçilik usullaryny ornaşdyrmak arkaly pudagyň düşewüntliligini üpjün etmegiň mümkinçiligini açyp görkezmekden hem-de ykdysady netijeliligi hasaplamagyň usullaryny işläp düzmekden ybarat. Işin esasy artykmaçlygy pudagyň durmuş wezipesini ýerine ýetirmek bilen bir hatarda peýdalylygy gazanmagyň ýollaryny görkezýär. Applikasiýanyň ulanylmagy netijesinde alnan deslapky netijeler agentligiň maglumat torunyň mümkinçilikleri bilen sanly ulgam arkaly netije gazanyp boljakdygyny görkezýär.

Kerimguly Geldiyev
(*Turkmenistan*)

ECONOMIC RESULTS OF DEVELOPMENT OF THE DIGITAL LOGISTICS IN THE SMART CITY

The “Smart City” concept establishes the need for efficient use of urban public transport as urbanization increases and urban populations grow. The level of excellence of urban logistics is becoming the driving force of the national economy, ensuring a comfortable life for people and development of industry. Bus services are in fact performed as a function that does not provide benefits under the social responsibility of the state. While market relations are emerging, the viability and commercial organization of urban bus transport is becoming a condition for a new stage in development of the national economy.

Керимгулы Гельдыев
(Туркменистан)

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ РЕЗУЛЬТАТЫ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОГО НАПРАВЛЕНИЯ ЛОГИСТИКИ УМНОГО ГОРОДА

Концепция “Умного города” подчеркивает необходимость эффективного использования городского общественного транспорта по мере роста урбанизации и увеличения городского населения. Уровень совершенства городской логистики становится движущей силой национальной экономики, обеспечивая комфортную жизнь людей и развитие промышленности. Автобусные услуги фактически выполняются как функция, которая в рамках социальной ответственности государства не обеспечивает выгоды. В то время, как зарождаются рыночные отношения, жизнеспособность и коммерческая организация городских автобусных перевозок становится условием нового этапа в развитии национальной экономики.

Baýrammyrat Hajymämmedow
(Türkmenistan)

BILIM ULGAMYNY ÖSDÜRMEGIŇ DÖWREBAP UGURLARY

Sowatlylygyň derejesiniň ýokary bolmagy halkara derejesinde üns berilýän “adam ösüş indeksiniň” görkezijileriniň biri bolup durýar. Ýurdumyzda sowatlylyk görkezijisiniň ýokary bolmagy bilim bermek babatda döwlet syýasatynyň üstünlikli durmuşa geçirilmeginiň miwesi bolup durýar. Il-ýurt bähbitli amala aşyrylýan ynsanperwer syýasatyň netijesinde, ýaş nesil hakyndaky alada döwlet syýasatynyň ileri tutulýan ugurlarynyň birine öwürüldi. “Türkmenistanyň Prezidentiniň ýurdumyzy 2019–2025-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Maksatnamasynyň” çäklerinde orta möhletde ýurdumyzyň ähli sebitlerinde köpsanly çagalar baglarynyň we mekdepleriň gurulmagy meýilleşdirildi.

Açar sözler: Adam maýasy, interaktiw okuw, toplumlaýyn gurluş strategiýasy, tölegli bilim.

Milli Liderimiziň başlangyjy bilen bu maýa goýum taslamalary durmuşa geçirilende toplumlaýyn gurluş strategiýasy önümçilige ornaşdyrylyp başlanlydy. Aşgabat şäherinde gurlup ulanmaga berlen 21-nji ýöriteleşdirilen terbiýeçilik okuw mekdebini mysal görkezmek bolar. Bu desgalar toplumyna diňe bir çagalar bagy ýa-da mekdep däl-de, bilim toplumu diýmek has laýyk bolar. Mekdebe çenli

çagalar edarasyny, şeýle hem çaganyň irki ösüşi üçin gerekli ähli desgalar bilen üpjün edilen bu toplum ýurdumyzda bilim özgertmelerinde-de täze çemeleşmäniň mysaly bolup çykyş edýär.

Türkmenistanyň Konstitusiýasynda “Her bir adamyň bilim almaga hukugy bardyr. Umumy orta bilim hökmanydyr, her bir adam ony döwlet bilim edaralarynda tölegsiz almaga haklydyr. Döwlet her bir adam üçin öz ukyplaryna laýyklykda hünär biliminiň elýeterliligini üpjün edýär. Tölegli bilim beriş işini amala aşyrmaga kanunda bellenen esaslarda we tertipde ýol berilýär. Ähli bilim edaralary üçin hökmany bolan döwlet bilim standartlary bellenýär” diýlip kepillendirilen. Şeýle-de, “Bilim hakynda” Türkmenistanyň Kanununda “Bilim almaga hukuk Türkmenistanyň raýatlarynyň esasy we aýrylmaz konstitusiýa hukuklarynyň biri bolup durýar” diýlip belleniýär. Bazar gatnaşyklaryna esaslanýan milli ykdysadyýeti ösdürmegiň çäklerinde tölegli bilimi ösdürmek göz önünde tutulýar. Döwlete dahylsyz we garyşyk hojalygyň esasynda başlangyç, orta we ýokary hünär okuw mekdepleri ulgamyny giňeltmek täze döwrüň talaplarynyň biri bolup çykyş edýär.

Bilim edaralaryny döwrebap okuw kitaplary we okuw-usuly gollanmalar bilen üpjün etmek, olarda ylmyň we tehnologiýanyň iň soňky gazananlaryny ornaşdyrmak Durnukly Ösüş Maksatlaryndan biri bolan “ýokary hilli bilim” maksadynyň durmuşa geçirilmegine amatly şertleri üpjün edýär. Sanly bilim ulgamynda innowasiýa maglumat merkezi we bilim portallary döredilýär. Interaktiw okuw usullarynyň giň gerimde ýaýbaňlandyrylmagy çagalaryň irki ýaşlardan başlap döredijilige, özbaşdak işlemäge ynamly bolmagyny gazandyrýar.

Uzak aralykdan bilim usuly dünýäde ulanylmak bilen, soňky ýüze çykan ählumumy ýagdaýlar sebäpli has-da giň gerimde ulanylmaga başlanyldy. Onlaýn bilim bermegiň usulyýetini işläp taýýarlamak, teleýaýlymlar we internet platformasynda bilim hyzmatlaryny ýola goýmak sanly ulgama esaslanýan häzirki döwrüň talaplaryna hem doly laýyk gelýär.

Sanly ulgamyň milli ykdysadyýetiň ähli ugurlaryna ornaşdyrylýan döwründe bilim bermegiň täze we döwrebap usullarynyň ornaşdyrylmagy netijesinde pudaklary hünärine ussat adam maýasy bilen üpjün etmäge mümkinçilikler dörär.

Bayrammyrat Hajimammedov
(Turkmenistan)

MODERN METHODS OF DEVELOPING THE EDUCATION SYSTEM

The high rate of literacy is one of the most important indicators of the world famous “human development index”. The high literacy index in our country is the result of the successful implementation of the state educational policy. As a result of the ongoing humanitarian policy for the benefit of the nation, caring for the younger generation has become one of the priorities of the state policy. As part of the “Program for socio-economic development of our country for 2019–2025”, approved by the President of Turkmenistan it is planned to build a large number of kindergartens and schools in all regions of the country in the medium term.

Байраммырат Хаджимаммедов
(Туркменистан)

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

Высокий уровень грамотности - один из важнейших показателей всемирно известного “индекса человеческого развития”. Высокий индекс грамотности в нашей стране – это результат успешной реализации государственной образовательной политики. В результате проводимой гуманитарной политики на благо нации – забота о подрастающем поколении стала одним из приоритетов государственной политики. В рамках “Программы Президента Туркменистана социально-экономического развития нашей страны на 2019–2025 годы”, утвержденной Президентом Туркменистана, в среднесрочной перспективе во всех регионах страны планируется построить большое количество детских садов и школ.

KONSTITUSION ÝÖRELGELER WE YNSANPERWER GYMMATLYKLAR ULGAMYNÝŇ ÖSÜŞI

Hormatly Prezidentimiziň parasatly ýolbaşçylygynda, Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe ynsanperwerlik ýörelgeleriniň durmuşa geçirilmegine yzygiderli üns berilýär. “Türkmenistan – parahatçylygyň we ynanyşmagyň Watany” diýlip atlandyrylan, döwlet Garaşsyzlygynyň şanly 30 ýyllygynyň toýlanýan ýylynda ynsanperwer gymmatlyklar ulgamynyň wajyplygy has-da aýdyň ýüze çykýar. Çünki, halkymyzyň gadymdan gelýän parahatçylyk we ynanyşmak, hoşniýetlilik ýaly ynsanperwer ýörelgeleri Türkmenistan döwletimiziň içeri we daşary syýasatynyň üstünlikli durmuşa geçirilmeginde we ýurduň Bitaraplyk hukuk ýagdaýyndan gelip çykýan halkara borçnamalaryna ygrarlylygynda öz beýany tapýar.

Ynsanperwer gymmatlyklaryň ösüşinde gazanylýan guwandyrjy netijeleriň binýadynda Türkmenistanyň Konstitusiyasynyň ýörelgeleýin häsiýetli kadalary, Garaşsyzlyk ýyllarynyň tejribesi hem-de Beýik Ýüpek ýoly döwründen kämilleşip başlan asylyly milli döpler utgaşykly sazlaşýar.

Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň başlangyjy bilen Türkmenistanyň öňe süren, Birleşen Milletler Guramasynyň Baş Assambleýasynda ähli agza döwletler tarapyndan goldanan “2021-nji ýyl – Halkara parahatçylyk we ynanyşmak ýyly” atly Kararnamanyň kabul edilmegi ýurdumyzyň halkara abraýynyň barha pugtalanýandygynyň aýdyň şöhlenenmesi bolup durýar. Bu Kararnamanyň kadalary BMG-niň deňlik we dawalary parahatçylykly ýollar arkaly çözmek ýörelgelerine esaslanýan halklaryň arasynda dostlukly gatnaşyklary ösdürmek boýunça esasy taglymatyna laýyk gelýär. Resminamada Halkara parahatçylyk we ynanyşmak ýylynyň yglan edilmeginiň parahatçylygyň we ynanyşmagyň pugtalandyrylmagy boýunça işlere, hususan-da syýasy gepleşikleriň, özara düşünişmegiň we hyzmatdaşlygyň esasynda tagallalary jebisleşdirmäge ýardam etjekdigi belleniýär.

Parahatçylyk we ynanyşmak dürli jemgyýetçilik gatnaşyklarynyň mazmunynda möhüm orun tutýan adalgalardyr, gymmatlyklardyr. Mälim bolşy ýaly, türkmen halky gadymy döwürlerden bäri parahatçylyk we ynanyşmak sözlerine çuň many-mazmuny özünde jemleýän adalgalary hökmünde garapdyr. Onuň şeýledigini, alym Arkadagymyzyň “Türkmenistan–Bitaraplygyň mekany” atly kitabynda ylmy we tejribe taýdan delillendirip, parahatçylygyň we ynanyşmagyň ähmiýeti barada ky beýan eden garaýyşlary, taryhy mysallary doly tassyklaýar.

“Il-halkyň mertebesi üçin erkanalykdan, asudalykdan, ýurdumyzyň nuranalygyndan, eldegrilmesizliginden gymmatly zat ýokdur” diýip nygtamak bilen, döwlet Baştutanymyz parahat durmuşda ýaşamak, asudalygyň hem-de bolçulygyň hözürini görmek üçin il agzybirliginiň gerekdigini aýratyn belleýär. Şonuň bilen birlikde, Gahryman Arkadagymyz adamzadyň beýik geljeginiň parahatçylygyň üpjün edilmegi bilen bina bolýandygyna okyjynyň ünsüni çekip, halkymyzyň parahatçylyk, oňşuklylyk, ylalaşyk, ynsanperwerlik ýörelgeleriniň häzirki döwürde döwletimiziň hemişelik Bitaraplyk hukuk derejesi we onuň pugtalanmagy bilen öz mazmunyny baýlaşdyrýandygyny beýan edýär. Asudalygy, erkanalygy, dostlugy, agzybirligi, rahat ýaşayşy aňladýan parahatçylyk birine ynanjy, gowulygy, haýsydyr bir zady hakykat hökmünde kabul etmegi alamatlandyrýan ynanyşmak bilen birlikde adamzat üçin iň möhüm düşüňjeler bolup dünýäde ykrar edilýär. Häzirki wagtda biri-biri bilen aýrylmaz baglanyşykly bu adalgalar, ýörelgeler hyzmatdaşlygyň we ösüşiň şerti hökmünde ileri tutulýar. Çünki, dünýäniň ähli halklary üçin ählumumy howpsuzlyk hem-de abadançylyk, ösüş we ynsanperwerlik, ynanyşmak we dostluk halkara ykrar edilen taglymata öwrülýär.

Taryhy çeşmeler Beýik Ýüpek ýolunyň ugrundaky söwda-ykdysady we medeni-ynsanperwer gatnaşyklaryň halkara kadalaryň, adatlaryň, şertnamalaryň döremeginiň çeşmesi bolandygyna şaýatlyk edýär. Şeýlelikde, taryhy eýýamlarda halkara gatnaşyklaryň ösüş häsiýeti, derejesi halkara hukugynyň ösüşiniň mazmunynyň we gurluşynyň kemala gelmegine oňaly täsir edendigi barada netijä gelmek bolýar.

Yagmyr Nuryyev
(Turkmenistan)

CONSTITUTIONAL PRINCIPLES AND DEVELOPMENT OF A SYSTEM OF HUMANITARIAN VALUES

The essence of the Constitution reflects the democratic, legal and secular nature of Turkmenistan. The Constitution forms such political and legal ideals, socio-cultural values that can unite all members of society and create a solid foundation for stability and development. These characteristic features of the Basic Law can be attributed to legal properties, such as supremacy and direct action, stability and programmability. According to the Article 15 of the Constitution, the state encourages scientific, technical and artistic creativity, the dissemination of its positive results, and also promotes development of international cooperation in the field of culture, education, sports and tourism.

Modern Turkmenistan thanks to the sequence, consistency and rationality, as well as interconnection and harmonization of socio-economic, cultural and legal mechanisms, ensures the country's sustainable development. In the field of international cultural and humanitarian cooperation, an important place is occupied by multilateral cultural ties, including the participation of Turkmenistan in the activities of international organizations. A good example is the fruitful cooperation with the specialized agencies of UN including UNESCO.

Ягмур Нурыев
(Туркменистан)

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ПРИНЦИПЫ И РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ГУМАНИТАРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

Сущность Конституции отражает демократический, правовой и светский характер Туркменистана. Конституция формирует такие политико-правовые идеалы, социокультурные ценности, которые могут объединить всех членов общества и создать прочную основу для стабильности и развития. Эти характерные черты Основного Закона можно отнести к юридическим свойствам, таким как: верховенство и прямое действие, стабильность и программность. Согласно ст.15 Конституции, государство поощряет научное, техническое и художественное творчество, распространение его позитивных результатов, а также содействует развитию международного сотрудничества в области культуры, образования, спорта и туризма.

Современный Туркменистан благодаря последовательности, системности и рациональности, а также взаимосвязанности и гармонизации социально-экономических, культурно-правовых механизмов обеспечивает устойчивое развитие страны. В сфере международного культурно-гуманитарного сотрудничества важное место занимают многосторонние культурные связи, включающие участие Туркменистана в деятельности международных организаций. Наглядным примером является плодотворное сотрудничество со специализированными органами ООН, и вот числе с ЮНЕСКО.

SANLY MAGLUMAT TEHNOLOGIÝALARYNYŇ HUKUK STATISTIKASYNYŇ ÖSÜŞINE TÄSIRI

“Türkmenistanda 2019–2025-nji ýyllarda sanly ykdysadyýeti ösdürmegiň Konsepsiýasyna” laýyklykda tapgyrlyýn we zygyderli amala aşyrylýan çäreleriň netijesinde sanly maglumat tehnologiýalaryny jemgyýetçilik durmuşymyzyň ähli ugurlaryna ornaşdyrmak, ýurdumyzda sanly ykdysadyýeti ösdürmek işleri üstünlikli ýerine ýetirilýär. Milli Liderimiziň belläp geçişi ýaly: “Ýurdumyzda sanly ykdysadyýeti ösdürmek netijeli ulgamlary ornaşdyrmaga, uzakmöhletli ykdysady ösüşi we ýokary öndürijiligi gazanmaga şert döredýär. Jemgyýetçilik hyzmatlarynyň hilini ýokarlandyrmaga we kämil görnüşlerini ýola goýmaga, durmuş şertlerini gowulandyrmaga hemaýat edýär. Tehnologiýalar bilen bagly töwekgelçilikleriň azalmagyna, internet ulgamynyň mümkinçilikleriniň giňelmegine ýardam berýär”.

Sanly maglumat tehnologiýalarynyň ýurdumyzyň ykdysadyýetiniň we hukuk ulgamynyň dürli pudaklaryna işeň ornaşdyrylmagy milli hukuk statistikasynyň hem ösüşine oňyn täsirini ýetirýär. Çünki, sanly maglumat tehnologiýalarynyň döwletimiziň hukuk statistikasy ulgamyna ornaşdyrylmagynyň netijesinde, statistika işiniň tehniki we tehnologik binýadyny pugtalandyrmak arkaly maglumatlary ýygnamagyň we dessine işläp taýýarlamagyň döwrebap usullaryndan peýdalanmak we umumy statistikanyň, şol sanda hukuk statistikasynyň hem usulyýetini halkara ülnülerine laýyklykda ösdürmäge, maglumatlary ýygnamagyň, geçirmegiň we işlemegiň häzirkî zaman kämil usullaryny gysga wagtda özleşdirmäge giň mümkinçilikler döreýär.

Häzirkî döwürde maglumatlaryň hem-de olary seljermek arkaly alnan netijeleriň ygtybarlylygyny, howpsuzlygyny hem-de goraglylygyny üpjün etmek bilen bagly milli hukuk statistikasynyň önünde durýan wezipeler hem aýratyn ähmiýete eýe bolýar. Häzirkî döwürde Çuňňur Hormatlanylýan Prezidentimiziň başlangyçlary bilen milli maglumat ulgamynyň goraglylygyny ýokary derejede ýola goýmak boýunça köp sanly işler maksatnamalaýyn esasyda amala aşyrylýar.

Mälim bolşy ýaly, Türkmenistanda maglumat ulgamynyň hukuk esaslaryny, Türkmenistanyň Konstitusiýasy, Türkmenistanyň Raýat kodeksi, “Algoritmleriň, elektron hasaplaýjy maşynlar (EHM) üçin programmalaryň, maglumat bazalarynyň we integral mikroshemalaryň topologiýasynyň hukuk taýdan goralyşy hakynda”, “Radioýygylyk spektri hakynda”, “Täjirçilik syry hakynda”, “Elektron resminama hakynda”, “Aragatnaşyk hakynda”, “Köpçülikleýin habar beriş serişdeleri hakynda”, “Maglumat we ony goramak hakynda”, “Döwlet syrly-

ry hakynda“, “Dessin-agtaryş işi hakynda“, “Türkmenistanda Internet torunyň ösüşini we internet-hyzmatlaryny etmegi hukuk taýdan düzgünleşdirmek hakyn-da”, “Kosmos işi hakynda“ Türkmenistanyň kanunlary hem-de beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary emele getirýärler.

Şu nukdaýnazardan, 2014-nji ýylyň 3-nji maýynda kabul edilen “Maglumat we ony goramak hakynda”, 2017-nji ýylyň 20-nji martynda kabul edilen “Şahsy durmuş barada maglumat we ony goramak hakynda”, 2019-njy ýylyň 6-njy sentýabrynda kabul edilen “Kiberhowpsuzlyk hakynda” Türkmenistanyň kanunlarynda berkidilen kadalaryň milli hukuk statistika ulgamyna sanly maglumat tehnologiýalarynyň üstünlikli ornaşdyrylmagyny we olar ýokary derejede netijeli ulanylmagyny üpjün etmekde aýratyn wajyp ähmiýeti bardyr.

“Statistika hakynda” Türkmenistanyň Kanunyna laýyklykda statistika işleri diýlende statistiki maglumatlary ýygnamak, işlemek, seljermek, goramak we saklamak, statistiki habarlary emele getirmek we ýaýratmak, statistiki gözegçilikleri, ýazuwlary geçirmek, statistiki usulyýeti işläp düzmek, şeýle hem dürli çeşmelerden alnan maglumatlary umumylaşdyrmak bilen baglanyşykly işlere düşünilýär. Şu nukdaýnazardan, sanly maglumat tehnologiýalarynyň ähli ulgamlara ornaşdyrylmagy hukuk statistikasynyň ösüşine hem oňaýly täsir edýär.

Baba Zahirov
(Turkmenistan)

IMPACT OF DIGITAL INFORMATION TECHNOLOGIES ON DEVELOPMENT OF LEGAL STATISTICS

The active introduction of digital information technologies in various sectors of the economy and the legal system of Turkmenistan has a positive impact on development of the national legal statistics. As a result of the introduction of digital information technologies into the system of legal statistics of our state, modern methods of collecting and processing data have appeared by strengthening the technical and technological base of statistical work and implementing international statistical standards in general statistics, including in legal statistics. This makes it possible to adopt modern advanced methods of work for the rapid collection and analysis of statistical information in various areas of the activity.

At the same time, the goals of ensuring the reliability, security and protection of information and the results obtained after their analysis, facing national legal statistics today, are of particular importance in the context of globalization and integration.

Баба Захыров
(Туркменистан)

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА РАЗВИТИЕ ПРАВОВОЙ СТАТИСТИКИ

Активное внедрение цифровых информационных технологий в различные секторы экономики и правовую систему Туркменистана оказывает позитивное влияние и на развитие национальной правовой статистики. В результате внедрения цифровых информационных технологий в систему правовой статистики нашего государства появились современные методы сбора и обработки данных за счет усиления технической и технологической базы статистической работы, использования в общей статистике, в том числе в правовой, международных статистических стандартов, позволяющих в короткие сроки освоить современные передовые методы работы по сбору и анализу статистической информации в различных направлениях указанного вида деятельности.

В то же время задачи по обеспечению надежности, безопасности и защиты информации и результатов, полученных после их анализа, стоящие сегодня перед национальной правовой статистикой имеют особое значение в контексте всемирной глобализации и интеграции национальных экономических систем.

Göwher Geldiýewa, Kadyr Amandurdyýew
(Türkmenistan)

MAGLUMAT JEMGYÝETINI ÖSDÜRMEKDE DÜNÝÄ DÖWLETLERINIŇ STRATEGIÝALARY WE TÜRKMENISTAN

Hormatly Prezidentimiz 2011-nji ýylda bolup geçen Halk Maslahatynda ýurdumyzyň geljegi hakynda gürrüň edeninde: “Men ýurdumyzy, adamzat pähim paýhasynyň ýokary derejä çykmagy netijesinde dörän häzirki zaman medeniýetiniň öňe çykaran iň çylşyrymly wezipelerini çözmäge ukyply ýokary derejede ösen maglumatlar jemgyýeti bolan ýurt hökmünde göz önüne getirýärim” diýip nygtady.

2000-nji ýylda global maglumat jemgyýetini kemala getirmek meseleleri boýunça ösen döwletleriň maslahaty Ýaponiýanyň Okinawa adasynda geçirilip, “Okinawa hartiýasy” ady bilen resminama kabul edildi, 2003-nji we 2005-nji ýyllarda bütindünýä sammitleri geçirildi we olaryň netijesinde “Maglumat jemgyýetini gurmagyň ýörelgeleriniň Jarnamasy – täze müňýyllykda global wezipe”, global

maglumat jemgyýetini ösdürmegiň “Hereketleriň meýilnamasy”, “Interneti dolandyrmak boýunça Dokladyň” esasynda “Maglumat jemgyýetiniň Tunis maksatnamasy” kabul edildi. Bu resminamalaryň ýörelgeleri we düzgünleri dünýä döwletler üçin maglumat jemgyýetini gurmakda we global maglumat jemgyýetine girmekde milli syýasy strategiýalary işläp düzmek üçin syýasy esas bolup çykyş etdiler.

Alymlar informasion jemgyýeti ösdürmegiň şertli ýagdaýda iki esasy modelini tapawutlandyryşlar: günbatar we gündogar. Amerikan modeli ýa-da başgaça atlandyrylyşyna görä “Silikon jülgäniň modeli” bazar mehanizmleriniň ulanylmagyna esaslanýar we ilkinji nobatda, ilata we telekeçilige hyzmat etmäge gönükdirilendir. Informasion magistrally gurmagyň Kanada tejribesi, umuman, informasion jemgyýetiň amerikan modeline esaslanýar, ýöne ondan käbir tapawudy bar, bu tapawut amerikanlarda bolşy ýaly, bazaryň roly absolýutlaşdyrylman, hökümete uly ygtyýarlyklaryň berilmeginden ybaratdyr. Ýewropa Bileleşiginiň ýurtlarynyň makroykdysady syýasatynyň esasy aýratynlygy döwlet tarapyndan doly gözegçiligiň we bazaryň kanunlarynyň arasynda belli bir sazlaşygy gözlemekden ybaratdyr. Informasion jemgyýeti ösdürmekde döwletiň roly babatdaky bu çemeleşme ÝB-niň 1993-nji ýyldaky rezolýusiýasynda beýan edilýär, onda bazar we sosial gönükmäniň arasynda sazlaşygy tapmagyň zerurlygy bellenilýär.

“Aziýa gaplaňlarynyň” (Günorta Koreýa, Taýwan, Singapur we Gonkong) informasion ösüşiniň esasynda döwletiň we bazaryň ykdysady hyzmatdaşlygynyň modeli ýatýar. Bu ýurtlaryň gazanan üstünlikleri, hususan-da, hususy iri maýa goýumlarynyň ulgamynda çözümleriň kabul edilmegine, döwletiň milli informasion infrastrukturasyňy döretmäge işjeň gatnaşmagyna esaslanýar. Hindistan global informasion jemgyýete tarap ýolda özüniň esasy maýasy diýip öz adam resurslaryny hasap edýär.

Russiýa Federasiýasynda “Russiýa informasion asyrda” Milli strategiýasy, “Elektron Russiýa”, “Informasion jemgyýet” ýaly döwlet maksatnamalary kabul edildi. Belarus Respublikasynda “Elektron Belarus” döwlet maksatnamasy kabul edildi. Gazagystanda “Informasion Gazagystan – 2020” atly döwlet maksatnamasynyň ýerine ýetirilmegi bilen IKT pudagynda uly üstünlikler gazanyldy.

Türkmenistanyň sanly ykdysadyýeti ösdürmek, sanly ulgamlary döretmek, tapgyrlyýyn maglumat jemgyýetiniň sypatlaryny we häsiýetlerini kemala getirmek wezipeleri Türkmenistanyň Prezidentiniň “Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ösüşiniň 2011–2030-njy ýyllar üçin Milli maksatnamasynda“, “Türkmenistanda dürli görnüşli elektron enjamlary öndürýän kärhanalary döretmegiň Döwlet maksatnamasynda”, “Türkmenistanda sanly bilim ulgamyny ösdürmegiň Konsepsiýasynda”, “Türkmenistanda 2019–2025-nji ýyllarda sanly ykdysadyýeti ösdürmegiň Konsepsiýasynda”, “Türkmenistanda ylym ulgamyny 2020–2025-nji ýyllarda san-

ly ulgama geçirmegiň Maksatnamasynda”, “Türkmenistanda sanly ykdysadyýeti ösdürmegiň 2021–2025-nji ýyllar üçin Döwlet maksatnamasynda” ýaly döwlet maksatnamalarynda öz beýanyny tapýar. Ýurdumyzda maglumat jemgyýetini ylmy taýdan öwrenmek wezipeleri “Türkmenistanda durmuş-ynsanperwer ylymlaryny ösdürmegiň Döwlet maksatnamasynda” görkezilendir.

Govher Geldyeva, Kadyr Amandurdyev
(Turkmenistan)

STRATEGIES OF THE WORLD STATES AND TURKMENISTAN IN BUILDING THE INFORMATION SOCIETY

The report is devoted to a review of government strategies for building an information society, the experience of the states of North America, Europe, Asia, the CIS countries and Turkmenistan.

Говхер Гельдыева, Кадыр Амантурдыев
(Туркменистан)

СТРАТЕГИИ ГОСУДАРСТВ МИРА В ПОСТРОЕНИИ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА И ТУРКМЕНИСТАН

Доклад посвящается обзору государственных стратегий по построению информационного общества, опыту государств Северной Америки, Европы, Азии, стран СНГ и Туркменистана.

Şemşat Atajanowa
(Türkmenistan)

GENDER DEŇLIGI - MILLI ÖSÜŞIŇ ILERLEMEGI

Aýallaryň we erkekleriň deň hukuklaryny we mümkinçiliklerini üpjün etmek dünýä bileleşiginde adamzat ösüşiniň wajyp ugry hökmünde garalýar. Bu BMG-niň esasy halkara-hukuk resminamalarynda hem şöhlelendirilýär. Gender deňligi – bu umumy ykrar edilen gymmatlyk. Türkmenistan BMG-niň doly hukukly agzasy, adam hukuklary babatynda esasy halkara konwensiýalarynyň agzasy bolmak bilen, bu wajyp resminamalaryň düzgünlerini iş ýüzüne geçirmek boýunça anyk çäreleri göz önüne tutýar.

2020-nji ýylyň 4-nji dekabrynda Türkmenistanyň Prezidentiniň karary bilen Türkmenistanda gender deňligini üpjün etmek boýunça 2021–2025-nji ýyllar üçin Hereketleriň milli meýilnamasy tassyklandy. HMM gender deňligi babatyn-da döwlet syýasatynyň ilerlemelerini we umumy strategiýany kesgitleýär hem-de Türkmenistanda aýallaryň hukuklaryny iş ýüzünde durmuşa geçirmek üçin geljekki mümkinçilikleri giňeltmek maksadyny goýýar.

Shemshat Atajanova
(*Turkmenistan*)

GENDER EQUALITY AS A NATIONAL DEVELOPMENT PRIORITY

Ensuring equal rights and opportunities for men and women is considered by the entire world community as an important direction of global development. This is reflected in the fundamental international legal documents of the UN. Gender equality is a core value and internationally recognized standard. Turkmenistan, as a full member of the UN, being a party to the main international conventions on human rights, is taking concrete steps to practically implement the provisions of those important documents.

On December 4, 2020, the National Action Plan for Gender Equality in Turkmenistan for 2021–2025 was approved by the Decree of the President of Turkmenistan. The NAP aims to further expand the conditions for the practical realization of women’s rights in Turkmenistan and determines the overall strategy and priorities of the state policy in the field of gender equality.

Шемшат Атаджанова
(*Туркменистан*)

ГЕНДЕРНОЕ РАВЕНСТВО КАК ПРИОРИТЕТ НАЦИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

Обеспечение равных прав и возможностей мужчин и женщин рассматривается всем мировым сообществом в качестве важного направления цивилизационного развития человечества. Это нашло отражение в таких основополагающих международно-правовых документах ООН, как Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин, Пекинская платформа действий и Пекинская декларация, принятая на четвёртой Всемирной конференции по положению женщин. Кроме того, реализация

принципа равных прав и возможностей вытекает из Всеобщей декларации прав человека. Включив в большинство Целей устойчивого развития важнейшие задачи, касающиеся расширения прав и возможностей женщин, а также выделив её как отдельную цель мировое сообщество ещё раз подтвердило, что гендерное равенство – это базовая ценность и международно признанная норма.

Туркменистан как полноправный член ООН, являясь участником основных международных конвенций по правам человека, предпринимает конкретные шаги по практической реализации положений этих важных документов. Опираясь на соблюдение международных договоренностей, Туркменистан выработал национальную стратегию гендерного равенства, которая в последние годы служит основным ориентиром для государственной деятельности по обеспечению равных прав и возможностей женщин и мужчин.

В контексте проводимой Уважаемым Президентом Гурбангулы Бердымухамедовым политики, направленной на обеспечение гарантий и защиту прав каждого человека и гражданина, в нашей стране был впервые разработан Национальный план действий Туркменистана по гендерному равенству на 2015–2020 годы. Реализация намеченных в плане мер была достигнута благодаря совместным усилиям правительства и гражданского общества и обусловила определённый прогресс в достижении гендерного равенства.

Аспекты гендерного равенства с особым фокусом внедрены в национальные программы социального и экономического развития Туркменистана, включая приоритетные области интеграции женщин в социальное-экономическое и культурно-гуманитарное развитие, что является одним из основных элементов демократизации общества. Через национальные программы реализуются меры по охране материнства и детства, репродуктивного здоровья женщин, мужчин, подростков, созданию новых рабочих мест, повышению профессионального уровня женщин, увеличению представленности женщин в выборных органах власти, стимулированию развития женского предпринимательства, расширению их участия в отраслях с высоким уровнем оплаты труда.

В продолжение реализации национальной гендерной стратегии 4 декабря 2020 года Постановлением Президента Туркменистана утвержден Национальный план действий по гендерному равенству в Туркменистане на 2021–2025 годы. НПД ставит целью дальнейшее расширение условий для практической реализации прав женщин в Туркменистане и определяет

общую стратегию и приоритеты государственной политики в области гендерного равенства.

План действий содержит семь стратегических направлений: укрепление и совершенствование законодательной базы в целях достижения гендерного равенства; обеспечение гендерно-ориентированной охраны здоровья; содействие равному доступу к образованию; противодействие гендерному насилию в отношении женщин и девочек; расширение экономических прав и возможностей женщин и девочек; повышение участия женщин на всех уровнях, в том числе в политической и общественной сферах; укрепление институциональных механизмов по поддержке гендерного равенства.

Осуществление плана призвано способствовать выполнению мероприятий государственных программ, международных обязательств Туркменистана в сфере обеспечения гендерного равенства, Рамочной программы сотрудничества в области устойчивого развития между Туркменистаном и ООН на 2021–2025 годы. Таким образом, этот план представляет собой видение гендерного равенства как одного из приоритета национального развития.

Jumamyrat Gurbanow
(*Türkmenistan*)

SANLY YKDYSADYÝETIŇ KADALAŞDYRYJY HUKUK ÜPJÜNÇILIGI WE KONSTITUSION ÝÖRELGELER

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe ýurdumyzyň hemmetaraplaýyn ösdürilmegine, halkymyzyň ýaşayyş, durmuş derejesiniň zygiderli ýokarlandyrylmagyna, döwlet dolandyryş edaralarynyň işiniň netijeliliginiň has-da ýokarlandyrylmagyna, ykdysadyýetiň diwersifikasiýa ýoly bilen ösdürilmegine gönükdirilen giň möçberli işler durmuşa geçirilýär. Bu işleriň barşynda hormatly Prezidentimiziň başlangyçlary esasynda sanly ykdysadyýetiň ösdürilmegi boýunça durmuşa geçirilýän çäreler möhüm ähmiýete eýedir.

Sanly ykdysadyýetiň kadalaşdyryjy hukuk üpjünçiligi edil adaty ykdysadyýetde bolşy ýaly, öz gözbaşyny Türkmenistanyň Konstitusiyasy, Raýat kodeksi, intellektual eýeçilik, söwda baradaky kadalaşdyryjy namalar, internetiň we sanly gurşawyň guramaçylyk-hukuk esaslaryna gönükdirilen kanunlar ýaly sanly ykdysadyýete ulanyp boljak kadalaşdyryjy hukuk namalardan alýar.

Türkmenistanyň Konstitusiyasy, ähli görnüşdäki ykdysady gatnaşyklaryň düzgünleşdirilmegine gönükdirilen esasy ýörelgeleýin kadalary we düzgünle-

ri öz içine alýar. Konstitusiýa ýokary hukuk güýjüne eýe bolup, ýurdumyzyň hukuk ulgamynyň döwrebaplaşdyrylmagy we hukugyň ähli ugurlarynyň kämilleşmegi üçin ösüşe itergi berýän Esasy Kanundyr. Konstitusion kadalar ykdysadyýetiň ösüşiniň ugruny kesgitlemekde hem möhüm ähmiýete eýedir, çünki islendik ykdysady özgertme, pudaklaýyn dolandyryşa ýa-da hojalyk dolanyşygyna täze görnüşleriň girizilmegi döwletiň hukuk we dünýewi häsiýetini nazara almak bilen, demokratik başlangyçlarda amala aşyrylýar. Konstitusiýada Türkmenistanyň çäk we ykdysady giňişliginiň bitewüligi, harytlaryň, hyzmatlaryň we maliýe serişdeleriniň erkin hereketi, bäsdeşligiň goldanmagy, ykdysady işiň erkinligi ýaly ýörelgeler ykdysadyýet çygyrynda eýeçiligiň eldegrilmesizligi, eýeçiligiň ähli görnüşlerine deň goragyň kepillendirilmegi we olaryň ösmegi üçin deň şertleriň döredilmegi, kanunda gadagan edilen usul bilen edinilen eýeçilikden başga eýeçiligiň muzdsuz alynmagyna ýol berilmesizligi (12-nji madda), daşary ýurt raýatlary we raýatlygy ýok adamlar babatynda deňhukukly düzgünler (11-nji madda), döwletiň adamyň we jemgyýetiň bähbitlerine ykdysady işi düzgünleşdirmegi amala aşyrmagy, ähli halkyň abadanlygyna durnukly ösüş üpjün etmegi (13-nji madda) we beýleki ýörelgeleýin, konstitusion kadalar arkaly kepillendirilýär.

Türkmenistanda adamyň we raýatyň hukuklary we azatlyklary halkara hukugynyň umumy ykrar edilen kadalaryna laýyklykda ykrar edilýär we kepillendirilýär (25-nji madda). Konstitusiýa her bir adamyň şahsy durmuşynyň eldegrilmesizligine, şahsy we maşgala syrlaryna we olara eden-etdilikli gatyşylmagyndan, şonuň ýaly-da hat-habarlarynyň, telefon gepleşikleriniň we beýleki habarlarynyň syrny saklamak düzgünleriniň bozulmagyndan goranmaga hukugyny (37-nji madda) kesgitleýär, adamyň özüniň razylygy bolmazdan onuň şahsy durmuşy barada maglumatlaryň ýygnalmagyny, saklanylmagyny, peýdalanylmagyny we ýaýradylmagyny gadagan edýär (38-nji madda). Bu konstitusion kadalaryň sanly ykdysadyýetde hukuk gatnaşyklaryň düzgünleşdirilmegi we onuň kadalaşdyryjy hukuk üpjünçiligi babatda gönümel täsiri bardyr. Çünki, munuň özi sanly ykdysadyýetiň gurşawyndaky beýleki ähli kadalaşdyryjy hukuk namalaryň şu konstitusion kadalara laýyk gelmelidigini, hukuk namalaryň çaprazlygy ýagdaýynda bolsa, hökmürowanlygyň diňe konstitusiýa kadalaryna degişlidigini aňladýar. Bu ýörelge sanly ykdysadyýetde hukuk gatnaşyklaryň düzgünleşdirmesinde, konstitusion bahalandyryma, bar bolan ýa-da hödürlenlen hukuk kadalaşdyrmasy üçin kesgitleýji çelgidir.

Ýurdumyzda sanly ykdysadyýeti ösdürmegiň Konsepsiýasy ykdysadyýeti diwersifikasiýa ýoly bilen ösdürmek, milli ykdysadyýete sanly ulgamlary ornaşdyrmak, elektron senagatyny ösdürmek, adamyň aň-bilim maýasyna, işewürlige we maglumat-aragatnaşyk tehnologiýalarynyň soňky gazananlaryna esaslanýan ösen ykdysadyýeti kemala getirmek, innowasion, ýokary tehnologiýaly, bäsdeşlige ukyply sanly ykdysadyýeti ösdürmek ýaly maksatlara gönükdirilen strategik resminamadyr. Ýedi bapdan ybarat bolan konsepsiýada maglumat-aragatnaşyk tehnologiýalary ulgamynyň häzirki ýagdaýy, onuň maksady we wezipeleri, amala aşyrmagyň ugurlary we guraly, garaşylýan netijeler bilen bir hatarda sanly ykdysadyýetiň kadalaşdyryjy hukuk üpjünçiligine hem möhüm orun degişli edilýär.

Islendik durmuşa geçirilýän özgertmelerde hem bolşy ýaly, sanly ykdysadyýetde hem jemgyýetçilik gatnaşyklaryny hukuk taýdan kämil we döwrebap düzgünleşdirmek adaty, sanly däl ykdysadyýetiň düzgünleşdirilmeginden öz gözbaşyny alýar. Şunuň bilen birlikde sanly ykdysadyýetiň kadalaşdyryjy hukuk üpjünçiliginiň kämilligi üçin bu gurşawyň aýratynlyklaryny we özboluşlylygyny göz önünde tutmak hem möhümdir.

Jumamyrat Gurbanov
(Turkmenistan)

LEGAL SUPPORT FOR THE DIGITAL ECONOMY AND CONSTITUTIONAL PRINCIPLES

The article reveals the concept of the digital economy, shows its structure and the legal framework of functioning. Development of the digital economy is the main trend of world economic development. An important aspect of the functioning of the digital economy is the provision of information and economic security of the state and business, the protection of personal data and the inviolability of the private lives of citizens in the digital space. The material systematizes the problems of digitalization of market and the involvement of society in it, highlights the priority targets of optimizing the legal framework for the formation of the digital ecosystem. The text describes the advantages of the digital economy in comparison with the traditional one, shows ways to improve legislation that will allow for the active development of the digital economy.

Джумамырат Гурбанов
(Туркменистан)

ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ И КОНСТИТУЦИОННЫЕ ПРИНЦИПЫ

В статье раскрыто понятие цифровой экономики, приведена ее структура и правовые основы функционирования. Развитие цифровой экономики является главным трендом мирового экономического развития. Важным аспектом функционирования цифровой экономики служит обеспечение информационной и экономической безопасности государства и бизнеса, защиты персональных данных и неприкосновенности частной жизни граждан в цифровом пространстве. В материале систематизированы проблемы цифровизации рынка и вовлечения в него общества, выделены первоочередные задачи оптимизации правовой базы по вопросам формирования цифровой экосистемы. В тексте охарактеризованы преимущества цифровой экономики по сравнению с традиционной, показаны пути совершенствования законодательства, которые будут способствовать активному развитию цифровой экономики.

Merdanmyrat Kürräýew
(Türkmenistan)

ENERGIÝA ÜPJÜNÇILIGINIŇ HUKUK BINÝADYNYŇ ÖSÜŞ UGURLARY

Hormatly Prezidentimiziň öňdengörüjilikli ýolbaşçylygynda, Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe, “Türkmenistan – parahatçylygyň we ynanyşmagyň Watany” ýylynda ylmyň gazananlaryna daýanýan energiýa üpjünçiligine yzygiderli üns berilýär. Energiýa serişdeleriniň sarp edijiler üçin elýeterli bolmagy, bu ugurda edilýän hyzmatlaryň hiliniň ýokarlandyrylmagy, energiýa üpjünçilik ulgamyna iň täze tehnologiýalaryň ornaşdyrylmagy babatynda giň gerimli wezipeleriň durmuşa geçirilmegi dowam etdirilýär.

Türkmenistanyň Prezidenti 2021-nji ýylyň 4-nji fewralynda gurluşyk-senagat toplumyny ösdürmek boýunça maslahat geçirip, onda ýurdumyzda gaýtadan dikeldilýän energiýa çeşmeleriniň mümkinçiliklerinden giňden peýdalanmagyň zerurdygyny nygtady. Durmuşa geçirilýän bu wezipelerden oňyn netijeleriň gazanylmagy köp babatda ygtybarly we kämil kanunçylygyň bolmagyna baglydyr. Türkmenistanda energiýa üpjünçiligi babatda hereket edýän kadalaşdyryjy hukuk

namalary öz gözbaşyny Türkmenistanyň Konstitusiyasynyň kadalaryndan almak bilen, olarda tebigy baýlyklarymyzyň Türkmenistanyň umumymilli baýlygy bolup durýandygy, döwlet tarapyndan goralýandygy we rejeli peýdalanýlmaga degişlidigi, her bir adamyň tebigaty goramaga, daşky gurşawa we tebigy baýlyklara aýawly çemeleşmäge borçludygy baradaky düzgünler berkidilýär.

Energiýa üpjünçiligi çygrynda ýüze çykýan gatnaşyklar “Agyz suwy hakynda” Türkmenistanyň Kanuny, “Uglewodorod gazy we gaz üpjünçiligi hakynda” Türkmenistanyň Kanuny, “Elektrik energetikasy hakynda” Türkmenistanyň Kanuny we Türkmenistanyň ilatyna gaz bermegiň kadalary, Türkmenistanyň kärhanalarynyň we guramalarynyň gazdan peýdalanmagynyň kadalary, Elektrik we ýylylyk energiýasyndan peýdalanmagyň kadalary, Türkmenistanda agyz suw üpjünçiligi we suw akdyryş ulgamlaryny peýdalanmagyň kadalary we beýlekiler arkaly düzgünleşdirilip, olarda energiýanyň degişli görnüşleri bilen üpjün etmek bilen baglanyşykly kadalar jemlenýär.

Şu nukdaýnazardan, energiýa üpjünçiliginiň hukuk binýadyny kämilleşdirmek, olaryň üstüni ýetirmek ugrundaky işler zygiderli dowam etdirilýär. Muňa mysal hökmünde, Hormatly Prezidentimiziň 2019-njy ýylyň 20-nji oktýabryndaky karary bilen “Elektrik energetikasy hakynda” Türkmenistanyň Kanunyny ýerine ýetirmek, şeýle hem elektrik energetikasy pudagynyň kadalaşdyryjy hukuk binýadyny kämilleşdirmek maksady bilen, “Elektroenergetika ulgamynyň kärhanalarynyň adatdan daşary ýagdaýlarda durnukly işlemegini üpjün etmek boýunça çäreleriň işlenip düzülmeginiň we durmuşa geçirilmeginiň Tertibiniň”, “Elektroenergetika ulgamynyň önümçilik-tehnologik obýektleriniň gurluşygy we ulanylmagy üçin bölünip berilýän ýer bölekleriniň ölçeglerini we olaryň ulanylyş Tertibiniň” tassyklandygyny bellemek bolar.

Hormatly Prezidentimiz energiýa üpjünçilik ulgamyna ylmyň gazananlaryny ornaşdyrmak meselesine aýratyn ähmiýet berýär we bu ugurda möhüm başlangyçlary öňe sürýär. “Türkmenistanda dürli görnüşli elektron enjamlary öndürýän kärhanalary döretmegiň Döwlet maksatnamasyna” laýyklykda, Türkmenistanyň Senagatçylyk we telekeçiler birleşmesi bilen bilelikde ýurdumyzda durmuş hajatlarynda ulanylýan elektrotehniki enjamlary, yşyklandyryş enjamlaryny, elektron toplumly elektrik toguny paýlaýjy enjamlary öndürýän kärhanalary guruldy. Häzirki wagt agzalan kärhanalarda kuwwatlylygy kiçi transformator beketleriniň toplumlaryny, awtomatika degişli serişdeleri, hususan-da, maglumat elektron tablolaryny, şeýle hem köçeleriň salgyalaryny görkezijileri, döwrebap elektrik abzallaryň beýleki görnüşlerini, durmuşda ulanylýan tehnikalara degişli önümleri – gaz we elektrik enjamlary, elektrik bişirijileri, kiçi elektrik tolkunlarda ýyladyjylary, tozan sorujylary, ýagtylandyryjy çyralary, energiýany hasaplaýjy enjamlary çykarmak ýola goýuldy.

Şu nukdaýnazardan, häzirki zaman şertlerinde energiýa üpjünçiligi bilen baglanyşykly kanunçylygymyzy kämilleşdirmegiň we bu ugurdaky hukuk gatnaşyklaryny ösdürmegiň wajyp wezipeleriň biri bolup durýandygy sebäpli, Milli Liderimiz tarapyndan ýurdumyzyň tebigy baýlyklaryndan rejeli peýdalanmak, aýratyn hem, suw we energiýa serişdelerini tygşytly ulanmak arkaly milli we halkara bähbitlerine laýyk gelýän durnukly ösüşi üpjün etmek baradaky öňe süren başlangyçlary ilkinji nobatda halkymyzyň durmuş hal-ýagdaýyny mundan beýläk hem ýokarlandyrmaklyga, milli ykdysadyýetimiziň kuwwatyny has-da artdyrmaklyga we yurdumyzyň uzak geljegi nazarlaýan ösüş maksatnamalarynyň netijeli durmuşa geçirilmegine gönükdirilendir.

Merdanmyrat Kurrayev
(Turkmenistan)

WAYS OF DEVELOPMENT OF THE LEGAL FRAMEWORK OF ENERGY SUPPLY

Transformations to achieve availability of energy resources for consumers, and also branch rules of law are analyzed. Thus, the special attention is given improvement of quality of rendered services in energy supply and introduction of the advanced technologies in energy system.

The value of the current legislation of Turkmenistan in realization of the problems planned in this sphere is marked in the work and the short review is given to its some provisions. In this connection, the importance of works carried out under the leadership of the Esteemed President on improvement of the national legislation of Turkmenistan is especially marked.

At the same time, the report highlights works on introduction of the advanced scientific achievements in energy supply.

Мерданмурад Курраев
(Туркменистан)

ПУТИ РАЗВИТИЯ ПРАВОВОЙ ОСНОВЫ ЭНЕРГООБЕСПЕЧЕНИЯ

Анализируются преобразования по достижению доступности энергоресурсов для потребителей, а также отраслевые правовые нормы. При этом особое внимание уделено повышению качества оказываемых услуг по энер-

гообеспечению и внедрению самых современных технологий в систему энергетики.

Также, в работе отмечается значение действующего законодательства Туркменистана в осуществлении намеченных в этой сфере задач и даётся краткий обзор некоторым её нормам. Вместе с тем, особо отмечается значимость осуществляемых под руководством Уважаемого Президента работ по совершенствованию национального законодательства Туркменистана.

В докладе приведены сведения о работах по внедрению передовых научных достижений в сферу энергообеспечения. В частности, отмечается строительство предприятий, производящих электронные приборы, используемые в народном хозяйстве.

Gülzar Aşyrowa
(*Türkmenistan*)

TÜRKMENISTANYŇ AÝRATYN GORALÝAN TEBIGY ÝERLER HAKYNDAKY KANUNÇYLYGYNÝŇ ÖSÜŞI

Alym Arkadagymyzyň öňdengörüjilikli ýolbaşçylygynda ylmy seljermeleri alyp barmak, ylmyň gazananlaryny tejribede ornaşdyrmak üçin Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe ýurdumyzyň ýaşlaryna ähli şertler döredilýär. Türkmenistanyň aýratyn goralýan tebigy ýerler hakyndaky kanunçylygynyň ähmiýeti ekologiýa hukugy nukdaýnazaryndan seljermek hem wajyp ylmy ugur hasaplanýar.

Hormatly Prezidentimiz häzirki döwrüň bedew batly ösüşiniň esasy ugurlarynyň ylymda, innowasiýalarda, yzygiderli senagatlaşmakda, öňdebaryjy tehnologiýalary ornaşdyrmakda, daşky gurşaw bilen sazlaşygy üpjün etmekde ýüze çykýandygyny aýratyn belleýär. Çünki, ylmy kesgitlemelere görä, ylym–tebigatyň, jemgyýetiň we pikirlenmäniň ösüşindäki kanunalaýyklyklar hakyndaky bilimler ulgamy hasaplanýar. Aýratyn ylmy we edebi gymmatlyga eýe bolan tebigy ýadygärlikleri, haýwanlaryň we ösümlükleriň täsin we ýok bolmak howpy abanýan ähli görnüşleriniň goragyny üpjün etmek maksady bilen 2012-nji ýylyň 31-nji martynda “Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda” Türkmenistanyň kanuny kabul edildi. Kanuna laýyklykda tebigy serişdeleriň ekologik deňagramlylygyny, baýlygyny we köpdürlüligini hem-de daşky tebigy gurşawyň peýdaly häsiýetlerini aýap saklamak we dikeltmek maksady bilen döwletiň aýratyn goragyna alnan, aýratyn tebigaty goraýuş, ylmy, medeni-öwreniş, dynç alyş-sagaldyş, estetiki gymmatly bolan tebigy gurşawyň ýer bölekleri (ýerler, tokaýlar, suwlar, ýerasty baýlyklar, howa giňişligi), tebigy toplumlar aýratyn goralýan tebigy ýer-

ler diýlip hasap edilýär. Agzalan kanunyň 5-nji maddasyna laýyklykda: aýratyn goralýan tebigy ýerler tebigy toplumlaryň we obýektleriň ähmiýetine hem-de gymmatyna baglylykda şu aşakdaky derejelere bölünýär: ÝUNESKO-nyň Bütindünýä mirasynyň sanawyna, ÝUNESKO-nyň biosfera goraghanalarynyň Bütindünýä ulgamynyň sanawyna, tebigaty goramagyň Halkara birleşiginiň Halkara sanawlaryna goşulan we goşmak üçin nazarda tutulýan, ekologik, ylmy, medeni, estetik, dynç alyş-sagaldyş nukdaýnazaryndan ajaýyp uniwersal gymmaty bolan halkara ähmiýetli aýratyn goralýan tebigy ýerler; Türkmenistanyň çäklerinde aýratyn ekologik, ylmy, medeni, estetiki, dynç alyş-sagaldyş ähmiýeti bolan döwlet ähmiýetli aýratyn goralýan tebigy ýerler; welaýatyň, welaýat hukukly şäheriň, etrabyň, etrap hukukly şäheriň, etrapdaky şäheriň, şäherçäniň, geňeşli giň anyk aýratyn ýerlerinde ekologik, ylmy, medeni, estetiki, dynç alyş-sagaldyş ähmiýetli, ýerli ähmiýetli aýratyn goralýan tebigy ýerler.

Gorag düzgünini döretmegiň we görnüşiniň maksatlaryna baglylykda aýratyn goralýan tebigy ýerler şu aşakdaky görnüşlere bölünýär: döwlet tebigy goraghanalary; döwlet biosfera goraghanalary; milli tebigy seýilgähler; döwlet tebigy çäkli goraghanalar; döwlet tebigy ýadygärlikler; sagaldyş maksatly tebigy ýerler; döwlet botanika baglary; döwlet zoologiýa seýilgähleri. Häzirki wagtda Türkmenistanyň çäklerinde 9 sany döwlet tebigy goraghana bar. Döwlet tebigy goraghananyň çäklerinde tebigatyň ähli baýlyklary, ýagny ösümlikleriň we haýwanlaryň görnüşleri goralýar. Mysal üçin, Repetek döwlet biosfera goraghanasy 1927-nji ýylda döredilen ilkinji goraghanadyr. Hazar döwlet tebigy goraghanasy 1932-nji ýylda döredilen, ol 1963-nji ýylda çenli Esenguly goraghanasy diýlip atlandyryldy, Badhyz döwlet biosfera goraghanasy 1941-nji ýylda döredilen, Köpetdag döwlet tebigy goraghanasy 1976-njy ýylda döredilen, Sünt-Hasardag döwlet tebigy goraghanasy 1977-nji ýylda döredilen, Gaplaňgyr döwlet tebigy goraghanasy 1979-njy ýylda döredilen, Amyderýa döwlet tebigy goraghanasy 1982-nji ýylda döredilen, Köýtendag döwlet tebigy goraghanasy 1986-njy ýylda döredilen, Bereketli Garagum döwlet tebigy goraghanasy 2013-nji ýylda döredilen.

Haýwanlaryň we ösümlikleriň seýrek duş gelýän we ýitip gitmek howpy astyndaky görnüşleri Türkmenistanyň Gyzyly kitabyna girizilýär. Gyzyly kitap haýwanlaryň we ösümlikleriň görkezilen görnüşleriniň ýagdaýy we goramak çäreleri baradaky, olary abat saklamak, sanyny zygyderli köpeltmek we rejeli peýdalanmak boýunça çäreleri işläp taýýarlamak we amala aşyrmak üçin zerur bolan maglumatlary özünde jemleýän esasy resminamadyr. Ilkinji gezek Türkmenistanyň Gyzyly kitaby 1985-nji ýylda neşir edilipdi. 1999-njy ýylda bolsa Gyzyly kitap täzeden neşir edildi. Şeýlelikde, Türkmenistanyň Gyzyly kitabynyň

ekologik we hukuk häsiýetleri aýdyň ýüze çykýar. Çünki, Gyzyt kitaba girizilen tebigy gymmatlyklaryň görnüşlerine hyýanat edilmegi hukuk jogapkärçiliginiň ýokarlanmagyny şertlendirýär.

Gulzar Ashyrova
(*Turkmenistan*)

DEVELOPMENT OF THE LEGISLATION OF TURKMENISTAN ON SPECIALLY PROTECTED NATURAL AREAS

The creation of nature reserves is one of the important legal mechanisms for nature conservation activities. The Law of Turkmenistan “On specially protected natural areas” regulates relations in the field of organizing the management, protection and the use of specially protected natural areas representing special nature conservation, scientific, cultural, aesthetic, recreational and health-improving values. According to the legislation, the entire natural complex is protected in the reserves: animals and plants, soil cover and water sources, etc. In specially protected natural areas, conservation measures are carried out, and nature chronicle i.e., system observation data inputs is performed by scientific units of all types of protected areas. Apart from this, organizational works to create state cadasters of specially protected natural areas are carried out. Thus, environmental measures are consistently implemented based on constitutional principles and taking into account international standards.

Гульзар Ашырова
(*Туркменистан*)

РАЗВИТИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ТУРКМЕНИСТАНА ОБ ОСОБО ОХРАНЯЕМЫХ ПРИРОДНЫХ ТЕРРИТОРИЯХ

Создание заповедников и заказников является одним из важных правовых механизмов природоохранной деятельности. Закон Туркменистана “Об особо охраняемых природных территориях” регулирует отношения в области организации управления, охраны и использования особо охраняемых природных территорий, представляющих особую природоохранную, научную, культурную, эстетическую, рекреационную и оздоровительную ценность. Согласно законодательству в заповедниках оберегается весь природный комплекс: животные и растения, почвенный покров и водные источники, и всё что находится на его территории. В особо охраняемых природных territori-

ях выполняются охранные мероприятия, ведётся летопись природы, т.е., свод сведений системных наблюдений, осуществляемых научными подразделениями заповедников всех видов, а также, в настоящее время ведутся работы по организации государственного кадастра особо охраняемых природных территорий. Таким образом, последовательно осуществляются природоохранные меры, основываемые на конституционных принципах с учетом международных стандартов.

Daňatar Mürzäýew
(*Türkmenistan*)

KANUNYLYGY ÜPJÜN ETMEKDE SANLY TEHNOLOGIÝALARYŇ WE YLMYŇ GAZANANLARYNYŇ ORNY

Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň parasatly ýolbaşçylygynda “Türkmenistan – parahatçylygyň we ynanyşmagyň Watany” ýylynda milli ykdysadyýetimizi has-da ösdürmäge, ilatymyzyň ýaşayyş-durmuş şertlerini gowulandyrmaga, ylmyň täze gazananlaryny durmuşa ornaşdyryp, ata Watanymyzy dünýäniň ösen döwletleriniň derejesine çykarmaga gönükdirilen il-ýurt bähbitli tutumly işler alnyp barylýar.

Bu işleriň jemgyýetimiz üçin döredýän oňyn netijeleri babatynda Türkmenistanyň Prezidentiniň 2018-nji ýylyň 30-njy noýabrynda çykaran karary bilen tassyklanan, “Türkmenistanda 2019–2025-nji ýyllarda sanly ykdysadyýeti ösdürmegiň Konsepsiýasynda” şeýle diýilýär: “Sanly ykdysadyýeti ösdürmekde döwletiň orny esasan iki maksada gönükdirilýär. Birinjisi – täze ýagdaýlara uýgunlaşan kanunçylyk binýadynyň kämilleşdirilmeginden, şol sanda önümçilik serişdeleriniň hasabatlylygynyň ygtybarlylygyny we senagat derejesinde internet ulgamy ornaşdyrýan kompaniýalaryň hukuk goraglylygyny üpjün etmekden ybarat. Ikinjisi bolsa, önümçiligiň sanly ýörelgesine eýerip, innowasion tehnologiýalary ornaşdyrýan kärhanalar üçin amatly şertleriň döredilmegidir.”

Bu ugurda amala aşyrylan işleriň nobatdakysy Türkmenistanyň Prezidentiniň 2020-nji ýylyň 27-nji fewralynda gol çeken karary boldy, resminama laýyklykda Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe Konsepsiýany amala aşyrmagyň birinji tapgyrynda hem-de Türkmenistanyň daşary ykdysady işini ösdürmegiň 2020–2025-nji ýyllar üçin Maksatnamasynda bellenen wezipeleri ýerine ýetirmek maksadyndan ugur alnyp, ministrliklere, pudaklaýyn dolandyryş edaralaryna, welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň häkimliklerine guramaçylyk hukuk görnüşine

garamazdan, edaralara, kärhanalara we guramalara, şeýle hem ýuridik şahsy döretmezden telekeçilik işini amala aşyran fiziki şahslara – hususy telekeçilere elektron resminamalar dolanyşygy ulgamyny hem-de internet web-saýtlary bellenen tertipde döretmegi, işe girizmegi we olaryň yzygiderli işjeň täzelenip durulmagyny üpjün etmek tabşyryldy.

Bu işleriň netijeli we ygtybarly durmuşa geçirilmegi, kämil derejedäki kanunçylygyň bolmagy, onuň çygrynda hereket edýän hukuk kadalaryny berk we gyşarnyksyz berjaý etmek möhümdir. Çünki, kanunçylygyň üpjün edilmegi sanly ulgamlaryň ornaşdyrylmagy bilen aýrylmaz baglanyşyklydyr. Maglumat-ara-gatnaşyk sanly ulgamlaryň yzgyderli ornaşdyrylmagy kanunçylygy üpjün etmegiň döwrebap usullaryny tejribede ornaşdyrmagy talap edýär. Sanly tehnologiýalary ornaşdyrmakda, ulanmakda ýaş hünärmenleriň ukyp-başarnyklaryny maksatnamalaýyn netijeleri gazanmaga gönükdürmek örän ähmiýetlidir.

Şunuň bilen baglylykda, Türkmenistanyň Prezidentiniň 2021-nj ýylyň 8-nji ýanwaryndaky karary bilen tassyklan Türkmenistanda ýaşlar baradaky döwlet syýasatynyň 2021–2025-nji ýyllar üçin Döwlet maksatnamasynda anyk wezipeler kesgitlenen. Bu wezipeleriň hatarynda ýaşlara maglumat we sanly tehnologiýalary özleşdirmäge, kompýuter we internet ulgamynda täze ylmy taglymatlary, tehnologik tejribeleri öwrenmäge ýardam bermek, sanly tehnologiýa ulgamyndan we innowasion serişdelerden peýdalanmagyň ýokary medeniýetini terbiýelemeklik ýaly ugurlary görkezmek bolar. Şeýle hem, bu Maksatnama laýyklykda ýaşlar üçin döredilýän mümkinçilikleriň kanunçylyk binýadyny kämilleşdirmek boýunça kanunçylyk we kadalaşdyryjy hukuk namalaryna zerur üýtgetmeleriň we goşmaçalaryň girizilmegi meýilleşdirilýär.

Türkmenistanyň ýaş raýatларыnyň syýasy hukukларыny we azatlyкларыny üpjün etmek, olaryň döwletiň we jemgyýetiň ykdysady, syýasy we medeni durmuşyna işjeň gatnaşmakларыny, şeýle hem olarda belent ruhy-ahlak ýörelgelerini emele getirmek, ösüp gelýän nesli watançylyk, ynsanperwerlik hem-de zähmet-söýerlik ruhunda terbiýelemek maksady bilen, 2013-nji ýylyň 29-njy awgustynda “Ýaşlar barada döwlet syýasaty hakyndaky” Türkmenistanyň Kanunynyň kabul edilmegi, ýurtda ýaşlaryň döwlet tarapyndan goldanylmagyna we ösdürilmegine uly itergi berdi.

Umuman, kanunçylygyň gyşarnyksyz berjaý edilmegine ylmyň iň täze gazananларыny ornaşdyrmak ýurdumyzyň ählitaraplaýyn ösüşinde wajyp ähmiýete eýe bolup, ol ilkinji nobatda halkymyzyň bähbitlerine hyzmat edýär. Şu nukdaýnazardan, döwlet Baştutanymyzyň milli kanunçylygy kämilleşdirmek babatda öňde goýan wezipeleriniň üstünlikli durmuşa geçirilmegi Türkmenistanyň hukuk ulgamynyň hil derejesiniň ýokarlanmagyna ýardam berýär.

Danatar Murzayev
(*Turkmenistan*)

THE ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGIES AND SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS IN PROVIDING LEGALITY

This scientific report, proceeding from the humanitarian policy of the Head of State, studies the role of digital technologies and scientific achievements in ensuring the rule of law. Legislative and organizational measures to ensure the rights and freedoms of citizens, legality and well-being of the people are reflected in state programs. Analysis of the importance of scientific achievements, including digital technologies in ensuring the rule of law is confirmed by the advanced practices of law enforcement agencies of Turkmenistan.

Ensuring the rule of law is an important mean of developing all sectors of the country's economy. Due to development of science and technology, as well as widespread digitalization, both effective and reliable means and methods of ensuring the rule of law appear. All these innovations demand legislative support and the current legislation improvement in this area. In this connection, this work provides specific provisions of legal instruments regulating relations in the field of digitalization.

Данатар Мурзаев
(*Туркменистан*)

РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И НАУЧНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЗАКОННОСТИ

В научном докладе, исходя из гуманитарной политики Главы государства, исследована роль цифровых технологий и научных достижений в обеспечении законности. Законодательные и организационные меры обеспечения прав и свобод граждан, законности и благополучия народа находят отражение в государственных программах. Анализ значения научных достижений, в том числе цифровых технологий в обеспечении законности, подтверждается передовой практикой правоохранительных органов Туркменистана.

Обеспечение законности является важным средством развития всех отраслей экономики страны. С развитием науки и техники, в результате повсеместной цифровизации появляются всё новые, более результативные и

надёжные средства и методы обеспечения законности. Все эти новшества требуют законодательного закрепления и усовершенствования действующего законодательства в этом направлении. В связи с этим, в данной работе приводятся конкретные положения нормативно-правовых актов, регулирующих отношения в сфере цифровизации.

Arslan Mämmetorazow
(*Türkmenistan*)

HALKARA TÄJIRÇILIK-ŞERTNAMA GATNAŞYKLARYNDA ARBITRAŽ YLALAŞYGYNYŇ ÄHMIÝETI

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe ýurdumyzda daşary ýurt maýa goýumlary üçin, şeýle hem maýa goýujylaryň hukuklaryny we bähbitlerini kepillendirýän hukuk we ykdysady şertleriň döredilmegine aýratyn ähmiýet berilýär. Bu babatda maýa goýujylaryň hukuklaryny we bähbitlerini goramak, daşary söwda we ykdysady gatnaşyklarynyň beýleki görnüşleri amala aşyrylanda ýüze çykýan jedelleri çözmek boýunça halkara arbitraž kazyýetlerinde seredilýär.

Häzirki wagtda Türkmenistan maýa goýumlary goramak babatda hukuk gatnaşyklaryny düzgünleşdirýän birnäçe halkara ylalaşyklara we şertnamalara, şeýle hem döwletleriň arasyndaky ikitaraplaýyn şertnamalara gatnaşýar. Olaryň hatarynda 1965-nji ýylda kabul edilen “Döwletleriň we daşary ýurt şahslarynyň arasynda maýa goýum jedellerini çözmegiň tertibi hakyndaky Konwensiýasyna” gatnaşýar (26.09.1992 ý. goşuldy).

2014-nji ýylyň 16-njy awgustynda “Halkara täjirçilik arbitraży hakynda” Türkmenistanyň Kanuny halkara täjirçilik arbitražynyň döredilmegi we işlemegi bilen baglanyşykly gatnaşyklary düzgünleşdirýär. Kanunyň 1-nji maddasynyň ikinji bendine laýyklykda halkara täjirçilik arbitražyna taraplaryň ylalaşmagy boýunça şu aşakdakylar berlip bilner: eger taraplaryň bolmanda biriniň täjirçilik kärhanasy Türkmenistanyň çäklerinden daşynda bolsa, daşary söwda we halkara ykdysady gatnaşyklarynyň beýleki görnüşleri amala aşyrylanda ýüze çykýan şertnamalaýyn we beýleki raýat-hukuk gatnaşyklaryndan gelip çykýan jedeller, şeýle hem Türkmenistanyň çäginde döredilen daşary ýurt maýa goýumly kärhanalaryň we halkara birleşikleriniň we guramalarynyň öz aralaryndaky jedeller, olaryň gatnaşyjylarynyň arasyndaky jedeller, şonuň ýaly-da olaryň Türkmenistanyň beýleki hukuk subýektleri bilen jedelleri.

Taraplaryň arasynda ýüze çykan jedelleri Halkara täjirçilik arbitražynda çözmek üçin ýüz tutmagyň hökmany şerti arbitraž ylalaşygynyň bolmagy bolup

durýar. Arbitraž ylalaşygy düşünjesi 1985-nji ýylda kabul edilen “Halkara täjirçilik arbitraży hakynda BMG-niň ÝUNSATRAL mysaly kanunynda” hem-de “Halkara täjirçilik arbitraży hakynda Türkmenistanyň Kanunyň” 7-nji maddasynda, arbitraž ylalaşygy – munuň özi onuň şertnamalaýyn häsiýete eýedigine ýa-da dældigine garamazdan haýsydyr bir anyk hukuk gatnaşygy bilen baglanyşykly olaryň arasynda ýüze çykan ýa-da ýüze çykyp biljek ähli ýa-da belli bir jeddeleri arbitraža bermek hakynda taraplaryň ylalaşygydyr. Arbitraž ylalaşygy şertnamada arbitraž belligi görnüşinde ýa-da aýratyn ylalaşyk görnüşinde baglaşylyp bilner. Arbitraž ylalaşygy ýazmaça görnüşinde baglaşylýar. Munuň özi arbitraž işine garalanda taraplaryň arbitraž ylalaşygynda arbitraž işine garamagyň kadalaryny we ähli jeddeleri garamagyna bermäge razylyk berýän halkara täjirçilik arbitražyny özbaşdak kesgitlemäge hukuklarynyň bardygyny görkezýär.

Halkara täjirçilik arbitražyny taraplara jeddeleri çözmek üçin esasan arbitraleri saýlamak, seljerme geçirmek hem-de arbitraž ylalaşyga laýyklykda arbitraž işine garalýan ýeri saýlamak mümkinçiligi, arbitraž çözümleriniň gutarnyklylygy, gizlinligi üçin saýlap alýarlar. Mundan başga-da, halkara täjirçilik arbitražynyň çykaran çözüdi nägilelik ýa-da gözegçilik tertibinde şikaýat edilip bilinmeýär. Bu çözüdi diňe ýatyrylyp ýa-da ony ýerine ýetirmekden ýüz dönderilip bilner.

Kanunda arbitraž çözümleri ykrar etmekden we ýerine ýetirmekden ýüz dönderilip bilinjek esaslaryň sanawy anyk görkezilendir. Hususan-da, arbitražda çözmek üçin göz önünde tutulmadyk we arbitraža ýüz tutmagyň şertlerine laýyk gelmeýän ýa-da arbitraž ylalaşygyny ulanmagyň çygyrlarynyň çäklerinden çykýan degişli düzgünleri özünde saklaýan meselelere dahylly jeddeler boýunça arbitraž çözüdi çykarylan ýagdaýynda hem degişlidir.

Umuman, täjirçilik arbitraž kazyýetlerine dünýä tejribesinde bazar ykdysadyýetiniň möhüm guraly hökmünde garalýar. Ykdysady jeddellere täjirçilik bitarap kazyýetlerde garamak mümkinçiliginiň kanun esasynda berkidilmeginiň esasy wezipesi ýurduň ykdysadyýetine daşary ýurt maýa goýumlarynyň giňişleýin çekilmegini we onuň iş ýüzünde dünýä ykdysadyýetine goşulyşmagyny üpjün etmekden ybaratdyr.

Arslan Mammeterazov
(Turkmenistan)

ARBITRATION AGREEMENT IN THE INTERNATIONAL COMMERCIAL CONTRACTUAL RELATIONS

The law of Turkmenistan on the International Commercial Arbitration adopted on August 16, 2014 regulates relations related to the education and activities of the International Commercial Arbitration.

Development of the arbitration form of settling disputes arising in enterprise activity became an integral consequence of market transformations. Procedure of in the international commercial arbitration trial is based on principles of protection of interests of concrete participants of property rotation – private proprietors, competitiveness of the parties, speed and efficiency of trial. It allows parties to dispute to select the arbitrator which qualifications and experience they really trust, which guarantees protection of their interests.

All this should promote popularization and development of arbitration legal proceedings as necessary and effective form of protection of the rights and interests of business people.

Арслан Маммедоразов
(Туркменистан)

АРБИТРАЖНОЕ СОГЛАШЕНИЕ В МЕЖДУНАРОДНЫХ КОММЕРЧЕСКО-ДОГОВОРНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

Закон Туркменистана “О международном коммерческом арбитраже”, принятый 16 августа 2014 года регламентирует отношения, связанные с образованием и деятельностью международного коммерческого арбитража.

Развитие третейской формы разбирательства споров, возникающих в сфере предпринимательской деятельности, стало необходимым следствием рыночных преобразований. Процедура третейского разбирательства в Международном коммерческом арбитраже основана на принципах защиты интересов конкретных участников имущественного оборота – частных собственников, состязательности сторон, быстроты и экономичности разбирательства. Она позволяет самим участникам спора избрать себе арбитра, квалификации и опыту которых они действительно доверяют, гарантирует им защиту их интересов.

Все это призвано содействовать еще большему распространению и развитию третейского судопроизводства как необходимой и эффективной формы защиты прав и интересов предпринимателей.

Baýramgül Orazdurdyýewa
(*Türkmenistan*)

TÜRKMENISTANYŇ BILIM KANUNÇYLYGYNÝŇ SANLY TEHNOLOGIÝALAR WE YLYM BILEN SAZLAŞYKLY ÖSÜŞI

Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedow Türkmenistanyň Mejlisiniň deputatlary bilen geçirilen duşuşykda eden çykyşynda (2021-nji ýylyň 25-nji fewraly) milli kanunçylyk ulgamyny ösdürmegiň ileri tutulýan ugurlaryna aýratyn üns berip, 36 sany ugur boýunça anyk tekliplerini öňe sürdi. Şol wajyp başlangyçlaryň hatarynda bilim ulgamynyň hukuk binýadyny kämilleşdirmegiň esasy wezipeleriň biridigini bellemek bilen, bilim almagyň, hünär öwrenmegiň, beden we ruhy taýdan ösmegiň ýaşlary terbiýelemekde köklerini asyrlardan alyp gaýdýan nusgalyk milli ýörelge bolup durýandygyny nygtady.

Döwlet Baştutanymyz bilim ulgamyny mundan beýläk-de ösdürmek we onuň kanunçylyk binýadyny kämilleşdirmek maksady bilen, “Bilim hakyndaky” Kanunyň rejelenen görnüşiniň taslamasyny taýýarlamak boýunça işleriň alnyp barylmaladygyna aýratyn üns berdi.

Milli bilim kanunçylygyny kämilleşdirmek bilen birlikde, bilim edaralaryna sanly ulgamlaryň ornaşdyrylmagy, ähli mekdepleriň häzirki zaman kompýuterleri, okuw-tehniki enjamlary, interaktiw we multimediyä tehnologiýalary bilen üpjün edilmegi boýunça işleriň sazlaşykly alnyp barylmagy bilim ulgamynyň döwrebaplaşmagyna ähli mümkinçilikleri döredýär.

Şonuň bilen birlikde, bilim ulgamynyň ylym we önümçilik bilen utgaşmagy hem-de onuň beýleki ýurtlaryň bilim ulgamlary bilen özara baglanyşygynyň üpjün edilmegi hem milli bilim kanunçylygynyň ýörelgeleýin kadalaryna esaslanýar.

Bilim ulgamynyň üznüksiz işlemegi we ösmegi üçin hukuk kepilliklerini döretmek ugrunda alnyp barylýan işlerde “Bilim hakyndaky” Türkmenistanyň kanunynyň wajyp orny bar. “Bilim hakynda” Türkmenistanyň Kanunyň 6-njy maddasyna laýyklykda Türkmenistanyň bilim ulgamynyň gurluşy döwlet bilim standartlaryndan, bilim maksatnamalaryndan, bilim edaralarynyň ulgamyndan, bilim çygrynda dolandyryşy amala aşyrylan edaralardan ybaratdyr. Döwlet bilim standartlary – bu bilim almagyň görnüşlerine garamazdan, uçurymlaryň bi-

limine we hünär derejesine adalatly baha bermegiň esasy bolup durýar. Döwlet bilim standartlary Türkmenistanyň bilim giňişliginiň bitewüligini we umumy orta, başlangyç hünär, orta hünär we ýokary hünär biliminiň bilim maksatnamalarynyň sazlaşykly zygiderligini üpjün edýär.

Mälim bolşy ýaly, ýokary okuw mekdepleri ýaşlara hünär bilimini bermek, olary terbiýelemek bilen birlikde ylmy seljermeleri hem amala aşyrýar. Şu nukdaýnazardan, ylym edaralaryň hukuk ýagdaýyny, maksatlaryny, wezipelerini we ygtyýarlyklaryny, olaryň kysymalaryny we görnüşlerini, ylmy edaralaryň işiniň döwlet tarapyndan düzgünleşdirilmegini kesgitleýän “Ylmy edaralar hakynda” Türkmenistanyň kanuny hem bilim ulgamynyň hukuk binýadynyň düzümine girýär.

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe hormatly Prezidentimiziň parasatly baştutanlygynda sanly maglumat tehnologiýalaryny bilim we ylym ulgamlaryna ornaşdyrmak boýunça giň gerimli işler alnyp barylýar.

Ylmyň, medeniýetiň we öňdebaryjy mugallymçylyk tejribeleriniň gazanlarynyň özleşdirilmeginiň ulgamlayynlyk we zygiderlik düzgüni okuw işini guramagyň, nazary we amaly ugurlaryna, ýaş hünärmenleriň düşünelerine we amaly başarnyklaryna ulgamlayyn häsiýet berýär. Türkmenistanyň bilim ulgamynyň ähli düzümleri biri-biri bilen hem-de tutuş bitewülikde baglanyşykda bolup, hukuk binýadynyň, bilimiň, ylmyň, we döwrebap tehnologiýalaryň ulgamlayynlygyny emele getirýär. Bilim özgertmeleriniň mazmunyndaky ulgamlayynlygy döwrebap ösüşler üçin aýdyň ýollary açýar.

Hormatly Prezidentimiziň pähim-parasata ýugrulan kitaplary, türkmen halkynyň nesilden-nesle geçirip gelen dāp-dessurlary, halkyň çeper dōredijilik mirasy, taryhda öçmejek yz galdyran danalaryň, ylym-bilimiň we sungatyň ussatlarynyň dōredijiligi hāzirki zaman bilim ulgamynyň mazmunynda mynasyp orny tutýar. Milli kanunçylygyň kāmilleşdirilmegi, sanly ulgamlaryň ornaşdyrylmagy il-ýurt bāhbitli tutumly işler ýurdumyzyň bilim ulgamynyň ösüşini, jemgyýetimiziň geljegi bolan ylymly-bilimli, ýokary hünär taýýarlykly, giň dünýāgaraýyşly nesilleriň terbiýelenmegini üpjün edýär. Bu toplumlaýyn işlerde mugallymlaryň okuwçy, talyp ýaşlar bilen bilelikde sanly ulgamlary döwrebap derejede özleşdirmegi we peýdalanmagy oňyn netijeleri gazanmagyň wajyp şerti bolup durýar.

Bayramgul Orazdurdyeva
(Turkmenistan)

DEVELOPMENT OF THE LEGISLATION OF TURKMENISTAN ON EDUCATION IN COMBINATION WITH DIGITAL TECHNOLOGIES AND SCIENCE

In the speech by Esteemed President Gurbanguly Berdimuhamedov at a meeting with the deputies of the Mejlis of Turkmenistan (25 February, 2021), it was noted that getting education, occupational training, physical and spiritual development are the exemplary national principle in upbringing youth, taking its roots from the early centuries. Based on this, particular importance is attached to the achievement of a coordinated development of education system. The Head of State noted that, improving the legislation on education is necessary for the further development of the education system in accordance with modern trends.

Together with the improvement of the legal framework of the education system, educational institutions of the country are comprehensively modernized. All educational institutions are equipped with modern computers, interactive and multimedia technologies which allow for the implementation of digital technologies in the education process, as well as creating ample opportunities for joint research of teachers and students.

The important area in development of the legislation is the integration of the education system with science and industry. This approach is based on the close relations between theory and practice.

Байрамгуль Ораздурдыева
(Туркменистан)

РАЗВИТИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ТУРКМЕНИСТАНА ОБ ОБРАЗОВАНИИ В СОЧЕТАНИИ С ЦИФРОВЫМИ ТЕХНОЛОГИЯМИ И НАУКОЙ

В выступлении Уважаемого Президента Гурбангулы Бердымухамедова на встрече с депутатами Меджлиса Туркменистана (25 февраля 2021 года) отмечено, что получение образования, обучение профессии, физическое и духовное развитие – образцовый национальный принцип воспитания молодежи, уходящий корнями в глубь веков. Исходя из этого, придаётся особое значение достижению слаженного развития системы образования. Глава государства подчеркнул, что для дальнейшего развития системы образования

согласно современным тенденциям, необходимо совершенствование законодательства об образовании.

Вместе с совершенствованием правовой базы системы образования комплексно модернизируются учебные заведения страны. Все учреждения образования оснащены современными компьютерами, интерактивными и мультимедийными технологиями, которые активизируют процессы внедрения цифровых технологий в учебный процесс, а также создают широкие возможности для совместного ведения научных исследований преподавателей и студентов.

В развитии законодательства важным направлением является интеграция системы образования с наукой и производством. Такой подход исходит из учёта тесной взаимосвязи теории и практики, а также передового мирового опыта.

Maksat Hudaýberdiýew, Baky Nurmuammedow
(*Türkmenistan*)

ÝAŞLAR SYÝASATYNYŇ HUKUK BINÝADY

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe mertebesi belent hormatly Prezidentimiziň parasatly ýolbaşçylygynda ýurdumyz belent ösüslere, özgerişlere beslenýär. Hormatly Prezidentimiz: “Türkmenistanyň beýik geljegi ýaşlarymyzyň bagtyýarlygy we kadaly ösüşi bilen berk baglanyşyklydyr. Ýaşlar Watanymyzyň güýji, kuwwaty, abraý-mertebesi hem-de beýik geljegidir” diýip belleýär. Döwletimiziň aýdyň, bagtly geljegi bolan ýaş nesiller barada uly alada edilýär.

2019-njy ýylyň 11-nji sentýabrynda Magtymguly adyndaky Ýaşlar guramasynyň VI gurultaýy bolup geçdi. Gurultaýa hormatly Prezidentimiz gatnaşyp, guramanyň önünde ýaş nesillerimizde döredijilik we öz hukugyny goramak başarnyklaryny, jemgyýetçilik birleşmelerine işjeň gatnaşygyny ösdürmek; döwlet nişanlaryna, taryhy we medeni mirasymyza hormat goýýan, şahsyýetiň hukuklaryny we azatlyklaryny hormatlaýan, demokratik, hukuk we dünýewi döwletimiziň hakyky watançy raýatlaryny terbiýeläp ýetişdirmek ýaly derwaýys wezipeleri goýdy. Milli Liderimiziň: “Biziň ýaşlar syýasatymyz milli kanunçylyk namalary, halkara ýörelgeler esasynda durmuşa geçirilýär” diýip nygtaýşy ýaly, öňde goýlan bu wajyp wezipeleriň ýerine ýetirilmegi üçin hukuk binýady kemala getirilip, döwlet Baştutanymyzyň başlangyjy bilen, 2013-nji ýylyň 29-njy awgustynda “Ýaşlar baradaky döwlet syýasaty hakyndaky” Türkmenistanyň Kanuny kabul edildi. Bu kanun Türkmenistanda ýaşlar baradaky döwlet syýasatyny durmuşa geçirmegiň hukuk esaslaryny hem-de bu syýasy işiň maksatlaryny,

wezipelerini, ýörelgelerini, esasy ugurlaryny, çärelerini kesgitleýän bu kanunda ýaşlaryň hukuk we durmuş goraglylygy, olara döwlet goldawynyň esasy ugurlary giňişleýin beýan edilýär. “Ýaşlar baradaky döwlet syýasaty hakyndaky” Türkmenistanyň kanunyň esasynda Türkmenistanda ýaşlaryň döwlet syýasatyny we jemgyýetiň ösüş maksatnamalaryny döretmäge we amala aşyrmaga, ýaşlar barada döwlet syýasatyny durmuşa geçirmek boýunça işleri guramaga gatnaşmagyny üpjün edýän hukuk esaslary berkidildi. 2017-nji ýylyň 20-nji martynda “Ýaşlar barada döwlet syýasaty hakynda” Türkmenistanyň Kanunyna üýtgeşmeler we goşmaçalar girizmek hakynda Türkmenistanyň Kanunynyň kabul edilmegi ýaş raýatlaryň durmuş goraglylygyny has-da berkitdi. Bu resminamalar ýaş nesillere hemmetaraplaýyn goldaw bermäge, şol sanda ýaşlaryň sazlaşykly ösmegi, bilim almagy, iş bilen üpjün edilmegi hem-de beýleki hukuk we durmuş goraglylyklary üçin oňaly şertleri döretmäge gönükdirilendir.

Mundan başga-da 2021-nji ýylyň 8-nji ýanwarynda “Türkmenistanyň ýaşlar baradaky döwlet syýasatynyň 2021–2025-nji ýyllar üçin Döwlet maksatnamasy” tassyklanylýp, maksatnamany amala aşyrmak boýunça ýerine ýetirilmeli çäreleriň meýilnamasy işlenip düzüldi. 2016-njy ýylda Magtymguly adyndaky Ýaşlar gurasynyň garamagynda halkara hyzmatdaşlygy boýunça Maglumatlar merkezi we onuň elektron saýty döredildi. Şeýle hem Türkmenistanyň Birleşen Milletler gurasynyň Baş Assambleýasynyň 73-nji mejlisinde Durnukly ösüşe ýetmek meselesi bilen berk baglanyşykda ýaşlaryň hukuk derejesini ýokarlandyrmak, olaryň bähbitlerini goramak ugrunda Ählumumy hyzmatdaşlygy döretmegiň zerurlygy hakyndaky başlangyjy hem-de ony durmuşa geçirmek işine Baş sekretaryň ýaşlar boýunça ýörite Wekiliniň diwanyny, ÝUNISEF-i, ÝUNESKO-ny, Ilat gaznasyny, BMG-niň beýleki edaralaryny, ygtyýarlyklaryna halkara derejede ýaşlar syýasatyny işläp taýýarlamak we durmuşa geçirmek işleri girýän halkara guramalaryny çekmek pikirini öňe sürendigi aýratyn belenmäge mynasypdyr.

Maksat Hudayberdiyev, Baký Nurmuhammedov
(Turkmenistan)

LEGAL FRAMEWORK OF THE YOUTH POLICY

Our Esteemed President notes: “The great future of Turkmenistan is closely linked to the happiness and stable development of the youth. Young people are the strength, power, pride and great future of our Homeland.” A lot of attention is paid to the younger generation. In the Prosperous Epoch of the Powerful State, many goals are set at bringing up young people as persons respecting the historical, cultural and spiritual values of the Turkmen people, educated in the spirit of patriotism and as comprehensively developed personalities.

Максат Худайбердыев, Бакы Нурмухаммедов
(*Туркменистан*)

ПРАВОВАЯ ОСНОВА МОЛОДЁЖНОЙ ПОЛИТИКИ

Уважаемый Президент Туркменистана отмечает: “Великое будущее Туркменистана тесно связано со счастьем и развитием нашей молодёжи. Молодёжь – это сила, могущество, гордость и великое будущее нашей Родины”. Большое внимание в нашей стране уделяется воспитанию подрастающего поколения. В эпоху могущества и счастья воспитание молодёжи осуществляется в духе уважения к историческому прошлому, культурным и духовным ценностям туркменского народа.

Nurmuhamet Halymow, Selbi Nurgeldiyewa
(*Türkmenistan*)

TÜRKMENISTANYŇ ESASY KANUNYŇDA TELEKEÇILIK IŞINIŇ TUTÝAN ORNY

Berkarar döwletiň bagtyýarlyk döwründe hormatly Prezidentimiziň ýolbaşçylygynda Türkmenistany hukuk döwletine öwürmek ugrunda giň möçberli işler amala aşyrylýar. Döwletimiziň hukuk ulgamynda esas goýujy binýat bolup çykyş edýän Konstitusiyamyz bu gün dünýäde iň kämil Konstitusiyalaryň hatarynda durýar. Esasy Kanunymyz beýleki kadalaşdyrjy hukuk namalaryň gözbaşydyr.

Türkmenistanyň Konstitusiyasy 1992-nji ýylyň 18-nji maýynda kabul edildi. Esasy Kanunymyzda dünýäniň ösen demokratik döwletleriniň tejribesi, şeýle hem türkmen halkynyň döwlet-dessurlary, milli özboluşlylygy we aýratynlyklary esasy orny eýeleýär. Esasy Kanunda Türkmenistanyň döwlet gurluşynyň esaslary raýatlaryň hukuklary, azatlyklary we borçlary, häkimiýet we dolandyryş edaralary, saýlaw ulgamy aýdyň kesgitlenilýär.

Telekeçilik pudagyna degişli ilkinji düşüňjeler döwletimiziň Esasy Kanununda ýerleşýär. Bu günki gün Konstitusiyamyzy dünýä ülnülerine laýyk getirmek ugrunda, döwrüň talabyna laýyklykda üýtgetmeler we goşmaçalar girizilýär. Bu işler biziň döwletimizi hukuk döwletine öwürmek ugurdaky edilýän işlerdir. Konstitusiyamyzda ähli hukuk gatnaşyklary kadalaşdyrylyp, şolaryň biri hem telekeçilik pudagydyr. Ykdysadyýetiň telekeçilik çygyrynyň ösüşi barha tizleşýän depginler bilen dowam edýär. Şu ösüşiň depginleriniň tizleşmegi üçin hem döwlet tarapyndan ähli zerur çäreler maksatnamalaýyn esasyda durmuşa geçirilýär.

Şeýle-de, telekeçilik pudagynyň ösüşi özüniň gözbaşyny Tüürkmenistanyň Konstitutiýasyndan alyp gaýdýar. Konstitusiýanyň 134-nji maddasynda Türkmenistanyň ykdysadyýeti bazar gatnaşyklary ýörelgelerine esaslanýar. Döwlet telekeçiligi höweslendirýär we goldaýar, kiçi we orta işewürleriň ösmegine ýardam edýär diýen kada bilen berkidilendir.

Konstitusiýanyň 47-nji maddasy boýunça her bir adamyň telekeçilik we kanunda gadagan edilmedik gaýry ykdysady işi üçin öz ukypalaryny we emlägini erkin peýdalanmaga hukugy bardyr. Şeýle-de, Esasy Kanunymyzyň 48-nji maddasynda “Hususy eýeçilik hukugy kanun bilen goralýar. Her bir adam eýeçiliginde emläginiň bolmagyna, özbaşdak, şeýle-de beýleki şahslar bilen bilelikde eýelik etmäge, ondan peýdalanmaga we oňa ygtyýar etmäge haklydyr” diýlip bellenilýär.

Ýurdumyzda telekeçilik pudagynyň ösüşine degişli kanunlar we kadalaşdyryjy hukuk namalar hem hereket edýär. 2009-nji ýylyň 15-nji awgustynda “Kiçi we orta telekeçiligi döwlet tarapyndan goldamak hakynda” Türkmenistanyň kanunynyň 2-nji maddasynda “Kiçi we orta telekeçiligi döwlet tarapyndan goldamak hakynda Türkmenistanyň kanunçylygyna Türkmenistanyň Konstitusiýasyna esaslanýar we şu Kanundan hem-de Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryndan ybaratdyr diýlip berkidilýär. Şeýle-de, 1993-nji ýylyň 1-nji oktýabrynda kabul edilen “Telekeçilik işi hakynda” Türkmenistanyň kanunynyň 2-nji maddasynda “Telekeçilik işi bilen baglanyşykly gatnaşyklar eýeçiligiň görnüşleriniň we ugrunyň nähilidigine garamazdan, şu kanun bilen hem-de Türkmenistanyň beýleki kanunçylyk namalary bilen düzgünleşdirilýär diýlip her bir telekeçileriň hukuklary berkidilýär.

Nurmuhamet Halymov, Selbi Nurgeldiyeva
(Turkmenistan)

ROLE OF ENTREPRENEURSHIP IN THE CONSTITUTION OF THE COUNTRY

One Regal provisions in, our Constitution relates to entrepreneurship. It is also provided by Article 2 of the Law of Turkmenistan “On state supporti for small and medium entrepreneurship” of 15 August 2009 based on the Legislation and the Constitution of Turkmenistan, induding other regulating legal instruments of Turkmenistan. It establishes rights of entrepreneurs.

Нурмухамед Халымов, Сельби Нургельдыева
(Туркменистан)

МЕСТО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В ОСНОВНОМ ЗАКОНЕ СТРАНЫ

В статье 2 принятого 15 августа 2009 года Закона Туркменистана “О государственной поддержке малого и среднего предпринимательства” имеется положение о том, что предпринимательская основывается на Конституции и состоит из настоящего Закона и иных нормативных правовых актов Туркменистана.

Права предпринимателей не ограничиваются лишь закреплением их в соответствующих законах и нормативно-правовых актах. В данной сфере принят также “Предпринимательский Кодекс”, который послужит прочным фундаментом в деле дальнейшего упрочения предпринимательской деятельности.

Oguljamal Esenowa
(Türkmenistan)

RAÝAT JEMGYÝETINIŇ RUHY-MEDENI ESASLARYNYŇ ÖSÜŞINDE YLYM-BILIM ULGAMYNYŇ ORNY

Demokratik, hukuk döwlet üçin möhüm şert bolup durýan raýat jemgyýetini gurmak, onda ösen dünýägaraýyşly, ylymly-bilimli, ynsanperwer, ýokary ahlakly, kanuna hormat goýýan hem-de zähmetsöýer adamlaryň bagtyýar ýaşayyş-durmuş şertini üpjün etmek üçin ýurdumyzda alnyp barylýan uly işler, taryhy özgertmeler oňyn häsiýete we egsilmez ruhy güýje eýedir. Döwlet Baştutanymyz: “Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe biziň baş maksadymyz Türkmenistany döwür we dünýä bilen sazlaşykly ösdürmekden ybaratdyr. Häzirki döwürde biz ylym ulgamynyň möhüm ähmiýetli we ileri tutulýan wezipeleriniň çözülmegine, ýurdumyzyň ylmy kuwwatynyň pugtalandyrylmagyna hem-de milletin aň-bilim derejesiniň ýokarlandyrylmagyna döwlet derejesinde aýratyn üns berýäris. Bu ugurda milli ykdysadyýetimiziň ösüş depginlerini, döwletimiziň we halkymyzyň bähbitlerini nazarda tutup, ylmy we tehnologiýalary ösdürmegiň esasy maksatlaryny, wezipelerini we ileri tutulýan ugurlaryny kesgitledik” diýen sözleri muny doly tassyklaýar.

Mälim bolşy ýaly, ylym-bilim jemgyýetçilik ösüşinde iň möhüm orny tutýan sosial institutlaryň biridir. Ylym-bilim ulgamy ýurduň intellektual potensialyny ýokary galdyrmaga we onuň esasynda ykdysady, innowasion ösüşe eýe bolmaga ýardam berýär. Häzirki wagtda bilim adamzat jemgyýetini ösdürmegiň iň esasy ugurlarynyň biri hem-de her bir döwletiň geljegini kesgitleýän örän möhüm şert bolup durýar. Hormatly Prezidentimiziň örän jaýdar belläp geçişi ýaly: “Bilim merdana halkymyzyň münýylyklaryň dowamynda döreden hem-de nesilden-nesle geçirip gelen iň gymmatly baýlygydyr, durmuş ýörelgesiniň, medeniýetiniň hem-de tejribesiniň gözbaşydyr. Şonuň üçin hem Garaşsyz, hemişelik Bitarap Türkmenistan Watanymyzyň mundan beýläk-de gülläp ösmegi, bagtyýar durmuşymyzyň hem-de beýik geljegimiz üçin bilimli-ylymly, ýokary hünärli nesilleri terbiýelemek, ýaşlarymyzyň sazlaşykly terbiýe almagy, hemmetaraplaýyn bilimli adamlar bolup ýetişmegi ugrunda döwletimiz tarapyndan hemişe alada edilýär”.

Bilim ulgamynyň täze belentliklere galmagy, çuňňur bilimli, giň gözýetimli, dünýä ykdysadyýetiniň, medeniýetiniň, jemgyýetçilik-durmuş ugurlarynyň ýeten sepgitlerinden oňat baş çykarýan ökde hünärmenleri taýýarlamak işini zygiderli we üznüksiz üpjün etmegi talap edýär. Şeýle bolansoň, hormatly Prezidentimiz tarapyndan çagalar baglaryndan başlap orta, orta hünär we ýokary okuw mekdeplerinde berilýän bilimiň döwrebap tehnologiýalary ulanmak arkaly amala aşyrylmagy hem möhüm wezipeleriň biri edilip goýuldy. Ýurdumyzda boletin ýaşasýşy üpjün etmek, halkyň maddy hal-ýagdaýyny barha gowulandyrmak işiniň amala aşyrylmagyndaky üstünlükleriň intellektual elitanyň kemala gelmeginiň we ýurduň ylym-bilim kuwwatynyň berkeýändiginiň hasabyna gazanylýandygyny bellemelidiris. Ylym-bilim ulgamyndaky alnyp barylýan özgertmeler döwlet syýasatynyň ileri tutulýan ugruna, raýat jemgyýetiniň esaslarynyň ösmegine, ýurdumyzyň durmuş-ykdysady taýdan çalt depginler bilen ösmeginiň, jemgyýetimiziň medeni we ruhy taýdan kämilleşmeginiň esasy şerti bolup öňe çykdy.

Oguljamal Esenova

(Turkmenistan)

ROLE OF SCIENCE AND EDUCATION IN THE FORMATION OF THE SPIRITUAL FOUNDATION OF THE CIVIL SOCIETY IN TURKMENISTAN

Science and education are the social institutions playing an important role in social development. This sector promotes the increase in the economic potential of the country and on this basis its dynamic development. At present, education is one

of main directions of the development of the human society and is an important condition determining the future of each state.

The reforms in the educational sector have become a priority of the state policy and a main condition for development of the civil society, harmonious system of the national interests and interests of each citizen, and cultural and spiritual improvement of the society.

Огулджамал Эсенова
(Туркменистан)

РОЛЬ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ДУХОВНЫХ ОСНОВ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В ТУРКМЕНИСТАНЕ

Наука и образование – важнейшие социальные институты, играющие особую роль в общественном развитии. Данная сфера способствует повышению всего потенциала страны и на этой основе ее поступательному и всестороннему развитию.

В настоящее время образование и наука представляют собой одно из главных направлений развития общества, которое определяет будущее государства.

Реформы в сфере образования и науки в нашей стране стали приоритетным направлением государственной политики, главным условием развития гражданского общества. Духовное развитие гражданского общества обуславливается повышением интеллектуального уровня каждой личности.

Oguljeren Suhanberdiyewa, Jumagül Öraýewa
(Türkmenistan)

TÜRKMENISTANYŇ MILLI GEŇEŞINIŇ HALK MASLAHATYNYŇ SAÝLAWLARYNYŇ KONSTITUSION- HUKUK BINÝADY WE AÝRATYNLYKLARY

Şu ýylyň 28-nji martynda Türkmenistanyň Konstitusiýasyna hem-de Saýlaw kodeksine laýyklykda, şeýle hem Halk Maslahatynyň karary esasynda Türkmenistanyň Milli Geňeşiniň Halk Maslahatynyň agzalarynyň ilkinji saýlawlary geçirildi.

Kanunçykaryjy edaranyň Halk Maslahatyndan we Mejlisinden ybarat bolan iki palataly düzüminiň döredilmegi dünýä we milli demokratik tejribesine, halkara hukugyň umumy ykrar edilen ýörelgelerine we kadalaryna kybap gelýär.

Hormatly Prezidentimiziň ynsanperwer, parasatly başlangyçlary esasynda, Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe hukuk özgertmeleriniň durmuşa geçirilmegi, Türkmenistanyň Konstitusiýasyna üýtgetmeleriň we goşmaçalaryň girizilmegi jemgyýetiň we döwletiň durmuşynyň ähli ugurlarynda amala aşyrylýan düýpli özgertmeleri kanunçylyk taýdan berkitmäge, şeýle hem Esasy Kanunymyz bolan Konstitusiýamyzy döwrüň talaplaryna laýyk getirmäge mümkinçilik berýär.

2020-nji ýylyň 25-nji sentýabrynda kabul edilen Türkmenistanyň Konstitusiýa kanunynyň 78-nji maddasynda: “Halk Maslahatynyň düzümünde welaýat, Aşgabat şäher halk maslahatlarynyň mejlislerinde gizlin ses bermek arkaly saýlanylýan her welaýatdan we Aşgabat şäherinden sekiz wekil agza bolup girýär. Olary saýlamagyň tertibi kanun bilen kesgitlenýär. Halk Maslahatynyň sekiz agzasy Türkmenistanyň Prezidenti tarapyndan bellenilýär” diýlip beýan edilýär. Türkmenistanyň Milli Geňeşiniň agzalarynyň we deputatlarynyň ygtyýarlyk möhletiniň baş ýyl diýlip kesgitlenilmegi ýurdumyzyň milli saýlaw ulgamynyň işine, Saýlaw kodeksine we demokratiýany amala aşyrmaga dahylly beýleki hukuk resminamalaryna hem özgerişleri girizmek zerurlygyny ýüze çykarýar.

“Türkmenistanyň Milli Geňeşi hakynda” Kanunynyň kabul edilmegi, Watanymyzda parlament işini we demokratik ýörelgeleri ösdürmekde täze ugur bolup durýar. Hormatly Prezidentimiz onuň yzygiderli ösdürilmegini döwlet gurluşynyň möhüm wezipesi hökmünde kesgitledi.

Oguljeren Suhanberdiyeva, Jumagul Orayeva
(Turkmenistan)

CONSTITUTIONAL LAW BASIS AND PECULIARITY OF ELECTIONS FOR HALK MASLAHATY MILLI GENGESH OF TURKMENISTAN

Wise, humane initiatives of our Esteemed President gives us an opportunity to implement legal reforms in the Prosperous Epoch of the Powerful State, amendments referred to the society, country and their legal framework, as well as bring our Constitution in line with all requirements of time.

As a result of efforts of our Esteemed Presidents along with constitutional reforms, a number of amendments have been made to the Constitution to the Electoral Code and The Law of Milli Gengesh of Turkmenistan has been adopted.

Огулджерен Суханбердыева, Джумагуль Ораева
(*Туркменистан*)

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ И ОСОБЕННОСТИ ВЫБОРОВ В ХАЛК МАСЛАХАТЫ МИЛЛИ ГЕНГЕША ТУРКМЕНИСТАНА

Глубоко продуменная, гуманная инициатива Уважаемого Президента в эпоху могущества и счастья даёт возможность для имплементации правовых норм, внесению изменений в Конституцию Туркменистана, касающиеся всех сфер общества и страны, а также позволяет дополнить Основной Закон в соответствии с требованиями времени.

В результате проведённых конституционных реформ усилиями Уважаемого Президента, внесены изменения и дополнения в Конституцию страны, Избирательный кодекс Туркменистана, а также принят Закон “О Милли Генгеше” Туркменистана.

Handurdy Handurdyýew, Çary Rahmanow
(*Türkmenistan*)

SARPEDIJILERIŇ HUKUKLARYNY GORAMAGYŇ GURAMAÇYLYK – HUKUK JÄHTLERI

Hormatly Prezidentimiziň parasatly ýolbaşçylygynda hemişelik Bitarap Türkmenistan döwletimiz uly-uly ösüslere eýe bolýar. Watanymyzda halkymyzyň bolelin durmuşda abadan ýaşamaklary üçin giň şertler döredilýär. Ýurdumyzda adam hukuklaryny we azatlyklaryny kepillendirmek we goramak Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe ýurdumyzyň döwlet syýasatynyň ileri tutulýan ugurlarynyň biridir. Gün-günden ösýän jemgyýetçilik gatnaşyklarynda ilatyň sarp edilişe bolan islegi hem artýar. Ol islegleri kanagatlandyrmak bolsa, bazar gatnaşyklarynyň möhüm talabydyr. Şonuň üçin hem ösüş häsiýetine eýe bolan bu jemgyýetçilik gatnaşygynyň ygtybarly hukuk binýadyny döretmek iň bir möhüm wezipeleriň hataryna girýär.

Türkmenistanyň Konstitusiýasynyň 15-nji maddasynda döwletiň milli taryhy, medeni we tebigy mirasyň, daşky gurşawyň abat saklanmagynyň, sosial we milli umumylyklaryň arasyndaky deňligiň üpjün edilmegi üçin jogapkärdigi berkidilýär. Esasy Kanunymyzyň 53-nji maddasynyň 1-nji böleginde bolsa, her bir adamyň jany we saglygy üçin amatly daşky gurşawa, onuň ýagdaýy barada hakyky maglumata

we ekologiýa kanunçylygynyň bozulmagy ýa-da tebigy betbagtçylyk netijesinde saglygyna we emlägine ýetirilen zyýanyň öweziniň dolunmagyna hukugynyň bardygyny hakynda düzgünler kadalaşdyrylýar. Bu kadalar sarp edijileriň hukuklaryny goramagyň hukuk ýagdaýynyň düzüm böleklerine degişli bolup durýar.

Mundan başga-da, sarp edijileriň hukuklaryny goramak bilen baglanyşykly jemgyýetçilik gatnaşyklary Türkmenistanyň Raýat kodeksi, Türkmenistanyň Administratiw hukuk bozulmalary hakynda kodeksi, Türkmenistanyň Jenaýat kodeksi, şeýle hem “Sarp edijileriň hukuklaryny goramak hakynda” Türkmenistanyň kanuny we beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalar bilen düzgünleşdirilýär.

Her bir adamyň raýat hukuklaryny dikeltmek üçin degişli döwlet edaralaryna ýüz tutmak hukugynyň bardygyny bellemek gerek. Häzirki wagtda ýurdumyzda sarp edijileriň hukuklary kazyýet we beýleki hukuk goraýjy edaralar, ýerine ýetiriji häkimiýetiň edaralary tarapyndan ygtyýarly goralýar.

Aýratyn hem sarp edijileriň hukuklaryny goramak işini Türkmenistanyň Söwda we daşary ykdysady aragatnaşyklar ministrliginiň Söwda gözegçilik gullugy alyp barýar.

Handurdy Handurdyyev, Chary Rahmanov
(Turkmenistan)

ORGANIZATIONAL-LEGAL ASPECTS OF CONSUMERS' RIGHTS PROTECTION

In Turkmenistan, special attention is paid to the organizational-legal aspects of work aimed at protecting consumer rights, which is one of the forms of civil rights. Thus, the constitutional provisions governing these relations are developed by sectoral legislation. In modern conditions, reliable protection of the rights and legitimate interests of consumers is provided.

Хандурды Хандурдыев, Чары Рахманов
(Туркменистан)

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ПО ЗАЩИТЕ ПРАВ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ

В Туркменистане особое внимание уделяется организационно-правовым аспектам работы, направленным на защиту прав потребителей, что является одной из форм гражданских прав. Таким образом, конституционные нормы,

регулирующие эти отношения, разрабатываются отраслевым законодательством. В современных условиях обеспечивается надежная защита прав и законных интересов потребителей.

Kakamyrat Altyýew
(*Türkmenistan*)

SANLY YKDYSADYÝETDE YGTYÝARLYLANDYRMAK IŞINIŇ KONSTITUSION-HUKUK DÜZGÜNLEŞDIRILIŞI

Türkmenistanyň Konstitusiýasynyň 134-nji maddasynda: “Türkmenistanyň ykdysadyýeti bazar gatnaşyklary ýörelgelerine esaslanýar. Döwlet telekeçiligi höweslendirýär we goldaýar, kiçi we orta işewürligiň ösmegine ýardam edýär” diýlip kesgitlenilendir. Şu nukdaýnazardan ygtyýarlylandyrmak işiniň hukuk düzgünleşdirilişini kämilleşdirmek wajyp wezipeleriň hatarynda durýar.

Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedow “Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ösüşiniň döwlet kadalaşdyrylyşy” atly kitabynda bazar ykdysadyýetinde hereket etmek üçin hukuk meýdanyny döretmäge aýratyn üns bermek bilen: “Döwlet diňe bir özüni alyp barşyň kadalaryny işläp taýýarlaman, eýsem, bazaryň subýektleriniň olary ýerine ýetirmeginiň goragynda hem durmalydyr” diýip nygtaýar.

Ygtyýarlylandyrmak, munuň özi, harytlaryň we hyzmatlaryň bildirýän talaplara laýyk gelmegini üpjün etmäge gönükdirilen hukuk serişdeleriniň biridir. “Ygtyýarlylandyrmak” düşüňjesi toplumlaryň häsiýete eýe bolmak bilen, hasaba almak, hil, gözegçilik ýaly birnäçe wezipeleri ýerine ýetirýär. Ygtyýarlylandyrmak işi, esasan, “Işniň aýry-aýry görnüşlerini ygtyýarlylandyrmak hakynda” Türkmenistanyň Kanuny bilen düzgünleşdirilýär.

Hukuk edebiýatlarynda ygtyýarlylandyrmagy hukuk tertibini, jemgyýetçilik howpsuzlygyny üpjün etmegiň usuly hökmünde düşüňmek barada hem garaýyşlar bar, ýagny, raýata ýa-da ýuridik şahsa haýsydyr bir işniň görnüşi bilen meşgullanmaga ygtyýarnamanyň berilmegi onuň hukuk ukyplylygyny kanun esasynda işlemäge mümkinçilik döredýär. Şonuň bilen birlikde, kanunçylykda ygtyýarlylandyrmaga degişli telekeçilik işleriniň görnüşleriniň ygtyýarlylandyrmasyz amala aşyrylan ýagdaýynda jogapkärçilik çäreleri hem kesgitlenilendir.

Mälim bolşy ýaly, ygtyýarlylandyrmak sanly ykdysadyýet şertlerinde döwlet tarapyndan harytlaryň we hyzmatlaryň hiline gözegçilik etmegiň usullarynyň biri bolup durýar. Ygtyýarlylandyrmak çylşyrymly we köpugurly dolandyryş-hukuk

gatnaşygydyr. Ygtyýarlylandyrmak belli bir derejede hünär ussatlygyny talap edýän telekeçilik işlerinde rugsat bermek wezipesini hem ýerine ýetirýär. Kanunçylyga laýyklykda, ygtyýarlylandyrmagy amala aşyrmagyň esasy ýörelgeleri: ygtyýarlylandyrmak babatynda döwlet syýasatyny durmuşa geçirmek; ygtyýarlylandyrmagyň aýdyňlygyny üpjün etmek; bellenilen ygtyýarnama talaplaryna we şertlerine jogap berýän, ýuridik we fiziki şahslar üçin deň şertlerde ygtyýarnamalar bermek; ygtyýarlylandyrmak amala aşyrylan mahalynda kanunçylygy üpjün etmek; Türkmenistanyň çäginde işiň ygtyýarlylandyrylýan görnüşleriniň ýeke-täk sanawyny we ygtyýarlylandyrmagyň ýeke-täk tertibini bellemek; işiň aýry-aýry görnüşlerini ygtyýarlylandyrmak hakyndaky Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmagy üçin ýuridik we fiziki şahslaryň jogapkärçiliginiň kadalaryny bellemek ýaly ugurlardan ybaratdyr.

Kakamyrat Altyyev
(*Turkmenistan*)

LEGAL REGULATION OF THE LICENSE ACTIVITY IN DIGITAL ECONOMICS

In article pressing licencing issues related to economic relations are considered. The special attention is given to problems of legal regulation of licensing and administrative offences in this area. Examples of application of rules of law and official penalty measures in cases of infringement of rules of conducting works in economy according to the licence legislation are presented.

Какамурад Алтыев
(*Туркменистан*)

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО ЛИЦЕНЗИРОВАНИЮ В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ

В статье рассматриваются актуальные вопросы деятельности по лицензированию в сфере экономических отношений. Особое внимание уделяется проблемам правового регулирования лицензирования. Приводятся примеры применения правовых норм в соответствии с законодательством, регулирующим деятельность по лицензированию.

TÜRKMENISTANDA ILATYŇ SAGLYGYNY GORAMAK HAKYNDAKY KANUNÇYLYGYŇ ÖSÜŞI

Hormatly Prezidentimiziň döwletimiziň ykdysady kuwwatyny, syýasy durnuklylygyny, halkara abraýyny artdyrmak, jemgyýetimiziň aň-bilimini, medeniýetini kämilleşdirmek bilen bir wagtda birsyhly tizleşýän depginler bilen ösýän dünýä döwletlerine aýakdaş gitmeklige gönükdirilen syýasatynyň esasy ugurlarynyň biri-de ilatyň saglygynyň we durmuş goraglylygynyň has-da ýokarlanmagyny gazanmaktan ybarat bolup durýar. Ilatymyzyň saglygyny goramak bilen baglanyşykly kadalaşdyryjy hukuk namalary halkara hukugynyň umumy ykrar edilen kadalaryna esaslanmak bilen, bu ugurda ýüze çykýan jemgyýetçilik gatnaşyklarynyň oňyn ýagdaýda çözülmegine ýardam berýär.

Şunuň bilen baglylykda, döwletimiziň Esasy Kanunynyň 52-nji maddasynda: “Her bir adamyň saglygyny gorap saklamaga, şol sanda döwlet saglygy goraýyş edaralarynyň hyzmatlaryndan mugt peýdalanmaga hukugy bardyr” diýen hukuk kadasy bellenilýär. Bu kadanyň Esasy Kanunymyzda berkidilmegi bolsa, hormatly Prezidentimiziň “Döwlet adam üçindir!” diýen şygarynyň Garaşsyz, hemişelik Bitarap Türkmenistan döwletimizde adamyň ömrüniň, onuň saglygynyň döwlet üçin hem, jemgyýet üçin hem ýokary gymmatlyk bolup durýandygynyň hem-de ilatyň sosial goraglylygynyň ygtybarlydygynyň kepillendirmesi hökmünde çykyş edýär.

Hormatly Prezidentimiz ýurdumyzda ilatyň saglygyny goramak hakynda kanunçylygy kämilleşdirmekligi nygtap şeýle belleýär: “Adam üçin iň uly baýlyk onuň saglygydyr. Biz “Saglyk” Döwlet maksatnamasyna laýyklykda, döwletiň we jemgyýetiň durnukly ösüşiniň möhüm şerti hökmünde saglygy goraýyş ulgamyny yzygiderli döwrebap ýagdaýa getirmek üçin ähli tagallalary edýäris. Biz raýatlarymyzyň saglygyny goramak, bagtyýar ýaşamagy üçin amatly şertleri döretmek, halkymyzyň hal-ýagdaýyny has-da ýokarlandyrmak boýunça işleri geljekde hem dowam etmelidiris... Biz bu işe toplumlaýyn çemeleşmelidiris. Şoňa görä-de, bu ugurda kanunçylyk namalaryny seljermäge we kämilleşdirmäge siziň aýratyn ünsüňizi çekmek isleýäris. Eger zerur bolsa, ýokanç we ýokanç däl keselleriň önüni almagyň hukuk, guramaçylyk, ykdysady we durmuş esaslaryny kesgitleýän ýörite kanunlary kabul etmeli. Şeýle etmek bilen, biz sagdyn jemgyýeti kemala getirip bileris” diýip belleýär.

Hormatly Prezidentimiziň: “Adamlaryň baş saglygy XXI asyryň – Türkmeniň Altyn asyrynyň berk binýady bolar” diýip belleýşi ýaly, ynsan saglygyny gorap saklamak, jemgyýetimize sagdyn ýaşayyş-durmuş ýörelgelerini ornaşdyrmak,

döwlet Baştutanymyzyň ilatyň sosial goraglylygyny zygiderli we netijeli üpjün etmek boýunça alyp barýan durmuş-ykdysady syýasatynyň esasy maksatlarynyň biri bolup durýar. Bu babatda hormatly Prezidentimiz: “Döwletimiziň durnukly, jemgyýetimiziň sazlaşykly ösüşini gazanmagyň, raýatlarymyzyň saglygyny goramagyň, abadan we bagtyýar durmuşda ýaşamagyny üpjün etmegiň möhüm şerti hökmünde milli saglygy goraýyş ulgamyny zygiderli kämilleşdirmek we döwrebaplaşdyrmak boýunça döwlet maksatnamalary üstünlikli amala aşyrylýar” diýip belleýär.

Şeýlelikde, milli Liderimiziň öndengörüjilikli ýolbaşçylygynda badalga berlen ilatyň saglygyny goramak hakyndaky kanunçylyk özgertmeleri ýurdumyzyň “Saglyk” Döwlet maksatnamasynyň öňünde durýan wezipeler bilen sazlaşykly alnyp barylýar. Şeýle hem bu ugurda ýüze çykýan jemgyýetçilik gatnaşyklary degişli kanunçylyk namalaryň üsti bilen amala aşyrylýar. Raýatlarymyzyň saglygyny goramak hakyndaky kanunçylygyň zygiderli kämilleşdirilmegi bolsa, bu ulgamyň halkara ülnülerine laýyk getirilmegine ýardam berýär.

Guvanch Ballyev
(Turkmenistan)

DEVELOPMENT OF LEGISLATION IN THE FIELD OF PUBLIC HEALTH PROTECTION IN TURKMENISTAN

One of the main objectives of the Esteemed President’s policy to increase economic strength, ensure political stability, raise the international prestige of our state, improve the education and culture of our society, and bring these areas in line with the highly developed countries of the world, is to ensure a high level of healthcare and social security of the population.

Thus, legislative reforms in the field of public health protection, initiated under the visionary leadership of the Head of State, are carried out in accordance with the provisions outlined in the country’s State Program “Saglyk” (“Health”). Public relations in this area are also regulated by the relevant legislation. And the regular improvement of the legislation on protecting health of our citizens contributes to bringing this system in line with international standards.

Гуванч Баллыев
(Туркменистан)

РАЗВИТИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В ОБЛАСТИ ОХРАНЫ ЗДОРОВЬЯ НАСЕЛЕНИЯ В ТУРКМЕНИСТАНЕ

Одним из основных направлений политики Уважаемого Президента по увеличению экономической мощи, обеспечению политической стабильности, повышению международного престижа нашего государства, совершенствованию образования и культуры нашего общества, и приведению этих областей в соответствии с высокоразвитыми странами мира, является обеспечение высокого уровня здравоохранения и социальной защиты населения.

Таким образом, законодательные реформы в области охраны здоровья населения, инициированные под дальновидным руководством национального Лидера, осуществляются в соответствии с задачами, определенными в Государственной программе страны “Саглык” (“Здоровье”). Общественные отношения в этой сфере также регулируются соответствующим законодательством. А регулярное совершенствование законодательства об охране здоровья граждан помогает привести эту систему в соответствие с международными стандартами.

Amangeldi Baýgeldiýew
(Türkmenistan)

KÄMIL JEMGYÝETIŇ DÖWLETLILIK DÖWRI

Gözbaşyny gadymdan alyp gaýdýan agzybirlik, watansöýüjilik, erkinlikde, garaşsyz ýaşamak, adam mertebesini beýgeltmek, ýokary milli bähbitlerine laýyk gelýän parahatçylyk söýüjilik, açyklyk, goňşular bilen hoşniýetli gatnaşyklarda bolmak, döretmek, gurmak, şeýle hem beýleki halklaryň medeniýetini we dini ni hormatlamak ýaly milli häsiýetdäki umumadamzat filosofiýasy asyrlaryň jümüşinden sünnälenilip gelnen türkmen jemgyýetiniň ösüşini kesgitleýän wajyp görkezijileri bolan milli Garaşsyzlyk we Bitaraplyk ýörelgeleri bu günki günde türkmeniň hakyky döwletliligine öwürldi.

1992-nji ýylyň mart aýynda, mälim bolşy ýaly, Türkmenistan BMG-niň doly hukukly agzalygyna kabul edilýär. 1995-nji ýylyň 12-nji dekabrynda türkmen döwleti özüniň özboluşly oňyn Bitaraplyk ýagdaýyny bütin dünýä jemgyýetçiligine biragyздan ykrar etdirmegi başardy. Bitaraplyk filosofiýasynyň düýp mazmuny parahatçylyk söýüjilik, beýleki döwletleriň içerki işlerine gatyşmazlyk we

olaryň özygtyýarlygyna, çäkleriniň bitewüligine hormat goýmak, halkara harby guramalara we şertnamalara gatnaşmazlyk, açyklyk, ýüze çykyan jedelli meseleleri gepleşikler arkaly çözmäge taýýarlyk ýaly ynsanperwer ideýalary düzýär.

Türkmeniň şeýle döwletlilik ýörelgeleriniň köklerini ata-babalarymyzyň gadymy we müdimi döp-dessurlarymyzdan, has takygy, Oguz handyr Gorkut atadan, Magtymguludan, Görogludan gaýdýan agzybirlik, goňşy döwletler bilen dostlukly, hoşniýetli gatnaşyklarda bolmak, dawa-jenjellere gatyşmazlyk, ejize ganym bolmazlyk, mätäçlere kömek-ýardam bermek ýaly umumadamzat düşüňjeleri düzýär.

Ata-babalarymyzyň akyl paýhasyndan ençeme asyrlaryň dowamynda taryşlanyp, süzülip, sünnälenip gelen garaýyşlardan ugur alnyp, Garaşsyzlyk ýyllary içinde halka daýanyp, hut halkyň ägirt uly döredijilik mümkinçiliklerini açyp, ony doly ulanmak arkaly jemgyýeti özgertmegiň düýp mazmunyny adamlara gönükdirmek, ýagny ilatyň ýaşayyş derejesine, ylym-bilimine, onuň sosial goraglylygyny güýçlendirmeklige ugrukdyrylan hormatly Prezidentimiziň “Döwlet adam üçindir!” diýen syýasaty amala aşyrylýar.

Kämil jemgyýet – bu Garaşsyz, hemişelik Bitarap, Berkarar döwletiň bagtyýarlyk döwründe ykdysady taýdan durnukly we barha depginli ösýän, onuň ýokary netijelerini adamlaryň durmuşyny hil taýdan ýokarlandyrmaga gönükdirilen, milli Lideriniň daşynda has-da jebisleşip, demokratik, hukuk we dünýewi döwletiň binýadyny berkitmegi, raýat jemgyýetiniň esaslaryny döretmegi aňladýar.

Kämil jemgyýetiň häzirkiki ösüş döwründe ýurdumyzy ösdürmegiň has belent sepgitlerine alyp çykmak, has takygy, Garaşsyz, hemişelik Bitarap Türkmenistany hukuk taýdan berk binýatly, ykdysady taýdan ýokary depginlerde durnukly ösýän, kuwwatly, sosial-durmuş babatda abadan, asuda, sebit derejesinde ykdysady bäsleşige ukyply döwlete öwürmek wezipeleri durýar. Şeýle uzakmöhletli strategik wezipeleri durmuşa geçirmek üçin Türkmenistanda döredilýän ähli mümkinçiliklerden peýdalanýan halkymyzyň arasynda berk jebislik, ertirki güne aýdyň ynam, döwlet Baştutanynyň alyp barýan içeri we daşary syýasatyny doly goldaýan raýatlarymyz ruhbelentlik bilen kämil jemgyýeti gurmaga saldamly goşantlaryny goşýarlar.

Milli Liderimiziň şular ýaly halk bähbitli, umumadamzat ähmiýetli, her bir ynsanyň gündelik durmuşyna gönükdirilen syýasatyny dünýäniň 200-e golaý ýurtlarynyň Türkmenistanyň hemişelik Bitaraplygyny biragyndan ikinji gezek hem goldamagy we Kararnama kabul etmegi Gahryman Arkadagymyzyň halkara derejesinde beýik işleriniň dünýäde giň goldawa eýe bolýandygynyň aýdyň subutnamasydyr.

“Türkmenistan – parahatçylygyň we ynanyşmagyň Watany” diýlip yglan edilen 2021-nji ýyl kämil jemgyýete tarap ädilýän ýene bir ynamly gadamdyr.

Amangeldi Baygeldiev
(*Turkmenistan*).

ON THE WAY OF ESTABLISHING COMPREHENSIVELY DEVELOPED SOCIETY

Turkmenistan, since gaining its independence embarked on the way of developed society. It means that the main value in the society is welfare of the people. Just a quarter of the century ago the international community unanimously recognized the permanent neutrality of Turkmenistan aimed at creation of necessary conditions of further development of the Turkmen society. The favourable conditions created for successful realization of this long-term strategy in the country inspire the people united around the President for creative activity.

Favourable climate is also created for good neighbourly relations with different countries, rendering brotherly, humanitarian assistance. The national policy, reflecting international character, is fully supported in the world.

Амангельды Байгельдыев
(*Туркменистан*)

НА ПУТИ СОЗДАНИЯ ВСЕСТОРОННЕ РАЗВИТОГО ОБЩЕСТВА

Туркменистан со времени обретения государственной независимости вступил на путь созидания всесторонне развитого общества, где главной ценностью является человек. Четверть века назад мировое сообщество единогласно признало постоянный нейтралитет Туркменистана, направленного на создание необходимых условий дальнейшего развития туркменского общества.

Создаваемые в стране для успешной реализации этой долгосрочной стратегии благоприятные условия воодушевляют сплоченный вокруг своего Президента народ на творческий труд. Успешное выполнение данной стратегии способствует также созданию благоприятного климата в международных отношениях, оказанию братской помощи и проявлению гуманизма. Проводимая нашей страной внешняя политика находит полную поддержку и единогласное признание во всем мире.

DÖWLET GULLUKÇYSYNYŇ AHLAK ÝÖRELGELERI

Islendik döwletiň berkararlygy döwlet dolandyryşynyň kämilligine bagly. Dolandyryş işiniň kämilligi bolsa, ilkinji nobatda, döwlet edaralarynda işleýänleriň–döwlet gullukçylarynyň hünär ussatlygyna, ahlaklygyna, ýokary derejedäki medeniýetliligine, edepligine bagly.

Döwlet gullukçysynyň etikasy we gulluk özüni alyp barşy hakyndaky kanunyň 2-nji maddasynda döwlet gullukçylarynyň gulluk özüni alyp barşy dogrusynda şeýle diýilýär: **“Gulluk özüni alyp barşy – döwlet gullugynyň ahlak mazmunyna döwletiň we jemgyýetiň talaplaryny beýan edýän kadalaryň jemi, olar döwlet gullukçysynyň öz gulluk işini amala aşyrmagynyň barşynda özüni alyp barşy düzgünleriniň emele getirilmegi üçin esas bolýar.”** [1, 2-nji madda.] Bu kanunda döwlet gullugynyň aýratynlyklary, döwlet gullukçylaryna mahsus bolmaly ahlak-edep kadalar, gulluk etikasy, döwlet gullugynda özüni alyp barmagyň endikleri barada giňişleýin maglumat berilýär.

Nesilden-nesle geçip, asyrlarboýy dowam edip gelýän milli ahlak kadalarymyzda ýokary kämillik we berk ylmy esas bar. Olar halkymyzyň ýaşayyş durmuş dowamatynda-da, milli mirasymyzyň baý gaznasynyň “Kowusnama”, “Gorkut ata”, “Wagzy-Azat”, “Görogly” ýaly pähim-paýhas gorlaryny özünde jemleýän ençeme eserlerinde-de öz beýanyny tapypdyr. Olar edebi-çeper ýa-da jemgyýetçilik eserleri bolman, eýsem, çuň mazmunly ylmy ýazgylary, milli ahlak medeniýetimiziň beýikligini özünde jemleýän baýlyklardyr.

Adamyň şahsyýetine baha berlende, ilkinji nobatda, onuň edebi, tertibi, görüm-göreldesi nazara alynýar. Bu barada beýik söz ussadymyz Magtymguly Pyragy **“Oturyp-turşun görüň”** diýen goşgusynda şeýle diýýär:

Her ýigidiň aslyn bileý diýseňiz,
Märekede oturyp-turşun görüň!

Zenan edebi barada:
Hyrydar bolsaňyz gyza, geline,
Edebin, ekramyn, oturşyn görüň!

Milli Liderimiziň “Döwlet adam üçindir!” diýen parasatly pähiminden ugur alyp, döwlet edaralarynyň gullukçylarynyň esasy wezipesi halka, adamlara hyz-

mat etmeklik bolup durýar. Döwlet gullukçysynyň ilkinji berjaý etmeli zatlarynyň biri hem halkyň döwlet edaralaryna ýüz tutup gelýän wekillerini göwnejaý kabul etmek we olaryň arz-şikayatlarydyr tekliplerini diňlemegi başarmakdyr. Sebäbi döwlet gullukçysy – döwletin ýüzi. Döwlet gullukçylarynyň esasy wezipesi hem halk köpçüligi bilen gönüden-göni baglanyşykly bolup durýar. Adamlar bilen aragatnaşyk etmekde, mähremligi aňlatmakda söz adamzadyň iň uly gymmatlygydyr.

Hut şu sebäpli hem, Magtymgulynyň goşgularynyň mazmuny we estetiki garaýyşlary adamkärçiligiň belent hem asylyly sypatlaryna, adam ruhunyň gözelliklerine, täsinliklerine ýugrulandyr. Şeýle-de beýik söz usadymyzyň döredijiliginde kalp mähremligi, arassalygy we mylaýymlygy söz we onuň manysy hakyndaky şireli setirler eriş-argaç bolup geçýär:

Asla adamzada aýy söz urma,
Pahyra-misgine delalat ýagşy

– diýip bellemek bilen, durmuşyň dowamynda adamyň özünde oňat gylyk - häsiýeti ösdürip kemala getirmelidigini nygtaýar.

Lachin Hudayberdiyeva
(Turkmenistan)

MORAL PRINCIPLES OF A STATE SERVANT

The stability of any state depends on the perfection of public administration. The perfection of governance depends, first and foremost, on the professionalism, morality, a high competence level of employees of state institutions.

Turkmen people's moral standards have been passed down from generation to generation. They are reflected in many works of the rich fund of our national heritage, rich scientific writings are treasures that embody the greatness of our national moral culture.

The content and aesthetics of Magtymguly's poems are focused on the high and noble qualities of humanity.

Лачин Худайбердыева
(Туркменистан)

НРАВСТВЕННЫЕ ПРИНЦИПЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО СЛУЖАЩЕГО

Стабильность любого государства зависит от совершенства государственного управления. Совершенство управления зависит, прежде всего, от профессионализма, нравственных качеств служащих, высокого уровня образованных сотрудников государственных структур.

Моральные нормы туркменского народа, которые передавались из поколения в поколение, нашли яркое художественное воплощение во многих произведениях богатого национального наследия. Эти шедевры художественного творчества воплощают величие нашей национальной нравственной культуры.

Содержание и эстетика произведений Махтумкули сосредоточены на воспевании высоких и благородных качеств личности, красоты и духовного богатства человека.

Jemile Hommaýewa
(Türkmenistan)

TÜRKMENISTANDA GARAŞSYZLYK ÝYLLARYNDA KAZYÝET ULGAMYNÝŇ KÄMILLEŞDIRILIŞI

Türkmenistanyň Konstitusiýasynda bellenilişi ýaly, Türkmenistanda kazyýet häkimiýeti diňe kazyýetlere degişlidir. Kazyýet häkimiýeti Türkmenistanyň Ýokary kazyýeti we kanunda göz önünde tutulan beýleki kazyýetler tarapyndan amala aşyrylýar. Adatdan daşary kazyýetleriň we kazyýetiň ygtyýarlyklary berlen gaýry gurluşlaryň döredilmegine ýol berilmeyär.

Türkmenistan Garaşsyzlygyny alandan soň, Türkmenistanyň kazyýet ulgamyny has-da kämilleşdirmek, maksady bilen, 1996-njy ýylda Türkmenistanda ýeke-täk kazyýet ulgamy döredildi. 1997-nji ýylda harby kazyýetler ýatyrylyp, olaryň ygtyýarlyklary raýat kazyýetlerine berildi. Şeýle-de emläk jeddelerine ýokary hilli garamagy we kazyýet kararlarynyň netijeli ýerine ýetirilmegini üpjün etmek maksady bilen, 2000-nji ýylyň 14-nji fewralynda Türkmenistanyň Arbitraž kazyýeti döredildi. Arbitraž kazyýet önümçiligi welaýat we Aşgabat şäher kazyýetleri, Türkmenistanyň Arbitraž kazyýeti hem-de Türkmenistanyň Ýokary kazyýeti

tarapyndan ykdysady hukuk gatnaşyklaryndan ýa-da dolandyryş çygryndaky hukuk gatnaşyklaryndan gelip çykýan jedelleri çözmek arkaly amala aşyrylýar.

Türkmenistanda Ýokary Kazyýet, welaýat hukuklary bolan şäher kazyýetleri şeýle hem Türkmenistanda sebit hukuklary bolan etrap kazyýetleri we şäher kazyýetleri işleýär. Kazyýet häkimiýeti kanun çykaryjy we ýerine ýetiriji häkimiýetlerden garaşsyz işleýär. Kazyýet häkimiýeti raýat, arbitraž, administratiw we jenaýat kazyýet önümçiligi arkaly amala aşyrylýar.

Türkmenistanyň “Kazyýet hakyndaky” kanunyna laýyklykda Türkmenistanda adyl kazyýetlik taraplaryň hukuklarynyň hem azatlyklarynyň deňligi we bäsleşigi esasynda, şeýle hem haýsy millete degişlidigine, teniniň reňkine, jynsyna, gelip çykyşyna, emläk hem wezipe ýagdaýyna, ýaşayan ýerine, diline, dine garaýşyna, syýasy ygtykadyna, haýsy partiýa degişlidigine ýa-da hiç partiýa degişli däldigine, şonuň ýaly-da Türkmenistanyň kanunlarynda göz önünde tutulmadyk başga ýagdaýlara garamazdan hemmeleriň kanunyň we kazyýetiň önünde deňligi esasynda amala aşyrylýandygy ykrar edildi.

Ýokary Kazyýet iň ýokary kazyýet edarasy bolup, hususan-da, raýat, kazyýet, administratiw we jenaýat işlerine kazyýet işlerinde göz önünde tutulan görnüşlerde garalmagyna gözegçilik edýär. Ýokary kazyýet başlykdan, onuň orunbasarlaryndan, kazylardan, kazyýet oturdaşlaryndan ybaratdyr.

2015-nji ýylda Türkmenistanyň Raýat iş ýörediş kodeksi kabul edilip, 2016-njy ýylyň 1-nji iýulyndan güýje girdi. Täze kabul edilen Türkmenistanyň Raýat iş ýörediş kodeksi boýunça raýat işlerine birinji basgançakly kazyýetde – kazy tarapyndan ýekelikde; nägilelik we gözegçilik basgançakly kazyýetde – kazylaryň düzüminde – başlyklyk ediji we azyndan iki kazy tarapyndan seredilýär. Bu kadanyň kabul edilmegi bilen raýat işleri boýunça kazyýet mejlisinde sowet döwründe kabul edilen halk oturdaşlar instituty ýatyryldy. Ýokary Kazyýet, kazyýet prosesiniň tejribesini öwrenýär we jemleýär, kazyýet işini ýöretmek hem-de kazyýet kararlaryny ýerine ýetirmek boýunça işleri gurnaýar, statistiki maglumatlary seljerýär, jemleýär we kazyýet işlerine garalanda kanunçylygyň ulanylmagy barada kazyýetlere giňişleýin düşündirişler berýär.

Jemile Hommayeva
(Turkmenistan)

IMPROVEMENT OF THE JUDICIAL SYSTEM OVER THE YEARS OF INDEPENDENCE IN TURKMENISTAN

In Turkmenistan, the judiciary belongs only to the courts. Judicial power is exercised by the Supreme Court of Turkmenistan and other courts as provided by

law. The establishment of extraordinary courts and other structures authorized as the courts is not allowed. The judiciary operates independently of the legislative and executive powers. Judicial power is exercised through civil, arbitration, administrative, and criminal proceedings.

Джемиле Хоммаева
(Туркменистан)

РАЗВИТИЕ СУДЕБНОЙ СИСТЕМЫ В ТУРКМЕНИСТАНЕ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

Судебная власть в Туркменистане принадлежит только судам и осуществляется Верховным судом Туркменистана и другими судами, предусмотренными законом. Создание чрезвычайных судов и иных структур, наделенных полномочиями суда, не допускается. Судебная власть самостоятельна и действует независимо от законодательной и исполнительной властей. Судебная власть осуществляется посредством гражданского, арбитражного, административного и уголовного судопроизводства.

Bäşim Rahmanow
(Türkmenistan)

TÜRKMENISTANDA DÖWL ET GULLUKÇYLARYNYŇ EKOLOGIK MEDENIÝETINI ÝOKARLANDYRMAK

Türkmenistanyň Konstitusiýasyna laýyklykda ýurtda tebigaty goraýyş kanunçylygynyň yzygiderli ulgamy döredildi, onuň esasy wezipesi döwletiň daşky gurşawy goramaga, onuň baýlyklaryny aýawly peýdalanmaga we ekologik ýagdaýy gowulandyrmaga gönükdirilen syýasatyny hukuk taýdan üpjün etmekdir. Bu meseleäniň wajyplygy barada Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow şeýle belleýär: “Biziň ata-babalarymyz gadymy döwürlerden bäri tebigat bilen sazlaşykly ýaşamak we onuň peşgeşlerinden netijeli peýdalanmak ukypalaryny kämil derejä ýetiripdirler, öz durmuş ýörelgelerini iň ýokary derejä çenli kämilleşdiripdirler. Bu bolsa olara mähriban topragymyzda ähli işleri ussatlarça alyp barmakda, maddy gymmatlyklary döretmekde Beýik ýüpek ýolunyň täzeçe hereket etmegine işjeň gatnaşmakda, öz döwrüniň wezipeleriniň mynasyp çözgütlerini tapmakda ýardam beripdir”.

Hereket edýän kanunçylyk Türkmenistanyň töwerekdäki gurşawy goramak boýunça halkara ylalaşyklara we maksatnamalara goşulmagyny, şeýle hem olarda

göz önünde tutulan düzgünnamalary berjaý etmegini ýeterlik hukuk mümkinçiligi bilen üpjün edýär. Munuň üçin zerur bolan hukuk, gurmaçylyk, ykdysady we durmuş (sosial) şertleri döredilendir; beýle ýagdaýyň döredilmegine Türkmenistanyň Prezidentiniň töwerekdäki gurşawy goramaga, onuň baýlyklaryny aýawly peýdalanmaga we ekologik ýagdaýy sagdynlaşdyrmaga gönükdirilen ekologiýa syýasaty amatly şert döredýär.

Birleşen Milletler Guramasynyň mejlisinde, “Rio+20” durnukly ösüş boýunça maslahatynda öňe sürülen üç sany konwensiýasy: “Biodürlülük baradaky”, “Çölleşmäge garşy göreş”, “Howanyň üýtgemegi baradaky” halkara konwensiýalary we beýleki wajyp başlangyçlarynyň dünýä jemgyýeti tarapyndan goldanmagy bu meseleleriň örän wajyplygyny subut edýär. Şeýle-de Hazar deňziniň ekologik meseleleri Aral deňziniň ekologik heläkçiligi boýunça öňe süren meseleleri, hem-de GDA döwletlerinde 2013-nji ýylyň “Ekologiýa medeniýeti we daşky gurşawy goramak ýyly” diýlip yglan edilmegi bilen baglylykda, “Tebigaty goramak hakyn-da”, “Döwletiň tebigy goralýan çäkleri hakyn-da”, Döwlet goraghanalarynyň tipli düzgünnamasy “Türkmenistanyň Sanitariýa” Kodeksi, “Atmosfera howasyny goramak hakyn-da”, “Ozon gatlagyny goramak hakyn-da”, “Döwlet ekologiýa ekspertizasy hakyn-da”, “Haýwanat dünýäsini goramak we rejeli peýdalanmak hakyn-da” kanunlary, “Türkmenistanyň Tokaý kodeksi” we beýleki kadalaşdyryjy namalary durmuşa geçirmekde hem-de bu meseleleri dolandyrmakda döwlet gullukçylarynyň ekologik medeniýetini ýokarlandyrmagyň wajyp orny bardyr.

Rio-de-Žaneýro konwensiýalarynyň düzgünleriniň berjaý edilmeginiň mümkinçiliklerini güýçlendirmegiň zerur düzüm bölegi ekologik bilimiň we terbiýäniň mundan beýläk hem kämilleşdirilmegi, orta, ýörite orta we ýokary mekdepler we ýokary okuw mekdeplerinden soňky okuwlar bilim ulgamyna “Ekologiýa” dersiniň girizilmegi hem-de bu babatda kadalaşdyryjy namalaryň yzygider kabul edilmegi we olary durmuşa ornaşdyrylmagynyň monitoringini geçirmek bolsa döwlet gullukçylarynyň ekologik aňny hem-de medeniýetini ýokarlandyrmak meseleleriniň wajyplygyny ýüze çykarýar.

Bazar şertlerinde ýurduň bäsleşige ukyplylygyny, milli ykdysadyýetiň ýokary depginlerde ösdürilmegini üpjün etmekde döwlet gullukçylarynyň ekologik medeniýetiniň ýokarlandyrylmagynyň ekologik meseleler bilen baglanyşykly çözgütleriň dogry kabul edilmegi ýokarda agzalan görkezijileriň netijeliligini gazanmakda wajyp orny tutýar. Berkarar döwletiň bagtyýarlyk döwründe türkmen halkynyň durmuş-ýaşayş şertlerini dünýäniň ösen döwletleriniň derejesine ýetirmekde, şol bir wagtda tebigatyň goraglylygyny üpjün edip, ýurduň halk hojalygynyň pudaklarynyň ähli ulgamlarynda giň köpçüligiň dygkatyna ekologik aň we terbiýe bilimlerini çuň manyda ýetirmekde, Türkmenistanyň Prezidentiniň ekologiýa syýasatyny

durmuşa geçirmekde döwlet gullukçylarynyň ekologik medeniýetini ýokarlandyrmagyň ýurduň durnukly ösüşinde türkmen halkynyň geljekki nesilleriniň we tutuş adamzadyň bagtyýar durmuşynda öz ornuny tapar.

Bashim Rahmanov
(*Turkmenistan*)

UPGRADING ECOLOGICAL CULTURE OF TOURISM EMPLOYEES

High requirements are made to tourism employees, who should possess good ecological knowledge and modern ecological culture for correctness of various decisions in the field of preservation of the environment.

Achieving the purposes of a sustainable development undertaken by the country, as well the further increase in a standard of life of the Turkmen people, and raising these indicators to level of the advanced countries will provide the happy future for the rising generation.

Бяшим Рахманов
(*Туркменистан*)

ПОВЫШЕНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ

В Туркменистане высокими темпами развивается национальная экономика в условиях рыночных отношений, что требует подготовки соответствующих высококвалифицированных кадров государственных служащих. В условиях рынка образованный и компетентный государственный служащий является важным фактором создания основ национальной промышленности и инновационной экономики в целом. Для обеспечения устойчивого развития экологическая культура государственного служащего является одним из приоритетных показателей его компетенции.

Подготовка управленческих кадров государственных служащих с учетом экологической компетенции в будущем явится одним из основных факторов устойчивого развития национальной экономики.

PARLAMENTIŇ KONSTITUSION ESASLARYNYŇ KÄMILLEŞDIRILIŞI

Kanun çykaryjy häkimiýetiň wezipesini ýerine ýetirmek üçin umumy döwlet wekilçilikli edara döredilýär. Dünýä tejribesinde döwletiň kanun çykaryjy wekilçilikli edarasy “Milli ýygnak”, “Halk ýygnagy”, “Döwlet ýygnagy”, “Kongres”, “Mejlis” we “Parlament” atlary bilen bellidir. Dünýä tejribesinde “Parlament” adalgasy giňden ýaýran. “Parlament” adalgasy latyn we iňlis dilinde “parlament”, şeýle hem fransuz dilinde “parler” diýlip ulanylyp, türkmençe “gepleýär” diýmekligi aňladýar. Häzirki zaman parlamenti, munuň özi halkyň erkinligini, garaşsyzlygyny aňladýan, kanunlary kabul etmek ýoly bilen jemgyýetçilik gatnaşyklaryny düzgünleşdirýän, ýokary wezipeli şahsyýetleriň we ýerine ýetiriji häkimiýetiň işine gözegçiligi amala aşyran halkyň ýokary wekilçilikli edarasydur.

Milli Liderimiziň belleýşi ýaly: “Döwlet häkimiýetiniň aýratyn şahasy hökümünde Parlament ýurduň syýasy, ykdysady we jemgyýetçilik durmuşynda halk demokratiýasyny berkarar etmegiň aýrylmaz guralydyr. Sebäbi, dünýäniň çalt umuňlaşýan häzirki şertlerinde Garaşsyz döwletimiziň halkara tejribesine daýanýan kanun çykaryjy edaralary hem kämilleşýär we özgerýär”.

“Türkmenistanyň Konstitusiýasyny güýje girizmegiň tertibi hakynda” Türkmenistanyň Kanuny esasynda 1992-nji ýylyň 18-nji maýyndan başlap öňki Ýokary Soweti Mejlis diýlip atlandyrylyp başlanyldy. Şeýlelikde 1992-nji ýylda kabul edilen Türkmenistanyň Konstitusiýasynyň 3-nji bölüminiň 4-nji babynda Türkmenistanyň Mejlisi kanun çykaryjy edaradygy, 50 sany deputatdan ybaratdygy we olaryň hukuk ýagdaýlary, Mejlisiň ygtyýarlygy we beýleki kadalar bellenen. Bu bap jemi 13 maddany (62–74 maddalar) öz içine alýar.

2003-nji ýylyň konstitusiion özgertmeleriniň netijesinde kanun çykaryjylyk wezipeleri Türkmenistanyň Halk Maslahaty bilen Türkmenistanyň Mejlisiniň arasynda bölünýär. Ýagny, kanun çykaryjylyk wezipelerini amal etmek döwletiň iki sany wekilçilikli edaralarynyň arasynda paýlandy. Mundan başga-da Mejlis aýry-áýry meseleler boýunça Türkmenistanyň Prezidentine kanun çykarmak hukugyny bermek baradaky kadalar hem Konstitusiýada berkidilen. Emma 2008-nji ýylda Halk Maslahaty kanun çykaryjy häkimiýet düzüminden aýryldy. Türkmenistanyň Halk Maslahaty tarapyndan kabul edilen namalary üýtgetmäge we ýatyrmaga bolan hukugy degişlilikde Türkmenistanyň Prezidentiniň we Türkmenistanyň Mejlisiniň ygtyýaryna degişli edildi.

Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň ýolbaşçylygyn-da 2020-nji ýylda Türkmenistanyň Parlamentiniň konstitusion kadalaryny kämilleşdirmek, düzümini üýtgetmek boýunça taryhy özgertmeler amala aşyryldy. Oňa laýyklykda Türkmenistanyň Mejlisi Türkmenistanyň Milli Geňeşi (Parlament) diýlip atlandyryldy. Türkmenistanyň Milli Geňeşiniň iki palatadan – Halk Maslahatyndan we Mejlisden ybaratdygy, palatalaryň düzümi, hukuk ýagdaýy we beýleki täze konstitusion kadalar berkidildi.

Hormatly Prezidentimiz: “Milli Parlamentimiziň hil taýdan täze, iki palataly gurluşynyň döredilmegi bolsa, Garaşsyz ýurdumyzy mundan beýläkde ösdürmeğiň hukuk binýadyny berkitmek we döwlet häkimiýet edarasynyň işiniň netijeli bolmagyny ýokarlandyrmak üçin oňaly şertleri döreder” diýip örän ýerlikli belleýär. Çünki Parlamentiň düzüminiň üýtgemegi, konstitusion-hukuk esaslarynyň kämilleşdirilmegi döwletiň kanun çykaryjylyk edarasynyň işini has hem ýokarlandyryr. Bu özgertmeler Parlamentiň ygtyýarlygynyň çäginde gözegçilik wezipelerini yerine ýetirmek üçin oňyn täsirini ýetirer.

Ilmet Hanmedov
(*Turkmenistan*)

IMPROVEMENT OF THE CONSTITUTIONAL BASIS OF THE PARLIAMENT

In his paper, the author examines the improvement of the constitutional foundations of the Parliament since the Independence of Turkmenistan. The Constitution of Turkmenistan is being analyzed. The transition to a two-chamber structure and the legal status thereof are discussed.

Ильмет Ханмедов
(*Туркменистан*)

РЕФОРМЫ КОНСТИТУЦИОННЫХ ОСНОВ ПАРЛАМЕНТА

В данной работе автор исследует реформы конституционных основ Парламента с момента обретения Туркменистаном государственной независимости. Анализируются положения Конституции Туркменистана, высказываются мнения о двухпалатной система и их статусе.

TÜRKMENISTANYŇ JENAÝAT HUKUGYNDÄ JENAÝATYŇ PREDMETI BARADAKY TAGLYMATYŇ ÖSÜŞI

Türkmenistanyň Konstitusiýasynda Türkmenistanda jemgyýetiň we döwletiň iň ýokary gymmatlygy adamdyr diýlip bellenilýär [1, 4-nji madda]. Bu konstitusiýon hukuk kadasy demokratik, dünýewi we hukuk döwleti bolan Türkmenistanda adamyň we raýatyň hukuklarynyň we azatlyklarynyň baş gymmatlyk hökmünde ykrar edilýändigini, döwlet tarapyndan goralýandygyny, üpjün edilýändigini we kepillendirilýändigini aňladýar. Jemgyýetçilik özgertmeleriniň ösüşinde islendik döwletiň netijeli milli hukuk ulgamynyň döredilmeginiň möhüm ähmiýeti bardyr. Sebäbi hukuk döwletinde esasy mesele jemgyýetçilik durmuşynyň ähli görnüşlerinde kanunyň hemme zatdan ýokary tutulmagynyň üpjün edilmegidir. Kanunlaryň jemgyýetde hemmeler tarapyndan doly we gysarnyksyz ýerine ýetirilmegini üpjün etmek bolsa, diňe olar döwrebap bolan we jemgyýetçilik düzgünleşdiriş zerurlyklaryny kanagatlandyran halatynda mümkindir. Şu wajyp wezipeleri netijeli amala aşyrmak işinde jenaýat hukugyna ähmiýetli orun degişlidir. Şeýlelikde, jenaýat hukugy ylmyň, hususan-da, jenaýatyň predmeti baradaky taglymatlaryň, ylmy garaýyşlaryň we nazary bilimleriniň ýurdumyzyň hukuk döredijilik hem-de hukuk ulanyjylyk tejribesinde möhüm ähmiýeti bardyr. Köp ýagdaýlarda jenaýatyň predmeti jenaýatyň düzüminiň maddalaşdyryjy alamaty hökmünde çykyş edip, jenaýat jogapkärçiliginiň çäklerine täsir edýär. XXI asyrdaky ylmyň we tehnikanyň ösmegi, jemgyýetde maglumatyň has uly ähmiýete eýe bolmagy, jenaýat hukugy tarapyndan jemgyýetçilik durmuşynyň dürli çygyrlarynda ýüze çykyan jemgyýetçilik gatnaşyklaryny netijeli kadalaşdyrmaklyk wezipelerini belli bir derejede çylşyrymlaşdyrdy. Şunlukda elektron pullar, maglumat, energiýanyň dürli görnüşleri, intellektual eýeçiligiň obýektleri ýaly maddy däl gymmatlyklary we olar bilen bagly gatnaşyklary jenaýat hukuk taýdan düzgünleşdirmek hem-de olaryň goraýgyny has-da netijeli üpjün etmek meselesi häzirkiki wagtda möhüm ähmiýete eýedir. Şeýlelikde jenaýatyň predmetiniň möhüm jenaýat-hukuk ähmiýeti we wajyplygy, bu ugurdaky geçirilýän ylmy seljerişleriň ýurdumyzyň hukuk goraýyş ulgamynyň netijeli hereket etmeginiň wajyp şertleriniň biri bolup durýandygyny häsiýetlendirýär. Beýan edilenleriň esasynda, jenaýatyň predmetiniň düşünjesi, jenaýatyň düzüminde onuň orny we ähmiýeti bilen bagly nazary meseleler boýunça ýörite ylmy seljerişleri geçirmeklik, häzirkiki wagtda ýurdumyzyň milli jenaýat hukuk ylmyňyň önünde duran wajyp wezipeleriň biri bolup durýandyr.

Parahat Durdiev
(*Turkmenistan*)

DEVELOPMENT OF THEORY OF OBJECT OF CRIME IN CRIMINAL LAW OF TURKMENISTAN

Scientific views on object of crime in particular and in theory of science of criminal law as a whole has significant meaning both, in law making and in law applying activity. Identifying the object of crime significantly helps to clarify the true direction of crime. In the 21st century the objective procedures of informatization deeply changed material basis of existence of society, identified the necessity of more effective protection of social bonds which are formed regarding non-material factors of social life as cashless money, non-documental securities, several types of energy, information and the objects of intellectual property.

Thus, the correct understanding of the object of crime is of great significance in criminal law.

Парахат Дурдыев
(*Туркменистан*)

РАЗВИТИЕ ТЕОРИИ О ПРЕДМЕТЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ ТУРКМЕНИСТАНА

Научные взгляды о предмете преступления в частности и теории науки уголовного права в целом, имеют немаловажное значение и в правотворческой и правоприменительной деятельности. Установление предмета преступления в значительной степени способствует выявлению истинной направленности преступления. В XXI веке объективные процессы информатизации настолько изменили материальные основы существования общества, выявило необходимость более эффективной защиты социальных связей, складывающихся по поводу невещественных факторов социальной жизни - безналичных денег, бездокументарных ценных бумаг, различных видов энергии, информации, объектов интеллектуальной собственности.

Таким образом, правильное понимание предмета преступления имеет большое уголовно-правовое значение.

SANLY HYZMATLARYŇ HUKUK BINÝADY

Hormatly Prezidentimiziň Karary bilen “Türkmenistanda ylym ulgamyny 2020–2025-nji ýyllarda sanly ulgama geçirmegiň Maksatnamasyny” we ony durmuşa geçirmegiň meýilnamasynyň tassyklanmagy bilim ulgamynyň ösüşi ykdysadyýet bilen berk baglanyşyklydyr. “Elektron resminama, elektron resminama dolanyşygy we sanly hyzmatlar hakynda” Türkmenistanyň Kanunynyň durmuşa geçirilmegi, milli ylym ulgamyny dünýä derejesinde mundan beýläk-de ösdürmekde, ony jemgyýetimiziň isleglerine laýyk getirmekde, ylmy barlaglaryň netijeliligini ýokarlandyrmakda täze bir basgançaga çykмага mümkinçilik berer.

Kanunyň özünde elektron resminamanyň kanunçylyk namalary esasynda düzülen elektron, resminama dolanyşygynyň subýektleriniň arasyndaky ylalaşyklar bilen kesgitlenilen talaplara laýyk gelmelidigini görkezýär. Esasan-da, häzirki zaman elektron resminamany bermegiň görnüşleri, gurluşy, rekwizitleri, resminamanyň nusgasy we asyl nusgasy, kagyz göterijidäki resminamanyň we olaryň nusgalarynyň hukuk derejesi, goraglygy, ýaýradylmagy gadagan edilen ýa-da çäklendirilen maglumatlary özünde saklaýan elektron resminamalary, arhiwleri hem-de kazyýetde ýa-da beýleki ygtyýarly edaralarda subutnama hökmünde ulanylmagy, notarial taýdan tassyklanylmagy, daşary ýurt döwletiniň kanunçylyk kadalaryna we halkara standartlaryna laýyklykda döredilen elektron resminamanyň ykrar edilmegi ähli fiziki we ýuridik taraplaryň awtorlyk hukuklary bilen bagly hyzmatlaryň esasy görnüşleriniň biridir.

Elektron resminama dolanyşygynyň maksatlary we wezipeleri ähli edara kärhanalaryň, pudaklaryň içindäki maglumat alyş-çalşygyny döwrebap guramagyň esasynda, döwlet dolandyrylyşynyň netijeliligini kabul etmek we akymalaryň has netijeli usullaryny saýlamak, gözegçilik we maglumat - aragatnaşyk tehnologiýalaryny ulanmagyň binýadynda, howpsuzlyk derejesini ýokarlandyrmak we sanly hyzmat dolanyşygynyň maglumat serişdeleriniň ýaşyrynlygyny, bitewüliligini we elýeterligini üpjün etmekden ybaratdyr.

Kanunda kesgitlenilen sanly hyzmatlaryň babynda döwlet häkimiýet edaralary, ýerli öz-özünü dolandyryş edaralary, gaýry ýuridik we fiziki şahslar, şol sanda kiçi we orta telekeçiligiň subýektleri tarapyndan hyzmatlaryň sanly görnüşde edilmegi, sanly hyzmatlaryň maksatlary, hyzmatlaryň esasy ugurlary hem-de goşundysynyň çygyrlary, elektron görnüşdäki tölegler we söwda çygrynda iş amala aşyrylanda ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak meýletin ýa-da

Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde kazyýetiň çözüdi boýunça geçirilýändigini görkezilendir.

Elektron resminama, elektron resminama dolanyşygy we sanly hyzmatlar babatynda döwlet kadalaşdyryjysy bolsa, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ygtyýarlylygyna düzgün edýär. Oňa laýyklykda Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň döwlet syýasatyny kesgitleýär, kadalaşdyryjy hukuk namalaryny kabul edilýän döwlet häkimiýet edaralarynyň işini düzgünleşdirýär, maksatnamalaryň işlenip taýýarlanylmagy we ýerine ýetirilmegini gurnaýar, döwlet edaralarynyň wezipelerini kesgitleýär we elektron resminama dolanyşygy we sanly hyzmatlar babatynda Türkmenistanyň kanunçylygynda onuň ygtyýarlylygyna degişli edilen beýleki wezipeleriň amala aşyrylmagyny üpjün edýär.

Umuman aýdanymyzda, Türkmenistanyň “Elektron resminama, elektron resminama dolanyşygy we sanly hyzmatlary hakynda” Türkmenistanyň kanuny döwlet häkimiýet edaralarynyň, ýerli öz-özüni dolandyryş edaralarynyň, gaýry ýuridik we fiziki şahslaryň, şol sanda kiçi we orta telekeçiligiň subýektleriniň hyzmatlaryň sanly görnüşinde aragatnaşygynyň kepillendirilişiniň ýene-de bir gezek aýdyň subutnamasydyr.

Annajahan Batyrova, Babajan Gochmyradov
(Turkmenistan)

LEGAL FRAMEWORK FOR DIGITAL SERVICES

The implementation of the Law on Electronic Document, Electronic Management System and Digital Services will allow taking a new step forward in further developing the national science system at the global level, bringing it in line with the needs of our society, and increasing the efficiency of scientific researches.

On March 14, 2020, President Gurbanguly Berdimuhamedov signed the Law of Turkmenistan “On Electronic Document, Electronic Management System and Digital Services” the implementation of which closely relates to the policy being pursued in the country in this area.

Аннаджахан Батырова, Бабаджан Гочмурадов
(Туркменистан)

ПРАВОВАЯ БАЗА ЦИФРОВЫХ УСЛУГ

Реализация “Закона об электронном документообороте и цифровых услугах” позволит нам сделать новый шаг вперёд в деле дальнейшего развития национальной системы науки на глобальном уровне, приведении её в соответствие с потребностями нашего общества, повышения эффективности научных исследований.

14 марта 2020 года Президент Туркменистана Гурбангулы Бердымухамедов подписал Закон Туркменистана “Об электронном документе, электронном документообороте и цифровых услугах”, реализация которого тесно взаимосвязана с проводимой в стране политики в этой области.

Jumamuhammet Annamammedow, Goçmyrat Myradow
(Türkmenistan)

SANLY BANK HYZMATLARYNYŇ GIŇ MÜMKINÇILIKLERI

Hormatly Prezidentimiziň döredijilikli başlangyçlary bilen kabul edilen “Türkmenistanda 2019–2025-nji ýyllarda sanly ykdysadyýeti ösdürmegiň Konsepsiýasynda” milli ykdysadyýetimiziň pudaklarynda sanly ulgamy ornaşdyrmak meselesine aýratyn üns berilýär.

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwrüniň “Türkmenistan–parahatçylygyň we ynanyşmagyň Watany” ýylynda Sanly ykdysadyýeti ösdürmegiň Konsepsiýasynda göz önünde tutulan wezipeleriň amala aşyrylmagyny üpjün etmek, milli ykdysadyýetimiziň pudaklarynda sanly ulgamlary giňden ornaşdyrmak arkaly, ýokary tehnologiýaly we bäsdeşlige ukyply sanly ykdysadyýeti ösdürmek maksady bilen, hormatly Prezidentimiziň kabul eden kararyna laýyklykda “Türkmenistanda sanly ykdysadyýeti ösdürmegiň 2021–2025-nji ýyllar üçin Döwlet maksatnamasyny hem-de şu maksatnamany amala aşyrmak boýunça ýerine ýetirilmeli çäreleriň Meýilnamasy” tassyklandy.

Konsepsiýada hem-de maksatnamada we ony ýerine ýetirmek boýunça meýilnamada göz önünde tutulan maksatlara ýetmek we bu ugurda milli ykdysadyýetimizi sanly ulgam arkaly ösdürmek boýunça ýurdumyzyň karz edaralary hem yzygiderli işleri amala aşyrýarlar.

Häzirki döwürde döwrebap ösen innowasion sanly maglumat-aragatnaşyk tehnologiýalaryna daýanýan ykdysadyýetiň görnüşlerini ösdürmek döwlet syýasatynyň ileri tutulýan ugurlarynyň biri hökmünde kesgitlendi.

Milli Liderimiz häzirki zaman bank hyzmatlaryny, elektron tölegleri ornaşdyrmagy çaltlandyrmagyň hem-de nagt däl hasaplaşyk ulgamyny giňeltmegiň, durnukly pul dolanyşygy üçin zerur şertleri döretmegiň ähmiýetine ünsi çekmek bilen, milli bank ulgamyna ynamy we onuň özüne çekijiligini ýokarlandyryp, berilýän karzlaryň netijeli bolmagyny hem-de wagtynda gaýtarylmagyny üpjün etmegiň möhümdigine uly ähmiýet berýär. Hususy pudagyň fiziki we ýuridik şahslaryna pul goýumlaryny çekmegiň we olary bermegiň tertibiniň ýönekeýleşdirilmegi, şeýle hem, banklaryň arasynda bäsleşigi döretmek arkaly hyzmatlar üçin töleglere gaýtadan seretmegiň zerurdygyny belledi. Şunuň bilen baglylykda, ýurdumyzyň karz edaralary tarapyndan sanly ulgam arkaly bank hyzmatlaryny ösdürmek bilen bagly giň gerimli işleri yzygiderli esasyda alnyp barylýar.

Ýurdumyzda ähli ulgamlar bilen bir hatarda bank ulgamy hem yzygiderli esasyda kämilleşýär, ösýär we özgerýär. Müşderilere edilýän bank hyzmatlarynyň hilini ýokarlandyrmak, sanly bank hyzmatlarynyň görnüşlerini artdyrmak, milli ykdysadyýetimiziň ösüşiniň ileri tutulýan ugurlarynyň hatarynda görkezilýär. Bu ulgamyň işiniň yzygiderli esasyda ösdürilmegi ýurdumyzyň milli ykdysadyýetiniň bäsdeşlige ukyply innowasion ösüşini üpjün etmegi, dünýä ykdysady giňişligine goşulýşmagy, ilatyň ýaşayyş-durmuş şertlerini dünýäniň öňdebaryjy ýurtlarynyň derejesine ýetirilmegi üçin wajyp bolup durýar.

Şu nukdaýnazardan, sanly bank hyzmatlary babatynda geçirilýän özgertmeler bank bazaryna gatnaşyjylaryň we müşderileriň arasyndaky gatnaşyklaryň düýpli üýtgemegini tapawutlandyryýar, hyzmatlaryň tizliginiň artdyrylmagyny hem-de hyzmat etmekligiň dürli ugurlaryny peýdalanmak arkaly müşderileriň wagtyny tygşytlýar. Şunuň bilen baglylykda, hödürlenýän sanly bank hyzmatlarynyň görnüşleriniň artmagyna hem-de edilýän hyzmatlaryň elýeterlilikini üpjün etmäge banklaryň we müşderileriň arasyndaky gatnaşyklary düýbünden täze derejä çykarýar.

Ýurdumyzda bank ulgamynyň işini döwrebaplaşdyrmak hem-de bu ulgama halkara bank tejribesiniň iň öňdebaryjy usulyýetini, döwrebap ösen innowasion sanly tehnologiýalary ornaşdyrmak, pul serişdeleriniň kadaly dolanyşygyny üpjün etmek sanly töleg ulgamlaryny kämilleşdirmek işleri esasy wezipeleriň hatarynda durýar. Ýurdumyzda sanly programma-tehniki serişdeler, sanly maglumat-aragatnaşyk serişdeleri we sanly maglumat ulgamlary ýurdumyzyň ähli ulgamlarynda işjeň peýdalanylýar.

Ýurdumyzyň bank ulgamynda hem innowasion syýasaty alyp barmak bilen, karz bermek, dürli ugurlara maýa goýumlaryny maliýeleşdirmek we dürli görnüşli sanly tölegleriň tiz we öz wagtynda geçirilmegini üpjün etmek, hasaplaşyk-töleg

amalarynyň ähli görnüşleri babatynda we nagt pul geçirimlerini gysga wagtyň içinde amala aşyrmak, bank kepilliklerini bermek, müşderileriň bank karzlaryna bolan isleglerini yzygiderli ýokarlandyrmak ýaly işler döwrebaplaşdyrylýar we ösdürilýär.

Ýurdumyzyň karz edaralarynda döwrebap ösen innowasion sanly tehnologiýalaryň ornaşdyrylýan döwründe hem-de bu ugurlarda geçirilýän çäreleriň netijesinde, ýurdumyzyň milli pul birligi häzirki zaman elektron töleg serişdelerinde işjeň peýdalanylýar.

Jumamuhammet Annamuhammedov, Gochmyrat Myradov
(*Turkmenistan*)

ADVANTAGES OF DIGITAL BANKING SERVICES

The banking industry is constantly developing and improving like all areas of the country. Improving the quality of banking services and expanding the range of digital banking services are among the priorities for development of the national economy. The consistent development of this system is important for ensuring the competitive and innovative development of the country's national economy, its integration into the world economic space, and improving the living conditions of the population.

In this regard, the reforms in the field of digital banking services significantly change the relationship between market participants and customers, save customers' time by speeding up service and using various service forms. As a result, this helps to establish a whole new level of the relationship between banks and customers in order to expand the range of offered digital banking services and ensure their availability.

Джумамухаммед Аннамухаммедов, Гочмырат Мырадов
(*Туркменистан*)

ПРЕИМУЩЕСТВА ЦИФРОВЫХ БАНКОВСКИХ УСЛУГ

Как и все сферы страны, банковская отрасль постоянно развивается и совершенствуется. Повышение качества банковских услуг, расширение спектра цифровых банковских услуг являются одними из приоритетов развития национальной экономики. Последовательное развитие этой системы важно для обеспечения конкурентоспособного и инновационного развития народного

хозяинства страны, её интеграции в мировое экономическое пространство, улучшения условий жизни населения до уровня ведущих стран мира.

В этой связи реформы в области цифровых банковских услуг существенно меняют отношения между участниками рынка и клиентами, экономят время клиентов за счёт ускорения обслуживания и использования различных форм сервиса. Как следствие, это выводит отношения между банками и клиентами на совершенно новый уровень, чтобы расширить спектр предлагаемых цифровых банковских услуг и обеспечить их доступность.

Durdy Amanow
(*Türkmenistan*)

BOSGUNLARYŇ HALKARA HUKUK ÝAGDAÝY WE GORAGY

Garaşsyz, baky Bitarap Diýarymyz raýatlyk meseleleri boýunça we bosgunlar hakynda halkara Konwensiýalaryna goşulyşyp, olardaky kadalар Türkmenistanyň milli kanunçylygyna giňden ornaşdyryldy. Şeýle-de döwletimiz hemişelik Bitaraplyk ýörelgeleri esasynda bosgunlaryň, şeýle hem raýatlygy bolmadyk adamlaryň meseleleri babatynda abraýly halkara guramalary bilen dünýä derejesinde ykrar edilen düzgünnamalar esasynda möhüm hem-de nusgalyk işleri durmuşa geçirýär. Bu barada Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow: “Bosgunlaryň we raýatlygy bolmadyk adamlaryň meselelerini çözmäge gönükdirilen halkara tagallalarynyň birleşdirilmegi häzirki wagtda möhüm bolup durýar” diýip belläp geçýär.

Şu nukdaýnazardan, Türkmenistanyň Prezidentiniň 2018-nji ýylyň 22-nji iýunynda çykaran Karary bilen tassyклanan, Türkmenistanda çagalaryň hukuklaryny durmuşa geçirmek boýunça 2018–2022-nji ýyllar üçin hereketleriň Milli meýilnamasynda ýurtlarynyň çäginde ýaşayan ýerlerinden başga bir ýere göçüp gitmäge mejbur edilen maşgalalardan gelip çykýan şahslaryň, bosgunlaryň we mejburi migrantlaryň çagalarynyň durmuş we ruhy taýdan rehabilitasiýasyna we integrasiýasyna ýardam bermek, olar üçin ýeňillikleriň we hyzmatlaryň elýeterliligini üpjün etmek, päsgelçiliklerdir böwetleri aradan aýyrmak, hyzmatlaryň elýeterli edilmeginde deňligi üpjün etmek maksady bilen, migrantlaryň maşgalalary üçin ýörite niýetlenen ýardamy bermek, olar üçin adamyň şahsyýetini tassyklaýan resminamalaryň, şol sanda dogluş hakyndaky şahadatnamalaryň, pasportlaryň we beýleki resminamalaryň elýeterliligini üpjün etmek göz önünde tutulan.

Türkmenistanyň Konstitusiýasynyň 4-nji maddasynda: “Türkmenistanda jemgyýetiň we döwletiň iň ýokary gymmatlygy adamdyr. Adamy goramak, goldamak we oňa hyzmat etmek döwlet häkimiýet edaralarynyň baş wezipeleridir. Döwlet her bir raýatyň öňünde jogapkärdir we şahsyýetiň erkin ösmegi üçin şertleriň döredilmegini üpjün edýär, raýatyň janyny, at-abraýyny, mertebesini, azatlygyny, şahsy eldegrilmesizligini, tebigy we aýrybaşgalanmaz hukuklaryny goraýar. Her bir raýat Konstitusiýa we kanunlar bilen öz üstüne ýüklenilen borçlaryň ýerine ýetirilmegi üçin döwletiň öňünde jogapkärdir” diýlip kesgitleme berilýär. Bu konstitusiýa hukuk kadasy demokratik, dünýewi we hukuk döwleti bolan Türkmenistanda adamyň we raýatyň hukuklarynyň we azatlyklarynyň baş gymmatlyk hökmünde kabul edilip, döwlet tarapyndan goraglylygynyň üpjün edilýändigini we kepillendirilýändigini görkezýär.

“Bosgunlar hakynda” Türkmenistanyň Kanunyna laýyklykda, bosgun – teniň reňki, jynsy, dine garaýşy, raýatlyk alamaty, jemgyýetiň belli bir gatlagyna degişlilik boýunça ýa-da syýasy ynam-ygtykady sebäpli yzarlamalaryň pidasy bolmaktan doly esaslandyrylan howatrylanmalary netijesinde, Türkmenistanda bolýan we öz ýurdunyň goragyndan peýdalanyp bilmeýän ýa-da şeýle howatrylanmalar sebäpli şeýle goragdan peýdalanmak islemeýän ýa-da belli bir raýatlygy bolman we şeýle ýagdaýlaryň netijesinde öňki adaty ýaşan ýurdunyň çäklerinden daşarda bolmak bilen, şeýle howatrylanmalar sebäpli oňa dolanyp baryp bilmeýän ýa-da dolanmak islemeýän adamdyr.

Aýdylanlaryň ählisi ynsanperwer we parahatsöýüjilikli häsiýetleri özüne ýörelge edinen Türkmenistanyň içeri hem-de daşary syýasatynyň esasynda umumadamzat bähbitleriniň öň hatarda durýandygyna şaýatlyk edýär.

Durdy Amanov
(*Turkmenistan*)

INTERNATIONAL LEGAL POSITION OF REFUGEES AND THEIR PROTECTION

Independent, permanently neutral Turkmenistan having joined the international Conventions concerning citizenship, widely introduced new provisions in the national legislation. Our state, on the basis of Neutrality principles, carries out together with the authoritative international organisations the important and exemplary works concerning refugees and stateless persons, according to international-

ly recognised positions. The short review of the national legislation, in particular, Constitutions of Turkmenistan, the laws of Turkmenistan “On the state guarantees of the rights of children”, “On refugees”, the National program of actions on the rights of children in Turkmenistan for 2018–2022 approved by the Decree of the President of Turkmenistan of June 22, 2018, the National program on a healthy food for the population of Turkmenistan for 2020–2025 approved by the Decree of the President of Turkmenistan of February 27, 2020 was conducted. All that testifies to a priority of universal interests on the basis of the domestic and foreign policy of Turkmenistan adhering to principles of humanism and peaceful disposition.

Дурды Аманов
(*Туркменистан*)

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ БЕЖЕНЦЕВ И ИХ ЗАЩИТА

Независимый, постоянно Нейтральный Туркменистан, присоединившись к международным Конвенциям по вопросам гражданства, широко внедрил в национальное законодательство Туркменистана их нормы. Также, наше государство, на основе принципов Нейтралитета, осуществляет совместно с авторитетными международными организациями важные и образцовые работы по вопросам беженцев и лиц без гражданства, согласно признанным на мировом уровне положений. Проведён краткий обзор национального законодательства, в частности, Конституции Туркменистана, законам Туркменистана “О государственных гарантиях прав детей”, “О беженцах”, Национальной программе действий по реализации прав детей в Туркменистане на 2018–2022 гг., утверждённой Постановлением Президента Туркменистана от 22 июня 2018 года, Национальной программе по здоровому питанию населения Туркменистана на 2020–2025 г.г., утверждённой Постановлением Президента Туркменистана от 27 февраля 2020 года. Всё сказанное свидетельствует о приоритете общечеловеческих интересов на основе внутренней и внешней политики Туркменистана, придерживающегося принципов гуманизма и миролюбия.

HARBY ÝOKARY OKUW MEKDEPLERINDE HÜNÄR PIKIRLENMESINI ÖSDÜRMEGIŇ METODOLOGIÝASY

Ýurdumyzyň 2019–2025-nji ýyllarda milli bilim ulgamynyň işgärleriniň öňünde durýan wezipeler bilimde, ylymda we tehnikada gazanylan oňyn netijelere esaslanyp, milli bilim ulgamyny kämil derejede ösdürmekden, ylymly, bilimli, zähmetsöýer, giň gözýetimli, maksadaokgunly ýaşlary terbiýeläp ýetişdirmekden, öňdebaryjy innowasiýa tehnologiýalardan baş çykarýan ýokary derejeli hünärmenleri taýýarlamakdan ybaratdyr.

Häzirki wagtda döwrebap hünärmenleri taýýarlamakda ylmyň iň täze gazananlaryny ornaşdyrmak bilen bir hatarda “hünär pikirlenme” derejesini ösdürmegiň aýratyn ähmiýetiniň bardygyny bellemek zerur. Hünär pikirlenmesi harby talyplaryň nazaryýetde we amalyýetde alan bilimlerine esaslanyp, hünäri boýunça ýüze çykýan meseleleri birnäçe çözügütleriň içinden iň amatlysyny saýlap almaklyga gönükdirilýär. Hünär pikirlenmäni ösdürmegiň metodologiýasy bu adam beýnisine dürli täsirleriň netijesinde hünäri boýunça pikirlenme işini ösdürmekligiň ylmy taýdan öwrenilmegidir. N. W. Gusewa pikirlenme işiniň metodologiýasyna düşünmek üçin ilkinji nobatda onuň “dialektikasyny, empiriki usullaryny, akyl ýetirişini, esasy ugruny özleşdirmelidir” diýip belleýär. Häzirki wagtda dünýä tejribesinde Harby ýokary okuw mekdeplerinde hünär pikirlenmesini ösdürmekligiň birnäçe usullary üstünlikli ulanylýar. Olardan iň esasyly: sinergetiki usuly, şahsyýetiň özbaşdak özleşdirme usuly we ygtyýarlyklaryň bitewülik usuly we beýlekiler hasaplanýar. Harby talyplara bilim berlende okuw sapaklarynyň mazmunynyň düzülişi we olaryň geçirilişi hünär pikirlenmesini ösdürmekde uly ähmiýete eýedir. Bu sapaklar umumylykda harby talyplaryň okuw işini diňe bilim almaklyga gönükdirilmän, eýsem olaryň özbaşdak netije çykarmaklygyna we şol ugur boýunça täze garaýyşlaryny kemala getirmekligine gönükdirilýär. P. Ý. Galperiniň pikirine görä okuw sapaklary geçirilende esasy pikirlenmäni ösdürmekligiň dört tapgyryna üns bermeli. Olar uýgunlaşmakdan, kesgitlemekden, gözlemekden we kämilleşmekden ybarat. Uýgunlaşmakda harby talyplara berilýän bilimler ýönekeýden çylşyrymla gönükdirilýär, netijede reproduktiv pikirlenme döreýär hem-de okuwa bolan höwesini artýar. Kesgitlemek tapgyrynda berilýän meseleleriň, ýumuşlaryň çözügüdini tapmak we täze maglumatlary özleşdirmek boýunça algoritmleri kesgitlemeli. Bu döwürde harby talyplarda ozalky reproduktiv pikirlenmesiniň ornuna täze pikirlenme kemala gelýär. Gözleg tapgyrynda harby talyplar

dürli derejedäki ýumuşlaryň çözüdini tapmak üçin ýerine ýetirmekligiň algoritmini kesgitleýärler. Netijede, harby talyplarda hünär pikirlenmesi döredýär. Hünär pikirlenmesi harby talyplarda täze başarnyklary döredýär we berilýän ýumuşlaryň çözüdine döredijilikli, oýlap tapyjylykly çemeleşmegine itergi berýär.

Jemläp aýdanymyzda, pikirlenme işi diňe bir şahsyň derejesinde seredilmän eýsem öz hünärine ussat ýaş watan goragçylaryny kemala getirmeklige gönükdirilen. Harby talyplar gündelik işinde we okuwlarynda gysga wagtyň içinde çalt hem-de dogry çözügüt kabul etmekligi talap edýär. Şol sebäpden harby talyplara bilim bermek usullary bilen bir hatarda pikirlenme ulgamyny ösdürmek meselesine üns berilýär. Hünär pikirlenmäni ösdürmekde dünýä ylmynyň gazananlaryny üstünlikli durmuşa geçirmek, onuň usullarynyň ylmy taýdan öwrenilmegi ýaş watan goragçylarynyň hünär ussatlary bolup ýetişmeginiň kepidir.

Dovran Abdyrasulov
(Turkmenistan)

METHODOLOGY OF PROFESSIONAL THINKING DEVELOPMENT AT MILITARY HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article considers the thinking process not from the standpoint of an individual but from the perspective of educating young military cadres. Cadets are required to be able to make quick and correct decisions. For this reason, it is necessary to focus not only on cadets' teaching methods but also on the thinking development as one of the higher cognitive processes. The successful implementation of scientific advances in the development of professional thinking, including methods in this area, will help to train young servicemen with high professional qualifications.

Довран Абдырасулов
(Туркменистан)

МЕТОДОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ В ВОЕННЫХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

В статье мыслительный процесс рассматривается не с позиции отдельно взятого индивидуума, а в аспекте воспитания молодых военных кадров.

От курсантов требуется умение оперативно и верно принимать решение. По этой причине нужно сконцентрироваться не только на методах обучения курсантов, но и на развитии одного из высших когнитивных процессов – мышления. Успешная имплементация научных достижений в развитии профессионального мышления, в том числе методов в этой области, позволит подготовить молодых военнослужащих высокой профессиональной квалификации.

Narhal Açilowa
(*Türkmenistan*)

BAŞLANGYÇ SYNPLARYŇ OKUW KITAPLARYNDAN EDILÝÄN DIDAKTIKI TALAPLAR

Häzirki wagtda bilimi döwrebaplaşdyrmak meselesinde okuw kitaplarynyň gurluşyna, mazmunyna we bezelişine bolan talaplary ýokarlandyrmak zerurlygy ýüze çykýar. Okuw kitaby okuwçylar üçin esasy okuw serişdesi bolup durýar. Okuw kitaby esasylyk okuw maksatnamasyna laýyklykda ýazylyp, onda degişli dersniň mazmuny doly we anyk açylyp görkezilýär. Okuw kitaby taýýarlamak awtordan aňrybaş döredijiligi, ylmy-usuly taýdan ykjam taýýarlygy talap edýär.

Başlangyç synplar üçin niýetlenen okuw kitaplarynyň okuwçynyň okuw maglumatyny ele almak mümkinçiligini üpjün eder derejede taýýarlanmagy hem-de özünde döredijilikli ýumuşlary saklamagy makul hasaplanylýar. Bu täze nesliň ähli okuw kitaplary üçin häsiýetli bolmalydyr.

Okuw kitaplarynyň many taýdan düzülişi aşakdaky talaplara laýyk gelmelidir:

1. Bilimiň mazmunynyň döwrebaplygy. Okuw kitabyň bilim bermekdäki netijeliligi, döwrebaplygy, onuň okuwçynyň döredijilikli işlemegine esaslanan bolmagy okuw kitaby baha bermegiň kesgitli ölçegleridir. Başlangyç bilim häzirki zaman maksatlaryndan ugur alýar, onuň özleşdiriş, ýat tutmak üçin mazmunynyň ýüze çykarylmagy hökmanydyr.

2. Okuw kitabyň täzelik derejesi. Okuwçylar üçin elýeterlik derejesiniň, gyzyklanmasynyň has ýokary bolmagy gerek.

3. Ylmylygy. Maglumat özüniň ylmylygy we ynamdarlygy bilen hödürlemeli.

4. Okuw kitabyň bilim ulgamynyň şahsyýete gönükdirilenlik ugruna laýyk gelmegi. Okuw kitabyň düzümi we mazmuny her bir okuwçynyň şahsy taýýarlygyna laýyklykda saýlanyp alynýar.

5. Okuwçylaryň ýaş aýratynlyklaryna, akyl ýetiriş gyzyklanmasyna we mümkinçiliklerine gabat gelmegi. Munuň üçin okuwçyda gyzyklanma döredip biljek maglumatlary we amaly taýdan möhüm meseleleri okuw kitabyna goşmak oňyn netije berer.

6. Okuw neşirleriniň esasy talaplarynyň göz önünde tutulmagy. Okuw kitabyň tekstiniň aýdyňlygy, labyzly dili, tekstleriň baglanyşygy, düşündiriş tekstleriniň hem bezeg işleriniň dürli görnüşleriniň bolmagy ýerliklidir.

7. Bilimiň mazmunynyň hökmany möçberine gabat gelmegi. Temalaryň, bölümleriň we maglumatyň saýlanyp alnyşy derse degişli bolmaly.

8. Güýç ýeterlilik, kabul ederliklilik. Okuw maglumatyna degişli ýumuşlaryň ýönekeýden çylşyrymlaşmagyna üns berilmeli.

9. Dersara baglanyşyklar. Matematika, ene dili, tebigaty öwreniş, zähmet we beýleki dersleriň özara baglanyşykda, bitewülikde öwredilmegi maksadalaýykdyr.

10. Delil ýalňyşlyklaryň we nädürslükleriň goýberilmezligi.

11. Türkmeniň milli aýratynlyklary. Ruhy we maddy gymmatlyklarymyz, ýerasty hem ýerüsti baýlyklarymyz okuw kitabynda şöhlenenmelidir.

12. Terbiýeleýjilik. Halk pedagogikasy, milli döp-dessurlar, baýramçylyklar, türkmen tebigaty öz beýanyny tapmalydyr.

Bu hususyýetleri özünde jemleýän okuw kitaplary ösüp gelyän kämil ylymly bilimli ýaş nesli kemala getirmekde wajyp ähmiýete eýedir.

Narhal Achilova
(Turkmenistan)

DIDACTIC REQUIREMENTS TO TEXTBOOKS IN PRIMARY CLASSES

Nowadays, for education improvement, there is the arising necessity to increase requirements to structure, content and design of textbooks. A textbook is the main teaching means for pupils. Textbooks for primary classes are to be prepared in such extent to provide the opportunity for mastering educational information by pupil, and they must contain creative lessons. This must be common for all textbooks of the new generation.

The textbooks play an important role in developing literate, mature younger generation.

Нархал Ачилова
(Туркменистан)

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ТРЕБОВАНИЯ К УЧЕБНИКАМ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

В настоящее время в целях модернизации системы образования появляется необходимость повышения требований к структуре, содержанию и дизайну учебников. Как известно, учебник является основным учебным средством обучения для учеников. Учебники для начальных классов необходимо подготовить так, чтобы они создали возможность для учащихся для усвоения учебной информации, а также содержать в достаточном объеме творческие задания.

Основными требованиями, предъявляемыми к современным учебникам, являются актуальность содержания образования, учет возрастных особенностей и возможностей учащихся, доступность, приемлемость и познавательная и воспитывающая значимость учебного материала.

Olga Adykowa
(Türkmenistan)

SARAHS OAZISINIŇ ÝADYGÄRLIKLERINDE SÜŇK TAPYNDYLARY

Hormatly Prezidentimiz: “Türkmenistan – Änew, Bagabat, Nusaý, Altyndepe, Abiwerd, Sarahs, Garagan, Täkgala, Pessejikdepe, Daşlydepe, Monjuklydepe, Şähri-Weýeňnam, Şähryslam, Oguzkent, Farawa, Maşat-Misserian, Daňdanakan, Ürgenç, Was, Şähri-Bossan, Margiana, Amul, Daýahatyn, Köýtendag, Zemm, Namazgadepe, Goňurdepe ýaly bu gün dünýä ylmyň üns merkezinde durýan, özüne müňýyllyklaryň taryhyny siňdiren ýüzlerçe medeni-taryhy gymmatlyklara baý ýulke. Bu taryhy-medeni ýadygärlikleriň her haýsy türkmen halkynyň şöhratly taryhynyň henize çenli doly açylmadyk syrly sandygydyr” diýip, taryhy-medeni ýadygärliklerimiziň çuňňur köklerini öwrenmekligiň ugruny kesgitledi.

Gazuw-agtaryş işlerinde tapylyan köpsanly tapyndylar bilen birlikde Günorta Türkmenistanyň ýadygärliklerinden süňk önümleri hem ýüze çykaryldy. Iri şahly mallaryň süňkleri (mysal üçin, iri toýnakly haýwanlaryň turba görnüşli süňkleri) ýarag we öýleriň üçegi üçin, şeýle hem uly balyklary awlamak üçin dürli ýaraglar, balyk çeňnekleri we palta ýasamak üçin ulanylypdyr. Süňkden bezeg şaýlaryny, şelpe, saçgysgyç, bilezik ýaly zatlary ýasamak ýokarky

paleolit medeniýetiniň häsiýetli aýratynlygy bolupdyr. Sünkden ýasalan önümleriň üstüne oýup nagyş, nokat salma usullary giň ýaýrapdyr. Sarahs oazisinde dürli döwürlerde geçirilen gözlegleriň netijesinde ýüze çykarylan süňk tapyndylary oazisiň Beýik Ýüpek ýolunyň ugrunda ýerleşip, bu sebitiň maddy medeniýetiniň ösüşini yzarlamaga ýardam edýär. Muňa mysal edip Uşturmagakdan (X–XI a.a.) tapylan ilikleriň dürli diametrleri 1,8 sm-den 3 sm ortasynda tegelek deşikli görnüşlerini görkezme bolar. Geçmişde olar belki-de ýokary gatlakdan bolan ilatyň geýimleriniň esasy bezegi bolup hyzmat edendir. Bular ýaly orta asyr ilikleri Orta Aziýanyň beýleki ýurtlarynda hem duş gelýär. Mysal üçin, Merwde (III–IV a.a.), Täjigistanyň Kalai Bolo (XI – XII a.a.) galasynyň gazuw-agtaryşlarynda tapylan iliklerde adaty nagyş-ortasynda nokat goýulan tegelek bar. Tegelekler toparlara ýygnanyp, kate nagyşyň suraty goşulyp, dürli çyzyklaryň goşulmagy bilen biri-biriniň içine girip çylşyrymlaşýar. Süňk tapyndylarynyň arasynda möhürler hem ähmiýetli orny eýeleýär, olar palçykdan ýasalan golçanyň ýüzüne, entek çigkä basylyp çekilipdir. Käte bu maksat üçin emele gelşi boýunça adaty guş süňki ulanylypdyr.

Mele-Heýran şäheriniň tapyndylarynyň arasynda iri şahly mallaryň şahларыndan we şirmaýy süňklerden ýasalan zatlar ýüze çykaryldy, olar çig malyň we haşamly işleriň alyş-çalyş edilendigine güwä geçýärler we şol bir wagtda Sarahs oazisiniň çäklerini kesip geçen söwda ýollarynyň dürli medeniýetler bilen gatnaşyklarynyň bolandygyny subut edýärler. Bu süňk plastinalar we heýkeljikler dürli stilistik ugurlara degişlidirler we dürli sebitlere häsiýetli bolupdyrlar. Tapyndylary öwrenen we seljeren arheologlar uly bolmadyk aýal heýkeljiginiň şirmaýydan oýulyp ýasalandygyny anykladylar, olar Kuşan imperiýasynyň serhet çäginde öndürilipdir. Mele-Heýrandan tapylan beýleki süňk önümler günbatar we gündogar medeniýeti bilen garyşypdyr, olar Sarahs oazisi bilen ýakyn medeni gatnaşyklaryň bolandygyna güwä geçýärler.

Orta asyr geograflary Nyşapur bilen Merwi birleşdirýän söwda ýolunyň Sarahs oazisiniň üstünden iň azyndan IX asyryndan kesip geçendigini belläp geçipdirler. Mele-Heýranyň tapyndylary köp bolmasalar-da, Beýik Ýüpek ýolunyň bu ugrunyň giçki parfýan (teňne tapyndylaryň esasynda) döwründe bolandygyna güwä geçýärler.

Günorta Türkmenistanyň süňk tapyndylary maddy-medeniýetiň agramly bölegini tutup, olaryň ylmy taýdan seljermegi Sarahs oazisiniň medeni durmuşyny öwrenmekde irki we ösen orta asyrlaryň özboluşly aýratynlygyny häsiýetlendirýärler.

Olga Adykova
(*Turkmenistan*)

BONES DISCOVERED AT THE MONUMENTS OF THE SERAKHS OASIS

Items from a bone are found at the monuments of southern Turkmenistan. The bones of large horned animals were used to make tools, create the frame of dwellings, as well as harpoons, fishhooks, axes, etc. Jewelry made from bone is a distinctive feature of the Upper Paleolithic culture. These are necklaces, pendants, hairpins, bracelets. Ornaments with pigment coating or carving on bone were developed in this era.

There are finds from bone among the archaeological material found at the sites of the Serakh oasis in different periods, the discovery of which demonstrate both the important place of the oasis in the line of points on the Great Silk Road, and the level of development of this region's material culture.

The bone artifacts found in Mele Heyran are characterized by a mixture of western and eastern artistic elements, which prove that the Serakh oasis was an area of intense cultural contacts between West and East.

Ольга Адикова
(*Туркменистан*)

НАХОДКИ ИЗ КОСТИ НА ПАМЯТНИКАХ СЕРАХСКОГО ОАЗИСА

На памятниках Южного Туркменистана встречаются изделия из кости. Кости крупных рогатых животных использовались для изготовления орудий, создания каркаса жилищ, а также гарпунов, рыболовных крючков, топоров и т.п. Украшения из кости – отличительная черта культуры верхнего палеолита. Это ожерелья, подвески, заколки, браслеты. В эту эпоху получают развитие орнаменты, наносимые пигментом или резьбой по кости.

Среди археологического материала, выявленного на памятниках Серахского оазиса в разные периоды, имеются находки из кости, обнаружение которых свидетельствует о важном месте оазиса в цепочке пунктов на Великом Шелковом пути, также об уровне развития материальной культуры данного региона.

Артефакты из кости, найденные в Меле Хейране, характеризуются смешением западных и восточных художественных элементов, которые доказывают, что Серахский оазис был областью интенсивных культурных контактов между Западом и Востоком.

DIL WE SÖZ BARADA TÜRKMEN NAKYLLARYNYŇ RUS DILINE TERJIME AÝRATYNLYKLARY

Türkmenistanyň hormatly Prezidenti, Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň akademigi, lukmançylyk we ykdysadyýet ylymlarynyň doktory, professor Gurbanguly Berdimuhamedow “Türkmen medeniýeti“ atly kitabynda: “Müňýylliklaryň dowamynda döredilip, timarlanyp gelen nakyllardyr atalar sözlerini pederlerimiziň umman ýaly çuňňur akyl-paýhas hazynasyny, mydama dogry ýol berýän şamçyrag – maslahatçy diýip aýtmak bolar. Nakyllarda eňçeme nesilleriň durmuş tejribesinde taplanan halk parasaty, gündelik durmuşda öwrän-öwrän başdan geçirilen hadysalardan gelip çykýan dogry çözgütler, gymmatly sargyt-maslahatlar öz beýanyny tapypdyr“ diýip, nakyllara halkymyzyň durmuş, pähim-paýhas, pelsepe, dünýägarayyş, synçylyk, watançylyk, ahlak ýaly ýörelgeleri özünde jemleýän gadymy söz sungaty hökmünde çuňňur ylmy kesgitleme berýär.

Şu çykyşymyzda biz Türkmenistanyň hormatly Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň tagallasy bilen çap edilen “Paýhas çeşmesi” atly kitabyndaky dil we söz barada, türkmen nakyllary rus diline terjime edilende ýüze çykýan many aýratynlyklary barada gürrüň etmegi makul bildik. Gahryman Arkadagymyzyň bu kitaby ata-babalarymyzdan galan nakyllary we atalar sözlerini özünde jemläp, halkymyz üçin gymmatly hazyna boldy, çünki, nakyllar we atalar sözi islendik halkyň leksikasynda, dilinde uly orun tutýar. Nakyl öz düzüminde keşp-omonim, rifma we aňlatmalaryň başga-da birnäçe görnüşlerini saklaýan gysgajyk sözlemdir ýa-da jümledir. Nakyl hemişe baha we öwüt-nesihat berýän sözlem hökmünde gelýär. Ol umumy, emma şol bir wagtyň özünde ýygjam aňlatmadyr. Nakyl, köplenç, bir zat aňlatmak bilen çäklenmän, eýsem ony kesgitlemäge hem ýardam berýär. Ol ýasama sözlemlerden özüniň häsiýetliligi, sypaýylygy, halkylygy bilen tapawutlanýar. Nakyl sözleýşiň gelşigidir, gepleşiğiň bezegidir, diliň nagşydyr, öwüt-nesihatlaryň kada-kanunydyr, aklyň dana subutnamasydyr, jedelsiz hakykatyň aforizmidir. Umuman aýdylanda, aýdyň gysgalyk – naklyň ýüregidir, onuň özenidir.

Biz “dil” sözüniň “Adamlaryň arasynda özara aragatnaşyk serişdesi bolup hyzmat edýän, belli bir ses we grammatik gurluşa eýe bolan söz arkaly pikiri aňlatmagyň ulgamy” we “Adamyň pikirini söz üsti bilen beýan etmäge hem-de sözleýşiň seslerini emele getirmäge gatnaşýan beden agzasy” kesgitlemelerden ugur alyp, türkmen nakyllarynyň rus diline terjime edilende iki halkyň şu düşünelere garaýyşy, olaryň durmuşlarynda orny göz önünde tutulýar. Mysal üçin:

“Bugdaý nanyň bolmasa, bugdaý sözüň ýokmudy”. Если у тебя нет пшеничного хлеба, то нет ли пшеничного (доброго) слова? – “Ласковое слово и кость ломит” – bölekleýin laýyk gelýän kybapdaş (ekwiwalent) – ýagny terjimäniň dilinde nakylyň manysynyň, hyzmatynyň we stilistik häsiýetleriniň, çeper mazmunynyň bölekleýin laýyk bolmagy; frazeologik meňzeşlik. “Köp sözden kümüş öNSE, az sözden altyn öner” – “Сказанное словцо – серебрянное, не сказанное – золотое”; “Bir sözle, iki diňle” – “Слушай больше, а говори меньше” – doly laýyk gelýän kybapdaş (ekwiwalent) – ýagny manysy, hyzmaty, çeper mazmuny we stilistik häsiýetleri boýunça terjimäniň dilinde doly laýyklygyň bolmagy; frazeologik kybapdaş (ekwiwalent) “terjime edilyän birligiň manylarynyň tutuş toplumyny saklaýar”. “Dil bir öl ýerde biten zat, nämäni diýmez” – Язык вырОС на мокром месте, что не скажет – teswirli terjime – ýagny, nakyl gürrüň edip berilýär. Nakyllar türkmen we rus halklarynyň dile we söze garaýyşlaryny görkezýär, terjimede bolsa dürli görnüşli kybapdaş tapmak, teswirli terjime usullary giňden ulanylýar.

Maya Agayeva
(*Turkmenistan*)

WAYS OF TRANSLATION OF TURKMEN PROVERBS ABOUT LANGUAGE AND WORD INTO RUSSIAN

The work provides detailed information about the translation methods for the Turkmen national proverbs about language and word into Russian. Translation of the proverbs is the interaction of not only two languages, but also the two peoples, two different cultures, lifestyles, traditions.

This article explores peculiarities observed in the translation of Turkmen proverbs into Russian and the ways of dealing with the expression of Turkmen notions in the Russian language. The examples demonstrating each type of translation are taken from the book by President of Turkmenistan Gurbanguly Berdimuhamedov “Paýhas çeşmesi” (“Source of Wisdom”).

Майя Агаева
(Туркменистан)

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ТУРКМЕНСКИХ ПОСЛОВИЦ О ЯЗЫКЕ И СЛОВЕ НА РУССКИЙ ЯЗЫК

В работе приводятся особенности перевода туркменских пословиц о языке и слове на русский язык. В них заключена народная оценка жизни, наблюдения народного ума. Перевод пословиц – это взаимодействие не только двух языков, но и двух народов, двух разных культур, укладов жизни, традиций. Данная работа изучает определенные трудности, возникающие в переводе пословиц с туркменского языка на русский, а также рассматриваются сходства и различия между двумя языками и культурами на примере пословиц, взятых из книги Президента Туркменистана Гурбангулы Бердымухамедова “Paýhas çeşmesi” (“Источник мудрости”).

Bahargül Akmämmedowa
(Türkmenistan)

PARSÇA-TÜRKMENÇE SÖZSOŇULY TEMATIK GEPLEŞİK ŞEKILLERINIŇ INTERAKTIW TAGTADA ÖWRENILIŞI

Häzirki zaman bilimiň döwrebap, innowasion ösüşlere daýanýan we ony okuw işine çalt ornaşdyrýan bolmagy, köp babatda, okuwyň tehniki serişdelerinden peýdalanylyşyna bagly bolýar. Daşary ýurt dilleriniň öwrenilişinde hem bu usul peýdaly hasaplanýar. Dil öwrenilişiniň belli bir etabynda dürli hili sözlüklerden, taýýar gepleşik şekillerinden peýdalanmak zerurlygy ýüze çykýar. Şunda daşary ýurt dilini öwretmek işini çaltlandyrmaga we onuň netijeli bolmagyna kömek berýän tehniki serişdelerinden peýdalanmak arkaly aýry-aýry temalaryň geçmek mümkinçiligi döreýär. Pars diliniň hünär dili hökmünde öwredilişinde-de interaktiw tagtadan peýdalanmak arkaly sözsoňuly tematik gepleşik şekillerini öwretmek mümkinçiligi döreýär. Şeýtmek arkaly talyplara sözleyiş bilen deň hata kâbir grammatik düşünjeleri bermek bolar. Munuň üçin pars dili sapagynda aşakdaky wezipeleri ýerine ýetirmek göz önünde tutulýar:

1. Sapak pars dilinde sözöňüleri öwrenilenden soň geçilýär.

2. Ilki belli bir tematik gepleşiğe degişli öňünden taýýarlanan sözsoňuly gepleşik şekilleriniň parsça we türkmençe grammatik taýdan berlişi deňeşdirilýär. Me-selem: “Kitaphanada” diýen tema boýunça aşakdaky ýaly pars parsça-türkmençe gepleşik şekillerini almak bolar: *maşyn bilen gelmek*- نىشام اب ندم / ندى سر

bil şayolunyň ugrundanda- (هار گرزب) هار هاش لوط رد, *irden sagat ona çenli-* مدکشناد هب ندم آ زا دع ب, *mak-satnama boýunça-* ممانرب ساسا رب /قبب we ş.m.

3. Şeýle gepleşik şekilleri interaktiw tagtada slaýdlar boýunça ýerleşdirilip, şol sözleýiş ýagdaýyny görkezýän yörite taýýarlanylýan suratlar bilen üpjün edilýär.

Mundan soňra, belli bir sözsoňynyň ulanylyşyna degişli gurluşlaryň birnäçesi alynýar: Ir bilen- دوز حبص زا, *kitap bilen-* باتک اب, *gyzyklanma bilen-* مقالع اب, *mugallym bilen-* مدتسا اب, *ýazmak maksady bilen-* لىم اب /دصق اب we ş.m. Şu ýerde her bir sözsoňynyň belli bir gepleşik şekilinde aňladýan tapawutly manysy düşündirilýär.

4. Mysallar arkaly sözsoňularyň köpmanylylygy ýüze çykarylýar. Ony tablisa görkezmek mümkin.

5. Belli bir many gatnaşygynyň deňşdirilýän dillerde dürli hili serişdeler bilen berilýändigini düşündirilip, anyk mysallarda görkezilýär. Şu ýerde pars we türkmen dilleriniň grammatik gatnaşyklary aňlatmaktaky umumy hem tapawutly taraplary ýüze çykarylýär.

6. Täze tema özleşdirilenden soň, degişli gönükmeler we ýumuşlar tabşyrylýar. Olaryň ýerine ýetirilişinde interaktiw tagtadan peýdalanmak talyplarda taýýar gurluşlardan peýdalanmak arkaly söz düzümlerini, sözlemleri çalt hem ýeňil düzmek endiklerini döretmäge kömek edýär, şunuň ýaly grammatik şekilleriň ulanylyşy aňsat özleşdiriler. Bu baglanyşykly sözleýiş endikleriniň kämilleşmegine kömek edýär.

Bahar Akmammedova
(Turkmenistan)

APPLICATION OF INTERACTIVE WHITEBOARDS IN LEARNING PERSIAN-TURKMEN THEMATIC CONVERSATIONAL FORMS WITH POSTPOSITIONS

The article discusses the use of innovative technological developments in the learning process, which at the present stage of development is intensively incorporated into the field of education.

At some point of learning foreign languages, there is a need to use various dictionaries and illustrated dialogues. The use of technical means in teaching foreign languages gives a number of advantages, as it allows us to use illustrative materials on various topics, for example, on speech situations, which contribute to the rapid assimilation of the subject and the consolidation of speech patterns.

The use of an interactive whiteboard in teaching Persian as a major subject will be effective through studying thematic conversational forms with postpositions, as they together with improving speech skills, will help students to learn some grammatical aspects of the language.

Бахар Акмаммедова
(*Туркменистан*)

ОБУЧЕНИЕ НА ИНТЕРАКТИВНЫХ ДОСКАХ ПЕРСИДСКО-ТУРКМЕНСКИХ ТЕМАТИЧЕСКИХ РАЗГОВОРНЫХ ФОРМ С ПОСЛЕЛОГАМИ

В статье рассматривается использование в процессе обучения инновационных технологических разработок, которые на нынешнем этапе развития интенсивно инкорпорируются в сферу образования.

На определенном этапе изучения иностранных языков возникает необходимость в применении различных словарей и иллюстрированных диалогов. Задействование технических средств в обучении иностранным языкам даёт ряд преимуществ, так как позволяет использовать иллюстративные материалы по разным темам, к примеру, по речевым ситуациям, которые способствуют быстрому усвоению предмета и закреплению речевых паттернов.

Использование интерактивной доски при обучении персидскому языку, как направлению специальности, будет эффективен при изучении тематических разговорных форм с послеслогами, так как они, наряду с развитием речевых навыков, помогут обучающимся усвоить некоторые грамматические аспекты языка.

Muhammetguly Altyýew
(*Türkmenistan*)

XX ASYRYŇ 20–30-NJY ÝYLLARYNDA TÜRKMENISTANDA MEDENI ÖZGERIŞLER

XX asyryň döwrüni iň uly özgerişleriň we iň çuňňur jemgyýetçilik tolgunuşyklarynyň geçmegi bilen häsiýetlendirip bolar. Bu döwür ýadro energiýasynyň, kosmosyň, telewideniýäniň, kompýuterleşdirmegiň, elektronikanyň, kibernetikanyň ösüşi bilen adamzadyň dünýägaraýşynyň üýtgemegine getirdi.

XX asyryň 20–30-njy ýyllarynda Türkmenistanda uly özgerişler başlandy. Syýasy, medeni we durmuş özgerişleri bir wagtyň özünde geçirilmeli bolupdyr.

Milli respublika döredilenden soň, täze hökümet “Medeni rewolýusiýa” diýlip, halkyň sowatsyzlygyny aradan aýyrmak maksady bilen dürli çäreler geçirilip başlanýar. 1924-nji ýylyň tomsunda Türkmen oblastynda “Ýok bolsun sowatsyzlyk!” atly jemgyýet we onuň ýerli guramalary döredilip, öz işine girişýär. Soň bu işlere hemaýat etmek maksady bilen, 1925-nji ýylyň fewral aýynda TSSR MIK-niň ýanynda sowatsyzlygy ýok etmek boýunça adatdan daşary topar döredilýär.

Okatmak üçin mekdepler harplyklar, okuw kitaplary, okuw-usulyýet esbaplary bilen üpjün edilýär. Mekdeplere bilimli, sowatly adamlary işe çagyryýarlar. Daýhanlar we uly ýaşlylar okuwa çekilip, olara dürli ýeňillikler berilýär.

Geçirilen medeni, guramaçylyk çäreleri we edilen tagallalar netijesinde, 1928–29-njy okuw ýylynda Türkmenistanda uly ýaşlylar üçin mekdepleriň 900-si hereket edýär, olarda okaýanlaryň sany ýylsawyň köpeliýär.

Sowatsyzlygy ýok etmek boýunça alnyp barylýan işleri has janlandyrmak maksady bilen, sowetleriň Ählitürkmen III gurultaýy (1929 ý.) Türkmenistanyň hemme sowatly raýatlaryny sowatsyz adamlara kömek bermek işine işeňňir garnaşmaga çagyrypdyr.

Diňe 1929–1931-nji ýyllarda uly ýaşlylar üçin mekdepleriň ýene 4 400-si açylypdyr. Şeýle mekdepler okalgalarda, kolhozlaryň, sowhozlaryň edaralarynda, umumybilim berýän mekdeplerde, klublarda, hatda şahsy adamlaryň jaýlarynda hem açylypdyr.

Kärhanalaryň, guramalaryň, kolhozlaryň, sowhozlaryň we aýry-aýry raýatlaryň kömegi bilen, ýörite medeni ýöriş gaznalary döredilipdir. Geçiş döwrüniň kynçylyklaryna garamazdan, uly ýaşly ilatyň, şol sanda aýal-gyzlaryň hemmesi diýen ýaly çalasowatlylaryň we sowatsyzlaryň mekdeplerine çekilipdir.

1925–26-njy okuw ýylynda Türkmenistanyň umumybilim berýän mekdeplerinde 24 müňe golaý okuwçy okaýardy, şolaryň 7,2 müňüsi türkmenlerdi. Bu sanlar türkmen çagalarynyň umumybilim berýän mekdeplere ýaňy çekilip başlanandygyna hem-de oba ýerlerinde mekdepleriň entek juda az bolandygyna şaýatlyk edýärler. Ilkibaşda bir we iki ýyllyk, soňabaka bolsa üç ýyllyk, dört ýyllyk (doly) başlangyç mekdepler işleýär. 1927–1929-njy ýyllarda arap elipbiýini latyn elipbiýi bilen çalşyrmak üçin guramaçylyk işleri başlanýar. Özgertmeler mynasybetli mekdepleriň, okuw jaýlarynyň mugallymlary tomus möwsümünde guralan okuwlarda okadylýardy, olar täze latyn elipbiýini öwrenýärdiler. Şonuň ýaly-da, mekdepler we ýörite okuw jaýlary latyn elipbiýinde neşir edilen täze okuw kitaplary bilen üpjün edilipdir.

1930–31-nji okuw ýylyndan başlap, şäherlerde ählumumy hökmany başlangyç okuw girizilýär, oba ýerlerinde bu işler uly depginde alnyp barylýar. Ählumumy hökmany başlangyç okuwa geçmek maksady bilen, şäherlerde we obalarda sowet jemgyýetçilik guramalary tarapyndan ýörite kömek gaznalary döredi-

lip, kömege mätäçleriň çagalaryna maddy kömekler berlip durulýar. Mekdepleri kärhanalar, kolhozlar, guramalar howandarlyga alypdylar.

Bu döwür uzakmöhletli okuwlarda we ýörite mugallymçylyk mekdeplerinde taýýarlanylýpdyr. Şol wagtlar olaryň 9-synda 1930–1939-njy ýyllarda jemi 1 703 mugallym, şol sanda türkmen mekdepleri üçin 1 517 mugallym taýýarlanylýpdyr. Milli mekdepleri mugallymlar bilen üpjün etmekde türki dilli halklar hem kömek beripdirler. 1930-njy ýyllaryň dowamynda Tatarystandan, Başgyrdystandan, Azerbaýjandan we Özbekistandan 700-e golaý mugallym işe çagyrylypdyr.

XX asyryň 20–30-njy ýyllarynda kynçylyklara garamazdan Türkmenistanda köptaraply medeni özgerişler guramaçylykly geçirilýärdi.

Muhammedkuli Altiev
(Turkmenistan)

CULTURAL REFORMS IN TURKMENISTAN IN THE 20-30S OF THE 20 TH CENTURY

The 20 th century in history has become the time of the most grandiose transformations and the most profound social upheavals. During this period, the creation of nuclear energy, space exploration, television, computerization, electronics, cybernetics, took place, which changed the worldview of people.

In the 20–30 s. of the 20 th century, political, cultural and social transformations took place in Turkmenistan. After the formation of the republic, a “cultural revolution” was launched the essence of which was, first of all, the fight against illiteracy.

Primary schools were created by the end of the 20s, the number of which approached a thousand, and by the beginning of the 30s their number exceed four thousand.

In 1930–1931 universal compulsory primary education was introduced. Teaching staff from Tatarstan, Bashkortostan, Azerbaijan and Uzbekistan arrived in Turkmenistan to help fight illiteracy.

Despite the difficulties that arose in the process of carrying out multilateral cultural reforms in Turkmenistan in the 20–30 s of the 20 th century, they were carried out in an organized and successful manner.

Мухаммедкули Алтыев
(Туркменистан)

КУЛЬТУРНЫЕ РЕФОРМЫ В ТУРКМЕНИСТАНЕ В 20-30-Х ГОДАХ XX ВЕКА

В 20–30 х гг. XX века в Туркменистане активно осуществляются политические, культурные и социальные преобразования. После образования республики была осуществлена “культурная революция”, суть которой состояла, прежде всего, в борьбе с неграмотностью.

Были созданы начальные школы, к концу 20-х годов число которых приблизилось к тысяче, а к началу 30-х годов численность их перевалила за четыре тысячи.

В 1930–1931 гг. было введено всеобщее обязательное начальное образование. Для оказания помощи в борьбе с ликвидацией неграмотности в Туркменистан прибыли учительские кадры из Татарстана, Башкортостана, Азербайджана и Узбекистана.

Несмотря на трудности, возникавшие в процессе проведения многосторонних культурных реформ в Туркменистане в 20–30 х гг. XX в., они были проведены организованно и успешно.

Şasenem Amadowa
(Türkmenistan)

MAGTYMGULYNYŇ EDEBI MIRASYNYŇ ÄHMIÝETI

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedow medeni gymmatlyklary, taryhy, edebiýaty, sungaty, ylym-bilimi ösdürmäge giň mümkinçilikler döredýär. Şeýle mukaddeslikleriň ýaşlarda ata Watana bolan söýgini, buýsanjy oýarmakda, ynsanperwer duýgulary kemala getirmekde, aňýeti, aň-düşünje hem akyl-paýhas goruny baýlaşdyrmakda bahasyz baýlykdygyny nygtaýar. Bu babatda geçmiş mirasymyza daýanylýar, nusgawy edebiýatymyzyň görnükli wekilleriniň, ata-babalarymyzyň ýol-ýörelgelerini uly sarpa goýulýar. Guýma-gursak zehin, dogabitdi ylham berlip beýik-beýik şahsyýetler döredýär. Ýaşayyş dowam etdigiçe, olaryň unudylmajak, ýagşy işleriniň gymmaty artýar. Olar taryhyň töründe, ynsanlaryň kalbynda baky orun alýar. Şeýle şahsyýetlere “ägitler” diýilýär. Şol ägitleriň biri “Jemşidiň jamyna” deňelýän, köňüller köşgüniň şasy Magtymguly Pyragydyr.

Häzirki döwürde hormatly Prezidentimiziň tagallasy bilen gadyr-gymmaty has belentliklere ýeten gudratly goşgular şahyryň at-abraýyny äleme äşgär etdi.

Hakdan berlen hezreti Magtymgulynyň bagtyýar zamanamyzda täze ömri başlandy. Geçmişi-geljegi öňdengörüjilik, welilik bilen aýdan şahyra halkyň buýsanjy belende galdy.

Akyldar şahyrymyz Pyragynyň nakyla öwrülen dürdäne setirleri halkyň arasynda, köňlünde ýaşaýar. Beýik söz usadynyň sygyrlarynyň pähimlik, danalyk gymmatyna çäk ýok. Paýhas dürleriniň çeperçillik täsiri, terbiýeçilik ähmiýeti aňyňa ornaýar, pähimiňi durlaýar. Öwüt-nesihat häsiýetli goşgular şahyryň döredijiliginde esasy orny tutýar. Ol öz goşgularynda döwürdeşlerine adamkärçiligiň gowy sypatlaryny öwretmegi, olarda watana, zähmete, ýaşayşa, gözellige, dostluga, agzybirlige söýgi döretmegi, adamçylyga gelişmeýän ýaramaz häsiýetlere ýigrenç duýgusyny oýarmagy, ynsan mertebesini wasp etmegi özüniň borjy hasaplapdyr:

Sözümi diňlese bir bilen belkä,
Maksadym nesihat etmekdir halka.

Sözüm nesihatdyr, bir gulak salyň,
Bendesi men söze hyrydar guluň.

Magtymgulynyň durmuş wakalaryny dogruçyl beýan etmekde, daşky dünýäniň we çeper keşpleriniň aýratynlyklaryny suratlandyrmakda özüne mahsus bolan şahyrlyk ussatlygy bar. Hormatly Prezidentimiz: “Magtymguly Pyragy adamzada tämiz ruhly, sagdyn ahlakly, şirin zybanly, ajaýyp sygyrlary miras goýan akyl-dar şahyrdyr” diýip, buýsanç bilen belleýär. Şahyr zähmetiň adam üçin howa ýaly zerur zatdygyny nygtapdyr, zähmet çekmegi halal gazanjyň bilen ýaşamagy, kynçylyga döz gelmegi, tutanýerlilik görkezmegi, her bir adamyň hünär-kär saýlamagyny ündäpdir. Şahyr öz eserlerinde nakyllary, atalar sözlerini ussatlyk bilen ulanyp, sygyrlaryň halkylygyny milliligini güýçlendiripdir:

– Atylan ok daşdan gaýtmaz,
Mert namardy adam öýtmez,

Aňlamaý sözleme: “Tamda gulak bar”,
Iç syryň kişige aýdyjy bolma –

ýaly birnäçe nakyllar Magtymgulynyň sygyrlarynda örän ýerlikli ulanylyp, many-mazmun jähtden bal bilen ýag garyşan ýaly bolup gidýär.

Görşümüz ýaly, Magtymgulynyň döredijiligini her taraplaýyn öwrenmäge, ylmy nukdaýnazardan çemeleşmäge onuň her setiriniň many-mañza eýlenen goşgularyny öwrenip, giň gerimde ýaýbaňlandyrmaga doly pikir ýöredip bilmek zerur. Häzirki Berkarar döwletiň bagtyýarlyk döwründe edebi mirasymyzy hemme taraplaýyn öwrenmäge uly mümkinçilikler bar. Bu bolsa türkmen edebiýatynyň başlaýyp, kämilleşip, ösmegi üçin öňe itergi berýär.

Shasenem Amadova
(*Turkmenistan*)

IMPORTANCE OF THE LITERARY HERITAGE OF MAGTYMGULY

Comprehensive and substantive scientific study of the artistic legacy of writers plays a great role in increasing the cultural level of a nation.

Study of the poetry of Magtymguly allows to enter ing the past of the people, deeply feel its expectations about independent path of development, and learn ing spiritual and moral standards of the nation.

Magtymguly had a poetic gift to realistically describe the life events, the world around us, and to create unique artistic images. He applied proverbs and sayings in a masterly fashion, what made his works even closer to the people.

In view of the above, it is necessary to clearly and in full plan the procedure of comprehensive and detailed science based study of the works of Magtymguly and publication of acquired knowledge.

Шасенем Амадова
(*Туркменистан*)

ЗНАЧЕНИЕ ЛИТЕРАТУРНОГО НАСЛЕДИЯ МАХТУМКУЛИ

Комплексное и основательное научное изучение творческого наследия классиков играет колоссальную роль для повышения уровня культуры народа.

Изучать поэзию Махтумкули – значит проникать в прошлое народа, прочувствовать его чаяния постичь духовное и нравственное мерило нации.

Махтумкули обладал поэтическим даром реалистично изображать жизненные события, окружающий мир и создавать уникальные художественные образы. Он мастерски применял пословицы и поговорки, что ещё больше делало его произведения близкими народу.

В свете вышеизложенного, необходимо чётко и полноформатно распланировать процесс комплексного научно обоснованного изучения творчества Махтумкули и освещения полученных знаний.

HALK DÖREDIJILIGI – MILLI MEDENIÝETIMIZIŇ SYNMAZ SÜTÜNI

Türkmen halky ata-babalarymyzyň asylyly ýörelgelerinden ugur alyp, asyrlaryň dowamynda baý medeni mirasy toplapdyr. Dünýä belli beýik şahsyýetlerimiz özleriniň pähim-paýhasy bilen baý medeni mirasy galdyrypdyrlar. Halk döredijiligi taryhyň gadymy jümmüşinden gözbaş alyp gaýdýar. Otuzynjy ýyllaryň ortalaryndan, kyrkynjy ýyllaryň başlaryndan türkmen ýazyjy-şahyrlary halk döredijiliginiň erteki, matal, ýañyltmaç... ýaly görnüşlerini goşga geçirmek, olary täzeçe beýan etmek däbine eýerip başlapdyrlar. Şeýlelikde, dürli döwürlerde täze-täze eserler ýüze çykyş tapypdyr.

“Biziň öz ata-babalarymyzdan artyk adam bolmajagymyz Hudaýyň beren ýagty günü ýaly aýdyňdyr. Iň bir amatly pursatlarda biz bolubilesek, şolaryň mynasyp dowamat dowamy bolup bileris” diýip, milli Liderimiz jaýdar belleýär. Häzirki wagtda nesil terbiýesi ata-babalarymyzyň ruhy we ahlak gymmatlyklary bilen häsiýetlendirilýär. Ata-babalarymyzyň dilden-dile geçiren pähimlerinde adamkärçilik ýaly ajaýyp ynsan häsiýetleri şöhlelenipdir. Atalar sözleridir nakyllar, şahyrana eserlerdir türkmen halk döredijiligi muňa üznüksiz kepildir. Bularyň kämil şahsyýeti kemala getirmekdäki ähmiýeti örän uly. Alymlaryň pikiriçe, müňýyllyklaryň dowamynda döredilip, timarlanyp gelnen halk döredijiligini umman deý çuňňur paýhas hazynasy, mydama dogry ýoly salgy berýän şamçyrak diýip aýtmak bolar. Olarda nesilleriň durmuş tejribesinde taplanan halk parasaty, gündelik durmuşda başdan geçirilen wakalardan gelip çykýan rast çözgütler, gymmatly sargytlar öz beýany tapypdyr. Çeper söz döredijiligi adamzadyň gepleýiş diliniň kämilleşmegi bilen döräp başlapdyr. Muňa zähmetkeş halk öz täsirini ýetiripdir. Zehinli söz ussatlary diňe bir halky eserleriň döremegine däl, eýsem, olaryň halk arasyna ýaýramagyna hem ýardam beripdirler. Şu jähtden hem, ata-babalarymyzdan miras galan bu gymmatlyklara näçe köp salgylansak, onuň dürden doly dünýäsine näçe köp aralaşsak, pederlerimiziň nurana ruhuna şonça-da golaýlaşarys.

Gadymy medeniýetleri dikeltmegiň, gorap saklamagyň we ony ýaş nesillere ýetirmegiň döwrümiziň möhüm wezipesi bolup durýandygy barada ýurt Baştutanymyz nygtaýar. Hormatly Prezidentimiz halkyň geçmiş mirasyny öwrenmek barada uly mümkinçilikler döredip berdi. Şonuň üçin hem halk döredijiliginiň eserlerini öwrenmek, ony ylmy esasyda derňemek işleri täzedan ýola goýuldy.

Geçmiş şu günün – Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwrüniň hem ajaýyp nusgalary bolup, döredijilik adamlarynyň ylham çeşmesine öwrüldi. Häzirki wagtda ýurdumyzyň köpçülikleýin habar beriş serişdeler ulgamy durmuşyň ähli ugurlarynda bolup geçýän wakalary, gazanylýan üstünlikleri gyzgyny bilen köpçülige ýetirmekde, Berkarar döwletimiziň öňe sürýän syýasatyny halka ýaýmakda, milli medeniýetimiz hakynda gyzykly gepleşikleri, makalalardyr edebi eserleri taýýarlamakda uly işleri amala aşyrýar. Durmuşa geçirilýän tutumly işleriň innowasion tehnologiýalar bilen baýlaşdyrylmagynyň türkmen ýaşlarynyň dünýä ýüzündäki ýaşytdaşlary bilen bäsleşmäge ukyply nesiller bolup ýetişmegine ähmiýeti uludyr.

Guvanchmyrat Amangeldiev
(Turkmenistan)

FOLK ART IS A STEADFAST PILLAR OF NATIONAL CULTURE

As a result of the successful implementation of the large-scale programs and reforms initiated by the Esteemed President, the state has significantly improved the living conditions of citizens of Turkmenistan. A lot of work is also being done to promote the unique culture and art of our people. Currently, in the 21 st century – the time of Turkmenistan peoples' well-being, our culture with thousand-year history has reached its apogee. The folk art created by our ancestors is a steadfast pillar of the national culture, which has developed, enriched and improved throughout the history of the Turkmen people. In the Prosperous Epoch of the Powerful State, a new impetus has been given to the study and scientific analysis of folklore works.

Гуванчмырат Амангельдиев
(Туркменистан)

НАРОДНОЕ ТВОРЧЕСТВО – НЕЗЫБЛЕМЫЙ СТОЛП НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ

В результате успешной реализации инициированных уважаемым Президентом грандиозных программ и реформ значительно улучшились условия жизни граждан Туркменистана. Большая работа также проводится и по популяризации уникальной культуры и искусства нашего народа. Сегодня, в XXI веке – времени счастливой жизни народа Туркменистана, наша куль-

тура, история, которая уходит корнями в глубь тысячелетий, достигла своего апогея. Созданное нашими предками народное творчество – незыблемый столп национальной культуры, которая развивалась, обогащалась и совершенствовалась на протяжении всей истории туркмен. В эпоху могущества и счастья дан новый импульс работе по изучению и научному анализу фольклорных произведений.

Rasul Amangeldiyew, Gülnabat Ataýewa
(*Türkmenistan*)

TÜRKMEN SUNGATYNYDA PARAHATÇYLYGYŇ NYŞANYNA ÖWRÜLEN ESER

Türkmen kinematografiýasynyň taryhynda halkyň milli medeni mirasyna ilkinjileriň hatarynda ýüzlenen režissýor B. Mansurowdyr. Onuň ýokary çeperçilik bilen döreden beýik eseri “Şükür baqşy” atly kinopowestidir. N. Saryhanowyň adybir nowellasynyň esasynda surata düşürilen bu filmiň sýužeti arkaly öz gözbaşyny has irki döwürden alyp gaýdýan rowaýat bilen her bir ynsan tanyşdyr.

Filmiň sazyny ussat kompozitor N. Halmämmedow ýazýar. “Ol ýurdumyzyň äheň simwoly, türkmen halkynyň ses nyşany hökmünde çykyş edýär”. Filmde saz ganly söweşiň öňüni alýar. Haýyr bilen şeriň göreşi, uruş bilen parahatçylyk, ýagşylyk hem ýamanlyk ýaly meseleleri aýdyňlaşdyrmakda baş gahryman hökmünde çykyş edýär. Döredijiligiň baky temasy bolan ýagşylygyň we ýamanlygyň çözüdiniň jogabyny saz çözüýär. Kompozitoryň sazy we filmde ýaňlanýan halk sazлары bu meseleleri aýdyňlaşdyrmakda diňe bir serişde hökmünde däl-de, eýsem baş gahrymanyň wezipesini ýerine ýetirýär. Şeýlelikde, saz filmiň ideýasyny açyp görkezmekde, dramatik çözügünde uly orny eýeleýär. Ýiti dramatism, emosional dartgynlylyk, dürli saz temalary arkaly keşpleriň görkezilmegi ýaly mazmunyň çuňlugy saz arkaly görkezilýär. Bu filmiň sazy uly ähmiýete eýe bolup, hut kino sazy täsir ediji güýjüň guraly hökmünde XIX asyryň II ýarymýylygynyň özboşly simwoly bolup çykyş edýär.

Bu filmde ideýa sýužete, saz bolsa dramaturgiýa agdyklyk edýär. Filmde kompozitoryň sazy diňe kadryň daşynda ulanylýar. Kadryň içinde bolsa, halk saz döredijiligi giňden öz beýanyny tapýar. Režissýor B. Mansurow bilen kompozitor N. Halmämmedowyň bilelikdäki döredijilik işi türkmen kino sungatyna täze kino dramaturgiýasynyň görnüşleriniň, şeýle-de saz bilen kompozisiýanyň baglanyşygynyň birnäçe täze kanunlarynyň ýüze çykmagyna getirýär, ýagny filme sazyň girizilmegi diňe bir emosional tarapdan güýçlendirilmän, eýsem köp tarapdan sahnalar

saz dramaturgiýasynyň kanunlaryna esaslanýar. Režissýor B. Mansurow filmiň sazynyň içki gurluşyny, ýagny emosional, ritmik, tonal taraplaryny göz önünde tutup, döwürüň beýik režissýory S. Eýzenşteýniň dikleýin montaj usulyny ulanýar.

Filmde jemi ýigirmi saz epizody bolup, olaryň on altysy awtoryň sazydyr (diňe kadr daşynda ýaňlanýar). Galany bäsleşik sahnalarynda ýaňlanýan türkmen halk sazларыdyr we türkmen halk aýdym-sazларыnyň impowizasiýalarydyr (etýudlardyr).

Filmiň kadryň daşynda ýaňlanýan sazy (jemi 16 epizod) waka düşündiriş bermek wezipesini ýerine ýetirmek bilen ýaýlymda bolup geýän hadysanyň manysyny açyp görkezýär. Kadryň daşynda ýaňlanýan saz filmiň sesli we görüş hatarynyň dramaturgiýa polifoniýasyny emele getirijidir. Ýaňlanýan saz epizodlary gurluş taýdan gutarnykly temalardan durýar – filmiň başyndaky esasy giriş tema (prelýudiýa), baş gahryman Şüküriň başdan geçirmelerinde ýaňlanýan saz illýustrasiýalar (Şüküriň temasy), parahatçylygyň simwoly hökmünde türkmen halk heňine döredilen “Nar agajy” saz temasy.

“Nar agajy” türkmen halk heňine ýazylan saz epizody bolsa “Parahatçylygyň simwoly” hökmünde çykyş edýär. Görüş hatary arkaly wakanyň milli, sosial, emosional tarapyny suratlandyryp bolmajak ýagdaýy leýtmotiw arkaly berlip, filmiň umumy ideýasy bilen bagly. Leýtmotiw saz bilen şekillendiriş kadryň arasynda dramatik baglanyşygy esaslandyrýar. Parahatçylygyň simwoly hökmünde ýaňlanýan leýtmotiw özüniň mazmuny bilen kontrapunkt usuly arkaly şekili baýlaşdyrýar. Umuman bu leýtmotiw filmiň polifonik gurluşynda uly ähmiýete eýe bolup, sazly görüş kontrapunkty baýlaşdyrýar, şol bir wagtda bolsa wagt taýdan kinematografik beýany bir ýere toplaýar.

Rasul Amangeldiyev, Gulnabat Atayeva
(Turkmenistan)

MUSIC AS A SYMBOL OF PEACE

The film “Shukur bakhshi”, the product of joint work of director B. Mansurov and composer N. Halmammedov, became the starting point in the emergence of new varieties in the genre of film dramaturgy and a number of new laws relating to the harmony of music and composition. If we consider film music from a functional point of view, it serves as an additional component that enhances the effect of the frame. Films can contain both in-frame and off-frame music. In the abovementioned film, the intra-frame music consists of folk tunes, and the off screen music consists of the author’s musical composition. The combination of folk motifs and composer’s music generates a sense and gives a feeling of the national spirit. The

national motif is characteristic of every work by N. Halmammedov. One of them is “Nar agajy” (Pomegranate tree) written in the national motif and “filled” with the peace-loving spirit.

Расул Амангельдыев, Гильнабат Атаева
(*Туркменистан*)

МУЗЫКА КАК СИМВОЛ МИРА

Кинопроизведение “Шукурбахши”, являющееся плодом совместного творчества режиссёра Б.Мансурова и композитора Н.Халмаммедова, стало отправной точкой в возникновении новых разновидностей в жанре кинодраматургии и ряда новых законов, касающихся гармонии музыки и композиции. Если рассмотреть музыку фильма с функциональной точки зрения, то она служит в качестве дополнительного компонента, усиливающего эффект кадрового ряда. В фильмах бывает внутрикадровая и закадровая музыка. В вышеупомянутом фильме внутрикадровая музыка состоит из народных мелодий, а закадровая – из авторской музыкальной композиции. Сочетание народных мотивов и композиторской музыки позволяет прочувствовать и проникнуться духом нации. Национальный мотив характерен каждому произведению Н.Халмаммедова. Одно из них – “Nar agajy” (гранатовое дерево или гранатник), которое написано в национальном мотиве и преисполнено духом миролюбия.

Hangeldi Amangeldiýew
(*Türkmenistan*)

ESASY KANUNYMYZ ADAMYŇ WE RAÝATYŇ HUKUKLARYNYŇ GORAGYNYDA

Berkarar döwletiň bagtyýarlyk döwründe hormatly Prezidentimiziň parasatly baştutanlygynda halkymyzyň ýaşayyş-durmuş derejesi zygiderli ýokarlanýar, ýurdumyzda asudalyk, agzybirlik, jebislik höküm sürýär. Türkmenistanyň Konstitusiýasy muňa doly kepil geçýär. Esasy Kanun ýurdumyzyň diňe bir şu günki ýagdaýyny göz önünde tutmak bilen çäklenmän, eýsem ýakyn we uzak geljegi nazarlaýar.

Häzirki döwürde halkymyzyň bagtyýarlyk döwrüne gadam basmagy bilen raýat jemgyýetiniň institutlaryny doly kämilleşdirmegiň nobatdaky pursatynyň gelendigini äşgär edýär. Munuň özi, ozaly bilen, adamlaryň hukuk goraglylygyny

ýokarlandyrmak, jemgyýetçilik tertibini pugtalandyrmak, raýatlarymyzy türkmen jemgyýetinde ykrar edilen hukuk we ahlak kadalaryny berjaý etmek ruhunda terbiýelemek bilen baglanyşykly hadysadyr.

Döwlet Baştutanymyzyň Türkmenistanyň Mejlisiniň deputatlary bilen geçiren duşuşygynda: “Ýurdumyzda demokratik başlangyçlary ykrar etmek we ösdürmek, döwletimiziň adam hukuklary babatdaky halkara borçnamalaryny ýerine ýetirmek boýunça hem möhüm işler geçirilýär” diýip jaýdar belleýşi ýaly, ýurdumyzda adamyň we raýatyň hukuklary hem azatlyklary ýokary derejede üpjün edilýär. Konstitusion özgertmelerde Türkmenistanda raýatlyk hukuklaryny we azatlyklaryny goramak meselelerine aýratyn üns berilýändigini buýsanç bilen bellemek gerek.

Türkmenistanyň Konstitusiýasy jemgyýetiň we döwletiň dolandyrylyşynda işjeň raýat hakyndaky ähli ideýalary birleşdirýän raýat jemgyýetiniň Esasy Kanuny bolmalydyr. Ol adamlaryň hukuklaryny we azatlyklaryny, halkyň ahlagynyň hökmürowanlygyny mynasyp derejede üpjün etmelidir.

Esasy Kanunymyzda “Türkmenistanda adamyň we raýatyň hukuklary, azatlyklary we borçlary” atly bölümiň beýan edilmegi döwletimizde adamyň hukuklaryna we azatlyklaryna uly ähmiýet berilýändiginiň aýdyň subutnamasydyr, çünki oňa adamyň hukuklarynyň dürli taraplarynyň şöhlelendirýän birnäçe täze kadalary girizildi. Şol kadalaryň ählisi halkara hukugynyň umumy ykrar edilen ýörelgelerine, şeýle hem türkmen halkynyň milli däplerine doly laýyk gelýär.

Esasy Kanunymyzyň 25-nji maddasynda: “Türkmenistanda adamyň we raýatyň hukuklary we azatlyklary halkara hukugynyň umumy ykrar edilen kadalaryna laýyklykda ykrar edilýär hem-de şu Konstitusiýa we kanunlar bilen kepillendirilýär” diýlip berkidilen. Görkezilen konstitusion kadada hemişelik Bitarap Türkmenistanyň halkara hukugynyň ýörelgelerini we kadalaryny ykrar edýändigini kesgitlenen. Häzirki wagtda Türkmenistan 130-dan gowrak halkara şertnamalara we ylalaşyklara gatnaşygy bolup durýar. Bu halkara resminamalar adamyň hukuklaryny we azatlyklaryny üpjün etmegiň ynsanperwer meselelerini çözmegiň halkara hukuk esasy emele getirýärler. Hünärmenleriň tassyklamagyna görä, BMG-niň 2030-njy ýyla çenli durnukly ösüş ulgamynda kesgitlenen maksatlaryň elli göterimi adamyň hukuklary bilen baglanyşyklydyr.

Hangeldi Amangeldiev
(*Turkmenistan*)

BASIC LAW ON THE PROTECTION OF HUMAN AND CIVIL RIGHTS

In the Prosperous Epoch of the Powerful State, under the leadership of the Esteemed President of Turkmenistan, a modern legislative framework has been developed in the country, which guarantees the protection of human and civil rights and freedoms. At the top of the legislation system is the Basic Law, which reflects the main ideas related to development of our society, in particular the priority of protecting human and civil rights.

Хангельды Амангельдыев
(*Туркменистан*)

ОСНОВНОЙ ЗАКОН НА ЗАЩИТЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА

В эпоху могущества и счастья под руководством уважаемого Президента Туркменистана в стране создана современная законодательная база, которая служит гарантом защиты прав и свобод человека и гражданина. В основе законодательства находится Основной Закон, в котором отражены основные идеи развития нашего общества, в частности, приоритет защиты прав человека и гражданина.

Kakabaý Amanmyradow
(*Türkmenistan*)

MÖWLANA RUHY ÝAZYRY – ALYM HEM ŞAHYR

Türkmen halkynyň şöhratly taryhynda yz galdyran beýik şahsyýetler köp bolup, olaryň ömri we döredijiligi Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe Alym Arkadagymyzyň tagallalary bilen yzygiderli öwrenilýär we dünýä jemgyýetçiligine ýetirilýär. Ömri we döredijiligi öwrenilmeli taryh we edebiyaty öwreniş ylmyňa uly goşant boljak şahsyýetleriň biri hem Möwlana Şamseddin Muhammet Ruhý Ýazyrydyr.

Alyşir Nowaýynyň 1997-nji ýylda Daşkentde neşir edilen “Mejales an-nefaes” atly kitabynda: “Möwlana Ruhý Ýazyry – Horasanyň ylymly-bilimli, abraýly

alymlaryndan biridir. Şahyranalygy diýseň ýokary, şygylarynyň çeperçiligi bolsa özüne çekiji, ussat kişidi”. “Bilbil bilen Gülüň”, “Şem bilen Perwananyň” arasyn-da munazara, ýagny çekişme häsiýetli eserlerini ýazyypdyr we olara örän ünsli çemeleşipdir. Onuň ýaşan zamanyn-da Sarahs welaýatyndan başlap, Durun we Ýazyr illerine çenli zehinli şahyrlaryň köpüsi oňa şägirt bolupdyrlar.

Bu parsça matlag onuňkydyr:

Halymyň syryndan illeň ägä bolmagny islemen,
Ýogsa säherde ah ursam, tutuş älemi köýdür men

– diýlip, türkmeniň Ýazyr taýpasyn-da bolan bu şahsyýetiň döwrüniň iň sowatly, abraýly adamlarynyň, şeýle-de söz ussatlarynyň biri bolandygy we köp şägirt ýetişdirendigi barada maglumatlar getirilýär. Alyşir Nowaýy Ruhý Ýazyrynyň “Bilbil bilen Gül”, “Şem bilen Perwana” atly iki sany eseri döredip olara örän köp yhlas siňdirendigi barada hem belleýär.

Möwlana Ruhý Ýazyrynyň ömri we döredijiligi barada elýeterli bolan maglumatlary jemläň G. Gurbanow “Türkmenleriň XI–XV asyrlardaky pars dilindäki edebi mirasy” atly kitabynda taryhy çeşmelere salgylanyp käbir maglumatlary getirýär: “Ruhý Ýazyra käbir çeşmelerde Ruhý Horasany hem diýilýär. Tezkireçilerden Saba ol hakda “Molla Jamynyň şägirdidir” diýip bellese, Handemir ony şeýle häsiýetlendirýär: “Zamananyň şahyrlarynyň ýolbaşçysy we zuhd hem erfana sahabalarynyň önbaşçysydy. 70 ýyla golaý... ugrukdyryjy ýoluň ýagdaýyny we sünnilik däplerini öwrenmek üçin jan çekdi. Ol ýerdäki derwüşler we tarykat talypalarynyň köpsanly topary her gün onuň belent mertebeli bosagasyna gelýärdiler”. Bu maglumatlardan görnüşi ýaly Ruhý Ýazyry ömrüniň 70 ýyla golaýyny ylym öwrenmäge hem öwretmäge sarp edýär. Döwrüniň atly-abraýly, düşünjeli adamlaryndan bolandygy üçin onuň ýanyna dumly-duşdan ylym öwrenmäge, ony özülerine halypa tutunmaga gelipdirler. Ol zehinli şahyr hökmünde bütin Horasanda, hatda ondan uzaklarda-da tanalypdyr.

Ruhý Ýazyry uzak ýyllaryň dowamynda Hyratda ýaşap, öz halypasy Jamy ýaly ussatlaryň mejlislerinde oturyşypdyr, şygyr aýdysypdyr. G. Gurbanow bu hakda Zeýneddin Wasefä salgylanyp şeýle ýazýar: “... Bir gün Hoja Abdylly Sadr Merweridiň mejlisinde Horasanyň... Möwlana Helali we Möwlana Ehli, Zülaly, Hyraty, Ruhý... we Möwlana Amany, Enweri Diwana we şular ýaly şahyrlary hem akyldarlary jemlenipdirler. Şol mejlisde... Möwlana Nureddin Abdyrahman Jamy-da bardy...”. Ruhý Ýazyrynyň döredijiliginde gazalyň möhüm orun tutandygyny dürli çeşmelerde onuň ýazan gazallaryndan getirilen bölükleýin mysallarda görmek bolýar. Ol setirlerde çuňňur manylylyk, çeperçilik duýulýar.

Mowlana Ruhý Ýazyrynyň doglan wagty hakynda anyk maglumatlar bolmasa-da, aradan çykan wagty hakyndaky maglumatlar dürli çeşmeleriň üsti bilen gelip ýetipdir. Ol 904-nji hijri ýylynyň oraza aýynyň başlarynda agyr derde ýolugýar

we remezan aýynyň 16-na şenbe güni (1499-njy ýylyň 10-njy maýy) aradan çykýar. Ol özüni Nowaýynyň islän ýerinde jaýlamaklaryny wesýet edýär. Nowaýynyň maslahaty bilen ony Hyradyň eteginde Saadeddin Kaşgarlynyň gapdalynda jaýlaýarlar. Emma müritleriniň birnäçesi bu ýagdaýa razy bolman, soň ony Gazurgah diýen ýerde Hoja Abdylly Ensarynyň ýanynda goýýarlar.

Möwlana Şamseddin Muhammet Ruhy Ýazyrynyň ömri we döredijiligi baradaky maglumatlaryň, şeýle-de onuň eserleriniň golýazmalarynyň gözlenilip tapylmagy we öwrenilmegi taryh we edebiýaty öwreniş ylymlaryna uly goşant bolar.

Kakabay Amanmyradov
(*Turkmenistan*)

MEVLANA RUHI YAZIRI – SCIENTIST AND POET

Mevlana Shams ad-Din Ruhi Yaziri is one of the outstanding representative of the Turkmen people who was a prominent scientist and poet of the 15th century. Alisher Navoi in his work “Mejales an-nefas” wrote about Mevlana Ruhi Yaziri: “... he was from the best people of Khorasan ... from Sarakhs to Durun and Yazir a lot of poet men were his followers. In addition he cited the name of his two works, which haven’t been found yet. According to Khandemir, he devoted about 70 years of his life to education and science. Collection and study of works by Ruhi Yaziri will make an important contribution to historical and literary sciences.

Какабай Аманмурадов
(*Туркменистан*)

МОВЛАНА РУХИ ЯЗЫРИ – УЧЁНЫЙ И ПОЭТ

Мовлана Шамседдин Рухи Языри был видным учёным и поэтом XV века. Алишер Навои в своей книге “Mejales an-nefaes” писал о нём: “... был из числа лучших людей Хорасана...от Сарахса до Дуруна и Языра многие мужи поэзии были в свое время его учениками”. Вместе тем он приводит названия двух его рукописных произведений, которые до сих пор не найдены. По утверждению Хондамира, он почти 70 лет своей жизни посвятил образованию и науке. Сбор и изучение научных трудов и поэтических произведений Рухи Языри является большим вкладом в историческую и литературоведческую науку.

“GORKUT ATA” EPOSYNDA PARAHATÇYLYK WE YNSANPERWERLIK ÝÖRELGELERI

Hormatly Prezidentimiziň: “Halkymyzyň parahatçylyk babatdaky garaýyşlary milli-ruhy ýörelgelerinde hertaraplaýyn orun alypdyr” diýip bellemegi, bu ýörelgeleriň türkmen nesliniň aňýetine siňip, milli dahyllylygy emele getiriji sütün bolup hyzmat edendigini kepillendirýär.

Ynsanperwerlik oguz-türkmenleriniň ganynda bolup, olaryň döp-dessurlarynda, gatnaşyklarynda, il-gün toýlarynda mälim bolýar. Gorkut ata ynsansöýüjiligi şeýle setirler bilen ündeýär: “Aý doýurgyl, ýalaňaja don atgyl”. “Salur Gazanyň ewi ýagmalandygy” boýunda söweşe gatnaşýan özge halklaryň wekillerine degişli “Gaçanyny Gazan beg kowmady, aman diýenini öldürmedi” diýen mysal gabat gelýär. Bu pikir eposyň “Ganly Goja ogly Ganturaly boýny beýan eder” boýunda hem öz beýanyny tapýar: “...Seljan hatun at saldy. Gaçanyn kowmady, aman diýeni öldürmedi.” Eposyň içinde söweşlerde gaçany kowmazlyk, yzarlamaçlyk, ejize hemaýat etmek, rehimli, geçirimli bolmak ýaly ahlak häsiýetler Gorkut atanyň gahrymanlary tarapyndan garşydaşynyň adamlyk statusyny ýoklamazlygy, söweşde utulandan soň ýaşamak hukugyny elinden almazlygy, oguzlaryň irki döwürlerde ynsana umumadamzat gymmatlygy hökmünde baha berip, mertlik bilen ynsanperwerlik kanunlaryny berjaý edendiginden habar berýär. Türkmentsähra nusgasyndaky: “...Ýyhylan är aman diýse, mürewwet diýse, mürewwet Şahy-Merdan Alyda olur, Aly gollarynda eýle demde mürewwet gerek. Ýekke gelen ganyma se-girtmäge ýürek gerek” mysallar güýjüň deň bolmadyk halatynda “utuldym” diýeniň kararyna sarpa goýup, bagyşlamaklygy, ynsan janyna adalatly çemeleşmekligi terbiýeleýär.

Türkmen halky adamzat taryhynda parahat söýüji halk hökmünde özüni ykrar edip, ylalaşykly çözüp bolýan meselede hiç wagt ýarag, uruş bilen çözmeklige ýol bermändir. Gorkut atanyň: “Melallaşgan targydyr, Taňrym oňa kargydyr, melallaşgan küýçten kaçar, Taňrym ondan sora keçer” diýen ündewiniň dini häsiýetine garamazdan, ol türkmen ahlak aňýetiniň özenini delillendirýär.

Eposdaky maglumatlar ynsanperwerlik, parahatsöýüjilik ýörelgeleriniň aýratynlyklarynyň pedagogik esaslary ylmy taýdan seljerilmäge mynasypdyr. Kitabyň Türkmentsähra nusgasynda “Gara saçuň dolaşmysyny darag ýazar”, “Iki ýagy duruşanda döwlet basar” diýen nakyllarda düşünişmezlikde, uruşda parasatlylygyň, geçirimliligiň, abraýlylygyň ýeňiji bolýandygy açyp görkezilýär. Hatda, oguzlarda

ylalaşdyrmak missiýasyny ýerine ýetirenleriň bolandygyna täze nusgasyndaky “Duruşmyşça ýad ýagyny barar-geler, ortalykda ilçi düzer”, çowdur nusgasyndaky “Tanyň töwella eteni, rast keler takyk ýeteni” nakyllar şaýatlyk edýär.

Eposyň çowdur nusgasynda “Gorkudyň gabry gazylygy – 1” boýunda Çakan Kembagaly atly garybyň ogly iki sany aždarhany öldürip, obanyň malyny halas edýär. Munuň şanyna obanyň hany toý tutmakçy bolýar. Toý üçin Ýapagaly hanyň taýýarlyk görenine garamazdan, Gorkut ata gelip, Çakan Kembagalynyň oglunyň gahrymançylygyna ýokary baha berip, onuň myhmany boljakdygyny, “...Şu toý-da Çakan Kembagalynyň toýy bolsun” diýip yglan edýär. Çakan Kembagalynyň halk bähbidini aran oglunyň gahrymançylygy, han-beg bolmasa-da, mertebesini belende göterýär. Gorkut atanyň bu maşgala goýan aýratyn sarpasy, ynsan mertebesiniň dabaralandyrylmasy tutuş halka göreldede bolýar. Jarçynyň buşlugyndan soň, obanyň adamlarynyň düýe, ner, goýun, buga we şuna meňzeş toýa ýarajak goşandyny getirmegi, Gorkut atanyň ahlak sapagynyň miwesidir.

Maral Annagulyyeva, Aynur Rozyyeva
(Turkmenistan)

PRINCIPLES OF PEACE AND TRUST IN THE EPIC “GORKUT ATA”

According to our Esteemed President “The view of our people toward the peace has taken a special position in national-spiritual principles” and these principles, which were imbibed to the conscious of Turkmen generation, testify that it served as a mainstay in formation of national mentality.

By being in the blood of Oghuz-Turkmen, the humanity is reflected in customs and traditions and wedding ceremonies. Gorkut Ata persists the humanity with the following lines: “Sate the hungry one, and give the robe to naked”. The pedagogical basis of peculiarities of peacefulness and humanity of Epic’s materials are worthy for research.

Марал Аннагулыева, Айну́р Розыева
(Туркменистан)

ПРИНЦИПЫ МИРА И ГУМАНИЗМА В ЭПОСЕ “ГОРКУТ АТА”

Высказывание многоуважаемого Президента: “Взгляды о мире занимают особое место в национально-духовных принципах нашего народа”

доказывает то, что эти принципы, впитавшись в сознание туркменского поколения, служили основой в формировании национальной идентичности.

Гуманность, существуя в крови огузов-туркмен, отражается в традициях, обычаях, отношениях, в народных праздниках. Горкут-ата воспитывает человеколюбие следующими наставлениями: “Накорми голодного, одень раздетого!” Эпос повествует о героях, которые в сражениях убегающего не настигают, не преследуют, помогают беспомощным, им присущи такие нравственные качества как доброта, великодушие, прощение, они не отбирают права на жизнь и оценивая человека как общечеловеческую ценность, с достоинством следуют канонам гуманизма. Материалы эпоса имеют большое значение в научном анализе педагогических особенностей принципов гуманизма и миролюбия.

Serdar Annamedow
(Türkmenistan)

TÜRKMENISTANYŇ BITARAPLYGYNÝŇ HUKUK DEREJESI

Türkmenistan Garaşsyzlygyny alan ilkinji günlerinden başlap, halkara gatnaşyklarda ykrar edilen binýatlyk ýörelgeleri bolan hoşniýetli goňsuçylyk, “Açyk gapylar”, goňşy döwletleriň içerki işine goşulyşmazlyk, birek-birek bilen özara bähbitli hyzmatdaşlyk ýaly daşary syýasat ugruny saýlap aldy. 1995-nji ýylyň 12-nji dekabrynda BMG-niň Baş Assambleýasynyň 50-nji mejlisinde “Türkmenistanyň hemişelik Bitaraplygy” hakynda Kararnama kabul edildi hem-de 185 sany agza döwletleriň ykrar etmegi bilen Türkmenistan hemişelik Bitaraplyk hukuk ýagdaýyna eýe boldy.

Türkmenistanyň Konstitusiyasynyň 2-nji maddasynda şeýle beýan edilen: “Türkmenistan dünýä bileleşigi tarapyndan ykrar edilen we kanun esasynda berkidilen hemişelik bitaraplyk hukuk ýagdaýyna eýedir.

Birleşen Milletler Guramasy özüniň Baş Assambleýasynyň 1995-nji ýylyň 12-nji dekabryndaky hem-de 2015-nji ýylyň 3-nji iýunyndaky “Türkmenistanyň hemişelik Bitaraplygy” Rezolýusiýalarynda Türkmenistanyň ygılan eden hemişelik Bitaraplyk hukuk ýagdaýyny ykrar edýär we goldaýar, Türkmenistanyň bu hukuk ýagdaýyna hormat goýmaga we ony goldamaga, şeýle hem onuň garaşsyzlygyna, özygtyýarlylygyna we çäk bitewüligine hormat goýmaga Birleşen Milletler Guramasynyň agzalary bolan döwletleri çagyýar.

Türkmenistanyň hemişelik Bitaraplygy onuň içeri we daşary syýasatynyň esasy bolup durýar.

Türkmen halkynyň gadymdan gelýän hoşniýetlilik, parahatçylyk söýüjilik, ynsanperwerlik, agzybirlik, dogruçyllyk, lebze wepalylyk ýörelgeleri döwletimiziň oňyn Bitaraplyga esaslanýan daşary syýasatynyň özeni bolup durýar. Merdana pederlerimiz bu ýörelgelere hemişe ýokary baha beripdirler. Olar hut şonuň esasynda Ýer ýüzünde parahatçylygy, dost-doganlygy baky berkarar edip bolar diýen mukaddes düşüňjä eýeripdirler.

Ählumumy abadançylygyň we gülläp ösüşiň bähbidine hemmetaraplaýyn gatnaşyklary hem-de netijeli halkara hyzmatdaşlygy giňeltmek üçin häzirki döwürde Türkmenistanyň durmuşa geçirýän Bitaraplyk syýasatynyň möhümdigini we zerurdygyny dünýä bileleşigi tassyklaýar. Hormatly Prezidentimiziň belläp geçişi ýaly: “Bitaraplyk biziň beýik baýlygymyzdyr. Onuň gymmaty dünýä bileleşigi tarapyndan ykrar edildi. Munuň özi parahatçylygyň we dostlugyň, ynsanperwerligiň hem-de hoşniýetliligiň dabaralanmagyny, hyzmatdaşlygy we ösüşi üpjün edýän taglymatdyr”.

Türkmenistan Bitarap döwlet hökmünde ýüze çykýan meseleleri we jeddeleri çözmekde gatnaşýanlaryň medeniýetiniň berkarar bolmagyny wajyp hasaplaýar. Mälim bolşy ýaly, geçen ýylyň 12-nji sentýabrynda BMG-niň Baş Assambleýasy agza döwletleriniň 73-siniň awtorlaş bolmagynda Türkmenistanyň başlangyjy boýunça 2021-nji ýyly halkara parahatçylyk we ynanyşmak ýyly diýip yglan etmek hakyndaky kararnamany kabul etdi. Şu kararnamanyň kabul edilmeği Türkmenistan döwletimiziň dünýä ýüzünde parahat söýüjilikli ýurtdugyny aýdyň beýan edýär.

Serdar Annamedov
(Turkmenistan)

LEGAL STATUS OF NEUTRALITY OF TURKMENISTAN

Article 2 of the Constitution stipulates that Turkmenistan has the status of permanent neutrality recognized by the international community and enshrined in the law. The status of permanent neutrality of Turkmenistan determines the foundations of its domestic and foreign policy. Under the leadership of the Esteemed President, Turkmenistan is the author of many peace-loving initiatives, thereby actually proving its commitment to the status of a neutral state.

Сердар Аннамедов
(Туркменистана)

ПРАВОВОЙ СТАТУС НЕЙТРАЛИТЕТА ТУРКМЕНИСТАНА

В статье 2 Конституции закреплено, что Туркменистан обладает статусом постоянного нейтралитета, признанного мировым сообществом и закреплённого на основании закона. Статус постоянного нейтралитета Туркменистана определяет основы его внутренней и внешней политики. Под руководством уважаемого Президента Туркменистан является автором многих миролюбивых инициатив, тем самым на деле доказывая свою приверженность статусу нейтрального государства.

Güläle Annanepesowa
(Türkmenistan)

BAGŞYÇYLYK SUNGATY BILEN BAGLANÝŞYKLY ULANYLÝAN ADALGALAR

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe ýurduň syýasy ösüşiniň esasy hökmünde onuň medeni mirasyny, sungatyny, dilini ösdürmek baş maksatlaryň biri bolup durýar. Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň tagallasy we goldamagy bilen ýurdumyzda ylym, bilim ulgamlaryny ýokary derejelere götermekde, täze tehnologiýalary hem-de innowasiýalary önümçilige ornaşdyrmakda adamzat bähbitli işler alnyp barylýar. Türkmen aýdym-saz sungatyna degişli leksiki birlikler, söz düzümleri türkmen diliniň sözlük düzüminiň bir bölegidir. Şonuň üçin dilimiziň aýdym-saz leksikasyna degişli sözler, söz düzümleri, söz utgaşmalary toplanyp, bir ulgama salnyp, ýörite öwrenilmäge mynasypdyr.

OZAN – sözlerini, sazyny özi düzüp, özi ýerine ýetirýän aýdymçy, bagşy. Ozan sözi “dessaňy bagşy” manysyny berýär. “Gorkut Ata” şadessanynda ozan sözi bilen baglanyşkly şeýle pähimler bar: “Är näkesin, är jomardyn ozan biler”, ýa-da “At aýagy köleň, ozan dili çuň olar”. Ozan sözünüň gelip çykyşyny bilmek gyzyklydyr. Bu barada käbir alymlaryň pikirlerini we gelen netijelerini ýatlap geçmek ýerliklidir. Alym Ata Rahmanow ozan sözünü gahrymançylyk şadessanlaryny, halk dessanlaryny, ýatdan aýdýan, aýdymçylykda ozan, ýakasyny tanadan artist, bagşy, gürrüňçi, köp zatlary bilýän, halkyň içinde örän abraýly adamdyr – diýip düşündirýär. Ozan sözüne azerbaýjan alymy M. Mähmasiban şeýle düşündiriş berýär: “Ozan sözi “uzyn” sözündendir. “Uzan” “uz”-dan emele gelendir. Çünki, ozan mirasy mirasa, taryhy taryha, wakany waka... uzlaşdyrýan (sepleşdirýän)

dessançy, şahyr, sazanda, aşyk bolmak bilen kyssa bilen aýdymy uzlaşdyrmagy başaran, uzan, düzen, goşan, ýaradan senetkär diýmekdir”. Dilçi alym S. Atanyýazow ozan sözünüň gelip çykyşy dogrusynda şeýle netijä gelýär. Ozan – “Bagşy”, “sazanda”, “şahyr” manylaryndaky bu söz oz (“öňe geçmek”, “saýlanmak”) kökünden we -an goşulmasyndan durýar. Manysy: “ilden öňe saýlanan”, “öňbaşçy”. “ile döwlet geler bolsa, bagşy bilen ozan geler” (nakyl). Alymlaryň ozan sözi hakyndaky çözümleri biri-birinden çapraz gelmeýär, dilçi alymlaryň çözümlerinden ugur alsak, onda ozan sözi ir döwürde halkyň içinde tanymal adamyny, ýagny bagşy, sazanda, şahyr diýen manylary aňladýan söz bolmaly. “Gorkut Ata” şadessanynda: “Däli ozan geldi, başyn inderdi, bagyr basdy, salam berdi” diýen sözlemde ozan sözünüň öňünden däli sözünüň getirilendigini görýäris. Däli sözi bu şadessanda başga-da sözleriň, ýagny Däli Domrul, Däli Garçar ýaly adam atlarynyň öňünden hem getirilýär. Däli sözi şol döwürlerde batyr, gaýratly, edermen ýaly manylarda ulanylypdyr. DESSAN – halk döredijiliginde we nusgawy edebiyatda şygyr bilen kyssa garyşykly söýgi, gahrymançylyk temasyňa bagyşlanyp ýazylan eser. – Dessan etmek (eýlemek) çeper söz bilen wasp etmek. Dessan adalgasy başga halklarda dessan, destan, daston, doston görnüşlerinde ulanylýar Dessançylyk sungatynyň merkezi Daşoguz welaýaty hasaplanýar. Türkmen bagşyçylyk ýollarynyň Çowdur ýolunyň bagşylaryna-da “dessançy bagşylar” diýýärler. Daşoguz ýolunyň dessanlary dutar bilen gyjagyň sazandarlyk etmeginde ýerine ýetirilýär. Bagşylar dessanyň kyssasyny labyzly edip gürrüň berýärler, şygyrlaryny heňe salyp, aýdym edip aýdýarlar. Dessan sözi nusgawy şahyrlarymyzyň şygyrlarynda-da duş gelýär... Dessançylyk – bu düýp manysy boýunça ýekelikde ýerine ýetirilýän sahna eseridir. Dessan adalgasynyň yzyna “-çy” goşulmasynyň goşulmagy bilen täze manyly dessançy adalgasy ýasalýar. Dilimizde dessançy sözünüň iki manysy bar:

1. Dessan ýazýan adam.
2. Dessany boýdan-başa ýatdan aýdýan adam.

Gulyaleck Annanepesova
(*Turkmenistan*)

TERMINOLOGY OF BAGSHI PERFORMING ART

The lexical units and formation of words related to Turkmen songs and melodies is one of the branches of word construction in the Turkmen language. That is why Turkmen lexis, formation and relations of words concerning songs and melodies deserve a special study.

This work focuses on the etymology and characteristic features of words ozan, dessan, dessanchy used in bagshi performing art.

Гулялек Аннанепесова
(Туркменистан)

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕРМИНОВ, СВЯЗАННЫХ С ИСКУССТВОМ БАХШИ

Лексические единства, сочетания слов, относящиеся к туркменскому песенно-музыкальному искусству, являются одной из частей словарного состава туркменского языка. В связи с этим слова, сочетания слов, относящиеся к песенно-музыкальной лексике нашего языка, собранные в комбинацию слов, в одну систему, достойны специального изучения. В данной работе будут рассмотрены происхождение и семантические особенности относящихся к искусству бахши терминов “озан”, “дессан”, “дессанчы”.

Ogulşirin Annanepesowa
(Türkmenistan)

HALK ROWAÝATLARYNDA MAGTYMGULYNYŇ KEŞBI

Hormatly Prezidentimiz: “Halk döredijilik eserleriniň ýaremezan, erteki, rowaýat, hekaýat, tynsal, dessan, epos... ýaly görnüşleriniň hem halkymyzyň ruhy medeniýetini öwrenmekde we ýaş nesli terbiýelemekde ähmiýeti bimöçber uludyr” diýýär.

Uzak ýyllaryň dowamynda Gündogaryň beýik akyldary we söz ussady Magtymguly Pyragynyň durmuşyna degişli dürli rowaýatlar döredilipdir. Halk rowaýatlary dilden-dile geçip, soňra alymlaryň hem-de edebi mirasy öwrenijileriň hyzmaty netijesinde ýazuw üsti bilen biziň günlerimize gelip ýetipdir.

Halk rowaýatларыnyň aýratynlygy hyýaly ýagdaýda bolsa-da okyjyny beýan edilýän wakanyň jümmüşine ataryp, wakany göz öňüne getirmäge ýardam edýänligidir. Muňa beýik akyldaryň durmuşy bilen baglanyşykly rowaýatlaryň käbirine seredip geçmek arkaly göz ýetirmek bolar.

Magtymguly Pyragynyň ýedinji arkasy Gara işan Muhammedi öz ýaşan ömrüniň otuz baş ýylyny halk içinden ata-babalary hakda rowaýat toplamaga bagyş edipdir. Gara işanyň Magtymgulynyň dünýä inişini hakynda öz kowumdaşlaryndan bolan Täjin garrydan ýazyp alan rowaýatyna ser salalyň.

“Magtymguly ýaz aýlary, günün guşluk wagty bir oraçaň içinde dünýä inipdir. Ýanynda gara öýleri barmyş. Şonda onsoň aýran almaga gelen oba çagalary ýanlyk ýaýýan aýala seredip oturan. Ol aýalyňam gulagy şol oraça ýaña. Şol barmana-da:

– Haý, ogul boldy! – diýlenden ýanlygyny goýup gidipdir. Barsa, Magtymguly dünýä inipdir. Şondan soň gapy-gapy buşluk edipdirler. Ol doglandan bir heýwere hatyraly dogupdyr diýlen gürrüň bar. Gün günorta, öýlä, aňşama sananda hem ol enesini emmändir. Bu ýagdaýdan howatrylanan Orazgül eje ýagdaýy Döwletmämet molla aýan edipdir. Onda hak halatly Garry pir oňa: “Ol doglanda agzy dogaly dogdy” diýipdir.

“Sen ataňdan ozdurypsnyň” atly rowaýatda bolsa oglanlyga ýetip, şygryýet älemine giren ýaş Magtymgulyň keşbi göz öňüne gelýär. Bir gün Magtymguly owlaklary ýataga goýberip, kakasynyň ýanyna kömege barypdyr. 9–10 ýaşly Magtymguly kakasyna gözi düşenden soň, ýeke özi işlemäge başlapdyr-da, öz ýanyndan hiňlenipdir. Döwletmämet harmanyň başynda goşgy aýdyp duran Magtymgulyňy görüp, bir salym diňläp durupdyr. Soň oglunyň başyny sypalap:

“Berekella guzym, sen ataňdan ozdurypsnyň. Bize-de bir hoş söz aýt” diýipdir. Şol ýerde Magtymguly kakasyna minnetdarlyk bildirip, “Haky üçün” diýen goşgusyny aýdypdyr.

“Guşy gonanda tut” rowaýatynda Magtymguly eýýäm şygryýetde kämillige ýeten ussat. Ol el hünärini ile ýaýanda-da, kagyz-galamyny ýanyndan goýmaýar: “Magtymgulyňyň ussahanasy adamsyz bolmaz eken. Kimsi ýüzük, kimsi göwüs-bent, eýer, gamçy oňardar eken. Bir gün bir gelin gülýakasyny gaşlatmaga gelipdir. Magtymguly onuň gülýakasyna gaş oturtmaga başlapdyr. Ol birden gülýakany goýup, ýanyndaky döwet galamy alyp, bir zatlar ýazyp ugrapdyr. Bu zatlary synlan gelin:

– Şahyr aga, näme gyssandyňyz? diýip sorapdyr. Onda Magtymguly:

– Bu bir uçup ýören guşdur. Ony gonanda tutmasaň gider, gülýakaň hiç ýere gitmez – diýipdir. Gelin ondan:

– Ol nähili guş bolýar, şahyr aga? Görünýän zat ýok-la diýipdir. Magtymguly gelne heniz syýasy guramadyk “Dilberň” diýen goşgusyny okap beripdir”. Magtymguly hakynda halk rowaýatlaryny toplamak, ylmy esasyda öwrenip, il-halka ýaýmak ylmyň möhüm wezipesidir.

Ogulshirin Annanepesova
(*Turkmenistan*)

IMAGE OF MAGTYMGULY PYRAGY IN FOLK LEGENDS

Throughout many years, legends have been composed about great thinker and master of prosody Magtymguly Pyragy. In the beginning, the legends were handed down verbally, but later they were put on paper by ethnographers, folklorists, etc. This is the way the legends reached our time.

Folk legends are ephemeral in many ways, but this in no way impedes a reader or listener to pore over the thick of narration. Ephemerality also resides in the majority of the legends about Magtymguly, for example, such as “Birth of Magtymguly”, “You excelled your father”, “Catch the bird when it sits”. The first one made it until today thanks to the records of the distant relative of the great thinker - Ghar Ishan Muhammedi. These legends show us an image of the great poet in various stages of his life, and we behold that being an artisan he continued to compose.

Collection and analysis of the folk legends about Magtymguly and their presentation to a wide audience is one of the crucial objectives of the researchers in specialized fields.

Огулширин Аннанепесова
(Туркменистан)

ОБРАЗ МАХТУМКУЛИ В НАРОДНЫХ ЛЕГЕНДАХ

На протяжении многих лет слагались легенды о великом мыслителе и мастере художественного слова – Махтумкули Фраги. Изначально они передавались в устной форме, а впоследствии были зафиксированы на бумаге этнографами и фольклористами. Так эти легенды дошли до наших дней.

Народные легенды во многом эфемерны, но это не мешает погрузиться читателю или слушателю в гуцу повествования. Эфемерность также присуща большинству легенд о Махтумкули, например, легендам “Рождение Махтумкули”, “Ты превзошёл отца” и “Лови птицу, когда сядет”. Первая из них дошла до нас благодаря записям дальнего родственника великого мыслителя Гара ишана Мухаммеди. В этих легендах перед нами предстаёт образ великого поэта в разные периоды жизни, и мы видим, что, даже занимаясь ремеслом, он не переставал творить.

Сбор, анализ народных легенд о Махтумкули и донесение их до широкой аудитории – одна из актуальных задач научных сотрудников.

Mäti Annanuraw
(Türkmenistan)

MAGTYMGULY PYRAGYNYŇ DÖREDIJILIGINDE AKYL ÝETIRIŞ MESELESI

“Magtymgula diňe bir şahyr hökmünde garalsa, bärden gaýdyldygy bolar. Ol diňe bir türkmen halkynyň däl, eýsem dünýäniň pelsepewi pikirlerini ösdüren,

çeperçilik aňyny nurlandyran, dünýewi durmuşy çeper şöhlelendiren akyldar şahyrdyr” diýip hormatly Prezidentimiz belleýär. Onuň döredijiligi ylmyň we filofofýanyň taryhynda uly we öçmejek yz galdyrýar.

Magtymgulynyň eserlerinde adamyň töweregini gurşap alan hemme tebigy hadysalaryň, jemgyýetçilik wakalarynyň ebedilik halynda durman özgerýändiklerini, şonuň ýaly-da adamzat jemgyýetiniň özgermegi bilen adamlaryň aň-düşünjesiniň, dünýägaraýyşlarynyň, gylyk-häsiýetleriniň, ahlaky gymmatlyklarynyň hem özgerýändigini nygtaýar.

Şahyr jemgyýetiň kämilligini adamlaryň akyl-paýhasly hereketi, düşünikliligi, ar-namysly, ahlakly bolmagy esasynda özgerişler bolup bilýär diýen netijä gelipdir. Şonuň bilen birlikde şahyr adamlary kanagatlylyga, pespällige, sahylylyga hem çagyrypdyr. Daşymyzy gurşap alan dünýäniň köp halatlarda kämil dældigini görüp, onuň düýpli gapma-garşylyklaryna döwürdeşlerinden has çuň we giňden düşünişip, şahyr agyr pursatda il-ýurt üçin jogapkärdigini duýup, özüniň Watan bilen baglanyşygyny pugtalandyrýar we beýik özgertmeleriň gerekdigine düşünişýär. Şahyr durmuş hakykatyna hemmetaraplaýyn akyl ýetiren geljege umyt baglapdyr we gowy bagtyýar durmuşyň boljakdygyna birkemsiz ynanypdyr. Onuň öwüt-nesihatlaryny adamlar kabul edipdirler.

Magtymguly ösüş we özgeriş baradaky pikirlerini dialektiki çemeleşmäniň üsti bilen beýan edýär. Şahyr gapma-garşylykly, gylyk-häsiýetleriň, ahlakly-ahlaksyz, adalatly-adalatsyz, haýyr-şer, mertlik-namartlyk, husytlyk-jomartlyk, akmak-akylly, dana-nadan ýaly jübüt pikirler, deňeşdirmeler arkaly gerekli gymmatlyklary wagyz-nesihat edipdir. Magtymguly Pyragy halkyň ýowuz günlerde türkmeniň asyl gymmatlyklaryna, ahlaky aňyna daýanyp, halkyň durmuşyny täzeden gurmaklygyň zerurdygyna düşünişip, umumy milli ruhuň, jebisligiň, raýdaşlygyň gerekligini esaslandyrýar. Şahyr özüniň ösüş we özgeriş baradaky pähimlerinde hakyky gözelligiň, ilki bilen adamyň içki gözelliginiň hereketlendiriji güýçdügine düşünişipdir, adamyň içki dünýäsiniň gözelliginiň täsiri we ähmiýeti düýpli mesele bolup öňe çykýar.

Şahyryň “Ili gözlär” goşgusynda il, Watan diýen düşüňjeleriň adamyň ýaşayyş durmuşynda uly mukaddesligi barada aladalar edilýär:

Ilinden aýra düşen,
Ah urar, ili gözlär.
Ýolundan aýra düşen,
Jäht eder, ýoly gözlär.

Magtymguly şahyr bu goşgusynda haýsy iş edilende-de, ýüz-müň hyýalda bolsaňda Watan-il diýen düşüňje iň ýokary belentlikde saklanylmalı. Watan gadyryny ylaýta-da Watandan aýra düşenleriň Watanyň zaryny, olaryň Watan diýip ah urup, jan çekip ýol gözleýişleri deňeşdirmeler bilen beýan edilýär:

Magtymguly huş eýläp,
Gezgin, didaň ýaş eýläp,
Däli köňül joş eýläp,
Ýüz mün hyýaly gözlär

– diýip, özi her bir işiň oýlanyşykly, köňül joşguny bilen meseleleriň dogry, adalatly çözülmegine çagyýar.

Magtymgulynyň döredijiligi XVIII asyr türkmeniň ýaşayyş durmuşynyň dürli taraplary bilen birlikde Berkarar döwletiň gerekligi, şonuň ýaly-da adam häsiýetlerindäki dürli meseleleri öz içine alýar. Mysal üçin, onuň eserlerinde taryha, ykdysadyýete, berkararlyga, ahlaklylyga, estetika, etika, filosofiýa, edebiýata, sungata, terbiýeçilige, aýal-gyzlar meselesine degişli ajaýyp pähim-pikirler ýöredilýär. Magtymgulynyň bu köptaraply taryhy, edebi, filosofik mirasyny töwerekleýin öwrenmeklige köp alymlaryň, dürli ugurlardan hünärmenleriň hem tagallasy gerekdir. Beýik akyldaryň bize galdyryp giden mirasyny doly, çuňňur öwrenmeklik wagty ýeten meseledir.

Berkarar döwletiň bagtyýarlyk döwründe Magtymguly Pyragynyň zamanasy-na, şygryýet älemini öwrenmeklige uly üns berilýär. Magtymgulynyň döredijiligi-niň soňky taryhy ösüslere, ahlaky gymmatlyklaryň kemala gelmeginde tutýan orny barada onuň umumadamzat medeni gymmatlyklara eden täsiri hem öwrenilmelidir. Şol sebäpden bolsa Magtymgulynyň döredijiligi düýpli halkara möçberinde öwrenilmegi we onuň bilen içgin gyzyklanylmagyny döwür talap edýär. Magtymgulynyň döredijiligine filosofik nukdaýnazardan çemeleşilende onuň dünýä akyl ýetirmeklik meselesinde öndengörüjilikli pikirleri, geljege bolan ynam, şonuň ýaly-da dünýä akyl ýetirmeklik meselesiniň örän kyndygy, baş çykaryp bolmaýanlygy baradaky garaýyşlar görkezilýär.

Mati Annanurow
(*Turkmenistan*)

PHILOSOPHIC PROBLEMS IN THE WORK BY MAGTYMGULY PYRAGY

In the Prosperous Epoch of the Powerful state a thorough study of the works by Magtymguly Pyragy in educating the younger generation in the spirit of patriotism has become a tradition of an independent state. In patriotic education special significance is attached to proverbs and sayings, which are very often found in the poems by the wise poet. All beautiful, in turn, evokes pleasant, positive emotions in the human mind. Such a beneficial influence is experienced by a person when he gets acquainted with the excellent poems by great Magtymguly. The creative work of the great poet is a national heritage of the Turkmen people.

Мяти Аннануров
(Туркменистан)

ФИЛОСОФСКИЕ ПРОБЛЕМЫ В ТВОРЧЕСТВЕ МАХТУМКУЛИ ФРАГИ

В эпоху могущества и счастья основательное изучение творчества Махтумкули Фраги в воспитании молодого поколения в духе патриотизма стало традицией независимого государства. Особое значение в патриотическом воспитании отводится пословицам и поговоркам, которые очень часто встречаются в творчестве великого поэта. Все прекрасное вызывает в человеческом сознании приятные, положительные эмоции. Такое благотворное влияние испытывает человек, когда знакомится с гениальными произведениями Махтумкули. Творчество великого поэта является национальным достоянием не только туркменского народа, но и всего человечества, поднимающее, таким образом, на новый уровень значимость культурного наследия нашей нации.

Myrat Annanurov
(Türkmenistan)

HARBY ÝOKARY OKUW MEKDEPLERINDE HARBY TALYPLARYŇ ÖZBAŞDAK IŞLERINI GURAMAGYŇ USULYÝETI

Okuw prosesiniň we öwrenmegiň netijeliligi okatmagyň we harby talyplaryň özbaşdak öwrenijilik işiniň hili bilen kesgitlenilýär. Bu iki proses biri-biri bilen ýakyndan baglanyşykly. Şonuň üçin harby talyplaryň özbaşdak öwrenijilik işinde mugallymyň täsir ediş usullary örän möhüm.

Birnäçe ýagdaýlar boýunça harby talyplaryň özbaşdak işi okatmagyň öndebaryjy we işjeňleşdiriji görnüşi:

– häzirki günlerde tutuş ömrüne ýetjek bilimi almak mümkin däl. Elbetde, maglumat usulyýetinden ewristik usulyýetine geçmek möhüm, ýagny özbaşdak öwrenmäge hem harby ýokary okuw mekdebinde hem-de geljekki hünär işinde dowam etmeli;

– bilimi, ukyby we başarnygy mugallymdan harby talyba bermek material okuw dersini bermek bilen deň däl. Her harby talyp olary özbaşdak öwrenijilik zähmetiniň kömegi bilen ele alýar;

– bilimiň geljekde harby talybyň şahsy gazanany bolmagy we ony öz hereketlerinde we hünärinde amala aşyrmagy üçin öwrenilýän materialyň esasy we mazmunyny ýüze çykarmaga gönükdirilen öwrenijilik prosesi öwrenmegiň tertibini (tanyşlyk, özleşdirme, täzeden işleme, düşünme we kabul etme) kesgitleýän kanuna garaşly bolýar;

– harby talyp okuw döwründe akyl ýetiriş dartgynlylygynda bolýar, ol şahsyýet hökmünde üýtgeýär we kemala gelýär. Özbaşdak iş okaýanyň bilimi ele almagynyň netijesinde gazanýan ýokary netijelerini ýokarlandyryp, akyl zähmetiniň ýokary medeniýetini emele getirýär.

Harby talyplaryň özbaşdak işiniň esasy *wezipesi* akyl ýetiriş başarjaňlygynyň we okuw sapagynda pikirlenişiň ösmeginiň psihologik-pedagogik şertlerini emele getirmekden ybarat.

Özbaşdak akyl zähmeti adamba şeýle häsiýetleri ösdürýär: goýlan maksada ýetmekde guramaçylyk, tertiplilik, başarjaňlyk, erk-isleg, erjellik; hakykatlary we hadysalary seljermek ukybyny emele getirýär; döredijilik ösüşe we öz pikirlerini, garaýyşlaryny, düşüňjelerini, ornuny emele getirmäge eltýän özbaşdak pikirlenmegi öwretmek. A.S. Zubra “Talybyň akyl zähmetiniň medeniýeti” atly işinde zähmet hakynda şeýle diýýär: “Şahsyýetiň medeniýete tarap ýoly – bu özbaşdak akyl zähmeti arkaly öz-özüne tarap barýan ýoldur”.

Okuw edebiýaty bilen işlemek – kyn akyl işi bolup, okuwda we özbaşdak bilim almakda gazanylan üstünlik, şeýle hem harby talybyň akyl ýetiriş ukyplarynyň ösüş derejesi onuň netijeliligine bagly. Kitap bilen işläp bilmeklik – bu diňe bir harby ýokary okuw jaýynda okalýan döwürde zerur bolman, eýsem tutuş adam ömründe hem-de harby ugurda talap edilýän aýratynlyk. Kitap bilen işläp bilmekligi öwrenmek – ilki bilen, öz şahsy ukyplaryňy göz önünde tutup, okuw materialyny özbaşdak öwrenmegiň gowy endiklerine we başarnyklaryna eýe bolmak diýmek. Kitap bilen işläp bilmekligi ele almak okamagyň medeniýetini we okalany bellik etmek ukybyny öz içine alýar.

Okamagyň medeniýeti – harby talybyň şahsyýetiniň umumy medeniýetiniň esasy bölegi we onuň işjeň öwrenijilik işiniň wajyp şerti. Ylmy edebiýaty okamagyň maksady bilimi artdyrmak, dünýägaraýşy giňeltmek we üns, ýat we pikirlenme ýaly öwrenijilik ukyplaryny ösdürmek.

Teklip berlen edebiýat bilen işlemegiň usulyýeti okalany hökman bellik etmegi göz önünde tutýar. Harby talyplara meýdançada bellemek, meýilnama, göçürip alma, ylmy iş we sapak ýazgysy ýaly bellikler teklipl berilýär. Kitabyň üstünde işlenilende, gysga beýan ýazmak – okuw prosesiniň ulgamynda hökmany talap bolan özbaşdak işiň iň esasy görnüşleriniň biri.

Harby talyplary özbaşdak iş bilen üpjün etmegiň usulyýetiniň üstünde işlemeğiň tejribesi bilim prosesinde tagallalaryny esasan “özbaşdak okamak” wezipesini

çözmäge gönükdirmeli bolýan okaýanlaryň ornuna täsir edip boljakdygyny görkezdi.

Harby ýokary okuw mekdebinde özbaşdak işi başga işler bilen çalyşmaly däl we ol okuw döwrüniň tutuş dowamynda hökman ulgamlayyn we zygyderli häsiýete eýe bolmaly. Şonuň üçin özbaşdak işi guramagyň netijeli usulyýetini işläp taýýarlamak we terbiýeçilik-bilim prosesine ornaşdyrmak harby ýokary okuw mekdepleri üçin derwaýys zerurlyk bolup durýar.

Myrat Annanurov
(*Turkmenistan*)

ORGANIZATION OF SELF-STUDY OF CADETS AT THE MILITARY HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Quality of teaching and independent cognitive activity of cadets are determined during educational process and cognition.

Methodological importance of effect of teacher on independent cognitive activity of cadets is considered in this scientific work. Independent intellectual labor develops human features such as orderliness, discipline and initiative, will, insistency on goal achievement; forms ability of analyzing facts and events; teaches independent thinking, which leads to creative development of future officers.

In author's opinion, ability of working with book is necessary feature for acquisition of good habits and skills of the independent learning of curricular material with individual ability, knowledge acquisition, broadening of outlook and development of cognition such as attention, memory and thinking.

Мурад Аннануров
(*Туркменистан*)

МЕТОДИКА ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ КУРСАНТОВ В ВОЕННОМ ВУЗЕ

В процессе образовательного процесса и познания определяется качество преподавания и самостоятельной познавательной деятельностью курсантов.

В данной научной работе рассматривается важность методики воздействия преподавателем на самостоятельную познавательную деятельность курсантов. Самостоятельный умственный труд развивает у человека такие качества, как организованность, дисциплинированность, инициативу, волю,

упорство в достижении поставленной цели; вырабатывает умение анализировать факты и явления; учит самостоятельному мышлению, которое приводит к творческому развитию будущих офицеров.

По мнению автора, умение работать с книгой - это необходимое качество для приобретения хороших навыков и умения самостоятельного изучения учебного материала с учетом своих индивидуальных способностей, а также для пополнения знаний, расширения кругозора и развития познавательных способностей, прежде всего внимания, памяти, мышления.

Jeren Atabaýewa
(*Türkmenistan*)

HALYL KULYÝEWIŇ ŞYGRYÝETINDE IŞLIKLERIŇ “GATLANMASY” ÇEPER SERIŞDE HÖKMÜNDE

Halkyň ençeme asyrlaryň dowamynda timarlanyp, kämilleşip belli bir kada ýeten edebi däpleriniň öz milliligi bolşy ýaly, çeper dili babatdaky ýagdaý hem şeýledir. Bu barada hormatly Arkadagymyz: “Biziň baý, şahyrana dilimiz bar. Ol biziň halkymyzyň kalbynyň baýlygyndan, şahyranalygyndan habar berýär, çünki dilde milletiň kalby ýaşaýar” diýip belleýär.

Edebi dil milli edebiýatyň taryhyna örklenip, onuň çeper däpleri bilen mize-mezdir. Islendik halkyň edebiýaty özüne imrindiriji çeperçilik dil serişdeleri bilen ýuwaş-ýuwaşdan baýlaşýar, has kämilleşýär. Şu nukdaýnazardan, gadymy halk döredijiligimiziň, nusgawy edebiýatymyzyň, aýratyn hem bu döwürleriň däplerini dowam edip, täzeçillige gadam basan XX asyr türkmen edebiýatynyň zehinli şahyrlarynyň milli edebiýatymyza dil bilminiň üsti bilen çeperçilik serişdeleri döretmekde hyzmaty uludyr. Bu döwrüň edebiýatyna gelen zehinler şygryýetiň çeperçilik serişdelerini baýlaşdyrmakda diliň kadalaryny özboluşly kanuna öwürdiler. Bu meselede şahyr Halyl Kulyýewiň şygryýetinden aýry-aýry mysallara ýüz-lensek, siziň hem pikirimizi goldamagyňyz mümkin.

Halyl şahyryň “Geplejek boldy” goşgusynyň liriki gahrymanlary oba gyzy bilen nowjuwan ýigit. Bu ýaşlaryň arasyndaky mukaddes duýgyny şahyr inçelik bilen yzarlaýar. Goşguda şahyryň gyz haýasy bilen ýigit ýygralygyny birleşdirip, ýumşaklyk döredip bilşi has hem täsin. Şahyr öz diýjek şahyrana pikirlerini aýdyň, bir akymda, hiç hili päsgelçiliksiz beýan edýär. Biziň aýratyn üns bermeli zadymyz goşgudaky işlikleriň gatlanmany döredip bilşi:

Bir gün suw joş alyp, böwet aganda,
Bir gyz gelip suwy saklajak boldy.
Eline pil alyp, gum çeke-çeke,
Böwedi täzeden beklejek boldy.

Halyl şahyr işliklerde söygülik derejäniň has sypaýy usulyny tapýar. Goşguda gyz-gelniň sypaýyçylygy, ýumşaklygy bilen bir hatarda ýaş ýigidiň ýygralygyna-da ünsi çekip bilen şahyr dil biliminiň esasy obýekti – işlikleriň ulanylyş tertibi-de üns merkezinde saklaýar.

Şahyr “Söýermiň?” goşgusynda hem bu däbi çeper şöhlelendiripdir:

Gözelleň ählisin goýup bir ýana,
Seçip-saýlap, seni söýsem, söýermiň?
Ýa görküňe aşyk bolup gaýybana,
Gül keşbiňe hormat goýsam, söýermiň?

Aslynda işlikleriň bu “gaýtalanma” usuly nusgawy edebiýatymyзда-da bardy. Muňa akyldar şahyrymyz Magtymguly Pyragynyň “Çaldy gitdi”, “Ötüp baradyr”, “Sürdü-de bardy”, “Alar bolduň”, “Gidip baradyr”, “Ötüp barmyş”, “Sowrup gidipdir”, “Öter gider”, “Utup durupdyr” ýaly goşgularyny mysal getirmek ýerliklidir.

Halyl şahyryň bu inňän uly ussatlygy, bir wagtda halk döredijiligiň we nusgawy edebiýatyň sygryýetdäki formalaryny dowam edip gelyän poeziýanyň ýüzünde, şondan soňraky sygryýet sungatymyzyň ösüşinde kiçeňräk bir açyş bolupdyr diýsek hem ýalňyşmays. Beýle diýildigi, bu işlikden ýasalan söz düzümleriniň başga şahyrlaryň döredijiliginde gabat gelmeýändigini aňlatmaýar. Bar, elbetde. Ýöne edil Halyl şahyryň bu goşgulary ýaly boýdan-başa söhbedimiziň düýp özeni bolan işlikleriň “gaýtalanmasyna” ýugrulan däldir. Şu nukdaýnazardan, Halyl Kulyýew bu usuly nusgawy edebiýatymyzyň däbine eýerip, täzeçe öwüşgin bilen XX asyr türkmen edebiýatynda çeper serişde hökmünde giňden ulandy diýip, gypnçsyz aýdyp bileris.

Jeren Atabayeva
(*Turkmenistan*)

SERIAL VERB CONSTRUCTION AS AN ARTISTIC TECHNIQUES IN THE POETRY OF HALIL KULIEV

The formation of the language *relus* is, of course, inextricably linked to literature, which in each nation has unique and colorful artistic means and techniques. The brilliant and talented Turkmen poets of the twentieth century, who continued the traditions of folklore elements and classics, enriched our language with expressive means and literature with artistic techniques. These outstanding personalities were able to transform the *relus* of language into artistic means that enriched the Turkmen poetry. It was decided to refer to the works of Halil Kuliev for a detailed consideration of this phenomenon.

For instance, let us take the poet's poem "Geplejek boldy" (Trying to talk it out). The main characters of the work are a village girl and a young man. The author managed to subtly convey the pattern of the emerged wonderful feeling between them: in the dialogue of the shy girl and the timid boy one can feel the tenderness all over them. The poet managed to present the plot's dynamics in a harmonious and single way. Special attention deserves the author's skill in using serial verb constructions that are also presented in his poems "Güzere geldi" (Appearance) and "Söýermiň?" (Will you love me?). This technique increases the poem's artistic value.

Джерен Атабаева
(Туркменистан)

СЕРИАЛЬНАЯ ГЛАГОЛЬНАЯ КОНСТРУКЦИЯ КАК ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ПРИЁМ В ПОЭЗИИ ХАЛИЛА КУЛИЕВА

Становление норм языка, конечно же, неразрывно связано с литературой, которая у каждого народа обладает уникальными и колоритными художественными средствами и приёмами. Талантливые туркменские поэты XX столетия, продолжившие традиции фольклорного творчества, классиков, обогатили наш язык выразительными средствами, а литературу – художественными приёмами. Эта плеяда сумела преобразовать нормы языка в художественные средства, обогатившие туркменскую поэзию. Для детального рассмотрения данного явления было решено обратиться к творчеству Халила Кулиева.

Возьмём в качестве примера стихотворение поэта "Geplejek boldy" (Пыталась высказаться). Главные герои произведения – сельская девушка и юноша. Автору удалось утончённо передать последовательность зарождения возвышенного чувства между ними: в диалоге застенчивой девушки и робкого парня чувствуется незримое присутствие нежности их друг к другу. Поэту удалось гармонично изложить динамику сюжета. Отдельное внимание заслуживает мастерство автора в применении сериальных глагольных конструкций, которые также присутствуют в его стихотворениях "Güzere geldi" (Явление) и "Söýermiň?" (Полюбишь?). Данный приём усиливает художественно – эмоциональное воздействие стихотворения.

**“AIR/HOWA” DÜŞÜNJESI BILEN BAGLANÝÝKLY
IDIOMALARYŇ DEŇEŞDIRME DERŇEWİNDE ÝÜZE
ÇYKÝAN MANYDAŞLYK GATNAŞYGY
(iňlis we türkmen dilleriniň mysalynda)**

Ylmyň we tehnikanyň yzygiderli ösýän döwründe, halklaryň arasynda gatnaşyklaryň giňemegi netijesinde dilleri deňeşdirip öwrenmek meselesi giň gerime eýe boldy. Bu ugurdan iňlis we türkmen dilleriniň idiomalaryny deňeşdirip öwrenmek hem wajyp meseleleriň biridir.

Idioma adalgasy ýewropa dilçilerine mahsus bolup, sowet dilçileri tarapyndan frazeologik birlik düşünjesi kabul edilipdir. Görnükli sowet dilçi-alymy A.W. Kunnin idioma dogrusynda kesgitleme berýär: “Idiomalar-ýokary konnotatiw aspekte eýe bolan, emosional täsirli, çeper beýan edijilik häsiýetli, manysyny doly ýa-da bölekleyin üýtgeden leksemalaryň durnukly baglanyşygydyr” [1996 ý.].

Durnukly söz düzümleri dilde birnäçe asyrlar bäri halkyň medeniýetini açyp görkezmek bilen saklanyp gelýän hadysa hökmünde sözleýjiniň daş-töwerege bolan milli düşünjesini öz medeniýetiniň täsiri bilen baglanyşdyrýar. Ýaşagyň zerur şertleriniň biri bolan “air/howa” hadysasy bilen baglanyşykly sözleýşe ornaşan göçme manyly durnukly söz düzümleriniň ençemesi duş gelýär. Bu ugurdan çeper edebiyatlaryň, sözlükleriň üsti bilen alnyp barlan gözlegler netijesinde iňlis dilinde düzüminde “air/howa” düşünjesi bilen baglanyşykly idiomalaryň 70-den gowragy, türkmen dilinde bolsa 50-ä golaýy ýüze çykaryldy. Bu topardaky idiomalaryň iňlis dilinde mukdar taýdan agdyklyk edýändigine göz ýetirmek bilen, düzüminde *air* düşünjesi bilen baglanyşykly idiomalar *air* sözünden başga “weather, wind, storm, thunder, snow, rain, hail, blow” leksik birlikleri bilen duş gelýär. Türkmen dilinde bolsa *howa* sözünden daşary “şemal, tupan, ýylдыrym, gar, jöwenek, ýagyş, gaý” sözleri bilen gelen söz düzümleri degişli edildi.

Hödürlenilýän iş iňlis we türkmen dillerinde düzüminde “*air/howa*” düşünjesi bilen baglanyşykly idiomalaryň deňeşirme derňewi esasynda seljerilen toplumynda manydaşlyk gatnaşygynyň mahsus ýagdaýlary beýan edilýär. Geçirilen derňewler esasynda bu topara degişli idiomalaryň birnäçesi ýüze çykaryldy. Olardan:

1. *Get one's second wind* (sözme-söz terjimesi: ikinji şemala çykmak) idiomasy -1) *to have one's breathing become stabilized after exerting oneself for a short time;* 2) *to become very active or productive* düşündirilip, türkmen dilinde – *gaýtadan dikelmek; gaýtadan aýaga galmak; ~demiňi dürsemek; özüňe gelmek; ýeli ýatyşmak* ýaly söz düzümlerine ekwiwalentdir. Mysal üçin:

Bill had to quit the race because he never got his second wind. – Bil ylgamak boýunça ýaryşy taşlamaly boldy, sebäbi ol özüne gelip bilmedi.

2. Iňlis dilindäki *put on the airs* (sözme-söz terjimesi: howada goýmak) idiomasy – *assume an unjustified air of superiority; behave in an unnatural way in the hope of impressing people* diýlip düşündirilipdir we türkmen dilinde – *daş-töweregindäki adamlara gaty ýokarydan seretmek; ulumsylyk etmek; ≈temegiňe ýel bermek* söz düzümleri bilen ekwiwalent bolýar. Türkmen dilinde *temek* sözi sözleýişde *burun* diýmegi aňladýar: *burnuňy göge tutmak; ulumsylyk etmek* manysyny aňladýar. Bu idiomada *air* sözi türkmen dilinde ýel sözünüň üsti bilen berilýär we deňeşdirilýän dillerde many we leksik taýdan birmeňzeş gurluşa eýedigine göz ýetirýäris.

Umuman, düzüminde “air/howa” düşünjesi bilen baglanyşykly idiomalaryň leksik taýdan gabat gelmegi we manydaşlyk gatnaşyklary boýunça deňeşdirilýän türkmen we iňlis dillerinde birmeňzeş ulanylyşa eýedigini ýerine ýetirilen derňewler subut edýär.

Maya Atajanova
(*Turkmenistan*)

SYNONYMIC RELATIONS OF IDIOMS TO THE NOTION OF “AIR/HOWA” IN THE CONTRASTIVE ANALYSIS (on the examples of the Turkmen and English languages)

The main goal of this paper is to reveal the synonymic relations of idioms connected with the definition of “air/howa” on the bases of the contrastive analysis of the English and Turkmen languages. Such task requires the analysis of lexical composition of idioms in contrasted languages and meaning of the given units in synonymic usage.

The idioms based on the notion of “air/howa” contain the lexical units “air, weather, wind, fog, snow, rain, hail, and etc.” in English and they are given in the Turkmen language by the words “howa, tupan, şemal, ýel, jöwenek, ýagyş, gay”. Their meanings and usage in contexts are introduced in concrete examples during the speech.

Мая Атаджанова
(Туркменистан)

**СИНОНИМИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ ИДИОМ, СВЯЗАННЫХ
С ПОНЯТИЕМ “AIR/HOWA (ВОЗДУХ)”
В СОПОСТАВИТЕЛЬНЫХ АНАЛИЗАХ
(на примерах туркменского и английского языков)**

Основной целью данной работы является изучение синонимических отношений идиом, основанных на понятии “air/howa (воздух)” как выразительных средств общения для изучения их использования в английском и туркменском языках. Решение таких задач требует анализа вопросов лексического строения идиом, семантических и контекстуальных значений и их эквивалентность в сопоставляемых языках.

Идиомы, связанные с понятием “воздух”, содержат лексические единицы “storm, weather, wind, fog, snow, rain, hail” на английском языке. В туркменском языке они представлены словами “şemal, ýel, harasat, duman, jöwenek, gağ, ýaguş, gaý”. Значение некоторых идиом, их употребление в речи и синонимические соотношения в сопоставляемых языках раскрываются на конкретных примерах.

Bahar Atanyýazowa
(Türkmenistan)

**PARS DILINDE IŞLIGIŇ ÖTEN ZAMAN ŞEKILINIŇ
ÖWRENILIŞ TARYHY BARADA**

Häzirki zaman pars diliniň grammatik gurluşy örän baý. Onuň az bolmadyk bölegini işlik söz topary tutýar. İşlikler özüniň leksika-grammatik, ýasalyş we stilistik aýratynlyklary boýunça beýleki söz toparlaryndan düýpli tapawutlanýar. İşliklerde zaman kategoriýasynyň aňladylyşy bolsa pars diliniň işlik söz toparynyň özboluşly aýratynlykly taraplarynyň biri hasaplanýar.

Pars dilinde işlik zamanlarynyň öwrenilişi, ol boýunça ýazylan grammatikalar bilen gönüden-göni baglanyşyklydyr. Ol dürli ýyllarda, dürli awtorlar tarapyndan, dürli derejelerde we dürli okuw maksatlary üçin öwrenilipdir. Şeýle işler dünýäniň dürli künjünde neşir edilipdir. Şol sebäpden, häzirki zaman pars dilinde işlik zamanlaryny öwrenmek üçin, ilki bilen, ol boýunça ýazylan grammatikalary, olarda işlik zamanlary barada berilýän maglumatlary hronologik zygiderlikde goýmak zerurdyr. Häzirki zaman pars diliniň grammatikasynyň, şol sanda işlik zamanlarynyň

ylmy taýdan öwreniliş taryhy uzak döwri öz içine alýar. Muny ýörite yzarlamak arkaly pars dilinde işlik zamanlarynyň öwrenilişini belli bir wagt zygiderliginde açmak mümkin. Diňe şonuň dolulygyny, zygiderligini we ähmiýetliligini saklap, olaryň arasyndan işligiň öten zaman şekilleri boýunça berilýän maglumatlar esasynda bu meseläni dürli tarapdan häsiýetlendirmek hem seljermek bolar.

Pars diliniň grammatik gurluşy baradaky ilkinji maglumatlary XII–XIII asyrlarda ýazylan işlerden almak bolýar. Şondan soňra Mirza Habib Esfehany, N. Hanleri, A. Humayun Färröhy, Mälokolşoerai Bahar, Garib, Abdal Kerim Erwani we başga-da onlarça awtorlar pars diliniň grammatikasyny ýazypdyrlar.

Pars diliniň grammatikalarynda işligiň öten zaman şekiliniň kesgitlenmesi birmeňzeş bolsa-da, olary topara bölmekde meňzeşlik saklanylmaýar. Olary kä awtorlar umumylaşdyrylan görnüşde berýär, beýlekileri bolsa iň kiçi toparlara çenli bölýärler, olary manysy we serişdeleri boýunça tapawutlandyryrlar. Pars diliniň grammatikasy boýunça ilkinji ýazylan işlerde bu boýunça has gysga we az maglumat berilýär. Olaryň gitdigiçe baýlaşýandygyny we çuňlaşýandygyny soňky ýazylan grammatikalarda görmek bolýar. Mundan başga-da, bellemeli zatlaryň biri ol hem işligiň öten zaman şekili boýunça ýörite ylmy işleriň ýazylmagy bu meseläni hemmetaraplaýyn we çuňňur öwrenmäge kömek berýär, olar boýunça edilen jemleýji netijeleri ylmy grammatikalara, okuw kitaplaryna we ş.m girizmäge esasy ylmy çeşme bolup hyzmat edýär.

Umuman, pars diliniň grammatikasynyň, şol sanda işligiň öten zaman şekiliniň öwrenilişi boýunça bar bolan ylmy çeşmeler häzirki zaman pars dilinde daýanmaga esas bolupdyr. Bu temanyň dürli taraplary boýunça anyk netijelere gelmäge kömek berýär.

Bahar Atanyyazova
(Turkmenistan)

MATTER RELATING TO HISTORY OF STUDYING THE PAST TENSE OF THE VERB IN THE PERSIAN LANGUAGE

The article focuses on the history of studying the rich and complex grammatical structure of the modern Persian language, in particular, the past tense of the verb. It restores the history of the study of the past tense forms of the verb by bringing in a chronological sequence the works of the authors who were engaged in the study of this issue, which, as can be seen from the work, began a very long time ago. The author of the article notes that these works were created in different years, by different authors and for different training purposes. The article states

that the study of the past tense verb in the Persian language is progressing and improving in connection with the grammar and writing of other scientific works. The author underlines that a characteristic feature of the past tense verb's formation in the Persian language is the use of the root of the participle. It deals with works concerning the past tense form of the verb in the Persian language. The cases are compared, and if it is necessary the author provides her related opinion.

Бахар Атаниязова
(*Туркменистан*)

ОБ ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ ФОРМЫ ПРОШЕДШЕГО ВРЕМЕНИ ГЛАГОЛА В ПЕРСИДСКОМ ЯЗЫКЕ

Статья посвящена истории изучения богатого и сложного грамматического строя современного персидского языка, в частности формы прошедшего времени глагола. В ней восстанавливается история изучения форм прошедшего времени глагола посредством приведения в хронологической последовательности работ авторов, занимавшихся изучением данного вопроса, которое, как видно из работы, началось очень давно. Автор статьи отмечает, что эти работы созданы в разные годы, разными авторами и для разных учебных целей. Автор указывает, что характерной особенностью образования формы прошедшего времени глагола в персидском языке является использование корня причастия. В ней рассматриваются работы, касающиеся формы прошедшего времени глагола в персидском языке.

Nargül Ataşowa
(*Türkmenistan*)

SELJUK SOLTANY ALAEDDIN KEÝKUBAT I PARAHAT SÖÝÜJILIK SYÝASATY

Berkarar döwletiň bagtyýarlyk döwründe hormatly Prezidentimiziň parasatly başlangyjy esasynda ata-babalarymyzdan bäri dowam edip gelýän parahat söýüjilik, ynsanperwerlik ýaly ýörelgeler öňe sürülýär. Geçmişde bu ajaýyp ýörelgeler dünýäniň dürli künjeginde uly döwletleri guran we dolandyran soltanlaryň alyp baran syýasatynyň aýrylmaz bölegi bolandygyna taryh şaýatlyk edýär. Şeýle ýörelgelerden ugur alan hökümdarlaryň biri hem türkmenleriň Kiçi Aziýada guran Rum seljuk döwletiniň görnükli soltany Alaeddin Keýkubat I.

Alaeddin I (1219–1237 ý.) dolandyran döwründe Rum seljuk döwleti gülläp ösýär. “Beýik soltan” adyna mynasyp bolan Alaeddin içeri we daşary syýasatyny parahatçylykly, hoşniýetli, birek-birek bilen düşünişmek, ylalaşmak arkaly alyp barandygyny taryhy çeşmeleriň üsti bilen aýdyň göz ýetirmek bolýar.

Alaeddin Keýkubadyň döwründe döwletiň çäkleri has-da giňäp, Hyjaz diýaryndan Gürjüstan we Abhaz sebitlerine çenli, rus welaýatyndan Tarsus sebitlerine çenli, Antalýadan Antakyýa çenli, Sagdak we Gypjak sähralaryndan Şam we Yrak sebitlerine çenli, Rum, Pereň, Ermeni welaýatynyň başyndan Ýemen welaýatynyň ahyryna çenli sebitler onuň döwletine tabyn bolýar. Rum we Şam, Ermeni we Diýarbakir sebitleri onuň hökümüne boýun bolýar. Hökümdarlar Alaeddiniň köşgünden çykýan kararlary ýerine ýetirmegi özleriniň salamat we asudalygynyň özeni bilip, onuň goşunyna goşulandygyny taryhçylar Ibn Bibidir, ýazyjy ogly Aly ýazgylarynda beýan edýär.

Orta asyr taryhçysy ibn Bibi Alaeddin Keýkubat I döwleti dolandyrmakda, dini beýgeltmekde, halka gowulyk etmekde, adalatlylygy ýaýmakda, öwgä mynasyp işleri etmekde ondan ötri hökümdaryň bolmanlygy barada ýazýar. Alaeddiniň beýik adankärçiligi, ahlak sypatlary barada orta asyryň taryhçysy Abu Faraj: “Soltan Alaeddin Keýkubat döwrüniň hökümdarlarynyň arasynda beýik şahsly adamdy. Güýçli biridi. Sagdyn pikir ýöredip bilýän we tämiz kalplydy. Tertip-düzgün bozanlara garşy gazaply we hökümlerinde adalaty görkezýärdi. Birnäçe şäherleri we berkedilen galalary uýgunlaşdyryp döwletine goşýar we kuwwatyny ýaýmakda üstünlik gazanýar” diýip belleýär.

Alaeddin Keýkubat I adalatly hökümdar bolup, onuň düzgün bozanlara garşy gazaply bolandygyny, halkyň aladasyny edip, ejizlere hossar bolandygyny Krym ýarym adasyna, ermeni topraklaryna we günortada kenarýaka galalaryna tarap eden ýörişinden görmek bolýar. Ýagny, bu sebitlerde söwda edýän täjirler deňiz we guryýer söwda ýollaryny geçende talanylýar. Täjirler bu barada soltan Alaeddine arz-şikayät edýär. Soltan talaňçylyk eden ýerleriň temmisini bermek üçin beglerini ugradýar.

Nesilbaşymyz Oguz hanyň “ylalaşyk we ýaraşyk eden duşmanlary dargatmak bolmaz. Tersine olardan birnäçesini dost ederler” diýip, wesýet edişi ýaly, Alaeddin Keýkubat I ylalaşykly soltan bolupdyr. Soltan 1223-nji ýylda Adriatik deňziniň kenarynda ýerleşen ermenileriň Kalonoros galasyny gabaýar. Onuň häkimi Girfaryt: “Biz Soltan bilen garşylyk babatda üstün bolup bilmeris. Ýogsa biziň bu galamyz we mekanymyz ýyldyz bile egindeş, bürgüt bilen goldaşdyr, emma kaza we takdyr hökümünden onuň garşysyna hereket etmek dogry däldir. Ol Haktagalanyň nury berilmiş bir patyşadyr uruşman tersine, belki, onuň bilen bigäneligi aşnalyga öwürmek gerek” diýip, soltan bilen ylalaşmaklygy makul bilýär. Şeýlelik bilen, soltan Kalonoros galasyny ylalaşyk esasynda döwletine goşýar. Onuň adyny

üýtgedip, öz ady bilen kybapdaş “Alaiýe” (häzirki wagtda Alanýa, Türkiýe) diýip atlandyýar. Şeýle hem soltan Gırfarydyň gyzyna öýlenmegi bilen arasyndaky gatnaşyklaryny has-da berkidýär. Bu bolsa soltan Alaeddiniň nika diplomatiýasy arkaly döwletiň parahatlygyny, abadanlygyny üpjün etmäge gönükdirilen syýasatynyň bir ugrudygyny görkezýär.

Nargul Atashova
(*Turkmenistan*)

PEACE-LOVING POLICY OF SELJUK RULER ALA AD-DIN KAYQUBAD I

Greatest ruler of the Rum Sultanate Ala ad-Din Kayqubad I was guided by principles of peacemaking and humanism in state affair-related work, and advocated trust-based relations with other states. In his own domains he annexed Kalonoros (present-day Alanya) and the fortress of Alara which is the evidence of his unchanging commitment to the peaceful way of development. According to medieval historian Ibn Bibi, Ala ad-Din Kayqubad merits in government, establishment of religious dogma, conscientious service to people, strengthening justice deserve great praise. Ala ad-Din was a just ruler who cared for his subjects and protected the weak.

Наргуль Аташова
(*Туркменистан*)

ПОЛИТИКА МИРОЛЮБИЯ СЕЛЬДЖУКСКОГО ПРАВИТЕЛЯ АЛА АД-ДИНА КЕЙ-КУБАДА I

Правитель Румского султаната Ала ад-Дин Кей-Кубад I в государственных делах руководствовался принципами миролюбия и гуманизма, ратовал за доверительные отношения с другими государствами. Султану Ала ад-Дину удалось мирным путём присоединить к своим владениям Калонорос (современная Аланья) и крепость Аalara, что подтверждает неизменную приверженность правителя мирному пути развития. По словам средневекового историка Ибн Биби, заслуги Ала ад-Дина Кей-Кубада в управлении государством, утверждении основ религии, добросовестном служении народу, упрочении справедливости заслуживают похвалы. Ала ад-Дин был справедливым правителем, заботившимся о своих подданных и защищавшим слабых.

IBN HALLIKANYŇ “WE FEÝATUL AGÝAN” ATLY ESERI TÜRKMEN HALKANYŇ TARYHNY ÖWRENMEKDE GYMMATLY ÇEŞMEDIR

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe Alym Prezidentimiziň taýsyz tagallasy netijesinde ýurdumyzda ylma-bilime uly üns berilýär. Gözbaşyny taryhyň jümmüşinden alyp gaýdýan türkmen halkynyň gadymy geçmişini dikeltmekde, öwrenmekde we onuň açylmadyk gatlaryny aýan etmekde uly işler amala aşyrylýar. Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasy tarapyndan Berkarar Watanymyzyň Garaşsyzlygynyň şanly 30 ýyllygy mynasybetli “Ylym – ösüşleriň ygtybarly binýadydyr” atly geçirilýän häzirkki halkara ylmy maslahat hem bu aýdylanlara şaýatlyk edýär.

Täze taryhy döwürde golýazmalary, ýazuw ýadygärliklerini öwrenmäge aýratyn üns berilýär. Şu nukdaýnazardan hem Ibn Hallikanyň “Wefeyatul agýan” (“Meşhurlaryň wepaty”) atly eseri türkmen halkynyň taryhyny öwrenmekde, taryhyň açylmadyk sahypalaryny açmakda uly ähmiýete eýedir. Adyndan belli bolşy ýaly, bu eserde öz döwründe belli we tanymal şahsyýetleriň ömür beýany we döredijiligi hakynda söhbet edilýär. Ol şahsyýetler ähli milletlerden bolup, olaryň içinde türkmen alymlary hem mynasyp orun alýar. Muňa mysal hökmünde, merwezi tahallusy bilen meşhurlyk gazanan kâbir merwli Abu Yshak, Adnan Şeýban, Suraýj Ibn Ýunus Ibn Ybraýym Ibn Harys, Ibn Rahawey, Abu Bekr Abdylla Al-Kaffal, Abu Sagt Assamgany, Abu Zeýt, Hudari, Aly Kazy Huseýin, Abu Mansur, Hişäm Ibn Urwa, Ýahýa Ibn Eksem ýaly alymlaryň atlaryny agzamak bolar. Ibn Hallikanyň “Meşhurlaryň wepaty” atly eseriniň beýleki taryhy çeşmelerinden tapawutly taraplary bar. Olardan kâbirlerini aýdyp geçsek ýerlikli bolar.

Birinjiden, ýazar bu eserinde oň näbelli, juda meşhur bolmadyk şahsyýetleriň ömür beýany hakda has köp gymmatly maglumatlary berýär. Bu babatda soralandy ol: “Meşhur adamlar parlak ýyldyzlar kimin hemmelere aýan we äşgärdirler, olar hakda giňişleýin söhbet etmegiň hajaty ýokdur, emma oň näbelli adamlary tanymal etjek bolsaň, onda olar hakda köpräk maglumat bermekligi we giňişleýin söhbet etmek zerur bolýar. Şol nukdaýnazardan hem men bu eserimde şeýle şahsyýetler hakda has giňişleýin söhbet etmekligi makul we talabalaýyk gördüm” diýip, jogap beripdir (*Terjime biziňki* – D.A.).

Ikinjiden, Ibn Hallikan bu eserinde birnäçe taryhçylaryň sözlerine hem-de eserlerine salgylanýar, olaryň aýdan sözlerinden parçalary mysal getirýär. Şeýle etmek bilen ýazar şol alymlaryň bize gelip ýetmedik gymmatly eserlerini täzeden dikeldýär we olara jan berýär. Şol sebäpli bu eser ilkinji çeşme häsiýetine eýe bolýar.

Üçünjiden, bu eserde berilýän maglumatlar takyklygy bilen tapawutlanýar. Çünki eserde bir şahsyýetiň kümmeti ýa-da bina eden medresesi ýa-da aýdaly, köşk-galasy bolsun, awtor şol ýerleri hut özüniň baryp görendigini, hatda käbir ýerleri birnäçe gezek zyýarat edendigini aýdýar we ol ýerlerde gören zatlaryny we ýazgylary belläp geçýär. Bu hem taryhy maglumatlaryň gymmatyny we ygtybarlylygyny has-da artdyrýar.

Dördünjiden, Ibn Hallikan bu eserinde dürli gapma-garşylykly rowaýatlary, maglumatlary getirip, olary seljerýär we öz pikirini aýtmak bilen olaryň içinde hakykata has ýakynyny ýüze çykarýar. Bu hem degişli mesele bilen gyzyklanýanlaryň işini ýeňilleşdirýär. Çünki ol ýa-da beýleki ýazarlaryň berýän maglumatlaryny deňeşdirip, ygtybarly netijelere gelýär. Munuň özi Ibn Hallikanyň maglumatlaryna ygtybarly çeşme hökmünde daýanmaklyga esas döredýär.

Bäşinjiden, ýazar eserinde ýerler, ýurtlar we olaryň ýerleşýän ýerleri hakynda ygtybarly we gymmatly maglumatlary getirýär.

Altynjydan, kitapda getirilýän şahsyýetleriň atlary, künyeleri, il içinde meşhur bolan lakamlary, şol atlaryň mazmunynyň gelip çykyşy we baglanyşygy hakda hem maglumatlary berýär.

Ýedinjiden, Ibn Hallikan öz eserinde belli we tanyml şahsyýetleriň terjimehallaryny arap elipbiýi tertibinde getirýär. Bu hem haýsydyr bir şahs hakda maglumaty tapmaklyk işini ýeňilleşdirýär, eseriň ylmylyk derejesini ýokarlandyrýar.

Umuman alanyňda, bu kitap türkmen halkynyň taryhyny, geçmişde ýaşan alymlaryň, şahyrlardyr edebiyatçylaryň ömür döredijiligini öwrenmekde ygtybarly çeşme, takyk maglumatlara esaslanýan eser hökmünde ähmiýeti juda uludyr.

Danatar Atayev
(Turkmenistan)

IBN KHALLIKAN – PRICELESS SOURCE OF STUDY OF THE HISTORY OF THE TURKMEN PEOPLE

In the new historical epoch, a great attention is paid to science and education.

In this regard, written work about the contemporaries by Ibn Khallikan is greatly important in reveal and study of unknown pages of the Turkmen history. This work tells us about lives and creative activities of famous persons – contemporaries of the author. In his work the author gives variety of valuable information about less famous persons, previously unknown to us.

Generally speaking, his work comprises a reliable source of information, supported by certain facts, for study of the lives of scientists, poets, and literary artists of the Turkmen people of the past.

Данатар Атаев
(Туркменистан)

**ПРОИЗВЕДЕНИЕ ИБН ХАЛЛИКАНА “НЕКРОЛОГИ
ЗНАТНЫХ ЛИЦ И ЗАМЕТКИ ОБ ИХ СОВРЕМЕННОКАХ”
- ЦЕННЫЙ ИСТОЧНИК В ИЗУЧЕНИИ ИСТОРИИ
ТУРКМЕНСКОГО НАРОДА**

В новую историческую эпоху особое внимание уделяется изучению рукописей, древних письменных памятников туркменского народа. В этом контексте огромная роль в раскрытии и изучении неизвестных ранее страниц истории туркменского народа принадлежит произведению Ибн Халликана “Некрологи знатных лиц и заметки об их современниках”. Как видно из названия, в данном произведении повествуется о жизни и творчестве известных личностей – современников автора. В книге автор приводит немало ценных сведений о ранее неизвестных науке талантливых личностях.

Этот труд представляет собой опирающийся на конкретные данные надёжный источник информации, в полной мере раскрывающий жизнь и творчество знаменитых средневековых туркменских учёных, поэтов, литераторов.

Kemal Ataýew
(Türkmenistan)

**1840-NJY ÝYLLARYŇ IŇLIS SYÝAHATÇYLARY
TÜRKMENLERIŇ ÝAŞAÝYŞ-DURMUŞY DOGRUSYNDÄ**

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe ýurdumyzda ylmy-bilimi has hem ösdürmek meselesinde hormatly Prezidentimiziň bize döredip beren mümkinçilikleriniň esasynda taryhymyzy hemmetaraplaýyn öwrenmäge hem giň ýol açyldy.

Türkmen halkynyň gadyndan gözbaş alyp gaýdýan baý we şanly geçmiş taryhy bar. Strategik taýdan örän wajyp ýerde ýerleşen türkmen topragy taryhy wakalara-da baý ýer bolupdyr. XIX asyrdä türkmen topragynda bolup geçen taryhy wakalary öwrenmek üçin şol döwrüň iňlis syýahatçylarynyň ýazan eserleri gymmatly çeşme bolup hyzmat edýär. Bu eserlerde türkmen halkynyň geçmişdäki medeniýeti, durmuşy we hojalygy barada etnografik maglumatlar berilýär. XIX asyryň ortalarynda iňlis syýahatçysy Jeýms Abbot tarapyndan ýazylan “Narrative of a journey from Herat to Khiva, Moscow, St. Petersburg, during the late Russian invasion of Khi-

va; with some account of the court of Khiva and the Kingdom of Khaurism Hyratdan Hywa, Moskwa we Sankt-Peterburga çenli edilen syýahat barada söhbet)” atly eser, iňlis syýahatçysy Jozef Wolf “ Narrative of a mission to Bokhara, in the years 1843–1845, to ascertain the fate of Colonel Stoddart and Captain Conolly (Polkownik Stodartyň we Kapitan Konoliň ykbalyndan habar almak üçin 1843–45-nji ýyllarda Buhara syýahat barada söhbet)” atly eser, iňlis ýazyjysy hanym Mery Leonora Wulf Şeil we onuň adamsy iňlis serkerdesi Jastin Şeil tarapyndan XIX asyryň ikinji ýarymynda ýazylan “Glimpses of life and manners in Persia (Persiýanyň durmuşy we döp-dessurlary bilen gysgaça tanyşlyk)” atly syýahatnama türkmenleriň 19-njy asyrdaky ýaşayyş durmuşy barada gymmatly maglumatlary özünde jemleýär.

Bu syýahatnamalarda Türkmenistanyň çäginde syýahat edenlerinde, çarwa we oturymly türkmenler barada türkmen jemgyýetinde sosial-ykdysady ýagdaýlar, medeni gatnaşyklar, döp-dessurlar we gündelik durmuş barada, türkmenleriň etnik düzümi, nirelerde ýaşandyklary, sebitdäki syýasy ýagdaý barada baý maglumatlar berilýär. Hatda türkmen taýpalarynyň sany, her tiräniň we obanyň ilat sany barada maglumatlar hem bar. Bu maglumatlar, elbetde, takyk däl. Türkmenleriň sanynyň näçedigini olaryň özlerem, syýahatçylaram anyk kesgitlep bilmändirler. Bu ýagdaýy türkmenleriň öz döwletiniň bolmandygy, dürli döwletiň çäginde dagynyk ýagdaýda ýaşandyklary bilen düşündirse bolar. XIX asyrdaky halkyň esasy girdeji çeşmesi iki sany pudak bilen, ýagny ekerançylyk we maldarçylyk bilen bagly bolupdyr. Iňlis syýahatçylary öz işlerinde türkmenleriň myhmansöýerlik ýaly asyly döpplerine gysarnyksyz eýerendiklerini, halyçylyk sungaty, zergärçilik, hünärmentçilik bilen meşgullanandyklaryny belläpdirler.

Kemal Atayev
(Turkmenistan)

ENGLISH TRAVELLERS OF THE 1840S ABOUT THE TURKMEN WAY OF LIFE

The Turkmens have glorious and heroic past. One of the invaluable sources which provide information about the historical events of the 19th century is the works by English travellers. These works contain information about the Turkmen culture, everyday life and housekeeping traditions.

English travellers highlighted in their works the Turkmen people’s hospitality, good manner, kindness and tolerance, the highly developed carpet weaving, jeweller’s art and handicrafts.

Кемал Атаев
(Туркменистан)

АНГЛИЙСКИЕ ПУТЕШЕСТВЕННИКИ 1840-Х ГОДОВ О БЫТЕ ТУРКМЕН

Одним из ценных источников, содержащих богатую информацию о исторических событиях, происходивших в Туркменистане в XIX веке, туркменской культуре, повседневной жизни и домашнем хозяйстве туркмен являются труды английских путешественников.

Английские путешественники подчеркивали в своих работах гостеприимство туркмен, их радушие, такт, доброжелательность и толерантность, а также высокоразвитое искусство ковроткачества и ювелирное дело.

Ýazmuhammet Ataýew
(Türkmenistan)

TÜRKMEN DILINIŇ ARHIW LEKSİKASYNY ÖWRENMEGIŇ MESELELERI

Türkmen halkynyň taryhyna degişli arhiw resminamalar Garaşsyzlygymyzyň ilkinji günlerinden başlap, milli gymmatlyk hökmünde galady we jemgyýetçilik durmuşynyň ähli ugurlarynda çuňňur özgerişleriň geçirilýän döwründe mirasymyzyň genji-hazynasyna öwürüldi. Arhiw resminamalary ýurdumyzyň geçmişini öwrenmekde, şu gününü kämilleşdirmekde, geljegini nurlandyrmakda uly ähmiýete eýe boldy. Ylmy we medeniýeti ösdürmekde, taryhymyzy bilmekde, jemgyýeti ruhy taýdan galkyndyrmakda, şeýle hem raýatlarymyzyň durmuş goraglylygyny üpjün etmekde arhiw resminamalary bahasыз hazyna bolup durýar.

Bagtyýarlyk döwründe dilimiziň leksiki gurluşy boýunça düýpli ylmy barlaglar alnyp barylady we olaryň köpüsi kitap görnüşinde neşir edilip halk köpçüligine ýetirildi. Arhiw leksikasy häzirki zaman türkmen diliniň sözlük düzümünde özboluşly ornuna eýeleýär. Dilimiziň leksikasynyň bir bölegi hökmünde galýan arhiw leksikasy dil nukdaýnazaryndan ylmy taýdan henize çenli düýpli öwrenilmedik meseleleriň biri bolup durýar. Arhiw leksikasynyň soňky ylmy maglumatlar esasynda derňew edilmegi şu ugurdaky meseleleri anyklamaga kömek edýär we täze ylmy netijeleri berýär. Netijede:

- arhiw leksikasyna degişli düşüňjeleri aňladýan sözleriň türkmen diliniň sözlük düzümünde tutýan ornuny anyklamak;
- bu söz gatlagynyň emele gelişiniň çeşmelerini hem-de ösüşiniň kanunalaýyklyklaryny kesgitlemek;

- leksiki gatlagyň beýleki diller bilen özara mynasybetini öwrenmek we olaryň dilde ýüze çykýan täsirini seljermek;
- öwrenilýän leksik gatлага degişli professional häsiýetli adalgalaryň we sözleriň gelip çykyşyny takykklamak;
- arhiw leksikasyna degişli adalgalaryň, sözleriň, söz düzümleriniň özgerişleriniň kanunalaýyklyklaryny ýüze çykarmak;
- derňewiň esasynda diliň umumy ösüşinde arhiw işlerine degişli leksiki gatlagyň tutýan ornuny açyp görkezmek;
- derňelýän leksikanyň ösüşinde diliň içki we daşky serişdeleriniň mümkinçilikleriniň gymmatyny kesgitlemek ýaly meseleleri çözmek möhüm wezipeleriň hatarynda durýar.

Şeýlelikde, arhiw leksikasyny emele getirýän sözleriň ylmy esasynda öwrenilmegi türkmen leksikologiýa ylmynda täze bir ugruň, ýagny aýratyn leksiki gatlagyň emele gelendigini delillendirmäge mümkinçilik döredýär. Ylmy-derňew esasynda gelnem netijeler türkmen diliniň leksika bölümi boýunça okuw kitaplarydyr gollanmalar ýazylanda anyk maglumatlar hökmünde ulanmaga ýardam edýär. Şeýle-de, arhiw leksikasyna degişli adalgalar, sözlerdir söz düzümleri düşündirişli, orfografik, orfoepik, ikidilli sözlükler düzülende ygtybarly çeşme bolmagynda galýar.

Yazmuhammet Atayev
(*Turkmenistan*)

ISSUES OF STUDYING THE ARCHIVAL LEXICON OF THE TURKMEN LANGUAGE

Archival vocabulary/lexicon takes a special place in the vocabulary of the modern Turkmen language. Archival vocabulary, considered as part of the vocabulary of our language, is one of the poorly studied areas from a linguistic point of view. The analysis of archival vocabulary based on the latest scientific data helps to identify problems in this area and provides new scientific results. Accordingly, the solution to the following issues is among the most important tasks:

- to determine the role and place of words that reveal the meaning of archival lexicon in the vocabulary of the Turkmen language;
- to determine the origin of professional terms and words related to the lexical layer being studied;
- to reveal the lexical rules of terms, words and phrases in the archival vocabulary;

– to reveal and explain the role of the lexical layer in the general development of the to language on the basis of research in the field of archival affairs;

– determine the meaning of the possibilities of various internal and external linguistic means for the development of the studied vocabulary.

So, the scientific study of the words which form the archival vocabulary makes it possible to substantiate the formation of a new direction in the Turkmen lexicological science, or by other words, the formation of a special lexical layer.

Язмухаммед Агаев
(Туркменистан)

ВОПРОСЫ ИЗУЧЕНИЯ АРХИВНОЙ ЛЕКСИКИ ТУРКМЕНСКОГО ЯЗЫКА

Архивная лексика занимает особое место в словарном составе современного туркменского языка. Архивная лексика, рассматриваемая как часть лексики нашего языка, является одной из малоизученных направлений с лингвистической точки зрения. Анализ архивной лексики на основе последних научных данных помогает выявить проблемы в этой области и дает новые научные результаты. Соответственно, решение нижеперечисленных вопросов стоит в ряду особо важных задач:

– определить роль и место слов, раскрывающих смысл архивной лексики, в словарном составе туркменского языка;

– определить происхождение профессиональных терминов и слов, относящихся к изучаемому лексическому слою;

– выявить закономерность терминов, слов и словосочетаний в архивной лексике;

– раскрыть и разъяснить роль лексического слоя в общем развитии языка на основе исследований в области архивного дела;

– определение значения возможностей различных внутренних и внешних языковых средств на развитие изучаемой лексики.

Таким образом, научное изучение слов, образующих архивную лексику, позволяет обосновать формирование нового направления в туркменской лексикологической науке, то есть формирование особого лексического пласта.

PARYZDEPE ÝADYGÄRLIGINIŇ PALEOBOTANIKI TAPYNDYLARY

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe şan-şöhretly taryhymyza uly üns berilmegi bilen, gadymy geçmişden bize ýadygärlik galan, milli mirasymyzy öwrenmäge giň ýol açyldy. Türkmenistanyň hormatly Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň: "...taryhyň ähli döwürlerinde Beýik Ýüpek ýolunyň şahalary, ak ýollar, bagt ýollary dünýäniň çar künjünden Zeminiň ýüregi Türkmenistanyň goýnuna gelýär" diýip bellemegi hem türkmen halkynyň öz taryhyna bolan gzyklanmasynyň barha artýandygynyň aýdyň subutnamasydyr. Türkmenistan gadymy siwilizasiýalaryň merkezleriniň biri bolup, halklary birleşdirýän Beýik Ýüpek ýolunyň esasy çatrygynda ýerleşip, müňlerçe ýyllaryň dowamynda adamzadyň ösüşine uly täsirini ýetirip, şäherleri gadymy kerwenleriň esasy gatnaw ýoluna öwürüdir. Köpetdagyň etekleriniň oňaly tebigy şertleri, süýji suwlarynyň bollugy, ýabany ösümlükleriň giňden ýaýramagy, ýaşayşyň inňän gadymyýetde döremegini şertlendiripdir.

Ahal welaýatynyň Gökdepe etrabynda, Büzmeýin şäherinden 6 km günortagünbatarynda, meydany 3,2 ga barabar bolan Paryzdepe ýadygärligi ýerleşýär. Bu ýadygärlikden möwsümleýin geçirilen gazuw-agtaryş işleriniň dowamynda gymmatly taryhy tapyndylar bilen bilelikde dürli ösümlükleriň we daragtlaryň galyndylary toplandy. 2 sany barlag çukurlaryň (şurflaryň) içinden çig kerpiçden örülen otaglaryň diwarlary ýüze çykaryldy. Ata-babalarymyzyň gadymdan bäri ýerli önümlerini gurluşykda ulanandyklary barada GTATE-niň we Horezmiň arheologiya-etnografiya ekspedisiýalarynyň alymlarynyň S. M. Dudiniň (1903 ý.), I. A. Orbelýanyň (1923 ý.) we N. S. Graždankinanyň (1988 ý.) işlerinde beýan edilýär. Ussalar kerpiç ýasamakda arassa, gowy eýlenen palçyga daş-towereginde ösýän ösümlükleriň galyndylaryny, ýakylan daragtlaryň külüni hem goşupdyrlar. Şeýle usulda ýasalan kerpiçler, ýerli tebigy-howa (yssa, ýagşa, ýele, sowuga) we topragyň şorlaşmagynyň önüni almakda örän amatly bolupdyr.

Palçyga garylan, esasan däneli ösümlükler bolupdyr. Olardan bugdaýyň (*Triticum L.*), arpanyň (*Hordeum L.*), arpaganyň (*Eremopyrym (Ledeb.) Jaub.et Spaçh.*) gylçyklary, gabyklary, samany ýüze çykaryldy. Şeýle hem sümüllü ösümlükler bilen bir hatarda üzümiň däneleriniň bardygy we çyrşyň (*Eremurus L.*), borjagyň (*Ephedra L.*) galyndylarynyň goşulandygy anyklanyldy. Gazuw-barlag işleri alnyp barlanda gara kömre öwürülen daragtlaryň galyndylary ýüze çykaryldy. Paryzdepe ýadygärliginiň töwereginiň gözelligine goşant goşýan, berk, durnukly ösýän

daragtlary ýerli ilat zyýanly mör-möjeklere garşy giňden ulanypdyr. Olardan giň ýaýran türkmen arçasyny (*Juniperus L.*), deregi (*Populus L.*), kerkawy (*Acer L.*), garagajy (*Ulmus L.*), tudy (*Morus L.*), erigi (*Armeniaka Scop.*), ýylgyny (*Tamarix L.*) ulanandyklaryny bellemek bolar.

Annadursun Atayeva
(*Turkmenistan*)

PALEOBOTANIC RESIDUAL REVEALED AT THE MONUMENT OF PARYZDEPE

For definition of vegetative composition of raw bricks from the monument of Paryzdepe the most typical terraneous and pit samples were taken, and also from the ruins of constructions. It has been identified that our ancestors in manufacturing raw bricks used not only cereals, but also the residual of coals and wood ash. Such clay is water and salt resistant. Bricks are not scattered, steady against rains, colds and winds. The knowledge of a vegetative source of raw materials in studied area gives the chance to define varieties of the plants growing in the ancient time in that terrain, as well as important data on their application as building materials.

Аннадурсун Атаева
(*Туркменистан*)

ПАЛЕОБОТАНИЧЕСКИЕ ОСТАТКИ, ВЫЯВЛЕННЫЕ НА ПАМЯТНИКЕ ПАРЫЗ-ДЕПЕ

Для определения растительного состава раствора сырцовых кирпичей с памятника Парыз-депе были отобраны наиболее характерные наземные и пробы из шурфов, а также остатки растворов сооружений. Было выявлено, что наши предки при изготовлении сырцовых кирпичей использовали не только злаковые растения, но и остатки углей и древесной золы. Такой раствор водо-, жаро- и солеустойчив. Кирпичи не рассыпаются, устойчивы к дождям, холодам и ветрам. Знание растительных сырьевых ресурсов изучаемого района дает возможность определить виды растений, произраставших в древности на данной территории, а также важные сведения о применении их в качестве строительного материала.

GEOGRAFIÝA SAPAKLARYNDA OKUWÇYLARA EKOLOGIK BILIM BERMEKDE SANLY TEHNOLOGIÝALARYŇ ÄHMIÝETI

Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň kabul eden “Türkmenistanda sanly bilim ulgamyny ösdürmegiň”, “Türkmenistanda tebigy we takyk ylmy ugurlara degişli dersleri okatmagy kämilleşdirmegiň” Konsepsiyalaryna laýyklykda, sanly ulgamyň mümkinçiliklerinden peýdalanyp, tebigy we takyk ylmy ugurly dersleri okatmagyň mazmunyny baýlaşdyrmakda, hilini has-da ýokarlandyrmakda, hem-de usulyýetini döwrebaplaşdyrmakda zerur bolup durýar. Okuwçylara geografiýa sapaklarynda döwrebap ekologik terbiýe bermekde sanly tehnologiýalara daýanýan innowasion usullaryň ähmiýeti örän uludyr.

Täze tehnologiýalara daýanýan interaktiw okuw usulynyň artykmaçlyklaryny açyp görkezýän ylmy maglumatlar umumybilim berýän orta mekdepleriň 5–10-njy synplar üçin geografiýadan okuw maksatnamasynda berilýän temalaryň ählisinde sapak geçirilende peýdalanmaga mümkinçilik berýär. Biz ylmy-amaly derňewlerimizde “Ekologiýa” atly okuw ulgamyny döredtik. Bu okuw ulgamynyň baş sahypasynda “Wideo-1”, “Wideo-2”, “Goşgular”, “Paýhasly pikirler”, “Paýhas çemesi” ýaly düwmeler ýerleşdirildi. “Wideo-1” bölümünde Türkmenistanyň tebigatyna degişli “Repetek biosfera döwlet goraghanasy”, “Amyderýa”, “Köýtendagyň ösümlük we haýwanat dünýäsi” barada maglumatlar getirilýär. Repetek biosfera döwlet goraghanasy bölümünde çöl ösümlük we haýwanat dünýäsi barada wideoşekilli ylmy maglumatlar getirilýär. Bu maglumatlary 5-nji synpyň “Tebigaty öwreniş” dersinde, 8-nji synpda “Türkmenistanyň fiziki geografiýasy” dersinden “Türkmenistanyň geografik ýerleşşi”, “Türkmenistanyň ösümlük we haýwanat dünýäsi”, “Türkmenistanyň goraghanalary” temalar öwredilende netijeli peýdalanyp bolýar.

Şeýle-de, Amyderýanyň ösümlük we haýwanat dünýäsi, Amyderýanyň kenar ýakasynyň ösümlük we haýwanat dünýäsi barada ylmy maglumatlar berilýär. 8-nji synpda “Türkmenistanyň fiziki geografiýa” dersi okadylanda okuw maksatnamasyna laýyklykda, Türkmenistanyň ösümlük we haýwanat dünýäsi hem-de Amyderýanyň kenar ýakasynda ösýän ösümlükler barada giňişleýin maglumatlary okuwçylara düşündirip bolýar.

Taýýarlanan elektron okuw gollanmasynda “Wideo-2” bölümü “Suw damjasy – altyn dänesi” ýazgy bilen başlanýar. Bu wideoýazgyda görkezilen maglumatlar hem 8-nji synpda Türkmenistanyň fiziki geografiýasy dersi okadylanda okuw

maksatnamasy boýunça geçilýän temalarda” Türkmenistanyň içerki suwlary” diýen bölümünde peýdalanmak bolýar.

“Goşgular” bölümünde türkmeniň görnükli ýazyjy-şahyrlarynyň goşgulary sesli ýazgyda berilýär. Bu sesli elektron ýazgyda getirilen goşgular hem 5–10-njy synplarda okadylýan geografiýa dersiniň ählisinde okuw maksatnamasyna laýyklykda peýdalanmaga we okatmagyň usulyýetiniň dersara baglanyşygyny ýola goýmaga mümkinçilik berýär.

Elektron gollanmada “Paýhasly pikirler” atly bölümünde hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň ekologiýa we daşky gurşawa degişli “Tebigat”, “Ahalteke bedewleri”, “Hazar”, “Gawun”, “Nowruz” “Suw” baradaky paýhasly pikirleri ýörite şekilleriň üsti bilen getirilýär. Elektron gollanmanyň bölümlerini aýry-aýry temalar geçilende biri-birine utgaşdyryp hem peýdalanyp bolýar. Bölümleri utgaşdyryp peýdalanmak, okuwçylara täze düşüňjeleri düýpli öwretmekde oňyn netijeleri berýär. Görkezip okatmak usulyýeti esasynda okuwçylar täze düşüňjeleri çalt we dogry kabul edýärler.

Amandursun Atayeva
(Turkmenistan)

DIGITAL EDUCATIONAL RESOURCES IN FORMING STUDENTS’ ECOLOGICAL TRAINING

This work reveals the effective results of the use of digital educational resources in forming students’ ecological education, culture and self-awareness. In accordance with the aims and objectives of “Concept of development of Digital Education in Turkmenistan”, “Concept of enhancing the teaching of natural and exact sciences in Turkmenistan”, initiated under the leadership of Esteemed President Gurbanguly Berdimuhamedov, the problem of ecological education of students is becoming especially urgent.

The importance of forming students’ ecological education requires the creation of electronic versions of textbooks, textbooks on geography, the use of various audio-visual aids, which contain valuable information about the peculiarities of the ecology of Turkmenistan.

The prepared electronic version of the manual, entitled “Wise Thoughts”, which reflects the wise statements about the ecology of Turkmenistan by Esteemed President Gurbanguly Berdimuhamedov, is of particular value in forming students’ ecological education.

Амандурсун Агаева
(Туркменистан)

ЦИФРОВЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ РЕСУРСЫ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ У УЧАЩИХСЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В работе отражены результаты эффективного использования цифровых образовательных ресурсов в формировании у учащихся экологического образования, культуры и самосознания. В соответствии с целями и задачами инициированных Уважаемым Президентом Туркменистана Гурбангулы Бердымухамедовым “Концепции развития цифрового образования в Туркменистане”, “Концепции совершенствования в Туркменистане преподавания предметов по естественным и точным наукам” проблема экологического образования учащихся приобретает особую актуальность.

Важное место в формировании у учащихся экологического образования занимает создание электронных вариантов учебников, учебных пособий по географии, использование различных аудиовизуальных средств, в которых содержатся ценная информация об особенностях экологии Туркменистана.

Особую ценность представляет подготовленный электронный вариант пособия под названием “Мудрые мысли”, в котором нашли отражения мудрые высказывания Уважаемого Президента Туркменистана Гурбангулы Бердымухамедова об экологии Туркменистана.

Dursunjemal Babalyýewa
(Türkmenistan)

“BES YLYM DÜRDÜR ANYŇ ÝOK GYMMATY”

Hormatly Prezidentimiz türkmen halkynyň taryhynda oçmejek yz goýan akyldarlar hakynda: “Biziň müňýyllyklaryň medeniýetini özüne siňdiren onlarça taryhy medeni ýadygärliklerimiz, dünýäniň medeni-ruhy ösüşlerine ummasyz goşant goşan beýik alymlarymyz, akyldarlarymyz, şahyrlarymyz bar. Muhammet Hozezi, Abulsagyt Kaşgarly, Mahmyt Zamaşary, Hoja Ahmet Ýasawy, Nejmeddin Kubra, Nurmuhamet Andalyp, Döwletmämmet Azady, Magtymguly Pyragy ýaly alymlarymyz, akyldarlarymyz, şahyrlarymyz türkmen halkynyň abraýyny, mertebesini, ylmyny, şygyr sungatyny belent derejelere göterdi” diýmek bilen, olaryň bitiren hyzmatlaryna örän ýokary baha berýär. Hakykatdan-da, ady agzalan söz ussatlarymyzyň miras galdyran eserleri diňe bir öz-özlüginde ajaýyp ylmy,

edebi, medeni ýadygärlik bolman, eýsem-de tutuş halkymyzyň aňýetiniň ösüşi-ne hem öz oňyn täsirini ýetirmegi başarypdyr. Şeýle beýik akyldarlaryň biri-de Döwletmämmet Azadydyr. Alym, akyldar, şahyr – şu epitetleriň hemmesi-de oňa degişlidir. Onuň şeýledigine ussat şahyryň “Wagzy-azat” eseri doly güwä geçýär. “Wagzy-azat” poemasy ideýa-mazmun, çeperçilik taýdan seljerilende söz ussady-nyň iň azyndan edebiyat, pedogogika, dini ylymlaryndan birkemsiz baş çykaran-dygyna doly göz ýetirip bolýar.

“Wagzy-azat” eseriniň III baby:

– Baby suwwum içre waspy-alyman,
Zikr edeýim anlary belli beýan –

diýen beýt bilen başlanyp, onda Azadynyň ylym baradaky toplumlaýyn garaýyşla-ry jemlenipdir. Söz ussadyň ylymy garaýyşlarynyň dini mazmunly bolmaklygy onuň eserleriniň hemmesine mahsus aýratynlykdyr. Bu ozaly bilen döwrüň ede-bi-jemgyýetçilik durmuşynyň talaby bilen häsiýetlenendir. Üstesine Azadynyň dini ojaklarynyň birinde bilim alandygyny hem gözden salmaly däl. Şahyr ylym öwrenmäniň hudaýhalar işdigini:

– Ylm okap, agmal edenlerni huda,
Gaty söýmüşdir, eşit eý kethuda –

diýen setirler arkaly çeper beýan edýär. Şahyryň orta atýan her bir garaýyşy didak-tiki mazmuna ýugrulandyr. Bu bolsa öz gezeginde eseriň edebi-çeperçilik we ter-biýeçilik sazlaşygyny emele getirip, onuň täsir edijiligini has-da artdyrýar. Azady ylym öwrenmek ýoluny saýlap alan her kişiniň özüni tutuşlygyna oňa bagyş etme-lidigini, ylymy gözlegleri arman-ýadaman yzygiderli alyp barmalydygyny:

– Çün ylym bildiň, amal kyl, durmagyl,
Taňry emrin tut, özüň ýaş görmegil –

diýip, wesýet edýär. Şahyr ylym öwrenmek ýolunyň bimöçber sabyr-kanagat talap edýändigine seretmezden, gyşarnyksyz dowam etmegiň wajypdygyny nygtapdyr.

Dursunjemal Babalyeva
(*Turkmenistan*)

“SCIENCE IS A PEARL THAT PRICELESS”

As was noted by the Esteemed President, we are the owners of dozens of his-torical and cultural heritage that accumulate data on our thousand-year-old culture, outstanding scientists, thinkers and poets who have made a colossal contribution to cultural and spiritual development of the world. Among them are Mohammed Horezmi, Abulsagit Kashgarli, Mahmud Zamakhshari, Khoja Ahmed Yasawi, Nej-meddin Kubra, Nurmukhammet Andalib, Dovletmammed Azadi, Magtymguly

Pyragy. They raised glory, honor of the Turkmen people, science and poetry to grandiose heights. Thus, the Head of State highly appreciates the merits of outstanding personalities who have left an unfading mark in the history of our people.

Indeed, the creative heritage of the aforementioned masters of the artistic word is not just an excellent scientific, literary and cultural heritage. It had a positive impact on the mentality of the people. Dovletmammed Azadi is one of the outstanding sons of the Turkmen land. Scientist, philosopher and poet – all these epithets belong to him alone, which is fully confirmed by his poem “Sermon of Azadi” (Wagzy-azat).

Дурсунджемал Бабалыева
(*Туркменистан*)

“НАУКА – ЖЕМЧУЖНОЕ ЗЕРНО, НЕТ ЕМУ ЦЕНЫ”

Как отмечает Уважаемый Президент, мы являемся наследниками десятков богатого духовного наследия, хранящего в себе нашу тысячелетнюю культуру, имене выдающихся учёных, мыслителей и поэтов, которые внесли колоссальный вклад в культурно-духовное развитие мира. Среди них Мухаммед Хорезми, Абулсагит Кашгарли, Махмуд Замахшари, Ходжа Ахмед Ясави, Неджмеддин Кубра, Нурмухаммед Андалиб, Довлетмаммед Азади, Махтумкули Фраги. Они до грандиозных высот вознесли славу, честь туркменского народа, науку и поэзию. Глава Туркменского государства даёт высокую оценку заслугам выдающихся личностей, оставивших немеркнущий след в истории нашего народа.

Действительно, творческое наследие вышеупомянутых мастеров художественного слова – не просто великолепное научное, литературное и культурное наследие, оно оказало благотворное влияние на менталитет народа. Одним из выдающихся сынов туркменской земли является Довлетмаммед Азади. Учёный, философ и поэт – все эти таланты органично соединились в нём, что в полной мере подтверждает его поэма “Проповедь Азади”.

TÜRKMENISTANYŇ HALKARA YNSANPERWERLIK HUKUGYNDAN GELIP ÇYKÝAN BORÇNAMALARY

Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň başlangyjy boýunça ýurtda amala aşyrylýan özgerdiji prosesleriň wajyp ugurlarynyň biri hukuk özgertmesi bolup durýar, onuň esasy maksady – milli kanunçylyk binýadyny halkara hukugynyň umumy ykrar edilen kadalaryna laýyklykda kämilleşdirmekdir.

Bu gün Türkmenistanda dünýä tejribesini öwrenmek we halkara standartlaryny jemgyýetçilik gatnaşyklary çygyryny düzgünleşdirýän kadalaşdyryjy-hukuk resminamalaryna girizmek boýunça işjeň iş alnyp barylýar. Şunuň bilen birlikde dünýäniň öňdebaryjy ýurtlarynyň abraýly hukuk düzümleri bilen hyzmatdaşlygy berkitmek we hukukşynaslyk babatda belli hünärmenler bilen tejribe alyşmak meselelerine aýratyn ähmiýet berilýär.

Türkmenistan alyp barýan oňyn bitaraplyk, parahatçylygy söýüjilik, hoşniýetli goňsuçylyk ýörelgelerine we giň halkara hyzmatdaşlygyna esaslanýan daşary syýasy ugrunyň netijelidigini görkezdi. Ýer ýüzünde ählumumy parahatçylygy we durnuklylygy saklamak meselesi halkara gatnaşyklarynyň esasy meseleleriniň biri bolup durýar we onuň ähmiýeti zygiderli artýar. Halkara hukugynyň gymmaty, onuň netijeliligi, ýagny halkara hukugynyň kadalarynda öňde goýlan maksatlaryň amala aşyrylmagynyň barşynda gazanylýan hakyky netijeleri bilen kesgitlenilýär. Türkmenistanyň hukuk ulgamynyň özgertmeleri Türkmenistanyň kanunçylygynyň halkara hukugynyň esasy ýörelgelerini we kadalaryny kabul etmek esasynda türkmen jemgyýetiniň hil taýdan täze belent sepgitlere ýetmekligine, döwletiň durmuşynda demokratik däpleri berkitmeklige gönükdirilendir.

Halkara hukugy nukdaýnazaryndan Türkmenistan üçin Bitaraplyk hukuk ýagdaýynyň mahsusdygyny bellemek zerurdyr. Bitaraplyk Türkmenistanyň daşary syýasat işinde diňe wajyp syýasy-hukuk ähmiýete eýe bolman, eýsem, BMG-niň çözümlerine ähmiýetli orun berilýän, döwlet içindäki hukugyň ösüşine ýardam edýär. Türkmenistanyň daşary syýasatynyň esasy ugurlarynyň biri hem umumadamzat bähbitli ynsanperwer syýasatydyr. Ynsanperwerlik hukugynyň ýüze çykmagynyň, emele gelmeginiň we hereketiniň taryhy jähtleriniň esas goýujy ähmiýeti bardyr.

Türkmenistanda ynsanperwerlik hukugy çygyrynda kanunlaryň işlenip taýýarlanylmagy we kabul edilmegi milli ähmiýetden ugur alyp, ilki bilen adamsöýüjilik we türkmen halkynyň myhmansöýüjilik däbine we halkara ynsanperwerlik hukugynyň umumy ykrar edilen kadalaryna esaslanyp durmuşa geçirilýär. Bu hakykat

biziň döwletimiziň adam hukuklary we ynsanperwerlik hukugy babatda halkara borçnamalaryny ýerine ýetirmekde ygrarlydygyny görkezýär.

Umuman halkara hukugynyň kadalaryny ornaşdyrmak prosesini we halkara ynsanperwerlik hukugyny öwrenmek, hususan-da, şu sebäplere görä aýratyn derwaýyslyga eýe bolýar: häzirki döwür halkara hukugy hususan-da, halkara ynsanperwerlik hukugy bilen düzgünleşdirilýän meseleler hemişe artýandygy bilen häsiýetlendirilýär. Şol bir wagtda degişli halkara kadalaryny ornaşdyrmakda döwletiň içerki hukugynyň dürli pudaklarynyň orny artýar, olaryň halkara hukugyň kadalary bilen özara aragatnaşygy ösýär.

Halkara ynsanperwerlik hukugyň kadalarynyň durmuşa ornaşdyrlyşynyň mysalyndan aýdylanda, ylmy barlagyň ähmiýeti häzirki zaman jemgyýetiň durmuşynda halkara hukugyň ornunyň güýçlenmeginiň umumy prosesiniň sebäplerine, kanunylygyna we geljekki ösüşine düýpli göz ýetirmeklige ýardam bermäge niýetlenendir. Türkmenistanyň halkara şertnamalary, şol sanda, onuň ýerine ýetirilmegi üçin döwletiň içerki hukuk kadalaryny iş ýüzüne geçirmekligi talap edýän halkara şertnamalarynyň sany yzygiderli artýar. Türkmenistan bu ugurda birnäçe halkara konwensiýalara goşuldy.

Ynsanperwerlik hukugy çygyryndaky halkara şertnamalaryň Türkmenistanyň milli hukuk ulgamyna netijeli ornaşmagynyň ýokarlandyrylmagyna olaryň eýýäm öz üstüne alan borçnamalarynyň durmuşa geçirilmegi we ýerine ýetirilmegi ugrunda birnäçe işler geçirilýär we Türkmenistanyň kanunçylygyny halkara borçnamalara laýyk getirmek maksady bilen kämilleşdirilýär.

Durli Ballyeva
(Turkmenistan)

OBLIGATIONS OF TURKMENISTAN UNDER THE INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

Today, Turkmenistan is actively working to study world experience and the introduction of international standards in the legal documents regulating public relations. At the same time, special attention is paid to strengthening cooperation with the legal institutions of the leading countries of the world and exchange of experience with renowned lawyers. Turkmenistan has demonstrated the effectiveness of its foreign policy based on the principles of positive neutrality, peacefulness, good neighborliness and broad international cooperation. Maintaining global peace and stability is one of the main issues of international relations, and its importance is constantly developing. The value of international law is determined by its

effectiveness, that is, the real results achieved in the implementation of the goals set out in international law. Reforms in the legal system of Turkmenistan are aimed at developing and strengthening democratic traditions in the life of the state on the basis of the adoption of the basic principles and rules of international law in the legislation of Turkmenistan. In general, the study of the process of implementation of the rules of international law, including humanitarian law, in particular, acquires particular relevance for the following reasons: modern international law, especially international humanitarian law, is constantly evolving.

Дурли Баллыева
(Туркменистан)

ОБЯЗАТЕЛЬСТВА ТУРКМЕНИСТАНА ПО МЕЖДУНАРОДНОМУ ГУМАНИТАРНОМУ ПРАВУ

Сегодня в Туркменистане ведется активная работа по изучению мирового опыта и включению международных стандартов в нормативные документы, регулирующие сферу общественных отношений. При этом особое внимание уделяется укреплению сотрудничества с ведущими правовыми структурами ведущих стран мира и обмену опытом. Туркменистан продемонстрировал эффективность своей внешней политики, основанной на принципах позитивного нейтралитета, миролюбия, добрососедства и широкого международного сотрудничества. Вопрос поддержания глобального мира и стабильности - один из главных вопросов международных отношений, и его важность постоянно возрастает. Ценность международного права определяется его эффективностью, то есть реальными результатами, достигнутыми при реализации целей, изложенных в нормах международного права. Реформы правовой системы Туркменистана направлены на достижение качественно новых высот, укрепление демократических традиций в жизни государства на основе имплементации в законодательство Туркменистана основных принципов и норм международного права. В целом изучение процесса имплементации норм международного права и международного гуманитарного права, в частности, приобретает особую актуальность по следующим причинам: современное международное право, особенно международное гуманитарное право, постоянно развивается.

BILIMI ÖZLEŞDIRMEKDE DAÝANÇ SIGNALLARYNY ULANMAK

Bilimi döredijilikli pikirlenmede özleşdirmek, okadylyşyň ýokary derejesi bolup, onuň netijesinde düşüňjeler, esasan, sowa-abstrakt görnüşde paýhasa ornaşdyrylýar. Şeýle özleşdirilişde okatmak, diňe bir okadyandan okaýana bilim, başarnyk, endikleriň geçirilmegi (yza dolanýan baglanyşygyň ýerliginde) mazmunda däl-de, täze bilim-düşüňjeleriň mugallym bilen talybyň (okuwçynyň) arasynda bilelikde kemala getirilişi häsiýetde bolýar. Bu ýagdaýda sowa-abstrakt düşüňjeler, zatdyr hadysanyň umumy we düýpli sypatlaryny özünde jemleýän gurluş hökmünde öňe çykýar. Okadylyşyň şeýle guralyşynda, mugallymyň düşündiriş işinde pikirlenmäniň aýdyň hereket we aýdyň keşp görnüşiniň ülşi örän çakli bolup, söz-logiki, abstrakt pikirlenme aýgytlaýjy orunda bolar.

Başga bir tarapdan, pikirlenmäniň aýdyň belgilere daýanýan görnüşleri, adamyň ýaşayşynyň islendik döwürlerinde onuň zähmet we nazary häsiýetli işiniň zerur düzüjisiniň biri bolýandygy hem hakykatdyr. Şonuň üçin bilim özleşdirişde aýdyňlykdan mümkingadar sowlup, sowa-abstraktlygy ýeke-täk maksat ornuna süýşürmek doly maksadalaýyk däldir. Bilim özleşdirilişde, bir tarapdan, didaktiki materialyň nazary mazmunyny aýdyň keşp bilen, ikinji tarapdan bolsa, aýdyňlygy jemleýji düşüňjeler bilen aralaşdyrmak ýörelgesi, birnäçe pedagoglaryň we psihologlaryň işlerinde synagdan geçirilendir. Bu babatda geçen asyryň 70-nji ýyllarynda W. F. Şatalowyň esaslandyran “daýanç signallary” ýörelgesi üns bererlikdir. Bu usulyň amalyýetde rowaçlyk tapmazlygynyň esasy sebäpleriniň biri, onda ulanylan daýanç gözükdirmeleriň belgilenýän mazmun bilen umumy we düýpli baglanyşynyň ýoklugydyr. Meselem, okuwçylar “parallelogram” sözünüň ýatda galmagy üçin ony “hususyýetsizlik” (тунейдец) aňlatma arkaly paýhasa ornaşdyrypdyrlar (parallelogrammyň öz hususy häsiýeti bolman, gönüburçluk bilen rombuň häsiýetlerinden durýar). Ýöne şeýle “hususyýetsizligiň” beýleki şar, üçburçluk ýaly geometrik şekillerde hem bolýandygy sebäpli, paýhasda dikeldilýän gurluş we oňa utgaşdyrylýan emosional öwüşginli düşüňje bir mazmunly many-mazmun baglanyşykda bolmaýar.

Tejribe barlaglarda aýry-aýry düşüňjeleri däl-de, tutuş taglymaty aýdyň simwollarda aňlatmak ýörelgesinden ugur alyndy. Saýlanan simwolyň taglymatyň esasy mazmunyny şöhlendirmek ukyby anyklanandan soňra, ol ulanylyşa girizildi. Meselem, ynsanperwer taglymatyň simwoly öz saçyndan ýokary çekýän Mýunhauzeniň sudurlaýyn şekili görnüşinde bolup, ol taglymatyň özeni manysy-

ny düzýän öz-özüni işjeňleşdirmek ýörelgesini aňladýar. Simwollaryň netijeliligi, aralyk synaglarda tejribe-barlag we gözegçilik-kontrol talyp toparlarynyň netijelerini deňeşdirilmek esasynda anyklanyldy. Barlaglaryň netijesiniň görkezşiine görä, aralyk synaglarda simwollar boýunça degişli taglymatyň özeni, mazmunyny gaý-tadan dikeltmeklik tejribe-eksperimental toparlarda 62,4 % (+2), şeýle simwollar ulanylmadyk kontrol-gözegçilik toparlarynda bolsa 13,7% (+2,5) -me deň boldy. Taglymatlaryň birtaraplaýyn häsiýetini ýüze çykarmaklyk, tejribe-eksperimental toparda 33,4% (+2), kontrol-gözegçilik toparynda bolsa 7,2% (+2) barabar boldy. Üstesine-de, barlag toparlaryň talyplarynyň taglymatlary simwollaşdyrmakda öz hususy simwol-şekillerini esaslandyryp, olary öz jogaplarynda işjeň ulanýandyk-lary ýüze çykaryldy. Tejribe barlaglarda synagdan geçirilen taglymaty simwollaşdyr-mak usuly, beýleki derslerde ulanmaga hem elýeterlidir.

Bayram Basarov
(*Turkmenistan*)

USING REFERENCE SIGNALS IN THE ASSIMILATION OF KNOWLEDGE

Although the assimilation of knowledge in abstract concepts is the strategic goal of any education, at the same time, mediating it with visual means at a certain stage significantly increases the efficiency of this process. The psychological community is familiar with the training system of V.F. Shatalov using reference signals, which were introduced as emotionally significant words associated with the concepts being learned. For example, the students learned the parallelogram through the concept of “parasite”, for it does not have its own properties, it consists of the properties of a rectangle and a rhombus. The reason for the futility of this system was the lack of semantic one-to-one meaning between the concepts and the reference words associated with them.

In our research, the object of symbolization was not separate concepts, but holistic theories from the topics covered in recent months. For example, the symbol of the humanistic theory of personality was the image of Munchausen pulling himself out by his hair, since the essence of this theory is the person’s self-actualization of own potential. Adequate reproduction of the essences of the relevant theories through reference symbols in the experimental groups was 62.4% (+ -2), and in the control groups to 13.7% (+ -2.5). Revealing uniformity of reproducible theories in the experimental groups 33.4% (+ -2), and in the control groups it was 7.2% (+ -2). The developed method can be used in other subject cycles.

Байрам Басаров
(Туркменистан)

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОПОРНЫХ СИГНАЛОВ В УСВОЕНИИ ЗНАНИЙ

Усвоение знаний в абстрактных понятиях хотя и составляет стратегическую цель всякого обучения, вместе с тем опосредование его наглядными средствами на определенном этапе значительно повышает эффективность этого процесса. Широко известна система обучения В.Ф. Шаталова с использованием опорных сигналов, которые вводились как эмоционально значимые слова, ассоциирующиеся с усваиваемыми понятиями. Так, например, ученики усваивали параллелограмм через понятие “тунеядец”, ибо он не имея собственных свойств, состоит из свойств прямоугольника и ромба. Причина бесперспективности этой системы заключалась в отсутствии семантической взаимооднозначности между понятиями и ассоциируемыми с ними опорными словами.

В наших исследованиях объектом символизации выступало не отдельные понятия, а целостные теории из пройденных в последние месяцы тем. Например, символом гуманистической теории личности было изображение тянущего за свои волосы Мюнхаузена, ибо сущностью этой теории является самоактуализация человеком своего потенциала. Адекватное воспроизведение сущностей соответствующих теорий через опорные символы в экспериментальных группах составило 62,4 % (+2), а в группах контрольных 13,7% (+2,5). Выявление односторонностей воспроизводимых теорий в экспериментальных группах равнялось 33,4% (+2), а в контрольных группах 7,2% (+2). Разработанный метод может быть использован и в других предметных циклах.

Ejegül Başımowa, Ýazgöl Akyýewa
(Türkmenistan)

IŞEWÜRLİK GURŞAWYND A İŇLIS DILINIŇ ÄHMIÝETI

Ýurdumyzda ykdysady ulgamda amala aşyrylýan düýpli özgertmelerde daşary ýurt dilini öwrenmegiň, özleşdirmegiň we onuň gündelik ulanylyşyny kämilleşdirmegiň ähmiýeti örän uludyr. Häzirki wagtda ylym-bilimiň güýçli depginler bilen ösýän döwründe, iňlis dili biziň durmuşymyza ornaşýar, esasan hem ykdysady ulgamda, işewürlük gurşawynda iňlis dilinden geçen sözler bireýýäm ulanylyp geli-

nýär. Marketinge degişli ýöriteleşdirilen sözleri bilmek, zähmet bazarynda abraýly işleri amala aşyrmaga mümkinçilik berýär. Marketingde ulanylýan köpsanly adal-galar hut inlis dilinden geçen sözlerdir. Onuň amatly taraplarynyň biri hem, daşary ýurtda çap edilen maglumatlary kynçylyksyz okamaga mümkinçilik döredýänligi-dir. Häzirki döwürde çap edilen işler inlis dilinde ýazylýar. Eger-de bu pudaga de-gişli inlis dilinde esasy düşüňjeler özleşdirilse, onda täzeliklerden habarly bolmaga mümkinçilik dörär. Marketinge inlisçe düşüňmek, onuň in az sözlerinden öwrenip başlamak zerurlygyny ýüze çykarýar, sebäbi marketing hünärinde işlemek üçin bu sözleri bilmek möhümdir.

Marketing – bu alyş-çalyş üsti bilen zerurlyklary hem islegleri kanagatlandyrmaga gönükdirilen adam işiniň görnüşidir. Bu işleriň ählisi bilen meşgul bolýan hünärmene “marketing manager” – “marketing dolandyryjy” diýilýär. Marketing dolandyryjy marketingiň adaty we täze usullaryndan habarly bolmaly. Kärhananyň üstünlige ýetmegi we satuwyň sanynyň artmagy üçin oňa öz pudagyňyň baş ýörel-gesini bilmek zerurdyr. Muňa mysal hökmünde marketingde ulanylýan birnäçe sözleriň manylarynyň üstünde durup geçeliň:

Drawing up a plan – meýilnama düzmek; *Liaising with the sales department* - satuw bölümi bilen ýakyn gatnaşykda işleşmek; *Talking to customers* – müşderiler bilen gürleşmek. *Creating advertisements* - mahabatlary işläp düzmek.

Brand – kärhananyň aýrybaşgalygyny aňladýar. Ol kärhananyň nyşanyny (logotipini) hem-de müşderiler bilen aragatnaşygyny görkezýär. *Brend* sözi *say-lanmak*, *nyşan goýmak* manylary aňladýar. Brend düşüňjesi marketingde asyl nusgasyndaky manysyndan daşa düşmeýär we kärhananyň näme edýändigini bara-da nyşan bolup hyzmat edýär.

Advertisement – köplenç, *advert* diýip gysgaldylyp aýdylýar we *mahabat* diýlip terjime edilýär hem-de kärhananyň işiniň öňe gitmegine ýardam edýär. Mahabaty telewideniýede, metbugatda, radioda we internet ulgamynda ýerleşdirip bolýar.

Campaign – marketing kärhanasy, bu hereket ulgamy bolup, ol önümiň ýa-da maglumatyň öňe gidişligine gönükdirilendir. Kärhanalaryň birnäçe görnüşleri bolup, olaryň köpüsi täze önümleri öňe sürýär, beýlekileri bolsa, bäsleşik esasynda geçirilýän brendiň özüni mahabatlandyryýar ýa-da kärhananyň goýberýän ýörite paýnamalary barada beýan edýär.

Brief – *brif* nämedir bir zadyň gysgalygyny ýa-da örän çaltlygyny aňladýar, emma ol marketingde gysgaça habar bolup, mahabatyň, kärhananyň we beýleki taslamanyň netijesini aňladýar.

Demography – *demografiýa* statistikada halkyň sanyny, düzümini we köpe-lişini öwrenýän ylymdyr. Marketing ulgamynda demografik topara siziň ünsüňizi çekmek isleýän adamlaryň ýaş aýratynlyklaryna, jynsyna, girdejisine, milletine

we bilim derejesine görä saýlanyp alnan adamlar girýär. Mysal üçin, demografik toparda 18–35 ýaş aralygyndaky erkek adamlar, şeýle hem iri kärhanalaryň gullukçylary bolup biler.

Return on investment (ROI) – häzirki döwürde bu jümle, köplenç, marketingde ulanylyp, maýa goýumda harjy ödemek manyny aňladýar, ýagny kärhana näçe girdeji girendigini ýa-da çykdajylaryň möçberini kesgitleýär. Bu görkeziji kärhananyň netijeliligine baha bermekde hem ulanylýar. Mysal üçin, eger-de siz nämedir bir zat satyn almak üçin 1000 manat sarp eden bolsaňyz, onda siziň girdejiňiz 1000 manatdan ýokary bolan ýagdaýynda, maýa goýumda harjy ödemek gowy hasaplanylýar. Käwagtlar siz haýsydyr bir kärhana degişli *wash its face* diýen jümläni eşidýärsiňiz. Bu bolsa kärhana näçe çykdajy sarp eden bolsa, şonça girdeji aldy diýen manyny aňladýar.

Workshop – bu söz adatça “ussahana” diýlip terjime edilýär we nämedir bir zady gurmak, bejermek diýen manyny aňladýar. Emma bu söz marketingde taslama ideýasyny ara alyp maslahatlaşmak üçin ýygnyň adamlaryň toparyna aýdylýar.

Bu sözler kärhanada marketing leksikasynda ulanylýan ýönekeý sözler, ol ýerde hemişe täze sözler we jümleler ýüze çykyp durýar.

Ejegl Bashimova, Yazgul Akiyeva
(*Turkmenistan*)

ROLE OF ENGLISH IN THE BUSINESS ENVIRONMENT

Nowadays, in the era of rapid development of science and education, English is gradually becoming a part of our life, especially in the economic system and business world, where English words are already used. Knowledge of specialized marketing words allows working in the labor market, gaining a good reputation. The work is about the meanings of a number of English words used in marketing.

Эджегуль Бяшимова, Язгуль Акиева
(*Туркменистан*)

РОЛЬ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ДЕЛОВОЙ СРЕДЕ

В эпоху бурного развития науки и образования, английский язык постепенно становится частью нашей жизни, особенно в экономической системе, в деловом мире уже используются англоязычные слова. Знание специализи-

рованных слов, относящихся к маркетингу, позволяет вам работать на рынке труда с хорошей репутацией. Работа посвящена значениям ряда английских слов, используемых в маркетинге.

Kakajan Baýramow
(*Türkmenistan*)

TÜRKMEN ETNOGRAFIÝA YLMYNYŇ WAJYPLYGY

Türkmenistanda şanly Garaşsyzlygymyzyň gazanylmagy, türkmen jemgyýetinde halkymyzyň gadymy ýörelgelik medeniýetine we baý mirasyna bolan ünsi has güýçlendirdi. Raýatlarymyzyň milli mukaddesliklerimiz bilen gyzyklanmasynyň üstüni türkmen etnografiýa ylmynyň maglumatlary bilen doldurmak mümkin. Döwletimizde alnyp barylýan içeri we daşary syýasat, ýerli medeniýetimiziň ýörelgelerine esaslanýar. Hormatly Ýurtbaştutanymyz türkmen halkyny dünýä medeniýetiniň genji-hazynasyna we medeni-ruhy ösüşine uly goşant goşan gadymy halklaryň biridigini belleýär we türkmen halkynyň milli medeniýetiniň gazanan gorunyň iň naýbaşy gowulyklaryny, şonuň ýaly-da medeni-taryhy gymmatlyklarymyzy gorap saklamagyň diýseň wajypdygyna gowy düşünýär.

Türkmen etnografiýasynyň esasy usuly, türkmenleriň we ýurdumyzyň beýleki halklarynyň durmuşyny, döplerini we dessur ýörelgelerini, ilat ýaýrawyny, medeni-taryhy gatnaşyklaryny gönüden-göni gözden geçirmek we olaryň soňraky derňewleri bolup durýar. Bu işleriň amala aşyrylmagynda ýazuw we material çeşmeleri, meýdan ýazgylary ulanylýar. Etnografiýanyň häzirki zaman ösüşi bolsa, adaty gözleg ugurlary bilen bir hatarda, şäheriň etnografiýasy, çagalyk etnografiýasy, iýmit etnografiýasy, etno-dessur, etnoekologiýa, etnolukmançylyk we ş.m. ugurlar ýaly mowzuk meýdanynyň giňelmegi bilen häsiýetlendirilýär.

Häzirki döwürde dünýäde ykdysady we medeni durmuşyň uly şäher merkezlerinde jemlenmeginiň, şu eýýamynda, milli medeniýetiň gazanan gorunyň iň naýbaşy gowulyklaryny gorap saklamak ugrunda ylmy esasda göreşmek, häzirki günlerimiziň möhüm ähmiýetli wezipesi boldy. Bu dünýä halklarynyň etnografiýa ylmynnda ýerine ýetirilmeli wajyp iş hökmünde orta atylýar. Alymlaryň pikirine görä, “dünýä halklarynyň ýörelgelik medeniýetiniň iň naýbaşy gymmatlyklarynyň (ters gelýän, negatiw hadysalara tankydy garaýyş bilen) goralyp saklanylmagy, diňe bir başlangyç gözbaşlara bolan aýawly garaýyş hökmünde däl-de, eýsem islendik milletiň, şonuň ýaly-da umumadamzadyň şu günü we geljegi baradaky taýsyz alada hökmünde kabul edilýär. Hatda ýatlamanyň, hatyranyň özi has işjeň bolmaly hem-de diňe bir gorap saklamagyň, “elden bermezligiň” taglymyny (ideýasyny)

däl, eýsem döwürleriň baglanyşygynyň we nesilleriň “geçirijiliginiň” taglymyny hem aýan etmeli”.

Medeniýeti etnosyň esasy bölekleriniň biri hökmünde häsiýetlendirmek bilen, alymlar medeniýetde: geçmişden miras alnan medeniýet böleklerinden düzülen has irki (“aşaky”) hem-de täze, häzirki döwür medeniýet hadysalaryny öz içine alan, taryhy jähetden has soňky (“ýokarky”) ýaly genetiki taýdan tapawutlanýan iki aýry gatlagyň taryhy barlygyna ünsi çekýärler. Medeniýetiň taryhyň irki döwürlerine degişli bölekleri milli bähbit babatda has durnuklydyrlar, çydamlydyrlar, olar esasy etniki güýjüdir ýüki özlerinde göterýärler we onuň göteriji özenini emele getirýärler. Bu wajyp aýratynlyklary hem etnografiýa ylmy öwrenýär.

Kakajan Bayramov
(*Turkmenistan*)

IMPORTANCE OF TURKMEN ETHNOGRAPHIC SCIENCE

After Turkmenistan’s independence traditional culture of the Turkmen people has been deeply studied. Work is underway for the preservation of natinal heritage. The main method of Turkmen ethnography is direct observation of the life and customs of the peoples of Turkmenistan, their settlement and cultural and historical relationships. In this case, both written and material sources are used. The modern development of ethnography is characterized by the expansion of its subject area, along with its traditional research fields, such as ethnography of the city, ethnography of childhood, ethnography of nutrition, ethno-etiquette, ethnoecology, ethnomedicine, etc.

Какаджан Байрамов
(*Туркменистан*)

ВАЖНОСТЬ ТУРКМЕНСКОЙ ЭТНОГРАФИЧЕСКОЙ НАУКИ

С обретением Туркменистаном независимости в туркменском обществе значительно возрос интерес к богатейшему культурному наследию народа. Удовлетворить запросы общества в данном вопросе способна этнографическая наука. Основным методом туркменской этнографии является непосредственное наблюдение за бытом, традициями, обычаями и нравами народов Туркменистана, их расселением, культурно-историческими

взаимоотношениями с другими народами, а также последующим научным анализом этих феноменов. Важная роль в изучении данных процессов и явлений принадлежит письменным источникам и материальным артефактам. Современное развитие этнографии характеризуется расширением областей исследования – наряду с традиционными возникли такие её исследовательские направления как этнография питания, этноэтикет, этноэкология, этномедицина, этнография города и т. д.

Çemen Baýryýewa
(*Türkmenistan*)

TÜRKMEN WE İNLIS DILLERINDE İŞLIGIŇ HÄZIRKI ZAMAN ŞEKILLERI BILEN AŇLADYLAN SADA HABARYŇ DEĞŞIRME DERŇEWINIŇ ESASY ÝÖRELGELERI

Türkmenistanyň Prezidentiniň 2017-nji ýylyň 22-nji dekabryndaky 519-njy belgili Karary bilen tassyklanylýan “Türkmenistanda daşary ýurt dillerini okatmagy kämilleşdirmegiň Konsepsiyasynyň” ýurdumyzyň orta, ýörite, ýokary okuw mekdepleriniň okuw-önümçilik, usuly işlerinde ähmiýeti örän uludyr. Şoňa laýyklykda, iňlis diliniň öwrenilişiniň hilini dünýä standartlaryna laýyk getirmek üçin, okatmagyň mazmunyny döwrebaplaşdyrmak, innowasion dil öwrediş tehnologiýalaryny durmuşa ornaşdyrmak meselesi orta çykýar. Türkmen we iňlis dilleriniň sintaksisiniň esasy birligi bolan sözlem gurluşy we ol gurluşy emele getirýän baş agza-habaryň ylmy esasynda öwrenilmegi, şol meseleleriň hatarynda durýar.

Habar sözlemineň baş agzalarynyň biri bolup, ol söz ýa-da sözleriň utgaşmasyndan ybarat sözlemi gurnaýjy merkezi agzadyr we eýeden has ähmiýetlidir.

Türkmen dilinde habar sözlemiň esasy özeni, ony gurnaýjy merkezdir we grammatiki taýdan eýä baglydyr. Düzümi boýunça sada, goşma we düzümlü habar görnüşleri tapawutlandyryldy. Sada we goşma habar isimlerden we işliklerden bolan habar ýaly görnüşlere bölünýär.

Iňlis dilinde gurluşy boýunça sada we goşma habar (The Simple Predicate we The Compound Predicate) tapawutlandyryldy. Sada habar sintetik ýa-da analitik görnüşdäki işlik şekili bilen aňladylýar. Goşma habaryň iki görnüşi tapawutlandyryldy: düzüm böleginiň biri işlik, beýlekisi işlik bolmadyk goşma habar (isimli goşma habar – The Compound Nominal Predicate); iki düzüm bölegi hem işlikden bolan goşma habar (işlikli goşma habar – The Compound Verbal Predicate).

Habar hyzmatyny ýerine ýetirmek, ilkinji nobatda we esasan işlik şekillerine mahsus häsiýet. Türkmen we iňlis dillerinde sada habar işligiň häzirki zaman şekilleriniň birnäçesi – umumy häzirki zaman, konkret häzirki zaman, çaklama häzirki zaman, häzirki-öten zaman işlik şekilleri arkaly aňladylýar. Habaryň bu görnüşlerini iňlis dilinde ekwiwalentli bermegiň esaslandyrylan ýörelgeleriniň işlenip taýýarlanmagy, iki diliň degşirme derňewinde derwaýys wezipeleriň biridir.

Birinji we esasy ýörelge iki dilde, işligiň häzirki zaman şekilleriniň habar hyzmatynyň gös-göni ekwiwalentliligini ýüze çykarmakdan ybarat.

Degşirilýän türkmen we iňlis dillerinde diliň esasy aragatnaşyk birligi bolan sözlemiň semantik we sintaktik gurluşynyň bolmagy, düzümindäki sözleriň belli bir tertibe eýermegi, äheňiň dürli görnüşleriniň ulanylmagy, predikatiwligiň we modallygyň aňladylmagy, sözlem agzalarynyň arasyndaky köpdürli özara gatnaşyklaryň bolmagy ýaly birnäçe alamatlara eýedigini subut edildi.

Chemen Bayriyeva
(Turkmenistan)

BASIC PRINCIPLES OF CONTRASTIVE ANALYSIS OF SIMPLE PREDICATE EXPRESSED BY THE PRESENT TENSE IN TURKMEN AND ENGLISH

Basic peculiarities of functioning of the simple predicate in Turkmen and different ways of its equivalent conveyance in to English are characterized. Theoretical suppositions are illustrated by the concrete language examples from fiction, journalistic and popular science literature. Accurate recommendations having practical importance for methods of teaching languages, lexicography and translation studies are formulated based on the analysis of facts.

Чемен Байриева
(Туркменистан)

ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ СОПОСТАВИТЕЛЬНОГО ИЗУЧЕНИЯ ПРОСТОГО СКАЗУЕМОГО, ВЫРАЖЕННОГО ФОРМАМИ НАСТОЯЩЕГО ВРЕМЕНИ ГЛАГОЛА ТУРКМЕНСКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ

Одной из главных синтаксических функций временных форм глагола является выражение простого сказуемого. В туркменском языке имеется ряд форм настоящего времени глагола, часто используемых в данной функции.

Для эквивалентной передачи простого сказуемого, выраженного формами настоящего времени глагола в туркменском и в английском языке возникает необходимость разработки научно аргументированных принципов.

Основным принципом выявления эквивалентности форм настоящего времени глагола в функции простого сказуемого является установление прямых соответствий глагольных форм в двух языках.

Такой подход к установлению эквивалентности форм настоящего времени глагола в функции простого сказуемого может быть дополнен вторым принципом, который подразумевает учет всех оттенков значения глагола в соответствующих контекстах. При этом каждый конкретный случай требует дифференцированного анализа.

Ahmet Begçiyew
(*Türkmenistan*)

SPORT ADALGALARYNYŇ EMELE GELIŞ ÝOLLARY

Sport adalgalary umumy leksikanyň aýratyn gatlagyny emele getirýän sözlerden ybaratdyr.

Leksik birlikleriň manylarynyň ýöriteleşip, sport adalgasyna öwürülen sözle-re degişli birnäçe mysal getirmek bolar: *derweze* futbol, gandbol ýaly oýunlarda top salmak üçin iki sütüniň arasyndaky gönüburçluk şekilli giňişligi, ýagny top salmak, geçirmek üçin dikilen we tor berkidilen üsti germewli iki agaç ýa demir sütüniň aralygyny aňladýar.

Türkmen diliniň sport leksikasynyň adalgalar bilen kämilleşmeginde daşary ýurt sözleriniň hyzmaty uludyr. Dilimizdäki sport adalgalarynyň esasy bölegini halkara sözlere düzýär. Mysal üçin: *Olimpiada* grek dilinden *Olympias* (*Olympiados*), *welosiped* latyn dilinden *vēlōx* (*vēlōcis*) + *pēs* (*pēdis*), *biatlon* latyn dilinden *bi* hem-de grek dilinden *athlon*. Gelip çykyşy boýunça inlis dilinden bolan sport adalgalary esasan, goşma sözlerde köp duş gelýär. Mysal üçin: *gandbol*, *futbol*, *basketbol* we ş.m.

Sport adalgalarynyň emele gelmeginde morfologik söz ýasalýş usuly giňden ýaýrapdyr. Sport leksikasynda adalga ýasamakda *-çy, -çi* goşulmasy adyň zyzndan goşulyp, türgeniň haýsy sport görnüşi bilen meşgullanýandygyny, ýada sport oýnunda ýerine ýetirýän wezipesini aňlatmak üçin ulanylýar. Meselem: *derwezeçi*, *hüjümçi* we ş.m. Sport adalgalaryny ýasamakda türkmen diliniň **-çylyk**, **-çilik** (*atçylyk*, *päsgeçilik*), **-lyk**, **-lik** (*ellik*, *dyzlyk*) ýaly dürli goşulmalar işjeň ulanylýar.

Türkmen dilinde sintaktik ýol bilen ýasalan sport adalgalary hem giňden ýaýrapdyr. Iki sözden ybarat söz düzüminiň bir komponenti aýyklaýjy, beýlekisi bolsa aýyklanýan esasy söz hökmünde çykyş edýär. Mysal üçin: *badak atmak, sapalak atmak, asgyn gelmek, bije atmak, ýagyrynysyny ýere bermek, çar bolmak* we ş.m.

Türkmen diliniň sport leksikasynyň sözlük gorunyň emele gelmeginiň we baýlaşmagynyň tutuş dowamynda, kalkalaşdyrma usulyna hem uly orun degişlidir. Doly kalkalaşdyrma usuly bilen alnan ýönekeý we goşma sözler: команда – topar, физкультура – bedenterbiýe. Şeýle usul bilen ýasalan alynma sözleri hasyl edýän düzüm böleginiň ikisi hem göni terjime edilip alynýar. Mysal üçin: контур атака – *garşylyklaýyn hüjüm*, болевой прием – *agyrdygy emel* we ş.m.

Türkmen diliniň sport leksikasynda doly däl kalkalaşdyrma usuly bilen söz düzümleriniň hem-de adalgalaryň birnäçesi döräpdir. Meselem: *awtoýaryş, sport ussady, açyk çempionat, göçme kubok* we ş.m. Şeýle hem doly däl kalkalaşdyrma usuly bilen alnan adalgalarda düýp söz hökmünde alynma söz çykyş edýär we söz ýasaýjy goşulmasynyň deregine türkmen diliniň laýyk gelýän ýasaýjy goşulmasy goşulýar. Mysal üçin: *boksçy, olimpiýaçy, samboçy* we ş.m.

Sport adalgalarynyň emele gelmeğinde semantik kalkalaşdyrma usuly hem giňden ulanylýar. Bu usul bilen alynma sözün özi däl-de, onuň manysy alynýar. Mysal üçin: *ofsayd – oýundan daşardaky ýagdaý, penalti – on bir metrlik urgy* we ş.m.

Şeýlelikde, türkmen dilinde sport adalgalarynyň emele gelmeğinde peýdalanylýan söz ýasalyş usullaryň ählisi işjeň häsiýete eýedir. Ýurdumyzda sportuň täze görnüşleriniň ýaýbaňlanmagy netijesinde, edebi diliň sport leksikasynda täze-täze adalgalaryň döräp, söz ulanyşa girmegine şert döreýär.

Ahmet Begchiyev
(Turkmenistan)

WAYS OF FORMATION OF SPORTS TERMS

Sports terms in the Turkmen language are formed as a result of semantic derivation of widely used lexical units. Most of examples related to the semantic derivation in the sports terminology are indicatives.

Borrowing relates to the series of main dynamic processes which characterize the expansion of the sports terminology in the modern Turkmen language. Morphemes of Greek and Latin origin, which became international terms, are used in the language of sports as the main elements. We can mark that sports terms of English origin are found more frequently especially in the compound words.

The morphological method of word formation is very productive means of forming sports terms in the Turkmen language. The affixes *-çy/-çi* are the most widespread in forming names of sports personnel. Other word forming models of the literary language like *-çylyk / -çilik, -lyk, -lik* are also actively used in forming sports terms.

Loan translation process (word-forming calque, half calque and semantic calque) play a large role in the course of all kinds of formation of the sports lexicon in the Turkmen language.

Ахмед Бегчиев
(Туркменистан)

СПОСОБЫ ОБРАЗОВАНИЯ СПОРТИВНЫХ ТЕРМИНОВ

В туркменском языке спортивные термины образуются в результате семантической деривации общепотребительных лексических единиц.

К ряду основных динамических процессов, характеризующих развитие спортивной терминологии современного туркменского языка, относятся заимствования. В языке спорта в роли стандартных терминоэлементов участвуют греко-латинские морфемы, ставшие международными терминоэлементами. Спортивная лексика английского происхождения, чаще встречается в составе сложных слов.

Морфологический способ словообразования является очень продуктивным средством в формировании спортивных терминов туркменского языка. При образовании наименований деятелей различных видов спорта самым употребительным является аффикс *-çy, -çi*. В образовании спортивных терминов активно используются и другие словообразовательные модели общелитературного языка, такие как *-çylyk, -çilik, -lyk, -lik*.

Процесс калькирования (словообразовательная калька, полукалька и семантическая калька) играет большую роль на протяжении всего формирования спортивной лексики туркменского языка.

Aman Behranow
(Türkmenistan)

PARYZDEPÄNIŇ GORANYŞ DIWARLARY

Paryzdepe galasynyň goranyş diwary barada has irki ylmy-barlag işler maglumat bermeyär. Şol sebäpli hem galadaky goranyş maksatly desgalaryň öwrenil-

megi örän wajyp bolup durýar. 2016-njy ýylda Taryh we arheologiýa institutynyň işgärleri tarapyndan galanyň demirgazygynda daşky goranyş diwarlary öwrenmek maksady bilen, startigrafik barlag çukury gazylyp başlandy. Bu çukuryň iň beýik nokadyndan takmynan, 1,4 m aşakda daşdan örülen diwaryň üsti açyldy. Diwar günbatardan gündogara tarap geçýar. Diwaryň giňligi günbatar tarapda 80 sm-e, gündogarada 55 sm-e barabardyr. Diwaryň iki tarapyndan tapylýan çig kerpiç bölekleri pisint kesekleri nazarda tutup, diwaryň pagsa bilen berkidilendigini ýa-da beýgeldilendigini aýtmak bolar. Saklanyp galan daş diwar üç setir uly daşlardan ybarat bolup, pagsa bilen berkidilipdir. Bu diwar galanyň has giçki döwürlerine degişlidigini aýtmak bolýar.

Paryzdepäniň esasy goranyş diwary çukuryň belent ýerinden 2,44 m aşakda aýan edildi. Diwaryň saklanyp galan beýikligi 3,5 m düýbünüň ini takmynan, 7 m-e barabardyr. Topragyň we diwaryň salynýş aýratynlyklary, goranyş diwarlaryny anyklamagy has-da çylşyrymlaşdyrýar. Ilkibada iki aýry diwar diýlip hasap edilen tapyndylar, barlag çukury has çuňlaşdygyça bir bitewidigi, ýöne basgançak ýaly aşak düşürilendigi anyklaşdyryldy. Ýokarda bellenişi ýaly, bu ýerde diňe çaklama arkaly goranyş diwary diýmek bolar. Munuň birnäçe sebäbi bar:

1. Goranyş diwarynyň diwar aýratynlygy örän pes, ýagny ol pagsadan salnan hem bolsa, pagsa mahsus bolmaýan ýumşaklyga eýedir.

2. Topragy örän arassa, köp ýerinde bir bölek keramika ýa-da daşa duşaymasaň, diwaryň topragynda hiç hili tapyndy ýok.

3. Diwar çukury uzynlygyna kesmeýär. Çukuryň gündogar diwaryna 60–100 sm ýetmän tamamlanýar. Megerem, şol ýeri ýörite gurluşyk maksatly bölünen bolmagy mümkin.

4. Diwar basgançak görnüşinde beýgelýär. Bu ýagdaý käbir galalaryň goranyş diwarlarynyň iç ýüzine mahsus, emma Paryzdepede gazylyan barlag çukurynda üsti açylan goranyş diwarynda bu häsiýet goranyş diwarynyň daş ýüzünde mese-mälim görünýär.

Diwaryň beýikligi takmynan, 3.5 m. iň ýokarky basgançagyň beýikligi 107 sm, galyňlygy 180 sm. Ikinji basgançagyň galyňlygy 146 sm, beýikligi 100 sm, üçünji basgançagyň ini 120 sm, beýikligi 157 sm, dördünji basgançagyň ini 60 sm, beýikligini anyklamak başartmady. Emma onyň hem 1 m beýikdigini çaklamak mümkindir.

Bize belli bolşy ýaly, 40×40×10–12 sm ölçegdäki çig kerpiçler Parfiýa döwletiniň paýtagty Köne Nusaýyň gala berkitmelerinde we binagärçiliginde giňden ulanylypdyr. Şeýle ölçegdäki çig kerpiçleriň Paryzdepäniň gala diwarynyň gurluşygynda ulanylmagy, bu ýerde Parfiýa döwletiniň uly bir goranyş berkitmesi bolupdyr diýmäge esas berýär.

Aman Behranov
(*Turkmenistan*)

DEFENSE WALLS OF PARYZDEPE

In 2016, archeologists of the Institute of History and Archeology began excavations at the Paryzdepe monument. The same year, a stratigraphic excavation was launched on the northern slope of the hill in order to study the defensive walls of the monument.

As a result, two defensive walls were unearthed. The latter was found at a depth of 1.4 m. The preserved fragment of the wall is about a meter high and 80 cm wide.

Another wall was unearthed at a depth of 2.4 m. The preserved part of the wall in the area explored is 3.5 m high and about 7 meters wide.

Аман Бехранов
(*Туркменистан*)

ОБОРОНИТЕЛЬНЫЕ СТЕНЫ ПАРЫЗ-ДЕПЕ

Несколько лет назад сотрудниками института Истории и археологии Академии наук Туркменистана были начаты раскопки на памятнике Парыз-депе. Тогда же был заложен стратиграфический шурф на северном склоне холма с целью изучения его оборонительных стен.

В результате проведенных научно-исследовательских работ были выявлены две оборонительные стены. Более поздняя из них была обнаружена на глубине 1.4 м. Сохранившаяся высота стены составляет около метра при ширине 80 см.

Другая стена была выявлена на глубине 2.4 м. Сохранившаяся высота стены 3.5 м, а ширина на данном уровне исследуемого участка достигает семи метров.

Jeren Bekiýewa, Mährijemal Bekjäýewa
(*Türkmenistan*)

SELADON KERAMIKASY

Külalçylyk önümçiliginde seladon syrçanyň aýratyn bir görnüşi bolup, ol solgun ýaşyl, çal-ýaşyl, açyk ýaşyl görnüşinde bolýar. Ol ilki başda gadymy Hy-

taýyň Çzeszýan welaýatynda oýlanyp tapylypdyr. Soňra Beýik Ýüpek ýolunyň kömegi bilen, Ýer ýüzüne giňden ýaýrapdyr. Wagtyň geçmegi bilen, bu görnüşde ýasalan önümler Hytaý senetçileriniň işlerine meňzedilip başga ýerlerde-de ýasalyň başlanypdyr.

“Seladon” sözünüň gelip çykyşy barada birnäçe çaklamalar bar. Bir çaklama görä, bu söz Salah ad-Din eýýubynyň adyndan ýoýlup gelip çykýar. Ol 1171-nji ýylda Siriýanyň Eýýubylar dinastiýasynyň soltany Nur ad-Dine bu keramikanyň kyrk görnüşini sowgatlyk iberipdir.

Seladon syrçasy açyk syrçalar maşgalasyna degişlidir. Syrçanyň bu görnüşü dürli reňklerde bolýar we köplenç, farfor ýa-da keramiki küzelerde ulanylýar. Seladon syrçasy şeýle meşhur we owadan bolanlygy sebäpli, ondan öndürilen önümlere “seladon” hem diýilýär.

Seladon syrçasy, gatlagynyň galyňlygyna we ulanylýan palçyk materialyna baglylykda, ak, çal, gök, açyk ýaşyl ýaly dürli reňklerde öndürilip bilner. Şeýle-de, iň meşhur syrçalar açyk ýaşyl reňkde gabat gelýär.

Seladon keramikasyny öndürmekde syrça üçin çig mal bolup hyzmat edýän baýlaşdyrylan kwars çägesiniň, konwersion kalsiý korbonatynyň, kalsiý sodasynyň, dolomit ununyň anlizini geçirip, syrçanyň hilini, aýratynlyklaryny bellemek bolar.

Keramiki önümleriň önümçiliginde toýun, çäge, ýangyç galyndylary (şlak), kömür kislotasynyň magniý duzy, ak ýa-da sarymtyl reňkli mineral (magnezitler), boksitler, ak toýun (kaolin) we beýleki goşundylar ulanylýar. Netijede, ýakylan toýun, kerpiç, çeper keramika önümleri alynýar. Syrça önümleriniň köpüsünde bolşy ýaly, onda jaýryklar (ýalpyldawuk kemçilikler) emele gelip biler we bu hil zaýalanmasy däl-de, özboluşly bezeg bolup durýar.

Seladon önümlerini ýasamak üçin gerek bolan maddalar suw bilen garylada maýyşgak ýagdaýa geçip, gerek bolan nusgany ýasamaga mümkinçilik beripdir. Önüm “deri” ýaly maýyşgak ýagdaýyna çenli guranda, onuň ýüzüne seladon syrçasy çalypdyr. Syrçanyň esasy düzüm bölekleri kalsiý elementine baý ösümlük küli we owradylan “farfor daşy” bolupdyr. Syrçanyň himiki düzümünde 1-2% demir oksidiniň bolmagy, syrça ýakylanda onuň meşhur seladon (ýaşyl) reňke eýe bolmagyna getiripdir. Hytaý önümlerinden tapawutlylykda, Koreý seladonlarynyň aýratynlygy, olaryň birneme gök öwüşginli bolmagydyr. Bu häsiýet syrçanyň düzümünde titan we marganes oksidleriniň belli bir mukdarda bolmagy bilen düşündirilýär. Seladon syrçasy bilen örtülen önümler 1100–1200° C temperaturada uzyn peçlerde ýakylýar. Syrça ýakylandan soň, çal reňke eýe bolýar.

Şeýlelik bilen, Beýik Ýüpek ýolunyň kömegi bilen, keramikanyň bu görnüşü dünýä ýüzüne giňden ýaýrapdyr. Diňe Hytaýdan eksport etmek bilen çäklenmän, käbir sebitlerde ýerli çig mallardan öndürilip başlanypdyr.

Türkmenistanyň çägendäki taryhy ýadygärliklerde gazuw-agtaryş işleri geçirilende, Lebap welaýatynyň Türkmenabat şäherinde ýerleşen Amulgalada, Ahal welaýatynyň Bäherden etrabynda ýerleşen Şährislam şäherçesinde çal, gök, açyk ýaşyl reňkli keramika gaplarynyň galyndylary tapyldy. Şeýle tapyndylar küzgegärleriň ussatlygyna, ajaýyp döredijiligine we tejribesine şaýatlyk edýär.

Häzirki döwürde alym Arkadagymyzyň taýsyz tagallalary netijesinde, Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň institutlary täze innowasion tehnologiýalar bilen üpjün edilýär. Şol sanda Taryh we arheologiýa institutyna alnan LEA-S500 köpugurly kiçi lazer barlaghanasy hem Watanymyzyň münlerçe ýylluk gadymy taryhyny öwrenmekde, arheologik tapyndylary barlamakda giň mümkinçilikleri açdy.

Jeren Bekiyeva, Mahrijemal Bekjayeveva
(Turkmenistan)

CELADON CERAMICS

The peculiarity of celadon ceramic products, its chemical composition and manufacturing method are considered. On the territory of Turkmenistan a special color of ceramic vessels made of Celadon. Chemical analysis of the elemental composition showed that this ceramic was made of raw materials which were mined in Turkmenistan. The study of these finds shows the skill and aesthetic taste of potters who lived in the Middle Ages on the territory of modern Turkmenistan.

Джерен Бекиева, Мяхриджемал Бекджаева
(Туркменистан)

КЕРАМИКА СЕЛАДОН

В работе рассматривается особенность керамических изделий типа селадон, их химический состав и способ изготовления. На территории Туркменистана встречается особенный цвет керамических сосудов из селадона. Химический анализ элементного состава показал, что данная керамика была изготовлена из сырья, который добывался на территории Туркменистана. Изучение данных находок раскрывает мастерство и эстетический вкус гончаров, живших в средние века на территории современного Туркменистана.

ÇAGALARYŇ ÖZ-ÖZÜNI DOLANDYRYJY OÝUNLARYNDA DAÝANÇ SIMWOLLARYNY ULANMAK

Okatmagyň guralyşynda dilüsti maglumat geçirilişini onuň dilüsti däl görnüşi bilen aralaşdyrmak, pedagogikanyň we psihologiýanyň wajyp meseleleriniň biridir. Bu babatda geçen asyryň 70–80-nji ýyllarynda ýüze çykan “daýanç signallary” usuly okatmagyň nazarýeti we amalyýeti bilen meşgullanýanlaryň ünsüni çeken hadysadyr. Bu usul Donesk şäheriniň matematika mugallymy W. F. Şatlow tarapyndan esaslandyrandyrylyp, onda sowa-abstarkt matematiki aňlatmalar emosional duýgy syzylmasyny döredýän düşüňjeler bilen utgaşyklykda paýhasa ornaşdyrylyp, zerurlykda gaýtadan dikeldilýär. Meselem, okuwçylar “parallelogramm” düşüňjesini “hususyýetsiz” (тунеядец) sözi arkaly özleşdiripdirler. Şeýle utgaşdyrmanyň manysy parallelogrammyň hususy sypaty bolman, onuň gönüburçlygyň we rombuň häsiýetlerinden durýandygy bilen düşündirilýär. Bu usulyýet ýörelgesiniň rowaçlanmazlygynyň esasy sebäbi, utgaşdyrylýan düşüňjeleriň bir-birleri bilen bir mazmunly many-mazmun gatnaşygynda bolmaýanlygy bilen bagly bolupdy. Meselem, “hususyýetsiz” epitetini diňe parallelogramma däl, eýsem şar, piramida ýaly şekillere degişlilikde hem ýüze çykarmak bolýar.

Biz başlangyç synp okuwçylarynyň oýun işlerini aralykdan dolandyrmaga bagyşlanan barlag işimizde oýun işiniň guralyşyny we dolandyrylyşyny kem-kemleýin çagalaryň özlerine geçirmek maksady bilen, ilkinji tapgyrlarda tälimçiniň görkezýän ýşarat hereketlerini ulanmakda çäklenipdik. Synlamalaryň görkezişine görä, şeýle ýşarat hereketleriniň bilelikde oýnaýan çagalaryň bir bölegine elýeter bolsa-da, beýleki bir bölegi üçin tälimçiniň garaşmasyna laýyk kabul edilmeýändigini anyklanyldy. Bu ýagdaýy nazarda tutup, oýnaýanlara aralykdan berilýän dilüsti däl gözükdirmeleriň aňladyjylyk mümkinçiligini ýokarlandyrmak maksady bilen ýörite daýanç signallary esaslandyrylyp, oýnuň öňüsira döwürlerinde çagalalar olaryň mazmuny bilen, tanyşdyryldy. Daýanç signallary hökmünde indi tälimçiniň ýşarat hereketleri däl-de, tälimçiniň gözükdirmesini çagalara birmazmunly ýetirýän simwollar ulanyldy. Meselem, “Urup gaçdy” oýnunda topar agzalaryndan biriniň gaçýanyň öňüni çalt gabatlamagyny duýdurmak üçin 85×55 sm möçberdäki ak karton kagyzyň ýüzünde kowalaýanyň öňüni gabatlamagy aňladýan onuň daşyna egremli peýkam şekillendirilýär. Bu ýagdaýda kowalaýanyň öňüni kimiň gabatlamalydygy, oýunçynyň eşigindäki nomeri

boýunça görkezilýär. “Kim ele kakdy” oýnunda gözi ýumulgy çaganyň eline galtaşyp, soňra hatara goşulýanyň kimdiginiň aňsyrylmazlygy üçin, ýoldaşlarynyň ellerini öňe uzadýan şekili we ş.m. ýaly simwol-şekiller ulanylýar.

Çagalarda sportunyň oýun görnüşleri esasan, taraplaryň bäsleşigi häsiýetde bolýandygy üçin, her bir topar üçin aýrybaşga simwollary esaslandyrmaly bolýar. Barlaglar simwollar girizilen tejribe toparlarynda çagalarda oýnuň wagt, akyl ýetirijilik, oýna yhlaslylyk ýaly görkezijileriniň gözegçilik (kontrol) toparlaryna serepde, has ýokarydygyny görkezdi.

Tahir Berdiev
(Turkmenistan)

USE OF SUPPORT SYMBOLS IN THE MANAGEMENT OF THE GAME ACTIVITY OF CHILDREN

Conditioning in the process of learning verbal information using its non-verbal forms is the actual problem of psychology and pedagogy. In this regard, emerging in the 70–80s, was the method of “support signals” (V.F.Shatalov) that at one time attracted the attention of methodologists and subject teachers. In this method, abstract mathematical concepts were assimilated in combination with emotionally significant words and the student facing the latter reproduced required concept.

Support symbols were used by us instead of the motor gesture of the coach when remotely managing the game activity of children in primary classes. The study shows that the supporting symbols more unequivocally transmit managerial impacts on playing children at the distance of the coach. Symbols were drawn on a Whatman of size 85×55cm.

Considering that the game sports is organized mainly in the form of competitions, it was necessary to create different characters for each group. As a result, temporary, cognitive indicators, as well as the emotional inclusion of children in the game in experimental groups were significantly higher than in the control groups.

Тахыр Бердыев
(Туркменистан)

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОПОРНЫХ СИМВОЛОВ В УПРАВЛЕНИИ ИГРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ДЕТЕЙ

Опосредование в процессе обучения вербальной информации ее невербальным видом является актуальной проблемой психологии и педагогики. В этом плане появившийся в 70–80-х годах XX века метод “опорных сигналов” в свое время привлекал внимание методистов и предметных преподавателей. В этом методе абстрактные математические понятия усваивались в сочетании с эмоционально значимыми словами и ученик, сталкиваясь с последними, по ассоциации воспроизводил искомое понятие.

Опорные символы использовались нами вместо двигательных жестов тренера при дистанционном управлении игровой деятельностью детей начальных классов. Как показывают результаты исследования, опорные символы более однозначно передают управленческие воздействия на играющих детей, находящихся на определенном расстоянии от тренера. Символы рисовались на ватмане размером 85×55 см. Например, в игре “Уруп гачды”, чтобы передать подсказку, огородить бегущего от догоняющего, на картоне изображалась изогнутая стрелка, обвивающая преследователя. Учитывая, что игровые виды спорта организуются в основном в виде состязаний, для каждой группы необходимо было создать отличающиеся символы. Как показали результаты, временные, познавательные показатели, а также эмоциональная включенность детей в игру в экспериментальных группах были значительно выше, чем в контрольных группах.

Gurbanmyrat Boppyýew
(Türkmenistan)

TÜRKMEN WE TÜRK DILLERINDE GARYNDAŞLYK AŇLADÝAN SÖZLER

Türkmen we türk dilleri sözlük gory, sözleriň köpmanylylygy boýunça dünýäniň iň ösen, baý dilleri hasaplanýar. Muny bu dillerde maşgala gatnaşyklary bilen baglanyşykly sözleriň beýleki garyndaş däl dillere seredende, san taýdan has köplügi bilen hem düşündirmek mümkin.

Perzent dünýä inip, ösüp başlandan, ilki bilen “eje”, “ene”, “kaka”, “baba”, “mama” ýaly sözleri aýdýar. Şeýlelikde, garyndaşlyk aňladýan sözlere diliň hem-

melere düşnükli bolan leksik gatlagy hökmünde baha berilýär we olar adalgaşy-naslykda esasy oruny eýeleýär. Muny türkmen we türk halklarynyň garyndaşlyk aňladýan sözleriniň mysalynda-da aýdyň görmek mümkin.

Mälim bolşy ýaly, türkmen we türk halklarynyň taryhy kökleri birdir. Bu edebi diller gadymy oguz diliniň dowamydyr, mirasdüşeridir. Şoňa görä-de, olaryň garyndaşlyk aňladýan sözleriniň, käbir fonetik, leksika-semantik üýtgeşmelere sezewar bolanlygyna garamazdan, esasan, umumydyr. Meselem: *ata - dede, baba - dede, kaka - baba, ene - enne (ana), aga - ağabey (abi), ogul - oğul, gyz - kız, çaga - çocuk, daýy - dayı, ýegen - yeğen, dogan - kardeş, gaýyn - kayın, gaýyn ata - kaynata, gaýyn ene - kaynana, ini - küçük kardeş, uýa - kız kardeş, gelin - gelin, mama - aneanne, baja - bacanak, baldyz - baldız, daýza - teyze, elti - elti, giýew - güvey (güveyi), çykan - teyzezade, ýeňňe – yenge* we başgalar.

Türkmen dili bilen deňeşdirilende, türk dilinde garyndaşlyk aňladýan käbir sözleriň manysynda üýtgeşmeler ýüze çykypdyr. Mysal üçin, “baba” sözi türkmen dilinde ejeňiň kakasy, türk dilinde bolsa “kaka” manysynda ulanylýar. Şonuň ýaly-da, dessanlarda we käbir türkmen dialektlerinde “kaka” manysynda gelýän “däde” sözi türk dilinde “dede” görnüşinde ulanylyp, türkmen edebi dilindäki “ata” we “baba” diýen manylary berýär.

Garyndaşlyk aňladýan sözler şahs atlarynyň yzyna goşulyp ulanylanda, hormat-sylag bildirýärler. Garyndaşlyk bildirýän sözleriň bu hili aýratynlygy hormatly Prezidentimiziň “Älem içre at gezer” eserinde ýörite nygtalýar. Käbir mysallar: Gorkut *ata*, Anna *kaka*, Patma *eje*, (türkmen dilinde), Ahmet *Dede*, Zeynep *Hala*, Fatma *Nine*, Melek *Abla* (türk dilinde) we ş.m.

Gurbanmyrat Boppyev
(*Turkmenistan*)

TURKMEN AND TURKISH WORDS RELATED TO KINSHIP

As is well known, the Turkmen and Turkish peoples have common historical roots. Their literary languages are a continuation of the ancient Oghuz language. Therefore, their kinship expressions are largely common, although they have undergone some phonetic and lexical-semantic changes. For example: *ata-dede, kaka-baba, ene-enne (ana), aga-agabey (abi), ogul-ogul, gyz-kiz, day-dayı, ye-gen-yegen, dogan-kardesh, yenne-yenge* and others.

Compared to the Turkmen language, there have been changes in the meaning of some words that mean kinship in Turkish. For example, the word “baba” is used in the Turkmen language to denote your mother’s father, and in Turkish it means “father”. There are many other examples of this.

Words that express kinship show respect when used in conjunction with personal names. Some examples: Gorkut *ata*, Anna *kaka*, Patma *eje* (in Turkmen), Ahmet *Dede*, Zeynep *Hala*, Fatma *Nine*, Melek *Abla* (in Turkish), and so on.

Курбанмурад Боппыев
(Туркменистан)

СЛОВА, ОЗНАЧАЮЩИЕ РОДСТВО В ТУРКМЕНСКОМ И ТУРЕЦКОМ ЯЗЫКАХ

Как известно, туркменский и турецкий народы имеют общие исторические корни. Эти языки являются наследниками и продолжателями древнего огузского языка, поэтому они имеют общие слова, обозначающие родственные отношения, несмотря на некоторые фонетические и лексико-семантические изменения. Например: *ata-dede* (дед), *kaka-baba* (отец), *ene-enne* (ана) (мать), *aga-ağabeu* (abi) (брат), *ogul-oğul* (сын), *gyz-kız* (дочь), *daýu-daýu* (дядя), *ýegen-yeğen* (племянник), *dogan-kardeş* (брат), *ýeňňe-ýenge* (сноха) и другие.

В сравнении с туркменским языком, у ряда слов родства турецкого языка обнаруживаются некоторые семантические изменения. Например, слово *baba* в туркменском языке обозначает отца матери, в турецком языке используется в значении “отец”. Такие примеры встречаются достаточно часто.

Когда слова родства добавляются к словам, обозначающим лицо, они выражают уважение, почет. Например, Горкут *ата*, Анна *кака*, Патма *эдже* (на туркменском языке), Ахмет *Дедде*, Зейнеп *Хала*, Фатма *Нине*, Мелек *Абла* (на турецком языке).

Bostan Çakanowa
(Türkmenistan)

BITARAP TÜRKMENISTANYŇ RUSSIÝA BILEN MEDENI GATNAŞYKLARY

Türkmenistan we Russiýa gatnaşyklarynyň baý medeni mirasy, çuňňur taryhy kökleri bardyr. Bu taryhy medeni mirasy öwrenmeklik we taryhy nukdaýnazardan seljermeklik, Türkmenistan we Russiýa hyzmatdaşlygynyň has-da kämilleşmegine getirer. XX asyryň ahylarynda XXI asyryň başlarynda dünýäniň jemgyýetçiligi tarapyndan türkmen-rus gatnaşyklaryna içgin üns berilýär. Bu gatnaşyklaryň häzirki zamanda sazlaşykly ösmegine tagallalar edilýär. Iki ýurduň ägirt uly derejedäki

medeniýet, intellektual potensialy we gazananlary göz önünde tutulýar we has konstruktiv çemeleşilýär. Medeniýet birek-birege düşünişmekligiň, hormat goýmaklygyň, ynanyşmagyň başlangyjydyr. Häzirki zaman halkara gatnaşyklarynda medeniýet we medeni gatnaşyklar halklaryň parahat, abadan ýaşamaklygyna, şonuň ýaly-da ykdysady we beýleki hyzmatdaşlyklar üçin ägirt uly kuwwatly güýje eýedir. Türkmeniň gadymy, özboluşly, gaýtalanmaýan milli medeniýeti, halkara gatnaşyklarynda uly orny bardyr. “Gadymy döwürlerden bäri türkmen topragy uly söwda ýollarynyň çatrygynda ýerleşipdir. Munuň özi ösen türkmen medeniýetiniň, dünýäniň dürli halklarynyň medeniýetine täsir etmegine şert döredipdir. Şol bir wagtyň özünde dünýä halklarynyň medeniýeti hem türkmeniň medeni mirasynyň has baýlaşmagyna täsir edendir”. Täze medeni gatnaşyklaryň kemala gelmeginiň Türkmenistan we Russiýa gatnaşyklarynda medeni hyzmatdaşlygyň giňelmegi, häzirki zaman taryhynda uly orun tutýar.

Berkarar döwletiň bagtyýarlyk döwründe, häzirki zaman halkara gatnaşyklarynyň tejribesinde döwletleriň arasynda ýola goýlan medeni hyzmatdaşlyklar halklaryň ýakynlaşmagyna, olaryň dostlukly we parahatçylykly ýaşaşmaklaryna, berkemegine şübhesiz itergi berýär. Türkmenistanyň Döwlet medeniýet merkeziň Döwlet muzeýi daşary ýurtlaryň muzeýleri bilen birnäçe ýyllarboýy ýakyndan gatnaşyk saklaýar. Döwlet muzeýiniň gymmatlyklaryndan Russiýa Federasiýasynyň birnäçe şäherlerinde sergiler guraldy. Diňe bir sergi guramak bilen çäklenmän, Döwlet muzeýiniň hünärmenleri olar bilen muzeý aragatnaşyklaryny, özara tejribe alyşmaklygy hem ýola goýdular. Russiýa Federasiýasyndan gelen Gündogar halklarynyň Döwlet muzeýiniň ylmy işgärleri, Döwlet muzeýiniň etnologiýa bölüminiň hünärmenleri bilen bilelikde, mata önümleriniň saklanylyşy we sergilenişi barada meseleleri öwrendiler. Türkmenistanyň Döwlet muzeýinden alnan maglumatlar we muzeý gymmatlyklary, Ýewropanyň we dünýäniň beýleki şäherlerinde görkezilmek bilen, Türkmenistanyň dünýä medeniýetiniň başinji ojagydygy hem ykrar edilýär. “Şonuň ýaly-da, halkymyzyň maddy we ruhy baýlyklaryny öwrenmek, gorap saklamak, dünýä ýaýmak boýunça uly işler durmuşa geçirilýär. Hormatly Prezidentimiziň 2015-nji ýylyň 27-nji iýunyndaky Karary bilen tassyklanan Türkmenistanda milli maddy däl medeni mirasy toplamagyň, hasaba almagyň, öwrenmegiň we gorap saklamagyň 2015–2020-nji ýyllar üçin Döwlet maksatnamasy bu ugurda kadalaşdyryjy nama bolup hyzmat edýär”.

Türkmenistanyň we Russiýa Federasiýasynyň arasyndaky dostlukly gatnaşyklaryň we ikitaraplaýyn bähbitli ykdysady hyzmatdaşlygyň yzygiderli ösdürilmegi netijesinde, iki döwletiň arasyndaky haryt dolanyşygynyň möçberi barha artýar.

Häzirki döwürde ýurtlarymyzyň arasyndaky dowam edip gelýän dostlukly we hoşniýetli aragatnaşyklar medeni-gumanitar ugurlarda hem täze derejelere görildi. Ylym, bilim, medeniýet işgärlerimiziň Russiýa Federasiýasynda geçirilýän halkara sergilerine, konferensiýalaryna, forumlaryna gatnaşmagy, zygiderli häsiýete eýe bolýar. Russiýa Federasiýasynyň Türkmenistanda milli sergisiniň geçirilmegi, rus işewürleriniň biziň döwletimizde uly möçberli işleri alyp barmagy, halklaryň ýakynlaşmagyna, dostlukly gatnaşyklaryň berkemegine ýardam edýär.

Türkmenistan häzirki zamanda-da medeniýetiň müdimi mekanlarynyň biri bolup, içerki we daşarky syýasatda ideologiýada, halkara gatnaşyklarynda medeniýete uly ähmiýet berýär. Medeniýet arkaly halklar birek-birege gowy düşünişýärler, hormat goýýarlar. Şu günki gün milli medeniýet türkmen halkynyň aň-düşünjesiniň, dünýägarayşynyň özgermegine, ykdysady durmuş ýaşayşynyň gözelleşmegine we medeniýetiň kämilleşmegine getirýär. Türkmen halkynyň taryhy medeni baý mirasynyň jemgyýeti dolandyrmakda, nesilleri terbiýelemekde, halkara gatnaşyklarynda birek-birege düşünişmeklerinde, ynanyşmaklarynda ägirt uly hazyna bolup hyzmat edýär.

Bostan Chakanova
(Turkmenistan)

CULTURAL RELATIONS BETWEEN NEUTRAL TURKMENISTAN AND RUSSIA

This article is about cultural cooperation between Turkmenistan and Russia. Turkmenistan and Russia has a long-standing cultural cooperation experience. The study of historical heritage of the two countries contributes to the strengthening of ties between Turkmenistan and Russia. In the late 20 th and the early 21 st centuries interest among the international community in the Turkmen-Russian relations has developed. At present favorable conditions are created for further development of these relations.

Бостан Чаканова
(Туркменистан)

КУЛЬТУРНЫЕ ВЗАИМОСВЯЗИ НЕЙТРАЛЬНОГО ТУРКМЕНИСТАНА И РОССИИ

Данная статья посвящена вопросам многовекового культурного сотрудничества Туркменистана и России. Культурное взаимодействие между государствами имеет глубокие исторические корни, изучение которых способствует укреплению взаимосвязей между странами. В настоящее время созданы благоприятные условия для более активного развития двусторонних культурных отношений.

Gunça Çaryýewa
(Türkmenistan)

ULAG-ÜSTAŞYR GEÇELGELERINI DÖRETMEKDE TÜRKMENISTANYŇ SEBIT WE HALKARA BAŞLANGYÇLARY

Garaşsyzlyk ýyllarynda hormatly Prezidentimiziň ýolbaşçylygynda gurulýan awtomobil, deňiz-derýa, howa, demir ýol ulgamlary diňe Türkmenistan döwleti üçin bähbitli bolman, Gündogar we Günbatar ýurtlary üçin hem derwaýysdyr. Türkmenistan häzirk wagtda ulag-üstaşyr geçelgeleriniň merkezi bolmak bilen, hormatly Prezidentimiziň Türkmenistanyň Bitaraplyk hukuk ýagdaýyna berk laýyklykda alyp barýan ynsanperwer daşary syýasaty netijesinde, alys ýollar ýakynlaşyp, syýasy we ykdysady taýdan täze ösüşe eýe bolýar.

Ählumumy özara gatnaşyklarda ulag diplomatiýasy ýaly täze ugurlary hem mäkäm ornaşýar. Hormatly Prezidentimiziň taryhy ähmiýetli başlangyçlarynyň we teklipleriniň esasynda, BMG-niň Baş Assambleýasy tarapyndan halkara derejeli Rezolýusiýalaryň birnäçesi kabul edildi. Olaryň hatarynda 2014-nji ýulyň 19-njy dekabrynda kabul edilen “Durnukly ösüş maksadynda halkara hyzmatdaşlygyny üpjün etmekde ulag we üstaşyr geçelgeleriň orny” atly Rezolýusiýany, 2015-nji ýulyň 22-nji dekabrynda kabul edilen “Durnukly multimodal üstaşyr geçelgelerini döretmäge ýardam etmek maksadynda, ulaglaryň ähli görnüşleriniň arasynda hemmetaraplaýyn gatnaşyklary üpjün etmäge tarap ýolda” atly Rezolýusiýany, şeýle hem 2017-nji ýulyň 20-nji dekabrynda Birleşen Milletler Guramasynyň Baş Assambleýasy tarapyndan “Durnukly ösüş maksatlaryny amala aşyrmak bilen baglylykda, ulaglaryň ähli görnüşleriniň arabaglanyşygyny berkitmek” atly Rezolýusiýany görkezmek bolar. Türkmenistan söwda, ulag-kommunikasiýa çygyrlarynyň

“Gündogar-Günbatar”, “Demirgazyk-Günorta” ugurlaryny ösdürmek boýunça iri taslamalary hem amala aşyrýar.

Hormatly Prezidentimiz “Bitarap Türkmenistanyň daşary syýasat ugrunyň 2017–2023-nji ýyllar üçin Konsepsiýasyna” laýyklykda, döwletimiziň daşary syýasatynyň ýakyn ýyllar üçin kesgitlenen wezipeleriniň hatarynda, ulag geçelgelerini döretmek boýunça ýurdumyzyň başlangyçlaryny işjeň durmuşa geçirmek we Merkezi Aziýany kontinent ähmiýetli iri üstaşyr geçiriş çatrygyna öwürmek barada tagallalar edýär. Durnukly ulag ulgamynda hyzmatdaşlyk boýunça türkmen tarapyndan tekliplenen taslamalarynyň esasynda BMG-niň Baş Assambleýasynyň Kararnamalarynyň biragyzdan kabul edilmegi munuň aýdyň subutnamasydyr.

Türkmenistan soňky döwürlerde halkara derejesinde ulag-aragatnaşyk pudagyň ösüş meýilnamasynyň ara alnyp maslahatlaşylyan merkeze öwrüldi. Halkara “Demirgazyk – Günorta” ulag geçelgesiniň “altyn halkasyny” alamatlandyryan Gazagystan – Türkmenistan – Eýran demir ýoly, Ýewropadan Merkezi we Günorta Aziýa, Ýakyn we Orta Gündogara ýükleriň amatly we tygşyly daşalmagyny üpjün edýär. Birleşen Milletler Guramasynyň Ýewropa ykdysady komissiýasy (ÝYK), BMG-niň Aziýa – Ýuwaş Umman sebiti üçin Ykdysady we ýörite komissiýasy (ESKATO), Ýewropada Howpsuzlyk we Hyzmatdaşlyk Guramasy, Halkara awtomobil ulaglary bileleşisi (IRU) hem-de Ýewropa – Kawkaz – Aziýa ulag geçelgesi boýunça (TRASEKA) hökümetara komissiýasy bilen birlikde guralan maslahatyň ýokary derejesi, Türkmenistanyň Merkezi Aziýa üçin Modal ýoluny döretmek hakynda öňe süren başlangyçlarynyň giň goldawa eýe bolýandygynyň nobatdaky subutnamasyna öwrüldi. Bu ugurda özara bähbitlere esaslanýan, abadançylygyň maksatlaryna laýyk gelýän bilelikdäki iri taslamalary üstünlikli durmuşa geçirmek, hormatly Prezidentimiziň döwlet syýasatynyň baş ugurlarynyň biri hökmünde öz geografiki meýdanyny giňeldýär. Hormatly Prezidentimiziň öňdengörüjilikli, paýhasly syýasaty, başlangyjy esasynda Türkmenistan transmilli demir, awtomobil ýollary, döwrebat uçarlary we täze howa menzilleri, sebitde iri paromlary we beýleki mümkinçilikleri bolan halkara logistik merkezine öwürülýär.

Guncha Charyeva
(Turkmenistan)

TURKMENISTAN'S REGIONAL AND INTERNATIONAL INITIATIVES IN CREATING TRANSPORT AND TRANSIT CORRIDORS

The motor sea-river, air, and railway systems built under the leadership of Esteemed President Gurbanguly Berdimuhamedov during the years of independence are important not only for Turkmenistan, but also for the countries of the East and the West.

A number of international resolutions have been adopted by the UN General Assembly on the basis of historically significant initiatives and proposals of the President of Turkmenistan. For example, the UN General Assembly has twice adopted a Resolution proposed by our country to ensure international cooperation for sustainable development of the transit corridor. By the initiatives and wise policy of our Esteemed President, Turkmenistan is becoming an international logistics center with transnational railways, highways, modern aircrafts and new airports, large ferries and other facilities.

Гунча Чарыева
(Туркменистан)

РЕГИОНАЛЬНЫЕ И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ИНИЦИАТИВЫ ТУРКМЕНИСТАНА ПО СОЗДАНИЮ ТРАНСПОРТНО- ТРАНЗИТНЫХ КОРИДОРОВ

За годы суверенного развития Туркменского государства была проделана большая работа по созданию и модернизации транспортной инфраструктуры: автомобильной, морской, речной, воздушной и железнодорожной. В эпоху могущества и счастья в результате постоянного внимания к развитию данной сферы Уважаемого Президента Туркменистана, эта передовая инфраструктура не только стала служить национальным интересам, но и содействовать странам Востока и Запада в качестве крупного экономически выгодного транспортно-транзитного и логистического узла на континенте. Всё это соответствует целям внешней политики уважаемого Президента, основывающейся на принципах позитивного нейтралитета и гуманизма.

**TÜRKMENISTANYŇ PREZIDENTI
GURBANGULY BERDIMUHAMEDOWYŇ
“TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK ÝÖRELGESI” KITABY
MILLI TERBIÝÄNIŇ ÖZENIDIR**

Bilim, terbiýe bize ata-babalarymyzdan gelýän miras bolup, özüniň ýokary kämillik derejelerinde öz-özünü terbiýelemek görnüşinde ýüze çykýar. Halkymyzyň müňýyllyklaryň dowamynda gymmatlyk hökmünde aýap, biziň günlerimize ýetip gelen “Bir okana, bir dokana”, “Kitap eneň-ataň ýaly terbiýeçidir”, “Bilim bilen hikmet altyndan gymmat” ýaly öwüt-ündewe ýugrulan parasatly sözleri ýaşlarymyz babatynda alnyp barylýan syýasatyň möhüm ýörelgesidir. Geçmişde dilden-dile, asyrdan-asyra geçip, biziň döwrümüzde täzeçe öwüşginlere eýe bolan halk pähimleri, paýhas dürdäneleri häzirki wagtda ýaş nesli terbiýelemekde iň bir ygtybarly serişdedir. Bu babatda Gahryman hem alym Arkadagymyzyň jöwher paýhasyndan dörän “Türkmeniň döwletlilik ýörelgesi” kitaby ösüp gelýän ýaş nesli hemmetaraplaýyn ösen şahsyýet hökmünde kemala getirmekde pedagog-mugallymlar üçin iň ygtybarly gollanmadyr.

Kitabyň “Ylym-bilim durmuşa ýagty saçýar” atly bölümindäki beýan edilýän timsallardyr, rowaýatlar tälim-terbiýäniň, ylmyň, bilimiň iň gymmatly hazynadygyny görkezýär. Ata-babalarymyz çaganyň terbiýesine onuň ýaşlygyndan üns berip başlapdyr. Terbiýäniň özeni maşgalada binýat bolýar. Maşgalada ata-enäniň özüni alyp barşy çaganyň psihikasyna gös-göni täsir edýär. Maşgala pedagogikasy ösüp gelýän ýaş nesliň geljekki durmuşa bolan gatnaşygynyň özenini düzýär. Hut şu babatda hem gollanmadaky agaç ussasy we onuň goňşusynyň arasyndaky bolan söhbetdeşlik baradaky rowaýatda beýan edilýär. “Türkmen obalarynyň birinde agaç ussasy ýaşapdyr. Ol örän tygşytly ýaşayan ekeni. Bir günem goňşusy onuň ýanyna gelip:

– Náme üçin ýöne pul toplap ýörsün? Özüň üçin haýry bolmasa, ol pullary näme etjek? – diýip, nagarasyny döwüpdür. Ussa oňa:

– Tygşytlylygymyň sebäbi, men ganjymyň bir bölegi bilen karzymy üzülişmeli bolýaryn, beýleki bölegini bolsa karz berýärin – diýipdir. Goňşusy onuň nämäni göz önünde tutýandygyna düşünmändir. Oňa geňirgenip seredipdir-de:

– Baýlygyň özüne buýranok, tapanyňy iýip-içip, keýpi-sapada ýaşamaly halýňa, karz hem berýärmiň? Onsoňam seniň, sen ýaly her günde esli gazaň edýän adamyň hem ile bergisi bolarmy? – diýip, gyjالات beripdir.

Şonda ylym-bilimiň we hünär öwrenmegiň peýdasyna öz durmuşynda göz ýetiren ussa:

– Hawa, meniň gazanjym az däl, ýöne men onuň üçin öz enemiň hem atamyň öňünde borçly bolup durýaryn. Çünki meniň ilhalar adam bolmagym, degerli hünär edinmegim, bilim almagym üçin olar köp alada etdiler. Men enemiň hem atamyň göwünlerini alýaryn, olaryň isleglerini berjaý edýärim. Karzymy üzlüşýärim diýýänim, meniň şolaryň öňündäki borjumdyr. Karzyna bermegim bolsa, meniň öz ogul-gyzlarymyň ile gerekli adamlar bolup ýetişmegi üçin edýän aladalarymdyr. Men gazanjymyň köp bölegini olaryň ylymly adam bolmagy, hünär öwrenmekleri üçin aýaýaryn. Ertirki gün meniň gurbatym gaýdar. Olar maňa hossar bolarlar. Meni goldarlar we hözirli durmuşda ýaşaryn. Görşüň ýaly, goňşy, meniň ömrümiň her günü hem şu baglanyşykda geçdi – diýip, oňa munuň sebäbini düşündiripdir”.

Rowaýatda aýdylyşy ýaly, biz ene-atamyzyň öňünde borjumyzy berjaý edip, olaryň bize bu dünýäni bagyş edip, ekläp-saklap ýetiren günleri üçin, olaryň öňündäki borjumyzy berjaý etmeli. Şol birwagtyň özünde hem biz nesillerimize görelde bolup, garran çagymyz bize söýget boljak ynsanlary terbiýeleýäris. Diýmek, biz ýaş nesliň aladasyny edip, şu gün “näme eksek, geljekde şony hem orarys”. Çünki ýaş nesle gowy görelde bolmak, ylym, bilim, terbiýe bermek, ertirki günümüzi eşretli gurnamakdyr. Ylym, bilim, terbiýe hiç wagt aňyrsyna ýetip bolmajak tükeniksiz baýlykdyr.

“Türkmeniň döwletlilik ýörelgesi” kitaby durşy bilen pähim-parasada, öwüt-ündewe, terbiýä ýugrulan ajaýyp gymmatlykdyr. Kitapda türkmeniň milli terbiýesi, halkymyzyň psihologik we pedagogik gymmatlyk ugrukmasy aýdyň şöhlelenýär. Her bir pedagog-mugallym öz tejribesinde bu gollanmany peýdalansa, berilýän bilimiň hili durmuşy wakalara birleşip, has hem kämil bolar.

Dunyagozel Cherkezova
(*Turkmenistan*)

**BOOK “TRADITIONS OF TURKMEN STATEHOOD”
BY THE PRESIDENT OF TURKMENISTAN
GURBANGULY BERDIMUHAMEDOV**

In the wise sense of the word the “Traditions of Turkmen Statehood” is of great value, in the education of youth. The book clearly reflects the national upbringing of the Turkmen people, the psychological and pedagogical values of our people. Folklore and wisdom, which have entered the language in the past and have acquired new shades in our time, are the most reliable means of educating the younger generation today.

In this regard, the “Traditions of Turkmen Statehood”, which is based on the great wisdom of our Hero Arkadag, is the most reliable guide for pedagogical teachers in shaping the younger generation as fully developed individuals.

Дуньягозель Черкезова
(*Туркменистан*)

**КНИГА ПРЕЗИДЕНТА ТУРКМЕНИСТАНА
ГУРБАНГУЛЫ БЕРДЫМУХАМЕДОВА
“ДУХОВНЫЙ МИР ТУРКМЕН” – ОСНОВА
НАЦИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Книга Президента Туркменистана “Духовный мир туркмен” представляет огромную ценность в деле воспитания молодого поколения. В ней нашли яркое отражение национальные принципы воспитания туркменского народа, имеющие многовековую историю. Фольклорные произведения и народная мудрость, ограниченно вошедшие в быт и духовную жизнь народа, во многом определяют ныне самосознание подрастающего поколения туркменистанцев.

В этой связи, заложенные в книге Лидера туркменской нации идеи о непреходящей ценности нашего богатейшего культурного наследия в жизни и ментальных установках народа, являются надежным руководством для педагогов в воспитании подрастающего поколения в духе любви к своей истории и культуре.

Hezretguly Durdyýew
(*Türkmenistan*)

**TÜRKMEN DILINIŇ GRAMMATIK GURLUŞYNYŇ
ÖWRENILIŞ TARYHYNDAN**

1. Ýigriminji asyryň ýigriminji ýyllarynda ilatyň ählumumy sowatlylygyna geçişini dowam etdirmek, ýöriteleşdirilen türkmen mekdeplerini okuw gollanmalary bilen üpjün etmek, döwrüň möhüm meseleleriniň biri bolupdyr.

2. Türkmen diliniň grammatik gurluşyny işlemek, şol ýyllarda grammatika boýunça okuw kitaplaryny ýazmak bilen baglanyşyklykda alnyp barylýar.

3. Türkmen okyjylaryna niýetlenilen okuw grammatikalary “Dil sapaklygy” ady bilen 1923-nji ýylda neşir etdilyär. Bu kitapda söz, düýp söz, sözlem, ýo-

gyn hem inçe söz, goşma we alynma söz, birlik we köplük aňladýan söz, ow-nuk söz, bogun, açyk we ýapyk bogun, goşulma diýen böleklere bölünip, olaryň hersine sadaja görnüşde kesgitleme berilýär. Kitapda türkmen dilindäki söz toparlary isim, sypat we işlik diýen bölümlere bölünip görkezilipdir. “Dil sapaklygy” kitabynda sintaksis boýunça düşünje berlip, onda sözlemin eýesi we habary barada gysgajyk maglumatlar ýerleşdirilipdir. 1926-njy ýylda taýýarlanan “Dil sapaklygy” okuw kitaby 1923-nji ýylda çap edilen kitaba meňzeş bolup, kitapda sözlemleriň düzülişi baradaky pikirler has-da kämilleşdirilýär. Onda türkmen diliniň morfologiýasy we sintaksisi barasynda gysgarak maglumat aýdylyp, olar sadaja mysallar bilen delillendirilýär.

4. 1929-njy ýylda neşir edilen “Türkmen diliniň grammatikasy” doly manyda saldamly iş bolup, ol okyjylara we orta mekdep okuwçylaryna niýetlenilip ýazylýar. Grammatika üç bölüme bölünip, olarda türkmen diliniň fonetikasy, morfologiýasy we sintaksisi barasynda maglumat berilýär. Şol bölümlerde:

- a) türkmen diliniň ses gurluşy, olaryň ýazuwda aňladylyşy;
- b) bogun galyplary we olaryň görnüşleri;
- ç) dilimizdäki singormonizm kadasy;
- d) söz toparlary, olaryň üýtgeýjilik häsiýetleri;
- e) söz toparlarynyň her birine häsiýetli bolan söz ýasaýjy, söz üýtgediji we forma ýasaýjy goşulmalar hem-de grammatik kategoriýalar;
- ä) söz ýasalýş ýollary;
- f) söz düzümine we sözlemlere häsiýetli bolan sintaktik aýratynlyklar görkezilýär hem-de olar belli bir tertibe salynýar.

5. Şeýlelik bilen, ýigirminjy asyryň ýigirminjy ýyllarynda türkmen diliniň grammatik gurluşy düýpli işlenip, şonuň esasynda grammatika boýunça okuw kitaplary neşir edilip başlanýar. Okuw kitaplarynda, bir tarapdan, morfologiýanyň we sintaksisiň obýekti kesgitlenilse, ikinji tarapdan, şolara degişli maglumatlar düýpli öwrenilip, türkmen diline mahsus bolan grammatik aýratynlyklar ýüze çykarylýar. Şol döwürdäki gazanylan üstünlikler soňky ýyllarda ösdürilýär we kämilleşdirilýär. Bu ösüş häzirk wagtda hem türkmen dil biliminde öz mynasyp ornuny eýeleýär.

Hezretguly Durdyev
(*Turkmenistan*)

FROM THE HISTORY OF GRAMMATICAL STRUCTURE STUDY OF THE TURKMEN LANGUAGE

In the twentieth century one of the important issues was universal literacy of the population and provision of textbooks to Turkmen schools.

The first grammar book entitled “Language lessons” was published for Turkmen readers. It provided brief information about the morphology and syntax of the Turkmen language, which was provided with uncomplicated examples.

“Grammar of the Turkmen language” published in 1929 was designed for students of secondary schools. Grammar is divided into three sections, which provide information about the phonetics, morphology and syntax of the Turkmen language.

The successes achieved during the consequent years, have been improved nowadays.

Хезреткули Дурдыев
(*Туркменистан*)

ИЗ ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ ГРАММАТИЧЕСКОГО СТРОЯ ТУРКМЕНСКОГО ЯЗЫКА

В двадцатых годах XX века, одним из важных вопросов того времени было продолжение перехода населения на всеобщую грамотность и обеспечение туркменских школ учебными пособиями.

Была издана первая грамматика, предназначенная для туркменских читателей, под названием “Уроки по языку”. В ней были представлены краткие сведения о морфологии и синтаксисе туркменского языка, которые подтверждались при помощи незамысловатых примеров.

“Грамматика туркменского языка”, изданная в 1929-году была написана, будучи рассчитанной для читателей и учащихся средних школ. Грамматика разделена на три раздела, в них приводятся сведения о фонетике, морфологии и синтаксисе туркменского языка.

В учебниках, с одной стороны, определяя объект морфологии и синтаксиса, с другой стороны, всесторонне изучая сведения, принадлежащие им, выявляются грамматические особенности, присущие туркменскому языку. Достигнутые успехи того времени, в последующих годах умножаются и усовершенствуются.

DÜNYÄ DILLERI – HALKARA GATNAŞYKLARYŇ BINÝADY

Daşary ýurt dillerini düýpli öwrenmek, halkara gatnaşyklaryny ýola goýmaga we halklaryň arasyndaky hyzmatdaşlygy ösdürmege esas döredýär. Tehnologiýanyň ösen häzirki şertlerinde ýaş nesli okatmakda öňdebaryjy usullaryň ornaşdyrylmagy, her taraplaýyn bilimli we daşary ýurt dillerini bilýän hünärmenleriň taýýarlanylmagy zerur bolup durýar. Ýurdumyzda täze ýokary okuw mekdeplerini açmak, orta we ýokary okuw mekdeplerinde daşary ýurt dilleriniň öwredilişini kämilleşdirmek boýunça alnyp barylýan işler, bu ugurdaky tagallalaryň netijesidir.

Türkmenistanda italýan diliniň öwrenilmegine uly üns berilýär we häzirki wagtda ol iki ýokary okuw mekdebinde ulgamlaryň esasyda öwredilýär. 2020-nji ýylyň 1-nji sentýabrynda ugurdaş bölümiň Döwletmämmet Azady adyndaky Türkmen milli dünýä dilleri institutynda açylmagy we italýan diliniň Aşgabadyň umumybilim berýän orta mekdepleriniň birinde okadylyp başlanylmagy, bu ugra has düýpli ähmiýet berilýändigini tassyklaýar. Bu bolsa ýurdumyzda italýan dilini düýpli öwrenmäge giň mümkinçilikleriň döredilýändigini kepillendirýär hem-de raýatlaryň ene dili bilen bir hatarda daşary ýurt dilini kämil bilmeklerini sazlaşykly üpjün edýär.

Türkmen dili ýaly italýan dili hem gadymy dilleriň hatarynda durýar. Italýan dilini öwrenmek, şol ýurt barada düşünje berýär, dünýägaraşyşy has-da giňeldýär. Öwrenýän diliň şol ýurtduň taryhyny, edebiýatyny, medeniýetini, ýaşayş-durmuş aýratynlyklaryny bilmäge, esasan-da, şol dili has çuň özleşdirmäge ýardam berýär.

Italýan dilini öwrenmek iki halkyň edebi gatnaşyklarynyň ösmegine-de ýardam edýär. Türkmen we italýan dilleriniň hünärmeni hökmünde terjime ediljek edebiýatlar öňki edilen işleriň üstüni ýetirmek bilen birlikde, iki halkyň ysnyşykly gatnaşyklaryna giň ýol açar hem-de edebiýatyň dostlugy, halklaryň dostlугyna öwrüler. Netijede, türkmen edebiýatynyň iň gowy eserleri italýan diline terjime ediler. Şeýle-de dünýä edebiýatynyň hazynasyna giren iň gowy italýan eserleri türkmen okyjysyna elýeterli bolar. Dünýä halklarynyň arasynda parahatçylygyň berkarar edilmegi bilen bagly belent wezipäni durmuşa geçirmekde hem bu tagallalaryň ähmiýeti uly bolar. Bu bolsa halklaryň arasyndaky hoşniýetli gatnaşyklary belent sepgitlere çykaryp, olary has-da ýakynlaşdyrar, ysnyşdyrar we dostlaşdyrar.

Serdar Durdyev
(*Turkmenistan*)

WORLD LANGUAGES ARE THE BASIS OF THE INTERNATIONAL RELATIONS

In this paper it is noted that an in-depth study of foreign languages are the basis of international relations. Great attention is paid to the study of the Italian language in Turkmenistan. Currently Italian is studied on a systematic basis in two higher educational institutions. The Italian language, as well as Turkmen is one of the oldest languages in the world. The study of language helps us to gain deep knowledge about the history, literature, culture, peculiarities and the way of life of other states. Moreover, the study of Italian language opens up wide opportunities for development of cultural relations between the two peoples.

Сердар Дурдыев
(*Туркменистан*)

МИРОВЫЕ ЯЗЫКИ – ОСНОВА МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

В этом выступлении отмечается, что глубокое изучение мировых, иностранных языков является основой международных отношений. Большое внимание уделяется в Туркменистане изучению итальянского языка, в настоящее время изучается на систематической основе в двух высших учебных заведениях. Также приводятся сведения о том, что итальянский язык начал изучаться в одной из общеобразовательных школ. Изучение языка помогает получить глубокие знания об истории, литературе, культуре, особенностях жизненного уклада того или иного народа. Такой подход изучения языка создаёт возможности для его глубокого изучения. Также изучение итальянского языка открывает широкие возможности для развития культурных отношений между двумя народами.

SANLY TEHNOLOGIÝALARYŇ ÝAŞ NESILLERI SAGDYN DURMUŞ ÝÖRELGELERI RUHUNDA TERBIÝELEMENDE ULANYLYŞY

Ýaş nesilleri sagdyn durmuş ýörelgeleri ruhunda terbiýelemekde türkmen halkynyň ençeme asyrlaryň dowamynda nesil terbiýesinde toplan baý tejribesiniň möhüm orný bar. Hormatly Prezidentimiz bu hakda söz açyp, “Türkmeniň döwletlilik ýörelgesi” atly ajaýyp kitabynda: “Halkymyzyň edep-terbiýe ulgamyndaky päkize ýaşamak babatyndaky edim-gylymlary hem saglyk hakyndaky aladalardan gözbaş alýar” diýip belleýär.

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe, milli Liderimiziň taýsyz tagallalarynyň esasynda jemgyýetimize sagdyn durmuş ýörelgelerini ornaşdyrmak, döwletimiziň her bir raýatynyň, aýratyn-da ýaş nesilleriň sagdyn durmuş ýörelgelerine eýermegi üçin zerur şertleri döretmäge uly ähmiýet berilýär.

Türkmenistanyň Prezidentiniň 2017-nji ýylyň 15-nji sentýabrynda gol çeken Karary bilen tassyklanan “Türkmenistanda sanly bilim ulgamyny ösdürmegiň Konsepsiýasynda” sanly bilim ulgamyny ösdürmek, bu ugurda tehnologiýa taýdan ösmeçilligi döretmegi we ýaýratmagy, bilim edaralarynyň tehnologiýa taýdan ösmeginiň çaltlandyrylmagyny, şeýle hem bilimiň ähli derejeleri üçin zerur elektron maglumatlar gorunyň döredilmegini we olara tor arkaly elýeterligi üpjün etmegi göz önünde tutýandygy nygtalýar. Bu Konsepsiýany durmuşa geçirmegiň Meýilnamasynda, sanly bilim gorlaryny okuw we terbiýeçilik işinde netijeli ulanmagy guramak; dersler boýunça döwrebap elektron okuw-usuly toplumlary (elektron kitaplary, wideo-audiomateriallary, gollanmalary, interaktiw-multimedia programalary, tanyşdyryşlary, okuw-görkezme esbaplary, maglumat kitapçalary we ş.m.) işläp taýýarlamak; täze usullar we tehnologiýalar (uzak aralykdan okuw, maglumat portaly) arkaly mugallymlaryň hünär derejesini ýokarlandyrmagyň ulgamyny döwrebaplaşdyrmak ýaly möhüm çäreler meýilleşdirilen. Şu we beýleki çäreleri durmuşa geçirmegiň barşynda ýaş nesilleri sagdyn durmuş ýörelgeleri ruhunda terbiýelemekde peýdalanmak üçin, döwrebap elektron okuw-usuly toplumlary, has takygy, elektron kitaplary, wideo-audiomateriallary, gollanmalary, tanyşdyryşlary (prezentasiýalary), okuw-görkezme esbaplary, maglumat kitapçalary we ş.m. işläp taýýarlamaga aýratyn uly ähmiýet berilýär.

Ýaş nesilleri sagdyn durmuş ýörelgeleri ruhunda terbiýelenmek bilen baglanyşykly okuw-terbiýeçilik işleri, umumy bilim berýän mekdeplerde öwredilýän hemme okuw derslerinde hem-de sapakdan we synpdan daşary geçirilýän işlerde

alnyp barylýar. Emma ösüp gelyän ýaş nesle sagdyn durmuş ýörelgelerine eýermegi öwretmekde ýaşayyş-durmuş esaslary dersine hem möhüm orun degişlidir. Bu okuw dersi umumy bilim berýän mekdepleriň I–X synplarynda öwredilýär. Şunda sanly tehnologiýalary okuw-terbiýeçilik işlerinde peýdalanmaga uly ähmiýet berilýär.

Ýaşayyş-durmuş esaslary dersini okatmakda döp bolan usullar bilen birlikde, sanly tehnologiýalaryň ulanylmagy, aşakdakylara mümkinçilik berýär:

- okuw materiallaryny elektron tanyşdyrmalaryň kömegi arkaly beýan etmäge;
- synpda birwagtyň özünde okuwçylaryň köpüsiniň bilim derejesini barlamaga we bahalandyrmaga;
- okuw maksatnamasynyň temalary boýunça zehin türgenleşmelerini geçirmäge;
- okuwçylaryň ýerine ýetiren ýumuşlaryny awtomatik suratda barlamaga we bahalandyrmaga;
- okuwçylaryň okuw dersiniň temalaryny özleşdirişiniň hasabatyny ýöretmäge.

Sapargeldi Durdyyev, Tylla Mammedova

(Turkmenistan)

USE OF DIGITAL EDUCATIONAL RESOURCES IN EDUCATING THE YOUNG GENERATION IN OF THE PRINCIPLES OF A HEALTHY LIFESTYLE

The introduction of digital technologies in educational work allows going from training in classrooms to training anywhere and anytime, designing an individual educational route, thereby meeting the educational needs of schoolchildren, making students not only active consumers of electronic resources, but also creators of new resources.

When using digital technologies in teaching as a necessary addition to traditional training in secondary school, it is required to use educational sites, having a large base of educational materials necessary for teachers and schoolchildren in their work, allowing:

- Making a presentation of teaching materials;
- Conducting frontal classroom surveys;
- Conducting training on topics of a healthy lifestyle according to the curriculum;
- Automatically checking assignments completed by students;
- Keeping statistics on mastering the subject and topic;
- Getting instant access to the results of schoolchildren.

Сапаргельды Дурдыев, Тылла Маммедова
(Туркменистан)

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ В ВОСПИТАНИИ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ В ДУХЕ ПРИНЦИПОВ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ

Внедрение цифровых технологий в учебно-воспитательной работе позволяет: перейти от обучения в учебных кабинетах к обучению в любом месте и в любое время; проектировать индивидуальный образовательный маршрут, тем самым удовлетворять образовательные потребности школьников; превратить обучающихся не только в активных потребителей электронных ресурсов, но и создателей новых ресурсов.

При использовании цифровых технологий в обучении в качестве дополнения к традиционному образованию в средней школе требуется использовать образовательные сайты, имеющие большую базу учебных материалов, необходимых в работе учителям и школьникам, позволяющих:

- выполнять презентацию учебных материалов;
- проводить фронтальные опросы в классе;
- проводить тренировку, согласно учебной программы по темам здорового образа жизни;
- осуществлять автоматическую проверку заданий, выполненных учащимися;
- вести статистику освоения предмета и темы;
- иметь возможность моментального доступа к просмотру результатов школьников (прямо на занятии).

Altyn Durdyýewa
(Türkmenistan)

ÝÜZTUTMA SÖZÜNIŇ GURLUŞY WE TOPARLARA BÖLÜNIŞI

Häzirki zaman dil biliminde diliň aragatnaşyk serişdesi hökmünde hyzmatyny we sözleşäniň görnüşlerini öwrenmeklige uly üns berilýär. Sözlemleriň sözleşäniňdäki grammatik hyzmatlarynyň biri – ýüztutma sözi arkaly pikir aňlatmakdyr. Sözlemde ýüze çykarylýan pikiriň kime ýa nämä gönükdirilip aýdylýandygyny bildirip, sözlem agzalary bilen grammatik taýdan baglanyşman ulanylýan söze ýa-da sözler toplumyna ýüztutma söz diýilýär. Ýüztutma sözüniň aýdylyş aýratynlyklary

intonasiýa bilen örän berk baglanyşyklydyr. Belli bolşy ýaly, her bir dilde sözler, söz düzümleri, sözlemler, adamlaryň özara gepleşiği – dialoglar belli bir melodika arkaly aýdylýar. Şol melodika *intonasiýa* diýilýär. “Intonasiýa” latynça “intonare” sözünden bolup, ol “gaty aýdýaryn, gaty gürleýärim” diýen manyny aňladýar. Intonasiýa sözleri, sözlemleri biri-birinden tapawutlandyrmaga hyzmat edýän serişdedir. Biz şu makalada hormatly Prezidentimiziň “Türkmeniň döwletlilik ýörelgesi” atly kitabyndaky duş gelýän ýüztutma sözlerini mysal hökmünde almagy makul bildik. Agzalýan kitapda sözlem agzalary bilen grammatik taýdan baglanyşman ulanylýan söz ýa-da sözler toplумы, ýagny ýüztutma sözleri ussatlyk bilen ulanylypdyr. Muňa mysal edip, aşakdaky ýaly setirleri görkezmek bolýar:

– Gabat gündogarymyzdan bulut ýaly bolup, pessaý tozan göterilýär, *han aga!*
– diýip, habar berýärler.

– Meniň ýüni ýeten gerçeklerim, daýanjymsyňyz, ganatymsyňyz, *ogullarym!* – diýip, olara munuň hikmetini düşündirmäge başlapdyr.

“Häli hem bir pille, eý, adam ogly,
Alymlar kemelse, edep tapmas sen”.

Umuman, ýüztutma sözleriniň diliň ähli stillerinde, şol sanda şahyrana dilde hem ulanylyşynyň uly ähmiýete eýedigini, ýokardaky getirilen mysalda beýan edildi.

Altyn Durdyeva
(*Turkmenistan*)

SPECIAL CHARACTERISTICS OF THE ADDRESS WORDS

The address message is a set of words or phrases that are used without grammatical link to the sentence parts, indicating to whom the idea expressed in the sentence is addressed. The address messages are pronounced with a certain melody and have an appropriate intonation. The intonation enables to distinguish sentences from each other. This article explores the use of the address messages in communicative sentences and sound recordings fulfilled in the Sound Forge computer program. The recorded material was then analyzed through the Praat Linguistic Program used as an experimental-phonetic software. As a result of the research, it was proved that the pronunciation of the address messages in a sentence is pronounced in a high tone.

Алтын Дурдыева
(Туркменистан)

ОСОБЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СЛОВ – ОБРАЩЕНИЙ

Обращение – это набор слов или фраз, которые используются без грамматической связи с членами предложения, указывая, кому или чему адресована идея, выраженная в предложении. Слова – обращения имеют соответствующую интонацию. Интонация дает возможность отличать предложения друг от друга. В статье исследуется использование слов – обращений в коммуникативных предложениях и звукозаписи с помощью компьютерной программы “Sound Forge”. Затем записанный материал был проанализирован с помощью экспериментально-фонетической программы “Praat Linguistic Program”. В результате исследования соответствующими указаниями было доказано, что произношение слов “ОБРАЩЕНИЕ” в предложении произносится высоким тоном.

Orazpolat Ekäýew
(Türkmenistan)

BEÝIK ÝÜPEK ÝOLUNYŇ UGRUNDAKY TÜRKMENISTANYŇ GÜNORTASYNDA OGUZ YZLARY

“Oguz yzlary” diýlende, ilki bilen Maru-şahu jahan ýa-da Merwi şahy-jan göz öňünde tutulýar. Bu dünýä meşhur şäher özünüň täsin baý ýadygärlikleri, beýik şahsyýetleri, ösen ylym-bilim ojaklary, kitaphanalary we metjit-medreseleri bilen taryhda uly yz galdyrypdyr. Mahmyt Kaşgarly, Gorkut ata ýaly oguz nebereleri hem bu şäheriň eziz myhmanlary bolupdyrlar. Mahmyt Kaşgarly oguzlaryň-türkmenleriň dilindäki inçelikleri, täsinlikleri arap dilinde beýan edip, araplara öwretmek niýeti bilen “Diwany – lugat-at-türk” atly meşhur eserini ýazyp, Bagdatda Abbasy halyfyna sowgat edipdir. Gorkut atanyň bolsa VI–VII asyrlarda ýaşap geçendigi belli. Taryhy ýazuw çeşmeleriniň habar bermegine görä, Gorkut ata Türkmeniň dana adam bolandygy bellenilýär. Şeýle hem, oguzlaryň arasynda Däde Gorkut diýen bir adam döräp, oguzlaryň dilinde kitap ýazypdyr. Ol kitabyň adyna “Kitaby Däde Gorkut” diýip at beripdir. Gorkut ata türkmenlerde “Il başy- Kaýy, Baýat” diýlişi ýaly, ol oguzlaryň baýat kowmundan bolupdyr. Baýat bolsa Oguzhanyň agtygy we Aýhanyň hem uly ogludyr.

Gorkut atanyň durmuşy türkmen halkynyň taryhy bilen üznüksiz baglanyşyklydyr. Onuň öwüt-ündewleri diňe bir öz döwri üçin däl, ähli döwürlerde hem

ähmiýetini ýitirmejek pentler bolup, ol ýaşlary, geljekki nesilleri watansöýüjilik, ynsanperwerlik ruhunda terbiýelemekde gymmatly çesmedir.

Günorta Türkmenistanda, ýagny Merwden gaýdýan Beýik Ýüpek ýolunyň günorta we günbatara barýan şahalary, türkmenleriň Gaznalylar we Beýik Seljuklylar imperiýalarynyň mysalynda, dünýäde Gaznalylar we Beýik Seljuklylar siwilizasiýalary emele gelipdir. Ajaýyp ymaratlar, ylym ojaklary gurlup, metjit-medreseler bina edilipdir. Göni manysynda aýtsak, Oguz nesilleriniň geçen yzlary. Beýik Ýüpek ýoluny janlandyrypdyr.

Milli Liderimiziň “Türkmenistan – Beýik Ýüpek ýolunyň ýüregi” atly kitabynyň IV bölümündäki “Nusaýdan Dehystana çenli” atly bölümünde görkezişinden ugur alyp, Günorta-Günbatar Türkmenistan barada henizler ylmy dolanyşykda agzalmadyk, oguz yzlary bilen baglylykda, käbir maglumatlar bar. Şu ugurdan Günorta Türkmenistandan bir ýol çatrygy henizler Balkan welaýatynyň çäğine girilmänkä, Gündogardan we Demirgazyk Türkmenistandan (Horezmden) gelýän ýüpek ýollary bilen kerwenler Ahal welaýatynyň Bäherden etrabynyň Nohur obasyndan geçip, Balkan welaýatynyň Magtymguly etrabynyň Könekesir obasynyň, ýagny beýik alym Ferideddin Muhammet Attaryň mongollaryň elinden wepat bolup, sapaly jülgede ýatan aramgähiniň üsti bilen Daýna gelip, şol ýerden hem Eýrandan, Pars aýlagyndan geçip, Saud Arabystanyna Mekgä haja gidipdirler we söwda ýollary bilen başga-da, Ýakyn Gündogardaky ýurtlar bilen söwda aragatnaşygyny saklapdyrlar. Nohur obasy we onuň suwluk ýerde ýerleşýändigini barada görnükli arap geografy Hafizi-Abru (XIV asyr) özüniň eserinde “Nohur-nehir” diýmek, “derýa, suw” diýip, ýatlap geçýär. Bu Beýik Ýüpek ýoly orta asyrlarda uly şöhrata eýe bolupdyr. Muňa Balkan welaýatynyň Magtymguly etrabynyň Duzlydepe obasynyň golaýyndaky Sumbar derýasynyň bir golunda ýerleşýän “Peleňli Zawdaky” gaýanyň ýüzünde çüý bilen ýazylan “Myhy ýazgy” atly taryhy ýadygärlik hem oňa şaýatlyk edýär. Çünki bu ýazgy Eýrandaky “Behistun” (Bisütün) ýazgysy bilen deň derejedäki ýazgy bolup, türkmenleriň topragynda şeýle uly siwilizasiýanyň bolmagy, türkmen halkynyň şu toprakda gadymdan bäri ýaşap, dünýä derejesinde baý medeniýetiniň bolandygynyň subutnamasydyr.

Ahal welaýatynyň Bäherden etrabynyň Nohur obasynyň üsti bilen gatnalýan Ýüpek ýolunda “Oguz” diýlip atlandyrylýan Oguzhan atamyzyň adyny göterýän sapaly jülge bar. Beýik depeleriň üsti bilen Günorta-Günbatara gidýän Beýik Ýüpek ýolunyň üstünde Oguzhan atamyzyň agtygy Garkynyň adyna, suwly-otluk ýerde “Garkyn” jülgesi bar. Üçünji bir Könegümmez atlandyrylýan taryhy obanyň Beýik Ýüpek ýolunyň üsti bilen gidýän suwly-hozly deräniň üsti bilen dync alnyp geçilýän türkmenleriň sefewiler döwletiniň meşhur şasy Apbas sanyň ady bilen bagly “Apbas gädigi (geçelgesi)” ýol bar. Şol daglyk ýerlerdäki

Beýik Ýüpek ýoluny goraýan dag daşlaryndan ýörite goraghana diňler dikel-dilipdir. Şol diňler barada, Türkmenistanyň Prezidenti hormatly Gurbanguly Berdimuhamedow 2017-nji ýylda daglyk etraplaryň harby bölümlerine sapar edende, diňleriň biriniň ýanynda durup, olaryň gorag üçin ähmiýetlidigini nygtdy. Şol ýoluň ugrunda Beýik Ýüpek ýoluny goraýan, “Garawul” adyny göterýän oba goraghanalaryň orta asyrlardaky jemlenýän ýeri bolupdyr. Bu ýer häzir Bäherden etrabynyň iň uly obalarynyň biridir. Jemläp aýdanymyzda, Beýik Ýüpek ýolunyň ähli ugurlarynda Oguz yzlary görnüp dur.

Orazpolat Ekaev
(*Turkmenistan*)

TRACES OF THE OGHUZS ON THE GREAT SILK ROAD

One section of the Great Silk Road crossing Southern Turkmenistan from the east and the north (Khorezm) passed through Ahal velayat, settlement Nohur, Baherden etrap, and settlement Konekesir of Magtymguly etrap and through Iran to Mecca. Prominent geographer Abdyrrashyt Lutfi wrote about settlement Nohur in the 14th century. In Balkan velavat, settlement Duzly depe, the Sumbar River, on a rock “Perenli Zaw” featured a record which testifies that theTurkmens lived there from time immemorial and have created great culture and civilisation in this area.

Оразполад Экаев
(*Туркменистан*)

СЛЕДЫ ОГУЗОВ НА ВЕЛИКОМ ШЕЛКОВОМ ПУТИ

Один из участков Великого Шелкового пути, пролежавший по территории Южного Туркменистана с востока и севера (Хорезма), проходил через Ахалский вেলাят, Бахарденский этрап, селения Нохур и Конекесир этрапа Махтумкули и оттуда через Иран доходил до Мекки. Посредством данного маршрута осуществлялись контакты с государствами Ближнего Востока. О селении Нохур, располагавшемся на одном из отрезков этого пути, сообщает видный географ Абдуррашид Лутфи по прозвищу “Хафиз Абри” (XIVвек). В этрап Махтумкули Балканского вেলাята неподалеку от селения Дузлыдепе на скале “Перенгли Зав” была высечена надпись, которая свидетельствует о том, что туркмены жили здесь с незапамятных времен и создали великую культуру.

TÜRKMEN ÖYÜNIŇ TARYHY KÖKLERI WE ONUŇ ÖZBOLUŞLY AÝRATYNLYKLARY

Hormatly Prezidentimiz: “Ak öýüň özi ajaýyp açyşdyr, onuň gümmez görnüşi, aýdylyşy ýaly “aerodinamiki” görnüşde bolmagy, hakykatda islendik landşafta örän göwnejaý ýagdaýda utgaşýar, ol göýä ýerden gümmezekläp çykan ýalydyr we şol birwagtyň özünde her bir maşgala üçin “bir daban ýeri” üpjün edip, öz kinniwanja dünýäsini emele getirýär” diýip, köp asyrylyk taryhy bolan türkmen öýleriniň geçmişde dörediji ata-babalarymyz tarapyndan ýokary derejede oýlanyp tapylyan iň amatly ýerine ýetirijilik hyzmaty özünde jemleýän, islendik döwürde öz gadyr-gymmatyny saklap bilýän ýaşaýyş jaýy bolandygyny belleýär. Bu taryhy hakykatdyr. Türkmenler togsan dolup ýere ýyly girende (gyşyň togsan gününüň geçmegi, A.E.), ýazlaga çykyptyrlar. Örän gysga wagtda sökülip düzülýänligi sebäpli, dörediji türkmen halkynyň sungat, ylym derejesinde oýlap tapan, ýazlagda ulanan öýi bolmaly.

Türkmeniň ak öýleri hakynda aýdanyňda, adam eli bilen döredilen täsinlik derejesindäki ylmy açyşdyr. Sebäbi seleňläp oturan ak öýdür welin, diňe aşaky bosaga, yrym üçin kakylýan teňneden başga onuň durkunda-düýrmeginde dyrnagynyň uýy ýaly-da (bir gramam) demir goşundysy ýokdur. Şeýle hem ol 9 –15 bal ýer yranmasynda hem sarsman oturyp bilýändir. W.Masson mäneli Meretmuhammet Gurbanmuhammede: “Ylym sizde, siziň ak öýüňiz on baş bal ýer yranma bolsa-da oturar“ diýipdir. Ýönekeýligiň şeýle beýiklige galan nusgasynyň iň naýbaşy önümi türkmeniň ak öýleri diýilse, söz ulaldyldygy bolmaz.

Köp asyrylyk taryhy bolan türkmen öýleri asyl nusgasynda galmak bilen, türkmen halkynyň milli gymmatlygy hökmünde biziň günlerimize çenli gelip ýetipdir. Türkmen öýleriniň özeninde türkmen halkynyň taryhy, medeniýeti, sungaty, milli mirasy jemlenendir. Galyberse-de, türkmen halkyna mahsus ähli görüm-göreläniň, edep-terbiýäniň hut öý-ojakdan, maşgaladan gaýdýandygyny, hatda döwletiniň jebis, agzybirliginiň hem öý-işik edebi bilen aýrylmaz baglanşyklydygyna şek-şübhe ýokdur. Türkmen öýleri öz gözbaşyny Oguz hanyň eýýamyndan alyp gaýdyp, onuň baş müň ýyla golaý ýaşy bardyr.

Etnograflar A. Jykyýewiň, A. Orazowyň maglumatlaryna görä, biziň ata-babalarymyz 6–8 müň ýyl mundan ozal medeni ýaşaýşa aýak basypdyrlar. Ýewraziýanyň we demirgazyk Afrikanyň ümmülmez giňişliklerinde adamlar has irki döwürlerde mal yzynda gezipdirler. Çarwa durmuş ýerli howa şertleri gurnama çadyrlar,

öýler edinmegi talap edipdir. Şeýle öýler Merkezi Aziýada, Altaýda peýda bolupdyr. Grek taryhçysy Gerodot öz ýazgylarynda, çarwaçylykda ýaşayan skifleriň arabanyň üstünde ýerleşdirilen gurnama öýleriniň bolandygyny ýatlaýar. Türkmenistanyň çäklerinde 6–8 müň ýyl mundan ozal ýaşaýyş öýleriniň bolandygyna güwä geçýän taryhy subutnamalar bar. Şeýle öýüň has gadymy görnüşi töwerek şekilinde bolup, daşdan gurlupdyr. Soňra ol öýler kämilleşdirilipdir, töwerekleýin sütünli öýler döräpdir. Ekerançylygyň döremegi bilen, oturymly ýaşaýyş peýda bolupdyr. Bu bolsa birnäçe öýüň bir ýerde jemlenmegine getiripdir.

Annajemal Esenova
(*Turkmenistan*)

HISTORICAL ROOTS OF THE TURKMEN “AK OY” AND ITS CONSTRUCTIVE FEATURES

Turkmen “ak oy”(white yurt) is a unique movable house. Although the “ak oy” has no metal elements in its structure, it withstands an earthquake with magnitude a of 9–15. “Ak oy” is the most amazing dwelling that can protect from hot and cold weather and other natural phenomena, despite its simplicity.

Аннаджемал Эсенова
(*Туркменистан*)

ИСТОРИЧЕСКИЕ КОРНИ ТУРКМЕНСКОЙ ЮРТЫ И ЕЁ КОНСТРУКТИВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ

Туркменская юрта – это уникальное переносное сооружения, используемое в жарком климате Туркменистана в течение многих веков. Несмотря на отсутствие в её конструкции железных элементов, она выдерживает даже мощное землетрясение. Это удивительное разборное деревянное сооружение, которое несмотря на свою простоту, способно защитить и от зноя, и от стужи и иных природных бедствий.

HORMATLY PREZIDENTIMIZIŇ “BITARAP TÜRKMENISTAN” ATLY KITABYNYŇ DÜNYÄDE PARAHATÇYLYGY WE YNANYŞMAGY BERKITMEKDE ÄHMIÝETI

“Zeminde parahatçylygyň hatyrasyna” at bilen başlanýan hormatly Prezidentimiziň “Bitarap Türkmenistan” atly kitaby halklary dostlaşdyrmakda, döwletara ygtybarly hyzmatdaşlygy ösdürmekde, Zeminde parahatçylygy berkitmekde, ýaş nesilleri watansöýüji ruhda terbiýelemekde aýratyn ähmiýete eýedir. Bilşimiz ýaly, Gahryman Arkadagymyzyň eserleriniň birnäçesi üç dilde ýazylyp, köpüsi dünýä dillerine terjime edilendir. Bu bolsa daşary ýurt raýatlarynyň hormatly Prezidentimiziň kitaplaryny uly höwes bilen okamaklaryna mümkinçilik döredýär.

Mizemez gymmatlygymyz bolan baky Bitaraplyk derejämiz esasynda, milli ykdysadyýetimiziň ähli pudaklarynda, şol sanda daşary syýasatda hem durnukly ösüslere eýe bolýarys. Ýurdumyz bagtyýarlyk döwründe halkara diplomatiýanyň möhüm ugurlarynyň, dost-doganlygyň päkize ýollarynyň biri bolan sport toýlarynyň geçirilýän mekanyna öwrüldi. Şeýle-de Bitaraplyk häzirki zaman ösüşleriniň möhüm meselelerine garaýyşlaryň birligi iki we köptaraplaýyn gatnaşyklary dostlukly esasyda ýola goýmaklyga giň mümkinçilik berýär.

Gahryman Arkadagymyzyň ajaýyp kitaplary dünýäde parahatçylygy berkitmekde, halklaryň birek-birege bolan ynamyny pugtalandyrmakda uly ähmiýete eýedir. Kitapda şeýle sözler bar: “Biziň ýurdumyz Bitaraplygyň mizemejek ýörelgelerine gysarnyksyz eýermek bilen, dünýäniň ähli halklarynyň parahatçylygyny hem-de howpsuzlygyny üpjün etmek üçin, işjeň hereketleri durmuşa geçirýär”. Gözbaşyny taryhyň müňýyllyklaryndan alyp gaýdýan, dostlukly gatnaşyklara esaslanýan ynsanperwer ýörelgelerimiziň dünýäde parahatçylygy, asudalygy berkitmekde bitirýän hyzmaty gaty uludyr. Muňa biz Gahryman Arkadagymyzyň BMG-niň Baş sekretary we birnäçe daşary ýurt ýolbaşçylary bilen geçiren duşuşyklarynyň çäginde aýdyňlyk bilen göz ýetirýäris. Olar barada bu kitapda giňişleýin maglumatlar berilýär. Şeýle-de kitapda “Merkezi Aziýada we Ýuwaş-Ummam sebitinde”, “Öňden gelýän hyzmatdaşlarymyz bilen döp bolan dostlukly gatnaşyklary berkidip”, “Dostlugyň we hyzmatdaşlygyň müňýyllik däplerini ösdürip”, “Uzakmöhletleýin ykdysady hyzmatdaşlygyň ýolunda” ýaly bölümler bolup, olar ata Watanymyzyň parahatçylykly daşary syýasatynyň taryhy ýazgysy hökmünde arşa galýar. Eždat-pederlerimiziň belent adamkärçili-

ge ýugrulan asyly häsiýetleri, däpleri we dessurlary türkmen halkynyň medeni mirasynyň baý çeşmesinde ýerleşýär. Milli aýratynlyklary bilen tapawutlanýan ynsanperwerlik, adalatlylyk, myhmansöýerlik, ruhbelentlik, watansöýüjilik, kişiniň göwnüne degmezlik, kiçigöwünlülük, päkýüreklilik ýaly häsiýetlerimizi özünde jemleýän Türkmen Bitaraplygy, uzaklary ýakynlaşdyrmaga, ýürekleri birleşdirmäge, kalplarda mähir oýarmaga ukyply ruhy güýje eýedir. Hut şonuň üçin-de hemişelik Bitaraplygymyz dünýäde BMG-niň Baş Assambleýasy tarapyndan iki gezek resmi taýdan ykrar edildi. Dünýä halklary Gahryman Arkadagymyzyň Beýik münberde halkymyzyň adyndan edýän çykyşlaryny gyzgyn goldaýarlar. Bu bolsa ähli ugur bilen bir hatarda milli ykdysadyýetimizi ösdürmekde, ýurdumyzy hil taýdan täze derejelere çykarmaga hem giň mümkinçilikler döredýär. Çünki islendik ýurduň ykdysady ösüşi, halkynyň hil taýdan ýokary göterilmegi, parahatçylyk, abadanlyk, asudalyk ýagdaýynda mümkindir. Muny taryh subut etdi. Bitaraplyk derejämiz esasynda, örän gysga wagtda ykdysadyýetde, senagatda, obasenagat toplumynda, saglygy goraýyşda, parahatçylykly we durnukly ösüşe esaslanýan daşary syýasatda ägirt uly ösüşler gazanyldy. Belent ösüşli, batly gadamlar bilen öňe sary barýan ata Watanymyzyň Bitaraplygy barada Gahryman Arkadagymyz bu kitapda şeýle diýýär: “Islendik çylşyrymly ýagdaýda özgäniň pikirini hormatlamak, parahatçylygyň we asudalygyň bähbidine ylalaşmak ileri tutulýar”. Hormatly Prezidentimiziň bu jümleleri onuň dünýä yüzünde parahatçylygy ornaşdyrmak, başga bir döwletiň içki syýasatyna goşulmazlyk, bir-birek bilen ylalaşykly ýaşap, Ýer şaryny her hili bela-beterden, tebigy betbagtçylykdan gorap, tebigata aýawly çemeleşip, ekologik taýdan peýdaly ýangyç serişdelerini üstaşyr howpsuz geçirip, adamzadyň hyzmatynda goýup, halklary her-hili hüjümlerden aman saklamak hakda edýän aladalarynyň binýadyny düzýär.

Allaberdi Gapurov, Guljan Nazarova
(Turkmenistan)

**ROLE OF THE BOOK BY OUR ESTEEMED PRESIDENT
“NEUTRAL TURKMENISTAN” IN PEACE AND CONSENT
STRENGTHENING**

The book “Neutral Turkmenistan”, by the Esteemed President which begins with a theme “For the sake of peace on the earth”, is of great importance in friendship of the people, development of interstate reliable cooperation, strengthening

peace on the earth. As far as we know, the books by our Hero Arkadag are translated into many world languages.

The closeness of views on important issues of modern development of neutrality also allows establishing the bilateral and multilateral ties on a friendly basis.

Books by our Esteemed President have huge value for strengthening of peace and trust of the peoples.

Аллаберды Гапуров, Гульджан Назарова
(Туркменистан)

ЗНАЧЕНИЕ КНИГИ УВАЖАЕМОГО ПРЕЗИДЕНТА “НЕЙТРАЛЬНЫЙ ТУРКМЕНИСТАН” В УКРЕПЛЕНИИ МИРА И СОГЛАСИЯ

Книга “Нейтральный Туркменистан” Уважаемого Президента, которая начинается с темы “Ради мира на земле”, имеет большое значение в дружбе народов, в развитии межгосударственного надежного сотрудничества, в укреплении мира на земле, в патриотическом воспитании подрастающего поколения. Книга Главы нашего государства переведена на многие языки мира. Это позволяет иностранным гражданам с большим энтузиазмом знакомиться Уважаемого Президента. Страна добивается устойчивого прогресса во всех секторах национальной экономики, в том числе во внешней политике, на основе Постоянного нейтралитета, который является нашей неотъемлемой ценностью.

Единство взглядов по важным вопросам современного развития нейтралитета также позволяет устанавливать двусторонние и многосторонние отношения на основе дружбы и взаимопонимания.

Книги Уважаемого Президента имеют огромное значение для укрепления мира во всем мире и укрепления доверия народов друг к другу.

PARAHATÇYLYK WE YNANYŞMAK TÜRKMENISTANYŇ DAŞARY SYÝASATYNYDA ILERI TUTULÝAN MÖHÜM UGUR HÖKMÜNDE

Soňky ýyllarda tutuş dünýä üçin ähli döwletleriň gündelik durmuşyna düýpli täsir edýän sebitleýin we ählumumy häsiýetli möhüm meseleler ýüze çykdy. Ykdysady çökgünlik, pandemiýa, ählumumy maýyşlyk we daşky gurşaw bilen bagly meseleler käbir mysallardyr.

Şunuň bilen baglylykda, adamzadyň öňünde durýan bu köpugurly ýüze çykmalara garşy durmak, olara dogry we netijeli çözümleri işläp taýýarlamak hem-de durmuşa geçirmek derwaýysdyr. Adamzadyň geljekki ösüşine ýaramaz täsir etmek ukybyna eýe bolan bu ykbal kesgitleýji meseleleriň täsirini aradan aýyrmak üçin, Birleşen Milletler Guramasynyň çäklerinde degişli işler durmuşa geçirilýär.

“Bitarap Türkmenistanyň daşary syýsat ugrunyň 2017-2023-nji ýyllar üçin Konsepsiyasynda” bu iri halkara guramasy bilen hyzmatdaşlyga uly ähmiýet berilmek bilen, şeýle bellenip geçirilýär: “Birleşen Milletler Guramasy bilen giňden we köptaraply hyzmatdaşlyk etmek, Bitarap döwletimiziň halkara işiniň strategik ugry boldy we şeýle bolmagynda galýar”.

2021-nji ýyl bolsa “Türkmenistan – parahatçylygyň we ynanyşmagyň Watany” diýen şygar astynda geçýär. Onuň manysy Birleşen Milletler Guramasynyň Baş Assambleýasynyň 73-nji mejlisinde Garaşsyz, Bitarap Türkmenistanyň başlangyjy boýunça kabul edilen “2021-nji ýyl – Halkara parahatçylyk we ynanyşmak ýyly” atly Kararnama gabat gelýär.

Halkara gatnaşyklarynyň sazlaşykly alnyp barylmagy, durnukly ösüşiň üpjün edilmegi, adamzadyň geljegi bilen bagly ähli meseleleri parahatçylyga we ynanyşmaga daýanýan hyzmatdaşlygyň netijesinde oňyn çözmek bolar.

Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedow daşary syýasatda parahatçylygyň saklanmagyna we özara bähbitli gatnaşyklarda ynanyşmak ýörelgesiniň esasy çelgi bolup durýandygyna yzygiderli ünsi çekýär. Şunuň bilen baglylykda, Milli Liderimiziň ylmy esaslara daýanýan konseptual garaýyşlary dürli syýasy platformalarda öz beýanyny tapýar.

Milli Liderimiziň belleýşi ýaly, birek-birek bilen özara gatnaşyklarda ynanyşmagy hem-de hormat goýmagy dikeltmek, oňa gatnaşyjylaryň kanuny hukuklaryny we bähbitlerini ykrar etmäge esaslanýan deňhukukly gatnaşyklary tassyk etmek zerur bolup durýar. “Her ýurduň bu maksatlara ýetmekde önjeýli

we ähmiýetli goşant goşmaga ukyplydygyna ynanýaryn. Şunuň bilen baglylykda, Türkmenistan bitaraplyk, parahatçylyk söýüjilik, dünýä bileleşiginiň hoşniýetli erkine ynam bildirmek ýörelgelerine esaslanyp, 2021-nji ýyly Halkara parahatçylyk we ynanyşmak ýyly diýip yglan etmek hakyndaky başlangyjy öňe sürdi. Bu teklip BMG-niň Baş Assambleýasynyň goldawyna mynasyp boldy...”

Häzirki döwrüň ileri tutulýan derwaýys ugurlaryň hatarynda, halklaryň arasynda ynsanperwerlik ýörelgelerini ýokarlandyrmak we durnukly ýagdaýda saklamak hem bar. Halkara tejribesinden ugur alsak, taraplaryň arasynda deňhukuklylyga, özbaşdaklyga we erkinligi esaslanýan ikitaraplaýyn we köptaraplaýyn görnüşdäki gepleşikler jedelli meseleleri talabalaýyk çözmäge mümkinçilik berýär.

Saparmyrat Garatayev
(*Turkmenistan*)

PEACE AND TRUST AS THE PRIORITIES IN THE FOREIGN POLICY OF TURKMENISTAN

In recent years there appeared vital regional and universal problems that have effect on countries of the world.

In view of this humanity has to solve them wisely and effectively.

Paying a great attention to cooperation with the UN Neutral Turkmenistan specifies ‘wide and multilateral cooperation with UN as a strategic way of international activity of our state.

The year 2021 is ongoing the slogan ‘Turkmenistan is the homeland of peace and trust. The meaning of this slogan meets the Resolution of the UN General Assembly 2021 – the International year of peace and Trust.

Сапармырат Гаратаев
(*Туркменистан*)

МИР И ДОВЕРИЕ КАК ПРИОРИТЕТНЫЕ ВЕКТОРЫ ВО ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОМ КУРСЕ ТУРКМЕНИСТАНА

В последние годы возник ряд глобальных и региональных проблем, которые оказывают существенное воздействие на повседневную жизнь всех государств.

В этой связи актуальность обретают выработка и практическая реализация согласованных и эффективных решений данных проблем. В рамках Организации Объединённых Наций осуществляется целевая работа для преодоления существующих проблем, которые способны поставить под угрозу будущее всего человечества.

В “Концепции внешнеполитического курса нейтрального Туркменистана на 2017–2023 годы” придаётся огромное значение сотрудничеству с этой авторитетной международной организацией.

2021 год проходит под девизом “Туркменистан – Родина мира и доверия”, суть которого соответствует Резолюции “2021 год – Международный год мира и доверия”, принятой на 73-й сессии Генеральной Ассамблеи Организации Объединённых Наций по предложению независимого нейтрального Туркменского государства.

Таким образом, вопросы, связанные с ведением конструктивного международного диалога, обеспечением устойчивого развития в интересах будущего всего человечества, можно оптимально решить благодаря сотрудничеству, опирающемуся на мир и доверие.

Atamyrat Garaýew
(Türkmenistan)

**TÜRKMENISTANYŇ PREZIDENTI
GURBANGULY BERDIMUHAMEDOWYŇ
“TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK ÝÖRELGESI” ATLY
KITABYŇDA YLMYŇ FILOSOFIK BEÝANY**

Ylym ähli ösüşiň gözbaşy hasaplanýar. Ol jemgyýetçilik aňynyň bir görnüşi bolup, adamyň äleme, tebigata, jemgyýete, öz-özüne akyl ýetirmeginiň möhüm serişdesidir. Şeýle bolansoň, hormatly Prezidentimiziň “Türkmeniň döwletlilik ýörelgesi” atly ajaýyp eserinde ylmyň şu taraplary bilen bir hatarda, milli ylmymyzyň taryhy, şu günü, ertiri, onuň bilim-terbiýe bilen baglanyşygy filosofik nukdaýnazardan örän inçelik bilen yzarlanylýar. Kitabyň “Ylym-bilim durmuşa ýagty saçýar” atly bölümünde, turuwbaşdan “Toplanan ylym-bilim tejribeleriniň netijeleri seljerilip, şolar esasynda XXI asyrdaky durnukly ýaşayşy üpjün etmegiň taglymatynyň döredilmegi möhümdir” diýlip nygtalýar, alnan netijelere oýlanyşykly çemeleşip, seljerilip, adamzadyň ýagty geljegine hyzmat etjek ylmy açyşlaryň zerurlygy baradaky pikir filosofik binýat edilip goýulýar. Her bir ylmy kesgitlemäniň gutarnykly netije – absolýut hakykat dældigi hakyndaky takyk ylmy garaýuş öňe sürülýär.

Kitapda “baýlyk”, “halallyk”, “özüni tanamak” ýaly düşüňjeleriň ylmy mazmuny hem giňden açylyp görkezilýär we olar rowaýatlar, timsallar, mysallar bilen baglanyşyklykda öz beýanyny tapýar. Ruhy baýlygyň ebedi ýaşayanlygy, şonuň üçin-de maddy baýlygy ruha gulluk etdirmelidigi, her bir işde halallygy ilkinji orunda goýup, ylym-bilim goruňy köpeltmelidigi, ol näçe köp boldugyça, şonça-da daş-töwerege, adamlara, öz-özüne bolan gatnaşygyňda belentliklere çykyp bolýandygy baradaky ylmy esasly pikir orta atylýar.

Alym Prezidentimiz “Türkmeniň döwletlilik ýörelgesi” atly ajaýyp eserinde dünýä ylmyna uly goşant goşan türkmen halkynyň we Gündogaryň beýik akyldarlary – Azadynyň, Magtymgulynyň, Zamahşarynyň, Farabynyň, Omar Haýýamyň, Ferdöwsiniň we ýene-de birnäçeleriň ylym ugrunda eden işlerini, pähimlerini mysal getirip, şu günki ylmymyzyň berk binýatlara daýanandygyny täsirli, ylmy-filosofik taýdan beýan edýär. Kitapda getirilýän belli türkmen akyldary Zamahşarynyň “Ylym pikirlenmekdir” diýen pähimi ylmyň düýp manysyna düşüňmegiň açary hökmünde getirilýär. Sebäbi bilimde daşyndan, ýagny tebigatdan alnan, adamlar tarapyndan döredilen kitaplardan we beýleki bilim çeşmelerinden alnan maglumatlar hyzmat edýän bolsa, ylymda şolaryň netijesinde täze açyşlar, täze pikir-garaýyşlar adamzada gaýtarylyp berilýär. Şeýle bolansoň, özüňde bar bolan baý hem-de takyk maglumatlar arkaly pikir ýöredip, hakykata rasional akyl ýetirip bolýandygy baradaky filosofik garaýyş öz beýanyny tapýar.

Umuman, alym Prezidentimiziň “Türkmeniň döwletlilik ýörelgesi” atly kitabında ylmyň many-mazmuny, jemgyýetçilik hyzmaty örän täsirli we giňden açylyp görkezilip, onda, esasan, ylmyň şu aşakdaky taraplary şöhlelendirilýär:

- ylmy akyl ýetirişiň düýp mazmuny;
- ylmyň adamzadyň ýagty geljegine gönükdirilmegi;
- ylmyň ähli ösüşiň gözbaşsýdygy;
- ylmyň adamyň kämillik derejesiniň görkezijisidigi;
- ylmyň yzygiderli öwrenilýän, özleşdirilýän baýlykdygy;
- hakykata akyl ýetirmekde ylmy pikirlenmäniň ilkinjidigi;
- ylmyň halal zähmet bilen baglanyşygy;
- alymlaryň, geçmiş akyldarlaryň sarpalanmagy;
- ýurdumyzda ylym-bilimiň hemmelere elýeterlilikiniň üpjün edilmegi.

Atamyrat Garayev
(*Turkmenistan*)

**PHILOSOPHICAL EXPLANATION OF SCIENCE IN
PRESIDENT OF TURKMENISTAN
GURBANGULY BERDIMUHAMEDOV'S BOOK
"TRADITIONS OF TURKMEN STATEHOOD"**

The paper is about reforms, initiated by our Esteemed President and documents on strengthening the legal framework of science, its successful implementation, the role of science and education in formation of perfect personality.

The unique work by President Gurbanguly Berdimuhamedov "Traditions of Turkmen Statehood" is the main object of the thesis.

Particularly, in the chapter "Science and education light the life" the philosophic views are considered. Special attention is paid to the scientific substantiation of examples from folklore, scientific and philosophical heritage of great thinkers and poets of the East who devoted their significant treasures to the humankind.

The work reflects important aspects of science, such as essence, tasks, impact on human development and improvement as well as its role in cognition, development of the spiritual wealth, accessibility of science and education for all people.

Атамурад Гараев
(*Туркменистан*)

**ФИЛОСОФСКОЕ ИЗЛОЖЕНИЕ НАУКИ В КНИГЕ
ПРЕЗИДЕНТА ТУРКМЕНИСТАНА
ГУРБАНГУЛЫ БЕРДЫМУХАМЕДОВА
"ДУХОВНЫЙ МИР ТУРКМЕН"**

В статье рассматриваются реформы, проводимые под руководством уважаемого Президента, и документы по укреплению правовой базы науки, их успешная реализация, роль науки и образования в формировании совершенной личности.

Фундаментальный труд Президента Туркменистана Гурбангулы Бердымухамедова "Духовный мир туркмен" является основным объектом этой статьи.

В частности, обсуждаются философские взгляды, выдвинутые в одном из разделов книги, озаглавленном "Наука и образование освещают твою жизнь".

Особое внимание уделяется научному обоснованию примеров из народной мудрости, научного и философского наследия великих мыслителей и поэтов Востока, посвятивших свои великие творения человечеству.

В статье подчеркивается, что научные открытия XXI века, опирающиеся на гуманистические понятия, станут успешным шагом общечеловеческого значения в светлом будущем.

Вместе с тем, в работе отражены важные аспекты науки, такие как сущность, задачи, влияние на развитие человечества и совершенствование, а также её роль в познании, в развитии духовного богатства и в доступности науки и образования для всех.

Ogulnur Geldimyradowa
(*Türkmenistan*)

**HORMATLY PREZIDENTIMIZ
GURBANGULY BERDIMUHAMEDOWYŇ
“ÄLEM IÇRE AT GEZER” ATLY ROMANYNDA
TÜRKMEN HALK DÖREDIJILIK ESERLERI**

Müňýyllyklara uzap gidýän şöhratly taryhy bolan türkmen halkynyň iň gadymy döwürlerden şu günki günlere çenli gelip ýeten çuňňur many-mazmunly halk döredijilik eserleri, baý edebi mirasy bar. Şol çeper edebiýatyň iň gadymy nusgalary “Oguznamalardan” başlap, häzirki döwür edebiýatymyza çenli ösdi, kämilleşdi. Türkmen medeniýeti, sungaty, edebiýaty asyrlaryň dowamynda dünýä siwilizasiýasyna köptaraply goşandyny goşup geldi. Muňa ÝUNESKO-nyň Adamzadyň maddy däl medeni mirasynyň görnükli nusgalarynyň sanawyna soňky ýyllarda “Görogly dessançylyk sungaty” (2015), “Küşdepdi aýdym we tans dessury” (2017), “Türkmen milli halyçylyk sungaty” (2019) ýaly halkymyzyň döredijilik zehininiň beýik gazananlarynyň girizilmegi hem doly şaýatlyk edýär. Hormatly Prezidentimiz şeýle belleýär: “Türkmenler dünýä medeniýetiniň genji-hazynasyna, medeni-ruhy ösüşine örän uly goşant goşan iň gadymy halklaryň biridir. Türkmen halky müňýyllyklaryň ýaňyny siňdiren ýüzlerçe taryhy-medeni ýadygärliklere, edebi gymmatlyklara, golýazma çeşmelerine baýdyr”.

Häzirki zaman türkmen edebiýatynyň, galyberse-de roman žanrynyň emele gelmeginde we kämilleşmeginde halk döredijilik eserlerimiziň, nusgawy şahyrlarymyzyň ajaýyp şygrylarynyň uly ähmiýeti bar. Halkyň asyrlarboýy döreden halk döredijiliginden kämil baş çykaryp, olary zerur ýerinde ulanyp bilmek, ýazyjy-şahyrlaryň eserleriniň çeper häsiýete eýe bolmagynda aýgytly orun eýeleýär. Hormatly Prezidentimiziň “Älem içre at gezer” atly romanýnda halk döredijilik

eserleriniň ajaýyp nusgalaryndan, esasanam, nakyllardan, dessanlardan we halkyň içinde giňden ýaýran rowaýatlardan ýerlikli peýdalanmaga, gahrymanlaryň gylyk-häsiýetini açmaga, eseriň çeperçilik derejesiniň ýokarlanmagyna ýardam beripdir.

Türkmen halk döredijilik eserleriniň şu günlere çenli gelip ýetmeginde diňe bir bagşy-sazandalaryň däl, eýsem halkymyzyň ruhy baýlygyna uly sarpa goýan adamlaryň hem uly goşandy bar. Romanyň gahrymany Anna aga şol baý edebi mirasymyzy nesilden-nesle geçirmek üçin hem köp işleri bitiripdir: “Bütin Ahalda Anna agany sowatly, okumyş, türkmen halk döredijiligini gowy bilýän adam diýip tanaýardylar. Käbir eserleri onuň diňleýjilere ýatdan aýdyp bermesem bardy”. Anna aga il içinden halk döredijilik eserlerini, şeýle-de dermanlyk ösümlikleri, olaryň peýdalanyş usullaryny ýazyp alar eken. Obadaşlary Anna agany kitaplara salgylanyp, örän jaýdar, ýerlikli gepleýändigini üçin hormatlaýardylar, onuň il içindäki abraýy hem belentdi.

Türkmen halkynyň özboluşly aýratynlygyny şöhlendirýän edebi kökleri, ýagny halk döredijilik eserleri halkyň ruhy baýlygy bolup, ol halkyň dilinde ýaşaýar. Halk özüniň ruhy mirasyny mazmun, çeperçilik taýdan döwre görä kämilleşdirip, biziň günlerimize çenli ýetiripdir. Edebiýatçy alym A. Baýmyradowyň “Türkmen folklor prozasynyň taryhy ewolýusiyasy” atly kitabynda: “Milletleriň emele gelmegi her halkyň özüniň milli folklorynyň bolmagyny, şol sanda hem milli eposynyň hem bolmagyny şertlendiripdir” diýip belleýşi ýaly, halk döredijiligi halkyň taryhy ýaly gadymydyr.

Hormatly Prezidentimiziň çuňňur akyl-paýhasyndan, ýokary edebi döredijilik zehininden dörän “Älem içre at gezer” atly millilige ýugrulan taryhy romany ýurdumyzyň geljegi bolan ýaşlara asylyly terbiýe bermekde gymmatly çeşme bolup hyzmat edýär. Türkmen milliligine ýugrulan bu roman bu günki gün biziň hemmämiz üçin ýol ýörelgedir.

Ogulnur Geldimyradova
(Turkmenistan)

**TURKMEN FOLK CREATIVITY IN THE NOVEL
BY ESTEEMED PRESIDENT GURBANGULY
BERDIMUHAMEDOV “GOOD NAME IS IMPERISHABLE”**

In the Prosperous Epoch of the Powerful State, under the leadership of Esteemed President Gurbanguly Berdimuhamedov, the folk art of the Turkmen people is deeply studied on a scientific basis.

Folklore, as well as the works of Turkmen classics, play a huge role in the formation of modern Turkmen literature. The Esteemed President of Turkmenistan in his novel “Good Name is Imperishable” repeatedly refers to and uses the works of oral folklore, such as proverbs, legends and epics.

This novel by the Leader of the Nation is a true example of patriotism, teaching the younger generation to be selflessly devoted to their Homeland.

Огульнур Гельдымурадова
(Туркменистан)

ТУРКМЕНСКОЕ НАРОДНОЕ ТВОРЧЕСТВО В РОМАНЕ УВАЖАЕМОГО ПРЕЗИДЕНТА ГУРБАНГУЛЫ БЕРДЫМУХАМЕДОВА “ИМЯ ДОБРОЕ НЕТЛЕННО”

В эпоху могущества и счастья под руководством Президента Туркменистана Гурбангулы Бердымухамедова народное творчество туркменского народа глубоко изучаются на научной основе.

Народное творчество, равно как и произведения туркменских классиков играют огромную роль в формировании молодого поколения туркменистанцев в духе преданности родине. Уважаемый Президент Туркменистана в романе “Имя доброе нетленно” не раз упоминает и использует создания устного народного творчества, такие как пословицы, легенды и эпосы.

Этот роман Лидера нации представляет собой подлинный образец патриотизма, подвигающий молодое поколение быть преданным Родине, любить родную землю.

Rejepmuhammet Geldiýew
(Türkmenistan)

SÖZÜŇ ETIMOLOGIK DERŇEWI

Türkmenistanyň çuňňur hormatlanýan Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow türkmen diliniň söz baýlygyny öwrenmekde, olaryň gelip çykyşyny kesgitlemekde bahasyna ýetip bolmajak ylmy pikirleri alymlaryň dykgatyna ýetirmek bilen, “Döwlet guşy” romanynnda “**Dilimizde gadymy döwürlerden saklanyp galan, äp-däplerimize esaslanýan, bu gün unudaňkyrlanan sözleriň juda kändigini**” belleýär we olary öwrenmeklige ünsi çekýär.

Sözleriň köküniň gelip çykyşyny kesgitlemek meselesine ýüzleý çemeleşilmeli däldir. Sözüň taryhy halkyň taryhy bilen berk baglanyşykly bolany üçin, dil-

däki sözleriň gelip çykyşyny, aňladýan manysyny anyklamagyň möhüm ähmiýeti bardyr.

Dilde, esasan, sözleriň üç görnüşi bar:

I. Ses we şekil aňladýan sözler.

II. Alynma sözler.

III. Diliň özüne degişli asyl sözler.

I. Ses we şekil aňladýan sözler haýwanlaryň, guşlaryň, jansyz zatlaryň, adamlaryň hereketinden döreyän sesleriň we şekilleriň aňlatmasydyr: *hyr-hyr; hyr-ryl-hyrryl, şyr-şyr; myr-myr*.

II. Dile başga bir dilden girendigi belli bolan alynma sözlerdir. Olaryň gelip çykyşy türkmen dilinde ýazuw kadalaryna laýyk gelmeýändiklerinden belli bolýar:

III. Gelip çykyşy boýunça türkmen diline degişli özbaşdak many aňladýan söz toparlarynyň iki görnüşi bar: birinjisi, işlikler – gymyldy-hereketi aňladýan sözler; ikinjisi: isimler – zatlary, predmetleşen wakalary, hadysalary, olaryň zadyň alama-tyny, hilini, mukdaryny, sanalmakda olaryň tertibini, zady we onuň alamatlaryny atlandyrmak, olary görkezýän sözler. Bu iki söz toparyna degişli sözleriň etimologiyasy derňelende, ilki bilen, bir bogunly sözleriň üstünde durulýar. Bir bogunly sözler gurluşlary boýunça alty topara bölünýär.

Işlik we at köki iň kiçi grammatik birlik hökmünde diňe çekimli sesden ybarat bolsa, “işlik köki” we “at köki” diýilýär. Bir sesden ybarat iň kiçi grammatiki birlik bolandyklary sebäpli, olary böleklere bölüp bolmaýar. Bu grammatik birlikleri “işlik köki” (v-), “at köki” (v) ýaly belgilemek bolýar. V belgisi “çekimli ses” diýmekdir. Çekimsiz sesler c “çekimsiz” gysgaltmasy bilen aňladylýar.

Türkmen dilindäki sözleriň ählisi bu alty bogun galybyndan ybarat. Türkmen dilinde bir demde aýdylýan başga bogun galyby ýokdur. Şonuň üçin türkmen diliniň söz baýlygynyň etimologik derňewinde bu galyplar we adalgalar ulanylmaladyr.

Rejepmuhammet Geldiyev

(Turkmenistan)

ETYMOLOGICAL STUDY OF THE WORD

This article provides the different views on basic principles and various analyzing tools used in identifying the problems of determining the origin of word in the process of etymological analysis.

Реджепмухамед Гельдыев
(Туркменистан)

ЭТИМОЛОГИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ СЛОВА

В статье рассматриваются основные принципы и направления проблемы определения происхождения слов при проведении этимологического анализа.

Laçyn Geldiýewa
(Türkmenistan)

GAZET MAKALALARYNYŇ TERJIMESINDE TAÝLYLYK MESELESİ

Terjimäniň umumy nazaryýetiniň esasy meseleleriniň biri, dil birlikleriniň taýlylyk meselesidir. Terjime asyl we terjime edilýän dilleriň birlikleri biri-biriniň doly taýy diýip kesgitlep bolmaz. Çünki bu birlikleriň diňe bir dürli fonemik we morfemik düzümi bolman, eýsem olar many we ähmiýet taýdan hem dürlüdürler.

Terjime taýlylyk gazanmak islendik terjimäniň maksadydyr. Terjimäniň nazaryýetinde taýlylyk barada aşakda görkedilen garaýyşlar öňe sürülýär:

– kada we many taýdan taýlylyk düşünjesi. Onda asyl tekstiň mazmunynyň ähli ýa-da möhüm bölekleriniň terjime edilýän diliň kadalaryna laýyklykda geçirmegi göz önünde tutulýar:

– gurluş taýdan taýlylyk. Onda asyl tekstiň gurluşynyň dolulygyna geçirilmegi göz önünde tutulyp, özgertmeler, çalyşmalar we galdyrylmalar diňe asyl tekstiň birlikleriniň göni taýy bolmadyk ýagdaýynda ulanylýar:

– doly terjime düşünjesi. Onda terjimäniň aşakdaky häsiýetleri kesgitlenilýär: tekstiň semantik mazmunynyň doly göçürilmegi; mazmuny ekwiwalent serişdeler bilen geçirmek; doly funksional - stilistik barabarlylyk. Bu garaýyş Y.I. Retskere we A.W.Fedorowa degişli:

– dinamiki ýa-da funksional taýlylyk düşünjesi. Bu ýagdaýda asyl dilde ýazylan teksti şol dilde gürleýän adam tarapyndan kabul edilendäki reaksiýasynyň terjime edilen teksti, terjime edilýän dilde gürleýän adam tarapyndan kabul edilendäki gabat gelmegi göz önünde tutulýar.

Terjime edilende, berilmeli mazmun lingwistik aňlatma bilen gepleşige gataşýanlaryň arasyndaky baglanyşygy kesgitleýän dört many görnüşini özünde jemlemeli. Olar denotativ, sintaktik, konnotativ we pragmatik manylar.

Sözün denotativ manysy düşündirişli sözlüklerde berlip, sözün manysynyň we şol sözün aňladýan obýektiniň arasyndaky baglanyşyga düşünilýär.

Sintaktik many diýlip, sözün leksik manysyna goşmaça hökmünde hereket edýän we söz düzüminde ýa-da sözlemdäki beýleki sözlere bolan dürli gatnaşyklary aňladýan mana düşünilýär.

Konnotativ many ene dilinde gürleýänleriň aňynda esasy many bilen berk baglanyşykly goşmaça semantik ýa-da stilistik elementleri öz içine alýar. Ol sözün emosional ýa-da baha beriji öwüşginlerini aňlatmak üçin niýetlenip, jemgyýetiň ahlak we medeni däplerini görkezýär. Konnotativ many obýektleri we hadysalary däl-de, eýsem olara bolan belli bir garaýşy görkezýän pragmatik maglumatlaryň bir görnüşidir.

Pragmatik many diýlip dil işjeňligine, onuň ulanyşyna we oňa bolan garaýşa täsir edýän taryhy, medeni, jemgyýetçilik şertler we ynsan bilimleriniň we ynançlarynyň gurşawyna düşünilýär.

Lachyn Geldiyeva
(Turkmenistan)

EQUIVALENCE PROBLEM IN TRANSLATION OF NEWSPAPER ARTICLES

One of the main problems of the general theory of translation is the equivalence of translation units. Any two units of SL and TL, claiming to be equivalent to mutual representation, cannot claim to be completely identical to each other: they have not only different exponents (phonemic composition, morphemes arranged according to different rules, etc.), but also different meanings.

Achieving translation equivalence is the goal of any translation. The following concepts of translation equivalence are traditionally distinguished:

– the concept of normative content compliance, that is, the transfer of all or essential elements of the content of the source text and adherence to the rules of the translating language.

– the concept of formal correspondence, that is, maximum correspondences in the conveying of the structure of the source text, transformations, replacements and omissions are performed only where the elements of the original text “cannot be reproduced” directly.”

Лачын Гельдыева
(Туркменистан)

ПРОБЛЕМА ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ ПРИ ПЕРЕВОДЕ ГАЗЕТНЫХ СТАТЕЙ

Одной из главных проблем общей теории перевода можно назвать проблему эквивалентности единиц перевода. Любые две единицы ИЯ и ПЯ, претендующие на эквивалентную взаимопрезентацию, не могут претендовать на полную тождественность друг другу: они обладают не только различными экспонентами (фонемным составом, морфемами, аранжированными по отличным правилам и т. д.), но и разными значениями и значимостями.

Достижение переводческой эквивалентности – цель любого перевода. Традиционно выделяются следующие концепции эквивалентности перевода:

– концепция нормативно-содержательного соответствия, то есть передача всех или существенных элементов содержания исходного текста и следование нормам переводящего языка.

– концепция формального соответствия, то есть максимальные соответствия в передаче структуры исходного текста, трансформации, замены и опущения осуществляются только там, где элементы исходного текста “невозможно воспроизвести “напрямик””.

Göwher Gelenowa
(Türkmenistan)

ÝAŞ ALYMLARYŇ TAÝÝARLANÝŞYNYŇDA HALKARA HYZMATDAŞLYGYNYŇ ORNY

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe Türkmenistanyň ilatynyň belli bir bölegini 14 ýaşdan 37 ýaşa çenli aralykdaky ýaşlar düzýär. Şol sebäpli döwletiň durnukly we ýokary depginli ösüşini üpjün etmekde, ykdysady kuwwatyny berkitmekde ilatyň ýaşayyş-durmuş şertlerini has-da gowulandyrmaga gönükdirilen milli maksatnamalary durmuşa geçirmekde ýaşlara uly ynam bildirilýär. Şeýle-de Türkmenistanyň dünýä döwletleri bilen syýasy, ykdysady, medeni, ylym-bilim we beýleki ugurlarda giň we doly möçberli hyzmatdaşlygyň ýola goýulmagynda, şol sanda köpugurly, iki tarapa-da bähbitli daşary syýasatynyň amala aşyrylmagynda-da ýaşlara aýratyn orun degişlidir.

Öňde goýulýan meseleleri öz wagtynda we ýokary derejede amala aşyrmak üçin hormatly Prezidentimiz tarapyndan 2015-nji ýylyň 14-nji awgustynda 14371-nji belgili Karar bilen “Türkmenistanda ýaşlar baradaky döwlet syýasatynyň 2015–2020-nji ýyllar üçin Döwlet maksatnamasyny amala aşyrmak boýunça ýerine ýetirilmeli çäreleriň meýilnamasy” tassyklanyldy.

Meýilnama 87 bentden ybarat çäreleri öz içine alýar. Olaryň sekizisi Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasy tarapyndan ýerine ýetirildi. Bu çäreleriň arasynda ýaş alymlary, ylmy barlaglara höweslendirmek üçin olary daşary ýurtlarda geçýän halkara ylmy maslahatlara, duşuşyklara ugratmak ýaly işleriň talabalaýyk guralmagy, ýaş alymlaryň ylmy-barlaglary ýerine ýetirmäge bolan höweslerini artdyrmaga amatly şertleri döredýär.

**Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň ýaş alymlarynyň
2015–2020-nji ýyllarda daşary ýurtlarda geçirilen
halkara maslahatlara gatnaşýalary**

T/b	Ylmyň ileri tutulýan ugurlary 1	Ýyllar						
		2015	2016	2017	2018	2019	2020	jemi
		2	3	4	5	6	7	8
1	Nanotehnologiýalar, himiki tehnologiýalar	1	6	2	4			13
2	Biotehnologiýa, molekulýar biologiýa, oba hojalygy	2	1		1		1	5
3	Maglumat we aragatnaşyk ulgamlary			1	1	2	1	5
4	Lukmançylyk we derman serişdelerini öndürmek	Saglygy goraýyş we derman senagaty ministrliginiň meýilleşdirmeginde ýerine ýetirildi						
5	Innowasion ykdysadyýet					1		1
6	Ynsanperwer ylymlar	1	6	4	4	1	1	7
7	Hemmesi	4	13	7	10	4	3	41

Maglumatlardan görnüşi ýaly, 2015–2020-nji ýyllarda Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň ylmy edaralaryndan daşary ýurtlarda geçirilen halkara ylmy maslahatlara, duşuşyklara we okuw maslahatlaryna gatnaşmak üçin, ýaş alymlar jemi 41 gezek iş saparyna ugradyldy.

Netije: Şeýle häsiýetli iş saparlar ýurdumyzda ylmyň ileri tutulýan ugurlaryny düýpli ösdürmeklige bagyşlanan ylmy-usuly iş bolup, ýaş alymlaryň Gün elementleriniň ylmy barlaglary, derman serişdelerini öndürmek we derman ösümlükleriniň düzüminden biologik işjeň maddalary bölüp almak, polimerleriň geologiýa we fiziki häsiýetlerine baha berýän iň täze usullary we enjamlary öwrenmek, biologiýa ylmynda täze usullary özleşdirmek, energiýanyň gaýtadan dikeldilýän çeşmelerini ulanmak, häzirki zaman sanly ykdysadyýet we maglumat tehnologiýalary, ekologiýa taýdan arassa tehnologiýalar, sanly ykdysadyýete geçiş usullary ýaly ugurlar boýunça öz ylmy taýýarlyklaryny ýokarlandyrmaga we kämilleşdirmäge mümkinçilikleri döretdi.

Govher Gelenova
(Turkmenistan)

ROLE OF INTERNATIONAL COOPERATION IN TRAINING YOUNG PERSONNEL

The paper, written as a scientific report, is a research and methodological work dealing with issues related to development of promising domestic scientific areas.

It emphasizes a special significance attached to such domestic personnel training patterns as sending them to advanced higher educational institutions of foreign countries, regular participation in major international scientific forums which are a kind of catalyst for enhancing their research performance, participation of young scientists in mutually beneficial projects carried out jointly with large world scientific centers in the period 2015–2020, having in many respects contributed to the professional development of a new generation of promising scientists in our country.

Говхер Геленова
(Туркменистан)

РОЛЬ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В ПОДГОТОВКЕ МОЛОДЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Статья, имеющая характер научного сообщения, представляет собой научно-методическую работу, посвященную вопросам развития перспективных отечественных научных направлений.

В ней отмечается, что большое значение в более активном привлечении молодежи к научным исследованиям имеют такие виды подготовки отечественных специалистов как направление их в передовые высшие учебные заведения зарубежных стран, регулярное участие в крупных международных научных форумах, служащих своеобразным катализатором повышения уровня их исследовательских работ, участие молодых ученых в реализации ведущихся совместно с крупными мировыми научными центрами взаимовыгодных проектов, осуществленных в период 2015 – 2020 гг., во многом способствовавших повышению уровня профессиональной подготовки нового поколения ученых нашей страны.

Ogulnabat Goçowa
(Türkmenistan)

TÜRKMEN DILINDE IKI BOGUNLY SÖZLERIŇ ÇEKIMLI SESLERINIŇ DOWAMLYLYK HÄSIÝETI

Sözi bogna bölmek şeýle bir kyn mesele bolup görünmeýändigine garamazdan, oňa kesgitleme bermek, bogna bölmekligiň nämäniň esasynda bolup geçýändigini, ýagny onuň çäklerini anyklamak, fonetikanyň iň bir çylşyrymly meseleleriniň biri bolup durýar. Dünýä dilleriniň aglabasynda diýen ýaly çekimli ses bogun ýasaýjy bolup hyzmat edýär. Bogna gatnaşýan çekimsiz sesleriň sanyna garamazdan, çekimli ses bognuň esasy bolup durýar. Bu ýagdaý türki diller, şol sanda türkmen dili üçin hem häsiýetlidir. Ýewropa dilleriniň käbirinde (iňlis, nemes, çeh, serb we ş.m.) bolsa diňe bir çekimli ses däl, sonorly çekimsizler hem bogun ýasaýjylyk hyzmatyny ýerine ýetirýär.

Söz bognunyň köp bogunly sözlerde belli bir derejede mukdar we hil häsiýetini saklamak bilen, ony gurşap alan beýleki bogunlara öz täsirini ýetirýändigini, aýratyn hem muny onuň prosodiasynda (basym, intonasiýa) görmek bolýandygy

barada dilçi alymlar öz işlerinde belleýärler. Bu ýagdaý her diliň öz fonetik gurluşyna we fonologik kanunalaýyklygyna baglylykda bolup geçýär.

Türki dilleriň köpüsinde, şol sanda türkmen dilinde-de söz basymynyň soňky bogna düşýändigini barada dilçi alymlaryň pikirleriniň gabat gelýändigine garamazdan, basymly we basymsyz bognuň çekimli sesiniň akustiki häsiýetleri barada dürli garaýyşlar bar. Türkmen dilçi alymlarynyň käbiri basymyň tonal we dinamiki düzümleriniň birleşmegi, bilelikdäki hyzmaty bilen amala aşyrylýandygyny bellese, beýlekileri söz basymynda diňe tonuň esasy komponentdigini nygtaýar. Türkmen dilinde basym düşýän bognuň çekimlisiniň dowamlylygynyň artýandygy baradaky ylmy garaýyşlara-da bu ugurda çap edilen edebiýatlarda duş gelmek bolýar.

Kompýuter tehnologiýasynyň ösmegi bilen, häzirki wagtda barlag fonetik derňewleri geçirmek üçin, ýörite lingwistik programmalar işlenip düzüldi. Şeýle programmalaryň biri hem PRAAT lingwistik programmasydyr. Bu kompýuter programmasynda bir wagtyň özünde ossillografiýa we spektrografiýa derňewlerini geçirmek hem-de takyk akustiki maglumatlary almak mümkinçilikleri bar. Türkmen dilinde iki bogunly sözleriň çekimli sesleriniň dowamlylyk häsiýetini anyklamaga bagyşlanan derňew hem PRAAT lingwistik programmasynda ýerine ýetirildi.

Derňelýän sözleriň birinji we ikinji bogundaky çekimli sesleriniň dowamlylyk häsiýetini anyklamak üçin saýlanyp alnan sözler frazalarda üç diktoryň okamagyn-da “Sound Forge” programmasynda ýazgy edildi. Soňra derňew sözleri frazalardan saýlanyp alyndy we olaryň dowamlylygy “PRAAT” lingwistik programmasynda derňeldi. Derňew türki dillerde, şol sanda türkmen dilinde jedelli meseleleriň biri bolan basymly we basymsyz bognuň çekimli sesleriniň fiziki häsiýetini beýan etmeke bagyşlandy.

Ogulnabat Gochova
(Turkmenistan)

VOWEL LENGTHENING IN TWO-SYLLABLE WORDS IN THE TURKMEN LANGUAGE

In all languages words are divided into syllables, but their type varies depending on the phonetic, morphological structure and the type of each language’s stress. In most languages of the world vowels act as a syllable forming element. Despite the number of consonants in a word, it is the vowel that forms a syllable, which is typical for the Turkic languages, including Turkmen. In some European languages (e.g., English, German, Czech, Serbian, etc.) the syllable-forming function is also performed by the sonorant consonants.

The words selected for the purpose of establishing the acoustic characteristics of the vowels in the first and second syllables of two-syllable words were read by three speakers and recorded in the Sound Forge program. The recordings were analyzed in the PRAAT linguistic program: the longitude, intensity and frequency of the main tone were studied. The study dealt with the presentation of the physical characteristics of the vowel sounds in the stressed and unstressed syllables, which is one of the most controversial issues in the Turkic languages, including Turkmen.

Огульнабат Гочова
(Туркменистан)

ДОЛГОТА ГЛАСНЫХ В ДВУСЛОЖНЫХ СЛОВАХ В ТУРКМЕНСКОМ ЯЗЫКЕ

Во всех языках слова делятся на слоги, но их тип различается в зависимости от фонетического, морфологического строя и типа ударения каждого языка. В большинстве языков мира гласные выступают в роли слогаобразующего элемента. Несмотря на количество согласных в слове, именно гласная образует слог, что характерно для тюркских языков, в том числе туркменского. В некоторых европейских языках (например, в английском, немецком, чешском, сербском и т.д.) слогаобразующую функцию также выполняют сонорные согласные.

Слова, отобранные с целью установления акустической характеристики гласных в первом и втором слогах двусложных слов, были прочитаны тремя дикторами и записаны в программе “Sound Forge”. Записи были исследованы в лингвистической программе “PRAAT”: изучались долгота, интенсивность и частота основного тона. Исследование посвящено изложению физической характеристики гласных звуков в ударном и безударном слоге.

Rahmanberdi Godarow
(Türkmenistan)

HASAN NISARY WE ONUŇ “MÜZEKKIRIL-AHBAB” ESERI

Alymlar-şahyrlar neslinden bolan Patşa Hojanyň ogly Hasan Nisary hem şahyr, hem edebiyatçy alym, hem döwlet işgäri hökmünde örän tanymal bolupdyr. Ol başlangyç bilimi kakasyndan alandan soňra, Buhara medreselerinde okaýar. Ol örän zehinli bolup, ýaşlygyndan dürli ylmlary çuňňur özleşdirýär, şygyr sungatynyň inçeliklerini-de örän pugta öwrenýär. Ol 1534–1543-nji ýyllarda

kakasy Balhda şyhyl-yslamlyk wezipesinde işleýärkä, bu şäherde ýaşap, bu ýerdäki Kemaleddin Gonagyň medresesinde ders berip ugraýar. Soňra döwlet işleri bilen meşgullanyp, 1545–1550-nji ýyllarda Buharada Abdyleziz hanyň, 1550–1556-njy ýyllarda Miýankäl häkimleri Rüstem soltanyň we Abdylkuddus soltanyň huzurlarynda sadrlyk wezipelerini alyp barýar. Şahyrlar we pirlar neberesinden bolan bu isbirdenli şahyrlar (Patyşa Hoja we Hasan Nisary) döwlet işlerinde halka, esasan hem, türkmenlere hyzmat etmek, olara elinden gelen haýryny ýetirmek maksady bilen işläpdirlir.

Hasan Nisary 1556-njy ýyldan soň, ömrüniň ahryna çenli Buharadaky medreselerde ders bermek, ylym hem-de şygyr sungatyny öwrenmek we öwretmek bilen meşgullanýar. Şygryetde ussatlyga ýetişen Hasan Nisary Buhara hanlary Isgender hanyň we Abdylla han ikinjiniň döwürlerinde “Şahyrlaryň şasy” diýen hormatly ada eýe bolýar. Onuň şahyrlyk şöhraty Hindistan, Kabul, Kaşgar ülkeleriniň halklarynyň arasynda hem meşhur bolupdyr. Hindistanyň şasy Ekberiniň köşgüniň “Şahyrlar şasy” Kemaleddin Faýzy Dekeni ýaly şahyrlar Nisary bilen dostluk-dördijilik gatnaşyklaryny saklapdyr.

Hasan Nisarynyň şygyrlarynyň bitewi diwany alymlara belli bolmasa-da, türki we pars dillerinde ýazan az sanly gazallary, rubagylary, beýtleri, kasydalary onuň özüniň “Müzekkiril-ahbab” tezkiresinde, şeýle hem, başga birnäçe awtorlaryň tezkire – eserlerinde duş gelýär. Ýogsa şahyra “Şahyrlaryň şasy” diýlen hormatly adyň berilmegi, onuň şygyrlarynyň sanynyň has köp bolandygyndan habar berýär. Müzekkiril-ahbab” tezkiresi Hasan Nisarynyň biziň döwrümize gelip ýeten ýeke-täk belli eseridir. Ol bu eserini 1566-njy ýylda ýazyp, Janybeg soltanyň ogly Isgender hana (1566–1583) bagyşlapdyr. Tezkirede XVI asyrdaky ýaşap geçen 250-den gowrak meşhur türkmen şahyrlary, alymlary, din we döwlet işgärleri, awtoryň özüniň ata-babalary, dogan-garyndaşlary hakynda takyk we ygtybarly maglumatlar berilýär. Bu bolsa alymlar-şahyrlar maşgalasyndan gelip çykan Hasan Nisarynyň tezkiresiniň türkmen edebiýatyny öwreniş ylymy üçin örän ähmiýetlidigini görkezýär. Eserdäki sahyryň özüniň ata-babalary baradaky maglumatlary has hem özüne çekiji, çünki Hasan Nisarynyň şu tezkiresi bolmasa, sahyryň ata-babalarynyň isbirdenlidigini asla bilip bolmazdy. Çünki awtoryň kakasy Patşa Hoja-da, awtoryň özi-de Şeýbanylaryň döwletinde dürli wezipelerde işlemek bilen, uzak wagtlaý başga ýerlerde ýaşapdyrlar. Eserlerini bolsa dürli ýerlerde ýazyp, degişli hökümdarlara bagyş edipdirler. Şol eserleriň ýazylan ýerleri we bagyş edilen hökümdarlary babatda bu şahyrlar neberesiniň türkmenidigini we Türkmenistan bilen baglanyşyklydygyny bilip bolmazdy.

Rahmanberdi Godarov
(*Turkmenistan*)

HASAN NISSARI AND HIS WORK “MUZEKIR AND AKHBAB”

Hassan Nissari, known as a scholar-literary critic and state figure, was the son of King Khodja and a descendant of scholars-poets. His anthology “Muzekir and Akhbab” (Memory about friends) is an important source and contains data on poets and literators of the 16 th century in Central Asia, India, Khorasan. Information on separate literary issues is available in the source. In anthology, one may come across data on more than 250 outstanding Turkmen poets, scholars, religious and state figures, ancestors and relatives of this author.

Рахманберды Годаров
(*Туркменистан*)

ХАСАН НИСАРИ И ЕГО ПРОИЗВЕДЕНИЕ “МУЗЕККИР И АХБАБ”

Потомок ученых-поэтов, сын Патша Ходжи Хасан Нисари был известен как ученый-литературовед и государственный деятель. Его антология “Музеккир-и ахбаб” (“Воспоминание о друзьях”) является важным источником, содержащим в себе сведения о поэтах и литераторах XVI века целого ряда восточных стран, а также сведения об отдельных проблемах литературоведения.

В антологии приводятся конкретные и достоверные сведения о более чем 250-ти известных туркменских поэтах, ученых, религиозных и государственных деятелях, предках и близких родственниках самого автора.

Rahmanberdi Gökleňow
(*Türkmenistan*)

GAZET DILINDE INTERTEKSTLILIK WE PRESEDENTLIK

Hormatly Prezidentimiz: “Ýazyjy-şahyrlaryň tolgundyryjy sözleri, bagşy-sazandalaryň kalbyňa ornaýan şirin mukamlary, suratkeşleriň täsirli şekilleri hiç kimi biparh goýmaýar” diýip belleýär. Şeýle tolgundyryjy sözler gazet diliniň täsirli serişdeleri bolup, intertekst, has dogrusy, presedent tekst görnüşinde giňden ulanylýar.

Häzirki zaman dil biliminde tekstleriň intertekstliligi we presedentligi bilen bagly meselelere aýratyn üns berilýär. Olar gazet diliniň esasy aýratynlyklary bolup, presedent tekst hemişe intertekst hasaplansa-da, intertekst presedent bolman hem biler.

“Intertekstlilik” adalgasyny 1967-nji ýylda fransuz alymy Ý.S.Kristewa ylma girizýär. Intertekstlilik nazaryýeti gazet tekstine häzirki döwür, jemgyýetiň medeniýeti, şeýle-de beýleki tekstler bilen baglanyşyklykda düşünmegiň täze gözýetimlerini açýar. Onuň “tekstiň içindäki tekst” görnüşindäki intertekstlilik, paratekstlilik (tekstiň sözbaşysyna, girişine, jemlemesine gatnaşygy), metatekstlilik (tekst hakynda tekst), gipertekstlilik (bir tekstiň beýleki birine öýkünip ýada ýaňsylanyp ýazylmagy), arhitekstlilik (tekstleriň žanr boýunça baglanyşygy), stilistik we çeper serişde hökmündäki intertekst ýaly birnäçe görnüşleri bar.

Şeýlelikde, intertekstlilik iki ýa-da ondan köp tekstiň bitewüligi, tekstde başganyň sözünüň üýtgeşsiz ýa-da üýtgedilen görnüşde ulanylmagy bilen bagly düşünjedir. Onuň, birinjiden, maglumat beriş, ikinjiden, baha beriş hyzmatlylary tapawutlandyrylýar.

Žurnalist makalasynda çykyşlara, kitaplara, internet maglumatlaryna, kanunlara, resminamalara, adamlaryň gürrüňlerine salgylanýar. Maglumat çeşmesi görkezilende, köplenç, *bellenişi ýaly, görnüşi ýaly, aýdylyşy ýaly, nygtayşy ýaly, aýtmagyna görä, pikiriçe, maglumatlara salgylansak...* sözleri ulanylýar.

Tekstiň presedentligi nazaryýetini ilkinji öňe süren rus dilçi alymy Ý.N.Karaulowdyr. Aňa we duýga täsirliçligi güýçli, ýagny adaty bolmadyk, sözleýişde ýygy-ýygydan ýüzlenilýän tekstler presedent hasaplanýar. Awtor okyja pikiriňi ýetirmek üçin ony beýan edende, iň täsirli, maksadalaýyk serişdelere, ýagny täsirlilik bilen many-mazmunyň bitewüligi bolan presedentlige ýüzlenýär.

Presedent tekst häzirki döwrüň medeniýetinde, adamlaryň dünýägaraýşynda aýratyn orun tutýan hem-de okyjylar köpçüligine mälim we düşnükli bolan täsirlilik güýçli tekstdir. Nusgawy edebiýatdan, halk döredijiliginden, halk aýdymalarynyň sözlerinden we ş.m. alnan sitatlar muňa mysal bolup biler.

Hormatly Prezidentimiziň gymmatly eserlerinden, sözlän sözlerinden we Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwrüniň şygarylaryndan alnan presedent tekstler häzirki zaman gazet dilimizde ýörgünli bolup, ony has-da baýlaşdyrýar. Gazet makalalarynda we olaryň sözbaşylarynda şanly ýyllaryň atlandyrylyşy bilen bagly presedentlige-de ýygy-ýygydan duşmak bolýar. Gazet dilinde meşhur eserleriň, olaryň awtorlarynyň, gahrymanlarynyň atlary hem presedent bolup gelýär.

Rahmanberdi Goklenov
(Turkmenistan)

INTERTEXTUALITY AND PRECEDENCE IN THE LANGUAGE OF THE NEWSPAPER

The problems of intertextuality and precedence of texts has recently gained special attention in philological science. These phenomena are an important characteristic of newspaper discourse, since intertext may not be precedent, while precedent is always intertextual.

The theory of intertextuality forms new perspectives in understanding the media text as an open phenomenon in relation to reality, culture and other texts. There are several of its varieties such as actually intertextuality, which forms the structure “text in text”; paratextuality (the relation of the text to its title, epigraph, afterword); metatextuality (creating “text about text” constructions); hypertextuality (ridicule or parody of one text to another); architextuality (genre connection of texts); intertext as a trope or stylistic figure, poetic paradigm, etc.

Thus, intertextual mechanisms are found wherever there are signs of the alien word both at the level of content and form, structure, composition.

Precedent texts are significant for a particular person in cognitive and emotional terms, having a supra-personal character, which is referenced repeatedly in the discourse of a given language person.

Рахманберды Гокленов
(Туркменистан)

ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТЬ И ПРЕЦЕДЕНТНОСТЬ В ЯЗЫКЕ ГАЗЕТЫ

Проблемам интертекстуальности и прецедентности текстов в последнее время уделяется особое внимание в филологической науке. Эти феномены являются важной характеристикой газетного дискурса, поскольку интертекст может и не быть прецедентным, в то время как прецедентный текст всегда интертекстуален.

Новые перспективы в понимании медиатекста как открытого феномена по отношению к действительности, культуре и другим текстам формирует теория интертекстуальности. Выделяется несколько ее разновидностей – это собственно интертекстуальность, образующая конструкции “текст в тексте”; паратекстуальность (отношение текста к своему заглавию, эпигра-

фу, послесловию); метатекстуальность (создающая конструкции “текст о тексте”); гипертекстуальность (осмеяние или пародирование одного текста другим); архитектстуальность (жанровая связь текстов); интертекст как троп или стилистическая фигура, поэтическая парадигма и др.

Таким образом, интертекстуальные механизмы обнаруживаются всюду, где есть следы “чужого” слова как на уровне содержания, так и на уровне формы, структуры, композиции.

Прецедентными называются тексты значимые для той или иной личности в познавательном и эмоциональном отношениях, имеющие сверхличностный характер, обращение к которым осуществляется неоднократно в дискурсе данной языковой личности.

Güljermal Gummanowa
(*Türkmenistan*)

ÝUSUP BALASAGUNLYNYŇ “KUTADGU BILIK” ESERI TÜRKMEN HALKYNYŇ RUHY GYMMATLYGYDYR

Her bir halkyň medeni ösüşinde edebi mirasa aýratyn orun degişlidir. Köp halatda halkyň edebi mirasy, onuň gymmaty we mazmuny şol halkyň milli özboluşlylygyny, milli häsiýetini, edim-gylymlaryny, däp-dessurlaryny kesgitleýär. Halkyň milli özboluşlylygyny kesgitleýän şol gymmatly edebi mirasy ylmy taýdan öwrenmek, onuň aýratynlyklaryny, ähmiýetini we gymmatyny ýüze çykarmak, olary halka ýetirmek, wagyz etmek işi örän möhümdir. Şeýle gymmatlyklaryň biri hem öz döwründe awtoruna Has hajyplyk derejesini alyp beren Ýusup Balasagunlynyň “Kutadgu-bilig” eseridir.

Gündogar edebiyatynyň taryhynda bu eser barada dürli pikirler ýaşap gelýär. Ýusup Balasagunlynyň “Kutadgu bilik” poemasyň dili entekler hem doly kesgitlenilmän gelinýär. Biz bu eseriň döreýiş taryhyna, ideýa-çeperçilik aýratynlyklaryna, halk döredijiligi bilen gatnaşygyna, ähmiýetine, dil aýratynlyklaryna ünsi çekip we Hormatly Prezidentimiziň “Enä tagzym – mukaddeslige tagzym” eserinden: “Biziň ene dilimiz – türkmen dili dünýäniň iň baý dilleriniň biridir. “Orhon-Ýeniseý ýazgylarynda”, “Kutadgu Bilik” (Bagtly edýän bilim), “Diwany lugat ettürk” (Türki dilleriň diwany), “Oguznama”, “Kitaby dädem Gorkut”, “Görogly” ýaly ençeme naýbaşy eserler gadymy türkmen diliniň eserleridir, gadymy türkmen halkynyň döredijilik önümleridir” diýen sözlerinden ugur alyp, bu eseriň türkmen halkynyň ruhy baýlygydygyny nygtaýarys.

Bu eseriň döredilen döwürlerinde, ýagny orta asyrlar türkmen edebiyatynda ilkinji uly göwrümlü döredilen eserleriň öwüt-nesihat (didaktiki) häsiýete eýe bolmagy, aýratyn bellemeli hadysadyr. Ýusup Balasagunlynyň “Kutadgu-bilik” eseri diňe bir ahlak-didaktiki eser bolman, eýsem adam durmuşynyň manysyny we onuň jemgyýetdäki eýeleýän ornuny çeper söz arkaly seljerýän filosofik traktatdyr. Awtor adalat döwletini gurmak meselesi babatynda öz çeper garaýşyny beýan etmek arkaly, kämil jemgyýetiň nähili bolmalydygy hakyndaky sowala jogap bermeklige çalşypdyr. Eserde hökümdaryň döwleti dolandyrmak işinde nähili gylyk-häsiýetlere eýe bolmalydygy üç gahrymanyň üsti bilen beýan edilýär. Ýusup Balasagunly eseriniň baş gahrymanlarynyň her birine (wezir Aýdol-da-bagt, weziriň ogly Ögdülmüşe-akyl, weziriň dogany Ödgürmüşe-kanagat) belli bir häsiýeti berip, şol häsiýetlerden hökümdar Gündogda adalatlylygy rowa görüpdür. Ýurduň şasyny, hanyny Güne meňzetmek, aňyrdan gelýän dāplilik, awtor bu eserinde şol däbi ösdüripdir. Gündogdynyň söhbetdeşleriniň üçüsiniň hem biri-birine garyndaş edilip görkezilmegi hem ýöne ýerden dāl, bu ýerde Has-Hajyp bagtyň, aklyň we kanagatyň biri-biri bilen berk baglanyşykly, aýrylmaz häsiýetlerdigini, olaryň kömegi bilen adalatyň dabaralanyp bilýändigini görkezmek islāpdür. Awtoryň eserde musulmançylygyň ahlak we kanun esaslaryny özünde jemleýän şerigaty (Ödgürmişiň üsti bilen) wagyz etmek bilen bir hatarda, halk döredijiligini, halk pähimlerini, nakyllary, durnukly söz düzümlerini we düşüňjeleri ussatlyk bilen ulanmagy, onuň çeperçilik gymmatyny has-da artdyrypdyr.

Guljemal Gummanova
(Turkmenistan)

YUSUP BALASAGUNLY’S “KUTADGU BILIK” – SPIRITUAL WEALTH OF THE TURKMEN PEOPLE

Literary heritage takes special place in the cultural development of each nation. In many cases, the literary heritage defines the national peculiarities and character, traditions and customs of a nation. Scientifically studying invaluable literary heritage that identifies national peculiarities and characteristic of the peoples is important now. “Kutadgu bilik” by Yusup Balasagunly is one of such value.

“Kutadgu bilik” is not only a moral-didactic work, but also is philosophical tractate that considers global problems of the human life in society along with other issues.

The great work written by the President of Turkmenistan Gurbanguly Berdimuhamedov “Worshipping mother – Worshipping a sacred person” contains the following: “Our native Turkmen language is one of the richest languages in the world”. The classical works such as “Orkhon –Yenisei letters”, “Kutadgu Bilig”, form the rich heritage of the Turkmen language and are products of ancient Turkmen peoples”

Гульджемал Гумманова
(Туркменистан)

ПРОИЗВЕДЕНИЕ ЮСУПА БАЛАСАГУНЛЫ “КУТАДГУ БИЛИК” – ДУХОВНОЕ БОГАТСТВО ТУРКМЕНСКОГО НАРОДА

В культурном развитии каждого народа особое место принадлежит литературному наследию. Во многих случаях литературное наследие определяет национальную самобытность, национальный характер, обычаи и традиции народа. Научное изучение бесценного литературного наследия нашего народа настоящее время представляет для науки особую важность. Одной из таких ценностей является произведение “Кутадгу-билик” Юсупа Баласагунлы, отражающим не только широчайшие возможности и богатство туркменского языка, но духовно-нравственные константы народа.

“Кутадгу-билик” является не только произведением нравственно-дидактического характера, он также и философским трактатом, в котором, наряду с другими, рассматривается такая глобальная проблема, как смысл человеческой жизни.

В замечательном произведении Уважаемого Президента Туркменистана “Поклонение матери - преклонение перед святыней” есть такие слова: “Наш родной туркменский язык является одним из богатейших языков в мире. Такие классические произведения, как “Орхоно-енисейские письмена”, “Кутадгу билик”...- являются произведениями, созданными на древнетуркменском языке. Это творчество древнетуркменского народа”.

TÜRKMEN WE PARS DILLERINDÄKI MEŇZETME GÖRNÜŞINDÄKI FRAZEOLOGIZMLER

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe hormatly Prezidentimiziň parasatly ýolbaşçylygynda ylym-bilim ulgamynyň hemmetaraplaýyn ösdürilmegi babatynda uly işler amala aşyrylýar. Türkmenistan döwletimiziň beýleki döwletler bilen ýola goýan uzak möhletli gatnaşyklary, ýaş neslimiziň döwrebap bilimli bolmagy üçin ähli mümkinçilikleri döredýär. Ýurdumyzyň okuw mekdeplerinde türkmen dili bilen bir hatarda dürli daşary ýurt dilleriniň öwredilmegi, ýaşlaryň dünýägaraşsynyň has-da giňelmegine ýardam berýär.

Daşary ýurt dilini, aýratyn-da goňsy halklaryň dilini öz ene diliň bilen deňeşdirilip öwrenilmegi, iki diliň arasyndaky meňzeşlikleri we aýratynlyklary görmäge mümkinçilik berýär. Iki diliň derňewleriniň esasynda türkmen we pars halklarynyň egsilmez gorunda saklanyp galan we häzirki wagtda hem gündelik durmuşda işjeň ulanylýan meňzetme görnüşindäki (komparatiw) frazeologik durnukly aňlatmalaryň taýlarynyň (ekwiwalentleriniň) az dældigine göz ýetirildi.

Bu görnüşli frazeologizmler, esasan, iki sözden ybarat bolýar. Olaryň ählisiniň üýtgemeyän, ýagny durnukly komponenti türkmen dilinde “ýaly” we pars dilinde şol bir manyny aňladýan “لشم” (mesl) ýa-da “دندان” (manänd) diýilýän meňzetme baglaýjysyndan we manysyna görä üýtgeýän komponentleri bolsa, köplenç, atdan ybarat bolup durýar (“it ýaly”, “bilbil ýaly”, “gül ýaly”, “suw ýaly”). Emma, käbir ýagdaýlarda aýtjak bolýan zadyň manysyny has-da aýdyňlaşdyrjak bolanynda, söz düzümine goşmaça sypat ýa-da işlik goşulyp bilinýär (“guduzlan it ýaly”, “gaty (eşek) ýaly işlemek”, “üzümiň suwy ýaly”, “suw içen ýaly”). Adatça, şeýle frazeologizmleriň düzüminde ulanylýan şekiller (obýektler), köpçüligine mälim bolan şekillerdir.

Komparatiw frazeologizmlerde meňzetme häsiýetli sözler, adatça, haýwanat we ösümlük dünýäsine, tebigata, adamyň beden agzalaryna, tebigy hadysalara we halkyň arasynda meşhur eserleriň, ertekileriň gahrymanlaryna degişli bolýar. Oňa düzüminde haýwanat we ösümlük dünýäsine degişli sözler bolan frazeologizmler mysal bolup biler. Türkmen dilinde biri-biri bilen oňuşmaýan, biri-birini görende jyny atlanýan adamlara *It bilen pişik ýaly* diýilýär. Derňewleriň dowamynda pars dilinde onuň doly taýynyň bardygy ýüze çykaryldy. Ol, مبرگ و گس لشم (Mesl-e säg-o-gorbe; sözme-söz terjimesi: “it we pişik ýaly”) diýlip aýdylýar. Ondan başga-da, türkmen dilinde agzalan frazeologizme manydaş, emma meňzetme görnüşinde bolmadyk *Itde-pişik bolmak* diýilýän we pars dilinde düzüm bölegi taýdan tapawutlansa-da, manysy boýunça

bütinleý gabat gelyän رىنپ و دراک لثم (Mesl-e kard-o-pänir; sözme-söz terjimesi: “pyçak we peýnir ýaly”) diýilýän bölekleýin taýlarynyň bardygy hem mälim boldy.

Türkmen dilinde biri ýakymly gürrüň edende, labyzly aýdym aýdanda *bilbil ýaly sayraýar* we pars dilinde onuň taýy م فرح لبلب لثم (Mesl-e bolbol härf mi-zänäd; sözme-söz terjimesi: “bilbili ýaly gürläýär”) diýlip aýdylýar. Bu komparatiw frazeologizmiň pars dilinde ikinji, ýagny “daşary ýurt dilinde erkin gürlmek” manysynyň bardygy ýüze çykýar. Agzalan frazeologizm iki halkyň gepleşik dilinde gysgaldylan, ýagny *bilbil ýaly* we لبلب لثم (Mesl-e bolbol; sözme-söz terjimesi: “bilbil ýaly”) görnüşde hem aýdylýar.

Şeýlelik bilen, deňşdirilýän iki dilde-de şol bir aňlatmalary beýan etmek üçin, taýly frazeologik birlikleriň ulanylýandygy mälim boldy. Şärikli mirasa öwrülen iki goňşy halklaryň dillerinde ulanylýan frazeologizmleri deňşdirip öwrenmeklik, her bir diliň özboluşlylygyny we şol bir wagtyň özünde olaryň arasyndaky umumylyklary anyklamaga mümkinçilik berdi. Frazeologik durnukly aňlatmalaryň bir dilden başga dile geçmek ýagdaýynyň elmydama bolup geçýändigini iki diliň maglumatlary tassyk etdi.

Gulshat Gundogdyeva
(Turkmenistan)

COMPARATIVE PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE TURKMEN AND PERSIAN LANGUAGES

The long standing relations established by Turkmenistan with other countries create all conditions for our younger generation to receive modern education. The study of foreign languages, especially the languages of the neighboring peoples, by comparing it with the native language, allows seeing the similarities and differences between the two languages. One such language is Persian, the official language in the neighboring Islamic Republic of Iran.

Studies have shown that many comparative set phrases have been preserved in the inexhaustible word stock of the Turkmen and Persian peoples, which are still actively used in everyday life. The images (objects) used in such phraseological units are well-known images. The widespread use today of most of these phraseological units, which attach special expressiveness to speech, is one of the signs indicating the correlation of the languages analyzed.

Thus, a comparative study of phraseological units used in the languages of the two neighboring peoples, which have become common property, makes it possible to determine the uniqueness of each language, and at the same time, the commonality between them.

Гульшат Гундогдыева
(Туркменистан)

СРАВНИТЕЛЬНЫЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ В ТУРКМЕНСКОМ И ПЕРСИДСКОМ ЯЗЫКАХ

Многолетние отношения, налаженные Туркменистаном с другими странами, создают все возможности для получения современного образования нашим молодым поколением. Изучение иностранных языков, в особенности языков соседних народов, методом сравнения с родным языком, позволяет увидеть сходства и различия между двумя языками. Одним из таких языков является персидский, официальный язык соседней Исламской Республики Иран.

Исследования показали, что в неисчерпаемых словарных запасах туркменского и персидского народов сохранилось немало сравнительных устойчивых словосочетаний, которые и по сей день активно используются в повседневной жизни. Образы (объекты), используемые в составе таких фразеологизмов, представляют собой общеизвестные образы. Широкое использование и в наши дни большинства из этих фразеологизмов, придающих особую экспрессивность речи, является одним из признаков, указывающих на взаимосвязь анализируемых языков.

Таким образом, сравнительное изучение фразеологизмов, используемых в языках двух соседних народов, ставших общим достоянием, позволяет определить уникальность каждого языка, и в то же самое время, общность между ними.

Güýçmyrat Gurbandurdyýew
(Türkmenistan)

SAZ WE PARAHATÇYLYK

Jemgyýetiň ruhy dünýäsinde ylym, bilim, din we ahlak kadalary bilen bir hatarda sungatyň hem ähmiýeti uly orun eýeleýär. Ol adamlaryň etiki, estetiki dünýä-garaýşyny kemala getirmekde esasy wezipeleri ýerine ýetirýär. Sungatyň adamzat jemgyýetindäki ornuny häsiýetlendirip, Türkmenistanyň hormatly Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow şeýle belleýär: “Ynsan ruhunyň ägirt uly güýjüni men sungatda görýärim”.

Sungat milletiň ruhy gymmatlyklarynyň aýrylmaz bölegi bolup, adamzadyň içki ruhy dünýäsine siňýär we şeýlelikde oňa täsirini ýetirip, oýlanmaga iterýär. Ähli sungat eserleri adamzadyň geçmiş taryhyna, şu gününe we gelejegine akyl ýetirmäge öz muşdaklaryna şert döredýär. Sungatyň esasynda adam öz durmuş ýörelgelerini, ýaşayyş dünýäsini kesgitlemäge ymtylýar. Sungatyň esasy wezipesi, estetiki wezipe bolup, gözelligi duýýan adamlary ýetişdirýär. Şonuň bilen birlikde jemgyýet gatnaşygynyň arasyndaky ynsap, mähir, dostanlyk, durmuşyň manysy, duýgudaşlyk, özüni bagyş etmek ýaly häsiýetleri hem özüne siňdirýär.

Gözelligi garaýyşlarynyň esasynda adamzadyň ýaşayyş medeniýetinde çözümesi çylşyrymly bolan meseleleri tiz, asuda amala aşýar we dogry ýola gönükdirmeklik dabaralanýar. Bular babatynda hormatly Prezidentimiz şeýle belleýär: “Meniň üçin Şükür bagşynyň keşbi filosofik jähetden örän köp taraply bolup görünýär. Ýöne men şu keşpde jemlenen we ony çeper ýordumyň hem-de döwürüň çäklerinden has uzaklara alyp çykýan ideýanyň ählumumy ähmiýetiniň bardygyny bellemek isleýärim. Bu ideýa – sungatyň parahatçylygy döretmek wezipesi hem-de, umuman, parahatçylygy döretmek sungaty bardaky pikiridir”.

Şükür bagşy türkmen sazy bilen diňe bir agasyny halas etmek däl-de, eýsem bütin älemi sarsdyrýan uruş, gyrgynçylyk ýaly howplardan saz sungatynyň üstün çykýandygy baradaky mazmuny açýar. Şükür bagşynyň keşbinde türkmeniň parahatsöýüjilik dünýägaraýşy jemlenýär.

Saz sungaty diňe bir milli özboluşlylygynda saklanman, onuň adamzat jemgyýetindäki ähmiýeti, gymmaty ýüze çykýar. Saz sungaty arkaly parahatçylyk, asudalyk ýaly ýörelgeler şöhlenenýär we ol umumy adamzat gymmaty bolup öňe çykýar. Bu barada hormatly Prezidentimiz “Saz bilen medeniýet halklaryň arasyndaky köprülerdir” diýip belleýär.

Teatr sungatynyň milli-ruhy gymmatlyklarymyzy sahna sungatynyň üsti bilen gorap saklamakda, nesilden-nesle geçirmekde aýratyn orny bar. 2019-njy ýylyň maý aýynda Aşgabat şäherinde GDA gatnaşygy döwletleriň döredijilik we ylmy intelligensiýasynyň XIV forumy geçirildi. Hormatly Prezidentimiziň “Parahatçylyk sazy, dostluk, doganlyk sazy” atly kitabynyň esasynda Türkmenistanyň Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy adyndaky Baş drama teatrynda “Dutaryň owazy” atly aý-dym-sazly dramanyň ilkinji görkezilişine forumyň wekilleri tomaşa etmek arkaly, türkmen halkynyň durmuş ýörelgeleri, pähim-paýhasy bilen ýakynan tanyşmaga mümkinçilikleri aldylar.

Guychmyrat Gurbandurdyev
(*Turkmenistan*)

MUSIC AND PRINCIPLES OF PEACE

The article deals with the consideration of musical art, spiritual power and national identity of Turkmen music, its cultural and political significance for the world community, and the role of Turkmen musicians in international relations.

Гуйчмырат Гурбандурдыев
(*Туркменистан*)

МУЗЫКА И ПРИНЦИПЫ МИРОЛЮБИЯ

Статья посвящена рассмотрению музыкального искусства, духовной силы и национальной идентичности туркменской музыки, ее культурно-политического значения для мирового сообщества, и роли туркменских музыкантов в международных отношениях.

Gurbanberdi Gurbangeldiýew
(*Türkmenistan*)

GARAŞSYZLYK ÝYLLARYNDA DÖRÄN GEOGRAFIK ATLAR

Türkmen diliniň leksik gatlagynyň möhüm bölegini düzýän, Garaşsyzlyk ýyllarynda dörän geografik atlar diliň taryhyny yzarlamakda, dürli döwürlerde kema-la gelen dil kanunalaýyklyklaryny derňemekde gymmatly maglumatlary özünde saklaýar. Munda halkymyzyň ykdysady ýagdaýynyň aýratynlyklaryny, milli özbo-luşlygyny, durmuş-medeni derejesiniň taryhyň aýry-aýry şertlerindäki emele gelşi-ni hem görmek bolýar.

Garaşsyzlyk ýyllarynda halkymyzyň taryhyny çuňňur öwrenmek, umu-madamzat medeniýetiniň ösmegine goşan mynasyp goşandyny dünýä ýaýmak, ata-babalarymyzyň бүтін taryhyň dowamynda gazanan durmuş tejribelerini, bel-li taryhy şahsyýetlerimiziň adyny ebedileşdirmek ýaly köpugurly işleri durmuşa ornaşdyrmak, döwletimizde ileri tutulýan esasy ugurlarynyň birine öwrüldi. Şu nukdaýnazardan ugur alnyp, Türkmenistanyň çäginiň käbir sebitlerine, täze obadyr etrap, şäherçelere, özleşdirilen ekin meýdanlaryna, düzlüklere, suw we ulag-durmuş hojalyk düzümlerine *Alpanoba, Altyngöl, Aýhan, Begleroba, Belek,*

Botayەر, Daşoguz, Etbaşoba, Eýmiroba, Gaýybaýat, Gorkut, Gökhan, Günhan, Içoguz, Igdirli, Kiştiwan, Oguzboýy, Uzboý, Ýyldyzhan kimin täze geografik atlar dakyllydy.

Berkarar Watanymyzyň taryhyny içgin öwrenmek, şeýle-de aýry-aýry sebitleriň taryhy wakalara baýdygy jähetden, olaryň has irki, gadymy atlaryny gaýtaryp bermek babatynda-da köp işler alnyp barylýar. Şu nukdaýnazardan, ýurdumyzyň çäk-dolanyşyk bitewüligini kämilleşdirmek hem-de ýurdumyzyň ýaşajylarynyň we hormatly Prezidentimiziň “Türkmenistan – Beýik Ýüpek ýolunyň ýüregi” atly kitaplarynda beýan edilen taryhy maglumatlardan ugur alnyp, eziz Diýarymyzyň aglaba sebitleriniň taryhy atlary dikeldildi. Watanymyzyň paýtagty Aşgabat şäheriniň we welaýatlaryň dolandyryş-çäk bölünişigini döwrüň talaplaryna laýyk kämilleşdirmek, käbir etrapdyr şäherleri birikdirmek, olara taryhy atlary dakmak baradaky halkymyzyň tekliplerini kanagatlandyrmak maksady bilen, “Türkmenistanyň dolandyryş-çäk gurluşynyň meselelerini çözmegiň tertibi hakynda” Türkmenistanyň Kanunyna laýyklykda we Türkmenistanyň Mejlisiniň karary esasynda, Aşgabat şäheriniň Abadan (taryhy ady *Büzmeýin*), Ahal welaýatynyň Altyn asyr (öňki ady *Babadayhan*), Baharly (ozalky ady *Bäherden*), Lebap welaýatynyň Atamyrat (gadymy ady *Kerki*), Birata (owalky ady *Darganata*), Galkynyş (köne ady *Dänew*), Serdarabat (öňki ady Çärjew) etraplary hem şäherleri gaýtadan gadymy atlary bilen atlandyryldy.

Dilimizdäki ýer-ýurt atlary müňýyllyklaryň önümidir. Halkymyzyň geçmişi, ýeten ykdysady-medeni derejesi onda öz beýanyny tapýar. Her bir döwrüň aýratynlyklary, syýasy-ykdysady ösüşleri, halklar arasyndaky dürli görnüşli medeni täsirleşmeler diliň leksikasynda, şol sanda, geografik atlarda hem özboluşly yz galdyrypdyr.

Gurbanberdi Gurbangeldiyev
(*Turkmenistan*)

GEOGRAPHICAL NAMES APPEARED IN THE YEARS OF INDEPENDENCE

In the Prosperity Epoch of the Powerful State, a lot of work is in progress on a thorough study of the millennial history of our people, perpetuating the names of the glorious sons of the Turkmen land. The result of this work was the assignment of new names to some regions, new villages, etraps (districts) and settlements, agricultural facilities, transport and social infrastructure, hydraulic structures. For example: *Alpanoba, Altyngol, Aykhan, Begleroba, Belek, Bothaer, Dashoguz, Et-*

bashoba, Eimiroba, Gayibayat, Gorkut, Gogkhan, Gunkhan, Ichoguz, Igdirli, Kish-tivan, Oguzboy, Uzboy, Yildizkhan.

As part of the study of our glorious past, the settlements were returned to their former names and this work is going on.

Place-names are the fruit of the diachronic development of the language: the features of each period of history, the development of politics and economics, cultural interaction between peoples have left their mark on the language vocabulary.

Гурбанберды Гурбангельдыев
(Туркменистан)

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ НАЗВАНИЯ, ВОЗНИКШИЕ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

В эпоху могущества и счастья проводится большая работа по основательному изучению многотысячелетней истории нашего народа, увековечению имён славных сынов туркменской земли. Результатом этой работы стало присвоение некоторым регионам, новым сёлам, этрапам и посёлкам, объектам сельскохозяйственного назначения, транспортной и социальной инфраструктуры, гидросооружениям новых топонимов. Например: Алпаноба, Алтынгель, Айхан, Беглероба, Белек, Ботаер, Этбашоба, Эймироба, Гайыбаят, Горкут, Гёкхан, Гюнхан, Ичогуз, Игдирли, Киштиван, Огузбойы, Узбой, Йылдызхан.

В рамках изучения нашего славного прошлого населённым пунктам были возвращены их прежние названия и эта работа продолжается. К примеру, Абадан в городе Ашхабаде был переименован в Бюзмейин, Алтын асыр и Бахарлы в Ахалском веляйте – в Бабадайхан и Бахарден соответственно, Атамырат, Бирата, Галкыныш и Сердарабат в Лебапском веляйте соответственно в Керки, Дарганата, Дянев, Чарджев.

Топонимы являются плодом диахронического развития языка: особенно каждого периода истории, развитие политики и экономики, культурное взаимодействие между народами наложили свой отпечаток на лексику языка.

BEÝIK SELJUK IMPERIÝASYNYŇ DAŞARY SYÝASATYNYŇ BINÝATLYK ÝÖRELGELERI

Türkmenistanyň Prezidenti hormatly Gurbanguly Berdimuhamedowyň “Parahatçylyk sazy, dostluk, doganlyk sazy” atly kitabynda nygtaýan: “Milli bitewülige we hoşniýetli goňsuçylyga, beýleki halklar bilen parahatçylyk söýüjilikli we dostlukly gatnaşyklara gadyr goýmagy, türkmen halkyna taryhyň özi öwretdi” diýen hakykaty diňe bir sebitde däl, eýsem orta asyr musulman Gündogarynyň taryhynda möhüm rol oýnan Beýik Seljuk imperiýasy (1040–1157) babatynda-da dogrudyr.

Parahatçylyk söýüjilik – Beýik Seljuk imperiýasynyň daşary syýasatyndaky we diplomatiýasyndaky ilkinji hem-de baş binýatlyk ýörelgedir. Bu ýörelge ähli seljuk soltanlarynyň – Togrul begiň (1040–1063), Alp Arslanyň (1063–1072), Mälik şanyň (1072–1092), soltan Sanjaryň (1118–1157) daşary syýasatynyň esasy ugur alyş nokadydyr. Seljuk döwletinde dürli dildäki, dindäki, ýaşagyş-durmuş derejesi boýunça dürli derejedäki halklary öz içine alan ägirt uly geosyýasy giňişlikde parahatçylygy üpjün etmek üçin, daşary syýasatyň esasy üç ölçeginiň – syýasy-diplomatiki, ykdysady, ynsanperwer ugurlary ýerlikli ulanylypdyr.

Adalatlylyk – Beýik Seljuk imperiýasynyň daşary syýasatyndaky ýene bir möhüm ýörelgedir we ol *oguz Töresiniň* binýadynda durandyr. Togrul beg Daňdanakan söweşiniň yzysüre “zulmy berbat edip, *adalat kanunlaryny* ýola goýandygyny” habar berip, Bagdada *Abu Ishah al-Fukkaýi* atly öz ilçisini ýollaýar. Soltan Alp Arslanyň tagta çykmagy bilen bolsa, döwletiň gündogar we günbatar bölekleri bir hökümdaryň adalatly edarasy astyna giripdir.

Sorbonn uniwersitetiniň professory K.Kaen seljuklaryň Kiçi Aziýa gelmegi bilen, bu sebitde adalatyň ornaşanlygyny, ýagdaýyň durnuklylaşandygyny, hatda ýerli hristianlaryň hem bu ýagdaýdan razy bolandyklaryny nygtaýar. Hususan-da, Wizantiýaly taryhçy Nikifor Honiýat şeýle ýazypdyr: “Seljuklar we rumlular goňşy hökmünde ýygjam aragatnaşykda bolup, birek-birege duşman hökmünde seretmegini bes etdiler”.

Bitaraplyk we uruş-dawanyň önüni almagy ileri tutmak hem Beýik Seljuk imperiýasynyň daşary syýasatynda hemişe üns berlen binýatlyk ýörelgedir. Malazgirt söweşinden ön (26.08.1071) soltan Alp Arslan başaryp bolsa, Wizantiýa bilen boljak uly çaknyşygyň ilçiler arkaly gepleşikler bilen önüni almaga çalşypdyr. Diplomatiýa ýollar bilen köp uruşlaryň önüni amak başardypdyr. Gylyjyň-gürziniň bitirjek işi söz bilen çözülipdir. Munuň özi-de Türkmenistanyň başlangyjy boýunça

BMG-niň taryhynda ilkinji gezek Merkezi Aziýada öňüni alyş diplomatiýasy boýunça Sebit merkeziniň Aşgabatda döredilmeginiň taryhy döplerimiz bilen bagly kanunalaýyklygyň berkarar bolmagyny görkezýär. Çünki mundan tas 1000 ýyla golaý ozal Beýik Seljuk türkmen imperiýasy öz daşary syýasatynda öňüni alyş diplomatiýasynyň gurallaryny parahatçylygy we howpsuzlygy üpjün etmek babatda netijeli ulanmagy başarypdyr. Hormatly Prezidentimiz “Parahatçylyk sazy, dostluk, doganlyk sazy” atly kitabynda gadym döwürlerde hem öňüni alyş çärelerini ulanmagyň, şol sanda “ýumşaklyk bilen” harby kuwwatyňy görkezmeginiň parahatçylygy gorap saklamakda gowy netije berýän, durnuklylygy üpjün etmäge ýardam berýän çäre bolup hyzmat edendigini nygtaý belleýär.

Seljuk soltanlary gandöküşikli söweşleriň öňüni almak maksady bilen, *garşy-daşyna ilçi ýollap, söweşsiz boýun egmek baradaky talapnamalary (ultimatum) hem ýetiripdirler*. Taryhçy Muhammet al-Ýezdiniň ýazyşy ýaly, seljuklar özara dawanyň, gapma-garşylygyň öňüni almak üçin, özara şertnamalar baglaşmak desuryny girizýärler. Seljuk soltanlary uruşýan taraplara araçylyk edende, *töwellaçylyk dessuryny* ýerlikli ulanypdyrlar. Şeýle-de, duşmany bagyşlamak, ganyny geçmek ýörelgesi hem ulanylypdyr. Mysal üçin, soltan Sanjaryň özüne garşy giden Horezmşa Atsyz, hatda öz tagtynda oturanynda-da, adyny hutbadan aýyrdanyn-da-da, Sanjaryň bütin hazynasy jemlenen sandyklary alyp, Horezme gideninde, Atsyz garşy ýöriş etse-de, ony jezalandyrmaz, ýene-de bagyşlapdyr.

Seljuk soltanlarynyň Bagdat halyflygyny batyniler (ysmaýylylar) ýaly dini bölünişik akymlarynyň (sektalar) sütemlerinden halas edişleri, halyflar bilen garyndaşlyk gatnaşyklary saklaýyşlary, türkmenleriň dini agzalalyklaryň öňüni alyşlary, Gündogary Günbataryň, Günbatary bolsa Gündogaryň çozuşlaryndan goraýyşlary ýaly dünýä we sebit, din ähmiýetli hyzmatlary aýratyn üns berilmeli ýagdaýlardyr. Munuň özi seljuk soltanlarynyň häzirki dünýäde global wehim bolan terrorçylyk howpunyň ilkinji tohumlarynyň ýaýrap başlan mahalynda, ony döredýän sebäpleriň öňüni almazdan, sebitde däl, eýsem döwletiň öz içinde hem asudalygy, howpsuzlygy ýola goýmagyň mümkin dældigine düşündiklerini aňladýar. Şeýlelikde, Seljuk soltanlarynyň öz daşary syýasatynda Türkmenistanyň Prezidenti tarapyndan öňe sürülen *howpsuzlygyň bitewüligi we bölünmezligi, konsepsiýasynyň* ilkinji esaslaryny öz döwründe amala etmäge çalşandyklaryna göz ýetirmek mümkin.

Jumamurad Gurbangeldyev
(*Turkmenistan*)

FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF THE FOREIGN POLICY OF THE GREAT SELJUK EMPIRE

President of Turkmenistan Gurbanguly Berdimuhamedov stresses that history taught the Turkmen people to maintain peaceful and mutually respectful relations with neighboring peoples. This thesis is applicable to the Great Seljuk Empire (1040–1157), which played an important role in the medieval history of the East. In this context, it is necessary to pay attention to the relevance of a number of principles of the foreign policy of the Great Seljuks, which are fundamental in nature and retain significance for the modern system of international relations.

Peacefulness. This principle is of paramount importance for the foreign policy and diplomacy of the Great Seljuk Empire.

Justice. This principle originates while still being enshrined in the foundation of the Oghuz code of customs, in the so-called Oguz tor. The importance of this principle is also evidenced by the message of Togrul Beg to the Baghdad Caliph about the victory in the battle of Dandanakan. Professor of the Sorbonne K. Caen also testifies to the fair rule of the Seljuks.

Neutrality and striving to prevent wars and conflicts. This is evidenced by the efforts of Sultan Alp Arslan to prevent the Battle of Malazgirt. Unfortunately, this battle became inevitable, but Alp Arslan won it. Nevertheless, the Seljuk Sultan treated the defeated Emperor Diogenes with appropriate honors and returned him back with gifts. This principle testifies to the importance of preventive diplomacy, the modern embodiment of which is the activities of the UN Regional Center for Preventive Diplomacy for Central Asia, headquartered in Ashgabat.

Джумамурад Гурбангельдыев
(*Туркменистан*)

ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ ПРИНЦИПЫ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ ВЕЛИКОЙ СЕЛЬДЖУКСКОЙ ИМПЕРИИ

Президент Туркменистана Гурбангулы Бердымухамедов подчеркивает, что сама история научила туркменский народ вести мирные и взаимовыгодные отношения с соседними народами. Данный тезис применим и к принципам правления Великой Сельджукской империи (1040–1157), сыгравшей важную роль в средневековой истории Востока. В данном кон-

тексте необходимо уделить внимание на актуальность ряда принципов внешней политики Великих Сельджуков, которые имеют фундаментальный характер и сохраняют свою значимость и для современной системы международных отношений.

Миролюбие. Данный принцип имеет первостепенное значение для внешней политики и дипломатии Великой Сельджукской империи.

Справедливость. Принцип берет свое начало еще со времён его закрепления в фундаменте свода обычаев огузов, так называемом – Огуз торе. О важности данного принципа свидетельствует и сообщение Тогрул бега Багдадскому халифу о победе в битве под Данданаканом. О справедливом правлении сельджуков и сплочении ими народов Малой Азии свидетельствуют и труды профессора Сорбонны К.Каэн.

Нейтралитет и стремление к предотвращению войн и конфликтов. Данной позиции свидетельствуют усилия султана Алп Арслана по предотвращению битвы при Малазгирте. К сожалению, эта битва стала неизбежной, но победу в ней одержал Алп Арслан. Тем не менее, сельджукский султан отнесся к побежденному императору Диогену с подобающими почестями и отправил его в обратный путь с дарами. Указанный принцип является ярким подтверждением значимости превентивной дипломатии, современным воплощением которой является деятельность Регионального центра ООН по превентивной дипломатии для Центральной Азии со штаб-квартирой в Ашхабаде.

Nurnabat Gurbangulyýewa, Gözel Allakowa
(*Türkmenistan*)

MAGTYMGULYNYŇ DÖREDIJILIGINDE PASYLLARYŇ ÇEPERÇILIK HYZMATY

Gündogar edebiýatynda, onuň bir uly şahasy bolan türkmen edebiýatynda, edebi mirasymyza dürli çeperçilik serişdeleri ulanyş özboluşlylygy bilen edebi-çeperçilik bezege öwrülipdir. Ýylyň ýaz, tomus, güýz hem-de gyş möwsümleriniň her birini öz içine alýan, üç aýdan ybarat bolan wagt, döwür bolan pasyllaryň atlary hem çeper edebiýatda asyl we göçme manyda ulanylyp gelýär. Häzirki döwürde tutuş dünýä ýüzünde halkara wagt senenamasy bolan milady ýyl senenamasynda dört pasyl: gyş, ýaz, tomus, güýz ulanylýar. Wagtyň uly aralyklary gün, aý, ýyl boýunça hasaplanylýar. Ýer Günüň daşyndan aýlaw edeninde,

wagtyň uly aralygy ýyl bolýar. Türkmen halky geçmişde hijri-kamary, şemsi, ýyldyz-çarwa senenamalaryny ulanypdyr. Muny halk döredijilik eserlerimizde nusgawy şahyrlaryň döredijiligindäki sene maglumatlary aýdyň görkezýär.

Bahar paslynyň ýaz atlandyrylyşynyň diňe türkmen diliniň sözlük gorunda saklanyp galandygyny görmek bolýar. Edebi mirasymyzda biziň günlerimizde ulanylýan senenamadaky dört paslyň däl-de, iki paslyň, ýagny ýaz hem gys passylynyň atlary işjeň ulanylýpdyr.

Akyldar şahyrymyz Magtymguly Pyragynyň döredijiliginde ulanylan çeperçilik serişdeleri özüniň dürli öwüşginliligi, many-mazmuna baýlygy, halkyň ruhy dünýäsine golaýlygy, ynsan aňyna, kalbyna täsir edijiligi bilen özboluşlylyga eýedir. Şahyryň döredijiliginde passylynyň dürli manyda ulanylmagy, eserleriň çeperçilik gymmatyny has hem artdyrypdyr, gahrymanlaryň içki dünýäsindäki dürli ýagdaýlary (şatlykly duýgyny, aladany) täsirli beýan etmekde çeperçilik serişdesine öwrülipdir.

Söz ussadyň döredijiliginde bahar paslynyň özboluşly keşbi çeperçilik bilen çekilýär:

Rebig gül üstünde ol perwanalar,
Nowbahar paslynda saba ýel gözlär

Bahar paslynyň gelmeği bilen gülleriň açylyşy, gül üstünde gonan kebelekleriň janly şekili çeperçilik bilen, suratlandyrylyp, bu paslyň suratkeşlik sungatynyň tebigylygyny aýdyňlygy bilen okyjynyň göz önüne getrimegini ussatlyk bilen başaryar. Saba ýeli nusgawy edebiyatymyzda liriki gahrymanyň içki hyýallaryny, umyt-arzuwlaryny ruhy ahwallaryny Haka ýetirmegiň çeperçilik serişdesi bolup hyzmat edip gelipdir. Magtymgulynyň ýokardaky bendini tutuşlygyna göçme manyda kabul etmek mümkin. Şu nukdaýnazardan, okyjy kebelegiň-perwananyň gözellige, Beýik Biribara, ynsana, dünýä ajaýyplygyna aşyk bolan liriki gahrymanyň keşbinde hem suratalndyrylandygyna ynanyp biler.

Söz sungatynyň çeper ussady bahar paslyny göçme manyda hem ulanýar.

Ähli älem gark olmuş harman-harman gül içre,

On ýyl ýörsem ugraşmaz, alnymdan bahar, eý, dost
diýip, ençeme ýyllar garaşsa-da eşretli döwre, ajaýyp zamana ýetip bilmän, arzuw-hyýallaryň deňzinde ýüzýändigine bikarar kalbyny okyja açýar.

Magtymgulynyň çeperçilik gymmaty babatynda ençeme ylmy işler, monografiýa ýazmak mümkin.

Nurnabat Gurbangulyeva, Gozel Allakova
(*Turkmenistan*)

ARTISTIC FUNCTION OF THE FOUR SEASONS IN THE WORKS OF MAGTYMGULY

The literature of the Orient is like a strong tree, and the Turkmen literature is one of its biggest branches blooming with beautiful flower buds of expressive artistic means, turning into magnificent fruits, presented by the masterpieces of literary heritage. The Turkmen writers used the four seasons as artistic means, mainly spring and autumn.

Our poet-thinker Magtymguly Pyragy used similar literary techniques. His writings represent a huge shining diamond on the diadem of the Turkmen literature. Such appreciation is explained by the rich ideologic content of his works, closeness to the people in relation to the subjects discussed, the ability of the poet to enter the soul by force of word, and influence the minds of people. Allegory of nature, used by Magtymguly, even more enriches the artistic value of his poetry, allows distinctly perceiving emotional stress of characters, their joy, anxiety, etc.

Нурнабат Гурбангулыева, Гозель Аллакова
(*Туркменистан*)

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ФУНКЦИЯ ВРЕМЁН ГОДА В ТВОРЧЕСТВЕ МАХТУМКУЛИ

Литература Востока подобна могучему дереву, а туркменская литература – одна из больших её ветвей, на которой цветут прекрасные бутоны из выразительных художественных средств, оборачивающиеся великолепными плодами, представленные шедеврами литературного наследия. В качестве средств художественной выразительности туркменские писатели использовали времена года, чаще весну и зиму.

Подобными литературными приёмами пользовался и поэт-мыслитель Махтумкули Фраги, произведения которого представляют собой сияющий бриллиант в венце туркменской литературы. Такая оценка обусловлена богатым идейным содержанием его творчества, близостью к народу затрагиваемых в нём тем, умением поэта силой слова проникать в душу и воздействовать на умы людей. Аллегория природы, которую использует Махтумкули, ещё сильнее обогащает художественную ценность его поэзии, позволяет явственно ощутить душевные переживания героев, их радость и тревогу.

MAGTYMGULYNYŇ ESERLERINDE SINONIMLER ÇEPER ESERİŇ LABYZLYLYK SERIŞDESİ HÖKMÜNDE (TÜRKMENÇE - ARAPÇA DEĞŞIRME)

Sinonimler (manylary ýakyn sözler) dilde ýöne ýere döremändir. Sinonimler diňe bir diliň öz içki serişdeleri arkaly döredilmän, eýsem stilistik zerurlyk sebäpli beýleki dillerden alynmak arkaly hem emele getirilipdir.

Sinonimleriň wajyp stilistik hyzmaty bolsa pikiri has anyk aýtmagyň serişdesi bolmaktan ybaratdyr. Daş-töweregi gurşap alan hakykat, hadysalar we zatlar, olaryň hereketleri, alamatlary, ýagdaýlary şolaryň özboluşlylygy bilen anyklanylýar, düşünje bolsa zerur manyny aňlatmaga laýyk gelýän söz bilen atlandyrylýar. Hakykat hadysalaryny anyk suratlandyrmaga mümkinçilik berýän sinonimik hatar şeýle döreyär.

Ýazyjy, şahyr öz eserleriniň leksikasynyň üstünde işlän döwri, beýan etjek bolýan pikirine semantik taýdan ýakyn bolan bir topar sözden zerur bolan sözi saýlap alýar. Ýazyjynyň, şahyryň sinonimleriň üstünde işlemegi, onuň beýan edilýäne bolan döredijilik başarnygyny kesgitleýär.

“Diliň labyzlylyk serişdeleri barada aýdylanda, dil birlikleriniň ählisiniň (sesden başlap, sintaksise çenli) labyzlylygy güýçlendirmäge hyzmat edýändigini bellemek zerur”. (S.Nyýazow. Mollanepesiň eserlerinde diliň labyzlylyk serişdeleri. 2010-njy ýylyň 23-nji iýuny)

Akyldar şahyrymyz Magtymguly Pyragy öz şahyrana döredijiliginiň labyzlylyk gymmatyny artdyrmak maksady bilen agzalan serişdeleri, şol sanda sinonimdeş sözleri jaýdar ulanypdyr. Pikiri güýçlendirmekde, nygtamakda bolsa sinonimiň hyzmaty uludyr.

Şahyryň eserlerinde şygrýete emosional-ekspressiw öwüşgün berýän sinonimlere köp duşulýar. Meselem:

Bir käkilik aldyrsa türpe balasyn,
Saýraý-saýraý gözlemeýen bolarmy?
Bir bilbil ýitirse gyzyl lälesin,
Hasratyndan sözlemeýen bolarmy?
أَخْرَفُ هَلْ جَعَلَ ابْتَدَقَ فِ إِذَا
أَمْنَعُ تُثَخِّبْتُ وَأَنْزُحُ كُرْعَتِ
أَخْرَفُ بِي لَدُنَّ عِلَّ ابْتَدَقَ فِ إِذَا
أَمْنَعُ قَرَسَ حُ تُثَخِّبْتُ سَ

Bu mysallardaky bala, balasyn, lälesin sözleri mähirlilik öwüşgünli sözlerdir.

Magtymgulynyň sinonimikasy onuň sinonimleriň semantikasyny erkin we döredijilikli peýdalanandygyna, olaryň many hem frazeologik gatnaşygyny giňelendigine ynandyrylykly subut edýär. Öňden ady bolan zatlar we düşüňjeler hakynda täze düşüňjeler öňe sürülýär. Şahyr köp sözüň öňünden döp bolup gelýän ulanylyş çygryndan çykýar, olaryň stilistik, many hem emosional hilini kämilleşdirýär. Magtymgulynyň döredijiliginde sözüň täsirliligi güýçli we hereketli, dürli sözüň birigişinde, gapma-garşylygynda, öňden ulanylyp gelinýän döpden çykylyşynda zatlara we hadysalara täzeçe çemeleşmäge mejbur edýär.

Sinonimleri emele getirmegiň tärleriniň biri-de, zadyň, hadysanyň, alamatyň atlarynyň göçme manyda berilmegidir ýa-da sözleriň manysynyň üýtgemegidir. Sözleşiň çeperçiligini we labyzlylygyny güýçlendirmek üçin, sözleriň we aňlatmalaryň göçme manyda ulanylmagyna trop diýilýär. Magtymguly Pyragynyň eserlerinde sinonimik hataryň komponenti bolan troplara metaforalar, janlandyrmalar, giperbolalar, litotalar, ewfemizmler, epitetler ýaly troplar degişlidir.

Guncha Gurbannazarova

(Turkmenistan)

SYNONYMS AS EXPRESSIVE MEANS IN THE WORKS OF MAGTYMGULY (CONTRASTIVE ANALYSIS BASED ON THE TRANSLATIONS INTO THE ARABIC LANGUAGE)

Synonyms appear in the language for some reason or other. Synonyms both of the Turkmen and Arabic origin can be found in the poetry of Magtymguly. They are used in the poetic text to express a concrete thought more vividly and to make the poetic lines more emotional and expressive. Some Arabic words broaden the scale of meanings and formed synonymous relations with authentic Turkmen words (for example: 1) ayp-utanch, hapa – shame 2) seda-ses, ovaz – voice, sound, etc.)

Being a great artist in words, Magtymguly skillfully and creatively used synonyms as expressive means. The tropes widely used in the poet's poems can be subdivided into three groups: 1) general; 2) individual; 3) interim.

Metaphors used as synonyms are the most frequently applied devices in the works of Magtymguly. They help to reveal the content of the poems and to attach them a rich range of colours.

Гунча Гурбанназарова
(Туркменистан)

СИНОНИМЫ КАК СРЕДСТВО ВЫРАЗИТЕЛЬНОСТИ РЕЧИ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ МАХТУМКУЛИ (СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ НА МАТЕРИАЛЕ ПЕРЕВОДОВ НА АРАБСКИЙ ЯЗЫК)

В языке синонимы используются в различных целях. В поэзии Махтумкули используются синонимические ряды, в составе которых, наряду с туркменскими словами, присутствуют и слова арабского происхождения. Они функционируют в поэтическом тексте с целью выражения конкретной мысли, для стилистической окраски поэтических строк, для усиления выразительности всего произведения. Некоторые арабские слова, расширяя диапазон своих значений, вступают в синонимические отношения с исконными туркменскими словами (например: 1) айп-утанч, хапа – стыд; 2) седа-сес, оваз и.д.п.-голос - звук).

Махтумкули, как великий мастер слова, искусно и творчески использовал синонимические средства языка. Тропы, широко используемые в произведениях поэта, можно разделить на три группы: 1) общеязыковые; 2) индивидуально – авторские; 3) промежуточные.

Наиболее употребительными в произведениях Махтумкули являются метафоры, выполняющие функции синонимов. Они содействуют яркому раскрытию содержания произведения, приданию богатой палитры красок поэтическим строкам.

Merjen Gurbannazarowa
(Türkmenistan)

ÇAGANYŇ HUKUKLARY BARADAKY HALKARA-HUKUK RESMINAMALARYŇ ÄHMIÝETI

Hormatly Prezidentimiziň parasatly baştutanlygynda türkmen döwleti halkara gatnaşyklary ulgamynyň işjeň gatnaşyjysy bolmak bilen, halkara-hukuk resminamalarynyň binýadyny yzygiderli kämilleşdirýär. Bu ugurda hususan-da, ilkinji nobatda, Birleşen Milletler Guramasy hem-de onuň düzüm birlikleri bilen bir hatarda, beýleki abraýly halkara guramalary bilen işjeň hyzmatdaşlyk ýola goýuldy.

Hormatly Prezidentimiz tarapyndan 2021-nji ýyly “Türkmenistan – parahatçylygyň we ynanyşmagyň Watany” diýip yglan etmek hakyndaky Kararyň

kabul edilmegi, ýurdumyzyň daşary syýasat strategiýasynyň özenini düzýän oňyn bitaraplyk ýörelgesiniň dünýä derejesindäki abraýyny has-da pugtalandyrmakda aýratyn ähmiýete eýedir. Milli Liderimiziň nygtaýşy ýaly, Bitaraplyk – bu biziň bütin dünýäde parahatçylygy ündeýän, halklary bagtyýarlyga çagyran hem-de ynsanperwerligi wagyz edýän, ýörelgelerimizi dünýä ýaýyan taglymatdyr.

Türkmenistan çagalaryň saglygyny we hukuklaryny goramak boýunça degişli möhüm halkara hukuk resminamalary bolan Adam hukuklary hakyndaky Ählumumy hem-de Çagalaryň diri galmagyny, goralmagyny we ösmegini üpjün etmek hakyndaky Bütindünýä Jarnamalaryna, Çaga zähmetini gadagan etmek we onuň iň ýaramaz görnüşlerini ýok etmek boýunça gaýragoýulmasyz çäreler, Çagalaryň serhetüsti ogurlanmagynyň raýat jähtleri hem-de Çaganyň hukuklary hakyndaky Konwensiýalaryna goşuldy. Şu konwensiýalaryň we ylalaşyklaryň esasyny düzýän ýörelgeler milli kanunçylygynda, ýagny Türkmenistanyň raýat, maşgala we zähmet kodekslerinde, “Çaganyň hukuklarynyň döwlet kepillikleri hakynda”, “Raýatlaryň saglygyny goramak hakyndaky”, “Ene süýdi bilen ýmitlendirmegi goramak, wagyz etmek we çaga ýmit önümlerine bolan talaplar hakyndaky”, “Bilim hakyndaky” Türkmenistanyň Kanunlarynda we beýleki kadalaşdyryjy hukuknamalarynda öz beýanyny tapýar.

Çaganyň hukuklary hakyndaky Konwensiýanyň we çaga hukuklary babatda Türkmenistanyň döwlet syýasatynyň maksatlary ýeke-täk bolup, esasan hem çaga zyzyklanmalaryna ileri tutulýan ähmiýet bermekdir, olaryň esasy hukuklaryny, azatlygyny üpjün etmekdir hem-de goramakdyr, doly ösüşi we mynasyp bagtly durmuşy üçin ähli şertleri döretmekdir. Hut şonuň üçin-de, Türkmenistanyň Prezidentiniň özgertmelerini we üýtgetmelerini kanunçylyk taýdan üpjün etmegiň Maksudnamasyna laýyklykda taýýarlanylýan we kabul edilen “Çaganyň hukuklarynyň döwlet kepillikleri hakynda” Türkmenistanyň Kanuny, çagalaryň hukuklarynyň we kanuny bähbitleriniň kepilliklerini belleýär. Bu Kanun adam hukuklary babatda hormatly Prezidentimiziň syýasatynyň esasy ýörelgelerini durmuşa geçirmäge gönükdirilip, çaganyň özbaşdak şahsyýet hökmünde hukuk derejesini kesgitleýär, onuň hukuklarynyň we kanuny bähbitleriniň kepilliklerini belleýär, şeýle hem çaganyň beden hem-de ruhy taýdan ösüşini üpjün etmegi, onuň ynsanlyk aňynyň milli we umumadamzat gymmatlyklary esasynda kemala gelmegini göz önünde tutýar.

Çaganyň bähbitlerini goramakda Türkmenistanyň döwlet syýasaty çaganyň hukuklaryny we kanuny bähbitlerini kanun taýdan üpjün etmegi, çagalaryň hukuklarynyň we kanuny bähbitleriniň kemsidilmegine ýol berilmezligini, hukuklar bozulan halatynda, olary dikeltmegi, çaganyň hukuklaryny we kanuny bähbitlerini üpjün etmek boýunça hem-de eneligi we çagalygy goldamak babatda döwletniň ýörite maksudnamalaryny işläp düzmeği we durmuşa geçirmegi, çagalaryň

durmuş derejesine döwlet – jemgyýeçilik ölçegleriniň bellenilmegini, çagany beden, akyly-paýhas, ruhy we ahlak taýdan terbiýelemäge we ösdürmäge ýardam etmegi, çagalaryň bähbitleri üçin işleri amala aşyýan jemgyýetçilik we beýleki guramalary goldamagy we olar bilen hyzmatdaşlygy, şeýle hem Türkmenistanyň çaganyň hukuklaryny we kanuny bähbitlerini goramak meseleleri boýunça halkara borçlaryny ýerine ýetirmegi göz önünde tutýar.

Merjen Gurbannazarova
(Turkmenistan)

ROLE OF INTERNATIONAL LEGAL INSTRUMENTS ON THE RIGHTS OF THE CHILD

The state policy of Turkmenistan in the field of protecting the child's interests is aimed at ensuring the legal protection of the rights and legitimate interests of the child, preventing violations of the rights and legitimate interests of children, and restoring them in case of rights and legitimate interests violation in the development and self realization of the child, the establishment of state social standards for the well being of children, assistance in the physical, mental, spiritual and moral education and development of the child. Support and cooperation with public and other organizations working in the interests of children ensures the fulfillment of international obligations to protect the rights and legitimate interests of the child.

Мерджен Гурбанназарова
(Туркменистан)

РОЛЬ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫХ ДОКУМЕНТОВ О ПРАВАХ РЕБЕНКА

Государственная политика Туркменистана в области защиты интересов ребенка направлена на обеспечение правовой защиты его прав и законных интересов предотвращение нарушения прав и законных интересов детей, установление государственных социальных стандартов уровня жизни детей, помощь в физическом, умственном, духовном и нравственном воспитании и развитии ребенка, поддержка и сотрудничество с общественными и другими организациями, работающими в интересах детей. В данном контексте рассмотрены вопросы выполнения Туркменистаном взятых на себя международных обязательств по защите прав и законных интересов ребенка.

HYTAÝ DILI SAPAKLARYNDA SANLY BILIM TEHNOLOGIÝALARYNDAN PEÝDALANMAGYŇ ÝOLLARY

Hormatly Prezidentimiziň baştutanlygynda “Türkmenistanda sanly bilim ulgamyny ösdürmek hakynda”, “Türkmenistanda daşary ýurt dillerini okatmagy kämilleşdirmek” boýunça Konsepsiýalaryň kabul edilmegi bilen, okuw ulgamynda täze tehnologiýalary, interaktiw okuw usulyny, okuw tehnologiýalaryny netijeli ulanmak, özüniň oňat netijelerini berýär. Täze tehnologiýalara daýanýan bilimiň maksadyny, mazmunyny anyk kesgitlemeli, täze usullary oýlap tapmaly, onuň üçin okuw serişdelerini döretmeli we guramaçylyk işleri utgaşykly alnyp gidilmeli. Bilimiň maksadyny bilimiň mazmuny, guramaçylygyň görnüşleri, bilim öwretmekligiň usullary, bilim tehnologiýalary bilen utgaşdyrmak bolar.

Hytaý dili sapaklarynda täze tehnologiýalary ulanmak örän ähmiýetlidir. Sanly bilim tehnologiýalaryndan peýdalanmak, hytaý dili mugallymlaryndan maglumat-kommunikasion başarnygynyň bolmagyny talap edýär. Hytaý dili mugallymlarynyň maglumat-kommunikasion tehnologiýalar başarnyklary diýlende, mugallymlaryň alyp barýan okuw-terbiýeçilik işlerinde maglumat-kommunikasion tehnologiýalary peýdalanyp bilmek taýýarlygynda ýüze çykýan şahsy başarnyklaryna düşünilýär. Hytaý dilini öwretmekde ulanylýan maglumat tehnologiýalary okuw işini üstünlikli guramakda we kämilleşdirmekde, okatmaklygyň usullaryny baýlaşdyrmakda, işiň dürli görnüşlerini ulanmakda, sapagy gyzykly we ýatda galyjylykly guramakda, talyplaryň kommunikatiw we maglumat başarnygyny kämilleşdirmekde, giň dünýägaraýyşly kämil ýaşlary terbiýelemekde iň esasy okuw serişdeleriniň biri hasaplanylýar.

Hytaý dili sapaklarynda sanly bilim tehnologiýalary: prezentasiýalar, sesli we sessiz tekstler, elektron tablisalar, testler, audio-wideo ýazgylar, internet çeşmeleri, elektron kitaplar bolup durýar.

Sanly bilim gurlary (SBG) – bu okuwgy guramak, üçin zerur bolan fotosuratlaryň, wideoşekilleriň, wirtual hakykatyň we interaktiw modelleşdirmegiň obýektleriniň, statistiki we dinamiki modelleriň, kartografik materiallaryň, ses ýazgylarynyň, nyşan obýektleriniň we iş grafikasynyň, tekst resminamalarynyň we beýleki okuw materiallarynyň sanly görnüşde berilmegidir. Sanly bilim gurlary – okuw obýektleriniň özara baglanyşyklarynyň jemidir.

Sapagy sanly bilim tehnologiýalary ulanmak arkaly guramak özüniň oňat netijelerini berýär:

– bilimiň mazmunyny baýlaşdyrmaga, hilini ýokarlandyrmaga, okuwyň döwrebap maksadyndan baş çykarmaga, bilim beriji usullary kämilleşdirmäge ýardam edýär;

– mugallym hünär taýdan zygider kämilleşýär we täze usullary döredýär, täze tejribeleri toplayar. Şeýle hem, mugallymyň işini ýeňilleşdirýär;

– talyplaryň sapaga höwes bilen işjeň gatnaşmagyna itergi berýär. Olaryň diňläp düşünmek başarnyklarynyň endige öwürilmegine, hytaý dilinde dürs we dogry gürläp bilmeklerine, mugallymlaryň we talyplaryň döredijilikli işlemegine, dersara baglanyşygynyň saklanylmagyna, zerur bolan maglumatlary amatly usul bilen okuwçylara ýetirmäge, geçilen temalary gaýtalamaga ýardam berýär.

– özara baglanyşykly okuwyň dürli görnüşlerini ulanmaga, uzak aralykdan elektron okuwlary guramaga, goşmaça we üznüksiz bilim almaga, emosional we ýatda galyjy hem-de wirtual sapaklary guramaga, şahsy çemeleşmeleri amala aşyrmaga, talyplaryň özbaşdaklygyny gazanmaga, mugallym bilen talybyň özara gatnaşygyny üýtgetmäge, sapakda talyplar bilen alnyp barylýan gözleg we döredijilik işini ýola goýmaga, talybyň bilimini obýektiv bahalandyrmaga kömek edýär.

Institutymyzda hytaý dili we edebiyaty hünäriniň talyplary bilen sapakda we sapakdan daşary geçirilýän işlerde sanly bilim tehnologiýalaryndan zygider iş alnyp barylýar. Sanly bilim tehnologiýalaryny ulanmak arkaly, hytaý dili we edebiyaty hünäriniň talyplary hytaýça-türkmençe sesli sözlükleri, sesli elektron türkmen ertekileriniň hytaý dilindäki terjimelerini ýazga geçirýärler. Talyplar bilen alnyp barylýan işler, institutymyzyň bilim portalynyň goruny baýlaşdyrmaga ýardam edýär.

Merjen Gurbanazarova
(Turkmenistan)

WAYS OF USING DIGITAL EDUCATIONAL TECHNOLOGIES AT CHINESE LESSONS

The widespread use of digital educational technologies is successfully implemented in the education system of our country. Large-scale measures are taken to create resources for digital education, and methodological aids are prepared to support the digital educational process.

The effectiveness of the digital educational process generally depends on the qualification of the teacher, who can effectively use the digital educational technologies.

Мерджен Гурбаназарова
(Туркменистан)

СПОСОБЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА

В системе образования нашей страны успешно осуществляется повсеместное использование цифровых образовательных технологий. Осуществляются масштабные мероприятия по созданию ресурсов для цифрового обучения, готовятся методические разработки, направленные на обеспечение цифрового образовательного процесса.

Эффективность процесса цифрового обучения в целом зависит от высокого профессионального уровня учителя, умеющего эффективно использовать технологии цифрового обучения. Цифровое обучение предоставляет широкие возможности для организации дистанционного, виртуального, индивидуального обучения.

Aly Gurbanow, Lýudmila Gurbanowa
(Türkmenistan)

DAŞARY ÝURT DILLERINI ÖWRETMEKDE TEHNIKI SERIŞDELERIŇ ÄHMIÝETI

Iňlis dilini öwrenmekde tehniki serişdeler bilen özbaşdak işlemekde, talyplaryň logiki pikirlenmesi ösýär. Olaryň ýerlikli we netijeli ulanylmagynyň okuw işinde uly ähmiýeti bar.

Tehniki serişdeler ozaly bilen, okuwçylaryň gepleşik başarnyklarynyň we endikleriniň ösmegine ýardam edýär. Okuwçylar tehniki serişdeler arkaly daşary ýurt diliniň hakyky nusgasy bilen tanyşýarlar, onuň bilen öz gepleşiklerini deňeşdirip görmäge, ýalňyşlaryny düzetmäge mümkinçilik tapýarlar.

Tehniki serişdeler arkaly döredilýän gepleşik ýagdaýlary okuwçylaryň daşary ýurt dilini öwrenmäge bolan höwesini artdyrýar. Bu ýagdaý bolsa, sapaklaryň has çalt depginde we gyzykly geçirilmegini üpjün edýär. Şeýlelikde her bir okuwçynyň gepleýän we diňleýän wagtynyň mukdary birnäçe esse artýar. Şonuň ýaly okuw materialynyň göwrümini giňeltmäge hem amatly şert döredýär.

Dürli tehniki serişdeleriň yzygiderli ulanylmagy, mugallymyň peýdalanýan usulnamalarynyň we usullarynyň baýlaşmagyna getirýär, onuň işini has-da işjeňleşdirýär we ony işlemäge mejbur edýär.

Usulyýetçileriň belleýşi ýaly, okuwçylaryň özbaşdak işleriniň netijeliligini düýpli ýokarlandyrmakda tehniki serişdeleriň orny aýratyn-da uludyr.

Telewizor, radio, kompýutor multimeđiýa serişdeleri (tagtasy) we beýleki tehniki serişdeler diňe bir körpeleriň we mekdep okuwçylarynyň däl, eýsem dürli ýaşdaky adamlaryň hem daşary ýurt dillerini köpçülikleýin öwrenmeklerine uly ýardam edýär.

Magnitafony, synag maşynlary, lingafon enjamlaryny we kompýuterleri ulanmak bilen, mugallym okuwçylaryň bilimlerini, başarnyklaryny we endiklerini zýygiderli barlap hem-de bahalandyryp bilýär.

Tehniki serişdeler okatmagyň, amaly amaly maksatlary bilen bir hatarda, çagalara terbiýe bermegiň wezipelerini üstünlikli amala aşyrmakda hem uly orun tutýar. Sapaklarda ýgy-ýgydan dili örenilýän ýurtlaryň halk áydymlyry, tanyml adamlaryň çykyşlary, çagyryşlar mehaniki ýazgyda ešitdirilýär. Şeýle gymmatly materiallar okuwçylara daşary ýurt dilini öwretmekde we olary estetiki, ahlak, watançylyk, dostluk-doganlyk duýgularynda terbiýelemekde uly ähmiýete eýe bolýarlar.

Aly Kurbanov, Lyudmila Kurbanova
(*Turkmenistan*)

ROLE OF TECHNICAL AIDS AT THE LESSONS OF FOREIGN LANGUAGES

To learn a foreign language pupils must be engaged in activities which are characteristic of the language; they should hear the language spoken, speak, read, and write it. Classroom practices which are restricted to teacher's presentation of linguistic material (vocabulary, grammar) and the testing of pupils' knowledge cannot provide good learning. The teacher covers "content" but does not instruct pupils. The majority of pupils remain passive, and work only to memorize what the teacher emphasizes.

To achieve effective classroom learning under the conditions of compulsory secondary education, the teacher must use all the accessories available in order to arouse the interest of pupils and retain it throughout the lesson which is possible only if the pupils are actively involved in the very process of classroom learning.

Али Курбанов, Людмила Курбанова
(Туркменистан)

РОЛЬ ТЕХНИЧЕСКИХ СРЕДСТВ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ИЗУЧЕНИЮ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

В настоящее время необходимо использование технических средств на занятиях по изучению иностранных языков. Использование технических средств на занятиях развивает навыки и умения мышления, творческой деятельности студентов.

Технические средства способствуют повышению интересов студентов к изучению иностранных языков. Это дает возможность эффективно, на высоком уровне проводить урок.

При использовании разнообразных технических средств и методов преподаватель повышает свою квалификацию, занятия проводятся более качественно, студенты принимают в них активное участие.

Методисты отмечают, что технические средства способствуют развитию самостоятельной творческой деятельности студентов.

Han-Durdy Gurbanow
(Türkmenistan)

XII-XIV ASYRLARDA TÜRKMENLERDE JEMGYÝETÇILIK GURLUŞY

Orta asyrlaryň dowamynda türkmenleriň jemgyýetçilik gurluşynda uly özgerişler bolup geçipdi. XII–XIV asyrlarda urug-taýpa gurluşy öz ornuny we ähmiýetini saklasa-da, jemgyýetde täze institutlar peýda bolup, täze gatnaşyklaryň ýüze çykmagyna getirýär. Ilaty köp bolan uly şäherler döreýär. Söwda we kerwen ýollar Türkmenistanyň köp şäherlerini we obalaryny birleşdirýär. Beýik Ýüpek ýolunyň ugurlary şäherleriň ösüşine ýardam edipdir. Täze jemgyýetçilik gatnaşyklar berkeýär.

Gadymy döwürden türkmenleriň çarwa taýpalary oturymly ekerançylyk oazislerinde ýaşaýanlar bilen ýakyn gatnaşyk saklapdyrlar. Maldarçylyk, ekerançylyk, hünärmentçilik we söwda ilatyň durmuşynda wajyp orun tutupdyr.

Orta asyrlar ýazuw çeşmelerinde türkmenleriň hojalyk durmuşy barada gapma-garşy gelýän maglumatlar duş gelýär. Olaryň arasynda al-Ýakubi, Ibn Fadlan, al-Masudi, “Hudud al Alem” näbelli ýazaryň, Reşiteddin, Ibn Esir, Plano Karpini we beýlekiler.

XII–XIII asyryň taryhy çeşmelerine görä, Beýik Seljuklar, Anuşteginler-horezmşalar döwletleriniň döremegi bilen, soltanlyk häkimiýetiniň, baý toparlaryň we beýleki gatlaklaryň ýüze çykmagy, jemgyýetçilik gatnaşyklarynda uly özgerişlere getiripdi. Bu döwür urug-tire gatnaşyklar gowşap başlaýar.

X asyryň taryhçylary al Istahri, ar Rawendi Seljuklaryň ägirt uly serişdelere we baýlyklara eýe bolandygyny belläpdirler. Seljuklar solatan tagtynda oturanlarynda, imperiýanyň býurokratik häkimiýetini tertipleşdirip we durnukly işlemegi üçin özgerişler amala aşyrypdyrlar. Otyz ýyllyň dowamynda äpet imperiýa dolandyrmagynyň çylşyrymly we dürli ugurlara bölünen ulgamy hereket edipdir. Anuşteginleriň döwleti hem Beýik Seljuklaryň döwlet gurluşyny we syýasatyny dowam edipdi. Emma horezmşalaryň ägirt uly imperiýasy mongol basybalyjylarynyň hüjümine sezewar bolup, ýeňilmegine getirýär. Horezmşalaryň döwletiniň ýykylmagy bilen, Türkmenistanyň ýerleri Altyn Ordanyň, Hulaguitleriň we Çagataý ulusynyň arasynda bölünip, olaryň golastyna düşüpdir.

XIII asyryň ortalarynda – XIV asyrdä türkmenleriň şäher-obalarynyň weýran bolmagy, harabaçylyk, uly kynçylyklaryň netijesinde urug-taýpa gatnaşyklar güýçlenip, jemgyýete öz täsirini ýetirýär. Plano Karpiniň hemme ýerlerde we hemme zatlarda serdarlaryň höküm sürendigini ýazypdyr. Bu bolsa ýarympatriarhal gatnaşyklaryň berkemegine we urug-taýpa institutlarynyň janlanmagyna sebäp bolupdyr.

Şeýlelik bilen, XII–XIV asyrlarda Türkmenistanyň çäklerinde häkimiýet ulgamynyň we umuman jemgyýetçilik ösüş paradigmasynyň özgermegi sebäpli jemgyýet gurluşynda gatnaşyklaryň düýpgöter üýtgemegine getiripdir.

Han-Durdy Kurbanov
(*Turkmenistan*)

SOCIAL STRUCTURE OF THE TURKMENS IN THE 12TH–14TH CENTURIES

The social structure of the Turkmens in the medieval period underwent significant changes. New institutions began to emerge in society, which lead to the establishment of new relationships. Large cities with large populations emerged. New social relations strengthened. According to historical sources of the 12th-13th centuries, with the emergence of the state of the Great Seljuks and Khorezmshahs of the Anushtegin, visible changes took place in public relations associated with the emergence of the sultan's power, the nobility and other estates. During this period tribal relations begin to weaken. From the mid 13th-14th centuries in the territory of Turkmenistan, due to the destruction of cities and villages, devastation

and huge difficulties, the tribal organization gained a stable influence. Thus, in the 12th-14th centuries, a radical transformation of social relations took place in Turkmenistan, caused by a change in the system of power and the paradigms of social development in general.

Хан-Дурды Курбанов
(Туркменистан)

ОБЩЕСТВЕННЫЙ СТРОЙ У ТУРКМЕН В XII–XIV ВЕКАХ

Общественный строй туркмен в средневековый период перетерпевает значительные изменения. Хотя родо-племенная организация продолжает сохранять свою значимость, тем не менее в обществе начинают возникать новые институты, которые приводят к возникновению новых отношений.

Согласно историческим источникам в период XII–XIII вв. с возникновением государства Великих Сельджуков и хорезмшахов Ануштегинов в общественных отношениях происходят значимые изменения, связанные с возникновением султанской власти, знати и иных сословий. В этот период родо-племенные отношения начинают ослабевать.

Таким образом, в течение XII–XIV вв. на территории Туркменистана происходила коренная трансформация общественных отношений, вызванная изменением системы власти и сменой парадигм общественного развития в целом.

Aýgöl Gurbanowa
(Türkmenistan)

MAGTYMGULYNYŇ DÖREDIJILIGINDE AHLAK GÖZELLIGINIŇ BEÝANY

Magtymguly Pyragynyň dünýäsiniň, döredijiliginiň ummülmez ummana deňelmeği ýöne ýerden däldir. Magtymguly Pyragy bu gün Hormatly Prezidentimiziň tagallasy bilen diňe bir türkmeniň milli şahyry däl, eýsem bütin türki dünýäniň şahyry, hatda umumadamzat şahyry, dünýä halklarynyň kalbyna aralaşýan beýik akyldar hökmünde orta çykýar.

Magtymgulynyň pelsepewi, pedagogik garaýyşlary, türkmen durmuşy hakyndaky pikirleri beýik şahyryň dünýäniň ruhy we medeni hazynasyna goşan ägirt uly goşandyny görkezýär. Şahyr üçin adam gadryny bilýän bilen gatnaşyk etmek, söz

manysyny aňlaýan bilen söhbetdeş bolmak, lezzeti hem gözeldir diýip belleýär. Şahyr adam dünýäsini gözelleşdirmek üçin onuň gözəl taraplaryna ýüzlenýär. Dünýäni gözelleşdirmek üçin zehiniň, akylyň gerekdigini nygtaýar.

Magtymgulynyň “Sözläbilsen ýagşy sözle, halk ýamanyň bizarydyr” diýen setirleri döwrebaý pikiri orta atýar. Sözüň, onda-da çeper sözüň dogruçyl bolmalýdygy hakyndaky ylmy garaýşy şahyrana dil bilen beýan edýär. Şahyr şu setirlerinde ýagşylyk-ýamanlyk, haýyr-şer, günä-sogap, mertlik-namartlyk, sahylyk-gysgançlyk, bahyllyk-tekepbirlik ýaly adam häsiýetleri hakda gürrüň edýär. Akyldaryň pikirçe, ynsan häsiýetleri adamynyň hem onuň sözünüň gadryny bilmekden başlanýar diýip belleýär. Dünýäni gözelleşdirmek üçin zehiniň akylyň gerekdigini nygtaýar. Magtymgulynyň ýaragy-çeper sözüdir. Çeper sözüniň üsti bilen biziň aňymyzda gözelligi dünýäsini açýar.

Magtymgulynyň çeper sözüniň mundan üç asyra golaý oň aýdylandygyna garamazdan, şu gün – ýurdumyzyň Bagtyýarlyk döwründe hem adam sypatlaryny kesgitleýji ölçeg daşy bolup hyzmat edýär.

Magtymguly dünýä hakda, döwür hakda, durmuş hakda öwrediji, akyl beriji pikirleri aýdyp bilen şahyrdyr. Şahyr durmuşa we dünýä synçy göz bilen nazar aýlapdyr. Şahyryň setirleri dünýä hakda, durmuş hakda, adam hakda ýazylan galyň-galyň kitaplarynyň manysyny özünde jemleýär. Magtymgulynyň sözi XVIII asyryň tümlüginde ýaryp, şu günki Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwrüniň sesine täzeçe owaz berýär. Beýik şahyryň sözleri çeperçilik dünýämize öz röwşen nuryny çayýar. Magtymgulynyň eserleri döwür dolandygyça, barha görk alýar. Onuň goşgulary hiç wagt könelmeýär.

Aygul Gurbanova
(*Turkmenistan*)

DESCRIPTION OF A MORAL BEAUTY IN CREATIVE WORK OF MAGTYMGULY

Thanks to the efforts of our Esteemed President today Magtymguly Pyragy is not only the Turkmen national poet, but he also recognizde asa poet of the whole Turkic world, actually, a poet of all mankind, acting as a mediator and the great sophist, unifying the destinies of the peoples of the world.

The spread of the thinker’s creative heritage and philosophic ideas throughout the world testifies to the great significance thereof in spiritual and moral life of mankind, considerable contribution of the poet to the world cultural treasury.

Айгуль Гурбанова
(Туркменистан)

ОПИСАНИЕ НРАВСТВЕННОЙ КРАСОТЫ В ТВОРЧЕСТВЕ МАХТУМКУЛИ

Благодаря усилиям Уважаемого Президента Туркменистана Махтумкули Фраги воспринимается не только как туркменский национальный поэт, но и поэт тюркского мира, всего человечества, творчество которого объединяет судьбы народов мира.

Распространение в мире творческого наследия мыслителя, его философский идей свидетельствуют о колоссальном значении их в духовно-нравственной жизни человечества, огромном вкладе великого поэта в культурную сокровищницу мира.

Jamilýa Gurbanowa
(Türkmenistan)

TÜRKMEN HALK SAZLARYNDA ŽANR KLASSIFIKASIÝASY

Sungatyň gelip çykyşy, adamlaryň durmuşy bilen baglydyr. Türkmen saz folklorynyň kemala gelmegi halkyň taryhyndan hem-de onuň etnogenezinden ugur alýar. Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe geçmiş mirasymyzy, milli gymmatlyklarymyzy, medeniýetimizi we sungatymyzy öwrenmek, kämilleşdirmek, onuň gadyr-gymmatyny dünýä ýaýmak meselelerine aýratyn ähmiýet berilýär.

Türkmen topragyň gadymy medeni gatlaklaryndan agtarylyp tapylýan arheologik tapyndylaryň arasynda saz sungatyna, onuň gadymylygyna dahyly bolan käbir daş şekilleriň (jürlewükleriň, kirişli gural görnüşleriniň, eli saz guraly sazandanyň heýkeljikleriniň) ýüze çykarylması, biziň üçin has-da ähmiýetlidir. Türkmen halky özüne mahsus bolan iň gymmatly däplerini saýlap, olary asyrlaryň dowamynda gorap saklapdyr. *Türkmen medeniýetiniň müňýyllyklardan gözbaş alyp gaýdýan gadymy дәp-dessurlary*, folklor *aydymlary* hem-de bagşyçylyk sungatynyň ajaýyp nusgalary *häzirki wagta çenli* giňden ulanylýar. Ýurt baştutanymyz öz çykyşlarynda halkymyzyň ummasyz baý mirasyny gorap saklamaklyk we giňden ýaýmaklyk barada aýdyp, onuň Türkmenistanyň döwlet syýasatynyň ileri tutulýan ugry bolup durýandygyny öwran-öwran belläp geçýär.

Folklor žanrlary admlaryň дәp-dessurlary bilen baglanyşykly bolup, belli bir amaly wezipeleri özüne siňdirýär. Türkmen halkynyň aýdym-saz folkloru

däp-dessur we durmuşy žanrlara bölünýär. Olardan birinji topara ählihalk baýramçylyklaryna ýa-da maşgaladyr nesil däplerine bagyşlanan aýdymlar hem-de däp-dessur heňleri girýär. Urp-adat, däp-dessur bilen berk baglanyşykly bolan bu žanrlar diňe degişli pursatlarda, niýetlenen ýagdaýlarda ýerine ýetirilýär. Saz folklorynyň ikinji toparyna höwesjeň aýdymçylar tarapyndan gündelik durmuşda aýdylýan aýdymlar girýärler. Olar heňi we häsiýeti boýunça däp-dessur aýdymlara ýakyndyr. Ýöne olar birinji topardaky ýaly belli bir ýagdaýa, hadysa niýetlenmän, islendik wagtda ýerine ýetirilýär.

Folkloryň “Küştdepdi” ýaly käbir gadymy görnüşleri döwrüň özgerişlerini başyndan geçirip, häzirki wagtda täzedən, göwün açyjy, şuwelenli “aýak oýunlary” ýaly görnüşlerde ýaşap gelýärler. Ýagş dileýän arzuwlar bilen bagly “Çemçe gelin”, “Süýt gazan” ýaly başga bir žanrlar bolsa, ulanyşdan doly galypdyr, biziň günlerimizde olary diňe folklor toparlarynyň çykyşlarynda görmek bolýar. Saz folklorynyň hüwdüler, läleler, gyz oýunlary ýaly käbir görnüşleri kem-käsleýin özgeren-de bolsa, özleriniň başlangyç görnüşinde biziň günlerimize gelip ýetipdir.

Türkmenistanda dilden-dile geçýän professional sungatyň döredijileri we görterijileri hökmünde bagşylar çykyş edýär. Ýerine ýetirýän žanrlaryna laýyklykda, bagşylar sazanda, aýdymçy we dessançy ýaly görnüşlere bölünýär. Her ugur öz repertuary we ýerine ýetirijilik aýratynlyklary bilen tapawutlanýar. Halk döredijiliginiň beýleki žanrlaryndan tapawutlylykda, bagşylaryň sungaty durmuş däpleri bilen baglanyşykly däldir. Bagşylaryň adamlara lezzet berýän aýdymlary islendik mazmunda we islendik wagtda ýaňlanyp bilýär. Olaryň sungaty maşgala toýlarynda we halk baýramçylyklarynda ýerine ýetirilýär.

JamilyaGurbanova
(*Turkmenistan*)

CLASSIFICATION OF GENRES OF TURKMEN FOLK MUSIC

The Turkmen folk music is characterized by two directions: folklore and professional music of oral tradition. The formation of musical folklore is caused by the people's ethno genesis. National and professional musicians of the Turkmens are bakhshi and sazanda – singers and performers at national instruments. The art of national performers developed in style and content demands great professional skills. For this reason the art of Turkmen bakhshi is defined as professional music of oral tradition. In Turkmen folklore there are many proverbs associated with image of bakhshi. The notion bakhshi combines the singer (tirmechi), the instrumentalist (sazanda) and the epic storyteller (dessan teller). Each direction characterizes its repertoire, a certain arsenal of performing possibilities.

Джамиля Курбанова
(Туркменистан)

КЛАССИФИКАЦИЯ ЖАНРОВ ТУРКМЕНСКОЙ НАРОДНОЙ МУЗЫКИ

Любое искусство тысячью нитями связано с нашей жизнью, являясь ее неотъемлемой частью. Туркменскую народную музыку характеризуют два направления: фольклор и профессиональная музыка устной традиции. Формирование музыкального фольклора неразрывно переплетается с историей и этническим происхождением народа. Народно-профессиональными музыкантами у туркмен являются бахши и сазанда – певцы и исполнители на народных инструментах. Развитое по форме и содержанию искусство народных исполнителей требует высокого профессионального мастерства. Именно поэтому дошедшее до нас устным путем и активно функционирующее сегодня искусство туркменских бахши определяется как профессиональная музыка устной традиции. В туркменском фольклоре есть много пословиц, связанных с образом бахши. Понятие бахши сочетает в себе певца (тирмечи), инструменталиста (сазанда) и эпического сказителя (дессанчы). Каждое направление характеризует свой репертуар, определенный арсенал исполнительских возможностей.

Gurbangül Guzuçyýewa
(Türkmenistan)

ORTA ASYR EDEBIÝATYNYDA ŞYGRYŇ ELIPNAMA GÖRNÜŞLERI

(Mähri Hatynyň şygrylarynyň mysalynda)

Elipnama görnüşinde şygyr ýazmak däbi orta asyr edebiýatynda ýörgünli bolupdyr. Bu usulda şygyr ýazan şahyrlaryň sany bir ýa iki däl. Elipnama usulynda Nesimi, Ahmet Burhaneddin, Fuzuly, Nowaýy, Babyr, Hataýy, Sopy Allaýar we başgalar eňçeme çeper şygrylar döredipdirler. Bu görnüşde XVIII-XIX asyr nusgawy edebiýatynyň wekilleri hem birnäçe şygrylar döredipdirler (Magtymguly, Mätäji, Kemine we ş. m.).

Köki arap elipbiýinden gaýdan osmanly elipbiý tertibinde ýazylan harp şygrylaryna elipnama diýlipdir. Elipnama usulynda ýazylan şygrylaryň sekiz görnüşi bar. Oňa taryhlar, palnamalar, jifmetnler, akrostijler, şahynamalar, gözelleşdirmeler,

baş-aýak, we harp şygyrlary we elipnamalar degişlidir. Mähri Hatynyň diwanyn-da elipnamalaryň ýokarky görnüşleriniň ikisine duş gelmek bolýar. Onuň birinjisi harp şygyrlary we elipnamalarydyr (“Eý, kamaty mowzun-u, eýa, hup nigar, Bitmedi kaddyňa meňzär dagy bir serwi, çynar. Bu gün gülşen husnuňda, goý, efgan edeliň, Ýaraşar sahy çemende ki ede perýat hezar” we ş.m. Şygyrda tutuş arap elipbiýiniň harp yzgiderlilik doly saklanypdyr). Şahyryň bu usulda ýazan şygyr mazmuny boýunça söýgä degişli bolup, onda kad – serwä, çynara, dik we uzynlygyny – elibe, agyz (dodak) – mime, gamza – oka, ot – ataşa, nara we şuňa meňzeş gaty köp däpleşen meňzermeler we deňeşdirmeler ulanylypdyr.

Mähri Hatyn elipnamanyň akrostiji usuly boýunça hem şygyr ýazyypdyr. Onda her beýdiň birinji setirindäki baş harplary dikligine okanyňda bir adam ady emele geiýär. Mysal üçin: “Sen ruhy-rowan, eý, jany-dil merduma jan anjak, Güli-ruhларыňň şowky gün kibi aýan anjak. Läleýi-haddyňy bilbil gülşende görüp idi, Älemde güli-ter çoh bu gunça dahan anjak we ş.m.) Bu şygyr doly okalanda, ondaky her berýdiň baş harplary “Süleýman” diýen ady emele getirýär. Elipnamalar türk alymlary Amyl Çelebiogly, Fikret Türkmen we Namyk Açykgöz tarapyndan ýörite öwrenilipdir. 1979-njy ýylda “Üçünji türkolog kongresinde” Ämil Çelebiogly elipnamalar barada ýörite çykyş edip, elipnamalardaky käbir harplaryň simwoliki manysy barada gyzykly maglumatlar beripdir.

Umuman, çeper edebiyatda in esasy zat çeperçilik serişdelerini ýerbe-ýer ulanmak bolup durýar. Sebäbi şahyr ony hakykatda görüp, özleşdiren predmetini öz fantaziýasyndan geçirip, olara täzeden jan berip sypatlandyrandan soň, ol hakykatdaky predmetiň hut özi däl-de, şoňa meňzeş predmet bolup ýüze çykýar. Mähriň şahyrana dünýäsindäki çeperçilik serişdeleri uç-gyraksyz umman ýalydyr. Onuň egsilmez many hazynasy bardyr. Ol many hazynanyň düýbi çuň hemde giňdir. Şahyryň many-mazmuna baý bolan şygyrlary döwrebaplygy, täze mana eýeligi, çeperçilik serişdeleriniň bolsa gözüni gamaşdyryjy ýüz-müň öwüşgini bilen lowurdap elýetmez gymmatlyga öwrülýär.

Gurbangul Guzuchyyeva
(*Turkmenistan*)

ESOTERIC VIEW OF A POETIC WORK IN MEDIEVAL LITERATURE ON THE EXAMPLE OF THE WORK BY MYAKHRI KHATYN

The creation of specific poetic works, in which certain, as a rule, the initial or final letters of the lines form either a word, phrase or name, often a dedication, was quite widespread in medieval literature.

Using such an artistic technique, famous masters of the poetic word such as Nesimi, Fizuli, Babur, Khatai, Sopy Allayar and many others, created wonderful works.

This type of poetic works was not alien to the representatives of the Turkmen classical literature of the 18th–19th centuries, including Magtymguly, Mataji, Kemine, etc.

A remarkable master of creating acrostics was Myahri Khatyn, who used a wide range of artistic means in her poems with great skill, allowing her to convey deep philosophical thoughts and a rich palette of spiritual experiences using symbols that became the initial letters of the lines of her poetic products.

Гурбангуль Гузучиева
(Туркменистан)

ЭЗОТЕРИЧЕСКИЙ ВИД ПОЭТИЧЕСКОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ В СРЕДНЕВЕКОВОЙ ЛИТЕРАТУРЕ (на примере творчества Мяхри Хатын)

Создание своеобразных стихотворных произведений, в которых определенные, как правило, начальные или конечные буквы строк образуют либо слово, фразу или имя, нередко служащих посвящением, было достаточно широко распространено в средневековой литературе.

Используя подобную художественную форму создавали прекрасные произведения такие известные мастера поэтического слова как Несими, Физули, Бабур, Хатаи, Сопы Аллаяра и многие другие.

Данный вид поэтических произведений был не чужд представителям туркменской классической литературы XVIII–XIX веков – Махтумкули, Мятаджи, Кемине и др.

Замечательным мастером создания акростихов была Мяхри Хатын, которая в своих стихотворениях с большим искусством использовала широкий спектр художественных средств, позволявших посредством символов, которыми становились начальные буквы строк её поэтических творений, передать глубокие философские мысли и богатейшую палитру духовных переживаний, вдохновлявших поэтессу.

NUSGAWY EDEBIÝATDA KÄMIL ŞAHSYÝET MESELESİ (Ýunus Emrâniň döredijiliginiň mysalynda)

Kämil ynsan, kamil şahsyýet, kämillik baradaky garaýyşlar edebiýatyň hemişelik mowzogy bolmak bilen, ol nusgawy edebiýatda hem ideýa-çeperçilik taýdan düýpli işlenipdir. Gündogar edebiýatynyň, şol sanda türkmen nusgawy edebiýatynyň beýik akyldarlary Sagdy, Hafez, Hoja Ahmet Ýasawy, Mahmyt Zamahşary, Abusagyt Abulhaýyr, Jeleleddin Rummy, Ýunus Emre, Ymameddin Nesimi, Garajaoglan, Muhammet Fizuly, Baýram han, Nurmuhammed Andalyp, Döwletmämmed Azady, Magtymguly Pyragy we beýleki söz ussatlary özleriniň döredijiliginde kämil ynsan, kämillik baradaky edebiýat garaýyşlary many-mazmun, çeperçilik taýdan baýlaşdyrypdyrlar hem-de ösdüripdirler. Şeýlelikde, kämil ynsan baradaky şahyrana pikirler nusgawy edebiýatyň içinden eriş-argaç bolup geçipdir.

“Türkmen gojasy“ diýip at alan beýik akyldar Ýunus Emre (1238–1320) özüniň ajaýyp eserleri bilen Gündogar edebiýatynyň, şol sanda türkmen nusgawy edebiýatyň ösmegine, many-mazmun, ideýa-tematika, çeperçilik taýdan baýlaşmagyna uly goşant goşupdyr. Şahyryň döredijiligi köpgyraňly häsiýete eýe bolup, onda dünýäniň gurluşy, adamzadyň durmuşdaky orny, päk söýgi, ynsanperwerlik, ynsan durmuşynyň şamçyragy bolan ylym-bilimi düýpli öwrenmek, halal ýaşamak, ýaramaz gylyk-häsiýetlerden özüni gorap saklamak, sahylyk, jomartlyk, goldawa mätäç adamlara hemaýat etmek ýaly parasatly pikirler sada hem halka düşnükli dilde beýan edilýär.

Ýunus Emre ylym-bilim öwrenmegiň ähmiýetini nygtap, ylym ilki bilen her bir ynsanyň özüne, durmuşdaky ornuna akyl ýetirmäge ýardam edýändigini baradaky pikiri öňe sürýär. “Özüni bilen weli” diýen türkmen nakylynyň many-mazmunyndan gelip çykýan pikiri şahyrana dilde beýan edýär. Şahyr bu garaýyşlaryny:

Ylym ylym bilmekdir, ylym kendiň bilmekdir,

Sen kendiňi bilmeleş, ýa niçe okamakdyr?

– diýen setirleriň üsti bilen okamaklygyň, öwrenmekligiň düýp manysynyň haýkata, durmuşda öz ornuna göz ýetirmekdedigini, eger-de ýagşy-ýamany seljerip, il-güne bähbitli işleri edip bilmeleş, köp zatlary okanyň, wagtyňy köp okamaklyga sarp edeniň haýrynyň ýokdugyny nygtaýar. Ol bu şygrynyň ahyrynda:

Ýunus Emre, bir hoja, gerekse bar müň haçja,

Hemmesinden eýije bir köňüle girmekdir (Ýunus Emre “Diwan“, A., 2004)

– diýip, öwrenen ylym-bilimiňe amal edip, adamlara ruhy goldaw-hemaýat bermegiň has haýyrladygyny nygtaýar. Ýunus Emre öz şygrylarynda pespälligi, adamkärçiligi, ynsanperwerligi ündemek bilen, hernäçe sowatly, ylymly-bilimli

bolsaň hem özüňi ulumsy tutmazlygy wesýet edýär. Ol durmuşyň islendik meselelerini düýpli öwrenmegi, il-güne hakykatyň, bagtyýarlygyň, agzybirligiň, abadan durmuşyň ýoluny salgy bermegi, päk göwünli, halal, sada adamlara eliňden gelen goldawy bermegi, ylymly-bilimli adamlara sarpa goýmagy, olaryň mertebesini belent tutmagy ündeýär. Adamlaryň diňe bir daşky hereketinde, edim-gylymlarynda pespällik bolman, eýsem ruhy dünýäsiniň-de päk bolmalydygyna, göriplikden, bahyllykdan, husytlykdan, gaharjaňlykdan kalbyny arassa saklamalydygyna ünsi çekýär. Ýunus Emre kämil ynsan meselesine ýüzlenip, ynsana mahsus häsiýetler, onuň mertebesini belende göterýän ajaýyp sypatlar, şonuň ýaly-da onuň özüne hem-de töweregindäkilere, il-gününe zyýan, betbagtlyk getirjek ýaramaz endikler, gylyklar hakda parasatly pikirleri beýan edýär. Akyldar şahyr bu temadan “Risalatun-nushyýa” (“Nesihatlar kitaby”) atly ajaýyp poemasyňy ýazýar. Bu eser girişden, “Akylyň tarypy hakynda”, “Ruh bilen akylyň hekaýasy we olar bilen bagly ahwallar”, “Kanagat dessany”, “Gazap dessany”, “Gysgançlyk we husytlyk dessany”, “Akyly dessany” atly bölümlerden ybarat bolup, onda durmuş we ynsan bilen baglanyşykly meseleler düýpli hem giňişleýin beýan edilýär.

Ýunus Emre “Risalatun – nushyýa” (“Nesihatlar kitaby”) atly ajaýyp eserini ynsanlara hakykat ýoluny açyp bermek, olary nadanlyk tümlüginde halas etmek maksady bilen ýazandygyny, bu eserini ýazmak üçin irginsiz zähmetini, yhlasyny, ukyp-başarnygyny bagyş edendigini aýdýar. Ähli adamlara kämillik, bagtyýarlyk, adalat, ynsap, hakykat ýoluny salgy berýän, halkylygy, milliligi bilen tapawutlanýan bu ajaýyp eseriň döredilen wagtyndan bäri ençeme ýüzýylyklar geçse-de özüniň gymmatyny ýitirmän, ähli halklaryň durmuş ýoluna hiç wagt öçmejek ýagtylyk nuruny saçyp gelyändigini guwandyrýjy hakykatdyr.

Hydyrguly Klychkhanov
(Turkmenistan)

PROBLEM OF PERFECT PERSONALITY IN CLASSICAL LITERATURE (on the example of the work of Yunus Emre)

Being an eternal theme of literature, the views of a perfect person were considered from an ideological and artistic point of view in classical literature. The great artists in word of Eastern literature, including Turkmen classical literature, enriched and developed their literary judgments about a perfect person.

Great thinker Yunus Emre (1238–1320) made a great contribution to the development of oriental literature, including Turkmen classical literature, with his wonderful works. The poet, emphasizing the importance of studying science and

education, talks about the importance of science for every person, its role in helping to understand one's purpose in life. In his poems, he calls for humanity. Yunus Emre instructed to deeply study any phenomena of life, to guide people on the true path of justice, prosperity, unity, and happy life, to support sincere, honest, simple people, to respect and highly honor the dignity of educated people.

Хыдыргулы Клычханов
(*Туркменистан*)

ПРОБЛЕМА СОВЕРШЕННОЙ ЛИЧНОСТИ В КЛАССИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ (на примере творчества Юнуса Эмре)

Являясь вечной темой литературы, воззрения о совершенном человеке, совершенной личности, были рассмотрены с идейно-художественной точки зрения в классической литературе. Великие мастера слова восточной литературы, в том числе туркменской классической литературы в своем творчестве обогатили и развили свои литературные суждения о совершенном человеке, о совершенной личности.

Великий мыслитель Юнус Эмре (1238–1320) своими прекрасными произведениями внес большой вклад в развитие восточной литературы, в том числе туркменской классической литературы. Поэт, подчеркивая значение изучения науки и образования, говорит о необходимости науки для каждого человека, ее роли, способствующей понимать свое предназначение в жизни. Он в своих стихотворениях призывает к человечности, гуманности. Юнус Эмре наставлял глубоко изучать любые явления жизни, направляя людей на истинный путь справедливости, благополучия, единства, счастливой жизни, призывал поддерживать чистосердечных, честных, простых людей, уважать и высоко чтить достоинство образованных людей.

Azat Gylyjow
(*Türkmenistan*)

KEÝMIR KÖR HAKYNDAKY ROWAÝATLARYŇ IDEÝA-ÇEPERÇILIK AÝRATYNLYKLARY

Rowaýatlar taryhy geçmişimizi yzarlaýan, halkymyzyň ýiti zehinini, ussatlygyny görkezýän, çeperçilik tarapdan tapawutlanýan žanr hasaplanylýar. Onuň gönüden-göni anyk mysalyny hormatly Prezidentimiziň “Älem içre at gezer”,

“Döwlet guşy”, “Mertler Watany beýgeldýär”, “Mert ýigitler gaýrat üçin dogulýar”, “Türkmenistan – Beýik Ýüpek ýolunyň ýüregi”, “Enä tagzym – mukaddeslige tagzym”, “Türkmeniň döwletlilik ýörelgesi” atly eserlerinde aýdyň görmek bolýar. Eserlerdäki Keýmir kör hakyndaky rowaýatlaryň bolup geçýän ýerleriniň beýan edilişi, ynandyryjy çeperçilik serişdeleriniň ýerlikli ulanyş derejesi bilen özüne çekýär.

Halk arasynda Keýmir kör hakynda gyzykly rowaýatlar köp. Rowaýatlarda Keýmiriň öz halkyna berlendigi, onuň duşmanlar bilen gaýduwsyz göreşendigi, halkymyzyň özbaşdaklygy, azatlygy ugrunda jan çekendigi barada gyzykly pikirler ýöredilýär. Rowaýatlardan mälim bolşuna görä, Keýmir kör pähimli, dilewar, namysjaň adam bolupdyr. Halk arasynda ulanylýan “Hatapgalasy”, “Çagarygy gysyk hem bolsa, tüssesi dogry çykýandyr” ýaly aňlatmalaryň ýüze çykyşy, rowaýatlar bilen baglanyşdyrylýar.

Rowaýatlaryň durmuş hakykaty bilen gatnaşygy, olaryň taryha ýakynlygy uludyr. Rowaýatlaryň Keýmir kör hakyndaky böleginde, XVIII asyrdan türkmenleriň arasynda ösüp ýetişen batyr, dana, ugurtapyjy Keýmir körüň il-ýurdyny goramakda dilewarlyk, akyl-paýhas bilen özüni tanadyşy, halkyň, watançy ýigitleriň önünde uly abraýa eýe bolşy, onuň halk tarapyndan döredilen keşbi örän gyzyklydyr. Halk arasynda aýdylýan rowaýatlaryň käbiri Keýmir körüň ady bilenem berilýär we wakalar onuň ady bilen baglanyşdyrylýar.

Rowaýatlarda halkymyzyň durmuşynda möhüm orny eýelän mert ýigitleriň terbiýe mekdebi aýdyň duýulýar. Olarda halkymyzyň köp asyrlaryň dowamynynda emele gelen nesil terbiýesi boýunça baş ýörelgeleriň, döpleriň yzлары aýdyň görünýär. Halkymyzyň başdan geçiren agyr günlerinde şol terbiýe mekdebinde terbiýelenen mert ýigitler Watan goragynda durupdyrlar. Keýmir körüň özi hem şeýle mekdebiň mert ata-babalarymyzyň terbiýesini alyp ýetişen mert, edermen serkerdeleriň biri hökmünde orta çykýar.

Keýmir kör hakyndaky rowaýatlaryň ideýa-çeperçilik aýratynlyklary A. Durdyýewiň “Keýmir kör” romanında we “Keýmir kör” atly powestlerinde öz beýanyny tapýar. Eserleriň süňnünde gahrymanlaryň diliniň çeperleşdirilip berilmegi, baş gahrymanyň häsiýetini açmakda, öňe sürülýän esasy pikiri beýan etmekde uly ähmiýete eýe bolup, olarda akyl-paýhasly, il-halkyň arasynda ady “keramata” öwürülen, dilewar, ugurtapyjy Keýmir körüň atly dana keşbiniň döredilmegi, awtoryň ussatlygyny ýüze çykarýar. Ýazyjy A. Durdyýewiň eserlerinde iki “dostuň”, iki garşydaşyň ruhlaryny gürleşdirip, olaryň hersiniň içki oýlaryny açyp görkezmek bilen, bir tarapdan, uly şalyga barýan Nedirgulynyň arzuw-hyýalynyň, maksadynyň, gylyk-häsiýetiniň köki-damaryny açsa, ikinjiden, Keýmir körüň ýedi-ölçäp, bir kesip, döwletli maslahatlary bilen onuň dana akyldarlygyndan habar berilýär we şol pursatlary çeperçilik serişdeleriň üsti bilen ussatlarça beýan edýär.

Keýmir kör halkymyzyň söýgüsini gazanan, halkyň gahryman ogludyr. Türkmen edebiýatynda onuň bilen baglanyşykly dörän eserleriň, gymmatly maglumatlary özünde jemleýän Keýmir kör hakyndaky rowaýatlaryň çeperçilik aýratynlyklarynyň hyzmaty uludyr.

Azat Gylyjov
(Turkmenistan)

IDEOLOGICAL AND ARTISTIC FEATURES OF LEGENDS ABOUT KEIMIR KYOR

Legend is a kind of folklore genre that reveals the mastery of folk literature in the historical events' narration. The legends about Keimir Kyor, which are cited in his works by the Esteemed President, are notable for the expressive artistic and the truthful description of the events. There are many legends among the people about the legendary leader of the Turkmens, which tell about his amazing leadership qualities, fearlessness in the fight against the enemy for the free and peaceful life of his people. According to the legends, Keimir Kyor was blind, distinguished by wisdom, eloquence and pride.

In the works of A.Durdyev as part of the presented dialogue between the protagonist and the antagonist, the author conveys dramatic contrast through artistic means. So, Nadir is presented as a person thirsting for power, and Keimir acts according to the saying “measure seven times, cut once”, which shows the depth of his wisdom. Keimir Kyor is a valiant and beloved son of his people. Legends about Keimir Kyor and the works written on their basis have enriched the Turkmen literature and language with expressive elements.

Азат Гылыджов
(Туркменистан)

ИДЕЙНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЛЕГЕНД О КЕЙМИР КЁРЕ

Легенда – разновидность фольклорного жанра, которая раскрывает мастерство народной словесности в повествовании исторических событий. Легенды о Кеймир Кёре, которые приводятся в произведениях уважаемого Президента, отличаются выразительностью художественных средств и правдивостью описываемых событий. Много легенд бытует среди народа о легендарном вожде туркмен, в которых рассказывается о его удивительных

предводительских качествах, бесстрашии в борьбе против врага и во имя свободной и мирной жизни своего народа.

В произведениях А.Дурдыева присутствует диалог протагониста и антагониста, характер которых автор сумел выразительно изобразить и передать резкий контраст посредством художественных средств. Так, Надир шах представлен как человек, жаждущий власти, а Кеймир – действует согласно поговорке “семь раз отмерь, один раз отрежь”, что показывает его мудрость. Кеймир Кёр – доблестный и любимый сын своего народа. Легенды о Кеймир Кёре и произведения, написанные на их основе, обогатили туркменскую литературу и язык выразительными элементами.

Ata Gylyjow
(*Türkmenistan*)

REŇK ATLARY BILEN BAGLANÝŞYKLY ANTROPONIMLER

Türkmen halkynyň ýaşayyş şertlerinden, tebigy aýratynlyklaryndan, olaryň meşgul bolan kesp-kärlerinden we dini garaýşyndan ugur alnyp, türkmen antroponimiýasy leksika-semantik toparlara bölünip, sebitleýin esasyda içgin öwrenilmelidir. Baý materiallara eýe bolan we dürli aýratynlyklary özünde jemleýän sebit antroponimiýasy, biziň çykyşymyza aşakdaky ýaly semantik toparlara bölünip beýan ediler. Mysal üçin: reňk atlaryndan hasyl bolan antroponimler. Reňk atlaryndan hasyl bolan atlar türki halklaryň toponimiýasy, etnonimiýasy bilen birlikde antroponimiýasyna hem giňden ýaýrandyr.

Türkmenistanyň dürli sebitleri boýunça toplanan materiallarda, esasan, şu aşakdaky reňk atlaryndan hasyl bolan antroponimler duş geldi. Mysal üçin: *ak* sözi erkek adam atlarynda *Agöýli*, *Akmyrat*, *Akmämmet*, *Akgurban* esasan, akýagyzylygy aňladýar. Aýal-gyzlaryň goşma atlarynda bolsa *ak* sözi reňk manysyndan daşary, esasan, arassa, päkize ýaly manylary hem aňladýar: *Agene*, *Akjagül*, *Akbibi*, *Akbäbek*, *Akgözel* we ş.m. Umuman, *ak* sözi adam ady hökmünde “ilkinji çaga” diýen manyda-da gelýär. *Gara* sözi türkmen edebi dilinde köpmanyly söz bolup, ol *gara ýel*, *gara ýer*, *gara güýç*, *ýüzi gara*, *garamaýak* ýaly manylary hem aňladyp gelýär. Türkmen antroponimiýasynda *gara* sözi, esasan, güýçli, daýaw, batyr we reňk hökmünde hem “garaýagyzy” manysynda ulanylýar. *Gara* sözünden hasyl bolan antroponimler, umuman, erkek adam atlaryna häsiýetlidir: *Gara*, *Garaja*, *Garabatyr*, *Garaguly* we ş.m. Aýal-gyz atlarynda diňe *Garagyzy* diýen antroponim duş geldi.

Gök, Mawy antroponimleri. Bu sözler adam atlarynda çaganyň gözünüň reňkini ýa-da gögi (asman manysynda) aňladyp gelýär. Bu reňkler bilen baglanyşykly antroponimler hökmünde şulary görkezmek bolar: *Göki, Gökje, Gökge, Mawy, Mawynazar* we ş.m. Aýal-gyz atlarynda bu reňk bilen baglanyşykly antroponim duş gelmedi. *Gyzyl, Guba* ýaly adam atlary antroponimiýada çaganyň teniniň reňkini we “gymmat bahaly” (altyn manysynda) diýen manyny aňladýar. Bu topara degişli şahsy atlardan *Gyzyl, Gyzylgül, Guba, Guwaş* (guba gaş) ýaly antroponimler duş gelýär. *Sary* sözi adam atlarynda, esasan, çaganyň teniniň, saçynyň reňkine görä, ýagny saryýagyç çagalara dakylýan at. Alym A. Gapurow türki halklaryň şahsy atlarynda duş gelýän *sary* komponentiniň antroponimiýada reňk manysyndan daşgary “garry”, “durmuşda tejribeli” ýaly manylary aňladýandygyny belleýär. Türkmen antroponimiýasynda bu söz *Sary, Amansary, Annasary, Sarygül, Sarygyz* ýaly atlarda duş gelýär. *Goňur, Mele* ýaly antroponimlere hem gabat gelmek bolýar. Biziň pikirimizçe, bu sözler hem antroponimiýada reňk manysyny aňladyp, *Goňur, Goňurja* (bu atlaryň etnonimlerden hasyl bolan bolmagy hem mümkin). *Mele, Meleje, Meleş* (bugdaýreňk çaga) ýaly görnüşte şahsy at hökmünde duş gelýär.

Ata Gylyjov
(*Turkmenistan*)

PERSONAL NAMES RELATED TO COLOURS

In studying Turkmen personal names, it is necessary to proceed from living conditions of people, natural features, professional works, beliefs, and divide them into lexico-semantic groups on a regional basis. The regional personal names having specific features have been analyzed in terms of personal names related to color. Such names are widespread in toponymy, ethnology and anthroponomy among the Turkic people.

According to materials collected in different regions of Turkmenistan, the personal names related to color Ak (white), are found mainly in the following men's names: Akoyli, Akmyrat etc. They mainly have the meaning “light-faced”. In compound female names with the word “ak” except of the color, it also means “pure”, “clean”. For example, Akbibibi, Akbabek etc. The word “ak” can be used in personal names such as “first”, “first-born”.

The word gara (black) is considered polysemantic in the Turkmen literary language. Except of a color, it also has meanings such as “gara ýel” (a strong wind), “gara maňlaý” (unfortunate), “gara ýürek” (envious), etc.

Ата Гылыджов
(Туркменистан)

АНТРОПОНИМЫ, СВЯЗАННЫЕ С ЦВЕТОМ

При изучении туркменских личных имен необходимо исходить из условий жизни народа, природных особенностей, профессиональных занятий, верований. Вместе с тем следует разделить их на лексико-семантические группы по региональному принципу. Региональные личные имена, имеющие специфические особенности, в нашем докладе анализируются в следующих семантических группах: например, личные имена, связанные с цветом.

По материалам, собранным в разных веляях Туркменистана, личные имена, связанные с определенным цветом, встречаются, как правило, в следующих антропонимах: ак (белый) *gara* (черный), *gök* (синий), *gyzyl* (красный), *sary* (желтый) и др. Например, в мужских именах Агойли, Акмырат и др., имеющих значение “сетлолицый”. В женских сложных именах слово “ак”, кроме основного значения цвета, означает также “чистый”, “чистоплотный”. Например, Акбиби, Акбябек и т.д. Слово “ак” может также употребляться в антропонимах в значении “первый”, “первенец”.

Слово *gara* (черный) в туркменском литературном языке многозначно. Кроме обозначения цвета, оно имеет и иные значения “сильный ветер” (“*gara el*”), “несчастный” (“*gara манглай*”), “завистливый” (“*gara йурек*”) и т.д.

Amanbibi Gylyjowa, Mährijamal Mommyýewa
(Türkmenistan)

SPORT PSIHOLGIÝASY YLMYNYŇ DÖREMEGI WE ONUŇ SPORT ÝARYŞLARYNDAKY ÄHMIÝETI

XIX asyryň başlarynda häzirki olimpiýa hereketini esaslandyryjy baron Pýer de Kuberten “sport psihologiýasy” adalgany özüniň ylmy makalalarynda ulanyp başlaýar. Bu adalga ylmy dolanyşyga 1910-njy ýylda rus psihology Ý.F.Çiž tarapyndan girizilýär. Häzirki zaman sportuň we sport baradaky ylmynyň ösüşine köp halatlarda täzeden dikeldilen Olimpiýa oýunlary ýardam berdi. Onuň täzeden dikeldilmegi, ýene-de baron Pýer de Kuberteniň ady bilen baglanyşyklydyr. Pýer de Kuberteniň başlangyjy esasynda 1894-nji ýylda Parižde halkara sport kongresi geçirilýär we şonuň karary boýunça 1896-njy ýylda Afinide I Olimpiýa oýunlaryny Gresiyanyň koroly açýar. I Olimpiýa oýunlaryna sportuň 9 görnüşi boýunça

13 döwletden türgenler gatnaşdylar. Bu oýunlar gadymy afinilileriň ýaryşan stadionynda geçirildi.

1896-njy ýylda Afinde Halkara Olimpiýa komitetiniň döredilmegi, sporta diňe bir şowhunly çäreler, ýa-da adamyň boş wagtynda güýmenje däl-de, has çunlakaý gyzyklanmalaryň ýüze çykmagyna itergi berdi. Sport uly, güýçli döwletleriň döwlet syýasatynyň bir ulgamyna öwrülýär. Munuň özi sport pudagyna degişli ylmylaryň hem döremegine itergi berýär. Şolaryň arasynda sport psihologiýasy hem bar. 1913-nji ýylda Halkara Olimpiýa komitetini Lozannada sport psihologiýasy boýunça kongres geçirýär. Şol günden başlap bolsa, sport psihologiýasy ylym hökmünde resmi taýdan ykrar edilýär.

Birinji Jahan urşunyň başlanmagy, sport psihologiýasynyň ösmegini çäklendirdi. Ýöne iki jahan urşunyň aralygynda, ýagny 1918–1939-njy ýyllarda dünýäniň köp ýurtlarynda sport, sport psihologiýasynyň üstünlikli ösen döwürdir. Günbatar ýurtlarda sport uniwersitetler hem-de institutlar açylyp başlandy.

Geçen asyryň 50-nji ýyllarynda Olimpiýa hereketiniň ösmegi, sport psihologiýasynyň has-da üstünlikli ösmegine itergi berdi. Ýaryşlara gatnaşýan türgenleriň toparyna sport psihology hem goşulýar. Sport psihologiýasyny öwrenýän dürli-dürli ylmy-barlag laboratoriyalary, institutlar döreýär.

Häzirki döwürde Türkmen döwlet bedenterbiýe we sport institutynda sportuň 46 görnüşi boýunça talyplara bilim berilýär. 2019-njy ýylda Hormatly Prezidentimiziň goldamagynda, institutumyzda sport psihologiýasy hünäri hem açyldy. Bu hünäriň türgenleri ýaryşa taýýarlamakda, olara ruhy taýdan goldaw bermekde, sport ýaryşlarynda özüne bolan ynamy artdyrmakda uly ähmiýeti bardyr. Aşgabatda Olimpiýa şäherçesi Merkezi Aziýada, dünýäde sport ýaryşlarynyň merkezine öwrüldi. “Türkmenistan – parahatçylygyň we ynanyşmagyň Watany” ýylynda ýurdumyzda 13–17-nji oktýabrda geçiriljek Welotrek boýunça dünýä çempionatyna, uly tennis boýunça Dewisiň Kubogyny almagyň ugrunda Aziýa we Okeaniýa döwletleriniň arasynda uly halkara ýaryşlaryna giň gerimli taýýarlyk görülýär. Bu ýaryşlara dünýäniň 186 ýyrdunyň wekilleri gatnaşar. Hormatly Prezidentimiz dünýä derejesindäki iri ýaryşyň Watanymyzyň mukaddes Garaşsyzlygynyň şanly 30 ýyllygynyň hem-de Aziýanyň merjeni hasaplanylýan ak mermerli paýtagtymyz Aşgabat şäheriniň döredilmeginiň 140 ýyllygynyň baýram edilýän ýylynda geçirilýändiginiň çuňňur manysynyň bardygyny belleýär.

Amanbibi Gylyjova, Myahrijemal Mommyeva
(*Turkmenistan*)

DEVELOPMENT OF THE SCIENCE OF SPORT PSYCHOLOGY AND ITS ROLE IN SPORTS COMPETITIONS

In the early 19th century, Baron Pierre de Coubertin, the founder of the modern Olympic movement, began using the term “sports psychology” in his scientific articles. The term was introduced into scientific circulation in 1910 by Russian psychologist H.F. Chizh. The creation of the International Olympic Committee in Athens in 1896 also stimulated the emergence of related sciences in the field of sports. In 1913, the International Olympic Committee held a congress on sports psychology in Lausanne. From that day on, sports psychology was officially recognized as a science.

This profession is of great importance in preparing athletes for competition, providing them with spiritual support and increasing their self-confidence during sports competitions.

Аманбиби Гылыджова, Мяхриджемал Моммыева
(*Туркменистан*)

РАЗВИТИЕ НАУКИ СПОРТИВНОЙ ПСИХОЛОГИИ И ЕЕ РОЛЬ В СПОРТИВНЫХ СОРЕВНОВАНИЯХ

В начале XIX века барон Пьер де Кубертэн, основатель современного олимпийского движения, начал использовать термин “спортивная психология” в своих научных статьях. Термин введен в научный оборот в 1910 году русским психологом Й.Ф.Чижом. Создание Международного олимпийского комитета в Афинах в 1896 году также стимулировало появление соответствующих наук в области спорта. В 1913 году Международный олимпийский комитет провел в Лозанне конгресс по спортивной психологии. С этого дня спортивная психология была официально признана наукой.

Эта профессия имеет большое значение в подготовке спортсменов к соревнованию, в оказании им духовной поддержки и в повышении их уверенности в себе на спортивных соревнованиях.

SELJUKLAR DÖWRÜNIŇ YLYM OJAKLARY

Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň: “Türkmenistan dürli medeniýetleri birleşdiren medeni we ruhy galkynyşlaryň mekanydyr. Gadymy Marguş, Parfiýa, Garahanly, Gaznaly, Seljuk, Köneürgenç türkmenleriniň döwletleriniň gülläp ösen döwürlerinde ata-babalarymyz ylmyň, medeniýetiň, sungatyň gaýtalanmajak nusgalaryny dünýä bagyş etdi” diýip bellemegi, türkmen halkynyň medeni-ruhy gymmatlyklarynyň, gaýtalanmajak edebi mirasynyň gözelligi öwrenilende, bu aýdylanlara has doly we aýdyň göz etirýärsiň.

Meşhur arapşynas A.Mesiň (1869–1917) bellemegine görä, musulman dünýäsiniň gündogar bölegi alymlar üçin behişdi ýer bolupdyr. Şonuň üçin musulman okuw mekdepleriniň ösüş ýoly hem bu sebitde bolup geçipdir. Eger IX asyryň ahryna çenli metjitlerde mowzuklary ýazdyrmak ýoly bilen sapak okatmak (imla) talyplara bilim bermegiň ýokary derejesi hasaplanyp gelnen bolsa, bu usul X asyrdaky eýýäm ylmyň ösüşiniň talabyny kanagatlandyrmadyr. X asyrdan başlap musulman hukukşynaslygyny (fikhi) we käbir beýleki dersleri çeşmeleri teswirlemek ýoly, ýagny dilüsti (tadris) bilen okadyp başlapdyrlar. Okatmak usulynyň üýtgedilen görnüşi öz gezeginde okuw mekdepleriniň täze görnüşiniň, ýagny medreseleriň döremegine getiripdir.

Käbir maglumatlara görä, ilkinji medresäni döwlet tarapyndan 1019-njy ýyldan soň, Gaznada, juma metjidiniň gapdalynda soltan Mahmyt Gaznaly (997–1030) bina etdiripdir. Medrese gurmak däbi soňra türkmen seljuk hökümdarlary tarapyndan dowam etdirilipdir.

Ilkinji seljuk medresesi Togrul beg tarapyndan 1040-njy ýylda Nyşapurda gurlupdyr. Çagry beg Merwde, Alp Arslan Bagdatda, Mälik şa bolsa Ysphyhanda ajaýyp medreseleri gurdurypdyrlar. Imperiýanyň ähli künjeklerinde medreseleriň gurlup başlanmagy, Alp Arslanyň döwrüne gabat gelýär. Türkmen soltanlarynyň islegi bilen mekdepler, medreseler her ýerde gurlupdyr. Öz soltanlarynyň göreldesine eýerip we olaryň gönüden-göni tabşyryklary esasynda döwletiň ýokary wezipeli adamlary, meşhur alymlary hem okuw medreselerini we kitaphanalary gurdurypdyrlar. Şeýle adamlaryň biri hem Seljuk türkmen döwletiniň weziri Nyzamylmülkdür. Mälim bolşy ýaly, Nyzamylmülküň tagallasy bilen Bagdatda, Merwde, Nyşapurda, Buharada, Samarkantda, Gürgençde, Ysphyhanda we beýleki şäherlerde okuw medreseleri gurlupdyr. Medreseler Nyzamylmülküň hormatyna “Nyzamiýe” diýlip atlandyrylypdyr. Alymlar Seljuklar döwrüniň Nyzamiýe okuw

medreseleriniň has rowaçlanmagynyň esasy sebäpleri hökmünde şulary görkezýärler: Nyzamyýe medreselerini bina etmek üçin Bagdat, Balh, Nişapur, Hyrat, Ysphyhan, Basra, Merw, Amul ýaly ýurduň uly şäherleri saýlanyp alnypdyr. Çünki, bu şäherler öňden hem ýurduň ylmy ojaklary hökmünde meşhurlyk tapypdyr we olarda köp sany alymlar ýaşapdyr; Medreseleriň mugallymlaryny we ussatlaryny döwrüň belli alymlaryndan saýlap alypdyrlar. Bu işe Nyzamylmülküň özi ýolbaşçylyk edipdir. Okuw medreselerinde dürli ylymlardan sapak berlipdir. Olarda diňe bir dini ylymlar däl, eýsem dünýewi ylymlar, ýagny dil we edebiyat, jemgyýetçilik ylymlary, lukmançylyk, astronomiýa ýaly ylymlar hem öwrenilipdir. Medreseler dürli-dürli ugurlar boýunça ýöredilipdir. “Şypahana” atlandyrylan medreselerde hem bilim berlipdir hem hassa adamlar bejerilipdir. Şeýle hem aýal maşgalalaryň ýöriteleşdirilen aýratyn medreseleri bolupdyr. Merwde ýerleşen “Hatunyýe” medresesi şeýle okuw mekdepleriniň biridir. Munuň özi talyplaryň ylmy düşünjelerini artdyrypdyr. Ders berilýän otaglary bolan binasyndan başga-da, mugallymlaryň otaglary, talyplaryň ýaşayan otaglary, kitaphana, metjit, naharhana, beden sagdynlygy üçin meýdançalar, gezelenç üçin ýerler we beýleki durmuş-sosial binalar bolupdyr. Seljuk türkmen döwletiniň medreseleri şol wagtlar öz döwrüniň iň ýokary we ösen ylym-bilim edaralary hasaplanypdyr. Bu merkezler musulman dünýäsiniň ylmynyň we medeniýetiniň ösmegine uly goşant goşupdyrlar.

Gulayym Gylyjova
(Turkmenistan)

SCIENCE CENTERS DURING THE REIGN OF SELJUKS

According to historical chronicles, the Eastern Renaissance came in the Middle Ages. As the famous Arabist A. Mes (1869–1917) noted, the East of the Muslim world was a true paradise for scholars, as science flourished there.

The first Muslim religious school – madrasah, built during the Seljuk dynasty, was opened in 1040 in Nishapur on the instruction of Togrul Beg. This tradition was continued by Chagry beg, who ordered the madrasah's building in Merv, and the same was done by Alp Arslan in Baghdad, and by Myalik Shah in Isfahan. The real “boom” of building spiritual schools throughout the empire came during the reign of Alp Arslan. The madrasahs taught not only theology but also languages, literature, social sciences, trained healers, astronomers. The schools were also subdivided according to their areas of specialization. For instance, the Şypahana Madrasah not only taught science but also provided medical treatment for the suffering people. There were also madrasahs for women. One such school was the

Hatuniye Madrasah in Merv. In general, madrasahs trained educators and scientists who made significant contribution to development of science and culture in the Muslim world.

Гулайым Гылыджова
(*Туркменистан*)

ЦЕНТРЫ НАУКИ В ПЕРИОД ПРАВЛЕНИЯ СЕЛЬДЖУКОВ

Согласно историческим хроникам, восточный Ренессанс пришёлся на средневековье. Как отмечал известный арабист А.Мец (1869–1917), Восток мусульманского мира был настоящим раем для учёных, так как именно здесь процветала наука.

Первая мусульманская духовная школа – медресе, построенная в период правления сельджукской династии, была открыта в 1040 году в Нишапуре по велению Тогрул бега. Эту традицию продолжили Чагры бег, по указу которого в Мерве была построена медресе, Алп Арслан – в Багдаде, и Мялик шах – в Исфахане. Настоящий “бум” строительства духовных школ по всей Империи пришёлся на период правления Альп Арслана. В медресе преподавали не только богословие, но и языки, литературу, общественные науки, готовили врачей, астрономов. Эти школы также подразделялись по направлениям. К примеру, в медресе “Şyrahana” не только занимались наукой, но и лечили страждущих. Существовали также медресе для женщин. Одной из таких школ было медресе “Hatunyúe” в Мерве. В целом, медресе выпускали просветителей и учёных, которые внесли значительный вклад в развитие науки и культуры в мусульманском мире.

Bossan Hajyýewa
(*Türkmenistan*)

JEMGYÝETIŇ ÝAŞAÝŞYND A DÖWLETIŇ ÝÜZE ÇYK MAGYNYŇ ÄHMIÝETI

Jemgyýet döwletden öň döreyär. Taryhda çen bilen jemgyýetiň ýaşı 40 000 ýyla deňdir, döwletiň ýaşı bolsa 5–6 mün ýyla deňdir. Jemgyýetiň ýaşaýşynda döwlet zerurlaýyn esasyda ýüze çykydyr. Adamzat kowmy çäksiz azatlyklardan peýdalanandyklary sebäpli, onuň kowmy ýitip gitmesin diýip, döwlet döredilipdir.

Adamzat jemgyýetiniň oňat ýaşaýşy guramak üçin oýlap tapan gurallarynyň iň esasyalarynyň biri döwletdir. Döwlet jemgyýetiň esasy guramaçy güýjüdir.

Jemgyýetçilik syýasy düzgünleriň esasy düzüm bölegidir. Syýasy düzgünleriň beýleki düzüm bölekleriniň hemmesi döwletiň daşynda jemlenýändir we döwletiň kömegi bilen öňde goýan maksatlaryna ýetýändir. Ol adamlary töweregine jemlemegi, halkyň jebislenen güýjüni belli bir maksada gönükdirmegi başarýar. Döwletiň ýok ýerinde, halky uzak döwrüň dowamynda agzybir etmek, bir maksada gulluk etdirmek mümkin däldir. Oňat gurlan döwlet halkyň bagtly ýaşayşy üçin ähli zerur şertleri döredip bilýär. Döwlete adamlaryň ýaşayşyny goramak, guramak, kadalaşdyrmak we ş.m. wezipeleri ýüklenýär.

Jemgyýet esasan, tebigy ýazylmadyk, yglan edilmedik, hukuk kadalaryndan ugur alýan bolsa, döwlet üçin esasy zat kanunlarda we beýleki düzgünler göz önünde tutulan hukuk kadalary bolup durýar. Jemgyýet ýüze çykyan pikirlere, isleglere esaslanýan bolsa, döwlet, häkimýet mejbur etmek usullaryny hem ulanýar.

Şonuň üçin hem döwlete kesgitleme berende “Döwlet – bu kanuny ýokarylyga eýe bolan, kanuny tarapdan mejbur ediş çärelerini ullanmaga rugsat berlen we ýöriteleşdirilen edaralaryň kömegi bilen jemgyýeti dolandyryýan syýasy häkimýetiň aýratyn görnüşidir” diýlip, belenilýär.

Taryhyň dowamynda döwlet, onuň döreýşi barada birnäçe akyldarlar ylmy işleri ýazypdyrlar. Olaryň ilkinjileri Hytaý filosofy Konfusi bolupdyr. Ol döwlet barada özüniň “Lunýuý” (“Pikirlir we gürrüňler”) atly kitabynda döwlet gurluşy bilen maşgala gatnaşyklarynyň üýtgewsiz bolmagy hakyndaky pikirleri öňe sürüpdir. Grek akyldarlaryndan Platon “Döwlet” we “Kanunlar” atly belli eserleri ýazypdyr. Akyldar eserinde ideal döwletiň ýörelgelerini beýan edipdir. Aristotel bolsa “Syýasat” atly eseriniň üsti bilen döwleti dolandyrmagyň monarhiýa we aristokratiýa görnüşleriniň oňalydygyny aýdyp, döwlete materialistik esasyda kesgitleme beripdir. Inlis ýazyjysy Tomas Mor (1478–1535) 1516-njy ýylda “Döwletiň in oňat gurluşy hakynda” we “Utopiýa” diýen täze ýörelge hakynda kitap neşir edipdir. Žan Žak Russo bolsa “Jemgyýetçilik hakynda şertnama” atly syýasy eserini ýazypdyr. Onda ideal jemgyýet, azatlykdan şahsyýetiň däl-de, döwletiň peýdalanýandygy, ylalaşygyň esasynda adamyň döwletiň doly derejeli agzasyna öwrülýändigini görkezilipdir. Şarl Lui Monteskýe (1689–1755) döwlet häkimiýetiniň üç şahasy bolan kanunçylyk, ýerine ýetiriji we kazyýet häkimiýetleri özbaşdak bolmalydyr diýip belläpdir, şeýle-de Monteskýe döwlet gurluşynyň üç görnüşi barada-da aýdyp geçýär. Olar: respublika, monarhiýa we despotik döwletlerdir. Ol döwlet dolandyryşynyň respublikan gurluşyna has döwrebap usul hökmünde baha berýär.

Döwletiň taryhy gadymy döwürlerden başlanýar. Has gadymy döwlet kanunlary Gadymy Hytaýda, Gadymy Messopotamiýada hem-de Gadymy Rimde döredilipdir. Orta asyrlarda Gündogar we Günbatar ýurtlarynda döwleti edara etmekde diniň ähmiýeti örän ýokary bolupdyr. Döwletlilik güýje hem-de patyşa wepalylyga daýanypdyr.

Bossan Hajiyeva
(*Turkmenistan*)

ROLE OF OF THE STATE IN LIFE OF A SOCIETY

The history of the state began since antiquity. Ancient state laws have appeared in Ancient China, Mesopotamia, and in Ancient Rome. In the Middle Ages the role of religion was very high in the government in both East ern and Western countries.

Бостан Хаджиева
(*Туркменистан*)

РОЛЬ ГОСУДАРСТВА В ЖИЗНИ ОБЩЕСТВА

История государства началась в древности. Древние государственные законы появились в Древнем Китае, Месопотамии, и в Древнем Риме. В средние века роль религии была очень высока в государственном управлении в странах Востока и Запада.

Mähri Halmuhammedowa
(*Türkmenistan*)

MAHMYT ZAMAŇSARYNYŇ YLMY MIRASY BUZURGMÄHRIŇ TARYHNY ÖWRENMEKDE GYMMATLY ÇEŞMEDIR

Bereketli türkmen topragy – adamzat jemgyýetine beýik danalary, ylym eýelerini beren toprak. Hormatly Prezidentimiz “Keremli türkmen topragynda külli adamzat nesliniň ösüşine itergi beren beýik alymlar, şahyrlar, danyşment-pirler ýaşap geçipdirler” diýip nygtap geçýär. Türkmen halky geçmişde ençeme döwletleri döredip, dünýä taryhynda uly yz galdyrypdyr. Bu döwletlerde kämil dolandyryş ulgamy döredilip, ýokary derejelere ýetip, adamzat taryhynda möhüm ähmiýete eýe bolupdyr. Taryhyň dürli döwürlerinde wezirler hökümdarlaryň ýakyn geňeşçileri hökmünde döwleti edara etmekde aýratyn orny eýeläpdir.

Merw irki orta asyrlarda medeniýetiň ojagy hökmünde sarpalanypdyr. Merwden bolan birnäçe alymlar sasany şasynyň köşgünde işläpdir. Bu barada ýyran taryhçysy geografy Hamdallah Kazwini (1281–1344 ý.) “Nuzhat al-Kulub” (“Ýürekleriň eşreti”) kitabynda: “Merwden beýik şahsyýetler we paýhasly adamlar

çykypdyr. Olardan Hysrow şanyň köşgünde lukman-tebip Barzuýa, Begtagan ogly Buzurgmähr, sazanda Barbut işläpdir” diýip, maglumatlary berýär. Taryhy çeşmelerde Anuşirwan Adyl ady bilen tanalýan şahsyýet, Sasanylar döwletini miladynyň 531–578-nji ýyllarynda dolandyran Hysrow şadyr. Adyllygy bilen şöhrat gazanan Anuşirwan Adylyň döwründe döwlet gülläp ösüpdir. Hysrow şa ähli işlerinde baş weziri, geňeşçisi Buzurgmähr bilen maslahatlaşypdyr. Buzurgmähr gymmatly maslahatlary, nesihatlary bilen Anuşirwan Adylyň adyllygyna adyllyk goşupdyr. Şonuň üçin onuň edebi mirasy öwrenilmäge mynasypdyr. Anuşirwan Adyl bilen Buzurgmähriň arasyndaky söhbetdeşlik, esasan, sorag-jogap usullarynda bolup, onda jemgyýet üçin wajyp meseleler gozgalypdyr. Ýüzýyllyklar geçse-de, olaryň ähmiýeti halk köpçüliginiň, alymlaryň, pedagoglaryň ünsünden düşmeýär. Sebäbi bu söhbetdeşlikleriň jemgyýeti, aýratyn-da ýaşlary terbiýelemekde orny örän uludyr.

Mahmyt Zamahşarynyň ylmy mirasy Buzurgmähriň taryhyny öwrenmekde gymmatly çeşmedir. Beýik türkmen akyldary “Horezmiň guwanjy” adyny alan Mahmyt Zamahşary (1075–1144 ý.) ylmyň dürli ugurlary boýunça 60-dan gowrak eserleri ýazyypdyr. “Ýagşyzadalaryň bahary” eserinde dana wezir Buzurgmähriň durmuş, adamkärçilik, ynsanperwerlik bilen baglanyşykly maslahatlaryna aýratyn ähmiýet beripdir.

Buzurgmährden köşk adamlary:

– Ynsanlaryň iň kämili kim? – diýip soranlarynda:

– Duýgusyny erbet iş üçin ulanmadyk we özüniň akylynyň güýçlüdiginden bihabar bolan adam – diýip jogap beripdir.

Hiç kim kämil bolup dünýä inmeýär. Adam her gün öz şahsyýetini kämilleşdirip, basgançakdan-basgançaga galyp, kämillik we mertebe belentligine ýetýär. Bilim kämilligiň açary, wyždan halallygyň ölçegidir. Kämillik adamyň keşbinde, gylygynda ýalkym saçýar. Kämillik ähli manysynda adama mahsusdyr. Ol nähili kämil bolsa, şol hilem şahsyýet bolýandyr.

Buzurgmähr sada, ylymly-bilimli, adamkärçilikli, adalatly wezir bolanlygy üçin, öz zamandaşlary we özünden soňky döwrüň hökümdarlary, wezirleri we beýleki şahsyýetleri üçin görelde mekdebi bolupdyr.

Mahri Halmammedova
(Turkmenistan)

SCIENTIFIC HERITAGE OF MAHMUD ZAMAKHSHARI IS A VALUABLE SOURCE IN THE STUDY OF THE HISTORY OF BUZURGMEKHR

Merv was a developed cultural center in the early Middle Ages. Several scholars from Merv worked in the palace of the Sassanid king and made a worthy contribution to development of this state. Hamdallah Kazvini (1281–1344) in his book *Nuzhat al-Kulub* (*Blessing of Hearts*) states: “Great personalities and sages came out of Merv. Among them were the doctor Barzoy, the son of Begtagan Buzurgmehr and the musician Barbut worked in the palace of Khysrov Shah. In all his affairs, Khysrov shah consulted with his chief vizier and adviser Buzurgmakhr, and authorized him to conduct state affairs at the national level.

The scientific heritage of Mahmud Zamakhshari is a valuable source in the study of the history of Buzurgmehr. “The Spring of Virtues” contains examples of wise advice, excellent ideas, scientific and philosophical views of wise vizier Buzurgmehr. Mahmud Zamakhshari paid special attention to Buzurgmehr’s advice on life and humanity.

Мяхри Халмухаммедова
(Туркменистан)

НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ МАХМУДА ЗАМАХШАРЫ ЦЕННЫМ ИСТОЧНИКОМ В ИЗУЧЕНИИ ИСТОРИИ БУЗУРГМЕХР

Мерв был развитым центром культуры в раннем средневековье. Несколько ученых из Мерва работали во дворце царя Сасанидов и внесли достойный вклад в развитие этого государства. Хамдаллах Казвини (1281–1344) в своей книге “*Нужат аль-Кулуб*” (“*Благословение сердец*”) утверждает: “Великие личности и мудрецы вышли из Мерва. Среди них во дворце Хосров шаха работали врач Барзоя, сын Бегтагана Бузургмехр и музыкант Барбут. Во всех своих делах правитель Хосров советовался со своим главным визирем, своим советником Бузургмахром, уполномочил его вести государственные дела.

Научное наследие Махмуда Замахшары – ценный источник в изучении истории Бузургмехра. В “*Весне добродетелей*” собраны примеры мудрых

советов, чудесных идей, научных и философских взглядов мудрого визиря Бузургмехра. Махмуд Замахшары уделил особое внимание советам Бузургмехра о жизни, человечности и человечности.

Maýa Halykberdiýewa
(*Türkmenistan*)

GARAŞSYZ WATANYMYZYŇ MILLI PEÝZAŽY

Türkmen halkynyň ruhy taýdan galkynan zamanasynda şekillendiriş we amaly-haşam sungaty yzygiderli ösýär. 1950-nji ýyllarda türkmen sungatynda peýzaž nakgaşçylygy uly ösüslere eýe bolýar. Esasy iki sany peýzažçy nakgaşçylar G.F.Babikow bilen N. Hojamammedow bu žanrda işleýär. G.F.Babikow uruşdan öň dürli žanrlarda işleýär. Uruşdan soňky ýyllarda ol döredijiligini peýzaž nakgaşçylygyna bagyş edýär. Ol ýurdumyzda peýzažyň ussady hökmünde tanalýar. Dünýäniň gözelligini duýup ýaşayan adamlar bagtly bolýar. Türkmen sungatynyň iň tanymlary we beýik peýzažçy suratkeşi G.F.Babikow “Sumbar jülgesi” atly eserini 1972-nji ýylda döredýär. Eserde Sumbar jülgesiniň etegindäki gözəl ýerleriň biri suratlandyrylýar.

Eziz Diýarymyzyň gözəl tebigatyny mukaddeslik derejesinde göterip, ony söýgülemeýän adam ýokdur. Biz elmydama tebigata ýüzlenýäris, ony sylaýarys, ondan öwrenýäris. Tebigatdan joşgun, lezzet alyp ony öz eserinde wasp etmekde, görelde mekdebini miras goýan halypa suratkeşlerimiziň biri-de N.Hojammedowdyr. Onuň döredijiliginde tebigatyň ajaýyp pursatlaryny açyp görkezýän, ynsanyň ruhuny joşdurýan, ajaýyplygy döredýän eserleri sanardan kän. Peýzaž žanrynda işleýän suratkeş biçak synçy we görgür bolýar. Ol “Täze Büzmeýin” (1961ý.) atly eserinde industrial peýzažy ýerine ýetirmek bilen çäklenmän ýeýsem agaçlaryň keşbini hem janlandyryýar.

Türkmen nakgaşçylygynyň görnükli wekilleri G.F.Babikow, I.I.Ilyin, N.Dowodow, N.Hojammedow, Ş.Akammedow ýaly suratkeşleriň eserlerinde türkmen tebigatynyň ähli gözelligi hemmetaraplaýyn şöhlendirilýär. Surtkeşler G.F.Babikowyň türkmen tebigatyna bolan näzik söýgüsi, N.Hojammedowyň oba durmuşy, I.I.Ilyiniň zähmet temasy, N.Dowodowyň watan baradaky sazly eserleri türkmen çeperçilik sungatynyň ösmegine öz saldamly goşantlaryny goşýar. Olar nakgaşçylygyň dürli žanrlarynda işläp, öz döredijilikleriniň aýratynlyklaryny ýüze çykarmagy başarypdyrlar. Olar pikirleri çuňdan açyp, giň we güýçli duýgulary oýarypdyrlar.

Peýzaž žanry bize tebigatyň gözelliginiň janly ruhuny getirýär. Ol D. Baýramowyň “Murgabyň giňişligi” (1969) atly eserinde aýdyň ýüze çykýar. Suratkeş sahy tebigatyň ýaýylyp ýatan gözelligini täsin ediji reňkleri bilen suratlandyrypdyr.

Maya Halkberdiyeva
(*Turkmenistan*)

NATIONAL LANDSCAPE OF OUR HOMELAND

In the 1950s, landscape painting became a major development in Turkmen art. Two main landscape painters were G.F.Babikov and Nury Hojамuhammedow. G.Babikov, the most famous and great landscape painter in Turkmen art, created his work Sumbar Valley in 1972. The work depicts one of the most beautiful places in the Sumbar Valley. An artist working in the landscape genre, on the other hand, is a keen observer and visionary. Artists Y.Gylyjov, D.Bayramov, Sh. Akmuhammedov's works can also be seen in the national tones of nature painting. The painters glorify the beauty of the homeland by concentrating their accumulated experience on the surface of the hemp.

Мая Халыкбердыева
(*Туркменистан*)

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПЕЙЗАЖ НАШЕЙ РОДИНЫ

Живопись пейзажного жанра занимает большую роль в туркменском искусстве, начинает активно развиваться с начала 1950-х годов XX века. Удивительная красота природы нашей Родины никого не оставляет равнодушным. Художники, работающие в пейзажном жанре, должны быть чрезвычайно наблюдательными для того, чтобы передать не только видимую глазом красоту, но и уловить, а затем передать на полотне богатейшую палитру её красок, оживляющих душу человека. В жанре пейзажной живописи активно работали Г.Бабиков, Н.Ходжамухаммедов.

KÜŞTDEPDI AÝDYM WE TANS DESSURYNYŇ GELIN- GYZLARYŇ GÜNDELİK DURMUŞYNDAKY ORNY

Türkmen halky özüniň şöhratly geçmişinden häzirki günlerimize çenli ençeme milli döp-dessurlary, urp-adatlary, ýol-ýörelgeleri nesilme-nesil dowam edip gelipdir. Bu bolsa türkmen halkynyň dünýäde özboluşlylygyny, aýratynlygyny görkezmege hyzmat edip, toý dessurlary bilen hem aýrylmaz baglanyşyklydyr. Bu, elbetde, toý-baýramlarymyzyň, toý dessurlarymyzyň bezegi bolan küştdepdiler babatda alanyňda hem şeýledir.

Küştdepdileriň her bir ýaşdaky, her bir kãrdãki adamlar üçin deň derejede häsiýetli bolşy ýaly, olar zenan maşgalalar, erkek adamlar babatda-da ortak halk döredijilik görnüşidir. Şeýle-de bolsa, aýry-aýry pursatlarda, küştdepdileriň diňe aýal-gyzlara mahsus taraplarynyň bolmagy hem bu halk döredijilik görnüşiniň beýleki halk döredijilik görnüşlerinden tapawutly taraplarynyň birini häsiýetlendirýär. Olar esasan, aýal-gyzlaryň gündelik durmuşlary, olaryň iş aladalary, toý dessurlary bilen baglanyşykly bolup, olary aýal-gyzlar köplenç, dokma dokaýan halatlary, dürli toý dessurlary bilen baglanyşykly – gatlama, çelpek ýaýýan, gelne gyzyl şaý-sepleri dakýan, durmuşa çykýan gyzyň bukjasyňy çatýan pursatlary, aglaba köpçülikleýin häsiýetde ýerine ýetirýärler.

Bu babatda gürrüň edilende, ýene bir ýagdaýy aýratyn bellemek zerur, ol hem bolsa şol hili ýagdaýlarda, küştdepdiniň tans hereketi ýerine ýetirilmezden, oturan ýagdaýyňda, ýa-da iş pursadynda dik duran ýeriňde onuň gazalyny aýtmak bilen baglanyşyklydyr. Munuň hem durmuşyň özi bilen utgaşyklydygyny aýtmak gerek.

Gelin-gyzlaryň gündelik durmuşy bilen baglanyşykly ýagdaýlarda ýerine ýetirilýän küştdepdi gazallarynyň belli bir meselä bagyşlanmagy hem bu halk döredijilik görnüşiniň ýene bir häsiýetli aýratynlygydyr.

Küştdepdi gazallary dokma dokaýan pursatlarda ýerine ýetirilende, ýaş gelin-gyzlaryň birek-birege ýürek joşgunlary ýüze çykarylsa, toý dessurynda – durmuş gurýan ýaşlara hoşniýetli dilegler, ýagşy arzuwlar edilýär. Gazallar ýaşlaryň geljegine bolan uly ynamy döredýär we ýagşy niýet bilen olary geljekki durmuş ýoluna atarýar. Bu ýagşy niýetler, gowy isleg-arzuwlar nesilden-nesle geçirilýär we şolaryň üsti bilen hem nesil terbiýesi amala aşyrylýar.

Küştdepdileriň tans hereketleri erkek adamlar bilen bile ýerine ýetirilse-de, kãbir gazallar diňe aýal-gyzlara degişlilikde aýdylýar. Olarda aýdylýan “darakly”, “tirana”, “guşganat” sözleri aýal-gyzlaryň geýimlerine salynýan, özem diňe

Türkmenistanyň günbatar sebitlerine mahsus bolan nagyş atlarydyr. Küştdepdi gazallaryndaky şeýle sözler bu halk döredijilik nusgalarynyň etnografik maglumatlara baýdygy bilen tapawutlanýandygyna aýratyn ünsi çekýär.

Gulyalek Hangeldiyeva
(*Turkmenistan*)

ROLE OF “KUSHTDEPDI” SONG AND DANCE IN LIFE OF TURKMEN WOMEN

The Turkmen people inherited many national traditions, customs and spiritual values from their glorious past, one of which is the Kushtdepdi dance.

This dance is a common folk art form performed by both women and men. However, Kushdepdi has versions, performed only by women. These are mainly associated with the daily life of women, their household routines, wedding ceremonies, and often weaving.

As for the role of “Kushtdepdi” in the life of women, one more fact should be emphasized. Although this dance moves are performed with men, only women performed gazelles. The words “darakli”, “tyrana” and “gushganat” used in such gazelles symbolize embroidery that are applied to women’s clothing. Similar examples in Kushtdepdi gazelles emphasize that these specimens are rich in ethnographic.

Гулялек Хангельдыева
(*Туркменистан*)

РОЛЬ ПЕСЕН И ТАНЦА “КУШТДЕПДИ” В ЖИЗНИ ТУРКМЕНСКИХ ЖЕНЩИН

Туркменский народ унаследовал множество национальных традиций, обычаев и духовных “ценностей” из своего славного прошлого, одним из которых является танец куштдепди.

Этот танец является распространенной формой народного искусства, исполняемый как женщинами, так и мужчинами. Однако, у данного танца есть варианты, исполняемые только женщинами. Связаны они в основном с повседневной жизнью женщин, их бытовыми заботами, свадебными церемониями и т.п.

Что касается роли “куштдепди” в жизни женщин, необходимо подчеркнуть еще один факт. Хотя танцевальные движения танца исполняются

совместно с мужчинами, газели читают только женщины. Слова “даракли”, “тирана” и “гушганат”, используемые в таких газелях, представляют собой названия вышивок женской одежды. Подобные примеры в газелях, пропеваемых в танце куштдепди подчеркивают, что эти образцы отличаются богатством этнографической информации, демонстрируя еще один характерный аспект этого древнего танца.

Gülnáz Gurbanowa, Nazar Täçmuhammedow
(*Türkmenistan*)

ORTA ASYRLARDA ŞÄHRYSLAMYŇ MEDENIÝETI

Orta asyrlar döwründe Türkmenistanyň çäginde ýerleşen ähli şäherler gülläp ösüpdür, olar diňe bir ylym we medeniýet merkezi bolman, eýsem diniň, söwdanyň we hünärmentçilik sungatynyň hem merkezleri bolupdyr. Şeýle taryhy ýadygärlikleriň biri-de Baharly etrap merkeziniň 20–22 km demirgazygynda ýerleşýän Şähryslam şäheridir. Bu şäherde IX–XIV asyrlarda ýaşawyş gülläp ösüpdür.

Taryhçylaryň pikirine görä, Şähryslam şol wagtlar “Täk-Ýazyr” ady bilen belli bolup, ol türkmen-oguz taýpalarynyň biri bolan ýazyrlaryň merkezi şäheridir. Şäheriň häzirki ady Şähryslamdyr.

Şähryslamda beýleki orta asyr şäherlerinde bolşy ýaly, külalçylyk sungaty Şähryslamda öz döwri üçin ýokary derejede bolupdyr. Onda palçykdan, toýundan gurluşyk üçin bişen kerpiçlerden başlap, hojalyk üçin zerur bolan gap-gaçlar, we beýleki zatlar ýasapdyrlar. Binagärçilik sungaty barada aýdanymyzda, ýörite haşamlanyp bezelen owadan jaýlaryň bolandygyny hem bellemek gerek. Şol jaýlaryň girelge taraplaryna syrçalanan ownuk kerpiçler bilen nepis nagyşlar çekilipdir. Bu zatlar bolsa, Şähryslamda kämil, ökde ussalaryň bolandygyna şaýatlyk edýär. Şol kerpiçlere çalnan syrçalar esasan, gök we ýaşyl reňkli, aradan 7–8 ýüz ýyl wagtyň geçendigine garamazdan, olaryň reňki solmandyr. Şeýle arhitektura kerpiçleri köplenç, jemgyýetçilik jaýlarynda, köşklerde, metjitlerde, hammamlarda peýdalanylýpdyr. Suw guýulýan we däne saklanýan uly humlar, çaklaňrak suw küzeleri, ýag golçalary, okara-çanaklar Şähryslamyň medeniýetinde köp duş gelýär. Olar özleriniň hili boýunça iki topara: syrçalanan we syrçalanmadyk gaplara bölünýärler.

Şähryslamda geçirilen gazuw-agtaryş işleri, onda demir ussaçylygynyň we zergärçilik sungatynyň kämilleşendigine şaýatlyk edýär. Şäherde zergärleriň işläň ýaşawyş toplumlarynyň 4-si bolup, olar birnäçe gektar ýeri eýeleýär. Olar öý hojalygy üçin gerek bolan gap-gaçlary, zähmet gurallaryny, gelin-gyzlaryň şaý-seplerini ýasapdyrlar. Muny demir erginleriniň galyndylarynyň, ergin üçin peýdalanylýan guýguçlaryň tapylmagy subut edýär.

Şähryslamdan tapylan iň täsirli zatlaryň biri-de bürünçden ýasalan çaklaňrajyk gazandyr. Onuň daş ýüzünde haýwanlaryň, adamlaryň şekilleri ussatlyk bilen çekilipdir. Şähryslamdan tapylan gazana gaty meňzeş, ýöne ýüzüne arapça hat ýazylan gazan Geratdan tapyldy. Bu gazan 1163-nji ýylda ýasalypdyr, onuň ýüzünde eýesiniň, ýasan ussalarýň atlary hem görkezilipdir. Munuň özi, goňşy halklaryň sungatynyň bir-birlerine täsirli bolandygynyň subutnamasydyr. Çüýşe ýasamak sungaty hem Şähryslamda ýeterlik derejede ösüpdir. Muňa bu ýerden tapylan çüýşe döwürleri, ergin galyndylary şaýatlyk edýär. Şähryslamda çüýşeden bulgur, monjuk ýasalyp, dürli reňkler bilen reňklenipdir.

Gulnaz Gurbanova, Nazar Tachmuhammedov
(Turkmenistan)

SHAKHRISLAM CIVILIZATION IN THE MIDDLE AGES

In Shakhislam that had been known in the Middle Ages on the territory of Turkmenistan as “Tyak-Yazyr”, architecture, pottery, as well as construction works were developed at a high level. It can be separately noted that there were beautiful buildings decorated with special engravings, and the entrance sides of the buildings were delicately patterned with small glazed bricks. In addition, the discovered finds indicate that an amazing waterworks were built here and other glass products were produced as well. Values created in the developed epoch of national culture and art still arouse great interest among the world scientific community.

Гюльняз Гурбанова, Назар Тачмухаммедов
(Туркменистан)

ЦИВИЛИЗАЦИЯ ШЕХРИСЛАМА В СРЕДНИЕ ВЕКА

В Шехрисламе, известном в средние века на территории Туркменистана как “Тяк-Языр”, архитектура, гончарное искусство, а также строительные работы были развиты на высоком уровне. Можно отдельно отметить, что здесь были красивые здания, украшенные специальной гравировкой, а входные стороны зданий были изящно расписаны мелкими глазурованными кирпичами. Кроме того, обнаруженные находки свидетельствуют о том, что здесь было построено удивительное водопроводное сооружение и производились стеклянные изделия. Прошлое, будучи близким будущего, воплощает в себе национальные и духовные богатства нашего народа, внесшего весомый вклад в развитие мировой цивилизации.

MADDY ÖNÜMÇILIKDE AHLAK GYMMATLYKLARYNYŇ ORNY

Mälim bolşy ýaly, ykdysady eýýam öndürilýän zat bilen däl-de, eýsem onuň nähili öndürilýändigini, haýsy zähmet serişdeleriniň kömegi bilen öndürilenligi, ýagny tehnologiýasy bilen tapawutlanýar. Döwrüň üýtgemegi, hojalyk işiniň gurluşyna hem täsirini ýetirýär. Häzirki döwürde bolsa ykdysadyýet bilen adamyň ruhy dünýäsiniň arabaglanyşygynda onuň täze hiliniň açylyp görkezilmegi möhüm ýagdaýdyr. Öndüriji güýçleriň ösüşi postindustrial jemgyýetiň kemala gelmeginden öňki ýagdaýyndan üýtgedi. Eger öň olar peýdaly isleglere we erkin bäsdeşlige garaşly bolan bolsa, onda bu gün bazar gitdigiçe ideýa ulgamlaryna bagly bolýar. Häzirki zaman maglumat jemgyýeti ideologik we medeni düzümleriň manysynyň gitdigiçe uly rol oýnaýan jemgyýetidir. Bu pikirler hil taýdan başga, maddy gymmatlyklaryň önümçiligi sferasynda üýtgeşmelere getirýändigini bilen ähmiýetlidir.

Medeni ösüş adam işiniň agramly bölegini maddy predmetleriň önümçiliginden adam aňyndaky pikirleriň önümçiligine has köp derejede geçiripdir. Şeýlelikde, ideýalary we medeniýeti ykdysadyýet dolandyrypdyr. Emma diňe ykdysady islegler öz gezeginde döwletiň ykdysadyýetine täsirini ýetirýän ylmyň çalt ösmegine ýardam edipdir.

Gymmatlyk ölçeginiň üýtgemegi, bütin ýaşaýyş ugurlarynyň öz ornuny üýtgetmegini talap edýär. Her bir adama öz islegine görä ýaşamaga mümkinçilik berilmegi maksadalaýykdyr. Jemgyýetde oňat arzuw-islegler döreýär we ýene-de dörär. Emma olary saýlap almak mümkinçiligi boljak jemgyýetçilik gurluşynda ýaşaýyş şertleriniň kämilleşmek prosesi goldaw tapmalydyr.

Şeýle çemeleşme her adama degişlilikde, ahlak taýdan özüne çekiji we şahsyýetiň ruhy baýlygynyň kemala gelmegine hem-de kämilleşmegine düýpli ýardam eder. Ählitaraplaýyn sazlaşykly şahsyýet bolmak üçin, oňa jemgyýetçilik işiniň ähli görnüşlerini ele almak zerurdyr.

Önümçiligiň häzirki zaman öndebaryjy tehnikalary we tehnologiýasy ornaşdyrylan, has ösen senagat döwleti kemala gelýär. Milli ykdysadyýetiň ösüşiniň görkezijileri türkmen jemgyýetiniň döwrebaplaşdyrmak ýoly bilen belli bir netijeleri gazanandygyny aýdyň görkezýär. Ýetilen netijeleriň subutnamasy hökmünde önümçiligiň häzirki zaman pudaklarynyň, önümçilik toplumlarynyň döredilendigi we döredilýändigini aýdyň mysal bolup biler. Ýurtda öňden işläp gelýän kärhanalary dikeltmek we tehnologiýa taýdan täzelemek boýunça işler işjeň alnyp barylýar.

Diňe ruhy taýdan baý şahsyýet jemgyýetiň ýaşaýşynyň ähli taraplarynyň üstünlikli ösüşini üpjün etmäge ukyplydyr.

Mahrijemal Napyzova, Jahan Soyunova
(*Turkmenistan*)

ROLE OF MORAL VALUES IN THE PRODUCTION OF MATERIALS

Important projects aimed at ensuring peace, security, socio-economic development and further improving of the standard of living of people are carried out under the wise leadership of Esteemed President Gurbanguly Berdimuhamedov. In the Prosperous Epoch of the Powerful State, the link between economy and spiritual wealth represents an important component of the state policy. An intensively developing industrial state with modern advanced production technologies and equipment is being formed. The development indicators of the national economy clearly demonstrate that the Turkmen society has achieved certain results through modernization.

Established modern industries and production complexes are an example of the results achieved. Work is in progress on restoration and technical re-equipment of existing enterprises in the country. Only a spiritually rich nation is able to ensure successful development of all areas of society.

Махриджемал Хапызова, Джахан Союнова
(*Туркменистан*)

РОЛЬ МОРАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ОБЛАСТИ ПРОИЗВОДСТВА МАТЕРИАЛОВ

Под мудрым руководством Уважаемого Президента Туркменистана Гурбангулы Бердымухамедова реализуются важные проекты, направленные на обеспечение мира, безопасности, социально-экономического развития и дальнейшее повышение уровня жизни народа. В эпоху могущества и счастья взаимосвязь экономики и духовного богатства выступает в качестве важной составляющей государственной политики. Формируется интенсивно развивающееся индустриальное государство с современными передовыми производственными технологиями и техникой. Показатели развития национальной экономики наглядно демонстрируют, что туркменское общество добилось серьезных результатов путем модернизации.

Примером достигнутых результатов служат созданные современные отрасли, производственные комплексы. Ведутся работы по восстановлению и технологическому переоснащению действующих в стране предприятий. Только духовно богатый человек способен обеспечить успешное развитие всех сфер жизни общества.

TÜRKMEN AÝDYM-SAZ SUNGATYNYDA ŞAHYRANA ŞYGRYÝETIŇ ÇEPERÇILIK DÄPLERI

Türkmen sungatynyň howandary Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň milli medeniýetimizi ösdürmek, ruhy-medeni mirasymyzy ylmy esasynda öwrenmek, onuň çuňňur many-mazmunyny neşir edip halka ýetirmek baradaky beýik taglymaty diňe biziň ýurdumyzda däl-de, eýsem dünýä giňişliginde hem özüniň işjeň goldawyny tapýar. Garaşsyz hemişelik Bitarap Türkmenistan döwletimiziň ÝUNESKO bilen işjeň hyzmatdaşlygynyň ýola goýulmagy hem hormatly Prezidentimiziň bu ugurdaky beýik tagallalarynyň netijesidir. Halkymyzyň geçmiş taryhynda döreden ençeme gymmatlyklarynyň ÝUNESKO-nyň maddy we maddy däl medeni mirasynyň sanawynyň düzümine girizilmegi, biziň “Türkmenistan – parahatçylygyň we ynanyşmagyň Watany” ýylymyzda bolsa “dutar ýasamaklygyň, dutar sazalarynyň we bagşyçylyk sungatynyň” bu gurama girizilmeginiň teklip edilmegi hem-de Türkmenistanyň milli toparynyň döredilmegi aýratyn buýsançlydyr. Agzalan toparyň düzümine Türkmenistan Ylymlar akademiýasynyň hem girizilmegi, türkmen alymlarynyň bu ugurdaky işjeňliginiň möhümdigini görkezýär. Häzirki wagtda biziň alymlarymyz ata-babalarymyzdan miras galan bu sungat baýlyklaryny ylmy esasynda öwrenmek bilen, hormatly Prezidentimiziň yn-sanperwer ylymlaryny ösdürmek ugruna işjeň goşulyşýarlar.

Türkmen halkynyň asyrlaryň akyl-paýhasyny, söz kämilligini özüne siňdiren baý mazmunly, örän gyzykly we gadymy medeni taryhy bar. Halk döredijilik eserleri şol medeni taryhyň aýrylmaz bölegini emele getirip, onda şahyrana zenan şygryýetine esasy orun degişlidir. Şahyrana şygryýetiň tebigatyndaky akgyňlylyk, owazlylyk onuň heň-owaz bilen sazlaşykly ýerine ýetirilmegini şertlendirýär. Ruhy-medeni mirasymyza degişli milli aýdym-saz sungatymyz öz gözbaşyny hüwdülerden alyp gaýdýar. Çünki hüwdüler öz tebigaty boýunça söz sungatyna degişlidir, emma olar aýdym-saza mahsus häsiýetleri hem özünde saklaýar. Munuň özi onuň çalt özleşdirilmegini we ynsan aňyna täsir edijiligini güýçlendirýär.

Halkyň janly gepleşiği hüwdüleriň şahyrana bezegi bolup durýar. Olaryň her topbagy gutarnykly many-mazmun aňladýar. Hüwdi bentleriniň agramly bölegi rubagy görnüşinde döredilipdir. Hüwdüler şahyrana saz edebiýatynyň iň owazly, mylaýym äheňli, ynsan duýgusyna aralaşmakda iň bir täsirlisi bolup durýar. Şahyrana şygryýetiň hüwdülere mahsus rubagyçylyk çeperçilik däbi, zenan şahyrlaryň döredijiliginde hem giň gerimli ösüşe eýe bolupdyr. XII asyrdan Maryda Soltan Sanjaryň köşgünde ýaşan Mähesti Gündogar edebiýatynda rubagy ýaz-

maklygyň ussady hasaplanýar. Şahyra öz rubagylaryny şol döwürde meşhur bolan çeň saz guralynda aýdym edip aýdypdyr. Mähestiniň ýaşan döwründe Maryda aýdym-sazyň meşhur sungat mekdepleri bolupdyr. Ine, şol döwürde şu günler hem ýörgünli ýerine ýetirilýän ençeme sazlar döredilipdir. Şolaryň biri hökmünde “Saltyklar” sazyny görkezmek bolar. Jemläp aýdanymyzda, türkmen aýdym-saz sungatynyň gadymy hem-de baý taryhy bar. Olaryň döreyiş taryhy hüwdülerden gözbaşlydyr.

Напызова Тазегул, Гурбанова Айнагозел
(*Turkmenistan*)

ARTISTIC TRADITIONS OF FOLK POETRY IN TURKMEN MUSICAL ART

One of the main issues, set before our science in the Prosperous Epoch of the Powerful State is studying the true history of the Turkmen people and their material-spiritual heritage, its popularization around the world, as well as drawing the attention of the international scientific community to this issue. Turkmenistan is establishing a cooperation with UNESCO in this area. The modern Turkmen musical art is a powerful spiritual source in educating the younger generation in the spirit of patriotism.

Хапызова Тязегуль, Гурбанова Айнагозель
(*Туркменистан*)

ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ТРАДИЦИИ НАРОДНОЙ ПОЭЗИИ В ТУРКМЕНСКОМ МУЗЫКАЛЬНОМ ИСКУССТВЕ

Одной из важнейших сфер государственной политики Туркменистана в эпоху могущества и счастья является развитие науки. Изучение подлинной истории туркменского народа, его материального и духовного наследия, являющегося неотъемлемой частью сокровищницы общемировых ценностей, их популяризация в мире, привлечение к ним внимания международной общественности – одна из главных задач, стоящих ныне перед наукой Туркменистана. В Туркменистане в этом направлении активно налажено сотрудничество с ЮНЕСКО. Музыкальное искусство туркменского народа берёт свое начало из глубокой древности. Туркменское музыкальное искусство в эпоху могущества и счастья является мощным духовным источником в воспитании молодого поколения в духе патриотизма и гуманизма.

TÜRKMENISTANDA MAŞGALA WE MAŞGALA BILEN BAGLANÝŞYKLY GARYNDAŞLYK ADALGALARY

Türkmenistanda maşgala durmuşynda oguzlaryň düşünjesi şöhlelenýän bolsa-da, ol şol wagtyň özünde ählumumy aýratynlyklary we wezipeleri özünde jemleýän instituty emele getirýär.

Türkmen maşgalasy jemgyýetiň düzüm bölegini emele getirip, müňýyllyklaryň dowamynda köp üýtgeşmelere we özgerişliklere sazlaşykly uýgunlaşmagy başarypdyr. Jemgyýetçilik durmuşy nukdaýnazaryndan, adamzat nesliniň dowamatyny üpjün edýän, köpçüligiň kabul eden adatlarynyň çygrynda maşgalanyň içinde we maşgaladan daşgary gatnaşyklary dolandyrmak ýaly derwaýys wezipelere eýedir. Beýleki jähetden, dürli medeniýetlere gatyşyp baýlaşan hem bolsa, öz milli häsiýetlerini gorap gelipdir.

Çaga terbiýeläp ýetişdirmekde, onyň jemgyýetde ornyny tapmakda hiç bir institut türkmen maşgalasyna deňär ýaly derejede däldir. Bilermenleriň gözegçiliginde saklanýan we birnäçe pedagogik tehnologiýalaryň özleşdirilen edaralary hem maşgalanyň ýerini tutup bilmeýär.

Häzirki wagtda maşgala Türkmenistanda jemgyýetçilik guramalarynyň birleşmeginde we jebisleşmeginde binýatlaýyn häsiýete eýedir. Döwlet sagdyn maşgalanyň sagdyn nesli ösdürip ýetişdirýändigigi, sagdyn nesliň sagdyn jemgyýeti emele getirýändigigi, sagdyn jemgyýetiň bolsa berkarar döwleti döredýändigigi barada berk pikire esaslanýan syýasata eýerýär.

Türkmenistanda maşgala gurmak, öýlenmek we nikalaşmagyň görnüşleri oba we şäher şertlerine görä üýtgäpdir. Däp-dessurlaryň, diňe şeýle etmek arkaly gorap boljakdygyny öňe sürýän pikir Türkmenistanda beýleki türki halklaryna garanyňda güýçli duýulýar.

Türkmenistanda öýlenjek ýigitde we gyzda aşakdaky dört esasy aýratynlyk gözlenilýär: Ilki bilen nikalaşýan ýaşlaryň aslynyň nireden gelýändigine, gelip çykyşyna we tiresine üns berilýär.

Ikinjiden, öýlenýän ýigidiň ýa-da durmuşa çykýan gyzyň maddy ýagdaýy we ukyp-başarnyklary öwrenilýär.

Üçünjiden, ahlak terbiýesine, edep-ekramlylygyna seredilýär.

Dördünji şert hökmünde bolsa, görmegeýlik we owadanlyk, bilimi, geýnүүлiligi göz önünde tutulýar.

Türkmenlerde sawçylyk üçin ýola çykylanda, ýola ak ýüpekli iňňe zyňmak däbi bar. Gyz tarapy sowgatlary kabul edip, gyzyl ýaglygy gyzyň kellesine daň-salar, şol gyz adagly hasaplanýar. Türkmen maşgalasynyň gurulmagy üçin, nika gyýylmagy, toýdan soňky döwür boýunça dürli yrymlar we edim-gylymlar bar. Olaryň her biri üçin ýörite ylmy işler ýazyp bolar. Şeýle-de, türkmen dilinde garyndaşlyk bilen bagly birnäçe adalgalar bar. Türkmenlerdäki garyndaşlyk adalgalary-da beýleki türki halklar bilen birmeňzeş häsiýete eýedir. Ýakyn we öweý garyndaşlyk gatnaşyklarynda bir gandan gaýdýan we beýleki garyndaşlyk görnüşleriniň bardygyny Türkmenistanda görmek bolýar. Emma gan garyndaşlygy ýedi nesil dowam edýär, ýedi nesil dolandan soň, “il” bolýar. Bu bolsa garyndaşlygyň tamamlanýandygyna şaýatlyk edýär. Şular ýaly yrymlar tire-taýpalaryň arasynda üýtgeýär. Mysal üçin, ýokarda düşündirilmeğe çalşan däplerimiz esasan, teke taýpasyna degişlidir. Ärsary taýpasynda berjaý edilýän däpler has gadymy medeniýet bilen baglanyşyklydyr. Her bir tiräniň özüne mahsus bolan döp-derssurlary bar.

Görnüşi ýaly, türkmenleriň döp-dessurlara ýugrulan durmuşynda maşgala degişli adatlar, yrymlar we dil babatda baý mazmuna eýe adalgalary bar. Tezimiziziň dowamynda (çykyşymda) ýene-de birnäçe türkmen halkynyň döp-dessurlary we adalgalar bilen bagly gyzykly maglumatlar beriler. Bu baýlygymyzyň ýitmezligi üçin bolsa, ylmy işleriň köpelmegi zerur diýip hasap edýärim.

Tyllagozel Hojahanova
(Turkmenistan)

KINSHIP TIES IN TERMS AND FAMILY RELATIONS IN TURKMENISTAN

Despite all the the challenges, the Turkmen people managed to preserve family customs and traditions, following their traditional perceptions and guiding principles. The kinship terms are of key importance in the family culture of the Turkmens. Traditionally, seven levels of blood relationship have been established. There are also terms for close and affinal or step-kin relatives

The article provides a detailed explanation on the topic.

Тыллагозель Ходжаханова
(Туркменистан)

ТЕРМИНОЛОГИЯ РОДСТВЕННЫХ СВЯЗЕЙ И СЕМЕЙНЫЕ ОТНОШЕНИЯ В ТУРКМЕНИСТАНЕ

Несмотря на все трудности, туркменскому народу удалось сохранить семейные обычаи и традиции, следуя своим традиционным установкам и нравственным принципам. Традиционно установлено семь уровней кровных родственных отношений.

В статье дается подробное объяснение по теме.

Maýagözel Hommaýewa
(Türkmenistan)

TÜRKMEN LEKSIKOLOGIÝASYNY BAÝLAŞDYRMAKDA EGSILMEZ ÇEŞME

Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň on iki jiltiden ybarat “Türkmenistanyň dermanlyk ösümlikleri” atly kitaplary dünýäniň lukmançylyk ylmynyň ösüşine we dünýä halklarynyň uzak ömür, sagdyn durmuş ýaşayşyna ylmy esas berýän hem-de dünýä tejribesinde ilkinji gezek milli äheňde düýpli ýazylan ensiklopedik eserlerdir.

On iki jiltiden ybarat bolan “Türkmenistanyň dermanlyk ösümlikleri” atly kitap ylmy işiň jemi hökmünde okyjylar köpçüligine gowuşdy we dünýäniň köp dillerine terjime edildi. Kitaplarda berilýän türkmen topragynda ösýän dermanlyk ösümlikleriň sanynyň 1630-dan geçýändigini hasaba alnyp, dünýäniň ylmy jemgyýetçiligine ýetirildi.

“Türkmenistanyň dermanlyk ösümlikleri” atly köp jiltli ylmy – ensiklopedik kitaplar toplumu ösümlük dünýäsi bilen iş salyşýan hünärmenler we saglygy goraýyş işgärleri üçin peýdaly gollanma bolmak bilen, bu köp jiltli işler türkmen leksikologiýa ylmyna bahasyna ýetip bolmajak gymmatly ylmy çeşme hökmünde goşuldy. Şonuň esasynda türkmen leksikologiýa ylmynda täze bir ugur, ýagny dermanlyk ösümlikleriň atlary bilen bagly aýratyn leksik gatlak emele geldi.

Kitaplarda çöpboýa, kerkaw, toraňny ýaly, türkmen topragynda ösýän ýüzlerçe belli dermanlyk ösümlükler bilen bir hatarda, oň sözlüklere girmedik *dag-dagan*, *galkanoty*, *horasan*, *hyýaroty*, *keýikburça*, *şildirbaş*, *tarhun*, *zereň* ýaly onlarça dermanlyk ösümlikleriň hem ylmy dolanyşyga girizilmegi, işiň ylmy maz-

munyny has ýokarydygyny görkezýär. Şeýle-de, olarda dermanlyk ösümlikleriň diňe bir bejeriş ukyplaryny görkezmän, eýsem olaryň atlarynyň gelip çykyşy hakynda düýpli ylmy garaýyşlaryň berilmegi, kitabyň ygtybarlylygyny ýokarlandyrýar.

Türkmen dilinde dermanlyk ösümlikleriň leksikasynyň (atlary) dürli usullar esasynda döredilendigini geçirilen derňewler tassyklaýar. Dermanlyk ösümlüklere at goýlanda, esasan, olaryň durmuşda ulanylyş häsiýeti, daşky görnüşleri, reňki, haýsy-da bolsa bir zada meňzeşligi, bejerijilik ähmiýeti we beýlekiler bilen bagly ýagdaýlar göz önünde tutulýar. Şonuň esasynda olar birnäçe tematik toparlara bölünýär.

Umuman, ensiklopedik eserlerde berilýän gymmatly maglumatlardan görnüşi ýaly, dermanlyk ösümlikleriň gyzykly hem baý taryhy bar. Şu nukdaýnazardan, dermanlyk ösümlikleri bilen bagly günorta-günbatar oguz toparyna girýän häzirki zaman garyndaş türkmen, azerbaýjan, türk we gagauz dillerini deňeşdirip öwrenmeklik täze ylmy netijeleri berýär, şeýle hem hormatly Prezidentimiziň “Türkmenistanyň dermanlyk ösümlikleri” atly köp jiltli ylmy – ensiklopedik kitaplary derňew geçirmekde egsilmez ylmy çeşme bolmagynda galýar.

Mayagozel Hommayeva
(*Turkmenistan*)

INEXHAUSTIBLE SPRING OF ENRICHMENT TURKMEN LEXICOLOGY

The books by Esteemed President Gurbanguly Berdimuhamedov “Medicinal plants of Turkmenistan” consists of 12 volumes, and are important for development of a world medical science 1630 medicinal plants presented in books, which grow in the Turkmen land were described and presented to scientific community.

In the books, along with one hundred known medicinal plants growing in Turkmenistan, such as *çöpboýa*, *kerkaw*, *torañňy*, etc. there are many earlier unregistered medicinal plants such as *dagdagan*, *galkanoty*, *horasan*, *hyýaroty*, *keyikburça*, *şildirbaş*, *tarhun*, *zereň*.

Маягозель Хоммаева
(Туркменистан)

НЕИССЯКАЕМЫЙ ИСТОЧНИК ОБОГАЩЕНИЯ ТУРКМЕНСКОЙ ЛЕКСИКОЛОГИИ

Книги Уважаемого Президента Гурбангулы Бердымухамедова “Лекарственные растения Туркменистана”, состоящий из 12 томов, имеет большое значение для развития мировой медицинской науки. Представленных в труде 1630 лекарственных растений, произрастающих на туркменской земле, были описаны и донесены до научной общественности.

В книгах, наряду с множеством известных лекарственных растений, произрастающих на туркменской земле, таких как çörboýa, kerkaw, toraňny, а также введение в научный оборот ранее не вошедших в словари десятки лекарственных растений (*dagdagan, galkanoty, horasan, hyýaroty, keyikburça, şildirbaş, tarhun, zereň*) демонстрирует высокую научную значимость данной работы.

Şyhmustapa Hudaýberdiýew
(Türkmenistan)

BAÝRAM HANYŇ DÜNYÄSI

Türkmen şahyry (1501–1561) Baýram han Badahşanda Seyfaly begiň maşgalasynda dünýä inýär. Ol tiz wagtyň içinde özüniň ukyplylygy, başarjaňlygy, şahandaz şahyrlıgy we mertligi bilen imperiýanyň patyşasy bolan Humaýynyň iň ýakyn adamyna öwrülýär.

Baýram hanyň ata-babalary hem döwlet işlerinde işlän görnükli adamlar bolupdyr. Şonuň üçin Baýram han ýaşlygyndan döwlet dolandyrmak, döwlete hyzmat etmek endiklerine belet bolupdyr. Iň esasy ýeri, Baýram han edepli ekramly, bilim-terbiýeli şahsyýet hökmünde özüni ýaşlykdan ykrar etdirip bilipdir. Esasan hem köşk hyzmaty oňa ýakyn tanyş bolupdyr.

Mogollar imperiýasynyň giňemeginde, berkemeginde hem Baýram han türkmeniň roly uly bolupdyr. Ol diňe köşk adamy bolmak bilen çäklenmändir, agyr söweşlere gatnaşyp, uly ýeňişleri getiren beýik serkerde hem bolupdyr. Muňa mysal hökmünde Delide Mogollar döwletiniň täzeden döredilmeginde onuň hyzmatlary örän uly bolupdyr.

Baýram han türkmeniň imperiýany dolandyrmakda uly hyzmatlarynyň biri-de, Humaýun ýogalandan soň onuň ogly Ekberini adyndan ýurdy uzak wagtlaý wepaly dolandyrmagydyr.

Baýram han türkmeniň köp zatdan başy çykypdyr. Ol Ekberi durmuşa taýýarlapdyr, terbiýeläpdir. Onuň aladasy bilen ýaşapdyr. Ekber hem öz gezeginde oňa “han baba” diýip ýüzlener eken.

Baýram han Ekbere atalyk edilip bellenenen soň, terbiýe meselesine uly üns berip ugraýar, çünki oňa geljekki patyşany terbiýelemek tabşyrylýar.

Baýram han türkmen ynsan üçin üç sany sypatyň hökmany, zerur bolup durýandygyny belläp geçýär:

1. Häkimleriň ýanynda özüni alyp barmagy başarmaly.
2. Garyp-gasarlaryň göwnünden turup, olara duýgudaşlyk etmeli.
3. Alymlaryň ýanynda aýjtak sözüni bilip aýtmaly.

Baýram han türkmen töweregindäki adamlary wepadarlyk, kämil mertlik, batyrlık ýaly häsiýetler bilen terbiýeläpdir. Ilkinji nobatda bolsa onuň özi şeýle häsiýetlere ýugrulan şahsyýet bolupdyr. Ol terbiýede görelde usulyna uly ähmiýet beripdir.

Baýram han türkmeniň at-abraýy, şahsy göreldeleleri onuň nökerlerinde hemişe ýeňşe bolan berk ynanjy terbiýeleýär. Olaryň ruhuna ruh goşýar.

Baýram han türkmen öz türkmenligine hemişe buýsanyp ýaşapdyr we özüniň şahsy göreldelesi bilen milletini arşa çykarypdyr. Onuň Ekbere ýazan hatyndaky aşakdaky jümleler biziň bu aýdýanlarymyza güwä geçýär:

“Siz bilip goýuň, türki kowumlarda öz iýen duzuna kast edýän adamyň bolmaýandygy bütin äleme mälimdir.”

Baýram han türkmen özüniň döwleti dolandyrmak işleriniň daşyndan şahandazlygy we şahyrlygy hem ýadyndan çykarmandyr. Ol öz eserlerini türki we parsy dillerinde ýazyypdyr.

Baýram han türkmen şahyr hökmünde öz döwürdeşlerine uly täsir ýetirip bilen eserleri döredipdir. Onuň goşgularynda hut öz häsiýetleri bilen bir perdeden gopýan setirler dilden-dile geçipdir. Şahyr halk toýlaryny, halkyň ýeňşini, şatlygyny olar bilen deň paýlaşypdyr:

Guwanýarys bu durmuşyň özüne,
Gülüp bakýas dostlarymyzyň ýüzüne,
Bu gün nowruz, bu gün baýram, bu gün toý,
Gaýgy-gamsyz şatlyk eder her bir öý.

Baýram han türkmeniň biziň günlerimize bir sany goşgular diwany gelip ýetipdir. Şol kitapda şahyryň pars dilinde ýazan goşgularynyň 1216 setiri, türkmen

dilinde ýazan goşgularynyň 718 setiri ýerleşdirilipdir. Goşgularda türki halklaryň diline golaý bolan çagataý diliniň täsiri duýulýar. Şygyr ýazmakda ulanan tärleri gazal hem-de rubagy ölçegleri bolupdyr. Onuň goşgularynyň aglaba böleginde söýgi, gahrymançylyk hem-de aýry-aýry şahslar wasp edilýär.

Baýram han türkmen Merkezi Aziýa, Owganystan, Eýran, Hindistan ýaly gadymy Gündogar ýurtlarynda halklaryň medeni hyzmatlarynyň ösmeginde hem-de olaryň özara dostlugynyň pugtalanmagynda ägirt uly rol oýnan şahsyýetdir.

Shihmustapa Hudayberdiyev
(*Turkmenistan*)

BAYRAM KHAN'S WORLD

Medieval poet of middle ages (1501–1561) Bayram Khan was member of royal family. He was brave, smart, tolerant, merciful person. Young Bayram Khan attended many battles. For his best characters and reputation, he became close friend of Humayun Shah and master of shah's children.

His poetry reflects his lifestyle and life of that period. Form of his poems is ghazal and rubagy in which he spoke about true love, heroism, daily life of people (their happiness and sadness) and rarely special heroes' names and their life. These works prove that he was well educated, experienced, closely related to and informed in details on people life.

Шихмустапа Худайбердыев
(*Туркменистан*)

МИР БАЙРАМ ХАНА

Средневековый поэт туркменского происхождения Байрам хан (1501–1561) родился в Бадахшане в семье Сейфали бека. Уже в возрасте шестнадцати лет он начинает служить империи Моголов.

Благодаря своим способностям, разносторонним талантам и мужеству, он становится доверенным лицом императора Хумаюна.

Предки Байрам хана также были видными государственными деятелями, и потому уже с юности поэт постиг тонкости дипломатического искусства и государственного управления.

Байрам хан Туркмен воспитывал окружающих в духе преданности своему долгу, поскольку сам он был личностью, обладавшей множеством достоинств.

ÝAŞLARY MILLI DÄP-DESSLARDA TERBIÝELEMED “GORKUT ATA” EPOSYNYŇ ÄHMIÝETI

Ýaş nesli milli gymmatlyklar esasynda terbiýelemek derwaýys meseleleriň biridir. Türkmen halky özüniň durmuş tejribesiniň dowamynda ýaş nesli terbiýelemegiň dürli usullarydyr tärlerini döredipdir hem-de olary barha sünnäläp, biziň günlerimize çenli alyp gelipdir.

Türkmen milli edebi we pedagogik mirasymyz bolan “Gorkut ata” eposy geçmişden geljege şöhle saçýan gymmatly ýadygärlik bolup, milli pedagogikada müdimi orun aldy. Halk pedagogikasynyň sütüni bolan watançylyk, ahlak, akyl, beden, estetik terbiýeleriniň milli ýörelgeleri eposyň içinden eriş-argaç bolup geçýär.

“Gorkut ata” eposy taryhymyzy öwrenmek taýdan uly ähmiýete eýe bolan ýadygärlikdir. Gahrymançylyk we watansöýüjilik mysallaryna baý bolan bu mirasymyz gadymdan bäri dilden-dile geçip, halkymyzy watansöýüjilige çagyýar.

Milli Liderimiziň: “...Gadymy we gahrymançylykly oguz-türkmen şadessanynda öňe sürülýän mukaddes Watana, ata-enä, keremli topraga, ynsana hormat goýmak, päklik, dogruçylyk, halallyk we ynsanperwerlik hakyndaky öwüt-ünderler diňe bir öz döwri üçin däl, ähli döwürler üçin hem ähmiýetini ýitirmejek terbiýe mekdebidir – akyl-paýhasy durlaýjy milli gymmatlygymyzdyr” diýip bellemegi, “Gorkut ata” eposynyň ýaş nesilde ahlak terbiýesiniň mazmunynyň esaslary bolan watansöýüjilik, gahrymançylyk, ynsanperwerlik ýörelgelerini kemala getirmekde mizemez çeşme bolup hyzmat edýändigine, uly terbiýeleýjilik güýjüne eýedigine şaýatlyk edýär.

Ruhy päkligiň gözbaşy hasaplanýan bu eserde şahsyýetde bar bolan gowy häsiýetleriň ählisi – kalby päklik, ruhbelentlik, halallyk, ygrarlylyk, ynsaplylyk, wepalylyk, ynsanperwerlik, paýhaslylyk, geçirimlilik, mertlik, gaýratlylyk, jomartlyk, Watana, ene topraga, il-güne söýgi, myhmansöýüjilik, ula hormat goýmak, kiçini sylamak ýaly ahlak sypatlary jemlenendir. Eser durky bilen ahlak terbiýesine ýugrulandyr.

Ynsana mahsus bolan ajaýyp häsiýetleriň hemmesi Gorkut atanyň keşbinde bar. Ol parasatly sözler bilen ilat arasynda at-abraý gazanýar. Halk ony pähim-paýhasyň öýjügi hasaplap, her bir sözünü altyna gaplaýar. Ol özüniň çuň manyly boýlary, dana söhbetleri (“söz söýledi, boý boýlady”) rehimdarlygy, penakärliги, ma-nyly maslahatlary bilen jemgyýetde möhüm orun tutýar. Onuň maslahatlary jemgyýetiň ahlak ýörelgelerini wagyz edýär we terbiýeleýär.

Gorkut ata oguz türkmenlerini ähli ugur boýunça edebe çagyrypdyr. Eposda ýaş nesle berilýän milli terbiýäniň aýratynlyklaryny belli bir ulgam boýunça seljermek üçin, şu ugurlara bölmek bolar: *Watançylyk edebi. Maşgala edebi.*

Gorkut ata Watany hemme zatdan ýokarda goýýar we watançylyk edebini ün-deýär. Watany hemişe bagtly görmek isleýär we şeýle diýýär: “*Yerlü gara taglaryň ýykylmasun! Kölgelije gaba agajyň kesilmesün!*”

Eposda ýigitler bilen deň hatarda, aýal-gyzlaryň hem Watany, maşgalasyny, ojagyny, perzendini gorap bilendiklerine kepillik geçýän deliller bar. Edermen aýal-gyzlaryň keşbine mysal edip, eserdäki Banu Çeçegiň, Sylyjan hatynyň, Uzyn boýly Burla hatynyň atlaryny getirmek bolar.

Gorkut ata zenanlaryň maşgala edebini kemala getirmekte görelde usulyna mynasyp baha beripdir: “*Gyz eneden görelde almasa, öwüt almaz*” diýen pähimi eneleriň nesil terbiýesindeki nusgalyk ornuny kesgitleýär.

Eposda doganyň dogan öňündäki edebi şeýle inçe suratlandyrylypdyr. Doganyň dogana arka durmalydygy, hemaýat etmelidigi, gerek ýerinde ony goramalydygy hakynda hem pedagogik pikirlere gabat gelinýär.

Ata-babalarymyz ýaşlykdan çagalarynyň öňünde terbiýäni berkitmek üçin dürli hili synaglar goýupdyrlar. Olar ýaşlykdan at çapmagy, gylaç urmagy, açlyga, suwsuzlyga döz gelmegi öwrenipdirler. Hatda at almak ýaly wajyp meselede-de ýaş ýetginjekler öz gaýratlaryna, şahsy häsiýetlerine, ugurtapyjylygyna we gylaç güýjüne daýanmaly bolupdyrlar. Bu barada eserde şeýle diýilýär: “Ol zamanda bir oglan baş kesmese, gan dökme, oňa at dakylmazdy”. Ýetginjekler özlere at dakylmagy üçin duşmandan üstün çykмага, öküz, düýe bilen söweşmäge, çakgan we batyr arslandan üstün çykмага mejbur bolupdyrlar. Netijede, her bir ýetginjek bitiren işine laýyklykda at dereje alypdyr. Ady Gorkut ata dakypdyr.

Türkmen halkynyň ösüp gelýän ýaş neslini milli ruhda terbiýelemek, Gahryman Arkadagymyzyň milli bilim ulgamynda öňe sürýän özgertmeleriniň baş mak-satlarynyň biridir.

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe milli mirasymyza sarpa goýýan, onuň gadyr-gymmatyna uly baha berýän hormatly Prezidentimiziň: “...Gorkut atanyň, Salur Gazanyň, Däli Domrulyň, Baýyndyr hanyň, Bamsy Beýregiň, Gaňly gojanyň, Banu Çeçegiň, Burla hatynyň gahrymançylygy, edermenligi, watansöýü-jiligi, danalygy, dogruçylygy hem-de hoşniýetlilik, ynsanda belent adamkärçilik sypatlaryny, ajaýyp duýgulary terbiýelemäge gönükdirilen kämil ýörelgelerdir” diýip bellemegi, bu pedagogik gollanmanyň ýaş nesle milli terbiýäni bermekde nusga alarlyk çeşme bolup hyzmat edýändigini tassyklaýar.

Gulalek Hudayberdiyeva
(*Turkmenistan*)

SIGNIFICANCE OF THE EPOS “GORKUT ATA” IN THE UPBRINGING OF YOUTH IN NATIONAL TRADITIONS

Analyzing the events described in this epic, one can obviously trace the enormous pedagogical significance of the ideas contained in it, based on our richest national cultural heritage, its deepest historical roots.

In order to systematize the peculiarities of the traditions of upbringing the younger generation, which has a many thousand-year history, the author identifies the following areas in this area: patriotic upbringing, family upbringing, father-son relationship, brides-girls relationship, mutual upbringing of brothers and sisters in the family.

Гулялек Худайбердыева
(*Туркменистан*)

ЗНАЧЕНИЕ ЭПОСА “ГОРКУТ АТА” В ВОСПИТАНИИ МОЛОДЕЖИ В НАЦИОНАЛЬНЫХ ТРАДИЦИЯХ

Анализируя события, изложенные в этом эпосе, можно очевидно проследить огромное педагогическое значение заложенных в нем идей, опирающихся на наше богатейшее национальное культурное наследие, его глубочайшие исторические корни.

С целью систематизации особенностей традиций воспитания подрастающего поколения, имеющего многотысячелетнюю историю, автор выделяет в данной проблеме следующие направления: патриотическое воспитание, семейное воспитание, взаимоотношения отца и сына, взаимоотношения свекрови и невестки взаимное воспитание братьев и сестер в семье.

Amanmyrat Hudaýgulyýew
(*Türkmenistan*)

EÝÝUBY TÜRKMEN DÖWLETINIŇ TARYHY ÝEWROPA DÖWLETLERINIŇ ÇEŞMELERINDE

Türkmen taryh ylmynda türkmenleriň Ýakyn Gündogara köpçülikleýin ýaýramagynyň, şonuň ýaly-da döwlet gurluşynyň, ykdysadyýetiniň, ylmyň, me-

deniýetiniň, sungatynyň we binagärçiliginiň ösüşinde öz milli aýratynlyklaryny saklap galan türkmen halkynyň taryhyny çuňňur we giňişleýin öwrenmek, döwrüň zerur meseleleriniň biri bolup durýar. Türkmen taryhyny we medeni mirasyny dünýä taryhy we medeniýeti bilen baglanyşyklykda giňişleýin öwrenmek, halkymyzyň jemgyýetçilik aňynyň ösmegine, milli buýsanjynyň artmagyna ýardam edýär. XII asyrdan ýaşan Salaheddin Eýýuby Türkmeniň, Ýakyn Gündogaryň we Müsüriň taryhynda möhüm orny eýeleýär. Onuň türkmen döwletini esaslandyrmakda bitiren beýik işlerini müsürli, siriýaly, yrakly, türkiýeli we ýewropaly taryhçy alymlar doly ykrar edýärler.

Müsür ýurdy taryhyň dowamynda dürli medeniýetleriň watany bolandyr. Müsürde Eýýuby türkmen döwletiniň taryhy sahnada peýda bolmagynda we ýaşamagynda Tulynogly türkmen döwletiniň, Iňşidogullary türkmen döwletiniň, Fatymylar döwletiniň we Zeňni türkmen döwletleriniň täsiri ähmiýetli bolupdyr. Iňşidilerden soňra iki asyryň dowamynda Fatymy döwletiniň dolandyrmagynda Müsür XII asyrdan Eýýuby türkmen döwletiniň düzümine birikdirilipdir. Eýýubylaryň taryhy sahna çykyşlary Zeňni türkmen döwletiniň atabegi Nureddin Zeňniniň goldawy bilen 1164–1169-njy ýyllaryň aralygynda Müsür ýerlerine gurnalan sapar bilen baglanyşyklydyr.

Eýýuby türkmen döwletini esaslandyran Salaheddin Eýýubynyň mertligi, gaýduwsyzlygy, watansöýüjiligi, wepadarlygy, adalatlylygy we beýik adamkärçiligi bilen öz döwrüniň we soňky nesilleriň söýgüsini gazanyp, uly abraýdan peýdalanypdyr. Dünýäniň belli alymlary, taryhçylary soltan Salaheddiniň durmuşyny, gahrymançylygyny, ömri we döredijiligini öz eserlerinde beýan edipdirler. Ymaddin el-Kätib el-Ysfahany “El-Feth el-Kussi fil-Feth el-Kudsi” we “El-Bark el-Şami” atly eserlerinde onuň şahsyýetini ebedileşdiripdir. Kady Bahaeddin ibn Şeddad “El-Newadir el-Sultaniýe fil-Mehasin el-Ýusufiýe” atly eserinde soltanyň ömri we döredijiligi barada giňişleýin düşündiripdir. Alym Izzeddin ibn el-Esir “El-Kamil fil-Tarih” atly beýik yslam taryhynyň XI-XII tomlarynda Eýýuby türkmen döwletiniň taryhy geçmişini aýratynlyklary bilen beýan edipdir. Fransuz alymy Champdor “Saladin le plus pur Heros de Islam” atly eserinde Salaheddin Eýýuba ýokary baha beripdir.

Eýýuby türkmen döwletiniň taryhy hakynda Kadyl-Fadyl, El-Melik el-Manсур, Ibn Jübeýr, Abdüllatif el-Bagdadi, Ebu Şame, Ibn el-Adim, Ibn Hallikan, Ibn Wasyl, Mahmut Dünder, Zeki Tez, Baýhan we beýleki taryhçy alymlar eserlerinde gymmatly maglumatlary beripdirler.

Salaheddin Eýýubynyň görkezen gahrymançylygy, edermenligi we edepliligi ýaşlary watançylyk ruhunda terbiýelemekde bahasyna ýetip bolmajak ruhy hazynadyr. Fatymy döwletinden soňra 1171-nji ýyldan 1250-nji ýyllar aralygynda,

oguz dessuryny dowam eden Müsürdäki Eýýuby türkmen döwletinde Salaheddin Eýýubynyň ýolbaşçylygynda ylym-bilime, alymlara we olaryň ylmy bäsleşiklerine aýratyn orun berlipdir. Hökümdar dürli ugurlardan meşhur alymlary döwletde ýyg-
nap, olaryň döreden ylmy we edebi eserleri üçin şa serpaýyny beripdir. Eýýubylar
Beýik Seljuk türkmen döwletiniň Nyzamiýýe medreselerine meñzeş medreseleri
Müsürde gurupdyrlar. Siriýada (Şam) 75, Kudüsde 42, Bagdatda 40, Halapda 40,
Müsürde 39, Trablusda 13, Mosulda 9 sany medreseleri esaslandyrypdyrlar. Sa-
laheddin Eýýuby tarapyndan 1169-njy ýylda Kairde 5 sany medrese gurlan bolsa,
özünden soňra Eýýubynyň nesli tarapyndan 26 sany medrese gurlupdyr.

Syýasy-diplomatik ýörelgelerini ylmy esasda alyp baran Eýýubylar, her wagt
harby we syýasy üstünlikleri gazanypdyrlar. Şeýlelikde, Eýýubylar diňe harby
güýç bilen däl, eýsem döwlet gurluşy, dolandyryş usuly, dili, medeni gatnaşyklary,
däp-dessurlary, ylmy ösdürmek bilen hakyky oguz-türkmen döwletini esaslandy-
rypdyrlar.

Amanmyrat Hudaygulyyev
(Turkmenistan)

HISTORY OF THE EYYUBY TURKMEN STATE IN THE SOURCES OF THE EUROPEAN COUNTRIES

French scientist Champdor, Ibn Esir, Ibn Jubair, Abdullatif al-Baghdadi, Abu
Sham, Ibn al-Adim, Ibn Khallika, Ibn Vasil, Sheshan, Zeki Tez, Bayhan and other
historians provided valuable information about the history of the Eyyuby Turkmen
state.

Аманмырат Худайгулыев
(Туркменистан)

ИСТОРИЯ ЭЙЙЮБСКОГО ТУРКМЕНСКОГО ГОСУДАРСТВА В ИСТОЧНИКАХ ЕВРОПЕЙСКИХ СТРАН

Французский ученый Чампдор (Champdor), Ибн Асир, Ибн Джубайр,
Абдуллатиф аль-Багдади, Абу Шам, Ибн аль-Адим, Ибн Халлика, Ибн Василь,
Шешан, Зеки Тез, Байхан и другие историки предоставили в своих трудах
ценную информацию об истории Еййюбского Туркменского государства.

OKUW MAKSATLY WIDEOLARY TAÝÝARLAMAGYŇ AÝRATYNLYGY

Häzirki zaman ylmynyň iň soňky gazananlary hökmünde mälim bolan tehnologiýalaryň bilim gurşawyna ornaşmagy netijesinde, bu ulgamda düýpli üýtgeşmeleriň bolmagyna getirdi. Ýokary okuw mekdeplerinde häzirki zaman pedagogik tehnologiýalaryň kämilleşmegi, okatmagyň täze usullarynyň, görnüşleriniň we serişdeleriniň döremegine sebäp boldy. Ylaýta-da okuwlaryň uzak aralykly bilim bermegiň tehnologiýalaryny ulanmak arkaly geçirilmegi, okatmakda esasy usullaryň birine öwrüldi. Häzirki döwürde bu usullarda bilimiň hil derejesini gowulandyrmak boýunça soraglaryň üstünde durulýar we jogap hökmünde wideosapaklar aýratyn öňe saýlanýar.

Wideosapak – bu sapagyň bir bölegi bolup, munda okuwçy ol ýa-da beýleki maglumaty sanly göterijiniň kömegi bilen alýar, ony kabul etmekligi we tejribede ýerlikli peýdalanmagy öwrenýär. Wideosapak – öwrenilýän derse bolan gyzyklanmany artdyrmagyň usuly bolup, ol netijeliligi hil taýdan gowulandyrmaga mümkinçilik döredýär.

Gözlegleriň netijelerine görä, okuw sapaklarynda wideo ýazgylary ulanmaklyk, kagyza çap edilen tekstler bilen deňeşdirilende, okyjyda köp täsir galdyryşlygy we okuwyň netijeliligini görnetin artdyryandygy anyklandy. Munda diňe bir gürrüňdeşlik bolman, eýsem sözlerden başga-da, werbal däl gatnaşyklar hem duýulýar, ýagny äheň, üm, hereketler okuw sapagyndaky berilýän maglumatlary öwrenijileriň aňynda has-da berk ornaşmagyna getirýär. Wideosapaklaryň has netijeli bolmagyny gazanmak üçin bolsa, ýokary hilli pedagogik we tehniki taýýarlygyň üpjün etmegi zerurdyr.

Okuw wideolaryny guramakda şu aşakdaky aýratynlyklary berjaý etmeklik maslahat berilýar:

- wideosapagyň algoritmini taýýarlamaly we ssenariýasyny ýazmaly;
- okuw wideosy hökmüni bilim beriji, ünsüňi çekiji äheňde bolmaly, ýagny ilkinji kadryndan soňkusyna çenli öwrenijiniň ünsünden düşmezligini gazanmaly;
- okuw wideolary anyk we gysga bolmaly;
- esasy seredilýän bölümlere sesi gatalemek ýa-da haýallatmak bilen ünsi çekmeli;
- okuw sapagyna öwüşgin bermek üçin ýerlikli grafikleri, hereketlenýän suratlary, animasiýalary ulanmaly;

– video ýazgy etmegiň we gaýtadan işlemegiň serişdelerini we programma üpjünçiliklerini ulanmaly.

Wideosapaklar öwrenijiniň temadaky maglumatlara akyl ýetiriş ukybyny has-da ýokarlandyrýar we berilýän bilimleriň özbaşdak özleşdirilmegi üçin iň amatly usullaryň biridigi bilen hem tapawutlanýar.

Shamyrat Hudaykulyyev
(*Turkmenistan*)

FEATURES OF PREPARING EDUCATIONAL VIDEOS

The video classes are a part of the lesson in which the student receives this or that information using a digital medium, and learns to accept and use it appropriately in practice. Video lessons, as a way to increase interest in the subject being taught, create opportunities for qualitative improvement of efficiency.

It is recommended to meet the following features in the preparation of video lessons:

- create an algorithm and write a video lesson script;
- video lessons must be educational, that is, to attract attention of the audience from the first frame to the last;
- make video lessons short and accurate;
- attract attention to the main part by raising or slowing down the sound;
- use graphics, moving pictures, and animations to add attractiveness to the lesson;
- use tools and software for video recording and editing.

Шамырат Худайкулыев
(*Туркменистан*)

ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ ОБУЧАЮЩИХ ВИДЕОРОЛИКОВ

Видеоурок является частью урока, в котором ученик получает ту или иную информацию с помощью цифрового носителя, и учится принимать и соответствующим образом использовать ее на практике. Видеоурок, являясь способом повышения интереса к обучаемому предмету, создает возможности качественного улучшения его эффективности.

Рекомендуется соблюдать следующие особенности подготовки видеоуроков:

- создать алгоритм и написать сценарий видеурока;
- обучающее видео обязательно должно быть образовательным, то есть с первого кадра до последнего сосредотачивать внимание зрителей;
- обучающие видео должны быть короткими и точными;
- привлекать внимание реципиентов к основным частям повышением или понижением звука;
- использовать графики, движущиеся картинки и анимации для придания интереса обучающему уроку;
- использовать средства и программное обеспечение для записи видео и его обработки.

Altyn Hydyrowa, Begli Begjanow
(*Türkmenistan*)

TAKYK YLYMLARYŇ BINÝADYNYDA YKDYSADY TERBIÝE BERMEKLIĞIŇ USULÝETI

Hormatly Prezidentimiz “Berkarar döwletiň Bagtyýarlyk döwründe biziň jemgyýetimizde häzirki zaman bilimli, ýokary ahlakly, işewür, özbaşdak çözümleri kabul edip bilýän, netijeliligi bilen tapawutlanýan, bilim we hünär babatda täze belentliklere galmaga ukyply, ýurdumyzyň ykbaly we durmuş ykdysady taýdan gülläp ösmegi üçin jogapkärçilik duýgusyna eýe bolan adamlar gerek” diýen paýhasly sözleri bilen, geljekde ýurdumyzy dolandyryjak ýaşlara uly ynam bildirýär.

Şu günüň we geljegiň ykdysady mümkinçiliklerini rejeli peýdalanmaklyk, ykdysady bähbitleri önünden kesgitläp bilmeklik, önümiň we hyzmatyň hili, durmuş kämilleşdigi saýy, ilatyň barha artýan isleg-talabyny öwrenmeklik ýaly ykdysadyýete dahylly ýene birnäçe taraplar barha ösýär. Makalada jemgyýetiň we adamzadyň gündelik ýaşayyş durmuşynyň iň esasy meselesi bolan ýaş nesilleri döwürüň talabyna laýyklykda terbiýelemeklik, häzirki döwürde mugallymlaryň, pedagoglaryň pikirlerine görä, sagdyn bedenli, düşüňjeli, giň dünýägaraýyşly, öz saýlap alan kärine ezber hünärmenleri ýetişdirmek üçin olary terbiýäniň birnäçe görnüşleri bilen gursamaklygyň wajyplygy barada gürrüň edilýär. Şeýle terbiýeleriň arasynda watançylyk terbiýesi, döredijilik we zehin terbiýesi, medeni aň-düşünje terbiýesi, hünär terbiýesi, sungat terbiýesi, jemgyýetçilik terbiýesi, maliýe-ykdysady terbiýe ýaly ýene birnäçe görnüşlerini agzap bolar. Her bir terbiýäni bermegiň, şoňa mahsus düşüňjani ýaşlaryň aňynda ornaşdyrmagyň özboluşly usuly, usulyýeti bolýar. Şu makalada talyp ýaşlarda ykdysady ugurly ýokary okuw mekdeplerinde matematika dersleri okadylanda, maliýe-ykdysady terbiýäniň berlişiniň usulyýetini, matematiki mazmunly ykdysady meseleleriň

çözülüş usullaryny, ol meseleleriň kömegi bilen talyp ýaşlarda milli ykdysadyýetimize çuňňur söýgini döretmeklik, şu günüň we geljegiň ykdysady mümkinçiliklerini rejeli peýdalanmak, ykdysady bähbitleri öňünden kesgitläp bilmek, önümiň we hyzmatyň hili, durmuş kämilleşdigi saýy, ilatyň barha artýan isleg-talabyny öwrenmeklik, ýaşlarda halal gazanja bolan ynamy we höwesini oýarmaklyk, ata-eneleriniň kesbi-käriden gazanyan haklaryny ýerlikli sowmaklygy, isrip etmeli däldigini, gerekmejek zatlar harçlamaly däldigini, aýawlylygy, tygşylylygy we ş.m. terbiýelemekligi maksat edinýär. Hut şeýle mazmunly meseleleriň çözülüşiniň giň toplumy matematika dersleriniň üsti bilen ýerine ýetirilýär.

Matematikanyň ýokary mekdeplerde okuw bölümleriniň amaly ähmiýetliligi, onuň obýektiniň hakyky dünýäniň giňişlik formalarynyň we mukdar gatnaşyklarynyň biri bolup durýanlygy bilen şertlendirilýär. Geljekki ykdysatçylaryň zähmet, ykdysady we hünär taýýarlygynyň ýokary derejede bolmagy üçin, matematiki häsiýetli amaly başarnyklar we ukyplar örän möhümdir.

Matematika dersi bilen baglanyşykly ykdysadyýetde duş gelýän meseleleri öwrenmegiň maksady, ykdysadyýetde islendik maliýe-kredit amaly, maýa goýum taslamasy ýa-da söwda ylalaşygy, oňa gatnaşyjy taraplaryň razyçylyklaryny, olary ýerine ýetirmek üçin birnäçe şertleriň bolmagyny göz öňünde tutýar. Şeýle şertlerde: pul mukdarlaryny, wagtlaýyn çäkleri, göterim goýumlaryny we beýleki käbir ölçegleri degişli etmek mümkinçiligi bilen baglanyşykly matematiki usullar bilen iş çalyşýan matematikanyň ähli bölümlerini açyp görkezmekden ybaratdyr.

Matematikanyň bölümlerini öwrenmegiň wezipelerine şu aşakdakylar degişlidir:

- maliýe hasaplamalarynyň häzirki zaman usullarynyň öwrenilmegi;
- matematika derslerinde ulanylýan mukdar maliýe seljermeleriniň
- esasy ugurlary bilen tanyşmak;
- hasaplaşyklaryň dürli usullaryna seredip geçmek;
- aýratyn alnan şertleriň maliýe çäklerine ýetirýän täsirini, bu çäkleriň özara hereketlerini ölçemek.

Altyn Hydyrova, Begli Begjanov
(*Turkmenistan*)

METHODS OF ECONOMIC EDUCATION ON THE BASIS OF EXACT SCIENCES

In economic higher educational institutions of the country, higher mathematics are taught using mathematical methods to solve the pressing problems of economics, to summarize test questions and problems of an eventual nature. The

activity of any self-supporting organization cannot be imagined without the use of mathematical methods. In the period of improving the national economy the main focus, in the management of each enterprise and entity is on mathematical methods. These methods make it possible to analyze economic activity, evaluate the structure of the financial portfolio, and measure the effectiveness of the instrument used in financial calculations.

Алтын Хыдырова, Бегли Бегджанов
(*Туркменистан*)

МЕТОДЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА ОСНОВЕ ТОЧНЫХ НАУК

В высших учебных заведениях страны экономического направления высшая математика способствует обучению математическим методам решения насущных задач экономики, подытоживанию проверочных вопросов и задач событийного характера. Деятельность любой хозяйственной организации невозможно представить без применения математических методов. В период совершенствования национальной экономики в управлении каждым предприятием и хозяйствующим субъектом центральное место занимают математические методы, позволяющие анализировать экономическую деятельность, оценивать структуру финансового портфеля, измерять эффективность инструмента, используемого в финансовых расчётах.

Sona Islamowa, Şirin Çaryýewa
(*Türkmenistan*).

NEBIT-GAZ PUDAGYNDÄ SÖZLÜKLERIŇ ÄHMIÝETI

Sözlükleriň wajyplygy islendik döwürde hem aýratyn duýulýar. Sebäbi islendik dil öwrenilende, sözlüklerden giňden peýdalanylýar. Sözlük – belli bir tertipde ýerleşdirilen sözler ýygyndysydyr. Sözlükler düşündirişli, iki dilli, terminologik, lingwistik, frazeologik, orfagrafik, etimologik we şuna meňzeş görnüşli bolup bilýär. Kämil hünärmenleri taýýarlamak, esasy maksatlaryň biridir. Hemmetaraplaýyn kämil bolmak üçin bolsa, dünýä derejesine laýyk gelmeli. Elbetde, bu ýerde hünärmenleriň dil taýýarlygynyň ähmiýeti örän wajyp bolup durýar. Häzirk wagtda Türkmenistan Watanymyz daşary ýurtlar bilen halkara gatnaşyklaryny üstünlikli amala aşyrýar. Ýurdumyzyň nebit-gaz toplumu hem daşary ýurt belli kompaniýalary bilen ikitaraplaýyn bähbitli işleri durmuşa geçirýär. Ine, şu nukdaý-

nazardan ugur alyp, bize nebit-gaz ulgamynda zähmet çekjek daşary ýurt dilini bil-ýän hünärmenleriň zerurlygy ýüze çykýar. Nebit-gaz ugry boýunça Halkara hyzmatdaşlygy talabalaýyk alyp barmak üçin, onuň önümçiligini, netijeliligini, bähbidini artdyrmak üçin daşary ýurt dillerinde erkin gürleýän hünärmenleri taýýarlamagymyz gerek. Sözlük düzülende, terminler saýlanyp alynýar, pudaklaýyn bilimleriň, ylmy dersleriň, aýry-aýry makalalaryň takmyny, möçberi kesgitlenýär. Sözlük tutuş neşir boýunça maglumatlary yzygiderli bermek üçin, belli bir ulgam döretmekde, makalalaryň toplumyny anyklamakda esas bolup hyzmat edýär. Hormatly Prezidentimiz hem sözlükler bilen aýratyn gyzyklanýar. Olaryň ýokary hilde çap edilmegini gazanmak bolsa, biziň jogapkärli wezipämiz bolup durýar. Elbetde, daşary ýurt dili boýunça dürli görnüşli sözlükler hem bar. Ýöne munuň bilen çäklenmän, döwrebap sözlükleriň elektron görnüşini taýýarlamak örän möhümdir. Hemmämiziň bilişimiz ýaly, Hormatly Prezidentimiziň 2017-nji ýylyň 22-nji dekabrynda geçiren Ministrler Kabinetiniň mejlisinde gol çeken Karary bilen, daşary ýurt dillerine okatmagy kämilleşdirmegiň konsepsiýasy hem-de bu konsepsiýasyny durmuşa ornaşdyrmak boýunça geçirilmeli çäreleriň meýilnamasy tassyklanyldy. Ony üç tapgyrda amala aşyrmak göz önünde tutulýar. Ine, şol konsepsiýanyň ikinji tapgyry täze döwrebap elektron sözlükleri taýýarlamak işlerini öz içine alýar. Şeýle wajyp işleri göz önünde tutup, uniwersitetimiziň ähli fakultetleriniň hünärleriniň talyplary üçin sözlükler taýýarlanylýar. Şol bir wagtyň özünde bu sözlükleriň programma üpjünçiligi talyplara zerur bolan sözleri we söz düzümlerini tapmaga we olardan ýeňillik bilen peýdalanmaga mümkinçilik döredýär. Şeýle hem elektron sözlügiň programma üpjünçiligini diňe kompýuterler arkaly ulanylyman, eýsem android görnüşli döwrebap jübi telefonlaryň üsti bilen hem ulanyp bolýar. Munuň özi bolsa, talyplarymyza islendik ýerde we islendik wagtda bu sözlükden netijeli peýdalanmaga şert döredýär.

Sona Islamova, Shirin Charyeva
(Turkmenistan).

THE IMPORTANCE OF DICTIONARIES IN THE OIL AND GAS INDUSTRY

At any time, dictionaries played an important role, especially those important in the study of foreign languages. At present, Turkmenistan successfully maintains international relations with foreign countries. The oil and gas complex of our country also carries out mutually beneficial activities with well-known foreign companies. Our Esteemed President also shows a special interest in dictionaries. The Concept of improving the teaching of foreign languages and the Action Plan

for the implementation of this Concept was approved by the President's Decree signed at the meeting of the Cabinet of Ministers on December 22, 2017. Taking into account such important objectives, dictionaries are prepared for students of all faculties of our university. Our main goal is to prepare dictionaries world standards.

Сона Исламова, Ширин Чарыева
(Туркменистан)

ВАЖНОСТЬ СЛОВАРЕЙ В НЕФТЕГАЗОВОЙ ОТРАСЛИ

Во все времена словари играли важную роль. Особенно словари важны при изучении иностранных языков. В настоящее время Туркменистан успешно осуществляет международные отношения с зарубежными странами. Нефтегазовый комплекс нашей страны также ведет взаимовыгодную деятельность с известными зарубежными компаниями. Президент Туркменистана проявляет особый интерес к словарям. Постановлением Президента, подписанным на заседании Кабинета Министров 22 декабря 2017 года, утверждены Концепция совершенствования преподавания иностранных языков и план действий по реализации этой концепции.

С учетом таких задач, поставленных в канцепции, ведется работа по составлению словарей для студентов всех факультетов нашего вуза. Наша главная цель – руководствуясь Концепцией совершенствования обучения иностранным языкам, подготовить словари соответствующие мировым стандартам.

Bahar Jepbarowa
(Türkmenistan)

AK ÖÝÜŇ GADYMY ÝAZUW ÝADYGÄRLIKLERINDE ATLANDYRYLYŞY

Hormatly Prezidentimiz ylym-bilimiň ösmegi üçin, geçmişde taryhyň syrly sahypalarynda saklanyp galan golýazma eserlerini dogry we göwnejaý öwrenmeklige giň mümkinçilikleri döretdi.

Şeýle mümkinçiliklere eýe bolan çeşmeleriň arasynda, „Orhon-Ýeniseý” ady bilen dünýä meşhur bolan gadymy oguz-türkmen ýazuw ýadygärlikleri bolan runo ýazgylarydyr. Bu ýadygärlik VIII – XI asyrlarda türki dillerde ýazuw ýazmak üçin Merkezi Aziýada giňden ulanylan hat-ýazuwydyr. Ol örän köp alymlar tarapyndan öwrenilipdir. Olardan: N.Ýadrinsew, W. Radlow, S. Malow ýaly türkologlar bu ylma aýratyn goşant goşan türkologlardyr.

Bu çeşmelerde türkmen halkynyň diline, taryhyna, etnografiýasyna degişli gymmatly maglumatlar saklanyp, ak öylere we onuň bilen baglanyşykly adalgalara, sözlere aýratyn ähmiýetiň berilmegidir.

Görnükli alymymyz, akademik M. Söýegowyň ylmy işleriniň birinde gadymy Oguz-türkmen ýazgylaryna degişli alnan bölekleriň häzirki zaman türkmen diline geçirilen transkripsiýasy berlipdir. Munda berilýan maglumatlar biziň ylmy işimiz bilen baglanyşyklydyr. Mysal üçin:

Gadymy çeşmedäki:

“Kerekü içi /ne teg ol;–diýen sözlem–Gerlen (ak öýüň) içi ne dek olar?–ýaly görnüşte; Tügünüki ne teg ol;–diýen sözlem–Tüýnügi ne dek olsa,–ýaly görnüşte; Bagyşy ne teg bar ol;–diýen sözlem–Baglanýan ýüpi ne dek bar olsa ýaly görnüşte; Közenekki ne teg körklüg ol;–diýen sözlem–Gözenegi ne dek görkli olsa,–ýaly görnüşte; Egni ne teg edgü ol;– diýen sözlem–Egni ne deg eýgilikli olsa, –ýaly görnüşte; Tiranç a: biliňler aýyg edgü ol;– diýen sözlem–Diýr men: “Ança biliňler anyk, eýgilik ol”–**ýaly görnüşte transkripsiýa edilipdir.** Olardan **ög** (öý), kerekü (gerege), tügünük (tüýnük), közenek (gözenek, tärim), bagyş, egin (ak öýüň üsti) ýaly sözler häzirki zaman türkmen dilinde-de işjeň ulanylýar.

Şeýle hem bu sözler häzirki zaman türkmen diliniň söz ýasalýşyna-da işjeň gatnaşýar. Meselem:

Bagyş sözünden–bagyş agajy, bagyşbag, bagyşýüp, artbagyş; Kerekü–gerege, geregeçi, gerege düýesi, gerege kölügi ýaly söz utgaşmaları ýasalypdyr.

Bu sözler semantik söz ýasalýşda material taýdan täze söz emele gelmän, dilde bar bolan sözler dürli metaforik geçirmeler netijesinde täze mana eýe bolýar.

Muňa mysal edip, *Gerege* sözünüň ak öýüň tärimini, ak öýüň söküp bir ýere ýygnalan jemini, tutuş ak öýüň adyny aňladyşyny şeýle hem, gerege sözünüň has at hökmünde ulanylyşyny görkezmek bolar.

Bu ýazuw ýadygärlikleri diňe bir ak öýler bilen baglanyşykly sözleriň däl, eýsem, olar bilen baglanyşykly ata-babalarymyzdan galan yrymlaryň we döp-desurlaryň hem hiç-hili üýtgeşsiz biziň günlerimize gelip ýetendigine şaýatlyk edýär.

Bahar Jepbarova
(*Turkmenistan*)

NAME OF THE YURTS IN THE ANCIENT MANUSCRIPTS

Valuable sources about language, history and ethnography of the Turkmen people had been preserved in the ancient Oghuz-Turkmen written monuments, which were widely used for writing in the Turkic languages in the 8th–11th centuries. It has been studied by many scientists. Among them were scientists in Tur-

kie philology N.Yadrinsev, V.Radlov, S.Malov who made a great contribution to this area. The transcriptions of “Kerekü içi/ ne teg ol; Tügüniki ne teg ol“ and other parts of the ancient Oghuz-Turkmen inscriptions are given into the modern Turkmen language in one of scientific works by outstanding scientist M. Soyegov. These written monuments indicate that not only the words connected with the “ýurts“, but also the superstitions and traditions inherited from our ancestors have been preserved to this day without any change.

Бахар Джеббарова
(Туркменистан)

НАЗВАНИЕ ЮРТЫ В ДРЕВНИХ ПИСЬМЕННЫХ ПАМЯТНИКАХ

Ценные сведения о языке, истории и этнографии туркменского народа были сохранены в древних огузо-туркменских письменных памятниках, относящихся к VIII–XI вв., эти источники были в свое время исследованы с научной точки зрения. Изучением их занимались известные тюркологи Н.Шадринцев, В. Радлов, С. Малов, внесшие значительный вклад в исследование огузо-туркменских письменных памятников. В научных трудах академика М. Соегова приведены транскрипции частей древних надписей на современном туркменском языке, свидетельствующие о том, что не только слова, связанные с юртой, но также и самобытные, традиции наших предков, сохранились до наших дней практически без изменений.

Maýagözel Jepbarowa
(Türkmenistan)

MAGTYMGULYNYŇ DILINDE DURNUKLY SÖZ DÜZÜMLERI

Durnukly söz düzümleri her bir diliň milliligini kesgitleýän esasy alamatlaryň biridir. Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedow merdana halkymyzyň durmuşyny, medeniýetini we geçmiş taryhyny öwrenmek arkaly, türkmen ýilmyny ösdürmegi ýola goýmagyň wajyplygyny her bir çykyşynda nygtaýar hem-de türkmen diliniň baý çeperçilik serişdelerinden ýerlikli peýdalanmagyň sözleýişde ähmiýetiniň uludygyny belleýär. Şeýle çeperçilik serişdeleriniň esasy-da, durnukly söz düzümleridir.

Söz düzümleri düzülişleri boýunça *erkin* we *durnukly* bolup bilýär. Iki topary düzýän bu söz düzümleriniň özara umumylyklary bar: ikisi-de birden artyk sözler-

den düzülýär; ikisi hem esasy dil birligi hasaplanýar; ikisiniň hem düzümindäki sözler aýykläýjylyk häsiýete eýedir; olaryň ikisiniň-de aňladýan manylary sözle-miň düzüminde (kontekstde) aýdyňlaşýar; bu iki söz düzümi edil aýry-aýry sözler ýaly diliň sözlük goruny düzýär.

Olara tapawutly aýratynlyklar hem mahsusdyr: “Söz düzümlerini ... iki to-para bölmekde we olary bir-birinden tapawutlandyrmakda, ozaly bilen, erkin söz düzümleriniň grammatik (sintaktik) hadysadygyny, durnukly söz düzümleriniň bolsa leksik hadysadygyny bellemek gerek”. Diýmek, söz düzümleriniň bu gör-nüşleri aýry-aýry dil birlikleridir.

“Erkin söz düzümlerinden tapawutlylykda, frazeologizmleri hasyl edýän söz-leriň özara many gatnaşygyndan frazeologizmiň manysyna laýyk gelýän many çykmaýar. Munuň esasy sebäbi, frazeologizmleriň obrazlylygyna baglydyr”. Diý-mek, aňlatmanyň manysy düzüm bölekleriniň (komponentleriniň) manysyna laýyk gelmeýär.

Söz düzümleriniň görnüşleri emele gelşi, döreýşi, janly gepleşikde hem-de ýazuwda ulanylyşy taýyndan-da biri-birinden tapawutlanýar. Olara emele geliş nukdaýnazyndan çemelişilende, erkin söz düzümleriniň gepleşilýän pursatda döreýändigini bellemelidir. Durnukly söz düzümleri bolsa “...geplenilýän wagtda hasyl bolman, türkmen dilinde ozaldan taýýar dil materialy hökmünde tanalýar”. Şeýle-de, durnukly söz düzümleri düzüm bölekleriniň bitewülikde durnuklaşan şekilde bir düşünje aňladýşy hem-de hiç hili böleklere bölünmezligi taýyndan-da erkin söz düzümlerinden tapawutlanýar.

Iki we ondan hem köp sözden durýan, köplenç, tutuşlygyna bir many aňladyp gelýän aýry-aýry sözleriň we erkin söz düzümleriniň täsirli aňlatmasy bolup hy-zmat edýän durnukly söz düzümleriniň gelip çykyşy, has irki döwürden başlanýar.

Şeýlelikde, durnukly söz düzümleri many taýdan bitewüligi aňladýan, söz düzümleriniň erkin görnüşlerinden düýpli tapawutlanýan, sözleýişde hem-de ede-biýatda “taýýar” dil hadysasy hökmünde tanalýan çeperçilik serişdeleridir.

Mayagozel Jepbarova
(*Turkmenistan*)

SET PHRASES IN THE LANGUAGE OF MAGTYMGULY

According to the method of formation, phrases are divided into two types: free and set expressions. They have common features: consist of two or more words; belong to the basic units of language; words of both types are characterized by an adjective nature; the meanings of words are determined in context; units of both types together with words, form the language vocabulary. Their difference lies in

the fact that free phrase combinations are a grammatical phenomenon, and stable phrase combinations are a lexical phenomenon. These features allow us to distinguish them from each other as separate language units. In a sentence, free phrase combinations act as syntactic units, while set phrase combinations perform the function of a lexical unit. While the general meaning of free phrase combinations is derived from the specific meanings of their components, the meaning of set phrase combinations usually does not depend on the meaning of its components.

Functionally, these types of phrase combinations also differ from each other: while free phrase combinations are formed in the process of speech, the set phrase combinations are used in a ready-made form.

The above characteristic of the types of phrase combinations is peculiar to the corresponding units of Magtymguly's language, which is shown in the article on the basis of rich material from various sources.

Маягозель Джеббарова
(Туркменистан)

УСТОЙЧИВЫЕ СЛОВСОЧЕТАНИЯ В ЯЗЫКЕ МАХТУМКУЛИ

По способу образования словосочетания делятся на два типа: свободные и устойчивые. Им присущи общие черты: состоят из двух и более слов; относятся к основным единицам языка; словам обоих типов свойственен придаточный характер; значения слов определяются в контексте; единицы обоих типов, как и слова, образуют словарный состав языка. Их отличие заключается в том, что свободные словосочетания представляют собой грамматическое явление, а устойчивые словосочетания – лексическое явление. Эти признаки позволяют отличить их друг от друга как отдельные единицы языка. В предложении свободные словосочетания выступают как синтаксические единицы, а устойчивые словосочетания выполняют функцию лексической единицы. Если общее значение свободных словосочетаний выводится из конкретных значений их компонентов, то значение устойчивых словосочетаний обычно не зависит от значения его компонентов.

В функциональном плане данные типы словосочетаний также отличаются друг от друга: если свободные словосочетания образуются в процессе речи, то устойчивые словосочетания используются в готовом виде.

Указанная характеристика типов словосочетаний свойственна соответствующим единицам языка Махтумкули, что иллюстрируется в статье на основе богатого материала из различных источников.

HORMATLY PREZIDENTIMIZIŇ HOWPSUZLYGYŇ BITEWÜLIGI WE BÖLÜNMEZLIGI KONSEPSIÝASYNYŇ ÄHMIÝETI

Milli Liderimiz tarapyndan işlenilip düzülen howpsuzlygyň bitewüligi we bölünmezligi hakyndaky Konsepsiýanyň esasy ýörelgeleri we maksatlary, halkara bileleşiginiň uly forumlarynda türkmen tarapynyň öňe sürýän tekliplerinde we başlangyçlarynda, ilkinji düýpli esaslandyrylan tekliplerde we başlangyçlarda öz beýanyny tapýar. Şu syýasy dünýägaraýyş esasynda Türkmenistan öz giň we köpugurly hyzmatdaşlyga gönükdirilen strategiýasyny gurýar.

Garaşsyz Türkmenistanyň hemişelik Bitaraplyk syýasatynyň dünýädäki strategik deňagramlylygyň möhüm serişdesi hökmünde howpsuzlygynyň esasy şertini emele getirýändigini bellemek bolar. Türkmenistanyň Birleşen Milletler Guramasyny bilen hyzmatdaşlygyň çäklerinde özara bähbitli gatnaşyklary ösdürmek, howpsuzlyga we parahatçylyga oňaýsyz täsiri bolan jedelli ýagdaýlaryň önüni almagyň guralyny döretmek, Merkezi Aziýada düşünişmek we ynanyşmak ugurly parahatçylyk dörediji syýasaty, halkara jemgyýetçiligi tarapyndan giň goldawa eýedir.

Şu nukdaýnazardan, 2020-nji ýylyň 7-nji dekabrynda Türkmenistanyň başlangyjy boýunça Birleşen Milletler Guramasynyň Baş Assambleýasynyň 75-nji mejlisinde kabul edilen “Halkara parahatçylyga, howpsuzlyga we durnukly ösüşe goldaw bermekde hem-de berkitmekde bitaraplyk syýasatynyň orny we ähmiýeti” atly Kararnama taryhy ähmiýetlidir.

Howpsuzlygyň bitewüligi we bölünmezligi baradaky ideýany öňe sürmek bilen, Milli Liderimiz onuň konseptual esaslaryny işläp düzdi, bu düşünjäniň möhüm aýratynlyklaryny we ýörelgeleýin taraplaryny açyp görkezdi. Onuň esasynda sebitde, yklymda, dünýäde howpsuzlygyň bolmadyk ýagdaýynda, milli howpsuzlygy hem doly üpjün edip bolmajakdygy baradaky garaýyş bardyr. Bu bolsa öz gezeginde, şu günki gün ähli ýurtlary we sebitleri öz içine alýan, syýasy we durmuş-ykdysady ýagdaýa öz güýçli täsirini ýetirýän global wehimleriň hakykylygyny şöhlelendirýär. Dünýä bileleşigi tarapyndan ösüşiň maksatlarynyň umumylygyna akyl ýetirilmegi, häzirki wehimlere we howplara bilelikde garşy durmagyň zerurdygyna düşünilmegi, bu ugurda hakykat ýüzündäki ädimleri amala aşyrmaga taýýar bolmak, şu günki gün halkara gatnaşyklarynyň bütin ulgamynyň pugtalygynyň esasy şerti bolup durýar.

Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow howpsuzlygyň bitewüligi we bölünmezligi hakyndaky konseptual garaýyşlaryny beýan etmek bilen,

BMG-niň Baş Assambleýasynyň 66-njy maslahatynda eden çykyşynda şeýle belledi: “Dünýä möçberinde howpsuzlygy üpjün etmegiň möhümdigi barada aýdanymyzda, biz onuň diňe bir syýasy ugruny göz önünde tutmaýarys. Ählumumy howpsuzlygy häzirkî zaman dünýäsiniň ösüşiniň ugurlaryny kesgitleýän esasy şertleriň umumylygyna we bölünmezligine esaslanýan bitewi ulgam hasaplaýarys. Munuň özi ykdysady, energetika, ekologiýa, azyk we ynsanperwerlik meselelerini çözmekden ybaratdyr. Häzir milli we sebit derejesinde parahatçylygy hem-de yllaşygy gazanmazdan, ählumumy howpsuzlygy üpjün edip bolmaýandygy görnüp duran hakykatdyr”.

Baky Bitarap Türkmenistan Birleşen Milletler Gurmasynyň 75-nji mejlisinde ileri tutýan garaýyşlaryny hödürledi. Resminamanyň “Halkara syýasat, parahatçylyk we howpsuzlyk meseleleri” atly bölümde: “Sebitde parahatçylygy, howpsuzlygy we ösüşi üpjün etmek, sebit merkeziniň mümkinçiliklerini yzygiderli ýagdaýda açmak boýunça öz Bitaraplyk syýasatyndan ugur alyp, öňde boljak mejlisiň çäklerinde Türkmenistan BMG-niň Baş Assambleýasynyň “Birleşen Milletler Guramasynyň Merkezi Aziýa üçin önüni alyş diplomatiýasy boýunça sebit merkeziniň orny” atly Kararnamasynyň taslamasyny hödürlemegi göz önünde tutýar.

Şol bir wagtyň özünde, Türkmenistan Merkezi Aziýa döwletleriniň ählisiniň Baş Assambleýanyň “Merkezi Aziýa sebitinde parahatçylygy, howpsuzlygy we durnukly ösüşi üpjün etmek maksady bilen, sebit we halkara hyzmatdaşlygy pugtalandyrmak” atly Kararnamasynyň taslamasynyň toparlaýyn hödürlenilmeginiň zerurdygyny belleýär”.

Şunuň bilen baglylykda, energetika, suw, ulag we ekologiýa ulgamlarynda Türkmenistanyň durmuşa geçirýän iri maksatnamalary we taslamalary, milli, sebit hem-de halkara derejesinde howpsuzlygy üpjün etmäge mynasyp goşantdyr.

Gylychmuhammet Jorayev
(Turkmenistan)

IMPORTANCE OF THE ESTEEMED PRESIDENT’S CONCEPT ON UNITY AND INSEPARABILITY OF SECURITY

Main aspects and goals of the concept about unity and inseparability which are worked by the Esteemed President are shown at the huge forums of international unions. Under this overview, Turkmenistan creates its own strategy based on wide and multilateral cooperation.

The Permanent Neutrality policy of Independent Turkmenistan specifies safety as the main aspect of equalizing strategy of the world. As part of cooperation

between Turkmenistan and UN works to develop mutually beneficial relations, find a way to prevent conflicts have positive effect on safety and peace.

In this context, UN's Resolution 'The role and importance of the neutrality policy for supporting and strengthening international peace, safety and sustainable development' takes great importance.

Гылычмухаммет Джораев
(Туркменистан)

ЗНАЧЕНИЕ КОНЦЕПЦИИ ЕДИНСТВА И НЕДЕЛИМОСТИ БЕЗОПАСНОСТИ УВАЖАЕМОГО ПРЕЗИДЕНТА

Основные принципы и цели разработанной под руководством Лидера нации Концепции единства и неделимости безопасности нашли отражение в инициативах и предложениях, озвученных туркменской стороной на крупных международных форумах. На её основе Туркменистан выстраивает собственную стратегию, нацеленную на широкое и многоформатное сотрудничество.

Можно отметить, что политика постоянного нейтралитета независимого Туркменистана, как ключевой механизм поддержания стратегического баланса в мире, формирует основной фактор безопасности. Инициативы Туркменистана, нацеленные на наращивание взаимовыгодных отношений в рамках сотрудничества с Организацией Объединённых Наций, создание механизмов предотвращения конфликтных ситуаций, угрожающих безопасности и миру, продвижение миролюбивой политики по поддержанию взаимопонимания и доверия в регионе Центральной Азии обретают поддержку со стороны международного сообщества.

В данном контексте 7 декабря 2020 года на 75 сессии Генеральной Ассамблеи Организации Объединённых Наций была принята исторически значимая Резолюция "Роль и значение политики нейтралитета в поддержании и укреплении международного мира, безопасности и устойчивого развития".

DÖWLET GULLUKÇYLARYNYŇ DOLANDYRYŞ IŞINDE PEDAGOGIK MENEJEMENT

Häzirki ösen maglumatlar zamanasynda *pedagogik menejment* aňlatma diňe bilim edaralaryna däl, eýsem islendik guramanyň, kärhananyň dolanyşygyna hem degişli bolýar. Sebäbi dürli ýaşly, häsiýetli hünärmenleriň ýaş aýratynlygyna, ukyp – başarnyklaryna, bilimine, aň-düşünjesine, kabul edip bilijiligine görä täsir edip, edaranyň işinde oňyn netijeler gazanyljak bolsa, hökmany ýagdaýda pedagogikanyň ýörelgelerine, usullaryna esaslanmaly bolýar.

Bazar ykdysadyýeti şertlerinde *pedagogik menejmente* täze sosial ýagdaý, ýagny edaranyň hünärmenlerini okatmagyň, kämilleşdirmegiň, terbiýelemegiň guramaçylygy hem-de olaryň administratiw, dolandyryş başarnyklaryny ösdürmegiň ýollary hökmünde seredilýär. Bu ýagdaýlar döwlet gullukçylaryndan bilimini, ukyp-başarnyklaryny, hünär işindäki tejribesini döredijilikli peýdalanyp, işiň ýokary hilini üpjün etmegini wezipe edip goýýar.

Biziň ýurdumyzda Döwlet gullukçylarynyň işi Bitarap Türkmenistana, onuň Esasy kanunyna hyzmat etmäge, döwlet dolandyrylyşyny döwrüň talabyna laýyk özgertmäge, “jemgyýetçilik pikirine we döplerine esaslanýan we zähmetkeşler köpçüligini jebisleşdirmäge, sagdyn psihologik ýagdaýy döretmäge we işiň ýokary hilini üpjün etmäge gönükdirilendir”.

Raýatlaryň önüne düşüp, döwlet bähbitli işleri amala aşyrýan döwlet gullukçylarynyň kämil *pedagogik kompetentli* bolmagy, olaryň hünär işinde, “zähmetkeşler köpçüliginde özara iş gatnaşyklarynyň we netijeli hyzmatdaşlygyň bolmagyna we pugtalandyrylmagyna ýardam etmeginde” ýüze çykýan meseleleri netijeli we üstünlikli çözüp bilmegine hem-de iş salyşýan edaralary, guramalary bilen ylalaşykly hyzmatdaşlyk saklamagyna ýardam edýär. Döwlet gullukçylary hünär işini amala aşyranda, raýatlar bilen işleşende ýüze çykýan meseleleri çözen-de, öz borçlaryny, tabşyryklary, buýruklary ýerine ýetirende, päk ýürekliligi, parasatlylygy, sypaýylygy saklamalydyr. Olaryň pedagogik kompetentliliginiň gowşak bolmagy, hünär işinde jedelli meseleleriň ýüze çykmagyna, döwlet gullugyndaky hünärmenleriň bilimi, iş-tejribesi barada raýatlaryň arasynda oňaýsyz pikirleriň döremegine, netijede olaryň abraýynyň peselmegine getirýär. Şu sebäpli olar haýsy ugra, pudaga degişlidigine garamazdan, hünär taýýarlygyny zygider üznüksiz kämilleşdirmelidir.

Degişli edebiýatlarda *pedagogik kompetentlige* şahsy häsiýetleri, başarnyklary, bilimleri, ukyplary, hünär tejribesini öz içine alýan professional häsiýetnama hökmünde garalýar. Döwlet gullukçylarynyň pedagogik kompetentligini:

kognitiw – adamlar bilen işleşmekde olaryň hereketlerini, özlerini alyp barýşlaryny kesgitlemäge, çaklamaga (pronozirlmek) kömek edýän pedagogik me-nejment, dolandyryş psihologiýasy boýunça bilimini;

motiwasiýa – özüniň we öz garamagyndakylaryň hünär ähmiýetli häsiýetleri-ni dogry kesgitlemegine we kämilleşdirmegine täsir edýän içki isleginiň (motiwiniň) bolmagy; işgärleriň hünär işindäki isleglerine düşünmegini;

kommunikatiw – iş salyşýan hyzmatdaşlaryna, işgärlere maglumatlary dogry, manyly düşündirip bilmegi; raýatlardan gelen arza-şikâýatlara seredende, döwlet gullugynyň abraýyny gaçyrman, mylakatly, dawasyz cözüp bilmegine hem-de onuň hünär işiniň hiliniň ýokary bolmagyna täsir edýär.

Hünär kämilleşdiriş okuwlarynda bu başarnyklary pedagogikanyň özbaşdak öwrenmegi ilerlemek, bilelikde işlemek, hünärmenleriň durmuş tejribesine sal-gylanmak, täze bilimleri ele almakda könelen tejribäni täzelemek, şahsy talaplara esaslanan özbaşdak çemeleşmek, öwrenmegiň erkinlik ýörelgesine daýanmak, be-riýän bilimiň diňleýjileriň işinde zerur bolmagy, okuwyň zygiderliligi, okuwyň netijesiniň zerurlygy ýaly ýörelgelerine esaslanýlanda, maksadalaýyk kämilleş-di-rip bolýar.

Shasenem Jorayeva

(Turkmenistan)

IMPORTANCE OF PEDAGOGICAL MANAGEMENT IN CIVIL SERVICE

The article studies the concept of pedagogical management, the point of which is to improve managerial culture in civil service.

The main tasks of pedagogical management include setting goals, planning, supervising and coordinating processes, providing resources, ensuring high moti-vation, and analyzing the outcomes.

The article also defines the role of the leader in civil service, and outlines other skills (technical, human, educational, symbolic, cultural, etc.). The leader should combine different types of leadership, have experience in constructing a multiface-ted environment, which provides personality development.

The article analyzes the concept of “social competence”. The author introdu-ces the pedagogical model of social competence of state servants, which includes, cognitive and communicative competences.

It has been established that the professionalism of civil servants is defined as competence, that is, the ability to effectively perform official duties in conditions of active interaction within the system and with citizens.

Шасенем Джораева
(Туркменистан)

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ НА ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЕ

Сегодня понятие “педагогический менеджмент” можно рассматривать и трактовать в качестве нового социального явления как организацию воспитания, развития, обучения и формирования управленческой компетенции представителей власти в системе государственного и муниципального управления.

Формирование эффективного управления в рамках применения теории и практики педагогического менеджмента позволяет ориентировать образовательный потенциал госслужащих не только на усвоение универсальных знаний, умений и навыков, но также на развитие личности, способной творчески применить полученные знания в практической деятельности, совершенствовать свою профессиональную культуру. Особое значение в педагогическом менеджменте играют искусство общения с людьми, особые управленческие умения и способность к организации.

Установлено, что профессионализм государственных служащих определяется как компетентность, т. е. способность эффективно выполнять должностные обязанности, опираясь на свои компетенции в условиях активного взаимодействия внутри системы и с гражданами.

Güljahan Jumaýewa, Lola Ýagmyrowa
(Türkmenistan)

ÝAZUW ÝADYGARLIKLARI TARYH ÝLMYNYŇ GYMMATLY ÇEŞMESI

Hormatly Prezidentimiz ylmy, bilimi dünýä derejesinde ösdürmekligi, halkymyzyň taryhyny, edebi mirasyny çuň öwrenmegi, wagyz etmegi bilim işgärleriniň we ylym işgärleriniň önünde uly wezipe edip goýdy. Milli Liderimiziň belleýşi ýaly “...Adamlaryň käbiri taryhy döredýär, beýleki birleri ony ýazýar, ýene birleri bolsa ony öwrenýär”. Taryh ylmyň ösmeginde ýazuw çeşmeleriniň ähmiýeti örän uly.

Ýazuw çeşmeleri näme? N. Rahymow “Taryhy çeşmeşynaslyk terminleriniň gysgaça rusça-türkmençe sözlügi” diýen kitabynda, “ýazuw çeşmeleri – her hili predmetlerde dürli usulda ýazylyp galdyrylan ýazgylar” diýip belleýär. Ýazuw

çeşmeleri adamzat taryhynda iň möhüm açyş bolmak bilen, ol jemgyýetiň medeni ösüşinde ägirt uly ähmiýete eýe bolupdyr. Hat-ýazuw ýüze çykandan soň, ýazuw ulgamy döräpdir. Ýazuw çeşmeleriniň üsti bilen münýýlyklaryň taryhy öwrenilýär, bir bütewi ulgama salnyp, alymlar tarapyndan kitaplar ýazylypdyr. Şol ýazuw çeşmeleriniň üsti bilen geçmişde bolup geçen wakalar, halklaryň medeniýeti, sun-gaty, däp-dessury öwrenilipdir.

Taryhdan belli bolşy ýaly, asyrlaryň dowamynda halklaryň taryhyna degişli çeşmeler dürli dillerde dag gaýalarynyň, deriniň, agajyň, daş sütünleriniň, matanyň, kagyzyň ýüzüne ýazlypdyr. “Hat ýazuwynyň taryhyna taryh ylmynyň has möhüm, megerem, aňrybaş möhüm bölümi, adamzat taryhynyň we onuň intellektual ösüşiniň açary hökmünde seredilmelidir”. Alymlaryň käbiri ilkinji ýazuw ýadygärliklerini bezeg hasaplapdyr. 1636–1703-nji ýyllarda ýaşap geçen iňlis gündogarşynasy T. Haýd gadymy pars şinehat ýadygärliklerini ýazuw ulgamynyň nusgalary däl-de, arhitektura bezegi hasaplapdyr. Emma, wagtyň geçmegi bilen, köp ýazuw çeşmeleriň, ýadygärlikleriň üsti açylyp, olary okamaklyga, öwrenmeklige girişildi. Ýazuw çeşmelerini öwrenmek we olar bilen bagly meseleleri anyk, aýdyň beýan etmek üçin dürli halklaryň ýazuwyny, dilini öwrenmek zerurlygy ýüze çykypdyr. Gadymy we orta asyrlara degişli ýazuw çeşmeler gadymy grek, arameý, pars, hytaý, latyn, arap dillerinde ýazylypdyr. Käbir ýazgylar bolsa şol döwür üçin aralyk dillerde ýazlypdyr. Mysal üçin, Bisütün (behistun) ýazgysy gadymy pars (arameý), elam, wawilon dillerinde ahemeni patyşasy Dariý I buýrugy bilen gaýanyň ýüzüne oýulyp ýazylypdyr. Bu ýazgyda Parfiýa, Margiana, Fradanyň gozgalaňy barada, umuman türkmen taryhyna degişli çeşmeler hem bar. Oguzlar barada ýazylan “Oguz-Orhon” ýazgysy bolsa, uýgur dilinde ýazlypdyr. “Awesta”, “Bisütün”, “Oguz-Orhon”, hytaý ýazgylarynda türkmen halkynyň taryhyna degişli möhüm çeşmeler bar. Olar alymlar tarapyndan ykrar edilendir. Biziň döwletimiziň çäklerinde Nusaýda, Goýungyrlan galada, Goňurdepede ýazuw ýadygärlikleri tapyldy.

Ýazuw çeşmelerini öwrenip, taryh ylmynyň ösmegine ägirt uly goşant goşan, dünýä taryhynda öçmejek yz galdyran alymlar Georg Fridrih Grotofendiň, Abrahama Giasinta Anketil Dýuperonyň, Žan Fransua Şampolonyň, J.Şmitiň, Wilgelm Tomseniň zähmeti uludyr. Olaryň ylma goşan goşandy çäksizdir. Bu alymlaryň döreden ylmy eserleri, taryhy öwrenmekde uly çeşme bolup hyzmat edýär.

Ýazuw çeşmeleriň her bir halkyň baý taryhyny, edebiyatyny, medeniýetini öwrenmekde ähmiýeti uludyr.

Guljahan Jumayeva, Lola Yagmurova
(*Turkmenistan*)

WRITTEN MONUMENTS – VALUBLE SOURCES OF HISTORICAL SCIENCE

The article considers issues related to the study and critical use of written monuments. Revealing the real content of historical texts requires a thorough historical analysis. Written sources related to the ancient and Middle Ages were written in The Greek, Aramaic, Persian, Chinese, Latin, Arabic languages. Some of them were written in common languages for that time. Therefore, the Bihustinian inscription was carved on a rock in the ancient Persian (Aramaic), Elamite and Babylonian languages.

Гульджахан Джумаева, Лола Ягмурова
(*Туркменистан*)

ПИСЬМЕННЫЕ ПАМЯТНИКИ – ЦЕННЫЕ ИСТОЧНИКИ ИСТОРИЧЕСКОЙ НАУКИ

В докладе рассматриваются вопросы, посвященные изучению и критическому использованию письменных памятников. Для раскрытия реального содержания исторических текстов требуется их тщательный исторический анализ. Письменные источники, относящиеся к древним и средним векам, писались на греческом, арамейском, персидском, китайском, латинском, арабском языках. Некоторые написаны на общих для того времени языках. Так, бехистунская надпись высечена на скале на древнеперсидском (арамейском), эламском и вавилонском языках.

Döwran Karajaýew
(*Türkmenistan*)

TÜRKMENISTANDA SANLY YKDYSADYÝETIŇ HUKUK ÜPJÜNÇILIGI

Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedow 2021-nji ýylyň 25-nji fewralynda Türkmenistanyň Mejlisiniň deputatlary bilen geçiren duşuşygyn-da, ýurdumyzda sanly ykdysadyýeti ösdürmegiň zerurdygy babatynda nygtap: “Ýurdumyzda sanly ykdysadyýeti ösdürmek netijeli ulgamlary ornaşdyrmaga,

uzak möhletli ykdysady ösüşi we ýokary öndürijiligi gazanmaga şert döredýär. Jemgyýetçilik hyzmatlarynyň hilini ýokarlandyrmaga we kämil görnüşlerini ýola goýmaga, durmuş şertlerini gowulandyrmaga hemäýat edýär. Şu nukdaýnazardan, sanly ykdysadyýeti ösdürmek üçin onuň kanunçylyk binýadyny yzygiderli kämilleşdirmek zerur bolup durýar” diýip belledi.

Şunuň bilen baglylykda, ýurdumyzda sanly ulgamyň kadalaşdyryjy hukuk binýadyny döretmek maksadynda, 2018-nji ýylda “Türkmenistanda 2019–2025-nji ýyllarda sanly ykdysadyýeti ösdürmegiň Konsepsiýasy” kabul edildi. Konsepsiýada beýan edilişi ýaly, sanly ykdysadyýetiň ösdürilmegi, ýurtda uzakmöhletleýin ykdysady ösüşi we ýokary öndürijiligi gazanmaga ýardam berýän netijeli ulgamlaryň ornaşdyrylmagyna, halkyň durmuş şertleriniň özgerdilmeginde tehnologiýalar bilen bagly töwekgelçilikleriň peselmegini üpjün etmek bilen, Internet ulgamynyň mümkinçilikleriniň giňeldilmegine ýardam berýär.

Bulardan başga-da, “Türkmenistanyň Prezidentiniň ýurdumyzy 2019–2025-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Maksatnamasyna” laýyklykda, sanly ykdysadyýetiň ösdürilmeginde, döwletiň ornunyň iki sany maksada gönükdirilýändigini, ýagny birinjiden, täze ýagdaýlara uýgunlaşan sanly ulgamyň kanunçylyk binýadyny kämilleşdirmekden, şol sanda önümçilik serişdeleriniň hasabatlylygynyň ygtybarlylygyny we senagat derejesinde internet ulgamyny ornaşdyrýan kärhanalaryň hukuk taýdan goraglylygyny üpjün etmekden, ikinjiden, innowasiýa tehnologiýalary ornaşdyrýan kärhanalar üçin amatly şertleriň döredilmegi bilen baglanyşykly bolup durýar.

Ykdysady ösüşi hil taýdan täze derejä çykarmak, ykdysadyýetiň ähli pudaklarynyň bäsleşige ukyplylygyny we netijeliligini üpjün etmek, geljegiň sanly ykdysadyýetini döretmek, raýatlaryň ýaşaýyş hil görkezijisini dünýäniň ösen ýurtlarynyň derejesine ýetirmek, ilatyň ýaşaýyş-durmuş şertlerini mundan beýläk-de gowulandyrmak, adamyň aň-bilim maýasynyň ösüş derejesini ýokarlandyrmakda bu ugra gönükdirilen kadalaşdyryjy hukuk namalaryna uly ähmiýet berilýär. Häzirki wagtda ýurdumyzda sanly ulgam bilen baglanyşykly gatnaşyklaryň düzgünleşdirilmegine gönükdirilen birnäçe kadalaşdyryjy hukuk namalary işlenilip taýýarlanylýdy. Muňa mysal hökmünde, “Elektron resminama, elektron resminama dolanyşygy we sanly hyzmatlar hakyndaky”, “Türkmenistanda internet torunyň ösüşini we internet-hyzmatlaryny etmegi hukuk taýdan düzgünleşdirmek hakyndaky” hem-de “Maglumat we ony goramak hakyndaky” Türkmenistanyň Kanunlaryny we beýlekileri görkezmek bolar.

Şeýlelikde, ykdysady ösüşiň häzirki şertlerinde jemgyýetiň sanly gurşawa bolan ynamynyň artmagyny gazanmakda, şeýle hem maglumat we innowasion tehnologiýalaryň maglumat howpsuzlygynyň üpjün edilmeginde, bu ugra gönükdirilen kadalaşdyryjy hukuk namalaryna uly orun degişlidir.

Dovran Karajev
(*Turkmenistan*)

LEGAL SUPPORT FOR THE DIGITAL ECONOMY IN TURKMENISTAN

Particular importance in our country is attached to legal regulations aimed at bringing economic development to a qualitatively new level, ensuring the competitiveness and efficiency of all sectors of the economy, establishing a digital economy of the future, enhancing the quality of citizens' life in line with the developed countries of the world, improving the living conditions of the population, promoting the human capital development. A number of legal regulations have been developed with the aim to regulate relations associated with the digital system.

Thus, in modern conditions of economic development, an important role is played by legal regulations aimed at increasing public confidence in the digital environment, as well as ensuring the security of information and innovation technologies.

Довран Караджаев
(*Туркменистан*)

ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В ТУРКМЕНИСТАНЕ

Особое значение в нашей стране придается нормативно-правовым актам, направленным на выведение экономического развития на качественно новый уровень, обеспечение конкурентоспособности и эффективности всех секторов экономики, создание цифровой экономики будущего, повышение показателей качества жизни граждан до уровня развитых стран мира, улучшение условий жизни населения, повышение уровня развития человеческого капитала. Разработан ряд нормативно-правовых актов, направленных на регулирование отношений, связанных с цифровой системой.

Таким образом, в современных условиях экономического развития важную роль играют нормативно-правовые акты, направленные на повышение доверия населения к цифровой среде, а также обеспечение безопасности информационных и инновационных технологий.

MUHAMMET GAZALY: ALYMLARY TANAMAK HAKDA

Türkmen halkymyzda alymlar we alymlyk hakda aýdylan “Her bir okumyş alym bolmaz” ýaly paýhasly nakyllar bar. Bular, elbetde, alymlaryň ählisini bir aýakdan sürmeli dældigi, alymyň alymdan parhynyň bardygy, olary biri-birinden ýagşy parhlandyrmagy, saýgarmagy başarmalydygymyz we çyn alymlary tanap, diňe şolara eýermelidigimiz barasynda aýdylypdyr.

Hemmeleriň bilmesi wajyp bolan bu mesele Muhammet Gazalynyň “Nesihatnama” eserinde hem gozgalýar we oňa garalýar. Ol alymyň hormat eýesidigini nygtap, alymlygyň hakyny, talaplaryny doly we dogry berjaý edýän çyn alymlar bilen içi-daşy deň bolmadyk, ýagny daşyndan alym görnen “nadanlary – alymsu-maklary” biri-birinden ýagşy saýgaryp, olaryň aratapawudyny aýyl-saýyl edýär. Olary öz içinde toparlara bölüp, hakyky häsiýetleri, keşpleri we mazmuny boýunça dogruçyl we janly sypatlandyрма arkaly şeýle tanadýar: “Bilip goýgun, nadanlar – jahyllar diýmek – kalby hassa bolan kimseler diýmekdir. Alym bolan kimseler-de – lukmanlardyr. Ýarym alym bejergini doly derejede beribilmez. Çyn alym bolsa çem gelen hassany, kesellini däl-de, bejermesi mümkin bolan we öz hünär ugruna degişli bolan hassany kabul eder we oňa bejergi berer. Eger hassanyň keseli ötüşen ýa-da bejermesi mümkin däl bolsa, lukman bu işiň garşysynda “Bu hassalyk derman kabul etmeyär, bejermäge degişli däl, men onuň bejergisi bilen meşgul bolup bilmerin” diýip, ondan dogruçylyk bilen el çekmelidir. Çünki bu zeyilli hassa bilen meşgullanmak – wagtyňy boşuna ýele sowurmak diýmekdir”.

Gazaly “nadanlyk” ady astyndaky hassalyklary dört topara bölýär. Bulardan diňe ýekeje birisiniň bejergisiniň mümkindigini, galanlarynyň bolsa mümkin dældigini aýdyp, nadanlaryň ruhy hassalyklary, olaryň bejermesi mümkin bolanlary we bejergisi mümkin bolmadyklary barada bilgi berýär. Olary tanamaklygyň we bejergisine çemeleşmekligiň ýollary hakdaky gymmatly maslahatlary bilen akyl gulaklaryňy arçap goýberýär. Ol ilki bu “keseliň” bejergisi mümkin bolmadyklaryndan söze başlaýar. Olary häsiýetlendirip, aşakdaky ýaly tanadýar we sanap geçýär. Şeýle-de bu kesele ýolugan “hassalara” nähili garamalydygy we çemeleşmelidigi, olar bilen gatnaşykda özüni nähili alyp barmalydygy babatynda gymmatly maslahatlar berýär.

Gazaly çyn alymyň hakyky adamdygyny, mugallymlygyny, durmuşda saňa hemmetaraplaýyn ýol görkezijidigini, goldawçy-hemaýatçydygyny, seni beýikliklere ugrukdyryjydygyny, üstünlikleriňe şärikdigini pugta ýatladýar. Halypanyň her bir işde şägirdiniň maslahatçysydygyny, üstünliklerine şärikdigini, kynçylykly pursatda ýol görkezijisidigini nygtap, talybyna: “Eger dini we dünýewi mese-

lelerde kynçylyklara duçar bolsaň, alymlar bilen söhbetdeş bol, ýöne ýalňyşyp, haý-höwesleriniň ýesiri bolan nadanlara ýüz tutaýma, olar seni howpa oklarlar” diýip, aýratyn sargaýar.

Gurbangozel Komekova
(*Turkmenistan*)

MUHAMMAD GAZALI’S VIEWS ON SCHOLARS

Muhammad Gazali underlines that the scholars are honored and says the following: “He is in a position to distinct a real scholar from the “charlatans”. Futher he continued narrating the charlatans as illiterate people. They are mentally sick, while the scholars are medico. Gazali has divided the sickness of charlatan (mindless) into 4 groups keeping in view the character and appearance. Gazali provided his own recommendations for scholars to follow.

Гурбангозель Комекова
(*Туркменистан*)

МУХАММЕД ГАЗАЛИ О РАЗЛИЧИИ УЧЕНЫХ

Мухаммед Газали подчеркивал, что ученые мужи заслуживают особого почета. Вместе с тем, он различает истинных ученых и тех, которые, не соответствуя этому высокому званию, лишь причисляют себя к ним. Газали подразделяет людей, выдающих себя за ученых, на четыре группы по характеру и внешности. Газали дает ценные советы о том, как относиться к ним, и как вести себя с ними, раскрывая методы распознавания подлинных ученых и дает рекомендации как следовать их советам.

Maral Kuliýewa
(*Türkmenistan*)

XXI ASYRYŇ USSAT IŇLIS DILI MUGALLYMY ÜÇIN ZERUR BAŞARNYKLAR

Häzirki döwürde ylym-bilimde, tehnologiýada emele gelen ösüşler durmuşmyzyň köp ugurlaryna, şol sanda aragatnaşyk ulgamyna, ykdysadyýetiň dürli pudaklaryna, öwrenmäge we elbetde, öwretmek usullaryna hem özüniň uly täsirini ýetirdi. Bu öňegidişlikler sanly ykdysadyýet, sanly bilim ulgamy, bilim portaly

ýaly adalgalary döredip, söz düzüminiň giňelmegine hem goşant goşdy. Şeýle ösüşleriň netijesinde döwrüň talabyna laýyk, bäsleşige ukyply, bilimli, giň gözýetimli, ösen dünýä garaýyşly XXI asyryň ýaşlaryny ýetişdirmek, elbetde, hünär derejesini kämil bilýän XXI asyryň mugallymlarynyň paýyna düşýär. Inlis dili dünýä derejesinde dürli ugurlarda in köp ulanylýan halkara dildir. Şol sebäpden hem XXI asyryň halkara derejesinde bäsleşige ukyply türkmen ýaşlaryny ýetişdirmekde inlis dili mugallymlarynyň şu asyryň talaplaryna laýyk başarnyklarynyň we ussatlyklarynyň bolmagy zerurdyr. Bu başarnyklar, mugallymlar üçin diňe bir ylym-bilim we tehnologiýada üstünlük gazanmak üçin däl, eýsem sanly maglumatlar esasynda ösýän ykdysadyýetimiziň dürli pudaklary üçin hem aýratyn möhümdir. Adatça, dürli hünärlerde işlänlerinde, adamlaryň esasy başarnyk hökmünde öz ugurlaryny bilmekleri, beýlekiler bilen düşünişmek, köp işlemek, dogruçyl we adalatly bolmak ýaly häsiýetleri gereklidir. Bu endikleri öwretmekde mugallymlara hem örän uly jogapkärçilik düşýär. Döwrüň talaplaryna gabat gelýän, XXI asyr başarnyklaryna erk edip bilýän inlis dili mugallymlaryny taýýarlamakda, mugallymçylyk ugurly ýokary okuw mekdepleriniň paýyna hem köp iş düşýär. Şeýle başarnyklara eýe bolmak üçin bu mugallymlar dürli meseleler barada çuňňur pikirlenmegi, meseleleri döredijilikli çözmegi, toparlarda arkalaşykly işlemegi, multimedia we internet arkaly aragatnaşyk saklamagy, dowamly täzelenip durýan tehnologiýalara erk edip bilmegi, sanly we maglumat ulgamy bilen işlemegi we elbetde, öz okuw şertlerinde halkara medeniýetini kabul etmegi başarmalydyrlar. Häzirki döwürde, halkara derejesinde bolup geçýän üýtgeşmeler mugallymlardan çäýe, täzelikçi, önjeýli bolmagy hem talap edýär.

Bu işimiz, innowasiýon usullaryna we ýörelgelerine esaslanýan inlis dili mugallymlarynyň täze neslini taýýarlamaga bagyşlanýar.

Maral Kuliýeva
(Turkmenistan)

21ST CENTURY SKILLS FOR SUCCESSFUL ENGLISH LANGUAGE TEACHERS

The 21st century skills for English language teachers are a set of abilities that they need to develop in order to succeed in the age of science and technology. These skills have always been important for teachers, though they are particularly important in our information-based economy. When most workers held jobs in industry, the key skills were to know a trade, following directions, getting along with others, working hard, and being professional—efficient, prompt, honest, and

fair. Educational institutions have done an excellent job of teaching these skills, and their graduates still use them. To become an effective English language teacher, student also need to think deeply about issues, solve problems creatively, work in teams, communicate clearly in many media, learn ever-changing technologies, deal with a flood of information, and of course welcoming international culture in their teaching environments. The rapid changes in today's world require teachers to be flexible, take the initiative and lead when necessary, and produce something new and useful.

This paper is from ongoing research on pre-service English language teacher education based on innovative techniques and principles.

Марал Кулиева
(Туркменистан)

НЕОБХОДИМЫЕ НАВЫКИ В XXI ВЕКЕ ДЛЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Необходимые навыки для преподавателей английского языка – это набор способностей, которые им необходимо развивать, чтобы быть успешными в эпоху стремительно развивающихся науки и технологий. Эти навыки всегда были важны, однако в наши дни они особенно важны в информационной экономике. Чтобы стать успешным и эффективным преподавателем английского языка, необходимо понимать сложнейшие проблемы, происходящие в мире цифровых технологий, уметь творчески решать их, работать в командах, активно сотрудничать в международном формате.

Ýusup Lallakow
(Türkmenistan)

MAGTYMGULYNYŇ HALYPALARY

Hormatly Prezidentimiz geçmişde ýaşap geçen dana akyldarlarymyzyň ylmy mirasyny öwrenmeklige, halkymyzyň milliligini, ýol-ýörelgelerimizi dikeltmeklige giň ýol açdy.

Magtymguly atamyzyň: “*Akyl kesmez, dür ýasalmaz ussatsyz*” diýen setirleri, ähli ynsanlara her bir işinde we her bir meselede özüniň ussat halypasynyň bolmalydygyny nygtaýar. Magtymguly Pyragy Abdyrahman Jamy, Sagdy, Omar Naýýam, Nyzamy, Hafyz... ýaly ençeme akyldarlary özüniň halypasy saýypdyr. Şahyryň halypasy hasaplan danalarynyň biri hem Bahabeddin Nagyşbendidir.

Akyldar Pyragynyň: “*Jan şährine düşdi talaň, // Kuwwat beren Pir gözlär men*” diýen setirlerinden, özüniň halypa gözlegindedigini, şägirt bolmak arzuwundagyyny aňmak bolýar. Şahyr: “*Bahabeddin, Mirkulal, Zeňni Babany görsem*”- diýip, özüniň Bahabeddin ýaly uly pirlerden, alymlardan ylym almak isleýändigini ýañzydýar.

Bahabeddin Mirkulalyň okuwçysydyr. Hezreti Emir Kulal Nesef şäherinde ýaşap geçen beýik akyldardyr. Bahaweddin Nagyşbendi tarykatyny ýola goýan beýik akyldar bolupdyr. Onuň doly ady Muhammet Bin Muhammetdir. Muhammet öz döwründe Hoja Muhammet Bahabeddin Nagyşbendi ady bilen tanymal bolupdyr, adynyň yzyndaky Nagyşbendi onuň lakamydyr. Allatagala söýgüsini kalbyna nagyş edineni üçin, oňa Nagyşbendi tahallusyny goýudyr. Hoja Muhammet Bahabeddin Nagyşbendi Buharadan baş kilometr. uzaklykda ýerleşýän Kasri Arifan diýen ýerde 1318-nji ýylda eneden dogulýar we 1389-njy ýylda şol obada aradan çykýar. Akyldar Şahyrymyz Magtymguly Pyragynyň: “*Yhlas bilen bir kämile gol beren, Ýeter bir menzile ýetmeýin galmaz*” diýşi ýaly, Magtymgulyň hem dilegleri hasyl bolup, Hezreti Hoja Myhammet Bahabeddin Nagyşbendiden pata alandygyny özüniň birnäçe goşgy setirlerinde beýan edýär:

Bir gije ýatyr dym, şa Nagyşbendi –
Bahaweddin atly diwana geldi.
Hasasyn süýreýip gelmiş Buhardan,
Hak yşkynda mest-u mestana geldi.

Ýene-de:

Bir gije ýatyr dym, şa Nagyşbendi
Keremi joş eýläp, bir nan getirdi,
Sag elinde gülgün bada şeraby,
Sol elinde täze burýan getirdi.

– diýen setirleriniň üsti bilen, Magtymguly Pyraga Nagyşbendi kimin pirleriň gol berendigini, şahyryň ondan ak pata alandygyny aňmak bolýar.

Yusup Lallakov
(*Turkmenistan*)

MAGTYMGULY'S MENTORS

Magtymguly's lines about the role of a mentor emphasize that a creative person must have a mentor in the profession. The poet mentioned, as his mentors, the

names of great predecessors, such as Abdurahman Jami, Saadi, Omar Khayyam, Nizami, Hafiz. One of the sages who was considered the poet's mentor was Bahaeddin Nagshbendi.

The poet more than once said that he was always looking for a mentor, wanted to learn and improve from great feasts and scholars such as Bahaeddin.

Khoja Muhammad Bahaeddin Nagshbendi was born in 1318 near Bukhara in the village of Kasri Arifan and died there in 1389. In several of his poems, Makh-tumkuli wrote that his prayers were fulfilled and he was blessed by Khoja Bahaeddin Nagshbendi.

Юсуп Лаллаков
(Туркменистан)

НАСТАВНИКИ МАХТУМКУЛИ

Строки Махтумкули, посвященные о роли наставника, подчеркивают, что у творческого человека обязательно должен быть наставник в профессии. Поэт в качестве своих наставников упоминал имена великих предшественников, таких как Абдурахман Джамии, Саади, Омар Хайям, Низами, Хафиз. Одним из мудрецов, которого считали наставником поэта, был Бахаведдин Нагшбенди.

Поэт не раз говорил о том, что всегда искал наставника, желал учиться и совершенствоваться у великих пиров и ученых, таких как Бахаведдин.

Ходжа Мухаммад Бахаведдин Нагшбенди родился в 1318 году недалеко от Бухары, в деревне Касри Арифан, где и скончался в 1389 году. В нескольких своих поэтических произведениях Махтумкули писал, что его молитвы исполнились, и он был благословлен Ходжой Бахаведдином Нагшбенди.

Handurdy Mätiýew
(Türkmenistan)

ŞAHSYÝETIŇ RUHY-AHLAK MEDENIÝETINI KEMALA GETIRMEK ÜLNÛSINIŇ OKUW-USULY TAÝDAN AMALA AŞYRYLYŞY

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe şahsyýetiň ruhy-ahlak medeniýetini kemala getirmek ülnüsiniň, okuw-usuly taýdan maksadalaýyk amala aşyrylmagynyň ähmiýeti uludyr. Ýurdumyzyň ylym we bilim ulgamlaryndaky ösüşleri

hormatly Prezidentimiziň belleýşi ýaly, “*Eşretli hem bagtyýar durmuşyň gözbaşy ylmyň we bilimiň kämilleşmegi bilen aýrylmaz baglydyr*”.

Türkmenistanyň Içeri işler ministrliginiň ýokary okuw mekdebinde mugallym bilen talybyň gatnaşyklarynda ysnyşykly işlemegiň usullaryny kämilleşdirmek boýunça geçirilýän okuwlary, ylmy mazmuny babatda-da, amaly ornaşdyrylmalydygy üçin-de hasaba alarlyklydyr. Içeri işler ministrliginiň ýokary okuw mekdebiniň hünär taýýarlygy şertlerinde şahsyýetiň ruhy-ahlak medeniýetini kemala getirmek çelgisiniň “*Şahsyýetiň ruhy-ahlak medeniýetini kemala getirmegiň esaslary*” atly okuw-usuly toplum arkaly amala aşyrylandygyny bellemek bolar.

“*Şahsyýetiň ruhy-ahlak medeniýetiniň esaslary*” atly okuw-usuly toplumynyň köpsanly ynsanperwer we durmuş-ykdysady ugurly dersleriň özara baglanyşygyny göz önünde tutup, bu okuw-usuly toplumu ýokary okuw mekdepleriniň birnäçesiniň okuw-terbiýeçilik işinde giňden peýdalanmagyň mümkinçilikleri ýokarydyr.

Adamzat medeniýetiniň ýokary nusgalary talyplarda özüni alyp barmagyň şahsy ähmiýetli, hökmany nusgalary hökmünde hakyky başdan geçirmeler görnüşinde, ýokary derejesinde özleşdirilmelidir. Sebäbi şahsyýet, şol sanda talyplar üçin durmuşda we işde jemgyýetçilik kadalaryna, ruhy gymmatlyklara esaslanýan özüni alyp barmagyň kämil nusgalary zerurdyr. Munuň üçin şahsyýetiň ösüşine we hünär üstünligine bolan höwesiniň oýandyrylmagy zerurdyr. Şonuň üçin hem içeri işler edaralarynyň geljekki işgärleriniň ruhy-ahlak medeniýetini kemala getirmek bilen, psihologik taýdan ruhy başlangyçlardaky hadysalaryň diňe bir daşky görnüş bolmak bilen çäklenmän, eýsem şahsyýete bolan içki – ruhy gatnaşyklardygyny hasaba almak gerek. Şundan ugur alnanda, ol ýa beýleki özleşdirilen gatnaşyklaryň mazmuny, talyplaryň özüni alyp barmagynyň many-gymmatlyk guramaçylygyna, onuň hünär başaraňlygyna oňyn täsirini ýetirer. Adamyň içki dünýäsi ynsanperwer ylymlaryň barlag predmeti bolmak bilen, ýokary okuw mekdebiniň talyplarynyň gymmatlyklary we bilimleri özleşdirmiş basgançaklarynda esasy orunlaryň birini eýelemelidir. Bu ýokary okuw mekdebiniň okuw işinde diňe bir hukuk ylymlarynyň we tejribesiniň anyk maglumatlaryny düşündirmäge mümkinçilik bermän, eýsem mugallymlaryň we talyplaryň bilelikdäki işi hökmünde maksada okgunly *döredijilikli pikirlenme, duýma, bahalandyрма, hereket etme* başarnyklaryny kemala getirmäge hem ýardam berýär.

Şahsyýetiň ruhy-ahlak medeniýetini kemala getirmekte täze emele gelmelere esas bolýan hyjuwly, döredijilikli güýçleri ýokarlandyrmakdan we ösdürmekden öz-özüni kämilleşdirmäge geçmegi üpjün edýän baglanyşykly pedagogik ulgamlary – öwretmegi we öwrenmegi, *terbiýelemegi* we öz-özüni terbiýelemegi ilkinji orunda goýmak zerurdyr”.

Netijede, hünärmenleriň işi we durmuşy üçin zerur bolan ruhy-ahlak medeniýetini kemala getirmek maksady bilen guralýan pedagogik-psihologik çemeleşmelerinde aşakdakylar hasaba alynmalydyr:

1. Ruhy-ahlak medeniýetliliginiň başlangyjy, şahsyýeti gurşap alýan hakykatyň daş görünüşinde bolman, oňa bolan çuňňur gatnaşykdadyr.

2. Ruhy-ahlak medeniýeti diňe bir pikirlenmek we duýga eýe bolmak bilen emele gelmän, eýsem şahsyýetiň hakykaty özüni alyp barmagyň kadalary arkaly özleşdirmegi bilen kemala gelýär.

3. Şahsyýetiň isleg çygyryna laýyklykda, ruhy-ahlak medeniýeti köpsanly gymmatlyklaryň we düzgünleriň toparlandyrmasy üçin esaslanmadyr.

4. Ruhy-ahlak medeniýetine akyl ýetiriş işjeňliginiň kemala gelmegindäki, şahsyýetiň özüni durmuşda we hünärde ykrar etdirmegindäki ýörite bilimleri öwrenmeginde hem-de şol bilimleri ulanmagynda güýçli islegi döretmegiň zerur şertleri hökmünde seredilýär.

5. Talyplaryň ruhy özboluşlylygyny, şahsy hem hünär taýdan aýratynlygyny ösdürmek üçin, ruhy-ahlak medeniýetine bolan ýokary motiwasiýa zerurdyr, çünki bizi gurşap alan şahsy we jemgyýetçilik durmuşymyz gönüden-göni şahsyýetiň ruhy-ahlak medeniýetiniň ýokary ösüşine, onuň baýlyk we kämillik derejesine baglydyr.

Handurdy Myatiev
(*Turkmenistan*)

SPECIFICS OF THE DEVELOPMENT AND COMPILATION OF A DICTIONARY IN THE CONTEXT OF CULTIVATING THE SPIRITUAL AND MORAL CULTURE IN STUDENTS

In this article the author substantiates the methodology for the consistent application of the person's cognitive, emotional and behavioral algorithm in the projection of cultivating the spiritual and moral culture in a person, offers various ways to develop a dictionary of terms and concepts that make up the essence and content of the spiritual and moral culture category. It is advised to organically combine various methods and techniques for developing a vocabulary of concepts in the spiritual and moral scope of the individual, and adopt a systematic approach in the development of each individual term.

Хандурды Мятиев
(Туркменистан)

ОСОБЕННОСТИ РАЗРАБОТКИ И СОСТАВЛЕНИЯ СЛОВАРЯ В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЁЖИ

В данной статье автор обосновывает методологию последовательного применения когнитивного, эмоционального и поведенческого алгоритма личности в проекции формирования духовно-нравственной культуры личности, предлагает различные способы разработки словаря терминов и понятий, составляющих суть и содержание категории духовно-нравственной культуры. Рекомендуются органично сочетать различные способы и приёмы разработки словаря понятий духовно-нравственной сферы личности, использовать системный подход в освоении каждого отдельно взятого термина.

Begenç Mätliýew
(Türkmenistan)

HALKARA HOWPSUZLYGY WE ONY ÜPJÜN ETMEKDE YLMY DIPLOMATIÝANYŇ ORNY WE GOŞANDY

Ählumumy parahatçylygy, durnuklylygy we howpsuzlygy saklamak hem-de pugtalandyrmak, ýakyn geljekde halkara gün tertibiniň esasy ugry bolmagynda galýar. Munuň özi sebitlerde dawa dörediji sebäpleriň artmagy bilen baglanyşyklydyr. Bu bolsa, öz gezeginde, halkara we döwletara gatnaşyklaryň mazmunyna örän ýaramaz täsir edýär, dünýä giňişliginde syýasy hyzmatdaşlygyň barşyny çynlakaý kynlaşdyrýar. Globallaşýan dünýä syýasatynda haýsydyr bir ýerde bolup geçýän wakalar ählumumy derejede öz täsirini çalt ýaýradýar we ol howpsuzlygy üpjün etmek ulgamynda has aýdyň ýüze çykýar. Howpsuzlyk meselesinde biziň döwletimiz Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň baştutanlygynda işlenip taýýarlanylýan we durmuşa geçirilýän howpsuzlygyň bitewüligi we bölünmezligi hakyndaky Konsepsiýa esaslanýar.

Häzirki döwürde dünýä çalt depginler bilen özgerýär. Şonuň bilen birlikde, täze howplar hem-de wehimler ýüze çykýar. Şol wehimlere we howplara ozaly bilen halkara terrorçylygynyň işjeňleşmegi, halkara jenaýatçylygynyň ösmegi; tutuş adamzada howp salýan täze keselleriň ýüze çykmagy; howanyň üýtgemegi, suw serişdelerini rejeli hem-de netijeli peýdalanmak; azyk hem-de energetika

howpsuzlygy; ekologiýa meseleleriniň ýitileşmegi we umuman, daşky gurşawyň ýaramazlaşmagy we başgalar degişlidir. Bu hadysalar howpsuzlygyň halkara gurşawyna täsir etmek bilen, onyň tebigatyny hem çylşyrymlaşdyrýar. Bu bolsa öz gezeginde döwletlerden özara sazlaşykly hereketleri we diplomatik serişdeleriň täzeçil usullaryny, tärlerini ulanmagy talap edýär.

Halkara syýasatynyň şeýle çylşyrymlaşýan şertlerinde, döwletara gatnaşyklarynyň möhüm guraly hökmünde ylmy diplomatiýa möhüm orun degişlidir. Bitarap Türkmenistan häzirki zaman wehimlere garşy göreşmekde ylmy diplomatiýany işjeň ulanmagyň tarapdary bolup çykyş edýär. Mälim bolşy ýaly, 2020-nji ýylda COVID–19 (koronawirus) ýokanç keseli tutuş dünýä jemgyýetçiligini çylşyrymly ýagdaýa getirdi. Milli Liderimiz bu barada şeýle belleýär: “Epidemiýa ählumumy howpdur. Şoňa görä-de, ol ählumumy hereketleri talap edýär, hemmetaraplaýyn häsiýetli, uzakmöhletleýin strategiýany öz içine alýar. Pandemiýa we onuň ýaramaz netijelerine garşy göreşde ýokary derejeli hünärmenleriň ysnyşykly işleginiň örän uly ähmiýeti bardyr. Bu ugurda ylmy diplomatiýanyň usullaryny doly derejede ulanmak gerek. Bu bolsa keseli bejermegiň we onuň önüni almagyň usullary boýunça hemişe tejribäni, bilimleri we maglumatlary, şeýle hem lukmançylyk serişdelerini we enjamlaryny, şahsy gorag serişdelerini alyşmagy aňladýar”.

Şeýlelikde, ylmy diplomatiýa XXI asyrdä ählumumy howpsuzlygy üpjün etmek, täze wehimlere we howplara garşy bilelikde hereket etmekde möhüm gural bolmak bilen, dünýäde parahatçylygyň hem-de ynanyşmagyň medeniýetini kemala getirmekde mynasyp goşandyny goşýar.

Begench Matliyev
(Turkmenistan)

ROLE AND CONTRIBUTION OF SCIENTIFIC DIPLOMACY IN ENSURING INTERNATIONAL SECURITY

Maintaining and strengthening global peace, stability and security remains a top priority on the international agenda for the near future. The global challenges, current problems and threats that have arisen in recent decades are further complicating its nature by influencing the environment of international security. This, in turn, requires states to adopt coherent actions, innovative methods and diplomatic instruments. In such a complex context of international policy, scientific diplomacy plays an important role as an important tool in interstate relations. Neutral Turkmenistan advocates the active use of scientific diplomacy in dealing with modern threats.

Бегенч Матлиев
(Туркменистан)

РОЛЬ И ВКЛАД НАУЧНОЙ ДИПЛОМАТИИ В ОБЕСПЕЧЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Поддержание и укрепление глобального мира, стабильности и безопасности остается главным приоритетом в международной повестке дня в ближайшем будущем. Глобальные вызовы, проблемы и угрозы, возникшие в последние десятилетия, еще больше усложняют её характер, оказывая влияние на состояние международной безопасности. Это, в свою очередь, требует от государств принятия согласованных действий, новаторских методов и дипломатических средств. В таком сложном контексте международной политики научная дипломатия играет важную роль в качестве важного инструмента межгосударственных отношений. Нейтральный Туркменистан выступает за активное использование научной дипломатии в борьбе с современными вызовами.

Aýjeren Durdygylyjowa
(Türkmenistan)

BILIM ULGAMYNYDA GAZANYLYAN ÜSTÜNLIKLER

Jemgyýetiň geljegi bolan ýaş nesle döwrebap bilim-terbiýe bermek işini döwrümüzde ileri tutulýan meseleleriň ornunda goýmak bilen, Hormatly Prezidentimiziň döwlet başyna geçen ilkinji günlerinden “Türkmenistanyň bilim ulgamyny kämilleşdirmek hakynda” kararlara gol çekmegi, bilim ulgamynda alnyp barylýan işleri mazmun we gurluş jähetden düýpgöter täzeçe guramakda öwrülişikli pursat boldy. Türkmenistanyň Prezidentiniň milli bilim ulgamyny kämilleşdirmek ugrundaky amala aşyrylan özgertmeleri, dünýäniň globallaşýan döwründe ýurduň bäsleşige ukyplylygynyň ýokarlanmagynyň kesgitleýji şertleriniň biri bolup durýar. Milli bilimiň hilini ýokarlandyrmak, döwlet syýasatynyň ileri tutulýan ugurlarynyň biridir. Bilim pudagy boýunça orta we ýokary orta mekdepleriniň täze binalary gurlup işe girizildi we girizilýär, olaryň maddy-tehniki binýatlary döwrebaplaşdyrylýar, in kämil kompýuter we okuw-tehniki enjamlary bilen üpjün edilýär. Ýurt Ýolbaşçysy mundan beýläk ýurtda ähli gurulýan orta we ýokary mekdepleriň diňe häzirki zaman okadylyş serişdeleri bilen üpjünçiligi bolan ýagdaýynda ulanylyşa berilmelidigini aýgtyly talap hökmünde öňe sürýär. Häzirki döwürde milli bilim

ulgamynda düýpli özgertmeler amala aşyrylýar. Bu özgertmeler, bir tarapdan, täze okuw dersleri, girizmek, mugallymlaryň döredijilikli işlemekleri üçin şertleri döretmek, ösen tilsimat esasynda okatmagyň hil taýdan täze usullaryny özleşdirip ornaşdyrmak bolýan bolsa, ikinji tarapdan, öňden dowam edip gelýän okatmagyň adaty usullaryny döredijilikli we ýerlikli ulanmak bilen utgaşdyrylýar. Bilim ulgamynyň ähli derejelerinde okuw-terbiýeçilik işiniň netijeliligi ýokarlanýar.

“Hünär–akar bulak, ylym–ýanar çyrag” diýlişi ýaly, türkmen halky ylma-bilime edep-terbiýäniň açary, eşretli durmuşyň gözbaşy hökmünde aýratyn ähmiýet berýär. Ýurdumyzda halkara derejede bilim berýän ýokary mekdepleriň sany artýar. Ýaşlara onlarça daşary ýurt döwletleriniň abraýly ýokary okuw mekdeplerinde bilim almaga giň mümkinçilik açyldy. Bu ukyby ýokarlandyrmak, döwrüň talaby bolýar. Şonuň üçin bilim ulgamyny dünýäniň iň oňat nusgalaryna laýyklykda ýokary hilli we hemmetaraplaýyn döwrebaplaşdyrmaga gönükdirilen işleri täze hil derejä çykarmaklyk gerek bolýar. Ylym-bilim Garaşsyz döwletimiziň okgunly ösüşini üpjün edýän kuwwatly binýatdyr.

Ayjeren Durdygylyjova
(Turkmenistan)

ACHIEVEMENTS IN THE EDUCATION SYSTEM

Defining the activities to provide modern education to the younger generation, which is the future of our society, as one of the state priorities, the President of Turkmenistan sets goals to improve the national education system and radically reorganize work in this area in terms of content and methodology. The progressive reforms, being carried out by the Head of Turkmen state in the national education system, are one of the determining conditions for increasing the country's competitiveness in the context of globalization. The education quality improvement is one of the priorities of the state policy in our country. To achieve these goals, modern educational institutions with the latest computer and training-technical equipment are being built and commissioned in the country. Material and technical base of educational establishments is upgraded.

The National Leader further emphasizes the need for all educational institutions under construction to be accepted into operation only provided that they are equipped with modern training facilities on the appropriate level. The fundamental transformations ongoing in the national education system include, on the one hand, the introduction of new subjects of study, the creation of favorable conditions for teachers to work productively and the adoption of qualitatively new teaching

methods based on advanced technologies, and, on the other hand, the effective and appropriate application of existing traditional teaching methods. As a result, the efficiency of educational processes at all levels of the education system is increasing.

Айджерен Дурдыгылыджова
(Туркменистан)

ДОСТИЖЕНИЯ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Определив деятельность по предоставлению современного образования подрастающему поколению, являющемуся будущим нашего общества, в качестве одного из государственных приоритетов Президент Туркменистана поставил задачи по усовершенствованию национальной системы образования и коренной реорганизации работы в этой области в плане содержания и методики. Прогрессивные реформы, проводимые Главой Туркменского государства в национальной системе образования, являются одним из определяющих условий повышения конкурентоспособности страны в условиях глобализации. Улучшение качества образования является одним из приоритетов государственной политики нашей страны. Для достижения поставленных целей в стране строятся и вводятся в эксплуатацию современные учебные заведения, которые оснащаются новейшим компьютерным и учебно-техническим оборудованием, модернизируется материально-техническая база образовательных учреждений.

Национальный Лидер подчеркивает необходимость принятия всех строящихся учебных заведений в эксплуатацию только при условии их соответствующего уровня оснащения современными образовательными средствами. Продолжающиеся в национальной системе образования коренные преобразования предусматривают, с одной стороны, введение новых учебных предметов, создание благоприятных условий для творческой работы учителей и внедрение качественно новых методов обучения, основанных на передовых технологиях, а с другой стороны, эффективное и надлежащее использование существующих традиционных методов преподавания. Как следствие, повышается эффективность учебных процессов на всех уровнях системы образования.

HORMATLY PREZIDENTIMIZIŇ DIL TAGLYMATY

Makalada dil biliminiň täze bir ugry hasaplanýan *ekolingwistikanyň* (diliň goraglylygy we arassalygy) ähmiýeti we bu babatda hormatly Prezidentimiziň ylmy garaýyşlary hakynda gürrüň edilýär.

Diliň goraglylygy (ekolingwistika) hakdaky gürrüňiň hemişe jemgyýet (daşky gurşaw) bilen baglanyşdyrylmagynyň düýp özeninde bitewülik düşünjesi bardyr, sebäbi dili goramak, aýap saklamak, ösdürmek we özgertmek üçin ilki onuň daş-töweregindäki – jemgyýetdäki dile dahylly zatlary üns merkezinde saklamaly bolýar. Biz munuň şeýledigini hormatly ýurt Baştutanymyzyň ynsanperwer döwlet dolandyryş işindäki baý tejribesinde görýäris.

Alym Prezidentimiziň ynsanperwer döwlet syýasatynyň möhüm ugurlarynyň biri bolan dil hakyndaky taglymatyny öwreneniňde, ussadyň dil bilen jemgyýetiň arasynda hereket edýän we döwre görä üýtgäp durýan ählumumy kanuny baglanyşygy çuňňur yzarlandygyna hem-de diliň ruhy täsirini giň gözýetim bilen mälim edendigine, şonuň ýaly-da, *diliň ekologiýasy* hakdaky pikire dogry düşünmäge ylmy goldaw berendigine aýdyň göz ýetirmek bolýar.

Häzirki döwürde hormatly Prezidentimiziň parasatly baştutanlygynda milli mirasymyz, döp-dessurlarymyz galkynýar, olara hormat goýulýar. Jemgyýetde ruhy we maddy baýlyklar bilen bagly milli gymmatlyklaryň ähmiýetine düşünilmegi, türkmen diliniň örüsiniň giňemegine, ösüşiniň dogry ýoluna düşmegine ýardam berýär.

Jemgyýet mydama öz milli gymmatlyklaryny ygtybarly goramagyň aladasy bilen ýaşaýar, ony gözüniň göreji ýaly ezizläp saklaýar, sebäbi her bir milli gymmatlyk bilen jemgyýet öz milli häsiýetini esaslandyrýar.

Milli gymmatlyklaryň içinde dil möhüm ähmiýete eýe bolan ruhy mirasdyr. Şol sebäpli ony jemgyýete öz kanunalaýyklygy, tebigy häsiýeti bilen dogry düşündirmek, dil bilimi ylmyň *ekolingwistika* ugrunyň esasy wezipesidir.

Saparberdi Garahanov
(*Turkmenistan*)

LANGUAGE DOCTRINE OF THE ESTEEMED PRESIDENT OF TURKMENISTAN

This article discusses the importance of ecological linguistics (protection and cleanliness of language) which is considered new area of linguistics, and also scientific views of our Esteemed President on this problem.

Сапарберды Гараханов
(*Туркменистан*)

ЯЗЫКОВАЯ ДОКТРИНА ПРЕЗИДЕНТА ТУРКМЕНИСТАНА

В статье обсуждается важность эколингвистики (защиты и чистоты языка), которая считается новой областью лингвистики, а также научные взгляды нашего уважаемого Президента по этому вопросу.

Maýa Meläýewa
(*Türkmenistan*)

TÜRKMENIŇ AÝDYM-SAZ SUNGATYNYŇ TARYHY

Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň belleýşi ýaly, aýdym-saz sungaty köp öwüşginli hem-de çuňňur mazmunly halk döredijiliginiň, çeper tans, folklor, sahna eserleriniň gönezligi – hamyrmaýasydyr. “Türkmeniň sazý – halkyň kalbynyň sazý” diýlişi ýaly, milli saz sungatynyň her bir eseri gaýtalanmajak genji-hazynadyr.

Aýdym-saz – adamyň göwnüni galkyndyryjy ruhy gymmatlyklardyr. Adam begenende-de, gynananda-da aýdym-saza hiňlenýär. “Aýdym ynsanyň göwün syrdaşy” diýip parasatly bellän ata-babalarymyz, baý milli hem medeni gymmatlyklary miras galdyrypdyrlar hem-de öz gözbaşyny asyrlaryň jümmüşinden alyp gaýdypdyr. Rus alymy A. Samoýlowiç: “Türkmen bagşylary şol halkyň janly kitaphanasy we saz konserwatoriýasy diýsek-de öte geçdigimiz bolmasa gerek” diýip, türkmen sazyna, bagşylaryna uly baha berýär. Nemes alymy B. Şteýpress 1867-nji ýylda Merkezi Aziýa gelende, türkmen sazyna haýran galyjylyk bilen “Beýik simfoniýalaryň Orta Aziýa halklarynda iki kirişli saz guralynda hiç bir

notasyz ýerine ýetirilişini hiç bir ýewropaly kompozitorlaryň döredijiligi bilen deňär ýaly däl” diýip belleýär.

Daşary ýurtly sazşynaslaryň, alymlaryň halkymyzyň aýdym-saz sungaty barada ýazan şeýle setirlerini okan halatyňda, öz halkyňa, onuň medeniýetine biygtyýar buýsanýarsyň. “Ata-babalarymyzyň bu gadymy we müdimi sungatyny biz mynasyp dowam etdirip bilýärmikäk?” diýip oýlanýarsyň. Käbir daşary ýurt aýdym-sazlaryny diňläniňde, olaryň öz milli aýratynlyklaryny, milli äheňlerini saklap, häzirkizaman äheňinde aýdýan ajaýyp aýdymlaryna haýran galýarsyň. Ýone daşary ýurt sazalaryna, heňlerine goşulyp, olara öýkünilip aýdylýan aýdymlar halk köpçüliginde asla gyzyklanma döretmeýär. Sebäbi aýdym-sazyň muşdaklary şol sazalaryň, aýdymalaryň asyl nusgasyny şol halkyň öz dilinde diňläniňni oňat görýär. Biziň ýaşlarymyzyň daşary ýurt aýdym-sazlaryna köp ýykgyň etmekleriniň sebäbi hem şondadyr diýsek, megerem ýalňyşmarys. Biz öz milliligimizi sungatda hem gorap saklamalydyrys.

Biziň halkymyz taryhda özüniň ajaýyp aýdym-sazlary bilen dünýäde tana-lan halkdyr. Professor M.Kösäýewiň “Türkmenleriň taryhyny bilesiň gelse, onuň beýik-beýik mukamlaryna ýüzlenäýmeli, şeýle üýtgeşik saz sungaty başga halk-larda-ha bardyram öýdemok” diýen sözünüň müň kerem mamladygyna Şükür bagşynyň, Annaberdı Atdanowyň aýdymalaryny diňläniňde has aýdyň göz ýeti-rýärsiň.

XIX asyryň ortalarynda bagşy hökmünde orta çykan zehinli Aýal bagşy Türkmenistanda belli bolupdyr. Ýazyjy Osman Ödäýew “On üçünji perde” atly hekaýasynda “Bezmeden atly zenan dutarda aýdym aýtmakda meşhur Kör Goja-ly bilen ýaryşypdyr. Aýal bagşynyň ezber ussatlygyna telpek goýan Kör Gojaly ýeňlenini boýun alypdyr” diýip ýazýar.

Şeýlelikde, ilkinji türkmen zenan bagşysy bolan Aýal bagşy-sazandalaryň döredijilikli hünärini ele almakda, türkmen zenanlary üçin ýol arçapdyr..

Dünýäniň çar ýanyna ýaýran türkmenleriň aýdym-saz sungaty umumytürki halklaryň aýdym-saz sungatynyň aýrylmaz bir şahasy bolup durýar. Muňa ol halk-larda aýdylýan aýdymalaryň äheňleriniň bir perdeden gopýan görnüşleri hem köp ýerlerde şaýatlyk etse, köne döwürde ulanylan ilkinji saz gurallary bolan gopuz, tüýdük, dambura (tamdyra) ýaly saz gurallarynyň hemmetürki halklar üçin aralyk bolmagy-da muny doly tassyklaýar.

Maya Melayeva
(*Turkmenistan*)

HISTORY OF TURKMEN MUSICAL ART

Song and music are inspiring. A person, both in sorrow and in joy, hums a melody. Now we know that the Turkmens had 72 musical instruments. And it has been confirmed by foreign musicians, travelers, as well as scientists.

Talented women who appeared as bakhshi in the mid 19th century became famous in Turkmenistan. Thus, the first Turkmen woman-bakhshi opened the way for Turkmen women to master the creative profession of musicians.

The musical art of the Turkmens is an integral part of the musical art of all the Turkic peoples. It is evidenced by the fact that the melodies of the songs performed by these peoples are found in many places, while the first musical instruments were used in antiquity, such as the gopuz, trumpet and tambourine (tamdyra).

Майя Меляева
(*Туркменистан*)

ИСТОРИЯ ТУРКМЕНСКОЙ МУЗЫКИ И ПЕСНИ

Песня и музыка – это вдохновляющая душевная сила. Человек и в горе, и в радости находят духовную поддержку в музыке. Общеизвестно, что у туркмен были 72 музыкальных инструмента, что нашло подтверждение в исследованиях зарубежных ученых, записках путешественников.

В Туркменистане в середине XIX века было немало женщин, проявивших свой талант в качестве бахши. Первые туркменские женщины-бахши открыли нынешним исполнительницам путь к овладению творческой профессией музыкантов.

Музыкальное искусство туркмен, распространенное по всему миру, является неотъемлемой частью музыкального искусства тюркских народов. Об этом свидетельствует тот факт, что мелодии многих песен, исполняемых у этих народов, во многом напоминают мелодику туркменских народных музыкальных произведений. Вместе с тем, первые музыкальные инструменты, использовавшиеся в древности, такие как гопуз, труба и бубен (тамдыра), активно использовались лишь у туркмен.

IBN TOKMAK WE ONUŇ DÖREDIJILIGI

Belli türkmen taryhçy alymlarynyň biri-de Ibn Tokmak Kahyry ady bilen tanalýan Ybraýym ibn Muhammet ibn Aýdemirdir. Ol Taryh ylmyny öwrenip, öz döwrüniň meşhur taryhçylarynyň hataryna girmegi başaran we “Müsür taryhçysy” ady bilen meşhur bolan. Ibn Tokmak 1349–1407-nji ýyllar aralygynda Müsürde ýaşap geçipdir we Sarymeddin (Diniň kesgir gylyjy) lakamy bilen giňden tanalypdyr. Ol memlukly türkmenleriň taryhyna, olaryň döwletiniň gurluşyna we döwlet wezipelerine örän belet bolupdyr. Onuň taryhy temada ýazan we göçüren kitaplary iki ýüzden geçipdir.

Ibn Tokmagyň kitaplaryndan we golýazmalaryndan ençeme alymlar peýdalanylýpdyr. Onuň döwürdeşleriniň we ondan soňraky meşhur alymlyk syýahatçylaryň ylym bilen döwlet işlerini deň derejede utgaşdyryp bilen Ibn Tokmagyň adyny uly höwes bilen öz ylmy işlerinde we ýatlamalarynda agzamaklary hem alymyň ylymdaky mertebesini açyk-aýdyň görkezýär.

Ibn Tokmak özüniň eserlerinde Muhammet Azymy, Ibn Esir, Ibn Jöwzi, Muhammet Zehebi ýaly meşhur alymlaryň döredijiliginden peýdalanypdyr. Ibn Tokmagyň meşhur eserleri şulardyr: “Nazmul-juman” (Monjuklar düzümi), “el-Yntysaru li wasytaty akdyl-emsar” (Ýurtlary birleşdirmekte gazanylan üstünlükler), “el-Jewherus-semin fi siýeril-muluki wes-selatyn” (Patyşalaryň we soltanlaryň ömür beýanlary barada gymmat bahaly göwher), “Terjumanuz-zaman fi terajumil-agýan” (Meşhur şahslaryň terjimehallary hakda döwrüň terjimeçisi), “Ykdul-jewähir fi siretil-Melikiz-Zahyr” (Mälik Zahyryň durmuşy hakynda göwher monjuk). Mundan başga-da, “el-Kunuzul-mahfiýýe fi terajumis-sufiýýe” (Sopularyň terjimehallary barada gizlin hazynalar), “Feraidul-fewäid” (Peýdalaryň gymmaty), “ed-Dürretul-munazzamatu fi agýany (wefäýäti) ummeti Muhammet” (Muhammet ymmatynyň meşhurlary (meşhurlarynyň ölümi) hakda düzülen dür) we “et-Tabakatul-hanafiýýe” (Hanapy alymlaryň gatlaklary) ýaly eserler onuň galamynyň önümidir.

Ibn Tokmagyň “Nuzhetul-enäm” (Ynsanlaryň Gündogar taryhyna gezelenji) atly on iki jiltlik meşhur kitaby bar. Eser irki orta asyrlardan başlap, 799-njy hijri (1397-nji milady) ýylyna çenli umumy yslam – Gündogar taryhyny özünde jemläpdir. Ýazyjy aýratyn hem Memluklylar döwletiniň taryhyna esasy ünsüni gönükdirip, demirgazyk Afrikada we Hijazda bolup geçen wakalary, şol sanda Ilhanlylar hem-de Altyn orda hanlygy bilen baglanyşykly maglumatlary eserinde beripdir. Eserde 1231–1300-nji ýyllarda bütin Gündogar ýurtlarynda bolup geçen

köp sanly taryhy wakalar giňişleýin beýan edilýär. Eserde tanymal alymlaryň, şahyrlaryň, Müsürde hökümdarlyk eden Eýýubylar nesilşalygynyň, türkmenleriň memlukly döwletiniň soltanlarydyr emirleriniň, şeýle-de meşhur şahsyýetleriň ömür-beýanlary, ýazan kitaplary, türkmen soltanlaryna düzülen şygyrlar, türkmen we beýleki soltanlaryň hökümdarlyk eden ýurtlary hakda gürrüň edilýär.

Ibn Tokmagyň “Nuzhetul-enäm” atly kitaby şu günki we geljekki nesiller üçin, geçmiş taryhymyzy öwrenmekde bahasyna ýetip bolmajak hazynadyr.

Babajan Mollaekaeв
(*Turkmenistan*)

IBN TOKMAK AND HIS CREATIVITY

Ibrahim Ibn Muhammad Khahiri, known under pseudonym Ibn Tokmak, who lived in Egypt in 1349–1407, is a famous figure in history. He was an expert in the field of the Mamluk Turkmen’s history, structure and endeavor. He is an author and re-writer of more than 200 books on history. Unique works of Ibn Tokmak were honored among a galaxy of scientists, scholars, and was considered a reliable source for subsequent historians. Famous scholars –historians in their works were guided by Ibn Tokmak books. The work “Nuzhetul-enam” (Travel to the historical world of East) contain wide depiction of historical events, taken place in 628/1231-659/1300 in Eastern countries. This book also narrates on scholars, poets and books written by them. The Ayyub dynasty, which ruled in Egypt, as well as sultans and emirs of the Mamluk Turkmen are described in the book.

Бабаджан Моллаэкаев
(*Туркменистан*)

ИБН ТОКМАК И ЕГО ИСТОРИЧЕСКИЕ СОЧИНЕНИЯ

Ибраим ибн Мухаммед Кахири, более известный под псевдонимом Ибн Токмак, в 1349–1407 гг. проживавший в Египт, являлся видным туркменским историком, автором более двухсот книг, посвященных исторической тематике. Ибн Токмак был большим знатоком в области истории туркмен мамлюков. Замечательные сочинения Ибн Токмака являлись надёжным источником для историков. Многие известные учёные-историки в своих трудах постоянно ссылались на сочинения Ибн Токмака. В научном труде “Путешествие в исторический мир Востока” широко представлены исторические события,

произошедшие в 1231–1300 годах, в ряде, восточных стран. В этой книге приводятся жизнеописания известных учёных, поэтов, говорится об особенностях и художественных достоинствах их произведений, сообщаются ценные свидетельства Эйюбской династии, правившей в Египте, о султанах и эмирах туркмен-мамлюков.

Aknabat Möwlamowa, Jeren Akmämedowa
(*Türkmenistan*)

UZAK ARALYKDAN BILIM ALMAGYŇ AÝRATYNLYKLARY

Hormatly Prezidentimiziň baştutanlygynda alnyp barylýan döwlet syýasatynyň wajyp ugurlarynyň biri hökmünde kesgitenen bilim ulgamynda döwrüň talabyna laýyk derejede bilimli ýaş nesli kemala getirmek boýunça netijeli işler durmuşa geçirilýär. Bilim ulgamynda halkara hyzmatdaşlygy ösdürmek, täze tehnologiýalary ornaşdyrmak, okatmagyň usulyýetini kämilleşdirmek boýunça tutumly işleriň netijesinde ýaş nesliň sagdyn, bilimli, kämil hünärmenler bolup ýetişmekleri üçin ähli mümkinçilikler döredilýär.

Ýokary bilimli kämil hünärmenleri taýýarlamagyň, olaryň nazary bilimleriniň binýadyny giňeltmegiň, önümçilik bilen bagly anyk meseleleri çözmek ukyplaryny ösdürmegiň ähmiýeti uludyr. Häzirki döwrüň talaplaryna laýyk gelýän ykdysatçy hünärmenleri taýýarlamak, diňe okatmagyň dürli usullary, täzeçe çemeleşmeleri peýdalanmagyň netijesinde mümkin bolýar.

Milli bilim ulgamynda amala aşyrylýan özgertmelerde Türkmenistanda sanly bilim ulgamyny ösdürmegiň Konsepsiýasyna laýyklykda, uzak aralykdan bilim almak görnüşi Türkmenistanda sanly bilim ulgamyny ösdürmegiň esasy ugurlarynyň biri hökmünde kesgitlenilýär.

Häzirki zaman innowasion tehnologiýalaryň ösmegi bilen, uzak aralykdan bilim almak görnüşi aýratyn ähmiýete eýe bolup durýar. Bilim bermegiň bu ugrunyň netijeliligi öz içine şertlendirilen pedagogik düşüňjeleri alýar. Bu düşüňjeler iki sany dürli çemeleşmeden ybaratdyr. Birinji çemeleşme häzirki döwürde giňden ýaýran bolup, onda uzak aralykdan bilim almaga mugallym bilen talybyň arasynda maglumaty alyşmak hadysasy hökmünde garalýar. Ikinji çemeleşme uzak aralykdan bilim almagyň netijesi bolup çykyş edýän talyplaryň häzirki zaman tehnologiýalara esaslanan şahsy öndürijilikli işine esaslanýar. Bu çemeleşme okuw prosesiniň netijeliligini üpjün etmek bilen, talyplara ýörite okuw maglumatlaryny özleşdirmäge mümkinçilik berýän pedagogik we maglumat tehnologiýalaryny birleşdirýär. Uzak aralykdan bilim almagyň bu görnüşiniň esasy aýratynlygy bolup, bilime döredijilikli çemeleşmeklik çykyş edýär.

Häzirki döwürde uzak aralykdan bilim almak görnüşi häzirki zaman tehnologiýalaryň elektron poçta, elektron žurnallar, tematiki sanawlar, Usenet konferensiýalary, çatlar, ICQ, VR tehnologiýalary ýaly görnüşleri tejribede peýdalanýar. Okatmagyň bu görnüşi mugallymlaryň hünär derejesini ýokarlandyrmakda hem işjeň ulanylýar. Internetiň kömegi bilen geçirilýän dürli pedagogik maslahatlar, seminarlar, türgenleşikler, bäsleşikler öz oňyn netijelerini berýär.

Okuw maksatnamalaryny has netijeli özleşdirmekde amatly şertleri üpjün etmek bilen, uzak aralykdan bilim almak görnüşi ýokary bilimiň aýrylmaz bölegine öwrülýär. Talyplaryň diňe bir kesgtli hünär bilimi almak bilen çäklenmän, eýsem maglumatlar bilen işlemäge ukyply, häzirki zaman maglumat tehnologiýalaryny hünär işinde netijeli ulanyp biljek hünärmenler bolup ýetişmeginde bilim almagyň bu görnüşini geljegi uly bolan ugur hökmünde görkezme bolar.

Aknabat Movlamova, Jeren Akmammedova
(Turkmenistan)

FEATURES OF DISTANCE EDUCATION

Distance education is one of the promising areas in the field of training due to the level of development of modern IT technologies.

Today, in practical implementation, remote education covers the whole range of modern IT technologies, such as email, thematic lists, email journals, Usenet conference, chats, ICQ, web conference, VR technologies. Remote of classes are also actively used to improve the skills of teachers.

Remote education becomes an integral part of higher education, ensuring the most favorable conditions for the development of educational programs. A feature is that the student receives a non-fixed limited value of knowledge, and the ability to carry out information activity, deal with information, realize their personal information needs and requests.

Акнабат Мовламова, Джерен Акмаммедова
(Туркменистан)

ОСОБЕННОСТИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Дистанционное образование является одним из перспективных направлений в сфере образования благодаря уровню развития современных ИТ-технологий.

На сегодняшний день в практической реализации дистанционное образование практикует весь спектр современных IT-технологий, таких как электронная почта, тематические списки, электронные журналы, конференции Usenet, чаты, ICQ, веб-конференции, технологий VR. Дистанционные формы занятий также активно используются для повышения квалификации преподавателей.

Дистанционное образование становится неотъемлемой частью высшего образования, обеспечивая максимально благоприятные условия для освоения образовательных программ. Особенностью является то, что обучающийся получает не фиксированный ограниченный объем знания, а возможность осуществлять информационную деятельность, работать с информацией, осознавать свои личностные информационные потребности и запросы.

Geldimyrat Muhammedow
(*Türkmenistan*)

FUZUNY ASTRABADYNYŇ “FUTUHATY ADYLŞAHY” (“ADYLŞALAR NESILŞALYGynyň ÝEŇIŞLERI”) ATLY ESERINIŇ TÜRKMEN TARYHyny ÖWRENMEKDÄKI ORNY

Hindistanda türkmenler tarapyndan birnäçe musulman hökümdarlyklary esaslandyrylypdyr we dolandyrylypdyr. Türkmenler diňe bir syýasy wakalarda däl, eýsem olar ýurduň jemgiýetçilik-medeni gatnaşyklaryna-da öz täsirlerini ýetiripdirler. Bu babatda Demirgazyk-Günbatar Hindistandaky Kutubşalar (1496 – 1687), Adylşalar (1490 – 1686), Nyzamşalar (1490 – 1636) we Beridşalar (1487 – 1619) ýaly nesilşalyklar entek düýpli ylmy nukdaýnazardan öwrenilmäge degişli bolup durýar. Türkmenleriň işjeňligi Mogol imperiýasynda mynasyp oruna eýe bolşy ýaly, Dekene hem öz täsirlerini ýetiripdirler.

Deken Orta asyrlarda Hindistanyň syýasy we ykdysady tarapdan iň möhüm merkezleriniň biri bolupdyr. Dekende Bahmanlaryň hökmürowanlygynyň gowşap, dargap başlanda, baş sany nesilşalyklara bölünip, olaryň her biri garaşsyz döwlet gurupdyrlar. Olaryň biri hem Adylşalaryň nesilşalygydyr.

Bu nesilşalyklaryň taryhyny öwrenmek, türkmen alymlarynyň wajyp meselesi bolup durýar. Adylşalaryň nesilşalygynyň taryhyny öwrenmek bilen, türkmen taryhynyň täze sahypalarynyň açyljakdygyna şek-şübhe ýokdur. Bu babatda Adylşalaryň nesilşalygynyň taryhy, türkmen taryhy üçin möhüm orun eýeleýär.

Türkmen halkynyň gelip çykyşyny düýpli öwrenmek we onuň dünýä ýaýramagynyň sebäplerini seljermek meselesi örän wajyp bolup durýar. Gadymy oguz-

türkmen halkynyň asyrlarboýy başyndan geçiren wakalary taryhyň sahypalarynda arap, pars, türki we beýleki daşary ýurt dillerinde öz beýany tapypdyr.

Biz Adylşalaryň taryhy bilen baglanyşykly ygtybarly çeşmeleri gözläp, Magtymguly adyndaky Dil, edebiyat we milli golýazmalar institutynyň golýazmalar hazynasyndan taryhçy alym Fuzuny Astrabadynyň “Futuhaty Adylşahy” (“Adylşalar nesilşalygynyň ýeňişleri”) atly eseriniň üstünden bardyk. Bu eser alty bapdan ybarat bolup, türkmen taryhyna degişli degerli maglumatlary özünde jemäpdir. Eseriň ähmiýetli tarapyň biri hem ýazaryň özüniň, beýan edýän döwrüniň wakalarynyň şaýady bolmagydyr. Kitapda berilýän maglumatlar aýratyn ähmiýete eýe bolup, ygtybarly çeşme hökmünde ulanylyp bilner.

Geçmiş taryhymyzda türkmen halkynyň beýik ogullary Hindistan topragyna kuwwatly döwletleri gurmak bilen dünýä taryhynda öçmejek yz galdyrypdyrlar. Hindistandaky Adylşalar döwletiniň gülläp ösmegi netijesinde, dünýäniň dürli künjegindäki türkmenleriň uly topary bu topraga tarap göç edipdirler. Olar Adylşalar nesilşalygynyň gülläp ösmegine mynasyp goşandyny goşupdyrlar.

Geldimyrat Muhammedov
(Turkmenistan)

SIGNIFICANCE OF THE HISTORICAL WORK “FUTUHATUL ADIL SHAHI” (“VICTORIES OF THE ADIL SHAH DYNASTY”) BY FUZUNI ASTRABADI IN THE STUDY OF THE HISTORY OF TURKMENISTAN

The centuries-old history of the Oghuz-Turkmen people was vividly reflected in the pages of numerous works written in the Arabic, Persian, Turkic and other foreign languages, now being stored in the manuscript fund of the Institute of Language, Literature and National Manuscripts named after Magtymguly.

One of the most reliable sources related to the history of the Adil Shahs is the work Futuhata Adil Shahi (“Victories of the Adil Shah Dynasty”) by historian Fuzuni Astrabadi. It consists of six chapters and contains important information on one of the most interesting historic periods of Turkmenistan. One of the most valuable aspects of this work is the fact that the author witnessed the events that took place in the time he describes, and therefore the data presented in the book can be used as a reliable scientific information source.

Гельдымурад Мухаммедов
(Туркменистан)

ЗНАЧЕНИЕ ИСТОРИЧЕСКОГО СОЧИНЕНИЯ “ФУТУХАТУЛ АДИЛШАХИ” (“ПОБЕДЫ ДИНАСТИИ АДИЛШАХОВ”) ФУЗУНИ АСТРАБАДА В ИЗУЧЕНИИ ИСТОРИИ ТУРКМЕНИСТАНА

Многовековая история огузско-туркменского народа нашла яркое отражение на страницах многочисленных трудов, созданных на арабском, персидском, тюркском и других иностранных языках, хранящихся ныне в рукописном фонде Института языка, литературы и национальных рукописей им. Махтумкули Академии наук Туркменистана.

Одним из самых достоверных источников, связанных с историей Адилшахов, является труд “Победы династии Адилшахов” историка Фузуни Астрабада. Это сочинение состоит из шести глав и содержит ценную информацию об одном из интереснейших этапов в истории Туркменистана. Одним из важнейших аспектов данного произведения является тот факт, что автор был свидетелем событий описываемого им времени, вследствие чего информация, представленная в книге, может быть использована как надежный научный источник.

Nurmuhammet Muhammedow
(Türkmenistan)

TÜRKMENISTANYŇ KONSTITUSIÝASY-ADYL KAZYÝETLIGI AMALA AŞYRMAGYŇ HUKUK BINÝADY

Türkmenistanyň Konstitusiasynyň 96-njy maddasynda: “Türkmenistanda kazyýet häkimiýeti diňe kazyýetlere degişlidir. Kazyýet häkimiýeti raýatlaryň hukuklaryny we azatlyklaryny, kanun arkaly goralýan döwlet hem jemgyýetçilik bähbitlerini goramaga niýetlenendir” diýlip görkezilen. Belli bolşy ýaly, kazyýet häkimiýetiniň baş wezipesi, adyl kazyýetligi amala aşyrmakdyr. Adyl kazyýetlik diýlende, raýat, arbitraž we jenaýat işlerine seretmek boýunça kazyýet edaralarynyň işine düşünilýär.

Türkmenistanyň hormatly Prezidenti: “Ýurdumyzyň kazyýet edaralary adyl kazyýetliligi amala aşyrmak bilen, raýatlaryň hukuklaryny we azatlyklaryny, döwlet we jemgyýetçilik bähbitlerini kanun tarapyndan goramaga niýetlenendir. Kazyýetiň ähli işi kanunylygy, adalatlylygy we hukuk tertibini üpjün etmäge,

hukuk düzgüniniň bozulmalaryna eltýän sebäpleriň we şertleriň aradan aýyrylmagyna gönükdirilendir” diýip belläp geçýär.

“Kazyýet häkimiýeti Türkmenistanyň Ýokary kazyýeti we kanunda göz önünde tutulan beýleki kazyýetler tarapyndan amala aşyrylýar. Adatdan daşary kazyýetleriň we kazyýetiň ygtyýarlyklary berlen gaýry gurluşlaryň döredilmegine ýol berilmeyär” diýlip, Esasy Kanunyň 97-nji maddasynda berkidilen. Bu konstitusiion kada ýurdumyzyň degişli kanunçylyk namalarynda hem öz beýanyny tapýar.

“Kazyýet hakynda” Türkmenistanyň Kanunynyň 14-nji maddasyna laýyklykda, kazyýet häkimiýeti şu aşakdaky kazyýetler tarapyndan amala aşyrylýar:

- Türkmenistanyň Ýokary kazyýeti;
- Türkmenistanyň Arbitraž kazyýeti;
- welaýat we welaýat hukukly şäher kazyýetleri;
- etrap we etrap hukukly şäher kazyýetleri.

Döwlet gurluşynda kazyýet häkimiýetiniň aýratyn möhüm orny bardyr. Kazyýet häkimiýeti – adyl kazyýetligi amala aşyryýan döwlet häkimiýetiniň garaşsyz we özbaşdak şahasy bolup durýar. Adyl kazyýetlik diýlende, kanunyň ähli talaplaryny doly we gyşarnyksyz berjaý etmek bilen, jemgyýetçilik gatnaşyklarynda ýüze çykýan dürli hukuk bozulmalaryny kanunlarda bellenilen kadalary we iş ýörediş tertibini ýerine ýetirmek arkaly, adalatly we esaslandyrylan çözgütleri çykarmak boýunça kazyýet edaralary tarapyndan amala aşyrylýan hukuk gorajylyk işine düşünilýär.

Görşümüz ýaly, kazyýet häkimiýeti babatda esas goýujy ýörelgeleri we kadalary berkidýän Türkmenistanyň Konstitusiýasy ýurdumyzda adyl kazyýetligi amala aşyrylmagyny üpjün edýän ygtybarly hukuk binýady bolup hyzmat edýär.

Nurmuhammed Muhammedov
(Turkmenistan)

CONSTITUTION OF TURKMENISTAN – LEGAL FRAMEWORK FOR THE IMPLEMENTATION OF JUSTICE

Articles 96 and 97 of the Basic Law contain the fundamental principles and provisions of the administration of justice in Turkmenistan, which are further developed in other legislative instruments. Justice is aimed at protecting the rights and freedoms of citizens guaranteed by law, state and public interests. Thus, the Constitution of Turkmenistan is a reliable legal framework for the administration of justice in the country.

Нурмухамед Мухаммедов
(Туркменистана)

КОНСТИТУЦИЯ ТУРКМЕНИСТАНА – ПРАВОВАЯ ОСНОВА ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПРАВОСУДИЯ

В статьях 96 и 97 Основного Закона содержатся основополагающие принципы и нормы осуществления правосудия в Туркменистане, которые находят свое дальнейшее развитие в других законодательных актах. Правосудие направлено на защиту прав и свобод граждан, охраняемых законом государственных и общественных интересов. Таким образом, Конституция Туркменистана является надёжной правовой основой осуществления правосудия в стране.

Gülнар Muhammedowa
(Türkmenistan)

TÜRKMEN WE HINDI DILLERINIŇ DURNUKLY SÖZ DÜZÜMLERINI TERJIME ETMEGIŇ AÝRATYNLYKLARY

Belli bolşy ýaly, türkmen-hindi medeni gatnaşyklary taryhy köklere daýanýar. Muňa orta asyrlarda Baýram hanyň, Abdyrahym hanyň döredijiligi, nusgawy şahyrlarymyzyň şygrylary we beýlekiler doly şaýatlyk edýär. Bu doganlyk gatnaşyklar Garaşsyzlyk ýyllarynda täze mazmunda yzygiderli ösdürilýär. Şol gatnaşyklar, öz gezeginde türkmen-hindi, hindi-türkmen terjimeçiligini kemala getirdi. Türkmen-hindi, hindi-türkmen terjimeçiliginde frazeologik birlikleriň terjimesi aýratyn orun eýeleýär.

Frazeologik birlikler diýen düşünje, sözüň giň manysynda alnanda, durnukly söz düzümlerini, nakyllardyr atalar sözlerini, aforizmleri öz içine alýar. Durnukly dil birlikleriniň manysy, köplenç, onuň düzümine girýän aýry-aýry sözleriň manysyndan ybarat bolman, şol birlikler umumylykda bir many aňladýar. Çünki frazeologizmler semantik taýdan hem durnukly birlikdir, ýagny olaryň many öwüşginleri, göçme manylylygy, çeperçiligi, duýga baýlygy, stilistik aýratynlygy bir bitewüligi emele getirýär. Frazеologik birlikleriň bu aýratynlygy terjimeçilik işinde belli bir derejede, kynçylyk döredýär. Bu hili söz birikmeleriniň terjimesi terjimeçiden ýokary taýýarlygy talap edýär.

Türkmen we hindi dilleriniň durnukly söz düzümlerine aşakdaky ýaly mysallar getirmek bolar: *Gözümiz ýolda galdy – garaşmak – राह देखना [ra:h dekhna:].* Göni manysy: ýola seretmek, umumy manysy: garaşmak. *Baş barmagyň deň*

bolmaýar (hemme adam deň bolmaýar)- पाँचों उँगली बराबर नहीं होती (सभी व्यक्ति समान नहीं होते) [pa:nçoŋ uŋgli: bara:bar nahi hoti:]. *Bilegi güýçli birini ýykar, bilimi güýçli müňüni* - अक्ल बड़ी या भेस [akl bari ya bhens] – Göni manysy – akyl güýçlümi, öküž, umumy manysy: *bilegi güýçli birini ýykar, bilimi güýçli müňüni. Ökje götermek – gaçmak* – दो नौ ग्यारह [do nou gyarah] – gaçmak. Göni terjimesi: *iki dokuz on bir. Ak maýany gördüňmi? Ýok göremok.* - जंगल में मोर नाचा कसिने देखा [janggal me mor na:ça: kisne dekha:] jeňňelde tawus tans edipdir. Kim ony gördi? *बन्दर क्या जाने अदरख का स्वाद (Maýmyn nirden bilsin zenjefiliň tagamyny?) – Zer gadryny zergär biler.*

Gulnar Muhammedova
(Turkmenistan)

FEATURES OF TRANSLATION OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE TURKMEN AND HINDI LANGUAGES

An intensive progress of cultural relations between Turkmenistan and India promoted a creation and development of translation activity from Turkmen in to Hindi and vice versa. At the same time, a special attention is paid to translation of phrases in the Turkmen language and Hindi. It is known that the general semantics of phraseological units is not motivated by the meaning of their separate components. For example: *Gözümüz ýolda galdy* – an expectation – राह देखना[ra:h dekhna:]. Direct meaning: to look to a road. General meaning: to wait, to be waiting. *Baş barmagyň deň bolmaýar (people are not equal, but different)* – पाँचों उँगली बराबर नहीं होती (सभी व्यक्ति समान नहीं होते) [pa:nçoŋ uŋgli: bara:bar nahi hoti:]. *Bilegi güýçli birini ýykar, bilimi güýçli müňüni* – अक्ल बड़ीया भेस[akl bari ya bhens] – Direct meaning: – *What is stronger: mind or will.*, General meaning: *bilegi güýçli birini ýykar, bilimi güýçli müňüni.*

Гульнара Мухаммедова
(Туркменистан)

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ ТУРКМЕНСКОГО ЯЗЫКА И ЯЗЫКА ХИНДИ

Интенсивное развитие культурных отношений между Туркменистаном и Индией способствовало формированию и развитию переводческого дела с туркменского языка на хинди и обратно. При этом особое внимание привлекает перевод фразеологических оборотов туркменского языка и языка хинди. Как известно, общая семантика фразеологизмов не мотивируется значениями

их отдельных компонентов. Например: *Gözümüz ýolda galdy* – ожидание – रह देखना [ra:h dekhna:]. Прямое значение: смотреть на дорогу. Общее значение: ждать, ожидать. *Baş barmagyň deň bolmaýar* (люди не одинаковы, разные) – पाँचों उंगली बराबर नहीं होती (सभी व्यक्ति समान नहीं होते) [pa:nçon uñgli: bara:bar nahi hoti:]. *Bilegi güýçli birini ýykar, bilimi güýçli müňini* - अक्ल बढी या भेस [akl bari ya bhens] – Прямое значение: – кто сильнее: разум или вол. Общее значение: *bilegi güýçli birini ýykar, bilimi güýçli müňini*.

Öwezduurdy Muhammetberdiýew
(Türkmenistan)

HÄZIRKI ZAMAN YLMYNYŇ ÖSÜŞINIŇ AÝRATYNLYKLARY WE KÄBIR ETIKI MESELELERI

Geçen asyryň birinji ýarymynyň ahylaryndan başlap, ylym öndüriji güýçleriň hataryna ymykly aralaşdy. Häzirki zaman önümçiligini we hyzmatlar ulgamyny ylymsyz göz öňüne getirmek mümkin hem däl. Eger öňki döwürlerde ylmyň gazananlarynyň önümçilige ornaşdyrylmagy üçin köp wagt gerek bolan bolsa, häzirki döwürde ylmy-tehniki täzelikler önümçilige bada-bat diýlen ýaly girizilýär. Dünýäniň öňdebaryjy kompanýalarynyň düzüm böleginde ýöriteleşdirilen ylmy-seljeriş bölümleriň, barlaghanalaryň aýratyn orny eýeleýänligi hem muňa şaýatlyk edýär.

Ylmyň we tehnikanyň gazananlarynyň önümçilige giňden ornaşdyrylmak meselesi, has takygy, önümçiligiň ylmy innowasiýalaryň ulanylmagy esasynda alnyp barylýmagy, Türkmenistanyň milli ykdysadyýeti ösdürmeklige gönükdirilýän döwlet syýasatynda ileri tutulýan wezipeleriň hataryna girýär.

Maddy önümçiligiň we hyzmatlar ulgamynyň häzirki zaman ylmynyň gazananlaryna bolan mätäçliginiň soňky döwürlerde has artmaklygy, ylmy-tehniki ösüşiň depginleriniň ýokarlanmagyna öz aýgytly täsirini ýetirýär. Ylmyň we tehnikanyň çalt depginlerde ösüşinde we olaryň gazananlarynyň ýokary tizlikde durmuşa geçirilmeginde häzirki zaman filosofiýasynda “taryhyň çaltlanmagy” diýlip atlandyrylýan kanunyň öz beýanyny tapýanlygy aýdyň duýulýar.

Şol bir wagtyň özünde ylmyň häzirki zaman ösüşinde köpdürli özboluşly meseleler hem ýüze çykýar. Şeýle meseleleriň iň esasyalarynyň hataryna, ilkinji nobatda, etiki meseleler girýär. Bu meseleler esasan, ylmy-barlag işleriniň köplenç önüm öndürijileriň köp girdeji almaklyga gönükdirilen niýetlerine esaslanlyp, önümleri sarp edijileriň bähbitleriniň az göz öňünde tutulyp alnyp barylýanlygynda ýüze çykýar. Mysal üçin, harytlaryň öndürilmeginde himiýa, molekulýar biologiýa,

gen inženerçiligi ýaly ylymlarda gazanylan netijeleriň önümçilikde öndürijileriň bähbitlerine görä ulanylmagy, ilata adam saglygy üçin zyýanly harytlaryň hödür-lenilmegine getirýär. Bu ýerde mysal hökmünde ýene bir etiki meseläniň, ýagny soňky ýyllarda ylmy dissertasiýalaryň ýazylmagynda, ylmy monografiýalaryň we okuw kitaplarynyň taýýarlanylmagynda ylmy etikanyň kabul edilen kadalaryndan çykmaklyga ýüz berilýänligini hususan-da, ylmy dilde “plagiat” (ylmy ogrulyk) diýlip atlandyrylýan hadysanyň az ýüze çykmaýanlygyny getirmek mümkin. Şeýle hadysanyň ýüze çykamaklygyny belli bir derejede ylmy açyşlaryň, ylmy barlaglaryň netijeleriniň Internet ulgamynyň giň mümkinçilikleri arkaly elýeterli bolýanlygy hem-de ýüz berilýän ylmy ogurlyklaryň üstüniň açylmaklygynyň kynlygy bilen düşündürmek mümkin.

Häzirki zaman ylmy üçin häsiýetli bolan aýratynlyklar barada aýdylanda, olaryň in esasyalaryna aşakdakylary degişli etmek mümkin:

– ylmy barlaglar üçin zerur bolan maglumatlary toplamak, toplanylan maglumatlary hasaplamak we olary seljermek bilen baglanyşykly işleriň ylmy barlaglarda täze maglumat tehnologiýalaryň giňden ulanylmagy netijesinde has ýeňilleşýänligi;

– dürli ylymlaryň arasynda integrasiýa prosesiniň ýüze çykamaklygy, ýagny ol ýa-da beýleki bir obýekti bileleşip derňemeklige ýykgy edilmekligi we öz gezeginde şeýle birleşmeleriň netijesinde ylymlaryň serhetdeş görnüşleriniň (biohi-miýa, biofizika, biomedisina, sosiopsihologiýa, etnolingiwistika we ş.m.) sanawynyň artmaklygy;

– häzirki zaman maglumatlar tehnologiýalarynyň mümkinçilikleriniň artmaklygy ylmyň öňkünden-de has ýokary derejede internasionallaşmaklygy (halkara-laşmaklygy), ýagny dürli ýurtlaryň alymlarynyň ol ýa-da beýleki bir ylmy meseleleri bilelikde barlaglar geçirmek arkaly çözmeklige bolan islegleriniň gitdigiçe artmaklygy;

– ylmy-barlag işlerinde derňelýän obýektleriň toplumlaýyn görnüşde öwrenil-meginiň derejesiniň ýokarlanmaklygy.

Elbetde, häzirki zaman ylmy häsiýetlendirýän aýratynlyklaryň ýokarda sa-nalanlardan başga-da az däldegi öz-özünden düşnüklidir. Emma esasy mesele bu ýerde häzirki zaman ylmy üçin häsiýetli bolan aýratynlyklaryň hemmesiniň sana-lyp geçilmeginde däl-de, eýsem şeýle aýratynlyklaryň döwletiň ylmy ösdürmek syýasatynda, ylmy hünärleriň we ugurlaryň sanawy taýýarlanylanda göz önünde tutulmaklygy bilen baglanyşyklydyr.

Ovezdurdy Muhammetberdiev
(*Turkmenistan*)

FEATURES AND SOME ETHICAL PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF MODERN SCIENCE

An attempt to list the basic distinctive features of development of modern science and some ethical issues arising in this area is undertaken in the scientific paper.

As examples of ethical problems, characteristic for modern science, the author analyses the results of scientific researches frequently used to gratify the interests of manufacturers, rather than requirements of a society. The author also pays attention to violation of rules of the scientific ethics shown in cases of often found plagiarism in preparation of dissertations, writing of scientific monographies and textbooks.

Concerning distinctive features of development of modern science, the author outlines increase in level of information rise in frequency of carrying out joint researches, mutual penetration of methods and means of separate sciences, intensity of formation of new boundary, interdisciplinary directions of science, development of international scientific contacts reflected in carrying out scientific researches by joint efforts of the scientists of different countries.

Овездурды Мухамметбердыев
(*Туркменистан*)

ОСОБЕННОСТИ И НЕКОТОРЫЕ ЭТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ

В научном сообщении предпринята попытка перечислить основные отличительные особенности развития современной науки и некоторые этические вопросы, возникающие в ее развитии.

В качестве примеров этических проблем, характерных для современной науки, автор приводит использование результатов научных исследований зачастую в угоду интересам производителей, нежели потребностям общества. Также автор обращает внимание на нарушение правил научной этики, проявляющихся в часто наблюдаемых в настоящее время случаях плагиата в подготовке диссертаций, написании научных монографий и учебников.

Касаясь отличительных особенностей развития современной науки, автор выделяет в качестве основных из них повышение уровня информатизации науки, увеличение частоты проведения совместных исследований, взаимопроникновение методов и средств отдельных наук, интенсивность образования новых пограничных, междисциплинарных направлений науки, развитие международных связей в науке, отражающиеся в проведении научных исследований совместными усилиями ученых разных стран.

Toýly Muhyýew
(*Türkmenistan*)

TÜRKMENISTANYŇ ORTA ASYR TOPONIMIKASY WE TARYHY ÇEŞMELER

Taryhy geografiýany, Beýik Ýüpek ýoluny we olaryň ugrundaky toponimleri öwrenmekde orta asyr arap-pars çeşmelerine uly orun degişlidir. Bu meselede geografiki häsiýetli eserleriň ähmiýeti has hem ýokary.

Ibn Hurdadbeh, Yakubi, Kudame ibn Japar, Istahry, Ibn Hawkal, Makdisi, Ibn Fazlan, Abu Sagd Semgani, Yakut Hamawy, Gerdizi, Hamdylla Müstewfi, Hafyz Ebru, Muhammet Kazym ýaly onlarça awtorlaryň eserleri, iňlis syýahatçysy Mak Gregoryň, wenger syýahatçysy Armini Wamberiniň, Nasreddin şanyň Hywa hanlygyna ugradan ilçisi Ryzaguly han Hidaýetiň “ýol ýazgylary” Türkmenistanyň çäğinden geçen Beýik Ýüpek ýolunyň ugurlaryny, şeýle hem Türkmenistanyň VII–XIX asyrlara degişli taryhy geografiýasyny we toponimikasyny öwrenmekde gymmatly çeşmelerdir.

Taryhy we edebi çeşmeleriň her biriniň özboluşly aýratynlygy bar. Bu aýratynlyk awtoryň eseri ýazmakda peýdalanan çeşmelerine we maglumatlaryna baglydyr. Eserleriň käbiri bolsa awtoryň hut özüniň syýahat etmegi netijesinde toplanan ygtybarly maglumatlar esasynda ýazylypdyr. Çeşmeleriň şeýle aýratynlyklaryny göz önünde tutmak bilen, olardaky maglumatlary deňeşdirme usuly bilen öwrenmegiň ähmiýeti uludyr.

Makdisiniň (X asyr) “Ahsenut-takasym fi magrifetul-akalym” atly eseri Türkmenistanyň orta asyr geografiýasyna, şeýle hem şol döwrüň toponimikasyna degişli ygtybarly we gyzykly maglumatlary özünde jemleýändigini bilen has ähmiýetlidir.

Abu Sagd Semganiniň (XII asyr) “El-Ensab” atly eseri-de Orta Aziýanyň, şol sanda Türkmenistanyň taryhyny we medeniýetini öwrenmekde bahasyna ýetip bolmajak çeşmedir.

Ady agzalan eserlerdäki maglumatlar Hamdylla Müstewfiniň (XIV asyr) “Nuzhatul-kulub” atly eseriniň mazmuny we Hafyz Ebrunyň (XV asyr) geografiki eserindäki maglumatlar bilen deňeşdirilende, Türkmenistanyň orta asyr toponimikasyň dinamiki ösüşini görmek bolýar.

Türkmenistanyň XVII–XVIII asyrlara degişli toponimikasy bolsa Muhammet Kazymyň “Älemara-ýy Nadiri” atly eserinde öz beýanyny tapypdyr.

XIX asyrdä Türkmenistanyň çäginden geçen syýahatçylar Mak Gregoryň we Armini Wamberiniň, şeýle hem ilçi Ryzaguly han Hidaýetiň ýol ýazgylarynda Sahara – Abywerd, Dehistan – Horezm ugurlarynyň toponimikasy beýan edilipdir.

Orta asyr çeşmelerindäki toponimleri we olar baradaky maglumatlary lingwistiki we arheologik nukdaýnazar bilen utgaşdyryp öwrenmek, oňyn netijäni berer.

Toyly Mukhiyev
(*Turkmenistan*)

HISTORICAL SOURCES AND MEDIEVAL TOPONYMY OF TURKMENISTAN

Medieval Arabic-Persian sources have an important role in studying historical geography of the Great Silk Road and toponymy. In this issue, the geographic works are also of great importance.

The valuable source for studying the Great Silk Road, which had crossed Turkmenistan and toponymy of the 9th–19th centuries are described in the works by the authors such as Ibn Hurdazbih, Yakubi, Kudam ben Jafar, Istahri, Ibn Haukal, al-Mustavfi, Hafiz-i Ebru, Muhamet Kazim and in the notes by travelers Mak Gregor, Arminius Vamberi and Reza Kuli Khan Hidayat, the ambassador of Nasreddin shah in the Khiva khanate.

The information given on medieval and toponymical sources in the above-mentioned works will provide positive results in studying archeological and linguistic aspects.

Тойлы Мухыев
(Туркменистан)

СРЕДНЕВЕКОВАЯ ТОПОНИМИКА ТУРКМЕНИСТАНА И ИСТОРИЧЕСКИЕ ИСТОЧНИКИ

Средневековым арабским и персидским источникам принадлежит большая роль в изучении исторической географии Великого Шелкового пути, располагавшихся вдоль его маршрутов населенных пунктов, караван-сараев, поселений и т.д. В этом вопросе значение трудов в области географии чрезвычайно велико.

Произведения десятков авторов, таких как Ибн Хордадбех, Якуби, Истахри, Ибн Хаукаль, Максиди, Ибн Фадлан, Якут ал Хамави, Гардизи, Хамдуллах Мустевфи, Хафиз-и Аbru, Мухаммед Казим, путевые заметки английского путешественника Мак-Грегора, венгерского путешественника Арминия Вамбери, Ризы Кули Хан Хадаата – посла, направленного шахом Насреддином в Хивинское ханство, служат ценным источником в изучении исторической географии и топонимики Туркменистана VII–XIX вв.

Положительный результат даст изучение данной проблемы с лингвистической и археологической точек зрения.

Batyr Myradow
(Türkmenistan)

TÜRKMENISTANDA DAŞARY ÝURT DILLERINI OKATMAGY KÄMILLEŞDIRMEGIŇ KONSEPSIÝASYNYŇ DERWAÝYSLYGY WE ÄHMIÝETI

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe ýurdumyzda bilimiň hilini dünýä ülnülerine laýyk getirmek, bilim ulgamynyň ähli başgançaklarynda daşary ýurt dillerini okatmagyň mazmununy döwrebaplaşdyrmak, okatmagyň innowasiýa dil öwrediş tehnologiýalaryny durmuşa ornaşdyrmak maksady bilen, 2017-nji ýylyň dekabrynda döwlet Baştutanymyz Türkmenistanda daşary ýurt dillerini okatmagy kämilleşdirmegiň Konsepsiýasyny tassyklamak hakynda Karara gol çekdi. Bu resminama laýyklykda, daşary ýurt dillerini okatmagyň öňdebaryjy usullaryny ornaşdyrmak we milli bilim ulgamynyň ähli derejelerinde bäsdeşlige ukyplylygy ýokarlandyrmak boýunça çäreler üç tapgyrda üstünlikli amala aşyrylýar.

Birinji tapgyrda 2018-nji ýylda daşary ýurt dilleriniň okadylyşynyň usulyýetiniň we usulyýet üpjünçiliginiň halkara tejribesi seljerildi, daşary ýurt dillerini

okatmagyň döwlet standartlary, okuw meýilnamalary we maksatnamalary kämilleşdirildi. Ikinji tapgyrda 2019–2020-nji ýyllarda daşary ýurt dilleri boýunça mugallymçylyk işgärlerini taýýarlamagy we gaýtadan taýýarlamagy kämilleşdirmek, jemgyýetiň ösýän zerurlyklaryna laýyklykda, daşary ýurt dillerini öwretmegiň okuw-usulyýet binýadyny döwrebaplaşdyrmak, şeýle hem Konsepsiýanyň durmuşa geçirilişine gözegçilik etmek işleri üstünlikli alnyp barylýar. Häzirki wagtda, ýagny 2021–2024-nji ýyllary öz içine alýan üçünji tapgyrda daşary ýurt dillerini okatmagyň üznüksiz, zygiderli we özara baglanyşykly ulgamyny kemala getirmek işleri üstünlikli alnyp barylýar.

Hormatly Prezidentimiziň belleýşi ýaly, “Okatmak usulyna täze kompýuter, Internet-tehnologiýalaryny we multimediyä serişdelerini ornaşdyrmagyň daşary ýurt dillerini öwretmekde we onuň täzeçil usullaryny ornaşdyrmakda uly mümkinçilikler açylýar. Munuň özi okatmagyň täze usullarynyň işlenip taýýarlanylmagyny, ýokary hünärli mugallymlaryň täze nesliniň döredilmegini talap edýär”.

Belli bolşy ýaly, “Kitap okamaýan bir dili biler, kitap okaýan kän dili biler” diýen nakyl bar. Biziň häzirki ýaşayan asyrymyz köp dil bilýänleriň asyrydyr, dünýäniň ähli öňdebaryjy ýurtlary açyklyga, özara düşünişmäge, ähli ugurda doly ygtyýarly aragatnaşyga ýykgyň edýär. Hut şonuň üçin hem Türkmenistanyň mekdeplerinde ene dili bilen birlikde daşary ýurt dillerini öwretmegiň hem ähmiýeti artýar. Bu ählitaraplaýyn ösen şahsyýeti, jemgyýetiň doly hukukly agzasyny, öz durmuş ýoluny saýlap almakda erkin we halkara-medeni gatnaşyklarda daşary ýurt dillerinde erkin aragatnaşyk etmäge ukyply şahsyýeti kemala getirmäge mümkinçilik berýär. Şonuň ýaly-da, diliň adamyň ruhy dünýäsiniň we tutuş jemgyýetiň kemala gelmeginde esasy orny eýeleýändigini bellemek gerek. Dürli medeniýetleriň arabaglanyşygy leksik arabaglanyşyk nukdaýnazaryndan, dilde özboluşly beýanyny tapýar. Şunuň bilen baglylykda, her bir mekdep okuwçysynyň ruhy dünýäsiniň ösmegi, dünýägaraýşynyň baýlaşmagy, gözýetiminiň giňemegi üçin, daşary ýurt dilini, beýleki halklaryň medeniýetini, däplerini we dessurlaryny öwrenmegi zerurdyr. Şeýlelikde, daşary ýurt dilleriniň ähli terbiýeçilik mümkinçiliklerine, okuwçylary dünýä medeniýetine aralaşdyrmaga kömek edýän, şunuň bilen birlikde öz medeniýetiniň aýratynlyklaryna oňat düşünmegine kömek edýän dersara okuw derslerini peýdalanmak derwaýys.

Ýurdumyzyň depginli ösüşi, Türkmenistanda bilim ulgamyny özgertmek we kämilleşdirmek üçin mekdeplerde demokratik we ynsanperwer garaýyşlary ornaşdyrmaga hakyky şertleri emele getirdi. Häzirki wagtda hormatly Prezidentimiziň baştutanlygynda ylym we bilim ulgamlarynda amala aşyrylýan düýpli özgertmeleriň netijesinde, Türkmenistanda daşary ýurt dillerini okatmagy kämilleşdirmegiň Konsepsiýasyny durmuşa ornaşdyrmak işleri üstünlikli dowam edýär.

Batyr Muradov
(Turkmenistan)

RELEVANCE AND IMPORTANCE OF THE CONCEPT OF IMPROVING THE TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN TURKMENISTAN

In order to introduce advanced methods of teaching foreign languages and increase the competitiveness of the national education system at all its stages, the Head of our State signed the Decree in December 2017 on the adoption of the Concept of improving the teaching foreign languages in Turkmenistan. In accordance with this document, a plan of activities was worked out envisaging three stages of implementation.

In the first stage, in 2018, it is planned to assimilate the world experience in the field of methodological support, improvement of state standards, relevant curricula and programs. In the second stage, in 2019–2020, the system of training and retraining of teachers, the educational and methodological base in this area will be improved, and monitoring will be launched to control the effectiveness of the implementation of this Concept. Currently, in the third stage, which includes 2021–2024 efforts will be made to create a continuous, consistent and interconnected system of teaching foreign languages.

Батыр Мурадов
(Туркменистан)

АКТУАЛЬНОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ КОНЦЕПЦИИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В ТУРКМЕНИСТАНЕ

С целью внедрения в эпоху могущества и счастья передовых методов преподавания иностранных языков и повышении конкурентоспособности национальной образовательной системы на всех её ступенях в декабре 2017 года Глава нашего государства подписал Постановление об утверждении Концепции совершенствования обучения иностранным языкам в Туркменистане. В соответствии с этим Постановлением был разработан план мероприятий, предусматривающий три этапа реализации.

На первом этапе, в 2018 году, намечено освоение мирового опыта в области методического обеспечения, совершенствование государственных стандартов, соответствующих учебных планов и программ. На втором этапе, в 2019–2020 годах, будут усовершенствованы система подготовки и переподготовки преподавателей, учебно-методическая база в этой области, а также запущен мониторинг для контроля эффективности реализации данной Концепции. В настоящее время, в 2021–2024 годах, охватывающих третий этап, ведётся успешная деятельность по созданию непрерывной, последовательной и взаимосвязанной системы обучения иностранным языкам.

Döwranmyrat Myradow, Merdan Ilmyradow
(*Türkmenistan*)

WOLEÝBOLDA TÜRGENLERIŇ ESASY FIZIKI HILLERINI ÝÜZE ÇYKARMAGYŇ AÝRATYNLYKLARY

Dürli derejede woleýbolçylary sport-tehniki taýýarlamagyň möhüm düzüjisi, umumy we ýörite fiziki taýýarlamak hasaplanýar. Häzirki zaman woleýbolçylary çydamly, güýçli, çalasyň türgenler bolmaly. Olar çylşyrymly oýun ýagdaýlarynda we çäklenen wagt aralygynda akylyly ugur tapmaga ukyply bolmaly. Türgenleriň boýnuň, agramynyň, taýýarlygynyň funksional görkezijileriniň ösýän wagtynda, oýun prosesinde türgenleriň işjeňligi we psihiki dartgynlygy ösýär. Bu bolsa woleýbolda innowasiýa serişdeleri, okuw-türgenleşik prosesini kämilleşdirmegiň görnüşlerini we usullaryny gözlemegi talap edýär. Häzirki zaman şertlerinde woleýbolçylaryň ýörite fiziki taýýarlygynyň derejesini ýokarlandyrmak, wajyplymy meseleleriň biri bolup durýar.

Işiň maksady – woleýbolçylaryň esasy fiziki başarnyklarynyň, olaryň sport – tehniki ussatlyk derejesini ýokarlandyrmaga edýän täsiriniň ähmiýetini esaslandyrmak.

Derňewiň meseleleri – derňewiň meselelerini nazary jäheden öwrenmek;

Sport – oýun işlerinde woleýbolçylaryň esasy fiziki ukyplarynyň döreýşiniň häsiýetli aýratynlyklaryny ýüze çykarmak.

Derňewiň usullary: ýörite edebiýat maglumatlary seljermek we umumylaşdyrmak; dürli derejeli woleýbolçylaryň okuw-türgenleşik we ýaryş proseslerine pedagogiki gözegçilik; matematiki statistika.

Biziň pikirimiz boýunça, woleýbolçylaryň ýörite fiziki taýýarlygyny şertli iki topara bölmek mümkin: esasy we kömekçi.

Esasy hil güýç, tizlik we olaryň ukyplarynyň önümleri degişli. Berlen häsiýetleriň ösüşleri belli bir dereje ýetmese, onda woleýbolyň tehniki taýýarlygy ele alma amaly taýdan mümkin däl. Berlen hasiýeti terbiýelemegiň derejesi hasaplanýar. Woleýbol üçin görnüş häsiýetli:

1. Hereket reaksiýanyň gizlinlik wagty.
2. Ýekeleýin hereketiň tizligi.
3. Hereketiň ýygylgy.

Woleýbolda taktiki-tehniki emelleri ýerine ýetirmek üçin hereket reaksiýasynyň gizlinlik wagty uly amaly ähmiýete eýedir. Hereket reaksiýalar ýönekeý we çylşyrymla bölünýär. Woleýbolçylarda ýönekeý hereket reaksiýasy 0,12–0,25 s aralygynda. Woleýbolda oýun wagtynda köp ýagdaýlarda çylşyrymly hereket reaksiýasy häsiýetli. Ol hereketli obýekte reaksiýa görnüşinde ýüze çykýar. Oýun ýagdaýy birden üýtgände, hereketli obýekte reaksiýa tizligi 0,25–1,05 s eýeleýär. Şeýle-de oýunda ýüze çykýan çylşyrymlylyga bagly. Eger-de woleýbolçy garşydaş topy urup, uçandan soňra topy kabul etmäge hereket edip başlasa, onda ol amaly taýdan topy kabul edip bilmeýär.

Ýekeleýin hereket tizligi woleýbolda hereket reaksiýasynyň çaltlygy görnüşinde ýüze çykýar. Woleýbolda topy oýna girizmek we hüjümçiniň topuny kabul etmek, bir hereket reaksiýasynyň gizlin wagtyna bagly bolman, dinamiki güýjüň derejesine hem baglydyr. Hereketiň ýygylgy woleýbolçynyň woleýbol meýdançada çalt süýşmeklik ukybyny häsiýetlendirýär. Bu bolsa woleýbolça wagtynda meýdançada amatly ýeri eýelemäge mümkinçilik berýär.

Meýdança boýunça süýşmek tizligi, hereket merkeziň oýandyrylan ýagdaýdan, togtaýança ýa-da tersine, geçmekligiň tizligine bagly. Woleýbolçy öňe 1,0 m aralygy 510–515 ms geçmeli, 3,0 metri bolsa 1120–1124 ms geçmeli. Eger-de top oýunçydan sagda, çepde 0,5 m aralyk bolsa, onda bu ýagdaýda amatly usul gapdala ädimläp süýşme hasaplanýar. Süýşmäniň orta wagty 420–688 ms. Döşüňe ýykylýp, topy almak usuly çykgynsyz ýagdaýda, haçan-da topy oýunçydan 2,0–3,0 m daşlykda bolanda ulanylýar. Tizlik ukybynyň pes derejesi, türgene kesgitli oýun ýagdaýynda amatly bölümi eýelemäge mümkinçiliuk bermeýär.

Güýç – bu adamyň wagtyň kiçi kesiminde uly güýjüň ýüze çykmagydyr. Woleýbolda işi ussatlyk bilen ýerine ýetirmek üçin möhümi, türgeniň tizlik-güýç ukyby hasaplanylýar.

Bökmeklik – bu hereket işjeňligi toplumlaýyn hereketidir. Onuň esasynda güýçleriň birleşmesi we myşsalaryň gysylma tizligi ýatýar. Berlen fiziki hilleri bolmaly derejesine ýetirmek üçin, hususy güýjüň işi goldaýjy häsiýetde bolmaly.

Dovranmyrat Myradov, Merdan Ilmyradov
(*Turkmenistan*)

FEATURES OF MANIFESTATION OF THE BASIC PHYSICAL QUALITIES OF ATHLETES IN VOLLEYBALL

The article discusses the characteristic features of the special physical qualities manifestation in the sports and gaming activities of the volleyball players. The results of the time parameters study of tactical and technical actions in volleyball are given. At the initial stages of training game technique the manifestation of force by players is observed when performing literally all techniques. Therefore, the importance of development of strength abilities is quite obvious. At achieving the due level of development of these physical qualities it is obvious that strength exercises are of actually supporting nature.

Довранмырат Мырадов, Мердан Ильмурадов
(*Туркменистан*)

ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ БАЗОВЫХ ФИЗИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ В СПОРТИВНО-ИГРОВОЙ ПРАКТИКЕ ВОЛЕЙБОЛИСТОВ

В статье рассматриваются характерные особенности проявления специальных физических качеств в спортивно-игровой деятельности волейболистов. Приведены результаты исследования временных параметров тактико-технических действий в волейболе. На начальных этапах обучения технике игры проявление силы занимающимся наблюдается при выполнении буквально всех технических приемов, вследствие чего важность развития собственно силовых способностей вполне очевидна. При достижении соответствующего уровня развития физических качеств собственно силовая работа должна носить поддерживающий характер.

Gurbangül Myradowa
(*Türkmenistan*)

GÖÇME MANYLY GUŞ ATLARY

Gadymy döwürlerden bäri guşlar türkmen halkynyň öýleriniň bezegi, iýmit gory, ylham çeşmesi bolup gelipdir. Guşçulyk, elguşlar, guş awlamak bilen bagla-

nyşykly örän köp sanly sözler türkmen diliniň leksikasynda aýratyn orun eýeläpdir. Göçme manyly guş atlaryny öwrenmek, şeýle leksika-frazeologik gatlagyň stillere gatnaşygyny ýüze çykarmak, guşçulyk leksikasyň dildäki ähmiýetini anyklamaga ýardam edýär.

Nusgawy we häzirki zaman türkmen edebiyatynda ynsan, onuň häsiýetleri açylyp görkezilende, olara degişli düşüňjeler düzümünde guş atlary bolan söz düzümleri, frazeologik söz düzümleri göçme–metaforik manyda ulanylýar. Mysal üçin, Yşga düşen *guşlar eňrär*, gurt aglar (Magtymguly). *Bilbiller* ol ýerde *läle kakanok* (M. Seýidow). Bu şygyr setirlerindäki ulanylan *guşlar*, *bilbiller*, *läle kakanok*, *eňremek* ýaly sözler we söz düzümleri, ynsanyň emosiýasyna täsir ediji çeper sözlerdir. Diýmek, göçme–metaforik manyda ulanylan guş atlary we olara degişli sözler ynsanlaşdyrylýar.

Türkmen halk ertekleriniň ençemesinde *aňka* guşy ýatlanylýar. Ol durmuşda bolmadyk, hyýaly guş bolup, bu guşuň ady diňe hyýaly düşüňjeler bilen baglanyşykly ulanylypdyr. Erteklerde aýdylýşyna görä, bu guş adamlardan örän uzakda, *Kap* diýilýän hyýaly dagda ýaşaýarmyş. Bu sözniň türkmen dilinde ady bar-da, özi ýok, özüni hiç kim görmeýär, göze görünmeýän zat diýen mana eýedir. Şunuň bilen baglylykda, göze görünmeýän zat babatda *aňka* sözi ulanylýar. Mysal üçin, *Aňka* aýdar: ýolçyýam, /Hüthüt aýdar: ilçiyem,

Süleýmana sawçyýem/ Ýalan jahan içinde setirlerinde hem *aňka* Haka ymtylýan könlüň keşbi bolup gelýär. Bu setirlerden görnüşi ýaly, ol ýolçy, ýagny tarykata–hakykata eltyän ýola düşen guş.

“Meniň sahypjemalymy gördüňmi” diýen şygrynda ol derwüşüň şekilini berýär:

Aňka sypat turup, “hüw” diýp galkan guş/ Gijesi tirikdir, gündizi bihuş

Redaly jindeli, egni hyrka puş /Meniň sahypjemalymny gördüňmi...

Elguş sözi halk döredijiliginde täze–göçme manylarda ulanylypdyr. Ene-malarymyz çagany hüwdüläp, öz söýgüsini bildirenlerinde, ony şire, arslana, Aýa, Güne, gymyzy güle, bürgüde, laçyna, şol sanda hem elguşa meňzedipdirler. Bu meňzetmede çaga elguşuň çalasyňlygy, mertligi, ugurtapyjylygy, kuwwatlylygy, görgürligi ýöňkelipdir. Netijede, *elguş* sözi täze, göçme mana eýe bolupdyr: Allan-allan, *elguşy*,/ Gapymyz mermer daşy. Agar çäkmen etegi, / Etegi – *guşlar* ýatagy.

Türkmen dilinde *guşlar* barada getirilen “*Garganyň* gudasy köp, tilkiniň dosty”, “*Serçeden* gorkan dary ekmez”, “*Garga garganyň* gözünü çokmaz”, “*Goýunda* erek eti, *guşda barak* eti”, “*Durna* geçse duluňy ýap, *gaz* gesçe gapyňy”, “*Sary towuk* saman seçer, öz aýbyny özi açar”, “*Durna* gökde, duzak ýerde”, “*Müň garga*, bir kesek”, “*Garganyň* “*gaz*” balasy, her kimiň öz balasy”, “*Ala gargada* hakym bolsa, gyş gelmese, ýaz geler”, “*Torgaýyň* topugyndan, *serçäniň* injigin-

den”, “*Serçänem gassap soýsa ýagşy*” ýaly nakyllarda we atalar sözünde guşlaryň atlary, käbir häsiýetleri getirilen hem bolsa, olarda, esasan, göçme manylar bardyr. Bu bolsa öz gezeginde, türkmen diliniň sözleriniň, söz düzümleriniň, nakyllaryň we atalar sözünüň örän giň manylydygyny ýene-de bir gezek nygtaýar.

Görnüşi ýaly, türkmen nusgawy edebiýatynda we halk döredijiliginde, umuman, Gündogar edebiýatynda guşlaryň atlary, guşlar bilen baglanyşykly söz düzümleri metaforik manylarda ulanylypdyr. Nusgawy edebiýatda we halk döredijiliginde guşçulyk leksikasyna degişli sözleri düýpli derňemek gymmatly maglumatlary berip biler. Bu bolsa, dilimiziň many kökleriniň örän giňdigine, onuň mümkinçilikleriniň örän uludygyna, heniz türkmen dilinde düýpli öwrenilmedik sözleriň örän köpdüğine doly şaýatlyk edýär.

Gurbangul Myradova
(*Turkmenistan*)

NAMES OF BIRDS WITH THE FIGURATIVE MEANING

In the Turkmen language the proverbs and sayings such as: “Crows have many gods, foxes have many friends”, “Fear of a sparrow will not plant a tree”, “Crows will not bite the raven’s eyes”, “Eagle meat in sheep, barley meat in birds”, “If you pass a crane, close your window and close your door to gas” “The yellow hen will pick the straw, she will open her own fault”, “The crane is in the sky, the trap is on the ground”, “A thousand ravens, a stranger”, “The raven’s “goose” baby, everyone has their own baby”, “If the raven has the right, if winter doesn’t come, spring will come”, “From the ankle of the sparrow, from the sparrow’s needle”, “It is better if the butcher kills the sparrow” the names of birds are mentioned. Although some of their characteristics are quoted, they have mostly figurative meanings. This, in turn, emphasizes that the words, phrases, proverbs and sayings in the Turkmen language have a very broad meaning.

Гурбангуль Мурадова
(*Туркменистан*)

ПЕРЕНОСНЫЕ ЗНАЧЕНИЯ В НАЗВАНИЯХ ПТИЦ

В таких туркменских пословицах и поговорках как “*Garganyň gudasy köp, tilkiniň dosty*”, “*Serçeden gorkan dary ekmez*”, “*Garga garganyň gözünü çokmaz*”, “*Goýunda erek eti, guşda barak eti*”, “*Durna geçse duluňy ýap, gaz gesçe gapyňy*”, “*Sary towuk saman seçer, öz aýbyny özi açar*”, “*Durna gökde,*

duzak ýerde”, “Müň garga, bir kesek”, “Garganyň “gaz” balasy, her kimiň öz balasy”, “Ala gargada hakym bolsa, gyş gelmese, ýaz geler”, “Torgaýyň topugyndan, serçäniň injiginden”, “Serçänem gassap soýsa ýagşy” упоминание птиц, в основном, использовалось в переносном значении. Это еще раз подтверждает, что туркменские слова, словосочетания, используемые в пословицах и поговорках многозначны.

Как видно, в туркменском фольклоре, туркменской классической литературе, как в литературе всего Востока, словосочетания с упоминанием птиц, употреблялись в метафорическом переносном значении.

Mähri Myradowa
(*Türkmenistan*)

TARAÇYNYŇ GÜLESİ – ETNOGRAFIÝA GYMMATLYGY HÖKMÜNDE

Türkmen halky uzak taryhy döwürlerden bári özüne mahsus milli gymmatlyklara örän baý bolup, olar müňýyllyklaryň dowamynda has-da kämilleşdirilýär. Dokmaçylyk taýdan iňňän nepis, owadanlykda deňsiz-taýsyz milli mata önümleri, türkmenleriň örän baý, hiç haçan egsilmejek döredijilik äleminiň ajaýyp miweleriniň biridir. Asyrlaryň dowamynda özboluşly dokalyş tilsimleri, aňrybaş kämilligi taýdan sungatyň milli äheňleriniň özboluşly nyşanyna öwrülen, öý şertlerinde dokalan milli mata önümleriniň döreýiş gözbaşy, müňýyllyklaryň jümüşine aralaşýar. Geçmişde bu senet türkmen halkynyň durmuşynyň aýrylmaz bir bölegi bolupdyr. Türkmen zenanlary ýönekeý agaç gurallarynda dünýäni haýrana goýýan nepis matalary dokamagy başarypdylar.

Tara – ýüpekden, nahdan mata dokamak üçin ulanylýan dokmaçylyk guraly. Haýsy hem bolsa bir inçe zada tar ýaly diýlipdir. Öý şertlerinde tarada dokalýan şol inçe, nepis matalarymyza tara önümleri, ony dokaýan dokmaça bolsa taraçy diýilýär.

Mata dokamakda iň esasy enjamlar darak, mäki, dessik, naýça, nöweret, güle, leňner daşy, üzeňni, saz ýaly gurallaryň kömegi bilen dokalypdyr. Tara gurallarynyň enjamlarynyň biri bolan mäki mata dokalanda, ýüwürdilen erşiň arasyndan argaç sapagyny geçirmek üçin ulanylýan, agaçdan ýasalan, ortasyna naýça salynýan, iki uju çürüräk tara senedidir. Ol erik, tut, kerkaw, dagdan ýaly berk agaçlardan ýasalýar. Boýy bir garyş çemesi togalak agajyň ýarpysy tekizlenip, onuň içi naýça ýerleşer ýaly edilip köwülýär. Mäkiniň iki uju çowlurak, köwülmedik, arka tarapy tekiz bolýar. Taranyň naýçasý bolsa erşiň arasyndan argaç geçirmek üçin daşyna

sapak saralyp, mäkiniň içine salynýar. Onuň barmak ýaly boýy bolup, ol gamyşdan ýasalypdyr. Nöweret taranyň esasy guraly bolup, mata dokalanda matanyň dokalan bölegi nöweret agajynyň daşyna dolanýar. Dokalan matany onuň daşyna dolap çekdirmek üçin nöwerdiň gapdalynda inçejik demir gural ýerleşdirilen. Oňa başgaça gulak çöpi hem diýipdirler. Dokalyp boldum edilen mata, ýygyrды ýazylyp, tekiz bolup durar ýaly, ýylmanak taýaga ýa-da ýogynrak agaja oralýar. Oňa hem nöwert diýipdirler. Darak argajy kakmak üçin ulanylýar. Ol dokalan matanyň berkligini, sykygyny üpjün edýär.

Tara daragynyň daşyna eňek ýa-da dessik edilýär. Dessik – içine tara guralynyň daragy salnyp, argaç kakmak üçin ulanylýan gural. Ol daragy dürs saklamak üçin, darak kakylanda şol dessigiň ýa-da eňegiň iki tarapyndan tutup dürs kakmak üçin ulanylýpdyr. Dessik hem erik, kerkaw ýaly berk agaçlardan edilipdir. Ýöne dessigiň darak salynýan ýeri gamyşdan edilipdir. Sebäbi ony agaçdan edilen halatynda, daragyň dişi döwülegen bolupdyr. Dessigiň aşaky bölegi ýokarky bölegi gysyp berk saklar ýaly ýerine çeki diýipdirler. Mata dokalanda onuň gyrasynyň dogry, göni gitmegi üçin, inçe agajyň iki ujuna geýdirip, matanyň gyrasyna ildirilýän dişli demirjige indemir diýilýär.

Güle tara senediniň esasy süňni bolan erişleriň arasyň açyp-ýapmakda iň wajyp hem-de çylşyrymly işleriň birini ýerine ýetirýän ýüp halkalarydyr. Onuň üçin sapagy temenden geçirip, güläniň üstünde ýatyryp, agajyň daşyndan ýüpe aýlap, temene halka atmaly. Bu işe güle çekmek diýilýär. Güläni, aşşygy, üzeňni taranyň ýörite bölegi bolan berk agaç saklap durýar. Güläniň halkalary gargynyň, taýagyň bölegine berkidilýär, dokaljak matanyň erişleri şol halkalaryň içinden geçirilýär. Güleleri gezekleşdirip açyp-ýapmak üçin, aýagyňa geýdirilýän ýerine üzeňni ýa-da aýak güleleri we aýaklary saklap durýan ýüplere bolsa terezi ýa-da jygna diýilýär. Jygna diýlip, taranyň gülesiniň ýokarsyndaky güläniň, daragyň ýüpi geçýän tigrçekli agaçjyga, çarh jagaza aýdylýar.

Bir köýneklik ketenini dokamak üçin, ilki bilen 30–34 santimetr inçelikde saçyň tary ýaly inçe ýüpekden ýüzlerçe tarlar (erişler) ýüwürdilýär. Bu erişler ýekeme-ýekeden gülelerden geçirilýär. Soň bu tarlary jübütläp, her ikisini bir edip sazdan geçirýärler. Tarlaryň sany näçe köp bolsa-da, az bolsa-da güleler olaryň hemmesini göterip durýar. Taraçy gozakda duran aýagy bilen gezekli-gezegine üzeňnä basýar. Bu pursat erişleriň arasy açylýar. Soňra dokmaçy eli bilen argaçly mäkini tarlaryň arasyndan geçirýär. Taranyň saz diýlip atlandyrylýan guraly, bularyň hemmesini sazlaşdyryp durýar. Ondan soň, eriş sapagyny taranyň nöwertine daňmak bilen, mata dokamaga başlanylýar.

Myahri Myradova
(*Turkmenistan*)

HEADLE OF A WEAVER AS AN ETHNOGRAPHIC ARTEFACT

The special methods of artisanal production of national fabrics at home, the subtle secrets of making them which have become a true art with the passage of centuries, have their origin in ancient times.

Turkmen craftswomen used the simplest wooden tools and devices to weave amazingly beautiful fabrics that emmarveled the world. One of the most important parts of an artisanal weaving tool is the gule (headle) which adjusts the operation of an entire machine.

Мяхри Мурадова
(*Туркменистан*)

РЕМИЗА ТКАЧИХИ КАК ЭТНОГРАФИЧЕСКИЙ АРТЕФАКТ

Особые способы кустарного изготовления национальных тканей в домашних условиях, тонкие секреты их выделки, превратившиеся по прошествии веков в подлинное искусство, берут своё начало в глубокой древности.

Туркменские мастерицы при помощи самых простых деревянных инструментов и приспособлений ткали удивительно красивые ткани, поражающие мир. Одной из важнейших деталей кустарного ткацкого инструмента является гуле (ремиза), налаживающая работу всего станка.

Miwe Myradowa
(*Türkmenistan*)

GURBANGULY BERDIMUHAMEDOWYŇ “TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK ÝÖRELGESI” ATLY KITABYND A DURMUŞ TEJRIBESINIŇ BEÝAN EDILIŞI

Halkymyz durmuşdan alan tejribesini asyrlaryň dowamynda döwrebaп baýlaşdyryp, ony soňky nesillere geçirmegiň aladasyny edipdir. Bu wajyp meseläni amal etmekde, olar iň ähtibarly şert hökmünde halk döredijiliginiň dürli žanrlaryna ýüzlenipdirler we olara özleriniň ruhy gymmatlyklaryny, durmuş ýörelgelerini siňdiripdirler.

Türkmeniň durmuş ýörelgeleriniň iň esasyalarynyň biri-de parahatçylyk, abadançylyk ýörelgesi bolup durýar. Hormatly Prezidentimiziň ýiti zehininden dörän “Türkmeniň döwletlilik ýörelgesi” atly eseri, durmuş tejribesine kämil garaýşyň beýany bolmak bilen, onda türkmeniň agzybirlik, adalatlylyk, dostluk, zähmet-söýerlik, halallyk, myhmansöýerlik, ynsaplylyk ýaly ýörelgelerine aýratyn ähmiýet berilýär. Kitapda durmuş tejribesiniň asylyly ýörelgeleriniň käbir pursatlary ertekileriň üsti bilen açylyp görkezilýär.

Ynsaplylyk, halallyk meselesine taryhymyza baş mesele hökmünde garalandygyny “Türkmeniň döwletlilik ýörelgesi” atly kitabyň mysalynda hem göz ýetirmek bolar. Hormatly Prezidentimiz şu meseleler hakynda söz açanda, erteki hökmünde gürrüň berilýän we durmuş wakalaryna ýakyn hekaýatlary ýatlaýar. Olaryň birinde türkmen ýigidiniň suwuň akymy bilen akyp gelen almany gowy görüp dişländigini we şol pursatda ýigit bu alma hiç hili azap çekmän, iýjek bolşunyň pikirini edip, onuň eýesini razy etmek üçin başdan geçiren wakalary beýan edilýär hem-de ýigidi şol wakalardyr hereketleriň halallyk, ynsaplylyk esasynda öz bagtyna eýe edendigi görkezilýär.

Kitapda “Aýazhan” ertekisi hem-de Aýazhan baradaky rowaýatlar we timsallar ýatlanylýar. Şeýle-de “Mämetjan” halk ertekisi bilen ugurdaş wakalara üns çekilýär. Ertekilerde edeplilik, mertlik, wepadarlyk, yhlaslylyk, ussatlyk, erjellik, bilimlilik we hünär öwrenmek ýaly ýörelgeler durmuş wakalary bilen baglylykda beýan edilýär.

Umuman, hormatly Prezidentimiziň “Türkmeniň döwletlilik ýörelgesi” atly kitaby türkmen ertekilerinde taryhymyzy öwrenmäge, şu günümüzüň ajaýyplygyny, halkymyzyň uýýan ýörelgeleri, şol ýörelgeleriň kökünüň alýan gözbaşyny bilmäge, ertirimiz üçin haýsy ýörelgäniň wajypdygyny göz önüne getirmäge ýardam berýän düşüňjeleriň jemlelendigini duýmaga we bu ajaýyp baýlygy dünýä ýüzünde herekete getirmäge uly ýardam edýär. Kitapda durmuş ýörelgesi çeper beýan edilip, halkymyzyň asyrlar aşyp gelen durmuş tejribesiniň döwrebap baýlaşdyrylýandygy baradaky hakykat ýene bir gezek ykrar edilýär.

Mive Myradova
(*Turkmenistan*)

**LIFE EXPERIENCE IN THE BOOK BY
GURBANGULY BERDIMUHAMEDOV IN THE BOOK
“TRADITIONS OF TURKMEN STATEHOOD”**

The work entitled “Traditions of Turkmen Statehood”, written by the bright talent of the Esteemed President is a description of a nature view of life experien-

ce. It pays special attention to the Turkmen principles, such as harmony, justice, friendship, hard work, honesty, hospitality and conscientiousness. The book contains fairy tales that reveal some moments of the lafty principles of life experience.

In general the book by the Esteemed President “Traditions of Turkmen Statehood” gives the opportunity to explore the history of Turkmen fairy tales, the splendor of the principles, recognition of generalized concepts that help to sort out the principles which is important for tomorrow.

Миве Мурадова
(*Туркменистан*)

ОПИСАНИЕ ЖИЗНЕННОГО ОПЫТА В КНИГЕ ГУРБАНГУЛЫ БЕРДЫМУХАМЕДОВА “ДУХОВНЫЙ МИР ТУРКМЕН”

Произведение Уважаемого Президента “Духовный мир туркмен”, является выражением зрелого взгляда на жизнь, в нем особое значение уделяется туркменским принципам, таким как согласие, справедливость, дружба, трудолюбие, честность, гостеприимство и совесть. В книге посредством сказок, раскрываются некоторые моменты благородных принципов жизненного опыта.

Книга Уважаемого Президента “Духовный мир туркмен” дает возможность изучить нашу историю в туркменских сказках, познать величие сегодняшнего дня, постичь принципы, которым следует наш народ, понять их истоки.

Atabay Nazarow
(*Türkmenistan*)

GÜNDOGARŞYNASLARYŇ ŽURNALY

Türkmen halkynyň taryhyny we arheologik ýadygärliklerini öwrenmekde XX asyryň başynda esaslandyrylan “Gündogaryň taryhyny we arheologiýasyny öwrenijileriň Zakaspi gurnagynyň ylmy habarlary” žurnalynyň bitiren hyzmaty aýratyn bellänilmäge mynasypdyr. Žurnalyň ilkinji sanynda çap edilen gündogarşynas alym we harby gullukçy F.Mihaýlowyň “Sumbaryň we Çendiriň ýakalaryndaky gadymy gonamçylyklar” makalasynda Könekesir, Daýna, Ýuwangala töwereklerinde ýerleşýän gonamçylyklardaky dürli şekiller ylmy nukdaýnazardan derňelýär we bu ýerlerde gadymy döwürlerden bäri oturmly ilatyň ýaşandygy hakynda

pikir ýoredilýär. Etnografik häsiýete eýe bolan I. Belýaýewiň “Türkmen Ýaremezan aýdymlary” makalasynda bolsa, çagalar tarapyndan Remezan aýynda ýerine ýetirilýän şygyr bentleri ylmy dolanyşyga girizilýär. Gündogarşynas alym E. Teýläniň makalasynda ýurdumyzyň dürli künjeklerinde duş gelýän gadymy galalaryň, gowaklaryň, gorgan depeleriniň, harabaçylyklaryň we gonamçylyklaryň sanawy getirilýär. Ylmy habarlaryň ikinji goýberilişinde çap edilen aň-bilim ýaýradyjy we mirasgär alym A. Alyýewiň “Türkmenleriň geçmiş taryhyndan” makalasy oguz nesliniň baş müň ýyllyk gadymyýetiniň täze sahypalaryny dikeltmekde ähmiýetlidir. Şeýle hem žurnalyň şu sanynda mirasymyzy öwrenmäge saldamly goşant goşan Hojaly molla Myratberdi oglunyň “Gadym taryh” makalasy we makalanyň rus dilindäki terjimesi ylmy jemgyýetçilige ýetirilipdir. Ylmy neşirde suratkeş I. Rybakowyň gadymy taryhy ýadygärlikleriň biri Kürengala hakyndaky ýazgylaryna hem orun berlipdir. Žurnalyň soňky sanlarynda bolsa, I. Belýaýewiň ylmy iş saparynda toplanylan garagalpak halkynyň “Ýedigeý we Togtamyş”, “Koblan” taryhy eserleri gündogarşynaslaryň dykgatyna hödürülenipdir. Şeýlelikde, gündogarşynaslaryň žurnaly halkymyzyň milli mirasyny öwrenmäge ýardam edýän gymmatly we ygtybarly çeşmeleriň hatarynda orun almaga mynasyypdyr.

Atabay Nazarov
(*Turkmenistan*)

MAGAZINE OF ORIENTALISTS

Founded at the beginning of the 20th century, the magazine “Minutes of meetings and reports of members of the Trans-Caspian Circle of Lovers of Archeology and History of the East” is of great interest to scientists. Well-known orientalists actively collaborated with the scientific publication. Scientific articles serve as a valuable source in the study of the literary, historical, ethnographic, archaeological heritage of the Turkmen people.

Атабай Назаров
(*Туркменистан*)

ЖУРНАЛ ВОСТОКОВЕДОВ

Основанный в начале XX века журнал “Протоколы заседаний и сообщения членов Закаспийского кружка любителей Археологии и истории Востока” представляет огромный интерес для учёных. Известные востоковеды активно

сотрудничали с научным изданием. Научные статьи служат ценным источником в изучении литературного, историко-этнографического, археологического наследия туркменского народа.

Gurbangeldi Nazarow
(*Türkmenistan*)

RAZYÝÝEDDIN SARAHSYNYŇ DÖREDIJILIGI

Abu Abdylla Razyýýeddin Burhanyl-yslam Muhammet ibn Muhammet Sarahsy, ylmyň dürli ugurlarynda meşhurlyk gazanan beýik alymdyr. Ol Buharada Husameddin Omar ibn Abdyleziz we Alaeddin Samarkandy ýaly şol döwrüň tanymal alymlaryndan tälim alypdyr. Sarahsy 1170-nji ýyllarda Siriýanyň Halap şäherinde ýerleşýän “Halawyýýa” merdesesinde müderris bolup işläpdir. Bu medresäni Atabeg Nureddin Mahmyt Zengin gurdurypdyr. Soňra ol Damask şäherindäki “Hatynyýýa” medresesinde tälim beripdir we şol ýerde 1176-njy ýylyň fewral aýynyň 10-na, käbir maglumatlara görä, 1149-njy ýylda dünýäden ötüpdir. Hajy Halypa Kätip Çelebi bolsa öz eserinde onuň aradan çykan ýyly hökmünde 1149-njy we 1272-nji ýyllary görkezipdir.

Razyýýeddin Sarahsy özünden soňky nesillere birnäçe gymmatly eserleri miras galdyrypdyr. Ylmy çeşmelerde, esasan hem onuň üç eseri hakynda anyk maglumat berilýär. Bu eserleriň iň möhümi we giň göwrümlisi onuň “al-Muhyt” (Umman) atly iki jiltlik kitabydyr. Bu kitap çeşmelerde “al-Muhyt bil-fykh” (Fykyh ylmynyň ummany), “al-Muhytur-Razawy” (Razynyň ummany) we “Muhytus-Sarahsy” (Sarahsynyň ummany) ýaly atlar bilen hem tanalypdyr. Sarahsy bu kitabyňy 1166-njy ýylda Halap şäherinde ýazypdyr. Alym bu eserinde öz döwrüniň hak-hukuklary we kada-kanunlary bilen baglanyşykly dürli meseleleri giňişleýin beýan edipdir.

Sarahsynyň eserleriniň ýene biri “al-Wasyt” (Gysgaça beýan) ýa-da “Muhtasarul-muhyt” diýip tanalýan kitabydyr. Bu eser ýazaryň ýokarda agzalyp geçilen “al-Muhyt” atly kitabyňyň gysgaltmasydyr. Alym bu eserini talyplarynyň haýyşy-ny kanagatlandyrmak üçin ýazypdyr. Onuň eserleriniň üçünjisi bolsa, “al-Wejiz” (Gysgaça beýan) atly eserdir. Bu eseriň “Wejizul-muhyt” (Umman eseriniň gysgaça beýany) we “Kitabul-wejiz” (Gysgaça beýan edilen kitap) ýaly atlary hem bardyr. Ylmy çeşmelerde Razyýýeddin Sarahsynyň bulardan başga-da eserleriniň bardygy agzalyp geçilýär.

Sarahsynyň “al-Muhyt” atly eseriniň takmynan XVIII asyrdan göçürilen iki sany golýazma nusgasy Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň Magtymguly

adyndaky Dil, edebiyat we milli golýazmalar institutynyň hazynasynyň 2376-njy we 3252-nji bukjalarynda saklanýar. 3252-nji bukjadaky golýazma, institutda saklanýan iň uly göwrümlü golýazma bolup, onuň boýy 48 sm, ini 31 sm. Golýazmanyň hatynyň boýy 38 sm, ini 18 sm bolup, agramy 14 kg. töweregidir. Golýazma jemi 1439 warakdan (2878 sahypadan) ybaratdyr

Umuman aýdylanda, Razyýeddin Sarahsynyň bu gymmatly eseri özünden soňky köp sanly alymlardyr-ýazyjylara ygtybarly çeşme hökmünde hyzmat edipdir. Şeýle-de, alym özüniň paýhasly pikirleri bilen geljek nesliň ahlak taýdan kämilleşmegine we olaryň jemgyýete peýdaly adam bolup ýetişmeklerine öz saldamly goşandyny goşupdyr.

Gurbangeldi Nazarov
(*Turkmenistan*)

CREATIVITY OF RAZYEDDIN SARAKHSI

Abu Abdullah Razyeddin Burkhanil-Islam Muhammad ibn Muhammad Sarakhsi was a great Turkmen scientist who gained great fame in various fields of science. The books by Razyeddin Sarakhsi are wonderful works written in an educational manner, advocating the moral impeccability and purity of people. The scientific heritage left by him is a reliable source that comprehensively describes various issues related to the rights and legal provisions in the Seljuk State, as well as a source of valuable information that will contribute to an in-depth study of the scientific, cultural, political and social life of that time.

Гурбангельды Назаров
(*Туркменистан*)

ТВОРЧЕСТВО РАЗЫЕДДИНА САРАХСИ

Абу Абдулла Разыеддин Бурханил-Ислам Мухаммад ибн Мухаммад Сарахси был великим туркменским ученым, снискавшим большую известность в различных областях науки. Книги Разыеддина Сарахси представляют прекрасные произведения, написанные в образовательном ключе, проповедующие нравственную безупречность и моральную чистоту людей. Научное наследие, оставленное им своим потомкам, является надежным источником, всесторонне описывающим различные вопросы, связанные с правом и законодательными положениями, действовавшими в Сельджукском государстве.

Они также являются источником ценной информации, которая будет способствовать углубленному изучению научной, культурной, политической и общественной жизни того времени.

Merdan Nepesow, Orazmuhammet Sähetmämedow
(*Türkmenistan*)

TÜRKMENISTANDA SANLY BILIM ULGAMYNYŇ ORNAŞDYRYLMAGYNYŇ ÄHMIÝETI

Innowasion ugur ähli pudaklaryň ileri gitmegine itergi berýän güýje öwrülýär. Şunda bilim ulgamyna innowasiýalaryň ornaşdyrylmagynyň has zerurdygy öz-özünden düşnüklidir. Häzirki wagtda durmuşa geçirilýän döwlet syýasatynyň ileri tutulýan ugurlarynyň hatarynda sanly bilim ulgamyny hemmetaraplaýyn ösdürmäge aýratyn ähmiýet berilýär. “Sanly bilim ulgamy” adalgasy Ýer ýüzünde giňden meşhurdyr. Şeýlelikde, orta, ýörite we ýokary okuw mekdeplerimizde okatmagyň, hünärlere ugrukdyrmagyň sanly görnüşlerine geçmek, dünýä derejeli täzeçillikdir. Talyp bilen mugallymyň arasynda internet-tehnologiýa arkaly aragatnaşyk, özleşdirilýän dersleriň mazmuny baradaky düşüňjeler, usulyýet materiallary bilen içgin tanyşmak, olary düýpli özleşdirmek, tejribe alyşmak wideo-okuwlar arkaly amala aşyrylanda has täsirli bolýar.

Sanly ulgama geçmek, dünýä döwletleriniň ençemesinde üstünlikli ýerine ýetirililen we oňyn netije beren tejribe bolmak bilen, ol maglumatlaryň elýeterlilik, anyklygy, amallaryň tizligi, wagty we serişdäni tygşytlajylygy bilen tapawutlanýar. Bilim ulgamynda sanly ulgamyň ornaşdyrylmagy, okatmagyň usullarynyň täsirlilik, bilim öwrenijilere has kämil şertleri döredýändig, maglumatlaryň agdyklyk edýändig bilen häsiýetlenýär. Bu ulanyşda oňaly we elýeterli ulgamdyr.

Ýurdumyzyň orta we ýokary okuw mekdeplerinde, bilim edaralarynda ornaşdyrylýan multimedia enjamlary, okatmagy öňdebaryjy usullara laýyk derejede guramaga we kämilleşdirmäge mümkinçilik berýär. Sanly maglumatlary saklaýan enjamlaryň işi döwrebap guramagyň möhüm bölegine öwrülýänligi üçin, bu ugurda has kämil hünärmenleri taýýarlamak, döwrüň talabyna öwrülýär. Şonuň üçin-de Türkmenistanda sanly bilim ulgamyny ösdürmegiň Konsepsiýasyny durmuşa geçirmegiň çäklerinde bilim ulgamynyň hünärmenleriniň hem-de mugallymlaryň kompýuter sowatlylygyny has-da ýokarlandyrmak, olaryň innowasion okuw enjamlaryndan peýdalanyşyny ösdürmek, okatmagyň döwrebap usullary bilen tanyşlygyny berkitmek maksady bilen, yzygiderli okuw sapaklary guralýar.

Ýurdumyzda sanly bilim ulgamyny ösdürmegiň Konsepsiýasyny üstünlikli durmuşa geçirmek, bilim ulgamynyň ösen innowasion usulyna geçmek babatda ileri tutulýan wezipe bolup durýar. Konsepsiýanyň esasy maksady, Watanymyzyň innowasion ösüşine laýyklykda, geljegimiz bolan ýaş nesle döwrebap bilim bermegiň ähli basgançaklaryny ýokary derejeli bilimiň elektron maglumatlar bilen üpjün etmekden ybaratdyr. Elektron maglumatlar berilýän bilimiň çuňňur özleşdirilmegine oňyn täsirini ýetirýär. Bilimiň hilini ýokarlandyrmakda, şahsyýetiň aň kämiligini ösdürmekde, ykdysady özgertmeleri ornaşdyrmakda sanly bilim ulgamyny ösdürmek örän ähmiýetlidir.

Türkmenistanda sanly bilim ulgamyny ösdürmegiň Konsepsiýasyndan ugur alyp, ýurdumyzyň ýokary okuw mekdeplerinde bilim alýan talyplaryň arasynda dürli dersler boýunça açyk internet olimpiadasy geçirilýär. Şeýle hem ýurdumyzyň ýokary okuw mekdepleriniň arasynda teleköpri arkaly okuw we tejribe sapaklary zygiderli guralýar. Döwrebap talaplara laýyk gelip, uzak aralykdan şeýle okuw hem tejribe sapaklary daşary döwletleriň ýokary okuw mekdepleri bilen zygiderli guralýar. Munuň özi ýurdumyzyň we daşary döwletleriň degişli ýokary okuw mekdepleriniň arasynda döwletara hyzmatdaşlyk etmek boýunça gazanylan ylalaşyklaryň üstünlikli ýerine ýetirilmegini üpjün edýär. Olar bilim ulgamynda halkara tejribesini özleşdirmäge ýardam edýär. Şeýle hem uzak aralykdan guralýan okuw we tejribe sapaklary, sanly bilim ulgamynyň giň mümkinçilikleriniň bir ugruny açyp görkezmek bilen, talyplaryň dil bilimini, daşary ýurt dillerinde erkin gürelemek endigini ösdürýär.

Ýurdumyzda sanly bilim ulgamyny ösdürmegiň Konsepsiýasy ýokary okuw mekdepleriniň tejribelerini umumylaşdyrmagy, bir bitewi ulgam döretmegi göz önünde tutýar. Hormatly Prezidentimiziň sanly ulgamy ösdürmek bilen bagly tabşyryklaryndan, döredýän mümkinçiliklerinden ugur alyp, häzirki wagtda ýurdumyzyň orta we ýokary okuw mekdeplerinde sanly ulgam giňden özleşdirilýär we kämilleşdirilýär. Ýokary okuw mekdeplerinde elektron kitaphanalar, sanly portallar döredilýär. Elektron okuw kitaplaryny, gollanmalary, wideoýazgylary, tanyşdyryş okuw tapgyrlaryny, görkezme esbaplary, multimedia testlerini işläp taýýarlamak dowam etdirilýär. Munuň özi talyplara okuw dersleri boýunça zerur maglumatlary gysga wagtyň içinde elýeterli etmek bilen, olaryň kompýuter sowatlylygyny ösdürip, sanly ulgam hakynda düşüňjelerini artdyrýar.

2020-nji ýylyň 31-nji ýanwarynda hormatly Prezidentimiz “Türkmenistanyň Bilim ministrliginiň Innowasiýa maglumat merkezini döretmek hakyndaky” Karara gol çekdi. Bu merkeziň döredilmegi, Türkmenistanda sanly bilim ulgamyny ösdürmegiň Konsepsiýasyny durmuşa geçirmegi çaltlandyrrar, sanly bilim ulgamyny ösdürmegi we bilimiň ähli basgançaklarynda elektron bilim maglumatlarynyň giňden ornaşdyrylmagy netijesinde, bilim bermegiň ýokary hilini üpjün eder.

Merdan Nepesov, Orazmuhammet Sahetmammedov
(*Turkmenistan*)

IMPORTANCE OF IMPLEMENTING A DIGITAL EDUCATION SYSTEM IN TURKMENISTAN

At present, as part of the ongoing reforms, much attention is paid to development of the digital education system. In order to develop this system, subject Internet contests are held among students of higher educational institutions in Turkmenistan. In addition, lectures and practical exercises are regularly held in the form of teleconference.

Мердан Непесов, Оразмухаммед Сахетмаммедов
(*Туркменистан*)

ЗНАЧЕНИЕ ВНЕДРЕНИЯ СИСТЕМЫ ЦИФРОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ТУРКМЕНИСТАНЕ

В настоящее время в стране в рамках проводимых реформ большое внимание уделяется развитию системы цифрового образования. В целях развития данной системы в Туркменистане среди студентов высших учебных заведений проводятся предметные интернет-олимпиады, а также регулярно проводятся лекции и практические занятия в формате телемоста.

Atageldi Nepesow
(*Türkmenistan*)

TÜRKMENISTANYŇ GDA DÖWLETLERI BILEN HYZMATDAŞLYKDA ULAG ULGAMYNYŇ MÜMKINÇILIKLERI

Ykdysadyýetiň depginli ösdürilmeginde ulag infrastrukturasy möhüm orny eýeleýär. Munuň üçin ýurduň geografiki ýerleşşi, ulaglar üçin amatly gatnawlaryň amala aşyrylmagy üçin şertler, häzirkî zaman tehniki serişdeler bilen üpjünçilik, dynç almak we iýmitlenmek babatda dürli hyzmatlaryň ýola goýluşy hem-de dünýä ülnülerine gabat gelýän ýollar bolmaly. Elbetde, bu ulgama goýulýan serişdeleriň wagtyň geçmegi bilen doly özünü ödeýändigini halkara tejribesi görkezýär. Hormatly Prezidentimiziň parasatly baştutanlygynda Türkmenistanda ulag ulgamyny yzygiderli ösdürmek boýunça uly tagallalar edilýär. Paýtagtymyza we

sebitlerimizde halkara howa menzilleri açylyp, ulanylmaga berilýär, dünýä ülnüleri-ne gabat gelýän ýokary tizligi üpjün etjek awtobanlaryň gurluşygy amala aşyrylýar. Türkmenistanyň deňiz derwezesi hasaplanýan Türkmenbaşy şäherinde hemme amatlyklary bolan halkara deňiz portunyň açylmagy, Gazagystan – Türkmenis-tan – Eýran demir ýolunyň ulanşyga girizilmegi we başga-da göwnejaý şertleriň döredilmegi, biziň ýurdumyz bilen hyzmatdaşlyk saklaýan döwletleriň sanynyň artmagyna getirýär.

Türkmenistan daşary syýasy taryhynyň üstünliklere beslenýändigini barada ýyl ýazgylaryna girizildi. 2014-nji ýylyň 19-njy dekabrynda, BMG-niň Baş Assamb-leýasy BMG-niň agzalarynyň ses bermegi bilen, Türkmenistan tarapyndan başy başlanan “Durnukly ösüş üçin halkara hyzmatdaşlygyny üpjün etjek ulag we tran-zit geçelgesiniň orný” atly, 2015-nji ýylyň 22-nji dekabrynda “Durnukly, köpu-gurly üstaşyr ulag geçelgeleriniň döredilmegine ýardam bermek maksady bilen, ulaglaryň ähli görnüşleriniň arasynda hemmetaraplaýyn hyzmatdaşlygyň üpjün edilmegi ugrunda” atly, 2017-nji ýylyň 20-nji dekabrynda “Durnukly ösüş mak-satlaryny amala aşyrmak bilen baglylykda, ulaglaryň ähli görnüşleriniň arabagla-nyşygyny berkitmek” atly Kararnamalary kabul etdi. Şeýlelik bilen, durnukly ösüş babatynda ulag pudagyna merkezi orun berilýär.

Dünýä ykdysadyýetiniň ösüş tendensiýalary, esasy maliýe we haryt akymalary geljekde ABŞ – Ýewropa – Günorta – Gündogar Aziýa, Hytaý we yzyna tarap ugurlary boýunça gönükdiriler. Esasy mesele bolsa, Ýewropanyň we Aziýanyň arasynda adaty tranzit köprüsi bolup durýan döwletleriň doly möçberde amatly geografiki ýerleşişini durmuşa geçirmeklikdir.

Türkmenistan beýleki Merkezi Aziýa sebiti we Hazar howuzy ýaly, Ýewra-ziýanyň günorta guşagynda strategik durnuklylygyň berk halkasy bolup durýar we Ýewropa hem-de Aziýa döwletleri üçin geljegi uly bolan ykdysady hyzmatdaş bolup, mundan başga-da yklymara ähmiýetde iri energiýa hem-de ulag we tranzit bogny bolup durýar.

GDA döwletleri bilen hoşniýetli hyzmatdaşlygynyň aýdyň nyşanlarynyň biri bolan bu aýratyn ähmiýetli taslamalaryň durmuşa geçirilmeginiň, sebitiň ýurtlary-nyň ulag-üstaşyr kuwwatyndan netijeli peýdalanylmagyna ýardam etjekdigi, sebi-tiň köp şahaly ulag ulgamyny ösdürmäge we onuň halkara ulag-kommunikasiýa düzümine netijeli goşulýşmak üçin şertleri döretmäge umumy goşant boljakdygy şübhesizdir.

Türkmen döwleti tarapyndan ýerine ýetirilýän zygiderli ädimleri, halkara söwda we ykdysady hyzmatdaşlygyny ösdürmek üçin we watanymyzyň ulag to-plumyny ösdürmek üçin, Türkmenistanyň Prezidenti täze iri taslamalaryň üstünde işlemelidini nygtap gelýär. Olaryň içinde Özbegistan – Türkmenistan – Eýran –

Oman ulag we tranzit koridoryny belläp geçmeli, bu koridor Merkezi Aziýany we Ýakyn Gündogar ýurtlaryny özara baglaşdyrar. Mundan başga-da Türkmenistan – Owganystan – Täjigistan demir ýolunyň gurulmagy, Aziýa sebitiniň döwletleriniň arasynda halkara ulag-ýük daşamalarynyň esasy halkasy bolmaly. Şeýle-de Owganystan – Türkmenistan – Azerbeýjan – Gruziýa ulag geçelgesini bellemek gerek, ol öz gezeginde sebitiň ülkeleriniň milli ykdysadyýetini umumy baglanyşyk ulgamyna integrirlemegiň amatly mümkinçiliklerini açar.

Atageldi Nepesov
(*Turkmenistan*)

OPPORTUNITIES OF TURKMENISTAN IN COOPERATION WITH THE CIS COUNTRIES IN THE OF TRANSPORT SECTOR

For successful development of the economy of any country, transport is of no less importance. The geographical location of Turkmenistan allows for business partnership between the countries of Europe, Asia and CIS interested in transcontinental transport flows. Many countries join to establish international organizations to implement joint transport projects. Therefore, in order to improve the economic situation in Turkmenistan, it is necessary to develop plans for the implementation of large transport projects quickly and attract foreign investors interested in more profitable transportation of cargo.

Атагельды Непесов
(*Туркменистан*)

ВОЗМОЖНОСТИ ТУРКМЕНИСТАНА В СОТРУДНИЧЕСТВЕ СО СТРАНАМИ СНГ В ТРАНСПОРТНОЙ СФЕРЕ

Для успешного развития экономики любого государства немаловажное значение имеет транспортная сфера. Географическое расположение Туркменистана позволяет развивать деловые партнёрские отношения со странами Европы и Азии, заинтересованных в трансконтинентальных транспортных потоках. Многие государства объединяются в международные организации для осуществления совместных транспортных проектов, вследствие чего для дальнейшей активизации экономического развития Туркменистану необхо-

димо энергично проводить разработку планов реализации крупных транспортных проектов, привлекая иностранных инвесторов, заинтересованных в более дешевом перемещении грузов.

Mira Nuralyýewa
(*Türkmenistan*)

MAGTYMGULY PYRAGY WE HALK PARASATLYLYGY

“Magtymguly Pyragy sözün güýji, gudraty bilen şygryýet äleminde ady arşa galan beýik akyldar şahyrdyr” diýip, alym Arkadagymyz belleýär.

Beýik akyldar şahyrymyz Magtymgulynyň edebi mirasy daşary ýurtly we türkmen alymlary tarapyndan häli-şu güne çenli öwrenilip gelinýär. Akyldar şahyryň döredijiligine mynasyp baha berilýär. Ylymlaryň doktory, akademik Aman Kekilow beýik söz ussady Magtymguly Pyragy hakynda şeýle diýýär: “Halk arasynda beýik şahyr dogrusynda: “Magtymguly ýöne bir şahyr bolman, ol hakdan içen, hemme zada göz ýetirip bilýän şahyr bolupdyr...”, Şahyryň köpsanly parasatly sözleriniň atalar sözüne öwrülip gitmegini-de halkyň oňa beýik akyldar hökmünde garamagy bilen düşündürmek mümkin.

Magtymgulynyň atalar sözüne öwrülen setirleriniň esasy aýratynlygy, olarda çuňňur manyly aýdyň we gutarnykly pikirini uly ussatlyk bilen beýan edilmeğinden ybaratdyr. Olaryň birnäçesinde uly pähimliligiň hem-de baý tejribesiniň netijesinde, real hakykat barada jemleýji bir pikir aňladylýar. Uzak oýlanmagyň netijesinde döredilen setirleriň ençemesinde bolsa, çuň manyly pelsepewi pikirler beýan edilýär.

Halkyň jany hem aňy hasap edilýän folklor beýik şahyryň döredijilik çeşmeleriniň biri bolupdyr. Şahyr ol çeşmeden gana-gana, halkyna dürdäneli eserleri peşgeş beripdir. Şeýlelikde, bir tarapdan, şahyryň parasatly sözleri halkyň ruhy dünýäsini baýlaşdyran bolsa, ikinji tarapdan, ajaýyp setirler halk hazynasyna öwrülipdir. Muny halk nakyllary bilen beýik akyldaryň goşgy setirlerini deňeşdirmek arkaly göz ýetirmek mümkindir.

Nakyl:

Eşiden deň bolmaz, gören göz bile.

Magtymguly:

Magtymguly, öwüt bergin söz bile,

Eşiden deň bolmaz gören göz bile.

Nakyl:

Güýçli bile göreşme, ýüwürük bile ýaryşma.

Magtymguly:

Magtymguly, güýçli bile dalaşmaň,
Haýry goýup, şer işlere ulaşmaň.

Görşümüz ýaly, Beýik söz ussady döredijiliginiň esasy bölegini halk nakyllarynyň we atalar sözüniň esasynda döredipdir. Käbir halatda bolsa, halk nakyllarynda beýan edilýän pikirleri öz döredijilik galybynda kemsiz işläpdir hem ösdüripdir. Hut şeýlelik bilen hem Magtymguly Pyragy diňe öz döwrüniň däl, eýsem halkynyň geljeginde we geljekki nesilleriniň ruhunda, kalbynda ebedi ýaşajak mukaddes pikirlerini, beýik mekdebini, aýdyň ýörelgesini goýup, özboluşly tagmasyny basyp gitdi.

Mira Nuralieva
(Turkmenistan)

MAGTYMGULY PYRAGY AND FOLK WISDOM

As our Scientist Arcadag notes, Magtymguly Pyragy is the greatest poet and thinker who achieved unprecedented success in poetry thanks to the miraculous power of the word.

To this day, the works by great poet and philosopher Magtymguly are still being studied by foreign and Turkmen scientists who unanimously acknowledged his outstanding talent. Doctor of Sciences, academician Aman Kekilov wrote that Magtymguly was not just a poet, but a visionary as well. His poetic lines imbued with wisdom have been firmly rooted among the people due to their relevance, profound content, concision of succinct thought, conveying the greatest wisdom, rich life experience and deep philosophy.

Мира Нуралиева
(Туркменистан)

МАХТУМКУЛИ ФРАГИ И НАРОДНАЯ МУДРОСТЬ

Как отмечает наш Аркадаг, Махтумкули Фраги – величайший поэт-мыслитель, добившийся небывалых высот в мире поэзии благодаря чудодейственной силе слова.

Творчество великого туркменского поэта и философа Махтумкули является предметом изучения как туркменских так и иностранных учёных, которые единогласно дают высочайшую оценку его таланту. Учеными давно отмечен тот факт, что Махтумкули был не только поэтом, но и провидцем. Про-

низанные мудростью поэтические строки Махтумкули прочно укоренились в народном сознании, что объясняется их актуальностью, глубоким содержанием, краткостью изложения ёмких мыслей, соединяющих в себе мудрость, богатый духовный опыт и глубокую жизненную философию.

Akjağül Nurgeldiyewa
(*Türkmenistan*)

BERKARAR DÖWLETIŇ BAGTYÝARLYK DÖWRÜNDE TÜRKMEN HALYSYNYŇ ÖSÜŞI, ÖZGERIŞI WE YLMY ESASDA ÖWRENILIŞI

Berkarar döwletiň bagtyýarlyk döwründe ata-babalarymyzdan miras galan amaly-haşam sungatynyň naýbaşy görnüşi bolan halyçylyk sungatyny ylmy esasda öwrenmäge giň mümkinçilikler döredilýär.

Türkmen halylary eňçeme asyrlaryň dowamynda gözelligini we durkuny ýitirmän sünnälenip, kem-kemden timarlanyp, aýal-gyzlaryň irginsiz zähmeti, müňýylliklaryň dowamynda taplanan zehini bilen nesilden-nesle geçip, biziň şu günlerimize gelip ýetipdir.

Berkarar döwletiň bagtyýarlyk döwründe dokalýan halylaryň we haly önümleriniň hili, reňki, görnüşleri döwrebaplaşdy, göllerinde, nagyşlarynda ýagty reňkler ulanylyp, haly sungatyna täzeçillik girizilip başlandy.

Irki döwürlerden bäri halylaryň we haly önümleriniň düşekligi, gölleri, nagyşlary, esasanam, gyzyl reňkde dokalyp gelinýär. Bu barada Türkmenistanyň gadymy ýadygärliklerinde gazuw-agtaryş işlerini geçiren belli arheolog W.I. Sarianidi şeýle diýýär: “Garagumuň yssysynda dokma önümleri köp saklanmaýar, emma gadymy döwürlerden gaplaryň ýüzlerinde biri-birine meňzeş haly nagyşlaryny görüp bilýäris. Bu bolsa türkmen halylaryna örän meňzeş. Bu keramikalardaky şekiller pars, kawkaz halylarynda ýok. Olar diňe türkmen halylarynda bar. Türkmen halylarynyň düşegi açyk gyzyl, özi hem syk dokalan. Bular ýaly reňkler Günorta Türkmenistandan tapylýan gaplaryň ýüzünde-de bar” diýip, miladydan öňki üçünji müňýyllyga degişli ýadygärliklerden tapylan küýze gaplarynyň daşyndaky nagyşlaryň häzirki döwürdäki haly nagyşlaryna meňzeşdigini we reňkleriniň hem gyzylgygyny belleýär.

Irki döwürlerden bäri türkmen halylary esasy gyzyl reňkde dokalyp gelinýän bolsa, häzirki Berkarar döwletiň bagtyýarlyk döwründe döwrebap dokalýan halylarda ýagty hem röwşen geljegimizi şöhlendirýän ak, gök, ýaşyl, açyk goňur reňkler has hem köp ulanylýar. Ösüşleri, özgerişleri bilen ak mermere öwürülen jen-

net mekanymyzy wasp edýän düşegi ak halylary dokamak aýratyn ähmiýete eýe boldy, şeýle hem türkmenlerde “ak zat alnyňa ýagşy” diýilýär. Şonuň üçin çeper elli zenanlarymyz geljegi ýagty ak ýoldan barýan türkmen halkynyň durmuşyny düşegi ak halylary dokamak bilen beýan edýärler.

Hormatly Prezidentimiz münýýlyklardan gözbaş alýan türkmen halylarynyň taryhy köklerini, bagtyýarlyk döwründäki ösüşini, özgerişini ylmy esasyda etnografiýa we arheologiýa barlaglarynyň netijesinde öwrenmäge ýakyndan ýardam berýär. Hormatly Prezidentimiziň ýurdumyzyň çäklerinde ýerleşýän ýadygärliklerde ylmy barlag işlerini geçirmäge, ýiteňkirläp barýan däp-dessurlarymyzy, milli mirasymyzy öwremäge döredýän mümkinçilikleri, maddy enjamlaýyn goldawlary munuň aýdyň subutnamasydyr.

Akja Gul Nurgeldiyeva
(Turkmenistan)

DEVELOPMENT, IMPROVEMENT, AND SCIENTIFIC STUDY OF THE TURKMEN CARPETS IN THE PROSPEROUS EPOCH OF THE POWERFUL STATE

At present the comprehensive possibilities have been provided for scientific study of the carpet weaving craft, the heritage of our ancestors. The Turkmen carpets have kept the natural beauty for many centuries and the craft was passed from generation to generation gaining maturity through out millennia.

In the early centuries the Turkmen carpets were woven in red colour. The carpet weavers of the Prosperous Epoch of the Powerful State use white, blue, green, and light brown colours which mean the bright and flourishing future of the country.

At present our Esteemed President creates all conditions for ethnographic, archeological, and scientific study of the carpet products.

Акджагуль Нургельдыева
(Туркменистан)

РАЗВИТИЕ, СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ И НАУЧНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ТУРКМЕНСКИХ КОВРОВ В ЭПОХУ МОГУЩЕСТВА И СЧАСТЬЯ НЕЗАВИСИМОГО ГОСУДАРСТВА

В эпоху могущества и счастья независимого государства создаются все возможности для научного исследования искусства ковроткачества наших предков. Туркменские мастерицы сумели сохранить естественную красоту и своеобразие ковровых узоров, передавая тайны ремесла из поколения в поколение на протяжении многих столетий.

С давних времен при изготовлении туркменских ковров использовали в основном красный цвет. В эпоху могущества и счастья независимого государства при производстве ковров стали все больше использоваться белые, синие, зеленые и светло-коричневые цвета, символизирующие яркое и светлое будущее нашей страны.

Наш Уважаемый Президент создает все возможности для проведения на научной основе этнографических и археологических исследований по изучению исторических основ туркменского ковроткачества и его современного состояния, подтверждением чему являются работы на по, восстановлению древних народных традиций, возможности их глубокого и всестороннего изучения.

Fatima Nurgeldiyewa
(Türkmenistan)

HARBY ÝOKARY OKUW MEKDEBINDE HARBY TALYPLARYŇ OKUW DÖWRÜNDÄKI ÖWRENIJILIK IŞJEŇLIGINIŇ ÖSÜŞI

Häzirki zaman jemgyýetde adamyň aňlaýyş ukyby toplanan biliminiň jemi bilen däl-de, ýokary derejeli logiki pikirlenme we öwrenijilik işi bilen kesgitlenilýär. Dalaşgärler ýokary okuw mekdebine synanyşmaga gelen wagty berlen materialy deňeşdirmegi, seljermegi we jemlemegi başarmaly. Bularyň ählisi olaryň geljekde adaty bolmadyk wezipeleri çözmegine we döredijilikli işlemegine ýardam berer.

Harby talyplaryň öwrenijilik işjeňliginiň ösüş derejesi akyl ýetiriş hereketleriň we amallaryň çylşyrymlylyk derejesi (seljerme, sintez, deňeşdirme, jemleme, abstraksiýa, toparlara bölme we takyklama) bilen kesgitlenilýär. “Harby ýokary okuw mekdebiniň birinji kursunda pikirlenmegi ösdürmegiň aýratyn orny bar, sebäbi okuwyň başlanmagy bilen, pikirlenme okaýanyň psihiki ösüşiniň merkezine tarap çekilýär” (L.S.Wygotskiý) we beýleki psihiki funksiýalaryň ulgamynda kesgitleýji bolýar.

Harby ýokary okuw mekdepleriniň birinji ýyl harby talyplarynyň öwrenijilik işjeňligi ösüşiň özgeriş döwründe bolýar. Bu döwürde açyk görnüşli pikirlenmeden sözli-logiki pikirlenmä geçilýär. Bu nukdaýnazardan garanda, birinji ýyl harby talyplaryň öwrenijilik işjeňligi has işjeň. Ol anyk şekillere we pikirlere daýanýar. Düşünjäniň mazmuny we jemlemesi esasan predmetleriň anyk kabul edilýän alamatlary bilen kesgitlenilýär.

Okuw işleri we ylmyň esaslary özleşdirilende, okaýanlar ýuwaş-ýuwaşdan ylmy düşüňjeler bilen gyzyklanýar, olaryň akyl ýetiriş amallary belli amaly iş we anyk daýançlar bilen has az baglanyşykly bolýar. Okaýanlar akyl ýetiriş işiniň usullaryny ele alýar, akyl bilen hereket etme we seljerme ukybyna eýe bolýar. Akyl ýetiriş işi doly emele gelmese, okuw prosesi kynlaşýar we onuň netijeliligini düşürýär. Meselem, okaýanlar umumy we esasy düşüňjeleri tapawutlandyryp bilmese, olarda okuw materiallaryny umumylaşdyrmak (tekstdäki esasy pikiri tapawutlandyrmak, teksti bölümlere bölmek we bölekler üçin at saýlamak) bilen bagly kynçylyklar ýüze çykýar.

Okuw mekdebiniň birinji ýylyny tamamlandan soň, harby talyplar ençeme meseleler bilen ýüzbe-ýüz bolýar: maglumatyň we bilimiň göwrümi dowamly artýar. Şonuň üçin harby talyplaryň öwrenijilik işjeňliginiň we logiki pikirlenme ukybynyň ösüşi ýeke-täk okuw dersiniň (meselem, rus dilinde) çäginde netijeli amala aşyrylyp bilinmez, munuň üçin matematika, taryh we ş.m. okuw derslerinden alnan dürli soraglary gezekleşdirmek gerek.

Harby talyplaryň öwrenijilik işjeňliginiň ösüşi üçin dürli usullar we ýumuşlar ulanylýar. Olaryň käbirleri mugallymlarymyzyň öz dersleri boýunça geçirýän okuw sapaklarynda ulanylan slaýdlarynda berlen.

Okuw sapaklarynda özbaşdak taýýarlygyň dürli derejeli görnüşleri berilýär. Sebäbi özbaşdak taýýarlyk harby talyplaryň öwrenijilik işjeňligini we sözleşmesini, şeýle hem döredijilik ukyplaryny ösdürmegiň iň wajyp serişdeleriniň biri. Ýokary okuw mekdebine dürli bilim derejesi we mümkinçilikleri bolan dalaşgärleriň gelýänligi syr däl. Her bir harby talyp okuw sapagynda uly gyzyklanma bilen işlemeli, bu bolsa, eger ol ukybyna görä berlen ýumuşy ýerine ýetirende, mümkin bolup biler.

1-nji derejäni ýerine ýetirende, harby talyp hemişeki ulgamlaryň her bir basgançagyň esasy bilimlerini berkidýär.

2-nji dereje – ýokary kynçylykly dereje. Onda esasy bilimi özleşdirmek, sözleýşi we logiki pikirlenmäni ösdürmek maksat edinilýär.

3-nji dereje – döredijilik bilen bagly dereje. Onda kiçi düzmeleri ýazmak, laboratoriýa işlerini ýerine ýetirmek we kartografik şekilleri düzmek maksat edinilýär.

Dereje boýunça okatmak arkaly, her bir harby talybyň şahsy ukyplary we höwesleri göz önünde tutulyp, onuň biliminiň we döredijilik ukybynyň ösdürilmegi üçin amatly şert döredilýär.

Fatima Nurgeldiyeva
(Turkmenistan)

DEVELOPMENT OF COGNITIVE ACTIVENESS OF CADETS DURING STUDY AT MILITARY HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

It is necessary to develop cognitive activeness of cadets of higher educational institutions in order to solve various problems related to the learning of special and technical disciplines. The promotion of the mental activity of cadets, when they solve task given and try to find solutions during the process of independent work, is shown in this article.

The study at higher educational institutions determines the acquisition of cadets' knowledge in certain specialties. Development of cognitive activeness of cadets occurs in the process of learning foreign languages, special and technical disciplines, as well as in the training and practical works of cadets, which are fundamental in training of them.

Фатима Нургельдыева
(Туркменистан)

РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ КУРСАНТОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ В ВОЕННОМ ВУЗЕ

В процессе обучения студентов высших учебных заведений необходимо развивать их познавательную активность для решения различных проблем, связанных с изучением специальных и технических дисциплин. В данной работе показана активизация мыслительной деятельности курсантов в процессе самостоятельной работы над поставленной задачей и пути ее решения курсантами.

Обучение в высших учебных заведениях определяет получение знаний курсантов в области определённых специальностей. Развитие познавательной активности курсантов происходит в процессе изучения иностранных языков, специальных и технических дисциплин, а также при прохождении учебной и производственных практик которые являются основополагающими в подготовке курсантов.

Maral Nurlyýewa
(*Turkmenistan*)

DILDEN TERJIMÄNI ÖWRETMEKDE ARADAŞLYK DAN OKATMAK TEHNOLOGIÝALARYNYŇ ULANYLYŞY

Hormatly Prezidentimiziň belleýşi ýaly, “Täze tehnologiýalar we okatmagyň häzirkä zaman usullary ýurdumyzyň bilim ulgamyny kämilleşdirmegiň hem-de mundan beýläk-de ösdürmegiň zerur şertidir”. Soňky ýyllarda Türkmenistanyň bilim giňişliginde bilimiň elýeterlilikini, ýokary hilini we netijeliligini üpjün etmek meselelerine uly üns berilýär. Olaryň çözüdini tapmagyň dürli ýollary teklip edilýär. Şeýle teklipleriň biri-de, sanly bilim ulgamyny ösdürmekdir.

Sanly bilim ulgamy aradaşlykdan okatmak ýaly okatmagyň görnüşini netijeli ösdürmäge ýardam edýär. Häzirkä döwürde aradaşlykdan okatmaga okuw işine mahsus düzüm bölekleriň hemmesini (okatmagyň maksadyny, mazmununy, usullaryny, guramaçylyk görnüşlerini, serişdelerini) şöhlelendirýän we interaktiwligi göz önünde tutýan Internet-tehnologiýalaryň özboluşly serişdeleri ýa-da beýleki serişdeler arkaly amala aşyrylýan mugallym bilen okuwçylaryň uzak aralykdan bilelikde işleşmegi hökmünde garalýar. Ýokary okuw mekdeplerinde dilden terjimeçileri taýýarlamak işini gowulandyrmak üçin biz Moodle, MOOC, Flipping classroom ýaly aradaşlykdan okatmagyň tehnologiýalaryny okuw işine ornaşdyrmagy teklip edýäris.

Moodle aradaşlykdan okatmak gurşawy onlaýn-kurslar üçin niýetlenendir we garyşyk usulda okatmak usulyýetini durmuşa geçirmek üçin oňaly gorlaýyn mümkinçilikler toplumyna eýedir. Ýokary bilim ulgamynda aradaşlykdan okatmak bilimiň özbaşdak görnüşi hökmünde däl-de, okatmagyň garyşyk görnüşiniň (blended learning) düzüm bölegi hökmünde has netijelidir. Okatmagyň adaty (okuw otagynda okatmak) we özbaşdak okamak (distant) görnüşleriniň utgaşdyrylmagy aradaşlykdan okatmagyň artykmaçlygydyr.

Okuw kursy işlenip taýýarlananda dersi okatmagyň logikasy takyk gurnalmarydyr, talyplarda esasy bilimleriniň, başarnyklaryň we endikleriniň kemala gelşiniň

derejesini ýüze çykarmaga mümkinçilik berýän nazary materiallar bilen amaly taýdan ugrukdyrylan ýumuşlaryň deňagramly sazlaşdyrylmagyna esasy üns berilmelidir. Okuw kursy nazary materiallary berkidýän zerur mysallar we anyk materiallar bilen beýan edilip delillendirilmelidir. Her modulyň düzümine maglumat gurlary we interaktiw elementler – nazary materiallar, umumy okuwlary, umumy okuwlaryň tanyşdyrylyşlary, amaly ýumuşlar we gönükmeler, testler, Internet torunyň gurlaryna salgylanmalar girmelidir.

Häzirki döwürde köpçülikleýin açyk online-kurslar (MOOC) aýratyn işjeň ösdürilýär. Okuw kursunyň mazmuny – mugallymyň wideo ýazgy edilen umumy okuwlary. Okuw materialy adaty, aýry-ýary temalara bölünýär. Käbir halatlarda tema düşünilişini barlamak üçin interaktiw test ulanylýar. Testler we ýumuşlar köplenç, awtomatik usulda bahalandyrylýar. Käbir temalara goşmaça torlaýyn gurlar teklipl edilip bilner. Şeýle okuw kurslarynda bilelikde işlemek tejribesi giňden ýaýrandyr. Bu bolsa öwrenilýän temany beýleki okuwçy bilen bilelikde ýerine ýetirmäge ýa-da ara alyp maslahatlaşmaga mümkinçilik berýär.

Maksatnamalýyn ýa-da goşmaça okuw materiallaryny özleşdirmek boýunça okadylýanlaryň özbaşdak işini guramak maksady bolup durýan “Düňderilen synp” (Flipping classroom) atly model garyşyk okuwuň häzirki zaman tehnologiýalarynyň düzüm bölekleriniň ýene biridir. Okatmagyň bu modeli üçin gaýybana we aradaşlykdan okatmak düzüm böleklerini gezeleşdirmek häsiýetlidir. Şunuň bilen birlikde, elektron okuw durmuşa geçirmek okuw mekdebinden daşky şertlerde amala aşyrylýar: öýde deslapky nazary taýýarlyk geçmek üçin mugallym elektron bilim gurlaryna elýeterliligi üpjün edýär. Okuw sapagynda amaly iş guralýar. Okatmagyň adaty okuw otagyndaky modelinde mugallym, adaty, sapagyň üns merkezinde bolýar we bütin okuw sapagynyň dowamynda esasy maglumat çeşmesi bolup hyzmat edýär.

Maral Nurlyeva
(*Turkmenistan*)

USE OF DISTANT TECHNOLOGIES IN TEACHING ORAL INTERPRETING

The article deals with to the issues of organizing the teaching process with the use of distant technologies. In recent years, great attention has been paid to the issues of ensuring availability, quality and efficiency of education in Turkmenistan. Various methods of addressing the issues are suggested, and one of these methods is an informatization of education.

The informatization of education promotes the effective improvement of a distant form of learning. At present, the distant learning is observed as the interaction of a teacher and students at a distance, which reflects all the components peculiar to the education process (aims, content, methods, organization forms, education means) and is realized by specific Internet technologies and other interactive means. In order to optimize the process of preparing the oral interpreters at higher educational establishments, we suggest introduction of distant technologies as such Moodle, MOOC and Flipping classroom to the education process.

Марал Нурлыева
(Туркменистан)

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИСТАНЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ УСТНОМУ ПЕРЕВОДУ

В последние годы в образовательном пространстве Туркменистана уделяется большое внимание вопросам обеспечения доступности, качества и эффективности образования. Предлагаются различные пути для их решения, одним из которых является информатизация образования.

Информатизация образования способствует эффективному развитию такой формы обучения, как дистанционное. Дистанционное обучение на современном этапе рассматривается как взаимодействие преподавателя и учащихся на расстоянии, отражающее все присущие учебному процессу компоненты (цели, содержание, методы, организационные формы, средства обучения) и реализуемое специфическими средствами интернет-технологий или другими средствами, предусматривающими интерактивность. Для оптимизации процесса подготовки устных переводчиков в высших учебных заведениях нами предлагается ввести в учебный процесс использование дистанционных технологий как Moodle, MOOC и Flipping classroom.

Amanmuhammet Nurmammedow
(Türkmenistan)

TÜRKMEN DILINDE SÖZLEÝIŞIŇ MANYLY BÖLEKLERE BÖLÜNIŞI

Makalada sözleýiş dowamynda gep akymynyň manyly böleklere bölünişi we onuň dil üçin ähmiýeti barada gysgarak gürrüň edilýär. Sözleýiş gepleşiğiň şertine görä, böleklere bölünip aýdylmak bilen häsiýetlenýär. Sözleýiş pursadynda

sözlemiň emele gelýän böleklerine *sintagma* diýip atlandyrmak giň ýaýran düşüňjeleriň biri boldy. Bu düşüňjani rus dil, bilimine ilki girizen L.W.Şerba hasaplanýar. Ol *sintagma* düşüňjesine şeýle kesgitleme beripdir: *Pikirleniş – sözleýiş pursadyna bitewi bir many aňladýan we bir ritmik topardan, hatda olaryň birnäçesinden emele gelip bilýän fonetik birligi men sintagma diýip atlandyrylýaryn*”. Alymyň sintagma baradaky bu garaýşy fonetik, semantika-stilistik, sintaktik ylymlary nukdaýnazardan gyzykly we täze bir ylmy ugur bolany üçin, ol köp dilçi alymlaryň ünsüni özüne çekdi hem-de lingwistik derňewleriň giňelmegine getirdi. L.W.Şerbanyň sintagma baradaky garaýşyna ilkinji üns beren akademik W.W.Winogradow sintagmany sözleýiş we stilistik sintaksisiň birligi hökmünde häsiýetlendirdi, onuň söz düzümi, sözlem agzalary bilen deň gelmeýändigini-de anyklady. Mundan soň, professorlar: M.I.Matusewiç, L.R.Zinder ýaly görnükli alymlar sözleýişde sintagmanyň diňe many esasynda, fonetik alamatlar bilen böleklere bölünip, onuň bir sözden hem, köp sözden hem emele gelip bilýändigini nygtadylar. A.N.Gwozdew bilen E.A.Bryzgunowanyň işlerinde sözleýiş sintagmalara bölünüşiniň fonologik ähmiýeti bellenyär. N.A.Wysotskaýanyň çap etdiren makalasynda sözleýiş sintagmalara bölünüşini rus diliniň mysallary esasynda giň düşündirilýär. Türkmen dilinde şol bir gurluşly sözlemiň, meselem: “*Adam bol ataň ýaly, akmak bolma*” we “*Adam bol, ataň ýaly akmak bolma*” kimin iki hili aýdylyş mümkinçiligine seýrek duşulýar. Muňa garamazdan, sözlemiň böleklere bölünüşine aşakdaky ýaly ýagdaýlarda syn etmek bolar:

1. Habary atlardan bolan ýygnak ýönekeý sözlemlerde eýe bilen habar aýry-áýry sintagmalara pauza arkaly bölünip aýdylýar. Meselem: *Aşgabat – şäher. Meret – mugallym. Ol – dag*. Sözlemiň habary işlikden bolup, eýe bilen habar ýanaşyk aýdylanda, olaryň arasy pauza arkaly däl-de, sözleýiş tony arkaly bölünýär: eýe ýokarlanýan, habar aşaklanýan ton bilen aýdylýar. Meselem: *Sygyr / molaýar*.

2. Türkmen dilinde “*berdi, geldi, durdy, dogdy, dursun*” ýaly işlikler iki hili hyzmaty ýerine ýetirýär: bir ýagdaýa sözlemiň habary bolup gelýär, ikinji bir ýagdaýda goşma has atlary emele getirýär. Meselem:

Alla berdi (sözlem) – *Allaberdi* (has at); *Gurban geldi* (sözlem) – *Gurbangeldi* (has at); *Oraz durdy* (sözlem) – *Orazdurdy* (has at); *Aý dogdy* (sözlem) – *Aýdogdy* (has at); *Anna dursun* (sözlem) – *Annadursun* (has at). Sözleýiş bu hili böleklere bölünüşine türkmen diliniň bir aýratynlygy hökmünde garamak bolar.

3. Türkmen dilinde sanama intonasiýasy bilen aýdylýan deňdeş agzalar aýry-áýry sintagmalary emele getirýär. Meselem: Ýazyjy zähmetkeş halkyň wekillerini: *Berdiniň, Uzugyň, Myrat aganyň, Orazsoltan ejäniň, Sergeýiň... adamkärçilik sypatyny suratlandyryýar*.

4. Sözleýişde ýüztutma, giriş, jogap sözler we ümlükler özbaşdak sintagmalar bolup aýdylýar. Meselem: – Ýok, Saparmyrat, men saňa başda, ilki duşuşan, aşna bolan wagtynda aýdypdym.

5. Düzmeli we eýerjeňli goşma sözlemleriň her komponenti sözleýişde ýaýraň sintagmalar hökmünde toparlara bölünýärler. Meselem: *Bulut geldi we ýagyş ýagmaga durdy. Ol gelse, men giderin.*

Amanmuhammet Nurmuhammedov
(*Turkmenistan*)

SEMANTIC SEGMENTATION OF SPEECH IN THE TURKMEN LANGUAGE

In the Turkmen language, possibilities of the dual segmentation of speech in sentences like: “**Adam bol ataň ýaly,** / *akmak bolma*” ‘*Be a nice person like your father, don’t be a fool*’ and “**Adam bol,** / *ataň ýaly akmak bolma*” ‘*Be a nice person, don’t be a fool like your father*’ are not that many. One can observe the syntagmatic segmentation of speech in the language in the following cases: words acting as subjects and predicates in the sentence; homogenous parts of the sentence; words that grammatically are not connected with a sentence (address, parenthesis, response words, interjection), as well as components of complex sentences, slitting into syntagmas.

Аманмухаммед Нурмухаммедов
(*Туркменистан*)

СМЫСЛОВЫЕ ЧЛЕНЕНИЯ РЕЧИ В ТУРКМЕНСКОМ ЯЗЫКЕ

В туркменском языке смыслоразличительные возможности двоякого членения речи в предложениях как “**Adam bol ataň ýaly,** / *akmak bolma*” ‘*Будь человеком как твой отец, не будь глупцом*’ и “**Adam bol,** / *ataň ýaly akmak bolma*” ‘*Будь человеком, не будь глупцом как твой отец*’ незначительны. Синтагматическое членение речи можно наблюдать в языке в следующих случаях: слова, выступающие в качестве подлежащего и сказуемого в предложении; однородные члены предложения; слова, грамматические не связанные с членами предложения (обращение, вводные, ответные слова и междометия), а также компоненты сложных предложений, разделяющихся на отдельные синтагмы.

TÜRKMEN JEMAGATYNY DOLANDYRMAGYŇ GADYMY DÄPLERI

Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň parasatly baştutanlygynda üstünlikli alnyp barylýan döwlet syýasatynyň taryhy kökleri türkmenleriň gadymdan dowam edip gelýän parahatçylyk söýüjilikli, hoşniýetli goňsuçylykly, dostlukly, birek-birege sarpa goýmak ýaly däplerinden we ýörelgelerinden gözbaş alyp gaýdýar. Hormatly Prezidentimiziň 2021-nji ýylyň 25-nji fewralynda Türkmenistanyň Mejlisiniň deputatlary bilen duşuşygynda belleýşi ýaly, “Biziň haýsydyr bir jogapkärli işe başlanymyzda halkymyz bilen maslahat-geňeş edip, onuň pikirine esaslanmak ýaly ajaýyp milli däbimiz bar”.

Türkmenleriň entek merkezleşen bitewi bir döwleti bolmadyk ýagdaýynda-da jemagaty dolandyrmak işleri tire-taýpa guramalary tarapyndan il-gün bilen maslahatlaşyp adalatly alnyp barlypdyr. XIX asyryň birinji ýarymynda türkmenleriň ymykly oturymly ýagdaýa geçip başlamagy, olaryň özara birleşmegine we durnukly oba jemagatyny döretmegine itergi beripdir. Suwarymly ýerlere eýeçilik etmek, döp-dessurlary, baýramçylyklary bileleşip geçirmek, harby guramaçylyk işlerini ýola goýmak ýaly alamatlar güýçlenip ugraýar. Ýaşulular we halk maslahatlary geçirilipdir, ýazylmadyk kanunlar kemala gelipdir. Umuman, türkmenleriň jemgyýetçilik-syýasy gurluşynda öňegidişlikler bolupdyr.

Türkmen tire-taýpalarynyň baştutany-kethudasy saýlananda, ilkinji nobatda, onuň akyl-paýhasy, her bir meseläni adalatly, dogry çözüp bilmegi we edermenligi, harby ukyplylygy göz önünde tutulypdyr. Olar umumylykda dürlüçe atlandyrylypdyr – ýaşuly, aksakal, kethuda. Türkmen kethudalary han, serdar, beg, wekil, atalyk, batyr, onbegi, ýüzbaşy ýaly derejeleri (atlary) göteripdirler. Şeýle derejeleriň gelip çykyşy, many-mazmuny we kim tarapyndan berlendigi barada taryh ylmynda dürli garaýyşlar bar. Kethudalyk derejeleriniň (han, serdar, beg we başgalar) nesilden-nesle geçýän halatlary-da, geçmeýän halatlary-da bolupdyr. Sebäbi bir neberede jemagaty dolandyrmak üçin hemmetaraplaýyn ukyplylyk bolupdyr diýilse, nädogry bolar. Şonuň üçin diňe halkyň ynamyny ödäp biljek adam kethuda saýlanypdyr. Kethuda saýlanan adamyň çäklendirilmedik häkimligi bolmandyr, ol ýazylmadyk kanunyň çäginde öz borjuna ýerine ýetiripdir. Ýöne tire-taýpanyň baştutany hökmünde kethudalyk mertebesi saklanypdyr we uly abraýdan peýdalanypdyr.

Türkmen jemagatyny dolandyrmakda halk köpçüligine uly orun degişli bolupdyr. Irki döwürlerden bäri dowam edip gelýän jemagaty dolandyrmak üçin “maslahat” ýa-da “geňeş” diýip atlandyrylan ýörite gurama bolupdyr. Maslahat

halk ýygnagy bolup, oňa köplenç, ähli tire-taýpanyň agzalary ýa-da wekilleri gatnaşypdyr. Şol maslahatda ýurt ähmiýetli möhüm meseleler çözülipdir. Ýöne aýratyn tiräniň ýa-da taýpanyň hem özbaşdak maslahaty geçirilipdir. Hywa taryhçysy Muhammet Ýusup Beýanyňyň işinde (“Şejerei horezmşahy”) şeýle maslahatlar barada birnäçe gezek ýatlanylýar. Mysal üçin, 1855-nji ýylda ýemrelileriň baş kethudasy Öwezmuhammet wekiliň ýanyna Hywa hanynyň ilçisi gelipdir. Şonda ol ilçä ýene-de dört günden ýanyna dolanyp gelmegi tabşyrypdyr. Şol dört günüň dowamynda maslahat çagyryp, meseläni köpçülik bilen çözjekdigini ilçä duýdurypdyr.

Şeýlelikde, bu zatlaryň hemmesi türkmen jemagatyny dolandyrmagyň gadymy demokratik häsiýetini açyp görkezýär. Bu gün Garaşsyz, hemişelik Bitarap Türkmenistan döwletimizde hormatly Prezidentimiziň baştutanlygynda türkmeniň şol gadymy adalatly ýörelgeleri döwrebap kämilleşdirilen görnüşde dowam etdirilýär.

Ata Nuryev
(*Turkmenistan*)

AGE-OLD GOVERNING TRADITIONS IN THE TURKMEN SOCIETY

At all times, when governing the society, the Turkmen rulers exercised the principles of justice and democracy. Before establishment of the unified state with central government, the ruling was exercised by the heads of tribal alliances and communities called *Kethüda* (the *Kethüdas* could be awarded honorary titles – *serdar*, *bey*, *vekil*, *atalyk*, *batir*, etc.). At election of the leader, such characteristics as wisdom, courage, military skills, ability to justly solve a certain problem were taken into account. Historians hold different views regarding origin and meaning of this position. Sometimes, the position of the head of community could be inherited. However, regardless of the form of governance, the people had the deciding vote. When crucial issues needed to be discussed, *maslahats* (meetings) or *gengeshes* (councils) were summoned. Heads or representative of all tribes participated in such *maslahats* or *gengeshes*. Existence of such governing system shows that the principles and traditions of people power or democracy existed in the Turkmen nation at all times. Today, under the leadership of the Esteemed President these traditions, having acquired modern interpretation, are properly continued to apply in independent Turkmenistan.

Ата Нурыев
(Туркменистан)

ИСКОННЫЕ ТРАДИЦИИ У ПРАВЛЕНИЯ В ТУРКМЕНСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Во все времена туркменские правители руководствовались принципами справедливости и демократии при управлении обществом. До образования единого государства с централизованной властью правление осуществлялось главами родоплеменных объединений и общин, которые назывались кетхуда (кетхуда носили почётные титулы – сердар, бек, векиль, аталык, батыр и т.д.). При выборе главы учитывались такие качества кандидата как мудрость, способность справедливо, верно решать конкретную задачу, мужество и воинские навыки. У историков разные позиции относительно происхождения и значения этого титула. Бывало что титул главы общины наследовался. Однако, независимо от формы власти, решающий голос был за народом. Когда решались значимые вопросы, созывались “маслахаты” (совещание) или “генгеш” (совет). В них участвовали главы или представители всех племён и родоплеменных общин. Существование подобной системы правления свидетельствует о том, что принципы и традиции народовластия, демократии были исконно присущи туркменской нации. Сегодня под руководством Уважаемого Президента эти традиции, обретая современное наполнение, нашли достойное продолжение в независимом Туркменском государстве.

Enejan Nuryýewa
(Türkmenistan)

R. REJEBOWYŇ FORTEPIANO ÜÇIN WARIASIÝALARY ERKIN WARIASIÝALARA MYSAL HÖKMÜNDE

Görnükli türkmen kompozitory Rejep Rejebowyň orkestr, kamera-instrumental eserleri, operalary, aýdymlary, hor we kino sazлары түкмен saz sungatynyň al-tyn hazynasyna girdi. Kompozitoryň her eseri türkmen kompozitorlyk mekdebiniň stiliniň emele gelmeginiň prosesinde täze basgançagy bolýar.

R. Rejebowyň 1965-nji ýylda döreden “Wariasiýaly tema” toplумы türkmen kamera-instrumental sazynda iň ajaýyp we gyzykly wariasiýa kompozisiýalarynyň biridir. Eser ýokary derejeli professionalizm, fortepiano ýazuwynyň ussatlarça amal edilmegi, dürli stilleriň çuň we inçe duýulyşy bilen tapawutlanýar.

Toplum temadan we ýedi sany wariasiýadan durýar. Tema agraslygy, salykatlygy, şirin owazlylygy, garmoniki öwrümleriň terligi bilen tapawutlanýar. Ösüşiň wariantlaýyn görnüşi, kulminasiýa kompozisiýanyň üçünji çäryeginde ýetmekligi, temany halk sazalaryna has ýakyn edýär. Nusgawy wariasiýa toplumlarynyň kanunlyklaryna laýyklykda, iki sany başlangyç wariasiýa öz arasynda, esasy tema golaý. Indiki üç wariasiýa impressionizm stilini içgin bilýän ussat tarapyndan döredilendigini görkezýär. Umumy saz ideýasy – impressionizm stilinde saklanmagy – olary “toplum içre topluma” birleşdirýär. Üçünji wariasiýany tamamlayan on taktly gurluş birneme arhaiki äheňli “Rawel fakturasynda” ýaňlanýar. Öňündäki ösüşden aýdyň tapawutlanmagy, ony iki wariasiýanyň arasyndaky interlýudiýa hökmünde hasaplamaga mümkinçilik berýär. Temanyň ilkibaşdaký görnüşiniň ýatlanmagy, toplumyň kompozisiýasyna rondo alamatyny goşýar. Başynji wariasiýada gopuz äheňleri eşidilýär. Altynjy wariasiýa – tans häsiýetli howsalaly aýdym. Jemleýji wariasiýa – eseriň kulminasiýasy. Temadan has uzak bolan bu wariasiýa at çapysyk keşbiniň ajaýyp beýanydyr. Kodada gysga wagtlaýyn temanyň intonasiýalary gaýdyp gelýär. Eser türkmen dutar äheňindäki jemleme bilen tamamlanýar.

R. Rejebowyň bu toplumyny erkin häsiýetli wariasiýalar hökmünde kesgitlemek bolýar. Wariasiýalar başlangyç tema ýazylan ýiti häsiýetli pýesalaryň yzygiderligini (aýdym-tans, prelýudiýa, impressionistik stildäki nepis kolo-ristik şekiller, ahalteke atlarynyň çapysygyny beýan edýän tokkata) düzýärler. Wariasiýalar üç topara bölünýär, olaryň hersi öz dramaturgiki aýratynlyklaryna eýe. Birinji topar temanyňözüni, şeýle-de ony doly görnüşde ösdürmeklige esaslanýan iki sany başdaký wariasiýalary öz içinde jemleýär. Bu – liriki pýesalar topary. Ikinji topara 3, 4, 5-nji wariasiýalar girýär. Onda kompozitor Raweliň, Debýussiniň we irki Messianyň stilistik usullaryny we tehnikasyny ulanýar. Üçünji topary dramatik 6-njy we 7-nji wariasiýalar, şeýle hem agrasly häsiýetli koda düzýärler.

Toplumda diňe dürli häsiýetli däl-de, eýsem dürli žanrly, hatda dürli stilli miniatýuralar birleşdirilen. Tema doly görnüşde diňe başlangyç iki wariasiýada işlenilýär. Ähli beýleki bölümlerde ösüşiň işlenilme görnüşi ulanylýar. Diýmek, wariasiýalar temanyň aýratyn intonasiýalarynyň esasynda – derňew edilýän toplumda bolsa onuň başky jümlisiniň esasynda gurulýar. Temanyň tonal, garmoniki we perde öwüşginleriniň täzelenmeginiň ähmiýeti uly. Aýdylanlaryň hemmesi R. Rejebowyň eseriniň wariasiýa toplumyna däl-de, sýuita has golaý bolýanlygyny subut edýär (Şumanyň wariasiýalary ýaly). Ösüşiň dowamynda temanyň keşp babatynda özgertmeleri bolup geçýär. İlkibaşda liriki tema finalda gahrymançylykly äheňde ösdürilýär. Gurluş we göwrüm babatynda hem ähmiýetli üýtgeşmeler amala aşyrylýar. Kompozitor diňe wariasiýalaryň arasynda däl-de, eýsem

wariasiýalaryň içinde hem metr, depgin we tonal gapma-garşylyklary ulanýar. Toplumyň özboluşlylygy uzak tonallyklara sowulmalaryň erkinliginde-de ýüze çykýar. Kompozitor wariasiýalara “tema bilen oýun” (B. Sukkermanyň aňlatmasy) hökmünde düşünýär diýip, doly esasly aýtmak bolýar.

Enejan Nuriyeva
(*Turkmenistan*)

VARIATIONS FOR PIANO BY REJEP REJEPOV AS A SAMPLE OF FREE VARIATIONS

The cycle “Theme and Variations” by Rejep Rejepov is one of the most interesting variation compositions in Turkmen chamber-instrumental music. The work notable for its high professionalism, excellent skill in piano writing, and a subtle sense of different styles. The cycle combines not only multi-character and multi-genre, but also multi-style miniatures. The theme in its full form is developed only in the initial two variations, and in all subsequent ones the so-called development type is used, which implies the construction of variations on the basis of the theme’s individual intonations. The role of tonal, harmonic and modal recoloration of the theme is significant. All the above allows suggesting that the analyzed work is closer to the suite rather than to the variation cycle.

Энеджан Нурыева
(*Туркменистан*)

ВАРИАЦИИ ДЛЯ ФОРТЕПИАНО РЕДЖЕПА РЕДЖЕПОВА КАК ОБРАЗЕЦ СВОБОДНЫХ ВАРИАЦИЙ

Цикл “Тема и вариации” Реджепа Реджепова – одна из самых интересных вариационных композиций в туркменской камерно-инструментальной музыке. Произведение выделяется высоким профессионализмом, прекрасным владением фортепианным письмом, тонким ощущением различных стилей. В цикле объединены не только разнохарактерные, разножанровые, но и разностилевые миниатюры. Тема в полном виде разрабатывается лишь в начальных двух вариациях, во всех последующих использован так называемый разработочный тип развития, подразумевающий построение вариации на основе отдельных интонаций темы. Значительна роль тональной, гармонической и ладовой перекраски темы. Сказанное позволяет утверждать, что анализируемое произведение стоит ближе к сюитному циклу, чем к вариационному.

ÝUSUP BALASAGUNLYNYŇ “KUTADGU BILIG” ESERINIŇ DILINDE SINONIMLERIŇ ULANYLYŞY

Hormatly Prezidentimiziň taýsyz tagallasy bilen, geçmişden miras galan ýazuw ýadygärliklerimiziň dilini ylmy taýdan öwrenmäge, derňemäge giň mümkinçilikler döredi. XI asyrdaky Gündogar Türküstanda döredilen ýazuw ýadygärligi bolan “Kutadgu bilig” eseriniň dilinde sinonimleriň giň hatary jemlenipdir.

Sinonimler ses gurluşy we stilistik öwüşgini taýyndan tapawutlanyp, umumy manyny aňladýan sözlerdir.

Kontekste baglylyk-da, sinonim hataryndaky bir söz şol sinonim hatardaky beýleki bir sinonim sözüni çalşyryp bilmeyär. Sebäbi sinonimler, umuman, meňzeş manyly söz bolsalarda, olar biri-birinden stil aýratynlygyna baglylykda many öwüşginleri bilen tapawutlanýar. Ýazuw ýadygärlikleriň dilindäki sinonimler özläriniň ulanylyş stili bilen tapawutlanýan gadymy dil birlikleridir.

Hiç hili tapawut etmezden, dürli kontekste garamazdan, biri beýlekiniň derejine ulanylýan absolýut sinonimler gabat bolýar. Tekstdäki stil öwüşgini bilen tapawutlanýan sinonimler hem ulanylyş taýdan özboluşlylyga eýedir. Bulara “Kutadgu biligiň” dilinde gabat gelýän sinonimleriň üsti bilen göz ýetirmek bolýar. Meselem, *görmek*, *bakmak* ýaly sözler eserde sinonim hataryny düzýär. Bular aňladýş taýdan meňzeş bolsalar-da, many öwüşginleri, täsirçiligi bilen tapawutlanýar. *Görmek* işligi gepleşik dilinde we ýazuw ýadygärlikleriň dilinde *bakmak* sözi bilen deň derejede ulanylýar. Emma *bakmak* işligi gepleşikde käbir ulanylman, ýazuw ýadygärlikleriň, çeper edebiyatyň dilinde işjeň duş gelýär. Sinonimler sözleýşi dürliçe etmekde peýdalydyr. Mysallarda berlen bu iki sinonim söz, tekstdäki beýan edilýän pikiriň takyk, aýdyň bolmagyny üpjün edýär.

Derňelen ýazuw ýadygärligiň dilinden getirilen mysallarda *ýagşy*, *edgü* sözleri bar. Häzirki zaman dilimizde *ýagşy* sözi gepleşik dilinde az ulanylýar. Onuň derejine gepleşikde *gowy*, *oňat* sözleri ýörgünli. Emma *ýagşy* sözüni çeper stilde ulanmak ýerlikli, *edgü* sözi bolsa diňe irki ýazuw ýadygärlikleriň diline mahsusdyr. Ýazuw ýadygärligiň dilindäki ulanylan *ýagşy*, *edgü* sözleri stilistik öwüşginleri boýunça tapawutlanýar.

Derňelen ýazuw ýadygärligiň dilinde gabat gelýän *ýyrak*, *daş* sözleri *uzak*, *alys* sözleri bilen manydaşdyr. *Ýyrak* käbir çeşmelerde *yarak* diýip ulanylyp, bu iki ulanylyş ýazuw ýadygärlikleriň diline mahsusdyr. *Daş* sözi häzirki zaman dile laýyk gelýär.

Gyzyl, a:l sözleri many taýdan ugurdaşrak bolsalar-da, olaryň arasynda hil tapawudy bardyr, ýagny *a:l gyzlylyň* bir öwüşgini bolup hyzmat edýär.

Sinonim hatarlardaky ýyrak, daş sözleriniň we *gyzyl, a:l* sinonim sözleriniň hersi biri-birinden stilistik öwüşgini, täsirlilik taýyndan tapawutlanýar.

Umuman, “Kutadgu bilig” eseriniň dilinde sinonim hataryny düzýän sözler köp duş geldi. Bu sinonimler derňelen eseriň leksik aýratynlygyny häsiýetlendirýär.

Ogulsapar Nuryeva
(*Turkmenistan*)

USE OF SYNONYMS IN “KUTADGU BILIG” WORK BY YUSUP BALASAGUNLY

“Kutadgu bilig” (“Blessed Knowledge”) by Yusup Balasagunly is a important written monument of the 11th century.

The synonymic varieties of words-synonyms which differ in stylistic peculiarities are analyzed. For example, görmek (see), bakmak (look) are synonymic words, but they differ in semantics.

In the language of the studied written monument, synonymous rows of this kind are found quite often.

Огулсапар Нурыева
(*Туркменистан*)

УПОТРЕБЛЕНИЕ СИНОНИМОВ В ПРОИЗВЕДЕНИИ “КУТАДГУ БИЛИГ” ЮСУПА БАЛАСАГУНСКОГО

Произведение “Кутадгу билиг” (“Благодатное знание”) Юсупа Баласагунского – ценный письменный памятник XI века, содержит фактический материал для изучения истории языка, в частности, синонимов. Анализируются синонимические ряды, в которых имеют место слова-синонимы, отличающиеся стилистическим оттенком. Например, görmek (видеть), bakmak (смотреть) являются словами синонимами, но отличаются смысловым оттенком.

В языке исследуемого письменного памятника синонимичные ряды такого рода наблюдаются довольно часто.

XX ASYRYŇ 20-nji ÝYLLARYNDA TÜRKMENISTANDAKY BILIM ÖZGERTMELERI

1919-njy ýylyň 26-njy dekabrynda öňki SSSR HKS-niň “Uly ýaşly ilatyň arasynda sowatsyzlygy ýok etmek hakynda “dekreti çap edilýär. Bu dekretiň esasynda 1920-nji ýylyň sentýabrynda sowatsyzlygy ýok etmek hakynda ozalky TASSR HKS-i öz dekretini çap edýär, şol ýylyň dekabrynda Daşkentde sowatsyzlyga garşy göreşmek boýunça adatdan daşary ülke topary döredilýär. Krasnowodskiniň (häzirki Türkmenbaşy şäheri) uýezd-şäher halk bilim bölüminiň Türküstan respublikasynyň Halk magaryf komissarlygyna iberen hasabatynda, 1920-nji ýylda gyrgyzlaryň, parslaryň, türkmenleriň çagalary üçin mekdepleriň açylandagy belleniýär. Gyzyl suw we Aladepe obalarynda türkmen mekdepleri açylypdyr. 1920-nji ýylyň 27-nji oktyabrynda Poltorask (häzirki Aşgabat şäheri) şäherinde türkmenler üçin 6 aýlyk mugallymçylyk kurslary açylypdyr.

1921–1922-nji okuw ýylynda Türküstan respublikasynda “Goşçy“ birleşiginiň (“Goşçy” birleşigi öňki TSSR-iň respublikan edarasydyr, daýhanlaryň jemgyýetçilik guramasydyr, ol 1921-nji ýylda döredilip, 1928-nji ýylda öz işini bes etdi) agzalary üçin sowatsyzlygy ýok etmek boýunça 5000-e golaý adama sowat öwreden 85 sany mekdep, 55 sany Gyzyl çayhana, 40 sany Daýhanlar öýi açylýar. Şol döwürde Türkmenistanda sowatsyzlygy ýok etmek boýunça 13 sany mekdep we 6 sany Gyzyl çayhana açylýar.

1924–1925-nji okuw ýylynda Türkmenistanyň çäklerinde 170 mekdep hereket edýärdi.

Sowatsyzlygy ýok etmek işinde “Ýok bolsun sowatsyzlyk“ jemgyýetlerine uly orun degişlidir. “Ýok bolsun sowatsyzlyk “ jemgyýetiniň 1 Bütüntürkmen gurultaýy 1927-nji ýylyň 16–18-nji aprelinde bolup geçýär. Gurultaýa 42 delegat we köp sanly myhmanlar gatnaşýar. 1926–1928-nji ýyllar aralygynda “Ýok bolsun sowatsyzlyk“ jemgyýetiniň serişdeleriniň we güýjüniň hasabyna respublikada 7 müň adama, şol sanda türkmenlerden 4158 adama, milli azlyklardan 905 adama, ýewropalylardan 617 adama sowat öwredilýär.

Şeýlilikde, Türkmenistanda sowatsyzlygy ýok etmek wezipesini ýerine ýetirmekde “Ýok bolsun sowatsyzlyk” jemgyýeti uly işler bitirýär. 1927-nji ýylda “Goşçular” birleşiginiň MK-sy sowatsyzlygy ýok etmek boýunça mekdepleriň täzelerini açmak barada, Türkmenistanyň Halk magaryf komissarlygyndan öň gelen ikitaraplaýyn ylalaşyklara görä, “Goşçular “ birleşiginiň talaplaryny haýyş edýar. Sowatsyzlyklaryny ýok etmek üçin mekdepleri açyp bermegi haýyş edip, daýhanlar tarapyndan oba ýerlerinden hatlar gelip gowuşýardy. Mysal üçin, Merw

raýonyndan (etrabyndan) 5 oba, Tagtabazar raýonyndan (etrabyndan) 2 oba, Ýoloten raýonyndan (etrabyndan) 2 oba, Büzmeýin raýonyndan 3 oba haýyş bilen edip ýüzlenýärler. Şeýle hem “Goşçular” birleşiginiň MK-sy Halk magaryf komissarlygyndan Sumbar derýasynyň boýunda ýerleşýan 1300 hojalygy bolan Duzly Olum. Wartaz, Monjykly, Çäş obalarynyň ilaty üçin sowatsyzlygy ýok etmek boýunça mekdepleriň açylmagyny haýyş edipdirler. 1927-nji ýylyň ýanwarynda TSSR Halk magaryf komissarlygyna “Goşçular” birleşiginiň 30 sany agzasy okamak isläp, Gazanjyk raýonynyň (häzirki Bereket etraby) Akja Guýja obasynda sowatsyzlygy ýok etmek boýunça mekdep açyp bermegi haýyş edip, hat iberýarlar. Hormatly Prezidentimiziň atasy Berdimuhamed Annaýew hem halka sowat – bilim öwretmekde ilkinji magaryfçylaryň biri hökmünde tanalýar. Ol hem “Goşçular” birleşiginiň agzasy bolupdyr.

Bu gün Berkarar döwletiň bagtyýarlyk döwründe obalarda, şäherlerde ýokary medeniýetli bilim ojaklary döwrebap enjamlar we ussat hünärmenler bilen üpjün edildi, Häzirki wagtda mekdeplerde orta, ýörite orta we ýokary bilimli, medeniýetli hünärmenler halk hojalygynyň ähli pudaklary üçin taýarlanylýar.

Annajemal Orakova
(*Turkmenistan*)

REFORMS IN THE EDUCATION SYSTEM OF TURKMENISTAN IN THE 20-S OF THE 20TH CENTURY

In April of 1927 the First All-Turkmen Congress of the “Society for the Elimination of Illiteracy” was held in Ashgabat. The Union “Koshchi” asked the People’s Commissariat of Education to open schools in the villages. One of the first enlighteners was Berdimuhamed Annayev, who was a member of the “Koshchi” Union that played significant role in the elimination of illiteracy.

Аннаджемал Оракова
(*Туркменистан*)

РЕФОРМЫ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ ТУРКМЕНИСТАНА В 20-Е ГОДЫ XX ВЕКА

В апреле 1927 года в г. Ашхабаде проходил I Всетуркменский съезд общества “Ликвидации неграмотности”. Союз “Кошчи” просил Народный комиссариат просвещения об открытии школ в аулах. Одним из первых просветителей был Бердымухамед Аннаев, бывший членом союза “Кошчи”, сыгравшего значительную роль в ликвидации неграмотности.

TÜRKMEN WE TÜRK DILLERİNDE UGURDAŞ BOLAN DURNUKLY SÖZ DÜZÜMLERİ

Türkmen we türk dilleriniň oguz toparyna degişli bolanlygy üçin, ikitaraplaýyn gatnaşygyň gadyndan bäri dowamly saklanmagynyň netijesinde, nakyllaryň, frazeologizmleriň hem az daldigini maglumatlar tassyklaýar.

Frazeologizmler diliň täsirliligini ýüze çykarmakda uly hyzmata eýedir. Frazeologik düzümler iki we ondan hem köp sözleriň birikmesinden emele gelip, bölünmeýän bitewi birlikdir. Pikiri gysga söz bilen beýan etmekde frazeologizmler taýýar usuldyr. Bu durnukly söz düzümleri dürli söz toparlarynyň birikmeginden emele gelýärler.

Seljermeleriň dowamynda türkmen we türk dillerindäki ugurdaş bolan durnukly söz düzümlerini mysal getirmek bolar. Türkmen dilinde “*Agzyna suw alan ýaly*” ýa-da “*Agzy mumlanan ýaly*” diýlen durnukly söz düzümleriniň türk dilinde “*Ağzı kilitli*” diýen taýy bar Deňeşdirilýän dillerde bu durnukly söz düzümi gurluşy we aňladýan manysy taýdan meňzeş bolup, ol geplemezlik manysynda ulanylýar.

Türkmen dilinde “nahar-şam iýlenden soň aýdylýan, iýmäge-içmäge bir zat hödür edilende jogap, gaýtargy ýerine ulanylýan ýagşy dileg” manylaryny berýän “*Bereket bersin!*” frazeologizmleri bar. Türk dilinde-de bu söz birikmesi doly “*Bereket versin!*” görnüşinde ulanylýar. Şeýlelikde, bu durnukly söz düzümleriniň iki dilde-de gadymky şkiliniň ulanylýandygyny, onuň gurluşy we many taýdan üýtgeşmä sezewar bolýandygyny nygtamak bolar.

“*Göz açyp-ýumasy salym*” diýlen frazeologizmi “çalt, dessine, tiz” diýmegi aňladyp, türk dilinde doly taýly “*Kaşla göz arasında*” görnüşinde ulanylýar. Käbir fonetik tapawuda garamazdan, sözme-söz laýyk gelip, tiz wagtyň içinde, derrew, sähelçe wagtyň dowamynda diýen manyny berýär.

Geleşikde köp ulanylýan “*At oýnatmak*” diýlen frazeologizmi türkmen dilinde “mönsürän, bilmediksirän bolmak, köpbilmişlik etmek, birini oýnajak bolmak” manylaryny berýär. Bu durnukly söz düzümi türk dilinde “*At oýnatmak*” görnüşinde ulanylyp, şol bir manyny aňladýar.

Türkmen dilinde “*Bagt gusy gonmak*” ýa-da “*Bagt gusy uçmak*” frazeologizmi “iş rowaçlanmak, edeni ugur almak, işi şowuna düşüp başlamak” manysyny berýär. Türk dilinde-de şol bir manyny aňladýan “*Devlet kusu konmak*” frazeologizmi işjeň ulanylýar.

Ýokarda getirilen mysallaryň üsti bilen, degşirilýän iki dildäki ugurdaş dur-nukly söz düzümlerine ünsi çekildi. Bu ýagdaý dilimizde şeýle öwrümlü manylary berýän frazeologik söz birikmeleriniň köp bolmagy, türkmen diliniň many gorunyň egsilmezdigini görkezýär.

Gulshat Orazmyradova
(*Turkmenistan*)

PHRASEOLOGICAL EQUIVALENTS IN THE TURKMEN AND TURKISH LANGUAGES

Independent, permanently neutral Turkmenistan, under the leadership of President Gurbanguly Berdimuhamedov, is moving forward with rapid steps. In the Prosperous Epoch of the Powerful State, great successes are achieved in all sectors of our sovereign country. These changes are also reflected in the education system.

Phraseological units play a large role in identifying the effectiveness of the language. Phraseological constructions are an inseparable unit consisting of a combination of two or more words. Phraseological units are a ready-made way to express your opinion briefly and clearly. These stable expressions are formed by combining different groups of words.

Гульшат Оразмырадова
(*Туркменистан*)

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЭКВИВАЛЕНТЫ В ТУРКМЕНСКОМ И ТУРЕЦКОМ ЯЗЫКАХ

Независимый, постоянно нейтральный Туркменистан под руководством Президента страны Гурбангулы Бердымухамедова стремительными шагами идёт вперёд. В эпоху могущества и счастья нашего суверенного государства во всех сферах достигаются большие успехи. Эти изменения находят своё отражение также в системе образования.

Фразеологизмам принадлежит большая роль в выявлении эффективности языка. Фразеологические конструкции – это неразделимая единица, состоящая из сочетания двух и более слов. Фразеологизмы – это готовый способ выразить своё мнение коротко и ясно. Эти устойчивые выражения образуются соединением разных групп слов.

GOLÝAZMA ESERLERINIŇ ÖWRENILIŞI

Garaşsyzlyk ýyllarynda, aýratyn-da Berkarar döwletiň bagtyýarlyk döwründe halkymyzyň taryhy, dili, dâp-dessury, edebiýaty, sungaty, umuman, medeni mirasy has içgin öwrenilip başlandy. TYA-nyň Magtymguly adyndaky Dil, edebiýat we milli golýazmalar institutynyň edebi hazynasynda münlerçe golýazmalar saklanýar. Golýazmalarda milletiň dörän gününden, tä şu güne çenli dowam eden geçmişi, taryhy pelsepesi, dili, medeniýeti, döwlet gurluşy, sungaty, oýlanyş-pikirleniş aýratynlyklary, psihologiýasy jemlenen. Akyldar ata-babalarymyzyň ýazyp, nesillerimize, bütin adamzada miras galdyran golýazmalarynyň gatларыndaky pähim-paýhaslar millet hokmünde özüni tanamaga, geçmişiňe şu gününe, geljegiňe göz ýetirmäge ýardam edýär. Parasatly halkymyz ony akyl-paýhasyň jemlenen mirasy hasaplapdyr, şonuň üçin hem Magtymguly Pyragynyň diwanyna guba düýesini bagyş eden, hatda arap dilinde ýazylan “Muinul-mürid” (sopular üçin gollanma) atly kitaby terjime edip, türkmen halkyna elýeterli eden, Şyh Yslam Şeref Hoja Horezmä kyrk düýe nyýaz beren ata-babalarymyz, onuň türkmen halkynyň ýüzüniň tuwagydygyna aňryýany bilen düşünyändir diýsek, öte geçdigimiz bolmazdy.

Häzirki wagtda geçmiş edebi mirasymyza degişli golýazma çeşmeleriniň on münden gowragy biziň institutumyzda jemlenendir. Bu golýazmalaryň ýarysynan köprägi türki dilinde bolup, galan bölegi arap, pars dillerindedir. Hormatly Prezidentimiziň gönüden-göni hemaýaty bilen TYA-nyň Magtymguly adyndaky Dil, edebiýat we milli golýazmalar instituty türkmen ruhunyň tämiz gözbaşlary hasaplanýan milli medeniýetimiziň dürli ugurlaryna degişli taryhyň gatларыnda, dünýäniň dürli ýurtларыnda halka ýetirilmän galan golýazma kitaplary toplamak, ýurdumyza ýetirmek işlerini alyp barýar. Golýazmalar institutynyň hünärmenleri daşary ýurtларыň dunýä meşhur kitaphanalarynda bolup, türkmeniň taryhy, edebiýaty, dili, medeniýeti, ylmy bilen baglanyşykly 2000-den hem köp gymmatly elektron wariantyndaky golýazmalaryň nusgalaryny watanymyza getirdiler, we laýatlardaky çetki obalarda iş saparларыnda bolup, golýazma, basma kitaplaryny toplap, edebi hazynamyza tabşyrdylar. Biziň hem borjumyz gelen gadymy golýazma, basma kitaplary, elektron wariantyndaky golýazma nusgalary aýawly saklap, öwrenip, geljekki nesle ýetirmek. Türkmen halkynyň baý taryhyndan habar berýän, gadymy bahasyna ýetip bolmajak seýrek kitaplar biziň geçmişimiziň, şu günümüzüň, geljegimiziň gymmatly hazynasydyr.

Maral Orazmyradova
(*Turkmenistan*)

STUDY OF MANUSCRIPTS

During the years of independence, especially during the heyday of a sovereign state, the history, linguistics, traditions, literature, art and cultural heritage of our people were studied in more detail. Thousands of manuscripts are stored in the literary treasury of the Magtymguly Institute of Language, Literature and National Manuscripts of the Academy of Sciences of Turkmenistan. The manuscripts contain history, historical philosophy, language, culture, art, and peculiarities of thinking, which have existed from the birth of the nation to the present day.

With the direct support of our Esteemed President, the Academy of Sciences of Turkmenistan collects manuscripts in different parts of the world in various areas of our national culture. Specialists of the Institute brought more than 2000 manuscripts in electronic version to our fund being on a business trip abroad. Rare books telling about the rich history of the Turkmen people are priceless treasures of our past.

Марал Оразмырадова
(*Туркменистан*)

ИЗУЧЕНИЕ РУКОПИСНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ

В годы независимости, особенно в период расцвета суверенного государства, стали более углублённо изучаться традиции, история, литература и искусство нашего народа. Тысячи рукописей хранятся в фонде института Языка, литературы и национальных рукописей имени Махтумкули АН Туркменистана. Рукописи содержат ценные сведения по истории, философии, культуре, искусству, психологии.

Сегодня в институте сосредоточено более десяти тысяч рукописных источников, связанных с нашим прошлым литературным наследием. Более половины этих рукописей написаны на тюркском, а остальные на арабском и персидском языках. Специалисты института посетили всемирно известные библиотеки за рубежом и привезли в нашу страну более 2000 ценных электронных версий рукописей, связанных с историей, литературой, культурой и наукой туркменского народа. Эти редкие и бесценные книги и рукописи о богатой истории туркменского народа являются ценнейшим сокровищем нашего прошлого, настоящего и будущего.

DAŞOGUZ WELAYATYNYŇ TÄZE AÇYLAN ARHEOLOGIK ÝADYGÄRLIKLERI

TYA-nyň Taryh institutynyň işgärleri tarapyndan 2017–2018-nji ýyllarda Daşoguz welaýatynyň çäklerinde geçirilen ylmy saparlaryň netijesinde, öň arheologiýa ylmy tarapyndan hasaba alynmadyk arheologik ýadygärlikleriň on iki sanysy açyldy. Deslapky barlaglar we ýadygärliklerden tapylýan tapyndylar bu ýadygärlikleriň aglabasynyň orta we giçki orta asyrlara degişlidigini görkezýär. Şol ýadygärlikler Türkmenistanyň taryhynyň X–XVI asyrlaryna degişli meselelerini şöhlelendirýär. Şol ýadygärliklere uly bolmadyk galalar, kiçeňräk obalar, oturymly ýerler girýär.

Arheologik taýdan heniz öwrenilmedik şol ýadygärlikleriň ählisi antiki, orta we giçki orta asyrlarda Türkmenistanyň ýaşajylarynyň maldarçylyk we ekerançylyk hojalygyny bilelikde ýöredendiklerine şaýatlyk edýär. Şol bir wagtda bu ýadygärlikleriň gurluşygynda ulanylan gurluşyk serişdeleri, ýerli halkyň oturymly bolandygy barada habar berýär. Bu oturymly ýerlerde Amyderýanyň köne akymynyň suwuny ulanandyklaryny çaklamak bolýar. Halk içinde Goçmäthan gala (120×90 m), Gorgança gala (195×165 m), Tekeseňňir gala (120×120 m), Atsyz gala (40×40 m), Diňli gala (60×60 m), Gargalyja gala (50×? m), Bäştam gala (110×95 m) diýlip atlandyrylýan arheologik ýadygärlikleriň öwrenilmegi, antiki döwürde, orta we giçki orta asyrlarda Türkmenistanyň ilatynyň ykdysady we syýasy durmuşyna degişli ugurlary barada baý maglumat almak mümkindir.

Ruhubelent etrabynyň merkezinden 20,7 km günorta-günbatarda ýerleşýän gadymy obanyň, S. Türkmenbaşy etrabynyň merkezinden 77,8 km günorta-günbatarda ýerleşýän gadymy obanyň, ýene şol etrap merkezinden 78,6 km günorta-günbatarda ýerleşýän Bassymolla harabaçylygynyň, Gurbansoltan eje adyndaky etrabynyň merkezinden 29,4 km günorta-günbatarda ýerleşýän Aýrytam depäniň, S. Türkmenbaşy etrabynyň merkezinden 77,7 km günorta-günbatarda ýerleşýän Atsyz depäniň arheologik barlaglary hem Türkmenistanyň taryhyna baý maglumatlar goşar.

Oraz Orazov
(*Turkmenistan*)

NEW ARCHAEOLOGICAL MONUMENTS IN THE DASHOGUZ REGION

As a result of archaeological excavations in the Dashoguz Region in 2017–2018, twelve new archaeological monuments have been discovered which date back to antique, medieval and late medieval periods of history. Archaeological monuments include small fortresses and settlements. Study of buildings allow assuming that the population conducted a settled way of life. They were engaged in agriculture and cattle breeding, used waters of old channels of the Amyderya River.

Ораз Оразов
(*Туркменистан*)

НОВЫЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ПАМЯТНИКИ ДАШОГУЗСКОГО ВЕЛЯТА

В результате проведенных в 2017–2018 годах в Дашогузском велаяте археологических исследований были выявлены двенадцать новых археологических памятников, относящихся к античному, средневековому и позднесредневековому периодам. Археологические памятники представляют собой небольшие крепости и поселения. Изучение строительных материалов позволяют предположить, что население вело оседлый образ жизни, занималось земледелием и скотоводством, используя воды старых русел Амударьи.

Jemile Orazowa
(*Türkmenistan*)

HORMATLY PREZIDENTIMIZIŇ HALYÇYLYK HAKYNDAKY KITAPLARYNYŇ PELSEPEWI ESASLARY

Hormatly Prezidentimiziň “Janly rowaýat”, “Arşyň nepisligi”, “Türkmen medeniýeti” atly kitaplarynda türkmen halysynyň döreýşiniň we onuň halkymyzyň milli mirasyna öwrülişiniň pelsepewi mazmuny açylyp görkezilýär.

Halyçylyk – diňe bir sungat derejesine ýetirilen senet bolman, eýsem ol milli mirasymyzyň aýrylmaz bir bölegi hökmünde türkmen halkynyň kalbynda mynasyp orun alandyr. Milli gymmatlyklar bolsa halkyň asyrma-asyr ösüş ýoluny,

ýaşaşsny, durmuşyny açyp görkezýär. Olar halkyň durmuşynyň aýrylmaz bir bölegi bolup, nesilleri terbiýelemekde, goňşular bilen agzibirlikde, parahatçylykly, dost-doganlykly gatnaşyklary ýola goýmakda-da uly ähmiýete eýedir. Bu ajaýyp kitaplarda beýan edilişi ýaly, häzirki zaman dünýäsinde çylşyrymly meseleleriň jogaby milli mirasymyzda jemlenendir.

Tutuş dünýä halklary hem öz köklerine, belent ynsanperwerlige ýugrulan milli mirasyna daýanyp, milli-ahlak gymmatlyklaryny täzedan janlandyryandygy hakyndaky pelsepewi garaýyşlary tutuş dünýäde parahatçylygy gorap saklamak, ýüze çykýan meseleleri pähim-paýhasa daýanyp çözmegiň ýollaryny gözlemek hakyndaky pikirler bilen sazlaşykda beýan edýär. Şeýle çeperçilik täriň ulanylmagy netijesinde, hemmelere düşnükli bolup görünýän sada düşüňjeler has çylşyrymlaşyp, pelsepewi häsiýete eýe bolup, çuňňur filosofik many-mazmuny özünde jemleýär.

Hormatly Prezidentimiziň kitaplarynda türkmen halysyna diňe bir maddy baýlyk hökmünde däl-de, sungat hökmünde, aň beýikligi hökmünde baha berlip, nepis halylaryň sungat derejesine ýetirilmeginde halkyň aňýetiniň uly hyzmatynyň bardygy, halylarda türkmen halkynyň durmuşynyň tebigat bilen sazlaşygy, äleme bolan tagzymy çeper dilde beýan edilýär.

Türkmen halkynyň halyçylyk sungaty bilen bilelikde, tutuş dünýä ähmiýetli meselelerini çözmek hakyn-da çuňňur pelsepä ýugrulan bu ajaýyp kitaplar Hormatly Prezidentimiziň öz halkyny eňretli durmuşda ýaşatmakda, goňşy döwletler bilen dost-doganlyk gatnaşyklaryny ösdürmekde durmuşa geçirýän oňyn işleriniň netijesidir.

Jemile Orazova
(Turkmenistan)

PHILOSOPHICAL BASIS OF THE ESTEEMED PRESIDENT'S BOOKS ABOUT CARPET WEAVING

The books by the Esteemed President of Turkmenistan “Living Legend”, “Heavenly Beauty” and “Turkmen Culture” reveal the history of the origin of the Turkmen carpet and its transformation into the national heritage of our people. Carpet weaving is not only a craft brought to the level of art, but it also an integral part of the national heritage that has taken its rightful place in the hearts of the Turkmen people.

In the books by the Esteemed President, the Turkmen carpet is assessed not only as a material resource, but also as a wonderful example of art, as the pinnacle of consciousness.

These wonderful books, along with a narration about history and the highest quality of carpets, contribute to the disclosure of the fundamental mental, philosophical foundations of the people, revealed through a genuine miracle called the Turkmen carpet.

Джемиле Оразова
(Туркменистан)

ФИЛОСОФСКАЯ ОСНОВА КНИГ УВАЖАЕМОГО ПРЕЗИДЕНТА ТУРКМЕНИСТАНА О КОВРОТКАЧЕСТВЕ

Книги Уважаемого Президента Туркменистана “Живая легенда”, “Красота небесная” и “Туркменская культура” раскрывают историю происхождения туркменского ковра и его превращение в национальное достояние нашего народа. Ковроткачество – это не только ремесло, доведенное до уровня высочайшего искусства, но и занявшее достойное место в сердцах туркменского народа неотъемлемая часть национального культурного наследия.

В книгах Уважаемого Президента Туркменистане ковер оценивается не только как материальный ресурс, но и рассматривается в качестве чудесного образца искусства вобравшего в себя не только историю и культуру народа, но и являющегося отражением его ментальных установок и духовных устремлений.

Maýa Orazowa
(Türkmenistan)

IÑLIS DILINDE HUKUK MAZMUNLY TEKSTLERIŇ SINTAKTIK AÝRATYNLYKLARY

Garaşsyzlyk ýyllary içinde Türkmenistan bilen daşary ýurtlaryň arasynda ylym-bilim ulgamynda giň gerimli we bähbitli gatnaşyklar ýola goýuldy. Netijede, daşary ýurtlaryň we biziň ýurdumyzyň bu ulgamdaky hünärmenleriniň, alymlarynyň arasynda bilelikdäki ylmy-nazary, şeýle-de ylmy-amaly hyzmatdaşlyklary alyp barmaga mümkinçilik döredi. Bu hyzmatdaşlyk taraplaryň birek-birege düşünişip işlemeklerini, şeýle hem şu günüň zerurlyklarynyň oýlanyşykly durmuşa geçirilmegini talap edýär. Şu jähetden döwletleriň dürli ugurda, şol sanda hukuk ulgamynda özara gatnaşyklaryny ösdürmekde daşary ýurt dilleri, hususan-da iňlis dili möhüm ähmiýete eýedir.

Dünýä döwletleri bilen özara bähbitli, köptaraplaýyn gatnaşyklaryň ösdürilmegi, halkara gatnaşyklary boýunça ýokary bilimli hünärmenleriň, şol sanda halkara hukukçylaryň taýýarlanmagy, milli diplomatiýanyň işiniň talaba laýyk guralmagy ýaly meseleler, iňlis dilinde hukuk mazmunly tekstleri derňemek we terjime etmek zerurlygyny döredýär.

Hukuk mazmunly tekstleriň lingwistik aýratynlyklaryny üç topara bölmek bolar: *sintaktik*, *leksik* we *sözleýiş*. Şu işde iňlis dilinde hukuk mazmunly tekstleriň sintaktik aýratynlyklary derňelýär. A.I.Smirnitskiý sintaksise şeýle kesgitleme berýär: “Sintaksis – sözleriň baglanyşygyny, şeýle hem baglanyşýan sözlerden sözlem düzmek üçin kadalary öwrenýän ylymdyr”. Häzirki zaman dil bilimine degişli işlerde sözlem sintaksisi birnäçe ugurlar boýunça öwrenilýär.

Hukuk mazmunly tekstleriň aýratynlyklarynyň biri hem, onuň çylşyrymly sintaksisidir. Iňlis dilindäki hukuk tekstleri tekstleriň beýleki görnüşlerinden çylşyrymlylygy we çuň manylylygy bilen tapawutlanýar. Olar köplenç, sintaktik taýdan uzyn sözlemlerden emele gelýär.

Maya Orazova
(*Turkmenistan*)

SYNTACTIC FEATURES OF LEGAL TEXTS IN ENGLISH

Nowadays, with rapid development of relations between nations, people, pursuing their professional career, learn specific languages, including the language of law. Therefore there is the need to study legal linguistics.

Legal linguistics or forensic linguistics is the application of linguistic knowledge, methods and insights to the forensic context of law, language, crime investigation, trial, and judicial procedure. It is a new branch of applied linguistics.

The linguistic features of legal language can be divided into three groups: syntactic, lexical and discourse. The paper analyzes the syntactic features of legal texts in English, which are as follows: nominalization, passive voice, conditionals, prepositional phrases, complex sentences, unusual word order, etc.

Мая Оразова
(Туркменистан)

СИНТАКСИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЮРИДИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Ныне, благодаря быстрому развитию взаимодействия между народами, люди в своей профессиональной карьере, изучают профессиональные языки, в том числе язык закона. Следовательно, существует потребность в изучении юридической лингвистики.

Юридическая лингвистика или судебная лингвистика – это применение лингвистических знаний, методов и идей к судебно-медицинскому контексту права, языка, расследования преступлений, судебного разбирательства и судебной процедуры. Это новая отрасль прикладной лингвистики.

Лингвистические особенности юридического языка можно разделить на три группы: синтаксические, лексические и дискурсивные. В этой работе анализируются синтаксические особенности юридических текстов в английском языке, а именно: номинализация, пассивный залог, условные выражения, предложный оборот, сложные предложения, необычный порядок слов и т. д.

Tyllagözel Öwezowa
(Türkmenistan)

HÄZIRKI ZAMAN TÜRKMEN DILINDE SÖZÜŇ GURLUŞY

Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedow: “Biziň ene dilimiz öz gözbaşyny Oguz handan alyp gaýdýan ähli türki halklaryň dilleriniň esasyny düzýän dildir. Şoňa görä-de, biziň dilimiz ähli türki dilli halklar üçin düşnükli bolmak bilen, ol öz tebigaty boýunça dünýäniň esasy dilleriniň hatarynda durmaga mynasypdyr. Onuň örän gadymy kökleri bar. Gadymy kökler bolsa hemişe geljek üçin mümkinçilikleri açýan ygtybarly esas bolup durýar” diýip belleýär. Alym Arkadagymyzyň bu sözleri türkmen diliniň taryhy, şu günü we geljegi bilen baglanyşykly meseleler öwrenilende, dilimiziň gadymy kanunalaýyklaryna daýanyp, şeýle-de soňky döwürde dünýä dil biliminde gazanylan netijelere esaslanyp, milli dilimizi ylmy nukdaýnazarda derňemekde dogry çözümler alyp boljakdygyna esas berýär.

Sözleriň uzak asyrlaryň dowamyndaky ösüş ýoluny we many öwüşginlerini gowy öwrenmezden, olaryň kökünü ýüze çykarmak mümkin däl. Şu ugurdan öňde duran ilkinji wezipe, sözleriň kök birleşmelerini ýüze çykarmak bolup durýar.

Bu meselelere çuňňur aralaşmak üçin, türkmen dilinde *sözüň gurluşyna* we *söz düzümine* gowy göz ýetirmek we bu adalgalary biri-birinden tapawutlandyrmak gerek bolýar.

Dil biliminde sözleriň gurluşynda ýüze çykýan dürli hadysalary söz ýasalýş bölümi öwrenýär. Söz ýasalýşyň uzak taryhy bar. Her bir söz derňelende, morfemalara bölünýär. Diliň esasy birligi bolan *söz* düzümi taýyndan dürli-dürli bolup, öz içinde birnäçe bölekden ybaratdyr. Sözüň many aňladýan iň kiçi bölegine morfema diýip at berilýär. Morfemalary öwrenýän taglymata-da *morfemika* diýilýär. Morfemika söz ýasaýjy, forma ýasaýjy, söz üýtgediji hem-de kök morfemalary öwrenýär. Morfemalar söz ýasalýş we grammatik mana eýedir. Söz ýasaýjy morfemalar söz ýasalýşda, söz üýtgediji, şekil ýasaýjy we şekil üýtgediji morfemalar bolsa grammatikada öwrenilýär. Söz ýasaýjy morfemalar ýasaýjy düýp sözüň semantikasy bilen hyzmatdaşlykda, täze leksik birlikleri emele getirýär. Söz üýtgediji morfemalar sözlemde sözüň leksik manysyny üýtgetmän, sözleriň grammatik görnüşlerini ýasap, sözleriň baglanyşygyny üpjün edýär. Meselem, *suw-çy* sözündäki *-çy* affiksi leksik manyly täze sözi emele getirse, *suw-uň*, *suw-a* sözlerindäki *-uň*, *-a* affiksleri sözüň leksik manysynda gatnaşykda bolman, şol sözi başga bir söz bilen grammatik taýdan baglanyşdyrýar. Mysallardan görnüşi ýaly, söz üýtgedijide sözüň leksik manysy üýtgemän, sözüň grammatik gurluşynda üýtgeşme ýüze çykydyr, söz ýasalýşda bolsa, täze leksik birlik döräpdir. Şeýlelikde, söz ýasaýjy we söz üýtgediji goşulmalaryň söze goşulyşlarynda, özara meňzeşlik barlygyna garamazdan, olar sözlemde ýerine ýetirýän hyzmatlary we aňladýan manylary boýunça biri-birinden düýpgöter tapawutlanýar.

Tyllagozel Ovezova
(*Turkmenistan*)

MORPHEMICS OF THE MODERN TURKMEN LANGUAGE

In the Prosperous Epoch of the Powerful state, the national culture and art rapidly develop. The Turkmen language is also has an intense dynamic of development and became a subject of a new stage of scientific research.

A crucial goal is to restore the elements of the ancient language, particularly the word roots used in speech during the Turkmen history of thousands of years, and their study based on the modern achievements.

Issues related to etymology and tracking word roots have always been a major focus of linguists. Generally speaking, it is impossible, without a proper analysis, to identify the root and meaning of a word, as well as the methods of word-building. This requires analysis of the periods of interaction of Turkmen with other

languages in a diachronic perspective. In this aspect, a primary objective of the national linguistics is not only to study the Turkmen language from conceptually new perspectives, but also to carry out word-building analysis of speech units.

Тыллагозель Овезова
(Туркменистан)

МОРФЕМИКА СОВРЕМЕННОГО ТУРКМЕНСКОГО ЯЗЫКА

В эпоху могущества и счастья национальная культура и искусство развиваются стремительными темпами. Интенсивную динамику получил и туркменский язык, который стал объектом нового этапа научного изучения.

Актуальной задачей выступает возрождение элементов древнего языка, в частности, корней слов, бывших в речевом обиходе в течение многотысячелетней истории туркменского народа, и их изучение на основе современных достижений.

Вопросы этимологии, прослеживание корней слов всегда находились в фокусе внимания лингвистов. Выявление корня, значения слова и способов словообразования, в целом невозможно без специального анализа. Для этого необходимо в диахронической перспективе анализировать периоды взаимодействия туркменского языка с другими языками. В этом аспекте приоритетной задачей отечественной лингвистики является не только изучение туркменского языка с концептуально новых точек зрения, но и проведение словообразовательного анализа единиц речи.

Gülşat Pirjanowa
(Türkmenistan)

SYÝAHATÇYLYK PUDAGYNDAMAHABAT IŞINIŇ MEDENI AÝRATYNLYKLARY

Medeniýet irki döwürlerden bäri, halkyň ýaşayyş derejesini kesgitlemekde möhüm ähmiýete eýedir. Hormatly Prezidentimiziň parasatly baştutanlygynda ykdysadyýetimiziň ähli ulgamlary pajarlap ösýär. Ykdysadyýetiň iň ýaş pudagy bolan syýahatçylyk pudagy häzirki wagtda jemgyýete, syýasata, medeniýete we ykdysadyýete täsir edýän möhüm faktor boldy. Häzirki wagtda syýahatçylyk hadysasynyň düýp manysyna düşünmek, mahabatyň medeniýete ýetirýän täsirini kesgitlemek, maglumatlar üçin bitewi çemeleşmäniň ýetmezçiligi bar. Mundan başga-da, globallaşma döwründe jemgyýetçilik üýtgemeleriniň gerimi we depgini, adamzadyň

durmuşyny tanap bolmajak derejede üýtgetmek, ylmy jemgyýetiň bu hadysanyň ýeterlik teoretiki modelini döretmegine zerurlyk döredýär. Syýahatçylyk ilki başda çäkli jemgyýetçilik tarapyndan ulanylýan ýerli jemgyýetçilik tejribesi bolupdy.

Şeýle-de bolsa, XX asyryň ikinji ýarymyndan başlap, dünýä derejesine ýeten we dünýä adam resurslaryny öndürmek hem-de sarp etmek işine gatnaşýan syýahatçylyk, durmuşyň köp taraplaryna täsir edip, medeniýet bilen içgin özara baglaşýar. Munuň şeýledigine daşary ýurt alymlarynyň ýazan birnäçe işleri aýdyň şaýatlyk edýär: Medeni syýahatçylygyň mazmuny we ösüş faktorlary barasynda alym K.S.Aleksandrowna “Syýahatçylygyň taryhyna seredeniňde medeniýetara aragatnaşygyň iň möhüm usuly hökmünde syýahat” atly ylmy işinde durup geçýär. Medeniýetleri tanatmagyň usuly hökmünde syýahatçylygyň ähmiýeti Günbatar antropologlary D.Kembella, K.Lewi-Strossa hem-de alymlar K.Ý.Mihaýlowna, A.G.Golomidowa, O. Ýurýewna öz işlerinde syýahatçylyk bilen medeniýetiň aýrylmaz baglanşandygyny subut edýärler.

Dogurdan-da, daşary ýurt alymlarynyň belleýşi ýaly, syýahatçylyk pudagynda mahabat işini guramakda hem medeniýetiň ähmiýeti diýseň uludyr. Döwlet baştutanmyzyň “Medeniýet halkyň kalbydyr” diýip eginе düýpli täsrini ýetiren medeni hadysalaryň möhüm orna eýe bolýandygyna geçmişimiz şaýatlyk edýär. Çünki gelýän syýahatçy bolsun, jahankeşde bolsun, tapawudy ýok, olara edilýän hyzmatlarymyzda türkmen medeniýetini görmek bolýar. Medeniýeti diňe bir taryhy ýerlerde däl, eýsem syýahatça edilýän hyzmatlarda hem görüp biliris. Müşderini güler ýüz bilen garşy almak, syýahatçynyň isleglerini kanagatlandyryp bilmekligiň özi myhmansöýerlikden, açykgöwünlilikden, sahawatlylyk ýörelgelerinden ybaratdyr.

Türkmen halky taryhda myhmana uly sylag-sarpa goýan millet hökmünde tanalýan bolsa, ynha bu gün hem şol taryhyň beýan eden sypatlaryny görmek bolýar. Medeniýetimiziň maddy, bölümine girýän, ynsan duýgularyny oýarýan, kalplarmyzy joşdurýan halylarymyz, behişdi bedewlerimiz, milli şaý-seplerimiz bu günki gün dünýä syýahatçylaryny biparh goýmaýar. Islendik zat mahabat edilende, onun maliýa taýdan girdeýjiligine, ykdysady taýdan kuwwatlylygyna hem üns bermelidiris. Şol bir wagtyň özünde mahabat edilýän önümlerde medeni garaýyşlar hem bolup, her bir döwletiň medeniýetine mahsus milliligi özünde jemlemelidir. Islendik ynsanyň syýahat edip bilmekligi üçin, bahanyň elýeter bolmagy hem mahabatyň medeniýet bilen baglanyşandygynyň subutnamasydyr. Türkmen topragy taryha medeniýete diýseň baý toprak. Bu toprak hakynda näçe diýseň maglumat bar, ýöne türkmenlerde şeýle bir nakyl bar “Eşiden deň bolmaz, gören göz bilen” diýip. Şonuň üçin bu topraga myhman bolmaklyga çagyryars.

Gulshat Pirjanova
(*Turkmenistan*)

CULTURAL ASPECTS OF ADVERTISING IN THE FIELD OF TOURISM

Culture is an indicator of the people's level of development, its way of life and living conditions. Culture is an integral part of educational tourism. The domestic tourism sector is developing at an intensive pace, like all sectors of the state, all of which is the result of the far-sighted and well-considered strategy of our Esteemed President. Tourism is a relatively young segment of the national economy, but it is becoming a key influencing factor in the social and political life, culture and economy of the country. As is noted, tourism has an educational component, allowing acquaintance with the culture of various peoples of the planet. In this context, the attention of travelers from all over the world is attracted by the culture of the Turkmen people, which combines traditions, the way of life of the nation. The culture of the people is reflected in the provision of services to the travelers. It is in the mentality of our people to welcome the guest cordially and hospitably. With regard to advertising such services, attention is paid primarily to the financial and economic component and the reflection of the national flavor in those services.

Гульшат Пирджанова
(*Туркменистан*)

КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕКЛАМЫ В СФЕРЕ ТУРИЗМА

Культура – индикатор уровня развития народа, его быта и условий жизни. Она – неотъемлемая составляющая познавательного туризма. Отечественная туристическая сфера развивается интенсивными темпами, как и все отрасли государства, что является результатом дальновидной и продуманной стратегии Уважаемого Президента. Туризм – относительно молодой сегмент национальной экономики, но он становится ключевым фактором воздействия на общественно-политическую жизнь, культуру и экономику страны. Как отмечалось, туризм имеет познавательную составляющую, позволяя знакомиться и приобщиться к культуре различных народов планеты. В этом контексте внимание путешественников со всего мира привлекает культура туркменского народа, которая сочетает в себе традиции, жизненный уклад нации. Культура народа отражается и в оказании услуг путешественникам.

Встречать гостя радушно и хлебосольно – это в менталитете нашего народа. Что касается рекламирования подобных услуг, то, в первую очередь, внимание уделяется финансово-экономической составляющей и отражению национального колорита в них.

Guzýali Pollykova
(*Türkmenistan*)

GADYMY GOLÝAZMALARY DIKELTMEKDE TEBIGY ANTISEPTIKLERIŇ ULANYLYŞY

Boýaglaryň gadymyýetde taýýarlanyşynyň seljermesi, ulanylan boýag ösümlükleriniň durnuklylaşdyryjy we konserwirleýji häsiýetlere eýe bolandyklaryny görkezýär. Boýaglary taýýarlamak, olaryň düzümini we garylş usulyny bilmeği talap edipdir. Şol döwrüň her bir suratkeşi boýaglary özi taýýarlapdyr. Boýaglary taýýarlamagyň we soňra ýüzüne ýazgy ediljek kagyzy reňklemegiň usullary dürli-dürli bolupdyr.

Dermanlyk ösümlükleriň ählisiniň diýen ýaly birnäçe kesel bejeriş häsiýeti bar. Bu hem olaryň himiki usulda ýasalan dermanlardan artykmaç tarapydyr. Antiseptiki ýa-da başgaça aýdylanda, antibakterial, arassalaýyş täsirli otlar Türkmenistanda diýseň köp. Milli Liderimiziň “Türkmenistanyň dermanlyk ösümlükleri” atly köp jiltli ylmy – ensiklopedik kitabynyň birinji jildinde döwlet baştutanymyz üzärlige aýratyn orun berýär, ol birnäçe sökellikleri bejermekde ulanylýar. Ösümlügiň düzümindäki alkaloid garmalol açyk gyzyl reňki berýär. Gadymy golýazmalar konserwirlenende we dikeldilende, üzärligiň suw ergininiň dezinfeksiýa, şeýle hem golýazmanyň sahypalaryny asyl nusganyň reňkine meňzedip boýamak üçin ulanylmagy, biziň gymmatly golýazmalarymyza azda-kände zeper ýetirýän himiki düzümlerden peýdalanmazlyga mümkinçilik berýär.

Guzyali Pollykova
(*Turkmenistan*)

UTILIZATION OF NATURAL ANCEPTICS FOR RESTORATION OF ANCIENT MANUSCRIPTS

Analysis of ancient recipes of paints shows that the oil paints had paints stabilizing and preserving features. In order to prepare the one needs to know composition and mixing technique. Every painter made his or her own colors. The recipes

and methods of dying paper, where the inscriptions were written, differ from each other.

Almost all medicinal plants possess several treating and curing peculiarities which is its advantage over chemicals. Turkmenistan is rich in plants having antiseptic or antibacterial features. In the first volume of the book by the President of Turkmenistan “Medicinal plants of Turkmenistan”, the special significance is attached to *peganum harmala*. This plant has healing properties and is used to cure from certain diseases.

Alkaloid garmolol, which gives a red-bright color, is contained in this plant. performing disinfection procedures using *peganum harmala* for preservation and restoration of ancient manuscripts provides an opportunity to use no chemicals, which spoils our priceless masterpiece manuscripts.

Гузяли Поллыкова
(Туркменистан)

ПРИМЕНЕНИЕ ПРИРОДНЫХ АНТИСЕПТИКОВ ПРИ РЕСТАВРАЦИИ ДРЕВНИХ РУКОПИСЕЙ

Анализ древних рецептов красок показывает, что применявшиеся растительные красители обладали стабилизирующими и консервирующими свойствами. Изготовление красок требовало знаний их состава и техники смешения. Каждый художник той эпохи приготавливал краски самостоятельно. Рецепты и способы окрашивания бумаги, на которой потом писался текст, были разнообразны.

Почти все лекарственные растения обладают несколькими целебными свойствами – в этом их преимущество перед химическими препаратами. Трав в Туркменистане, которые оказывают антисептическое, то есть антибактериальное, очищающее действие, очень много. В первом томе фундаментального труда Президента страны “Лекарственные растения Туркменистана” отведено особое место такому растению, как гармала (юзарлик), издавна известному своими целебными свойствами.

Содержащийся в растении алкалоид гармоллол дает ярко-красный цвет. Использование гармалы для консервации и реставрации древних рукописей при дезинфекции, а также окрашивании листов рукописей под цвет оригинала, дает возможность не прибегать к химическим составам, которые в той или иной мере наносят вред бесценным письменным памятникам нашего народа.

MEKDEBE ÇENLI ÝAŞLY ÇAGALARA BILIM BERMEGI KÄMILLEŞDIRMEGIÑ ÝOLLARY

Garaşsyz, hemişelik Bitarap Türkmenistanda ylym, bilim ulgamynda, hususan-da, mekdebe çenli çagalar edaralarynda alnyp barylýan okuw-terbiýeçilik işleriniň mazmunyny has-da kämilleşdirmek babatda döwlet derejesinde ägirt uly işler meýilnamalaýyn amala aşyrylýar. Türkmenistanyň Prazidentiniň 2020-nji ýylyň 22-nji maýynda çykaran 1768-nji karary bilen tassyklanan “Türkmenistanda çaganyň irki ösüşini we mekdebe taýýarlygyny ösdürmek babatda 2020–2025-nji ýyllarda mekdebe çenli çagalar edaralarynyň işini kämilleşdirmegiň Maksatnamasy” kabul edildi. Bu resminama öz gezeginde, mekdebe çenli ýaşly çagalara bilim bermegi kämilleşdirmegiň has döwrebap, dünýä ülnülerine laýyk gelýän ugurlarynyň biri bolup, çagalar baglarynyň okuw maksatnamalarynda göz önünde tutulan bilimleri bermegiň netijeli bolmagyna gönükdirilendir.

Maksatnamada: “Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe bu ulgamda durmuşa geçirilýän düýpli özgertmeler milli we oňyn dünýä tejribesini özünde jemlemek bilen, mekdebe çenli çagalar edaralaryndan başlap, bilim edaralarynyň ähli basgançaklarynda bilim berlişiniň derejesini düýpli ýokarlandyrmaga ýardam edýär. Döwlet syýasatynyň ileri tutulýan möhüm ugurlarynyň biri hökmünde ýurdumyzyň geljegi bolan ýaş nesliň irki ýaşdan başlap beden taýdan sagdyn, ruhy taýdan kämil ösüp kemala gelmegi, döwrebap bilim we terbiýe almagy üçin ähli şertler döredilýär” diýip bellenýär. Bu bolsa çaganyň irki ösüşiniň onuň geljekde abadan ýaşayşy we üstünlikli bolmagy üçin möhüm wezipeleriň durmuşa geçirilmeginiň esasydyr.

Ýurdumyzyň bilim ulgamlarynda milli kanunlar we maksatnamalar çaganyň irki ösüşini goldaýar we oňa hemmetaraplaýyn ýardam berýär. Türkmenistanda 3–7 ýaşly çagalar boýunça esasy jogapkärçiligi Bilim ministrligi çekýär. Ömrüniň ilkinji baş ýylynda çaganyň beýnisiniň örän tiz ösýändigini ylym subut etdi. Ýyllaryň dowamynda geçirilen ylmy barlaglar çaganyň irki ýaşdaky başdan geçirmeleleriniň onuň beýnisiniň ösüşi üçin örän ähmiýetlidigini görkezdi.

Ondan başga-da, barlaglaryň netijesinde çagalar baglarynyň uly (mekdebe taýýarlaýyş) toparlarynda terbiýelenýän 5–6 ýaşly çagalaryň sözleşmesini ösdürmekde we olara sowat öwretmekde çylşyrymly meseleleriň bardygy anyklanyldy. Bu tema degişli ylmy barlaglaryň nazaryýeti we usulyýeti K. D. Uşinskiý, Ý. K. Babanskiý, W. P. Bespalko, W. I. Zagwýazinskiý, W. W. Kraýewskiý, N. W. Kuzmina, W. A. Slastýonin ýaly alymlaryň işlerinde beýan edilýär.

Türkmenistanda mekdebe çenli bilim edaralarynda okuw-terbiýeçilik işlerini kämilleşdirmegiň meseleleriniň biri hökmünde 2018-nji ýylda çagalar baglarynda geçilýän sowat öwretmek sapaklarynyň esasylyk okuw meýilnamasy O. Matalowa, M. Orazdurdyýewa, L. Legedina, A. Çaryýewa ýaly pedagoglar tarapyndan täzeden işlenildi. Oňa laýyklykda, sowat öwretmek sapagynda peýdalanylýan “Meniň elipbiým” okuw gollanmasynyň we “Meniň elipbiým” iş depderiniň mazmunyny has-da kämilleşdirmek zerurulygy ýüze çykdy.

Häzirki döwürde ady tutulan gollanmanyň we iş depderiniň täze esasylyk maksatnama esasynda taýýar edilen nusgasy çap edildi we olar 2020–2021-nji okuw ýylyna ýurdumyzyň ähli çagalar baglaryna paýlanyldy. Ondan başga-da, sapaklaryň has gyzykly hem täsirli bolmagyny üpjün etmek maksady bilen, bu gollanmalaryň elektron görnüşini taýýarlamak ugrunda birnäçe işler alnyp barylýar. Türkmenistanda sanly bilim ulgamyny ösdürmegiň Konsepsiyasy esasynda täze tehnologiýalar bilen enjamlaşdyrylan çagalar baglarynda çagalary kompýuter tehnologiýalaryna aralaşdyrmak boýunça işler yzygider alnyp barylýar.

Multimedia tagtalar bilen üpjün edilen çagalar baglarynda elektron kitaplardan hem-de okuw gollanmalaryň elektron görnüşinden peýdalanmaklyk, körpelelere döwrebap bilim-terbiýe bermekde terbiýeçiler üçin oňaly şertleri döredýär. Gollanmanyň elektron görnüşiniň artykmaçlygy – bu ondaky temalara degişli suratlaryň, ýumuşlaryň, oýunlaryň geçirilişi boýunça iş görnüşleri seslendirilýär we dürli şekiller, animasiýalar bilen baýlaşdyrylýar. Döwlet dilimiz bolan türkmen dilini ösüp gelýän ýaş nesle kämil öwretmek hem-de olary täze innowasion tehnologiýalara aralaşdyrmak, önümüzde duran esasy wezipelerdir. Bularyň ählisi “Türkmenistanda çaganyň irki ösüşini we mekdebe taýýarlygyny ösdürmek babatda 2020–2025-nji ýyllarda mekdebe çenli çagalar edaralarynyň işini kämilleşdirmegiň maksatnamasynyň” durmuşa geçirilmeginiň ygtybarly mysallarydyr.

Ayjemal Rahimova
(Turkmenistan)

WAYS OF IMPROVING EDUCATIONAL PROCESS AT PRESCHOOL INSTITUTIONS

In the system of national education of Independent and Neutral Turkmenistan, continuous work state level is carried out to improve the quality of teaching and education at preschool institutions.

In this regard, the Program for improving the activities of preschool institutions for 2020–2025 has been introduced. According to this document, new methods were discussed in the field of early development of children and im-

provement of their preparation for school, which will create conditions for the accelerated assimilation of the educational program, as well as establishing an educational system corresponding to international standards. On the basis of new standard programs, more improved textbooks for teaching literacy to senior preschoolers have been developed.

One of the prospective areas for improving the educational process is the use of digital technologies. Multimedia technologies in teaching literacy to preschool children stimulates their cognitive interest. The systematic use of audio and visual effects, animations contributes to the assimilation and consolidation of the acquired knowledge, and development of skills.

Айджемал Рахимова
(Туркменистан)

ПУТИ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В работе говорится о том, что в системе народного образования, Независимого и Нейтрального Туркменистана, в частности в дошкольных учреждениях, на государственном уровне ведется непрерывная работа по усовершенствованию качества учебно-воспитательной работы.

В этой связи внедрена Программа совершенствования деятельности детских дошкольных учреждений на 2020–2025 годы. Согласно данному документу, обсуждены новые методики в области раннего развития и улучшения подготовки ребёнка к школе, которые создадут условия для ускоренного усвоения программы образования, а также получения образования, соответствующего мировым стандартам. На основании новых типовых программ разработаны более усовершенствованные учебные пособия по обучению грамоте старших дошкольников.

Также одним из перспективных направлений совершенствования образовательного процесса является применение цифровых технологий. Использование мультимедийных технологий при обучении грамоте детей дошкольного возраста стимулирует их познавательный интерес. Системное использование аудио- и визуальных эффектов, анимаций способствует усваиванию и закреплению полученных знаний, выработыванию умений и навыков.

BIOLOGIÝA SAPAKLARYNYŇ NETIJELILIGINI ÝOKARLANDYRMAKDA HALK PEDAGOGIKASYNYŇ ORNY

Biziň günlerimizde halk pedagogikasyny biologiýa sapaklarynda ulanmak we onuň ylmy pedagogika bilen sazlaşygyny döretmek möhüm mesele hökmünde ünsi çekýär. Halk pedagogikasynyň biologiýa sapaklarynda ylmy esasyda ulanylmazlygy, okuwçylaryň tebigy hadysalara, ösümlikleriň we haýwanlaryň tebigatda özüni alyp barylaryna doly derejede düşünmekligine bökençlik döredýär. Muğallymyň okuwçylara biologiýa sapaklarynyň üsti bilen tebigatyň kanunlaryny we onuň esasynda amala aşyrylýan tebigy hadysalary ylmy nukdaýnazardan açyp görkezmeği, sapagyň netijeliligini ýokarlandyrmaga ýardam berýär.

Biologiýa dersi boýunça geçilýän sapaklarda halk pedagogikasynyň döplerindäki tema bilen baglanyşykly maglumatlaryň ulanylmagy, sapagyň netijeliligini ýokarlandyrmaklyga ýardam berýär. Sapakda tema bilen baglanyşykly rowaýatlar, ynançlary, matallary, ertekileri, atalar sözüni ulanmak bilen, olara ylmy nukdaýnazardan seljerme bermek arkaly, okuwçylarda tebigat hadysalary, tebigatyň kanunlary, olaryň özara baglanyşygy barada ylmy dünýägaraýşy kemala getirmek mümkin.

Haýsydyr bir hadysa ýa-da zada degişli göçme manyda aýdylyp, jogaby oýlanyp tapylmaly şahyran halk döredijiliginiň eserine matal diýilýär. Matallara göni manysynda-da, göçme manysynda-da düşünmek bolar. “Ýatana ýylan hem degmez” diýen nakyl hemmelere mälim we ony köpler göni manysynda kabul edýärler. Ýagny “degmedige – degmeli däl” diýen manyda düşünyärler. Emma bu naklyň ikinji bir tarapy has gyzyklydyr we geň galdyryjydyr. Ýylanlar hakykatdan hem herekete salgylanýarlar. Ony şeýle bir mysalyň kömegi bilen düşündirmek has hem gyzykly bolsa gerek. Biziň ählimiz diýen ýaly suratlarda, multfilmlerde we kinolarda tüýdük çalmak arkaly ýylana, özem kepjebaş, “tans etdirilip” duran ýagdaýa gabat gelendiris. Bu hadysa ylmy nukdaýnazardan seljerilende, şeýle netije getirilip çykarylýar, ýagny ýylanlaryň eşidijiligi ýaramazdyr. Şonuň üçin olar özi üçin çalynýan tüýdügüň sesine däl-de, eýsem hereketine salgylanyp, iki tarapa hereket edýärler. Ýöne, meseläniň ikinji bir tarapy bar. Bu ýerden: “Näme üçin özüniň zäherlidigine garamazdan, kepjebaş adamy çakmaýar?” diýen soragyň gelip çykmagy tebigydyr. Adam ol zatlaryň hem aladasyny önünden edipdir. Ol ýylanyň zäher dişini zäher mäzi bilen bilelikde aýryp taşlaýar. Ine, şonuň üçin hem bu kepjebaş adamyň önünde saza laýyklykda “tans edýär”. Şuňa meňzeş mysallar

halk pedagogikasynyň däplerinde sanardan kän. Olary halk pedagogikasynyň däplerinden susup alyp, ýaş nesle bilim we terbiýe bermekde ulanmaklygyň, biologiýa sapaklarynyň netijeliligini ýokarlandyrmakda uly ähmiýete eýe boljakdygy jedelsizdir.

Ogulsapar Rejepaliyeva
(Turkmenistan)

ROLE OF FOLK PEDAGOGY IN INCREASING EFFECTIVENESS OF BIOLOGY LESSONS

This article is about importance of folk pedagogy in increasing effectiveness of biology lessons. Nowadays, attention is drawn as important problem to using folk pedagogy in biology lessons. Traditions of folk pedagogy helps to improve understanding laws of nature and improve effectiveness of biology lessons by combining with natural events. It is possible to build a scientific vision in students by using legends, beliefs, riddles, fairy-tales, proverbs and giving scientific explanations to them. As a result, it creates a new point of visions to natural events in students.

Огулсапар Реджепалиева
(Туркменистан)

РОЛЬ НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ В ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ УРОКОВ БИОЛОГИИ

В статье рассказывается о значении использования народной педагогики на уроках биологии. В наши дни использование народной педагогики на уроках биологии в сочетании с научной педагогикой привлекает внимание как важная задача. Традиции народной педагогики, используемые при изучении на уроках биологии законов природы, взаимосвязи между природными явлениями с научной точки зрения способствуют повышению эффективности урока. Путём научного анализа на уроках, связанных с темой легенд, поверий, пословиц, сказок, крылатых фраз, можно развить научный кругозор у учащихся.

MAGTYMGULYNYŇ ŞYGYRLARYNDA EMOSIONAL ÝAGDAÝ AŇLADÝAN IŞLIKLER

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe ylmyň ähli ugurlary bilen bir hatarda, türkmen dilini, edebiýatyny öwrenmek meselesi hem giň gerime eýe boldy. Hut şu esasyda-da türkmen dilini hemmetaraplaýyn öwrenmekde uly işler amala aşyrylýar. Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedow: “Ylym bilen meşgullanmak “iňne bilen guýy gazmak” ýaly kyn işdir. Ylym ummanynyň ýollary ýeňil däldir. Şol ýollary geçmek üçin ýiti zehin, irginsiz zähmet, erk, tutanýerlilik, gujur-gaýrat we mümkinçilik gerek. Şularyň ählisiniň sizde bardygyna ynanyaryn” diýip belleýär.

XVIII asyr türkmen edebiýatynyň görnükli wekili, Gündogaryň parlak ýyl-dyzy, nusgawy şahyr Magtymguly Pyragynyň ajaýyp sygyrlary türkmen halky-nyň gymmatly hazynasydyr. Akyldaryň ýaşan döwrüniň kynçylyklary, halkyň agyr hasratlary başdan geçiren günleri onuň goşgularynda öz beýanyny tapýar. Olar şahyryň içki gaýgy-hasratlaryny, duýgularyny, joşgunlaryny ýüze çykarýar. Şahyryň goşgularynda sözleriň ep-esli bölegi emosional duýgy aňladýan sözlerden ybarat bolup durýar. Olarda içki duýgulary aňladýan işlikler aşakdaky ýaly manylarda duş gelýär:

1. Emosional ýagdaý aňladýan asyl işliklere: *gülmek, aglamak, begenmek, gamlanmak, gynanmak, uýalmak, utanmak, şatlanmak, söýmek* ýaly sözler degişlidir. *Garrylyk tagat kyldyrmaz,*

Işiň ebesdir, bildirmez,

Pelek agladar, güldürmez,

Sür döwran ötmezden burun!

2. Emosional ýagdaý aňladýan ýasama işlikler. Olar, esasan, goşulmalaryň üsti bilen ýasalýar:

-ylda/-ilde goşulmasynyň üsti bilen dörän işlikler:

Ýaranlar, gerdişi-çarhyň elinden,

Bu meniň ýüregim para-paradyr.

Syzzyldaşar tenim Eýýup teni dek,

Kişi bilmez, bir agyzsyz ýaradyr.

3. Düzmeli, iki komponentli hem durnukly söz düzümleri bolup gelýän emosional işlikler: *hayran galmak, köňül gaýnamak, gama bulaşmak, hasrata ulaşmak* we ş.m.

*Gezer sen oýnap, dalaşyp,
Galar sen gama bulaşyp,
Hasrata, derde ulaşyp
Galayyn diýseň, öýlengin.*

Şahyryň sygyrlarynyň her bir bendinde diýen ýaly emosional ýagdaý aňladýan işliklere gabat gelmek bolýar. Olary häzirki döwrüň talabyna laýyk çuňlaşdyryp öwrenmek, dilçi alymlaryň borjudyr.

Shemshat Rejepova
(Turkmenistan)

EMOTIONAL VERBS IN THE CREATIVE WORKS BY MAGTYMGULY

Nowadays it is a great challenge to study semantic peculiarities of verbs. There are many scientific works and textbooks on research of verbs in Turkmen linguistics. However semantic groups of verbs have not been studied enough. These include verbs denoting emotional state. There are not enough works in this area in the Turkmen language.

Our study of the poems based on Magtymguly's works gives us the opportunity to characterize the verbs from the emotional point of view, and determine the semantic meanings arising from their use. Such emotional verbs are often found in the poems of the great poet.

Our main objective is to study the wonderful national literary heritage, the work by Magtymguly's in linguistic terms.

Шемшат Реджепова
(Туркменистан)

ЭМОЦИОНАЛЬНЫЕ ГЛАГОЛЫ В ТВОРЧЕСТВЕ МАХТУМКУЛИ

В настоящее время большой интерес изучение и исследование смысловых особенностей глаголов. В туркменском языкознании немало научных трудов и учебных пособий по исследованию глаголов. Но не смотря на это, семантические группы глаголов недостаточно изучены. К ним относятся глаголы, обозначающие эмоциональное состояние.

Проведенное нами исследование на основе произведений Махтумкули дает возможность охарактеризовать глаголы с эмоциональной точки зрения, определить смысловые значения, возникающие при их употреблении. В стихах великого поэта часто встречаются такие эмоциональные глаголы, передающие эмоциональное состояние радости, горя, грусти, боязни, сожаления и т.д.

Главной задачей, стоящей перед нами, является исследование литературного наследия Махтумкули в лингвистическом плане.

Akmaral Sabyrowa
(*Türkmenistan*)

MAHMYT ZAMAŇSARYNYŇ ESERLERINDE EDEP HAKYNDÄ

Hormatly Prezidentimiz özüniň “Türkmeniň döwletlilik ýörelgesi” atly ajaýyp kitabynda: “Halkymyzyň mirasy pähim we zehin kuýaşyndan nurlanan edebiýatymyzdyr, döp-dessurlarymyzdyr, urp-adatlarymyzdyr. Manynyň özenine ýetmegiň syry olaryň häzirki döwrümizdäki gymmaty babatdaky garaýyşlarymyzdyr.

Olary geljekki nesillerimize ýetirip, biz geljegiň sütünlerini bina edýäris, adamkärçiligiň belentliginiň Tuguny parladýarys” diýip belleýär. Şeýle gymmatly edebi mirasymyzyň biri, beýik türkmen alymy, edebiýatçysy, şahyry Mahmyt Zamahşarynyň pähim-paýhasa baý “Ýagşyzadalaryň bahary” eseridir. Akyldar bu eserinde görnükli taryhy şahsyýetleriň pähimlerini toplap, bir ýere jemläpdir we olaryň üsti bilen öz taglym-garaýyşlaryny her bir okyja düşnükli bolan görnüşde beýan edipdir.

Taryhy şahsyýetleriň pähim-parasada ýugrulan ajaýyp sözlerinden, öwüt-ündewlerinden, ynsan durmuşynyň dürli meseleleri bilen bagly rowaýatlardyr şygır setirlerinden, timsallardyr şorta sözlerden düzülen bu eseriň edebi, öwüt-ündew häsiýete eýedigini aýtmaklyga esas berýär.

Mahmyt Zamahşarynyň eserindäki dürdäneleriň aglabasy jemgyýetiň ähli gatlaklarynyň wekillerine niýetlenilip, olarda ynsanperwerlik we ahlaklylyk baş mesele hökmünde öňe sürlendir. Söz ussady ynsanyň kämil şahsyýet bolup ýetişmegi üçin ömrüniň dowamynda amala aşyrmaly we gaça durmaly işleri hakynda giňişleýin söhbet edýär. Zamahşary adalaty, halallygy, ynsan mertebesini, adamkärçiligi ähli zatdan ýokarda goýýar.

Türkmen akyldarynyň “Ýagşyzadalaryň bahary” atly eserinde jemgyýetde öz ornuňy tapmak we oňa hyzmat etmek hakynda garaýyş tutuş eseriň içinden eriş-arçaç bolup geçipdir. Ol her ynsan ýaşayan jemgyýetinde mynasyp ornuny tapyp,

at-abraý bilen ahyretini gazanmaly diýen pikiri öňe sürükdir. Söz ussady adamyň jemgyýete peýdaly şahsyýet bolup ýetişmeginde, ilkinji nobatda, edep-terbiýäniň uly ähmiýetiniň bardygyny belleýär. Mahmyt Zamahşary “Ýagşyzadalaryň baharynda” dürli döwürlerde edep hakynda aýdylan parasatly garaýyşlaryň in gymmatlylaryny jemläp, olaryň üstüni bu mesele babatyndaky öz pikir-garaýyşlary bilen doldurypdyr. Akyldar edep baradaky düşünjesini çeper metafora arkaly şeýle beýan edýär: “Edep bir nahaldyr. Eger onuň ygaly ýeterlik, howasy gowy we suwy bol bolmasa, ýaprak çykmaz”. Görnüşi ýaly, Zamahşary edebi nahala deňäp, onuň idegini ýetirip durmalydygyny aýdýar. Söz ussadyň bu parasadynda, ynsanyň ýaşlykda alan edep-terbiýesi ýeterlik däl, adam tutuş ömrüniň dowamynda özüniň ahlak-etikasyny kämilleşdirmäge çalyşmalydyr diýen many, ündew ýatandyr. Zamahşary eseriniň başga bir ýerinde edebiňi artdyryp, kämilleşdirip durmagyň möhümdigini: “Edep aklyň suratydyr. Isledigiňçe, aklyň suratyny owadanlaşdyr” diýen sözleriniň üsti bilen açyp görkezýär. Akyldaryň bu jümleleri ýokary çeperçilik bilen beýan etmegi, onda öňe sürülýän pikiriň täsir edijiligini has-da güýçlendirýär.

Türkmen akyl-dary edepli bolmaklyga giňişleýin düşündiriş hem beripdir. Hususan-da, ol edep bilen aklyň özara baglanyşygyny: “Her zadyň zynaty bardyr, aklyň zynaty edepdir” diýen sözler bilen açyp görkezýär. Zamahşarynyň: “Edebiň miwesi ýiti aklydyr, ylmyň miwesi salyh amaldyr” diýen sözlerinden aklyň gözbaşynda edebiň durandygy hakynda netije çykaryp bolýar. Edepli bolmak – bu adamyň jemgyýetçilik durmuşynyň kada-kanunlaryny berjaý etmegi üçin hökmany bolsa, onuň ylymlylygy jemgyýete peýda getirmek we onuň ösüşini üpjün etmegi üçin möhümdir.

Akmaral Sabyrova
(Turkmenistan)

EDUCATION-RELATED MATTER IN THE WORKS OF MAHMUD ZAMAKHSHARI

The thesis outlines the ideas of Mahmud Zamakhshari that education, first of all, plays a crucial role in the formation of a person useful for society, who will become a worthy and respected representative in his environment and among the people as a whole. The work of this artist in words “Spring of the Pious” contains wise sayings about education, which are supplemented by the author’s comments. In it, Zamakhshari, through sayings and proverbs, reveals the importance of education and its improvement, which further enhances the value of the book and its impact on the reader.

Акмарал Сабырова
(*Туркменистан*)

О ВОСПИТАНИИ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ МАХМУДА ЗАМАХШАРЫ

В тезисе изложены идеи Махмуда Замахшары о том, что воспитание, в первую очередь, играет важную роль в формировании полезной для общества личности, которая станет достойным и уважаемым представителем своего народа. В произведении этого мастера слова “Весна благочестивых” собраны мудрые изречения о воспитании, которые дополняются авторскими комментариями. В нём Замахшары, посредством поговорок и пословиц, раскрывает важность процесса воспитания и его совершенствования, что ещё больше усиливает ценность книги и её воздействие на читателя.

Bahar Şadurdyýewa
(*Türkmenistan*)

MONUMENTAL SUNGATYND A GADYMY SIMWOLIKI ŞEKILLERİŇ WE NYŞANLARYŇ AŇLADYLYŞY

Monumental sungaty özüniň gelip çykyşy boýunça taryhyň has irki poleolit, neolit we eniolit döwürlerine salgylanýar. Ilkinji monumental eserleri biziň ata-babalarymyz tarapyndan gaýalaryň we gowaklaryň diwarlarynda şekillendirilip, ol ýerde janly-jandarlardyr, adamlaryň şekillerinden başga-da, tebigaty nyşanlandyryan simwoliki şekillere hem gabat gelmek bolýar. Bu simwoliki nyşanlar ilkidurmurmuş adamsynyň ynançlary we tebigat bilen berk baglanyşykly bolupdyr. Ol şekiller oduň, suwuň, howanyň we topragyň şekilleri bolup, bu dört elementiň özi adamzat ýaşayşyna oňyn täsirini ýetirmek bilen, onuň kämilleşmegine we medeniýetleşmegine uly itergi beripdir. Bu şekiller biziň ata-babalarymyzyň ynanjy bolup, ol öz ähmiýetini we taryhy gymmatlygyny ýitirmän, nesilden-nesle geçip, biziň günlerimize çenli gelip ýetipdir. Şekilleriň özi giden bir simwoliki sistemany düzmek bilen, aýry-aýry formadadygyna garamazdan, biri-biri bilen birigip, täze bir şekili emele getirmek bilen, aýratyn mana eýe bolupdyrlar. Ilkinji şekiliň özi Güni nyşanlandyryp, ol adamyň Güne sežde edýän döwründe döredilipdir diýlen çaklamalar hem bar. Ilkidurmurmuş adamlary dürli geometrik şekilleriň üsti bilen tebigy güýçlere ymtylyp, öz awlarynyň şowly bolmagyny diläpdirler. Netijede, bu şekilleriň özi hem şol güýçleriň aýrylmaz bir bölegine öwrülipdir.

Geometrik şekilleriň ikisi tegelek we inedördül dünýäniň gurluşyny düşündirýän nyşan hasaplanyp, biri-birine çapraz gelýän bu iki şekil asmany we zemini aňladypdyr. Merkezi Aziýanyň binagärçiligine syn edenimizde, inedördil şekilli binaýyň üstünde tegelek gümmeziň ýerleşdirilmegi, asman bilen zeminiň arasyndaky ýaşayşyň sazlaşygyny aňladypdyr. Üçburçluk şekiliniň özi ençeme asyrlar bäri adamy gözden-dilden gorayán tumar hökmünde ulanylypdyr. Üçburçluk şekiliniň ikisi birigip, romb şekilini, üçburçluklaryň çapraz birikmeginde bolsa, alty şöhleli ýyldyz şekiliniň emele gelmegine getiripdir. Alymlaryň bir topary oňa Dawudyň ýyldyzy hem diýýärler. Bu şekiliň yslam binagärçiliginde giňden ýaýrandygy barada Türkmenistanyň çäginde ýerleşýän monumental ýadygärliklerde geçirilen seljerme-barlaglary hem aýdyň subut edýär. XII asyrlara degişli Köneürgenjiň monumental ýadygärlikleri bolan, Soltan Tekeşiň we II-Arslanyň aramgähleriniň gümmeziniň ikisinde hem rombuň basgançak görnüşinde gaýtalanyp gelýän şekilini görýäris.

Şeýle geometrik şekilleriň ýene biri sekizburçluk bolup, halk içinde bu ýyldyz barada tymsalaryň we yrymlaryň köpüsi hut Oguz han eýýamynda döräp, bu simwoliki nyşan Oguz hanyň ybadat edýän Gün Taňrysynyň keremli tagmasy hasaplanypdyr. XIV asyra degişli Törebeg hanymyň monumental ýadygärliginiň gümmeziniň iç ýüzünde dürli görnüşli geometrik şekilleriniň we ösümlük nagyşlarynyň sazlaşmagynda, sekizgyraňly ýyldyza hem gabat gelmek bolýar.

Müsüriň monumental ýadygärliklerindäki ieroglifleri we piktogramalary synlanymyzda, ol ýerde ilki bilen tebigatdan alnan Gününň, guşuň, dürli janly-jandarlaryň we predmetleriň şekillerini synlaýarys. Diýmek, adam özara düşnüşmek üçin hem tebigatyň dilinde gürleşmek isläpdir. Bu bolsa adamzat bilen tebigatyň aýrylmaz bir-biri bilen baglanyşyklydygyny eýýam ençeme asyrlar bäri subut edip gelýär. Asmany we zemini aňladýan tegelek we inedördül şekillere Ýewropa döwletlerindäki dini ybadathanalarda hem gabat gelmek bolýar. Bu bolsa adamzat ýaşayşyndaky özara arabaglanyşy we sazlaşygy açyp görkezýär.

Türkmeniň medeniýetine we sungatyna uly sarpa goýýan Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedow türkmen ýaşlarynyň ylymly-bilimli, sowatly bolmaklary ugrunda uly aladalary edýär. Türkmen alymlary hem ylmy gözlegleri dowam etdirmek bilen, geljekde gadymy diwar ýüzündäki simwoliki nyşanlary has içgin öwrenip, olaryň syrlaryny açmaga mümkinçilik berýän maglumatlary we delilleri ýygnap, türkmen medeniýetini we sungatyny dünýä ýaýmakda özüniň oňyn täsirini ýetirer.

Bahar Shadurdyeva
(*Turkmenistan*)

SIGNIFICANCE OF SYMBOLIC IMAGES AND SIGNS IN MONUMENTAL ART

The thesis focused on analysis of the symbolic images of nature in the early forms of monumental art with reference to its origins in the Paleolithic, Neolithic and Eneolithic eras.

These symbolic images illustrate the early man's beliefs and world perception. For the most part, these symbolize the four elements: water, fire, earth and air. Belief in the natural forces, specifically the four elements, significantly influenced the process of the prehistoric communities' domestication. The paper provides a comparative overview of symbols in the architecture of the peoples of Central Asia and Europe, and shows their similarity.

Close cooperation between Turkmen and foreign scientists in the study of wall symbols will make it possible to gather relevant facts and popularize the culture and art of the Turkmen people.

Бахар Шадурдыева
(*Туркменистан*)

ЗНАЧЕНИЕ СИМВОЛИЧЕСКИХ ОБРАЗОВ И ЗНАКОВ В МОНУМЕНТАЛЬНОМ ИСКУССТВЕ

В научной работе анализируются символические изображения природы в ранних формах монументального искусства с отсылкой к его истокам зарождения в эре палеолита, неолита и энеолита.

Эти символические изображения дают представление о верованиях и мировосприятии первобытного человека. По большей части, они символизируют четыре элемента: воду, огонь, землю и воздух. Вера в силы природы, а именно четырёх стихий, значительно повлияла на процесс окультуривания первобытнообщинного строя. В работе даётся сравнительный обзор символов в архитектуре народов Центральной Азии и Европы, показывается их схожесть.

Тесное сотрудничество туркменских и зарубежных учёных в изучении настенной символики позволит собрать соответствующие факты и популяризировать культуру и искусство туркменского народа.

MAGTYMGULYNYŇ ŞYGYRLARYNDA PARS ALYNMA TIRKEŞ SÖZLER

Beýik akyldar şahyrymyz Magtymguly Pyragynyň döredijiligi türkmen diliniň iň ajaýyp ýazuw çeşmeleriniň biridir. Şahyryň çeper setirleri türkmen diliniň ösüş aýratynyklaryny, onuň arap, pars we beýleki diller bilen gatnaşygyny yzarlamaga mümkinçilik berýär. Şoňa görä Magtymgulynyň şahyrana döredijiliginde duş gelýän dil birliklerini ylmy taýdan öwrenmek meselesi uly ähmiýete eýedir.

Magtymgulynyň şygyrlarynda beýleki dil serişdeleri bilen birlikde tirkeş sözler hem giňden ulanylypdyr. Onuň dilinde duş gelýän tirkeş sözler dürlüligi bilen tapawutlanýar. Onda: 1) pars sözlerinden düzülen tirkeş sözler (ziru-zeber, paýy-dest); 2) bir bölegi (komponenti) pars, beýlekisi arap sözünden bolan tirkeş sözler (bady-saba, aby-sil); 3) diňe arap sözlerinden düzülen tirkeş sözler (aşyk-magşuk, malu-mülk); 4) bir bölegi pars ýa-da arap, beýlekisi türki sözlerden ýasalan tirkeş söler (agy-gerýan, hun-gan) gabat gelýär. Mysal üçin, beýik şahyryň “Gadryň näbilsin” şygrynda şeýle setirler bar:

Magtymguly diýer **ýaru-hemdemge**,

Geliň, şükür edeliň, dostlar, bu demge.

Bu mysaldaky “ýaru-hemdem” tirkeş sözi “dost-ýarlar” manysynda gelýär. Ol رای (ýar) we همدم (hämdäm) manydaş pars sözlerinden hem-de “و – (o)” baglaýjy kömekçi arkaly emele gelipdir. Magtymgulynyň çeper setirleriniň dilinde pars dilinde “و – (o)” baglaýjysy arkaly ýasalan tirkeş sözler beýleki görnüşlerinden has köpräk duş gelýär. Şahyryň şygyrlarynyň dilinde “و – (o)” baglaýjysy türkmen halkynyň adaty sözleýişinde ulanan fonetik şekilinde gelýär. Ýagny, olarda “و (o)” baglaýjysy özleşdirilip, “u”, “y” ýa-da “i” şekilinde ulanylýar. Mysal üçin, “malu-mülk”, “şady-horram”, “jebri-jepa” we ş.m.

Mundan başga-da, beýik şahyryň şygyrlarynda duş gelýän pars alynma tirkeş sözleri semantik aýratynyklary boýunça iki topara bölmek mümkin: 1) biri-birine ýakyn manyly iki sözüň (sinonimleriň) tirkeşip gelmegi arkaly ýasalan tirkeş sözler (zary-gerýan, dostu-ýarlar) we 2) garşydaş manyly sözleriň (antonimleriň) tirkeşip gelmegi bilen ýasalan tirkeş sözler (şahy-geda, ziru-zeber) tirkeşip gelmegi bilen düzülen tirkeş sözler. Mysal üçin, Magtymguly Pyragynyň “Görmüşem” diýen goşgusynda:

Ol andalyp **şady-horram** boldy güle sataşyp,

Aklym kesmeý, ne hekaýat baryn ondan sormuşam.

Şu setirlerde “şady-horram” pars ýazuw dilinde köp gabat gelýän tirkeş sözi bar. Ol pars diliniň **شاد** (şad) we **حرام** (horräm) sinonim sözlerinden ýasalypdyr. Şu

ýerde ýene-de bellemeli zat, Magtymgulyňyň şahyrana dilinde manydaş sözlerden ýasalan iki komponentli tirkeş sözleri köpräk duş gelýär.

Magtymguly öz şygrylarynda pars dilinden aralaşan tirkeş sözleri, esasan, çeperçilik serişdesi hökmünde pikiri aýdyň beýan etmek maksady bilen, şeýle-de sözüň manysyny güýçlendirmek üçin ulanypdyr. Mysal üçin, şahyryň:

Jany-tenim baryny häkister kyldy ataş,

Bady-saba öwser boldy, asmana sowrulmyşam – diýen setirinde “jany-ten” we “bady-saba” (جان و نت (jan-o täň) we ابص و داب (bad-o säba)) pars ýazuw dilinde ýygy duş gelýän tirkeş sözler ulanylypdyr. Olar şahyryň duýgy-pikirlerini has ýiti duýmaga hem-de sözüň täsirli bolmagyna ýardam edýär. Şeýle mysallaryň sanyny ýene artdyrmak bolar.

Magtymgulyňyň şygrylarynda duş gelýän “aşyk-magşuk”, mal-mülk”, “tagytäç”, “ynsu-jyns”, “ziru-zeber”, “bagy-bossan” we ş.m. pars-arap alynma tirkeş sözler, pars nusgawy edebiyatynyň görnükli wekileriniň döredijiliginde köp duş gelýän tirkeş sözlerdir. Ol tötänlik däldir. Çünki Magtymguly özünden öňki alymlaryň, şahyrlaryň eserleri bilen ýakyndan tanşypdyr. Şahyr şol ussatlaryň döreden özboluşly çeperçilik mekdeplerinden gözbaş alyp, gadymy döwürlerden bari dowam edip gelýän birnäçe dil we çeperçilik serişdelerinden ökdelik bilen, peýdalanypdyr. Beýik şahyr pars ýazuw diliniň leksikasyny ulanmak bilen türkmen şygryýetiniň dilini has-da baýlaşdyrypdyr.

Umuman, Magtymgulyňyň döredijiligi türkmen diliniň taryhyny öwrenmekde gymmatly maglumatlary berýän dury çeşmedir. Şahyryň goşgularyndaky tirkeş sözleriň ylmy taýdan öwrenilmegi, olaryň many aýratynlyklary, ulanylyş özboluşlylyklary dil biliminiň möhüm meseleleriniň biridir.

Maral Sahatgeldiyeva
(*Turkmenistan*)

PERSIAN COPULATIVE WORD COMBINATIONS IN POEMS BY MAGTYMGULY

The creative work of outstanding Turkmen poet Magtymguly is an important and valuable source for studying the history of the Turkmen language. The poet's language makes it possible to trace the development of the Turkmen language and its interaction with other languages, particularly with Persian and Arabic. Along with other language units used in the great poet's verses we can often find copulative word combinations in them. Thus, we've decided to dwell on the issue of widely used copulative word combinations in the poet's verses derived from the Persian language.

In the course of the study of copulative combinations, it turned out that the poetry of Magtymguly is characterized by Persian, Arabic, Persian-Arabic, Arabic-Persian, Persian-Turkic and Turkic-Persian word combinations, for example: agy-gerýan – “crying” (Turkic-Persian combination), aşyk-magşuk – “in love” (Arabic).

In the language of the poet, conjunctive interfixal type of copulative combinations with the help of *و* (vav) - -o, -vo is frequently found. But the conjunction *و* (vav) is used in it in an adapted version, in the form: -u-, -y- or -i-. For example: bady-saba – “wind”, malu-mülk – “wealth”, jebri-jepa – “oppression”. In addition, in the semantic analysis of copulative combinations, it was established that the poet mostly used two-component combinations of synonymous words, for example: dostu-ýarlar – “friends-comrades”, gaýgy-gam – “grief, sorrow”, şady-horram – “joy”, etc.

Марал Сахатгельдыева
(Туркменистан)

ПЕРСИДСКИЕ КОПУЛЯТИВНЫЕ СОЧЕТАНИЯ В ПОЭЗИИ МАХТУМКУЛИ

Творчество выдающегося туркменского поэта Махтумкули является важным и ценным источником изучения истории туркменского языка. Язык поэта позволяет проследить пути развития туркменского языка, в частности, его взаимодействие с персидским, арабским и другими языками.

Наряду с традиционной для поэзии лексикой, Махтумкули широко использовал копулятивные сочетания в различных категориях. В ходе исследования выяснилось, что поэзии Махтумкули характерны персидские, персидско-арабские, арабско-персидские, арабские, персидско-тюркские и тюркско-персидские сочетания слов, например: agy-gerýan – “плач” (тюркско-персидское сочетание), aşyk-magşuk – “влюблённый” (арабское).

В словарном составе объекта нашего исследования наиболее часто встречается союзный интерфиксальный тип копулятивных сочетаний с помощью *و* (vav) – -o, -vo. Только союз *و* (vav) используется поэтом в адаптированном варианте: u – “у”, y – “ы” или i – “и”, например: bady-saba – “ветер”, malu-mülk – “богатство”, jebri-jepa – “гнёт”.

Кроме того, при семантическом анализе копулятивных сочетаний было установлено, что в большей степени поэт использовал двухкомпонентные сочетания из синонимических слов, например: dostu-ýarlar – “друзья-товарищи”, gaýgy-gam – “горе, печаль”, şady-horram – “радость” и т.д.

MUHAMMET MERWEZINIŇ GÜNDOGAR YLMYNA GOŞAN GOŞANDY

Asly türkmen topragyndan bolan ençeme beýik alymlarymyz, ýazarlarymyz, akyldarlarymyz özleriniň asyrlara nusgalyk eserlerini, işlerini bagyş etmek bilen, Gündogar edebiýatynyň we medeniýetiniň genji-hazynasyny baýlaşdyrdylar. Şolaryň ençemesi bolsa Merw topragynda doglup, Merwezi tahallusy bilen tanalýan şahsyýetlerdir. Bularyň ylymda has tanymalarynyň biri-de, X asyrlarda ýaşan Muhammet Merwezidir. Ol 855-nji ýylda Mary şäherinde doglup, 946-njy ýylda ýene şol şäherde şehit edilýär.

Bu döwürlerde Horasan we Mawerannahyr topraklary ylmyň we medeniýetiň ösen ýurdy hasaplanypdyr. Geografiki taýyndan amatly ýerde, ýagny Çynma-Çyndan Ýewropa uzap gidýän Beýik Ýüpek ýolunyň ugrunda ýerleşmegi, bu ýere dürli ýurtlardan tanymal alymlaryň gelmegine giň mümkinçilik döredipdir.

Muhammet Merwezi başlangyç ylmyny Merw alymlaryndan alypdyr. Soňra Nyşapur, Reý, Bagdat, Kufa, Mekke, Müsür we Buhara ýaly ylym ojaklarynda ylmyny kämilleşdiripdir. Taryhy we edebi çeşmelerde onuň ussat şahyr hökmünde adygandygy, goşgular ýygyndysynyň bolandygy hakda hem aýdylýar. Emma goşgulary biziň günlerimize gelip ýetmändir. Ol ylym syýahatyndan dolanyp gelenden soňra, Buhara kazysy, soňra bolsa Samany döwletiniň weziri bolupdyr. Döwlet işleriniň bir ýanyndan ylmy hem aýyrmadyr. Horasanyň meşhur alymy bolan Merweziniň birnäçe şagirtleri bolupdyr. Ibn Kutlyboga özüniň “at-Tajutterajym” (Terjimehallaryň täji) atly eserinde onuň Horasanyň meşhur alymlaryna halypalyk edendigini belleýär.

Köptaraplaýyn alym bolan Muhammet Merwezi dürli ugurlar boýunça köp sanly eserler döredipdir. Taryhy çeşmelerde ýazaryň “al-Munteka” (Saplanan), “al-Gurer” (Başlangyç), “al-Işarat” (Yşaratlar), “al-Mustahlas Mineljami” (Jemlenen kitapdan saýlanan), “Usulul-fykyh” (Fykh usuly/metodikasy), “Şerhuljami” (Jemlenen kitabyň şerhi) we “al-Muhtasar” (Gysgaldylan) atly ýedi eseriniň ady agzalsa-da, olardan biziň günlerimize diňe “al-Kafi” (Ýeterlik) atly eseri gelip yetipdir. Al-Merwezi bu eseri bilen ylym dünýäsinde uly abyraýa eýe bolupdyr. Kada-kanun, hukuk bilen baglanyşykly ýazylan kitaplaryň aglabasynda bu esere salgylanylmagy, onuň nä dereje gymmatly eserdiginiň aýdyň subutnamasydyr. Bagdat, Buhara, Merw we Şamdaky medreselerde bu eser ders kitaby hökmünde okadylypdyr. Esere köpsanly alymlar tarapyndan düşündirişler berýän kitaplar we synlar ýazylypdyr. “al-Kafi” döwrüniň döwlet kanunlarynyň hemmesini özünde

jemläpdir. Awtor eseriniň girişinde yslam kanunynyň esasy meselelerini sada dil bilen düşündirendigini belläp geçýär.

Türkiýe döwletiniň Süleýmaniýe golýazmalar institutynyň kitaphanasynda, Arif Efendi we Stambul Millet kitaphanalarynda “al-Kafi” eseriniň birnäçe golýazma nusgalary saklanýar.

Abdylmejlit Sahetmammedov
(*Turkmenistan*)

CONTRIBUTION OF MOHAMMED MERWEZI TO EASTERN LITERATURE

Mohammed Merwezi, who was born in Merv, made a significant contribution to Eastern literature of the 10th century with his excellent and valuable scientific works. He gained great prominence in the scientific world, mainly due to his work Al-Kafi (The Sufficient). In his work he explained using a simple language the main provisions of the Islamic Law (Sharia). The references to this work in most of the books written on regulations, laws and rules are a striking illustration of its tremendous importance.

Абдулмеджит Сахетмаммедов
(*Туркменистан*)

ВКЛАД МУХАММЕДА МЕРВЕЗИ В ВОСТОЧНУЮ ЛИТЕРАТУРУ

Мухаммед Мервези, родившийся в Мерве, внес значительный вклад в восточную литературу X века своими превосходными произведениями и ценными научными трудами. Он приобрел большую известность в научном мире в основном благодаря своей работе “Аль-Кафи” (“Достаточно”). В своей работе он простым языком объяснил основные положения исламского права (шариата). Ссылки на эту работу в большинстве книг, написанных о нормах, законах и правах ясно свидетельствуют о ее огромном значении.

IŞEWÜR OÝUNLAR DAŞARY ÝURT DILLERINI ÖWRETMEKDE IŞJEŇ USUL HÖKMÜNDE

Häzirki zaman şertlerinde daşary ýurt dillerini bilmek, hünärmeniň diňe bir bilimliliginiň görkezijisi bolman, eýsem onuň hünär taýýarlygynyň girewi hem bolup durýar. Şeýle bolansoň, ýokary okuw mekdeplerinde okuw dersi hökmünde daşary ýurt dillerine bolan talaplar hem artýar. Bu bolsa professor-mugallymlaryň önünde döwrebap täze meseleleri goýýar.

Ýokary derejeli hünärmenleri taýýarlamagyň usullaryny kämilleşdirmegiň esasy ugurlarynyň biri hem okuw prosesinde talyplaryň işjeň döredijilik pikirlenmelerine daýanýan, olaryň akyl ýetirişini iň ýokary derejede işjeňleşdirýän, okatmagyň işjeň usullaryny ulanmak bolup durýar. İşjeň usullary ulanmagyň mysaly hökmünde işewür oýunlary görkezmek bolar. İşewür oýunlar daşary ýurt dilinde gürlmek endiklerini işjeňleşdirmek üçin, daşary ýurt dilini öwretmegiň häzirki zaman usulydyr. İşewür oýunlar bilim bermegiň öýkünme oýun usulyndan ybaratdyr we ol okatmagyň işjeň usullarynyň tutuş toplumyny – çekişmeleri, meseläni köpçülikleýin ara alyp maslahatlaşmagy, anyk ýagdaýlaryň seljerilmegini, görkezmeler, düzgünnamalar boýunça hereket etmegi we beylekileri özüne birleşdirýär. Onda hünär bilen baglanyşykly duş gelýän ýagdaýlar modelirlenýär, durmuş, hünär we döredijilik wezipelerini ýerine ýetirmäge şahsyýet üçin gerekli bolan häsiýetler, zehin, ukyp – başarnyklar berkidilýär.

İşewür oýunlary täze maglumatlary özleşdirmegiň toplumlaýyn meselelerini çözmekde, döredijilik ukyp-başarnyklaryny berkitmekde we ösdürmekde peýdalanyp bolar. Onuň ähmiýeti kesgitli meseleleri çözmekde diňe bir bilimleriň işjeňleşdirilýänligi bilen däl-de, eýsem pikir alyşmagyň köpçülikleýin görnüşiniň hem ösdürilýänligi bilen kesgitlenýär. İşewür oýunlaryň terbiýe berijilik ähmiýeti, olarda birek-birege kömek bermegiň, tertip-düzgüniň, işjeňligiň, özbaşdaklygyň, öz pikirini gorap bilmek başarnygynyň we kesgitli şertlerde iň oňaly çözüdi tapmagyň terbiýelenýändiginden ybaratdyr.

İşewür oýunlaryň tehnologiýasy şu tapgyrlary özüne birleşdirýär:

Meýilnamalaşdyrma.

Oýunçylara olaryň etmeli işlerini düşündirmek, rollary paýlap bermek.

Ýagdaýa girişmek, oýna girişmek. Oýun prosesi.

Oýunçylaryň rollar boýunça özara ylalaşykly hereket etmegi babatda alan tejribeleriniň seljerilmegi (refleksiýasy).

Biz işewür oýunlary “Bank işi”, “Buhgalterçilik hasaba alnyşy we audit” “Harytşynaslyk we harytlaryn ekspertizasy”, “Hili dolandyrmak”, “Täjirçilik” “Menejment” we beýleki hünäler boýunça rus dili sapaklarynda dürli önümçilik ýagdaýlaryny modelirleşdirmek arkaly, talyplaryň sözlük gorlaryny baýlaşdyrmak, kommunikiw endiklerini we başarnyklaryny kemala getirmek maksady bilen ulanýarys.

Bizin pikirimizçe, işewür oýunlary “Işewür duşuşyklaryň guralyşy”, “Işewür gepleşikler”, “Şertnama baglaşmak”, “Iş gözlemek” we beýleki temalar boýunça sapaklar geçirilende ulanmak has netijeli bolýar.

Şeýlelikde, işewür oýunlar saýlanyp alnan hünäri öwrenmäge bolan höweslendirmäni ýokarlandyrýar, daşary ýurt dillerine bolan gyzyklanmany, talyplaryň ylmy-barlag, döredijilik we hünär ukyplylyklaryny, özbaşdak we kollektiwleýin işlemek başarnyklaryny ösdürýär.

Enegyz Shamuhammedova, Akgul Muhamediyeva
(Turkmenistan)

BUSINESS GAME AS AN ACTIVE LEARNING METHOD OF FOREIGN LANGUAGES

In modern conditions, a foreign language is not only an indicator of the formation of a specialist, but also the key to success in professional activities. In this regard, the requirements for a foreign language as subject increase in the high schools.

One of the basic requirements for training students of higher vocational education is to use active learning methods in the educational process, which rely on the creative thinking of students, in the greatest degree intensify their cognitive activities. Business game can be used as one of the active methods. It is simulated by life situations, properties, quality, skills, abilities, necessary for performing social, professional and creative functions.

Thus, business games increase the motivation to study the selected major, develop interest in a foreign language, and increase the research, creative and professional abilities of students.

Энегыз Шамухаммедова, Акгуль Мухамедиева
(Туркменистан)

ДЕЛОВАЯ ИГРА КАК АКТИВНЫЙ МЕТОД ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

В современных условиях иностранный язык является не только показателем образованности специалиста, но и залогом успеха в его профессиональной деятельности. В связи с этим возрастают требования к иностранному языку как учебному предмету в вузе.

Одно из главных направлений совершенствования методов подготовки студентов высшего профессионального образования является использование в учебном процессе активных методов обучения, которые опираются на творческое мышление студентов, в наибольшей степени активизируют их познавательную деятельность. Примером применения активных методов выступает деловая игра. В ней моделируются жизненные ситуации, закрепляются свойства, качества, умения, способности, необходимые личности для выполнения социальных, профессиональных и творческих функций.

Таким образом, деловые игры повышают мотивацию к изучению выбранной специальности, развивают интерес к иностранному языку, исследовательские, творческие и профессиональные способности студентов.

Oraznabat Saparmämmedowa
(Türkmenistan)

GOŇURDEPELI ÇAGALARYŇ EMELI USUL BILEN KELLEÇANAKLARYNYŇ ÜÝTGEDILMEGI

Gadymy zamanlarda türkmen taýpalarynyň aglabasynda çaganyň kellesini ýaglyk bilen gaty çekdirip daňmak ýa-da darajyk telpek geýdirmek däbi bolupdyr. Bu döň kelleçanagyň beýni süňküniň tebigy görnüşini üýtgedýär, ony azkem süýreldip uzaldýar. Uzak geçmişde (mundan azyndan müň ýyl ozal) kelleäniň görnüşini emeli ýol bilen üýtgetmegiň beýleki görnüşleri, mysal üçin, çägelgi haltajyklary, tagtajyklary goýmak usullary hem ulanylypdyr (Oşanin, 1926; Ginzburg we Žirow, 1049), şonuň bilen birlikde, bu döň beýleki halklardan has anyk görnüşde jynsy taýdan has tapawutlandyrmak üçin edilipdir diýen düşüňjeler hem öňe sürülýär.

Margiana ekspedisiýasynyň alyp baran işleriniň netijesinde, Goňurdepäniň we ony gurşaýan ybadathana harabalyklaryndan ençeme çaga degişli süňk galyndylary ýüze çykaryldy we öwrenildi. Olaryň ep-esli böleginde (40%), ýeňse we depede emeli ýol bilen kelläniň şekiliniň üýtgedilmeginiň anyk yzlary ýüze çykaryldy. Süňk galyndylar miladydan ozalky II müňýyllygyň ortalary – ahyrlary bilen senelenip bilner.

Gazuw-agtaryş işlerine gatnaşan alymlar tarapyndan ýüze çykarylan süňk tapyndylaryň arasynda kelleçanagyň şekilini depe-ýeňse üýtgetmek emeli usulyna duş gelindi. Emeli usul bilen kelleçanagyň şekilini üýtgetmek, goňurdepeli çagalarda бүрүнч еýýамыныň III müňýyllygynyň ahyrynda, II müňýyllygyň ortalarynda-da ulanylypdyr diýmek bolar. Bu ýagdaý bolsa, däbiň Sibiriň we Merkezi Aziýa sebitlerine garanynda, Goňurdepede 900-1000 ýyl öň ýaýrandygyna şaýatlyk edýär.

Häzirki döwürde biziň ygtyýarymyzda Ýewraziýanyň sähralyk sebitlerinde kelläniň şekiliniň emeli usul bilen üýtgedilmeginiň miladydan ozalky I müňýyllykda ýaýraýşy barada antropologik maglumatlaryň ýokdugy sebäpli, bu däbiň merkeziniň hut Margiana bolup durýandygy baradaky çaklamany öňe sürmek doly maksadalaýykdyr. Bu çaklama arheologlaryň Marguş ýurdunyň we ilkinji nobatda, Goňurdepe ýadygärliginde ýüze çykarylan artefaktlary seljermek arkaly gelnem netijeleri bilen baglanyşykly möhüm ähmiýete eýe bolýarlar.

Süňklerde galan yzlara baha berlişine görä, çaga doglan badyna diýen ýaly (şeýle daňynyň yzlarynyň hatda 5 – 7 aýlykda we hatda 1 aýlykdan az wagtda aradan çykan çagalaryň kelleçanaklarynda hem bardygy bellendi) onuň kellesine daňy gaty çekdirilip daňylypdyr. Bu daňynyň bir bölegi depede ýa-da maňlaýa ýakyn ýerde ýa-da бүтінлеý yzda – ýeňsäniň ýokarky böleginde diýen ýaly ýerleşipdir.

Diňe bir Merkezi Aziýanyň halklary däl, eýsem Ýer togalagynyň beýleki köp böleklerinde we dürli taryhy döwürlerde adamlar dürli usullary, hatda emelleri hem kellä özboluşly keşp bermek üçin ulanylypdyrlar. Mysal üçin, müsürli leriň şekili güýçli üýtgedilen kelleçanaklary we adamlaryň şeýle aýratynlygy bolan heýkel şekilleri, peruly indeýleriň täsin görnüşli kelleçanaklary we Sibiriň käbir halklarynyň täsin şekilli kelleçanaklary oňa mälimdir.

Netijede, köp sanly paleoantropologik tapyndylary beren Goňurdepe ýadygärliginden tapylan çaga süňk galyndylarynda, kelleçanaklarynyň emeli usul bilen üýtgedilmeklerine duş gelnendigi subut edildi. Beýleki sebitlere garanynda, emeli usulyň Goňurdepede 600–1000 ýyl öňräk başlanandygy subut edildi.

Oraznabat Saparmammedova
(*Turkmenistan*)

ON ARTIFICIAL DEFORMATION OF THE SKULLS FOUND IN GONUR-DEPE

In recent decades, archaeological and anthropological work has been carried out at Gonur-Depe, as a result of which a wealth of material for research has been collected.

During the processing of craniological material, children's skulls with artificial deformation were found. After a detailed study, it was concluded that the artificial deformation of the skulls among the children's population of Gonur-Depe has an earlier origin than at the sites of Siberia and Central Asia.

Analysis of the craniological and osteological materials of Gonur Depe has great importance in the study of the ethnogenesis of the Turkmen people.

Оразнабат Сапармаммедова
(*Туркменистан*)

ОБ ИСКУССТВЕННОЙ ДЕФОРМАЦИИ ЧЕРЕПОВ, НАЙДЕННЫХ В ГОНУР-ДЕПЕ

В последние десятилетия на Гонур-депе проводились археологические и антропологические работы, в результате которых был собран богатый материал для исследования.

При обработке краниологического материала были обнаружены детские черепа с искусственной деформацией. При детальном изучении был сделан вывод о том, что искусственная деформация черепов среди детского населения Гонур-депе имеет более раннее происхождение, чем на памятниках Сибири и Центральной Азии.

Анализ гонурдепинского краниологического и остеологического материалов имеет важное значение в изучении этногенеза туркменского народа.

SUNGAT NAZARYÝETINIŇ DÖWREBAP ÖSÜŞLERI WE JEMGYÝETDÄKI ORNY

Ylym jemgyýetiň aýrylmaz bir bölegidir. Çünki häzirki döwürde ylym dünýäniň ösüşine iň uly täsir ýetirýän esasy çeşme bolup, ol ynsanyň durmuşyny gün-saýyn döwrebaplaşdyrýar.

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe ýaşlary ylma höweslendirmek, Watanymyzy jany-teni bilen söýýän başarnykly, giň gözýetimli hünärmenleriň we ylmy işgärleriň sanyny düýpli artdyrmak, döwrümiziň öňe sürýän iň derwaýys wezipeleriniň biri bolup durýar. Esasan hem bu wezipeleri medeniýet we sungat ulgamlarynda alnyp barylýan işlerde görmek bolýar. Hormatly Prezidentimiz “Millilige, ynsanperwerlige, ýagşylyga ýugrulan maddy-ruhy gymmatlyklarymyzy öwrenmek, dünýä ýaýmak, olara halkara ruhy jemgyýetçiliginiň ünsüni çekmek, biziň esasy maksatlarymyzyň biridir” diýip belleýär. Türkmen jemgyýetiniň ykdysady, ruhy, medeni tarapdan ösýän we özgerýän döwründe şekillendiriş sungatynyň tutýan orny wajypdyr. Ol jemgyýetiň ruhy dünýäsiniň baýlaşmagynda hem-de adamlaryň dünýägaraşsyznyň giňemeginde aýratyn orna eýe bolýar. “Adamy taplamakda sungatyň uly ähmiýetiniň bardygyny köp alymlar belleýärler”. Adamlar sungat eserlerine tomaşa etmek bilen, durmuşda söz bilen beýan edip bolmaýan köp zatlar gözüň ýetirip, olardan ruhy lezzet alýarlar.

Sungat – adamyň ruhy dünýäsine uly güýç we täsir ediji serişdedir. Ol öz gezeginde filosofiýa, taryh, arheologiýa, sungaty öwreniş, estetika baradaky ylmlar bilen berk baglanyşýar. Adam durmuşynyň özenine siňen sungat eserleri irki döwürlerden başlap, jemgyýet bilen bile hereketde bolup, häzirki günlere çenli kämilleşip gelýär. Ol adamlaryň ýaşayşsyznyň maddy derejesini ýokarlandyryýan, at-abraýyny galdyryýan hem-de durmuşynyň ösüş ýollaryny kesgitleýän çeşmeleriň biri hökmünde hyzmat edip gelýär.

Her bir halkyň sungaty öz döwrüniň taryhy ýazgysydyr. Çünki, sungat eserleri halkyň taryhyny, ýaşayş durmuş şertlerini, medeniýetini, halkara gatnaşyklaryny öwrenmekde-de gymmatly çeşme bolup hyzmat edýär. Türkmen sungatynyň taryhynyň ösüş ýollaryny ylmy taýdan seljermekde we halkymyzyň dünýä medeniýetine goşan goşandyny dünýä ýaýmakda, türkmen sungatşynaslary özleriniň ygtybarly goşantlaryny goşýarlar. Olardan ýurdumyzda belli sungaty öwrenijiler O.A. Muhatowanyň “Türkmenistanyň milli nakgaşçylyk mekdebiniň ilkinji ädimleri”(2018), “Türkmenistanyň Suratkeşler birleşigine 70

ýyl” (2011); N.G. Ýagşymyradowyň “Çeper tankyt sungatynyň amallary” (2010), “Türkmenistanyň şekillendiriş we amaly-haşam sungaty” (2011), “Türkmenistanyň şekillendiriş sungatynyň taryhy” (2013), “Çeper döredijiligiň psihologiýasy” (2016), “Binagärçilik sungatynyň sintezi” (2020); A.K. Baýlyýewanyň “Halypa we şägirt” (2011), “Nurmuhammet Ataýew” (2016), “Annadurdy Almämmedow” (2017), “Berdiguly Amansahatow” (2017); M.A. Jumanyýazowanyň “Gadymy dünýä sungatynyň taryhy” (2016), “Türkmenistanyň amaly-haşam sungatynyň taryhy” (2019), J.Baltaýewa we A. Alihanowyň “Gündogar ýurtlarynyň şekillendiriş sungatynyň taryhy” (2019) ýaly birnäçe okuw kitaplary, ylmy gollanmalary, kataloglary sungat we döredijilik ugurlaryndan bilim alýan ýaş nesillerimize türkmen sungatynyň ösüş ýollaryny öwrenmäge we onuň jemgyýetdäki ähmiýetini ylmy tarapdan kesgitlemäge giňden mümkinçilik berýär. Bu gollanmalarda şekillendiriş sungatynyň has irki döwürlerden gözbaş alyp gaýdan ösüş ýollary, halkymyzyň çeper amaly-haşam, nakgaşçylyk, grafika, heýkeltaraşlyk sungatlary, belli suratkeşleriň, heýkeltaraşlaryň, binagärleriň döredijilik ýollary, taryhy-medeni ýadygärlikler barada döwraap seljermeler, garaýyşlar we täsirli pikirler jemlenýär.

Häzirki günlerde türkmen sungaty ägirt ösüşleri başdan geçirip, kämillige tarap barýar. Suratkeşlerimiz millilige, taryhy temalara, döp-dessurlarymyza, ýurdumyzyň ösüşlerine degişli birnäçe täze-täze eserleri döredýärler. Şekillendiriş sungatynyň taryhyndaky bu ösüşler halkymyzyň ruhy medeniýetiniň has-da baýlaşmagyna täsir edip, onuň ösüş tapgyrlaryny ylmy taýdan seljermäge, dürli akymalaryň çeperçilik täsirlerini kesgitli öwrenmäge borçly edýär. Ruhy medeniýeti ösdürmegiň şu meselelerinden ugur alyp, häzirki döwürimiziň sungatyny dünýä aýan etmek we ylmy taýdan öwrenip, ýaş nesillerimize ýetirmek, biz – sungaty öwrenijileriň esasy wezipeleri bolup durýar.

Govher Saparmuradova
(*Turkmenistan*)

MODERN DEVELOPMENT OF THE THEORY OF ART AND ITS ROLE IN THE SOCIETY

The Turkmen art experts do comprehensive study of historical dynamics and art forms, engage in compiling of textbooks, scientific manuals, and creative reference books. As for the scientific manuals, they contain the analysis results of the modern specialized professionals, their viewpoints and opinions regarding the path of development of visual arts from the very beginning of their origin, forms of the

national arts (decorative and applied ceramics, drawing, sculpture, etc.), as well as the methods of work of the famous painters, sculptors and architects.

Therefore, the achievements in the national arts greatly influenced formation of the aesthetic sense and culture of the people. This requires a detailed study of the stages and lines of arts development.

Говхер Сапармурадова
(*Туркменистан*)

СОВРЕМЕННОЕ РАЗВИТИЕ ТЕОРИИ ИСКУССТВА И ЕГО РОЛЬ В ОБЩЕСТВЕ

В эпоху могущества и счастья независимого государства туркменские искусствоведы комплексно изучают историческую динамику и разновидности искусства, занимаются созданием учебников, научных пособий и творческих каталогов.

В пособиях собраны результаты анализов современных профильных специалистов, их позиции и мнения относительно путей развития туркменского изобразительного искусства с самого момента его возникновения, разновидностей национального искусства (декоративно-прикладное, гончарное, графическое, скульптура и т.д.), а также индивидуальных методов работы известных художников, скульпторов и зодчих.

Достижения национального изобразительного искусства оказали значительное влияние на формирование эстетического вкуса и расширение культурных запросов общества, что, в свою очередь, требует серьезного научного изучения этапов его развития, а также различных направлений.

Gulýa Seidhanowa, Gülşat Islamowa
(*Türkmenistan*)

BILIM ULGAMYNDA SANLY TEHNOLOGIÝALARYŇ ULANYLMAGYNYŇ ÄHMIÝETI

Alym Hormatly Prezidentimiz häzirkizaman mugallymlaryna ýurduň geljegi bolan ýaş nesliň ykbalyny ynanýar. Ýaş nesili ata Watanymyzyň berkararlygynyň, döwletimiziň ykbalynyň, onuň sazlaşykly we üstünlikli öňe gitmeginiň hereketlendiriji güýji hökminde häsiýetlendirýär.

Mugallym häzirki zamanyň ösen talaplaryna laýyk ülnüldäki çuňňur bilimli, giň gözýetimli, dünýä ykdysadyýetiniň, medeniýetiniň, jemgyýetçilik durmuş ugurlarynyň ýeten sepgitlerinden habarly we olardan oňat baş çykarýan ökde hünärmenleri ýetişdirmekde esasy hyzmaty ýerine ýetirýär. Bu bolsa türkmen halkynyň intellektual derejesiniň barha ýokarlanmagynyň esasy şertidir.

Bilim ulgamynda başy başlanan özgertmeler ýurduň ösüşini kesgitleýji sebäpleriň biri bolmak bilen, onuň häzirki ýeten derejesi-innowasiýalary ýurdumyza getirmek, ulgama ornaşdyrmak, ony kem-kemden merkezleşdirmek, ýagny belli bir tora birikdirmek, olaryň esasynda sanly bilim ulgamynda has möhüm bolan bilim portalynyň döredilmegi tapgyryna geçirilýär.

Sanly bilim portaly maglumat gorlaryny saklaýjy döwrebap serişde hökminde gündelik işimize ornaşdyrylýar. Biziň düşüňjämizde sanly bilim portaly – “maglumatlar meýdançasý”, emma ol diňe belli bir ugurdaky bilim maglumatlaryň baý çeşmesini bir ýere toplanmak bilen çäklenmeyär. Ol bilimiň hilini döwrebaplaşdyrmakda ösüşiň ileri tutýan esasy ugurlarynyň biri diýip hasaplanýar we onuň maglumat infrastrukturasyňyň ösdürilmegini talap edýär. Bu infrastruktura bilim maglumatynyň toplanlymagyndan, saklanylmagyndan, olary gaýtadan işlemäge mümkinçilik berýän internet ulgamyny, maglumat merkezlerini ulaltmaktan, toplanan maglumatlar bilen işlemegiň sanly çeyä esaslaryny döretmekden ybaratdyr.

“Türkmenistanda sanly bilim ulgamyny ösdürmegiň Konsepsiýasynyň” üstünlikli durmuşa geçirilmegi, diňe bilim ulgamynyň düýpli ösmegine däl, eýsem ähli pudaklarda ýerine ýetirilýän işleriň, hyzmatlaryň hiliniň kämilleşdirilmegine, ýurdumyzyň durmuş ulgamynyň ösüşiniň netijeliliginiň ýokarlandyrylmagyna gönükdirilendir. Munuň özi bagtyýar halkymyzyň abadançylygyna, hal-ýagdaýynyň barha ýokarlanmagyna, şonuň bilen birlikde gün-günden gülläp ösýän ýurdumyzyň ykdysady kuwwatynyň artmagyna we bilim binýadynyň berkemegine hem-de Diýarymyzyň kuwwatly döwletleriň hataryna çykmagyna ýardam eder.

Sanly bilim infrastrukturasyňyň ösdürilmegi, onuň maglumat bilen baýlaşdyrylmagy we bilim ojaklarymyzda ylmy-tehniki täzelikleriň ornaşdyrylmagy bilen, bu ugurda hil taýdan netijeli özgertmeler amala aşyrylýar. Soňky ýyllarda döwrebap kompýuter tehnologiýalary, multimediyä enjamlary bilen üpjün edilen döwrebap okuw mekdepleriniň, ylmy-barlag merkezleriniň ygtybarly ulgamy döredilýär.

Häzirki döwürde ýurdumyzyň ýokary okuw mekdeplerinde sanly bilim ulgamynyň tor programma upjünçiligi, sanly bilim portallary döredildi. Bu elektron resminamalary, elektron poçta maglumatlaryny, uzak aralykdan bilim bermegiň usullaryny we tejribesini, bilim maglumatlarynyň ýazuwly beýanyny, olimpiýadalar baradaky zerur maglumatlary, okuw kitaplarynyň elektron görnüşini, olary almagyň tertibini, formulalaryň beýanyny we beýlekileri özünde jemleýär.

Gulya Seidhanova, Gulshat Islamova
(Turkmenistan)

RELEVANCE OF THE APPLICATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE EDUCATION SYSTEM

The reforms launched in the education system, which became one of the key factors that determined the course of country's development, gave a start to the process of incorporating innovative technological developments into education, centralization of educational institutions - that is, connecting them to an integrated network. Today, the phased creation and implementation of the educational portal is in progress. It is an important step towards the transition to digital education.

In our understanding, a digital educational portal is an information platform. However, this is not just a database, but a promising concept for qualitative development and improvement of education, which requires constant expansion of the information infrastructure. This means expanded coverage of the Internet and the greater number of information centers that allow data collection, storage and processing, as well as creating a digital flexible framework for working with processing the information gathered.

Гуля Сеидханова, Гульшат Исламова
(Туркменистан)

АКТУАЛЬНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Инициированные в системе образования реформы, ставшие одним из ключевых факторов, определивших курс развития страны, дали старт процессу инкорпорирования в неё инновационных технологических разработок, централизации образовательных учреждений, то есть их подключению к единой сети. Сегодня поэтапно продолжается создание и внедрение образовательного портала, являющегося важным шагом на пути перехода к цифровому образованию.

В нашем понимании цифровой образовательный портал – информационная площадка. Однако, это не просто база данных, а перспективная концепция качественного развития и совершенствования образования, требующая постоянного наращивания информационной инфраструктуры. Это подразумевает расширение охвата Интернета и масштаба информационных центров, позволяющих собирать, хранить и обрабатывать данные, а также создание цифровых гибких основ работы с собранной информацией.

DURMUŞDA IŞJEŇ ÝAŞLARYŇ KEMALA GETIRILMEGINIŇ JEMGYÝETIŇ ÖSÜŞINE TÄSIRI

Ösüşleriň belentliklerine beslenýän berkarar Türkmenistan döwleti häzirki döwürde täze kämil türkmen jemgyýetini esaslandyrmagyň beýik başlangyçlaryny durmuşa ornaşdyrýar.

Adamyň dünýägarayşy, özbaşdaklyk, başarjaňlyk, döredijilik, şahsy pikirlik endikleriniň düýbi ýaşlyk ýyllaryndan tutulýar. Şonuň üçin durmuşyň işjeňlik ugruny şol ýyllarda kemala getirmek has netijeli bolýar. Bu ýagdaý netijeli peýdalanylmasa, onda akyldar şahyr Magtymguly Pyragynyň:

– Ulalanda iş hoş gelmez,
Ýaşlykda köýmän ýigide” –

diýip anyklaşdyrýan, ýaşlaryň terbiýe meselesi bilen baglanyşykly bolan kynçylyklarynyň ýüze çykmagyna eltýär. Terbiýeçilik işiniň tejribesi ýaş adamyň hiç zada jogapkärçilik çekmeýän, hiç bir zady özi üçin hökmany diýip hasap etmeýän, öz edýän hereketleri üçin özi däl-de, başgalaryň jogapkärçilik çekýän halatlarynda, onda zähmet çekmezden sarp edijilik, diňe özüni bilmek, hususyýetçilik meýilleriniň döreyändigini görkezýär. Ine, şonuň üçin hem ýaşlara gönükdirilýän terbiýeçilik işleri amala aşyrylanda, ýaşlaryň öz durmuş işjeňliginiň ähli çäklerinde öz höwesjeňligini, döredijilik başarnyklaryny tejribede has aýdyň görkezmekleri üçin zerur şertleri hut özleriniň döretmäge bolan ukyplary hökmany göz önünde tutulmalydyr. Sebäbi hut şol ukyplar ýaşlarda durmuş işjeňligini kemala getirmegiň aýgytlaýjy sebäpleri bolup durýar.

Durmuş işjeňligini kemala getirýän ynsan häsiýetleriniň ençemesiniň jemini Mikail Söýlemez “Magtymgulynyň düşünje dünýäsi” diýen işinde, batyr hem mert adamyň häsiýetinde şeýle jemleýär: “Magtymgulynyň diwanynda ýagşy adam diýmek, batyr we mert adam diýmekdir. Mert we gaýratly ynsana şu sypatlar mahsusdyr:

- 1) batyr;
- 2) kynçylyklara garşy göreşmekden gaçmaýan;
- 3) il-halky söýýän ýardamsöýer;
- 4) adalatly;
- 5) syr saklamagy başaryan ;
- 6) il-gününe peýdasy degýän ;
- 7) göwnaçyk” diýip belleýär.

Sähet Rejebowyn: “Ynsanyň emosional keýpine aktiw täsir ýetirýän ideýa ynamlylyk şahsda: öz maksady üçin erjellik, tutanýerlilik, çydamlylyk, sabyrlylyk, özüňe erk edip bilmek, öz mertebesini ykrar etmek ýaly özerklilik alamatlarynyň kemala gelmegine netijeli ýardam edýär” diýen pikiri üns bererlikdir.

Adamyň içki ynamy onuň öz ynançlaryna esaslanyp, öz garaýyşlaryny berk goramagy başarmak, hertaraplaýyn çuňňur bilimler esasynda ynsanyň öz hereketlerine, özüni alyp barşyna, durmuşa işjeňlik garaýşyna baha bermek ukyplaryna daýanyp, onda hakyky ynamlylygy kemala getirýär. Aslynda işjeňlik ynsanyň özüni gurşaýan durmuş hakykatyna, jemgyýete we zähmete bolan garaýyşlary bilen häsiýetlenýär. Ynsanda işjeňlik häsiýeti jemgyýetiň hem-de onuň özüniň talaplaryny kanagatlandyrmak zerurlygy netijesinde ýüze çykýar. Ynsan işjeňligi jemgyýete oňaýly täsirini ýetirýän ýagdaýynda, onuň şahsyýet hökmünde terbiýelenmegini kepillendirýär. Ýaşlaryň beýleki adamlara bolan hoşniýetli garaýyşlaryny, hüşgärligini we höwesjeňligiň ýüze çykyş mazmunyny durmuşyň işjeňlik ugry bilen bitewüleşdirmek, türkmeniň ajaýyp geljegini gurmaga gatnaşjak häzirki zaman türkmen ýaşlaryna gönükdirilýän ähli terbiýeçilik işleriniň özeni bolup hyzmat etmelidir.

Durmuşyň işjeňlik ugry bilen terbiýelenip, kemala getirilen ýaş türkmen nesilimiz kämil eser kimin kämil nesiller bolup, ýagty geljegimize beýik kepillikdir

Merjen Seyidova
(*Turkmenistan*)

YOUNG PEOPLE WITH AN ACTIVE LIFE POSITION AS A FACTOR STIMULATING THE PROGRESS OF SOCIETY

Today, grandiose reforms to improve the modern Turkmen society are carried out in the rapidly prospering sovereign Turkmen state. The successful implementation of this work is associated with the harmoniously developed younger Turkmen generation – with a wide range of views, a new view of life, high moral guidelines and tremendous creative potential.

An active life position shapes the ability to make balanced and thoughtful decisions, allows setting the right priorities, being critical of your self and objectively assessing others, i.e. truly seeing things, life. By channelling creative energy in the right direction, opening up creative potential, a person gets a power that can bring a fresh breath into the world.

If we intend to bring up perfect personalities who understand that an active life position is the energy source that allows building a bright future, then this work

should be directed, first of all, to the disclosure of creative potential and abilities towards achieving a prosperous life. On this basis, the main goal is to develop proactive approach to life in the mind of young people.

Мерджен Сейидова
(Туркменистан)

МОЛОДЁЖЬ С АКТИВНОЙ ЖИЗНЕННОЙ ПОЗИЦИЕЙ КАК ФАКТОР, СТИМУЛИРУЮЩИЙ ПРОГРЕСС ОБЩЕСТВА

Сегодня в стремительно процветающем суверенном Туркменском государстве в жизнь претворяются грандиозные реформы по совершенствованию современного туркменского общества. Успешное решение этой задачи связывается с гармонично развитым подрастающим поколением – молодыми туркменистанцами с широким кругозором, новым взглядом на жизнь, высокими нравственными ориентирами и колоссальным творческим потенциалом.

Активная жизненная позиция формирует способность принимать взвешенные и продуманные решения, позволяет расставлять правильные приоритеты, критически относиться к самому себе и объективно оценивать окружающих.

Данная работа направлена, прежде всего, на раскрытие созидательного потенциала и способностей ради достижения благополучной жизни. Исходя из этого, главная задача состоит в выработке у молодых активной жизненной позиции.

Oguldursun Seyidowa
(Türkmenistan)

DAŞARY ÝURT ÇEŞMELERI TÜRKMEN HALKYNYNÝ RUHY MEDENIÝETINIŇ TARYHY HAKYNDÄ

Halkara gatnaşyklarynyň Tokio gaznasynyň professory Ýoşiaki Sasaki: “Türkmen halkynyň baý taryhy we medeni mirasy, onuň gadymy özboluşly döp-dessurlary aýratyn gyzyklanma eýedir” diýip, dünýä halklarynyň türkmen halkynyň ruhy medeniýetiniň esaslaryny emele getirýän taryhy we medeni mirasyna, milli aýratynlyklara eýe bolan döp-dessurlaryna aýratyn hormat we gyzyklanma bildirýändiklerini nygtaý belleýär.

Atalaryň mertebeli ruhuny beýgeldýän, daşary ýurtlularyň türkmenleriň ruhy medeniýetini düzýän edim-gylymlary, gylyk-häsiýetleri, adamkärçilik keşpleri,

milli medeniýetleri hakyndaky ýazgy-ykrarnamalary damarynda türkmen gany aýlanýan ýaş nesiller üçin buýsanç çeşmesidir. Rus akademigi W.W.Radlowyň türkmen halkynyň milli ruhy baýlyklaryny, medeniýetini ylmy esasynda öwrenip, seljerip dünýä halklaryna ýetirmekde bitiren işleri diýseň uludyr. Professor Ý.E.Bertelsiň türkmen edebiýatynyň taryhyna bagyşlap ýazan “Gadymy döwürlerden XVIII asyra çenli türkmen edebiýatynyň geçmişi” diýen ylmy-barlag işinde türkmeniň edebi mirasynyň gadymydygy nygtalýar. Türkmen halkynyň dilini, edebiýatyny halk döredijiligini, taryhyny ylmy taýdan çuňňur öwrenmekde W.W.Bartold, A.N.Samoýlowiç, W.A.Žukowskiý, W.M.Žirmuniskiý, A.Kononow, A.Ý.Ýakubowskiý ýaly ençeme alymlaryň alyp baran ylmy işleri bahasyzdyr.

A.A.Şestopol öz ylmy işinde: “Şeýle-de bolsa ruhy medeniýeti gorap saklamak meselesi özünde diňe bir praktiki (amaly) däl-de, eýsem ideologik ugrukdyrmany hem özünde jemlemek bilen, öz gezeginde medeni mirasy gorap saklamaga gönükdirilen tagallalary işjeň wagyz etmegi, köpmilletli sungaty, edebiýaty, dili ösdürmegi talap edýär” diýip, diýseň ýerlikli belleýär.

Türkmen halkynyň öňdebaryjy milli döp-dessurlary bilen baglanyşykly maglumatlar Ý.R.Winnikowyň “Türkmenistan SSR-niň oba ilatynyň hojalygy, medeniýeti we durmuşy” atly işinde giňişleýin beýan edilýär. Türkmen halkynyň gadymy oguz türkmenleriniň zamanýndan bäri dowam edip gelýän taryhy, ahlak hem ruhy-medeni gymmatlyklary baradaky maglumatlar akademik W.W.Bartoldyň Oguzlaryň gahrymançylykly eposy bolan “Gorkut atamyň kitaby”, Faruk Sumeriň “Oguzlar – Türkmenler”, Halyk Göroglynyň “Oguz gahrymançylyk eposy” Mehmet Saraýyň “Türkmen taryhy”, Mikail Söýlemeziň “Magtymgulynyň düşünje dünýäsi”, atly işlerinde beýan edilýär.

“Medeniýetimiz her bir halkyň has gymmatly häsiýetlerinden we döp-dessurlaryndan emele gelýär. Ol özünden öň bolan döwürleriň medeniýetinde bolan ähli gowy zatlary dowam etdirýär, ösdürýär diýlen salgylanmada hem nygtalyşy ýaly, türkmen jemgyýetiniň medeni we ruhy mirasyna aýawly çemeleşmek we geçmiş mirasymyzdan görelde almak bilen, häzirki zaman edebiýatyny we sungatyny kämilleşdirmegiň giň mümkinçiliklerine üns jemlenilýär. Gündogarşynas alymlaryň biri Ý.E.Bertels merkezi Aziýada ylmy merkezleri döretmek boýunça köp iş alyp barmak bilen, pars, täjik, özbek, türkmen halklarynyň edebiýatларыnyň taryhy boýunça ylmy oçerkleriň toplumyny ýazypdyr.

Sanskritden, awestadan, arap, pars, puştu, türk, täjik, çagataý, özbek dilleri boýunça terjimeçi alym hökmünde giňden tanalan professor Ý.E.Bertels Gündogar edebiýatyny öwrenmek boýunça ylmy işleriň üstünde işlemek bilen, Ferdöwsiniň, Jamynyň, Nyzamynyň, Nowaýynyň döredijiligini çuňňur öwrenipdir we bu barada düýpli ylmy-barlag işlerini ýazýar.

Oguldursun Seyidova
(*Turkmenistan*)

FOREIGN SOURCES ABOUT THE HISTORY OF THE SPIRITUAL CULTURE OF THE TURKMEN PEOPLE

The ancient Turkmen cultural heritage, which served as a bridge between the eastern and western countries, significantly contributed to the enrichment of the spiritual cultures in those countries.

The work by Russian academician V.V.Radlov on the study, analysis and worldwide popularization of the national spiritual resources and culture of the Turkmen people emphasizes this. E. E. Bertels in a research into the history of the Turkmen literature entitled “Gadymy döwürlerden XVIII asyra çenli türkmen edebiýatynyň geçmişi” emphasizes the ancient literary heritage of the Turkmen people.

The scientific works by many scholars, such as V.V.Bartold, A.N.Samoilovich, V.A.Zhukovsky, V.M.Zhirmunsky, A.Kononov, A.Yu.Yakubovsky in the thorough study of the language, literature, folklore and history of the Turkmen people are invaluable.

Огулдурсун Сейидова
(*Туркменистан*)

ЗАРУБЕЖНЫЕ ИСТОЧНИКИ ОБ ИСТОРИИ ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЫ ТУРКМЕНСКОГО НАРОДА

Древнее туркменское культурное наследие, служившее своеобразным мостом между восточными и западными странами, внесло значительный вклад в обогащение культур этих стран.

Этот вклад подчёркнут в работе русского академика В. В. Радлова, посвященной изучению, анализу и распространению во всем мире национальных духовных богатств, культуры туркменского народа. В научно-исследовательской работе профессора Е.Э.Бертельса под названием “Gadymy döwürlerden XVIII asyra çenli türkmen edebiýatynyň geçmişi”, посвященной истории туркменской литературы, отмечается большое значение древнего литературного наследия туркменского народа.

В глубоком изучении языка, литературы, фольклора и истории туркменского народа большую роль сыграли научные труды многих учёных, таких как В.В.Бартольд, А.Н.Самойлович, В.А.Жуковский, В.М.Жирмунский, А.Кононов, А.Ю.Якубовский.

TÜRKMENISTANYŇ HAZARÝAKA ILATYNYŇ MEDENI MIRASYNYŇ TEBIGAT BILEN SAZLAŞYGY

Berkarar döwletiň bagtyýarlyk döwründe, hormatly Prezidentimiziň taýsyz tagallasy bilen türkmen halkynyň medeni mirasy giňden öwrenilýär. Gözbaşyny asyrlaryň çuňlugyndan alyp gaýdýan medeni mirasymyz häzirki döwürde aýawly saklanylýar hem-de zamanamyzyň many-mazmuny bilen baýlaşdyrylýar.

Medeniýeti öwreniş ylmynda miras galyjylyk, miras geçirijilik, dowamat diýen düşünjeler bar. Bu düşünjeler öňki alymlaryň toplan ylmy işlerini döredijilikli özleşdirmek, ylmyň kämilleşmegi üçin olary ulanmak ýaly düşünjeleri öz içine alýar. Häzirki zaman ylmy ösüşleriniň ýeten belent sepgitleri ata-babalarymyzyň ylmdaky mirasy bilen aýrylmaz baglanyşyklydyr. Pederlerimizniň bize goýup giden baý mirasyny öwrenmek we olary ylmy dolanşyga girizmek şu günki medeniýeti öwreniş ylmyň esasy wezipeleriniň biridir.

Türkmen halkynyň medeni mirasy, döp- dessurlary, durmuş kadalaryna öwrülen ýörelgeleri, onuň milliligini kesgitleýär. Gadymy döwürlerden bäri dünýä medeniýetiniň baýlaşmagyna öz mynasyp goşandyny goşan türkmen halkynyň medeni mirasy ýurdumyzyň gözeli tebigaty bilen aýrylmaz baglanyşyklydyr. Türkmen halkynyň milli mirasynyň özenini tutýan medeni gymmatlyklarda tebigata aýawly çemeleşmek, onuň baýlyklaryny gorap saklamak ýaly ýörelgeler esasy orny tutýar.

Adamlary gurşap alýan tebigy gurşaw jemgyýete köp taraply täsirini ýetirýär. Tebigy gurşaw adamlaryň alyp barýan işleriniň häsiýetine, belli bir hünäriň saýlanyp alynmagyna, zähmet gurallarynyň dürli görnüşleriniň peýda bolmagyna mümkinçilik döredýär.

Türkmenistanyň Hazarýaka ilatynyň balykçylyk, awçylyk bilen baglanyşykly toplan baý tejribesinde tebigy gurşaw bilen medeni mirasyň sazlaşygy has aýdyň şöhlelenýär. Hazar deňziniň kenarynda ýaşan türkmenler balykçylyk bilen meşgullanyp, olar bilen baglanyşykly dürli usullary oýlap tapypdyrlar hem-de deňziň eçilen nygmatlaryny ýerlikli peýdalanmagy başarypdyrlar. Olar balyk tutmak üçin sançgy, ýeli, dürtgüç, garmak, etlik, tor, ak galtgy, çeňnek, ýaly ençeme gurallary we esbaplary ulanypdyrlar. Bu sebitde tebigatyň medeni ösüşe täsirini halkyň diňe bir maddy ýagdaýynda däl-de, eýsem olaryň ruhy medeniýetiniň özboluşlylygynda hem görmek bolýar. Balyk tutulýan möwsümiň başynda balykçylar deňize çykamazlaryndan ozal, hödür-kerem edipdirler hem-de olar ilkinji tutan balyklaryny mundan beýläk işleriniň şowly bolmagy üçin paýlapdyrlar. Şeýlelikde, Hazar

deňziniň kenarynda tebigat bilen sazlaşykda ýaşan türkmenler balykçylyk bilen baglanyşykly durmuş kadalaryny, däp-dessurlary bize miras galdyrypdyrlar.

Türkmenistanyň Hazar ýakasynda ýaşan türkmenleriň balykçylyk bilen baglanyşykly gadymy durmuş ýörelgeleri, däp-dessurlary häzirki zaman milli mirasymyzyň baýlaşmagyna öz mynasyp goşandyny goşan nusgawy gymmatlyklaryň biridir. Häzirki döwürde ýurdumyzda balykçylyk bilen baglanyşykly gadymy usullar, däp-dessurlar we düzgünler aýawly saklanyp, döwrebap äheňde ösdürilýär.

Guljemal Soltanova
(*Turkmenistan*)

HARMONY OF THE CULTURAL HERITAGE OF THE CASPIAN POPULATION OF TURKMENISTAN WITH NATURE

It should be noted that the natural conditions of this region have a great influence on the formation of the rich cultural heritage of the Caspian population of Turkmenistan. The rich experience of our ancestors who lived on the shores of the Caspian Sea, related to fishing and hunting, is more clearly reflected in the harmony of the natural environment and cultural heritage. The influence of nature on cultural development in this region is manifested not only in the material well-being of people, but also in their spiritual identity. Our wise ancestors, who lived here in the past, came up with convenient ways of fishing and hunting. Today, our country is developing ancient methods and techniques related to fishing and hunting.

The social rules and traditions created by our ancestors in harmony with nature and associated with fishing and hunting are the simplicity and classical value for development of our modern national heritage.

Гульджемал Солтанова
(*Туркменистан*)

ГАРМОНИЯ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ ПРИКАСПИЙСКОГО НАСЕЛЕНИЯ ТУРКМЕНИСТАНА С ПРИРОДОЙ

Следует отметить, что природные условия этого региона оказывают большое влияние на формирование богатого культурного наследия прикаспийского населения Туркменистана. Влияние природы на культурное развитие в этом регионе проявляется не только в материальном благополучии

людей, но и в их духовной самобытности. Наши мудрые предки, жившие здесь в прошлом, придумали удобные способы ловли рыбы и ведения охоты. Сегодня в нашей стране восстанавливаются древние методы и правила, связанные с рыбной ловлей и охотой.

Социальные нормы и традиции, созданные нашими предками, являются классической ценностью для развития нашего современного национального наследия.

Aýna Söýegowa
(*Türkmenistan*)

TÜRKMEN EDEBIÝATYNYDA TÄZEÇILLIK-JEDITÇILIK MAZMUNLY KYSSA ESERLERI

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe hormatly Prezidentimiziň alyp barýan adalatly hem ynsanperwer syýasaty netijesinde türkmen edebiyatynyň XX asyryň başlaryndaky ösüş ýoluna gaýtadan we düýpli nazar aýlamaga hem-de ýazyjy-şahyrlaryň özboluşly ömür ýoluna we döredijiligine edebiyaty öwreniş ylmynyň nukdaýnazaryndan giňişleýün öwrenmäge giň mümkinçilikler döredildi. Bu bolsa öz gezeginde şol döwürdäki türkmen edebiyatynda emele gelen akymlyry, täzeçil garaýyşlary, edebiyatyň mazmun we forma, çeperçilik babatda geçen ýoluny aýdyňlasdyrmakda uly ähmiýete eýedir.

Türkmen halkynyň taryhynda bolşy ýaly, onuň edebiyatynyň taryhynda hem geçen asyryň ýigirminjy-otuzynjy ýyllary özboluşly ösüş ýoly bilen tapawutlanýar. Bu döwürde türkmen halkynyň ykbalýnda bolup geçen syýasy-jemgyýetçilik öwrülişikler onuň durmuşyna, aňýetine, nesilden-nesle geçip gelýän ýol-ýörelgelerine, döp-dessurlaryna, milli gymmatlyklaryna täsirini ýetirdi. Edebiyaty öwreniş ylmynda XX asyryň ýigirminjy-otuzynjy ýyllarynyň türkmen edebiyaty, bu döwürdäki ýazyjy-şahyrlaryň döredijiligi hakynda köp sanly işler edildi. Muňa garamazdan, beýik Garaşsyzlygymyza eýe bolunýança, türkmen taryhynyň we edebiyatynyň bu döwriň özboluşly aýratynlygy babatynda düýpli ylmy söhbet etmäge mümkinçilik we şertler bolmandy. Bu döwürde türkmen edebiyatynyň mazmun we forma taýyndan ösmegine, edebi mirasymyzyň halk arasyndan toplanmagyna, edebiyaty öwreniş ylmynyň döremegine hem-de ösüş ýoluna düşmegine goşant goşan wekilleriniň käbiriniň edebi döredijiliginiň henize çenli öwrenilmändigini ýa-da az öwrenilendigini görmek bolýar.

Hormatly Prezidentimiziň “Älem içre at gezer” atly romanýnda ussat mugallym Berdimuhamet Annaýewiň öz döwriň Muhammetguly Atabaýew, Alyşbeg Alyýew ýaly görnükli täzelikçi bilim işgärleri bilen gatnaşyklary hakynda täsirli

maglumatlar beýan edilýär. Alyşbeg Alyýewiň 1913-nji ýylda neşir edilen ilkinji “Türkmen dili” atly harplyk kitabynyň, 1920-nji ýylda çapa taýýarlan “Türkmen elipbiýiniň” Berdimuhamet Annaýewde uly täsir galdyrandygy nygtalýar. Hormatly Prezidentimiziň “Älem içre at gezer” atly romanynnda Berdimuhamet Annaýewiň 1930-njy ýylda Aşgabatda dilçileriň birinji konferensiýasyna gatnaşandygy we şol ýygnaqda türkmen edebi diliniň meselesi barada çykyş eden görnükli dilçiler M. Geldiýew we A. Garahanow bilen taňşandygy barada hem täsirli gürrüň berilýär.

Muhammetguly Atabaýew geçen asyryň ýigirminjy ýyllarynda türkmen dilindäki ilkinji döwürleýin neşir bolan “Ruzname-ýi mawera-ýi bahr-i Hazar” gazetiniň sahypalarynda 1914–1925-nji ýyllarda okyjylara hödürän makalalarynda şol döwürde halky sowatly etmek, gelin-gyzlara bilim öwretmek, türkmen edebiýatyny ideýa-çeperçilik taýdan ösdürmek ýaly meseleleri orta atypdyr. Türkmen edebiýatynnda jediçilik-täzeçillik akymyny häsiýetlendirýän kyssa eserleri ilkinji gezek “Ruzname-ýi mawera-ýi bahr-i Hazar” (1914–1917) we “Daň ýyldyzy” (1918) gazetleriniň sahypalarynda peýda bolup, soňra “Türkmenistan”, “Türkmen ili” we “Daýhan” ýaly gazet-žurnallarda çap edilip durupdyr. Meselem, ilkinji türkmençe döwürleýin neşir bolan “Ruzname-ýi mawera-ýi bahr-i Hazar” gazetinde edebi makalalar bilen bir hatarda, Molladurdynyň şahyrana we kyssa eserleri yzygiderli çap edilipdir. Mysal üçin, gazetiniň 1914-nji ýylyň 24-nji dekabrynda çykan sanynnda Molladurdynyň Änew galasyna bagyşlanan edebi-taryhy makalasy okyjylara hödürlenipdir. Ata Myradow hem şol gazetiniň işeňňir awtorlarynyň biri bolupdyr.

Hormatly Prezidentimiziň “Älem içre at gezer” atly romanynyň baş gahrymany, ussat mugallym Berdimuhamet Annaýewiň A. Gulmuhammedowyň “Deňsin-medik dul galar” powestini okandygy we bu eseriň ýazyjysynyň öndengörüjiligi üçin awtora hormat goýýandygy we poweste uly baha berýändigini çeper eserde ýatlanylýar. Umuman, türkmen edebiýatynyň kyssa görnüşiniň many-mazmun, çeperçilik taýdan ösüşine geçen asyryň ýigirminjy ýyllarynda ussat ýazyjy B. Kerbabaýew bilen birlikde, M. Atabaýew, A. Gulmuhammedow ýaly ýazyjylar hem özboluşly goşant goşupdyrlar.

Ayna Soyegova
(*Turkmenistan*)

PROSAIC WORKS OF INNOVATION-JADIDISM CONTENT IN TURKMEN LITERATURE

As a result of the fair and humane policy being pursued by our Esteemed President during the period of prosperity of our sovereign state, the development

of Turkmen literature at the beginning of the twentieth century, the unique way of life and work of writers and poets have become the subject of wide study from the point of view of literary criticism. This is of great importance for clarifying the trends, innovations and content of Turkmen literature of that time in terms of content and form.

In the twenties of the last century, such writers as M. Atabaev and A. Gulmuhammedov also made a unique contribution to the semantic and artistic development of prose in Turkmen literature. In the novel by our Esteemed President “Good name is imperishable” important information is about the relationship of honored teacher Berdymuhammed Annayev with outstanding innovators and writers of that time, such as Muhammetguly Atabaev and Alishbek Aliev.

Айна Соегова
(Туркменистан)

ПРОЗАИЧЕСКИЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НОВАТОРСКОГО -ДЖАДИДСКОГО СОДЕРЖАНИЯ В ТУРКМЕНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

В результате справедливой и гуманной политики, проводимой нашим Уважаемым Президентом в период процветания нашего суверенного государства, развитие туркменской литературы в начале XX века, творчество писателей и поэтов стали предметом широкого изучения с точки зрения литературоведения. Это имеет большое значение для выяснения течений, новаций туркменской литературы того времени по содержанию и форме, по эстетике.

В двадцатые годы прошлого века такие писатели как М. Атабаев и А. Гулмухаммедов внесли значительный вклад в смысловое и художественное развитие прозы. В романе нашего Уважаемого Президента “Имя доброе нетленно” содержится ценная информация об отношениях заслуженного учителя Бердымухаммеда Аннаева с выдающимися новаторами и писателями своего времени, такими как Мухамметгулы Атабаев и Алишбек Алиев. В романе художественно описывается, какую высокую оценку творчеству А. Гулмухаммедова дал.

ÇYDAMLYLYGY ÖSDÜRMEGIŇ INNOWASION USULLARY

Çydamlylyk adamyň iň esasy beden hilleriniň biri bolup, türgenleriň saýlap alan sport görnüşlerine görä beden taýýarlygyny kämilleşdirmäge we beden taýýarlygynyň netijeliligini ýokarlandyrmaga uly ýardam edýär. Çydamlylygy ösdürmek kämil, sazlaşykly şahsyýetiň kemala gelmeginde aýratyn orna mynasypdyr. Çydamlylyk ösdürilende, türgeniň ýaşı, jynsy we umumy beden taýýarlyk derejesi göz önünde tutulmaly. Türgenleşik sapaklarynyň dowamynda kesgitli wagtdan soň adamyň bedeninde fiziologik üýtgeşmeler ýüze çykar, bu üýtgeşmelere beden uýgunlaşýar. Şeýle hem ýüklemeleriň çylşyrylaşmagyna tarap elýeterlilik saklamaly, ýüklemeleriň elýeterliliği türgenleşýäniň saglygyna zyýan ýetirmezden, bedenine oňaly täsir edýär.

Beden maşklarynyň netijeliligi we adam bedenine täsiri köp ýagdaýda ýüklenme talaplarynyň ulgamlayynlygy we zygiderlilik bilen kesgitlenilýär. Umumy beden çydamlylygyny terbiýelemekde gowy netijelere ýetmek, diňe ýüklenme talaplaryň we dynç alşyň berk gaýtalanmagy saklananda hem-de sapaklaryň zygiderlilik bilen saklananda mümkindir. Türgenleriň çydamlylygynyň ösüşini ösen tehnologiýalaryň kömegi bilen kesgitli wagtda barlap, gözegçilikde saklap, her bir türgeniň beden aýratynlyklaryna görä çydamlylygy ösdürýän maşklar toplumyny we türgenleşik sapaklarynyň meýilnamasyny düzmek mümkin.

Alymlaryň bellemegine görä, umumy çydamlylygyň esasy bolup, okisleniji hadysalarda dörän energiýanyň hasabyna adamyň işi ýerine ýetirmek ukyby, ýagny ýokary aerob mümkinçilikleri durýar. Umumy çydamlylyk – bu dowamly wagtda fiziki işi ýerine ýetirmek mümkinçilikleridir. Umumy çydamlylyk myşsalarýň köp toparyny herekete getirýär we sport hünärlerine täsir edýär. Umumy çydamlylyk ýörite çydamlylygyň ösmegine esas bolup hyzmat edýär. Umumy we ýörite çydamlylygyň özara şertlenmegi, hilleriň ýylboýy türgenleşik hadysasynda bile ösdürilmegini talap edýär.

Ýörite çydamlylyk wagta baglylykda, işjeňligini dowamly netijeli ýerine ýetirmegi üpjün edýän mümkinçilik bolup, ol sportuň saýlanyp alnan görnüşleriniň talaplaryna esaslanandyr.

Ýörite çydamlylyk türgeniň bedenine aýratyn talaplaryň barlygy bilen şertlenýär hem-de türgeniň ähli agzalarynyň we ulgamlarynyň ýörite taýýarlygyna, işiň görnüşine görä fiziologik we psihiki mümkinçiliklerine görä kesgitlenýär.

Çydamlylygy zygiderli tapgyrlar boýunça ösdürýärler: ilki bilen umumy çydamlylygy, soňra ýörite çydamlylygy. Ähli geçiş döwri we başlangyç taýýarlygyň

başynda (2–3 aý) umumy çydamlylygy ösdürýärler. Şondan soň 1-nji tapgyryň işi başlanýar (1,5 aý), ol güýç we tizlik hilleriniň ýokary yzygiderliligi goşulyp, hem-de ýaryşlara gatnaşmak arkaly geçirilýär. (3–5 aý)

Çydamlylygy ösdürmekde türgeniň erk hili uly ähmiýete eýe bolup durýar, çünki erkiň hili türgeniň aň işjeňliginiň netijesidir. Işiň ýygylgyny durnukly saklaýan erkiň dartgynlylygy, çydamlylygyň hemme görnüşleri üçin umumy düzüm bölegi bolup durýar. Şonuň üçin erk hilleri ýokary, käte aşa çydamlylygy talap edýän ýaryşlarda we türgenleşiklerde üstünligiň hillerini mese-mälim derejede kesgitleýär. Çydamlylyk islendik işjeňlik ýerine ýetirilende, ol ýa-da beýleki derejede zerur bolýar. Käbir (ýöriş, orta we uzak aralyklara ylgaw, welosiped ýaryşlary, konkide uzak aralyga ylgaw, lyža ýaryşlary) ýaly fiziki maşklaryň görnüşlerinde ol (çydamlylyk) sport netijeliligini gönümel kesgitleýär, şeýle hem (boks, göreş, sport oýunlary we ş.m.) belli taktiki hereketleri iň gowy görnüşde ýerine ýetirmäge mümkinçilik berýär. Ýene-de bellemeli za, ol (çydamlylyk) köp gezekli gysga wagtlaýyn agyr ýüklenmelere çydamaga hem-de işjeňlikden soň (sprint ylgawy, zyňmak, bökmek, agyr atletika, gylyçlaşmak we ş.m.) çalt dikelmekligi üpjün edýär.

Shirmyrat Soyunov, Enejan Borjakova
(*Turkmenistan*)

INNOVATIVE METHODS OF ENDURANCE DEVELOPMENT

Endurance is one of the most important physical qualities of a person, which helps to improve physical fitness and increase the effectiveness of physical training, depending on the kind of sport chosen by athletes. The development of endurance plays a special role in the formation of a perfect harmonious personality.

The effectiveness and impact of physical exercise on the human body is largely determined by the systematic and constant requirements for these exercises. Good results in the training of general physical endurance are possible only in case of strict repetition of the requirements for exercise and rest, as well as a strict sequence of classes. The development of athletes, endurance can be observed and monitored in a timely manner with the help of advanced technologies, and it is also possible to develop a set of exercises and training plans that develop each athlete's endurance in accordance with their physical characteristics.

Ширмырат Союнов, Энеджан Борджакова
(Туркменистан)

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ ВЫНОСЛИВОСТИ

Выносливость – одно из важнейших физических качеств человека, которое помогает улучшить физическую форму и повысить эффективность физических тренировок в зависимости от вида спорта, выбранного спортсменами. Развитие выносливости играет особую роль в формировании совершенной гармоничной личности. Эффективность и влияние физических упражнений на организм человека во многом определяется систематичностью и постоянством требований к этим нагрузкам. Хорошие результаты в тренировке общей физической выносливости возможны только при соблюдении строгого повторения требований по нагрузке и отдыху, а также строгой последовательности занятий. Развитие выносливости спортсменов можно отслеживать и контролировать своевременно с помощью передовых технологий, а также можно разработать комплекс упражнений и планы тренировок, которые развивают выносливость каждого спортсмена в соответствии с его физическими характеристиками.

Alma Süleýmanly
(Türkmenistan)

GOLÝAZMA JILT-SAHABYŇ GURLUŞ AÝRATYNLYGY

Edebiýat maglumatlaryna salgylansaň, kitap medeniýeti öz taryhyny asyrlaryň jümmüşinden, ýazuwyň döräp başlan eýýamlaryndan alyp gaýdýar. Ýazuwyň döräp, kemala gelip başlamagy bilen, kitap hem döräp ugrapdyr.

Golýazma kitabyňyň gurluşy ýuwaş-ýuwaşdan düzülip, daşlaryň ýüzüne, agaçdan edilen tagtajyklara, haýwanlaryň derisinden eýlenen gönlerе, deri we kagyzlara ýazypdyrlar. IX asyrdan başlap, kagyz bu materiallary dolulygyna gysyp çykaranyndan soň, kodeks arap grafika (sungat eseri) golýazmalarynyň agdyklyk edýän görnüşі bolupdur. Kagyz topy (blogy) mehaniki we tebigi hadysalaryň täsir etmelerine has çydamsyz bolýandygy sebäbli, ähtibarly gorama mätäç bolupdyrlar.

Kitap ençeme depderler toplumynyň birikdirilip we olaryň düýbi Gündogar usuly bilen tikilip, soňra kitap görnüşine getirilipdir hem-de deriden sahap edilipdir. XIV–XV asyrlarda kitap sahaplama sungatynda has kämilleşdirilen uly özgeşiklikler bolup geçýär. Kitap sahaplamk üçin birnäçe täze materiallar ýüze çykýar.

Sahabyň materiallary hem birmeňzeş bolmandyr. Sahaplaryň uly bölegi dokma matalaryndan, kagyздan we agaç tagtalarynda taýýarlanypdyr.

Gündogar we Günbatar ýurtlarynda sahaplanyşyň tapawutlylygy bezeg we gurluş aýratynlygyndan durupdyr. Gündogaryň gyzyldan nagyş basmalary giňden ulanmaklary, inçeligi we dürli görnüşli suratlary, takyk simmetriýaly, bezegiň ýerleşiş tertibini çeperçilikli sazlaşdyrylmagy, şol zatlaryň jemi bütinligine ajaýyp zynatly Gündogar halylaryny ýada salýar diýip, edebiýat maglumatlarynda aýdylýar. Nagyş basmagy diňe bir sahabaň gapaklarynda däl, eýsem düýbünü hem bezäpdirler. Şonuň ýaly-da kitabyň düýbünüň ýokary we aşak gyrasyna çylyşyrymly örüm bilen owadan görnüş beripdirler.

Netijede, taryhy edebiýat maglumatlara esaslanyp, umumy golýazma kitaplarynyň jilt-sahaplama taýýarlanylş usullary öwrenilende, düýp çeşmäniň Gündogar we Orta Aziýa ýurtlarynyň bolandygy görkezilýär. Türkmen halkynyň gadymy golýazma kitaplarynyň özboluşly taryhy ösüş ýoly bolupdyr. Bu ýol Gündogar ýurtlaryň medeniýeti bilen baglydyr.

Alma Suleymanly
(*Turkmenistan*)

PECULIARITIES OF BINDING MANUSCRIPTS

Since a block of paper is not resistant to mechanic and natural phenomena, it needs protection. A book, in which several notebooks are linked and sewed applying the eastern method is then covered with leather.

While studying the method of making covers, we came to know that its historical and literary sources took roots from Eastern and Central Asian countries.

The ancient manuscripts of the Turkmen people have a particular development trend. It is linked to culture of Eastern countries.

Алма Сулейманлы
(*Туркменистан*)

ОСОБЕННОСТИ ВОСТОЧНЫХ РУКОПИСНЫХ ПЕРЕПЛЕТОВ

Бумажный блок, наиболее подверженный механическим и природно-климатическим воздействиям, нуждается в надежной защите. Книга, собираемая и сшиваемая восточным способом из нескольких тетрадей с обложкой

из кожи, начиная с эпохи средневековья привели ее в надлежащий книжный вид.

При изучении методов изготовления переплетных крышек рукописных книг, основной упор сделан на древние образцы изданные в Средней Азии и странах Востока.

Изготовление старинных туркменских рукописных книг имело своеобразный путь развития, связанный с восточной культурной традицией.

Täzegül Täçmämedowa
(*Türkmenistan*)

HORMATLY PREZIDENTIMIZIŇ DÖREDIJILIGINDE MAGTYMGULYNYŇ EDEBI ÝÖRELGESI

2021-nji ýylyň 12-nji fewralynda Türkmenistanyň hormatly Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow 2024-nji ýylda Gündogaryň beýik akyldary we nusgawy şahyry Magtymguly Pyragynyň doglan gününüň 300 ýyllygyny halkara derejesinde bellemek hakynda Karar kabul etdi. Bu mübärekgar Karar Magtymguly Pyragynyň adyny uly buýsanç bilen göterýän Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň Magtymguly adyndaky Dil, edebiýat we milli golýazmalar institutynda unudylmajak taryhy hadysa boldy. Alym Arkadagymyzyň parasatly ýol görkezijiligi, ajaýyp guramaçylygy, ruhlandyryjy hem-de öňdengörüji syýasatçylygynda, Magtymguly Pyragynyň döredijiligini ylmy esasyda öwrenmek bilen baglanyşykly düýpli ylmy-barlag işler we birnäçe guramaçylyk çäreler ýola goýuldy. Milli Liderimiziň türkmen edebiýatynyň ruhy sütüni Magtymguly Pyragynyň millilikden gaýdýan edebi ýörelgelerini dowamly wagyz-nesihat etmek hakyndaky garaýyşlary baş ýörelgä öwrüldi. Muňa Gahryman Arkadagymyzyň Kararlarynyň, ynsanperwer ýörelgeleriniň, taryhy şahsyýetlere sarpa goýmagynyň anyk seneli mysallarynda has aýdyň göz ýetirmek bolýar.

Mälim bolşy ýaly, “2014-nji ýylyň Magtymgulynyň ýyly” diýip ygylan edilmegi mynasybetli, milli Liderimiz şol ýylda Magtymguly Pyragynyň 290 ýyllyk toýunyň dabaraly ýagdaýda bellenilmegine uly tagallalar etdi. 2014-nji ýylda döwlet Baştutanymyzyň jöwher paýhasynyň ummany bolan “Ynsan kalbynyň öçmejek nury” atly kitaby halk köpçüligine gowuşdy. Gymmatly maglumatlara baý kitapda Magtymguly Pyraga bagyşlanan pelsepewi taglymaty özünde jemleýän ýüze golaý parasatly hem çuňňur many-mazmunly jümleler bar. Beýik akyldar şahyrymyz hakyndaky ygtybarly garaýyşlar türkmen, iňlis, rus dillerinde berilýär. Milli ruhuň döredijilik gorundan dörän, pähim-paýhas gönezligidinden kemala gelen ylmy

çeşmede, türkmen döwletiniň sarsmaz sütünleriniň hataryny çekýän Magtymguly Pyragynyň bitewi döwlet gurmak baradaky parasatly pikirleri beýan edilýär. Alym Arkadagmyzyň: “Magtymguly Pyragynyň arzuwlan berkarar türkmen döwleti häzirki bagtyýarlyk döwründe ösüşleriň ak ýolunda özüniň bedew bady bilen ynamly öňe barýar” diýen buýsançly garaýyşlary, türkmen halkynyň şu günki ösüşiniň güwäçisi bolup dünýä dolýar.

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwrüniň 2010–2020-nji ýyllary türkmen edebiýaty üçin öndümlü işlenen pursatlara öwrüldi. Has anygy, bu gysga döwür içinde hormatly Prezidentimiziň “Älem içre at gezer” (2011), “Döwlet guşy” (2013), “Ynsan kalbynyň öçmejek nury” (2014), “Medeniýet halkyň kalbydyr” (2014), “Bitarap Türkmenistan” (2015), “Türkmen medeniýeti” (2015), “Parahatçylyk sazy, dostluk, doganlyk sazy” (2016), “Mert ýigitler gaýrat üçin dogulýar” (2017), “Mertler Watany beýgeldýär” (2017), “Türkmenistan – Beýik Ýüpek ýolunyň ýüregi” (2017, 2018), “Enä tagzym – mukaddeslige tagzym” (2018), “Türkmeniň döwletlilik ýörelgesi” (2020) ýaly meşhur kitaplarynda halkymyzyň medeni hem-de milli derejesi bilen bilelikde, Magtymguly Pyragynyň döredijiligi şöhlelenýär. Milli Liderimiziň ygtybarly çeşmelere baý eserlerinde Magtymguly Pyragynyň döredijiliginiň ylmy ähmiýetine, milli ýol-ýörelgesine, şahyryň türkmen edebiýatyndaky tutýan ornuna ýokary derejede üns berilýär. Munuň şeýledigi hormatly Prezidentimiziň türkmen edebiýatynyň magtymgulyşynaslyk ýolunda has aýdyň ýüze çykýar.

Umuman, hormatly Prezidentimiziň döredijiliginde Magtymguly Pyragynyň edebi ýörelgesi geljek nesillere nusgalyk mekdep göreldesini ýetirýär.

Tazegul Tachmammedova
(*Turkmenistan*)

LITERARY PRINCIPLES OF MAGTYMGULY IN THE CREATIVE ACTIVITY OF OUR ESTEEMED PRESIDENT

In the famous books by our scientist Arkadag such as “A Good Name is Imperishable” (2011), “Bird of Happiness” (2013), “An Inextinguishable Light in the Human Soul” (2014), “Culture – the People’s Soul” (2014), “Neutral Turkmenistan” (2015), “Turkmen Culture” (2015), “Music of Peace, Music of Friendship and Brotherhood” (2016), “Brave Warriors are Born for Feats” (2017), “The Braves Glorify the Homeland” (2017), “Turkmenistan – the Heart of the Great Silk Road” (2017, 2018), “Worshipping Mother – Worshipping a Sacred Person” (2018), and “Principles of Turkmen Statehood” (2020) along with a description of the cultural and national values of our people, the educational significance of the literary principles of Magtymguly Pyragy for future generations is highlighted.

Тязегуль Тачмаммедова
(Туркменистан)

ЛИТЕРАТУРНЫЕ ПРИНЦИПЫ МАХТУМКУЛИ В ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАШЕГО УВАЖАЕМОГО ПРЕЗИДЕНТА

В знаменитых книгах нашего ученого Аркадага, таких как “Имя доброе нетленно” (2011), “Птица счастья” (2013), “Неугасимый светоч в венце души” (2014), “Культура – душа народа” (2014), “Нейтральный Туркменистан” (2015), “Туркменская культура” (2015), “Музыка мира, музыка дружбы и братства” (2016), “Храбрые возвеличивают Родину” (2017), “Туркменистан – сердце Великого Шелкового пути” (2017, 2018), “Поклонение матери – преклонение перед святыней” (2018), “Принципы туркменской государственности” (2020) наряду с описанием культурных и национальных ценностей нашего народа, отмечается образовательное значение литературных принципов Махтумкули Фраги для будущих поколений.

Merjen Taganowa
(Türkmenistan)

GÜNORTA TÜRKMENISTANDA ÝÜPEKÇILIGIŇ ÝAÝRAMAGY

Beýik Ýüpek ýoly – Gündogar bilen Günbatary birleşdiren we köpsanly ajaýyp şäherleriň, taryhy ýadygärlikleriň, döp-dessurlaryň hatda döwletleriň emele gelmegine sebäp bolan ägirt uly söwda ýoludyr. Beýik Ýüpek ýolunuň söwda aragatnaşyklary halklary, olaryň dini we maddy medeniýetini ýakynlaşdyrypdyr. Söwda ýolunuň dowamynda köpsanly şäherler hem tutuş siwilizasiýalar döräpdir.

Beýik Ýüpek ýolunyň esasy harydy ýüpek matalar we çig ýüpek bolupdyr. Bu haryt uzak aralyga alyp gitmek üçin amatly bolupdyr. Sebäbi ol ýeňil hem örän gymmat bolup, Ýewropada ony altyndan hem gymmat satypdyrlar.

Ýewropalylar gymmat bahaly Gündogar harytlaryny satyn almak bilen, hili boýunça olar bilen deň derejedäki harydy çalyşmak üçin hödürläp bilmän, alтын hem kümüş bilen tölemeklige mejbur bolupdyrlar. Beýik Ýüpek ýoly bilen antik döwürleriň ahyryna çenli Ýewropadan Gündogara gymmat bahaly metallary hem daşapdyrlar.

Hormatly Prezidentimiziň “Türkmenistan – Beýik Ýüpek ýolunyň ýüregi” atly (2017ý., 2018ý.) iki jiltli kitabynda ýüpegiň, ýüpek matalarynyň adamzadyň

durmuşynda uly orun eýeleýändigini hakyndaky maglumat beýan edilýär: “Türkmen parçalary Hytaýda, Hindistanda we dünýäniň beýleki ýurtlarynda islenilýän harytlaryň biri bolupdyr. Ata-babalarymyz inňän ýokary hilli harytlary taýýarlamagyň ussady bolmak bilen birlikde, uzak ýerler bilen şol harytlaryň söwdasyny hem işjeň ýola goýupdyrlar”.

Ýüpekçiligi ösdürmek gadymy taryha eýedir. Müňýyllyklaryň dowamynda adamlar ýüpegiň ýokary hilliligi sebäpli, onuň önümçiligi bilen meşgullanyp gelýärler. Tebigy ýüpek diňe bir owadan bolman, eýsem ol ýaldyrawuk, inçe, ýeňil material bolup, ondan islendik howa şertlerinde geýip bolýan gelşikli we ýakymly egin-eşikleri taýýarlaýarlar. Ýüpek gigiyena laýyk bolup, onuň häsiýetine çarwalar, söweşijiler we tebipler aýratyn baha beripdirler.

Dürli döwürlerde ýüpek önümleri kuwwatly syýasy gural, söwda şertleşiginiň çeşmesi, şeýle-de şahsýetiň durmuş ýagdaýynyň ýokary alamaty bolupdur.

Ýüpek ýoly boýunça diňe harydyň özi uzaklara ýaýraman, eýsem olaryň öndürilişi barada maglumat hem ýaýrapdyr. Ilkibadalar ýüpegi diňe Hytaýda öndüripdirler, emma b.e.öň V asyrlarda bolsa ýüpekçilik Türkmenistanyň gündogar çäklerine aralaşypdyr.

Horasanda pagtadan, ýüpekden uly möçberde dürli görnüşli dokma önümleri öndürilipdir diýip, orta asyryň syýahatçysy Al-Mukaddasi özüniň “Hudud-alälemi” (“Dünýäniň serhetleri”) eserinde belleýär. Şeýle hem X asyrdaky ýaşap geçen arap jahankeşdesi Al-Istähri olary in gowulary diýip hasaplapdyr. Ýakut al Hamawi hem Demirgazyk Horasan barada ýazanda, bu ýerde ilkinji nobatda, ýüpek gurçugyny iýmitlendirmek üçin niýetlenen tut agaçlarynyň köplügin belläpdir. Onuň aýdyşyndan Merwden 4 farsah (4000 ädim ýa-da 5549 m) uzakda ýerleşen Şawaşkan diýen obada ýüpegiň in gowy hillisi öndürilipdir. Şeýle hem Merwden iki menzil uzakda ýerleşen Daňdanakanda ýüpek örän meşhur bolupdur. Al-Istähriň aýtmagyna görä, ýüpek pilesini we uly möçberdäki çig ýüpegi Merwden beýleki etraplara hem döwletlere çykarypdyrlar. Öz döwürdeşleriniň maglumatlaryna salgylanmak bilen, taryhçy gadymy döwürlerde Gorgana we Tabaristana ýüpegi işläp taýýarlamak usullary Merwden getirilipdir diýip belleýär.

Merw oazisi ýüpek we ýokary hilli pagta öndürmekde in iri merkez hasaplanypdyr. XII asyrdaky Merwde ýüpek gurçuguny öndürmek boýunça ýörite kärhanalar bolupdur. Şeýle hem ýüpek dokmaçylygy bilen Nusaýda, Abywertde we Merw oazisiniň birnäçe obalarynda meşgullanyp, ol matalar bazarlara “Merwiň” ady bilen iberilipdir.

Merwiň matalary Halifatdan tä Magriba çenli bütin çäkde uly şöhratdan peýdalanyşydyr. Öz döwründe taryhçy alym As-Saalibiniň aýtmagyna görä, araplar Horasandan getirilýän matalara “Merw”, we “Şahijan” diýip atlandyryşydyrlar. Olar Merwi Horasanyň şäherleriniň enesi hasaplap, oňa Merw aş-Şahijan diýipdirler. Merwiň şöhratlanma sanawyna “Mulham” hem degişlidir.

Musulman dünýäsinde matalar diňe bir peýdalylygy bilen çäklenmän, eýsem sylag halatlary bilen sylaglanma döp-dessurlary bilen baglanyşykly hem tapawutlanýarlar. Dokma ussahanalarynda eýesiniň ady, matanyň taýýarlanan ýeri we wagty görkezilen bezeg ýazgylary (tiraz) bolan ýörite matalar taýýarlanylýdyr. Şeýle ussahanalaryň biri hem Merwde ýerleşipdir.

Bu ussahanalarda tirazlaryň çykarylmany, adaty senetçilik önümçiligi bolup, syýasy ähmiýetçilik derejesi boýunça hutba we pul zikgeleme bilen deň derejede bolupdyr.

Ýüpek önümlerine diňe bir içki bazarda isleg bildirilmän, eýsem daşary ýurtlara – Müsüre, Ispaniýa çenli çykarylýdyr.

Senetçiligiň bu ugry orta asyrlarda ösüşiniň ýokary derejesine ýetýär.

Merjen Taganova
(*Turkmenistan*)

SPREAD OF SERICULTURE IN EASTERN TURKMENISTAN

The development of silkworm breeding and silk weaving in Eastern Turkmenistan is associated with the Great Silk Road.

The Merv oasis was the largest silk producing region. In the 12th century there was a special institution in Merv for the production of grena. Silk weaving was also carried out in Nisa, Abiverd, Serakhs.

In the Merv weaving workshops, special fabrics were made with an embroidered decorative inscription (tiraz) containing the name of the caliph, the date and place of manufacture.

Silk products served not only the needs of the domestic market, but were also exported to the most distant countries, up to Egypt and Spain. In the 7th–9th centuries, silk fabrics were subject to the state tax contributed to the caliphate treasury, and until the 13th century they served as the subject of gifts offered to the caliphs, courtiers, military leaders and poets.

Мерджен Таганова
(Туркменистан)

РАСПРОСТРАНЕНИЕ ШЕЛКОВОДСТВА В ВОСТОЧНОМ ТУРКМЕНИСТАНЕ

Становление шелководства и шелкоткачества в Восточном Туркменистане связано с расширением маршрутов Великого Шелкового пути.

Мервский оазис являлся крупнейшим производителем шелка. В XII в. в Мерве имелось специальное заведение по производству грены. Шелкоткачеством занимались также в Нисе, Абиверде, Серахсе.

В мервских ткацких мастерских изготавливались специальные ткани, с вышитой декоративной надписью (тираз), содержавшей имя халифа, дату и указание места изготовления.

Таким образом, шелковые изделия удовлетворяли не только запросы внутреннего рынка, но и вывозились в отдаленные страны. В VII–IX вв. шелковые ткани входили в состав государственного налога, поступавшего в казну, и вплоть до XIII века служили предметом даров, подносившихся халифам, султанам, придворным, военачальникам, поэтам.

Bazargeldi Töräýew
(Türkmenistan)

SEÝIT NESIMINIŇ GAZALLARYNYŇ TERBIÝEÇILIK ÄHMIÝETI

Türkmen halkynyň ruhy gymmatlyklaryny, döp-dessurlaryny, beýik akyldarlarynyň ruhy mirasyny öwrenmek, jemgyýetçilik ösüşi üçin örän möhüm ähmiýete eýedir. Şu meseläni çözmegiň möhimdigi barada hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedow çykyşlarynda nygtaýar hem-de ata-babalarymyzyň döreden maddy we ruhy gymmatlyklaryna, şol gymmatlyklary döreden şöhratly şahsyýetlerimiziň döredijiligine ýüzlenmegi maslahat berýär: “Biziň Nesimi, Ýunus Emre, Garajaoglan, Andalyp, Magtymguly, Mollanepes, Zelili, Seýdi, Mylly Täçmyradow, Başım Nuraly, Berdi Kerbabaýew, Weli Muhadow, Yzzat Gylyjow, Alty Garlyýew, Nury Halmämmedow, Gurbannazar Ezizow ýaly köpsanly beýik ussatlarymyz bar. Häzirki wagtda biziň wezipämiz olaryň ýoluny mynasyp dowam etdirjek ýaşlary taýýarlamakdan we terbiýeläp ýetişdirmekden ybaratdyr.”

Türkmen halkynyň ruhy medeniýetinde, hatda dünýä medeniýetiniň tarhynda oçmejek yz galdyran akyldarlaryň biri hem Seýit Nesimidir. Orta asyr Gündogarynyň filosofik we syýasy-jemgyýetçilik pikirleriniň ösmegine möhüm

goşant goşan türkmen akyldary Seýit Nesimi döwrüniň görnükli şahsyýetleriniň biri bolupdyr. Onuň syrly durmuşy barada nusgawy edebiýatymyzyň wekilleri ýörite poýemalar döredipdirler. Ol il-halkyň bähbitlerini arayan jemgyýetçilik ähmiýetli möhüm meseleleri öňe sürüpdir. Nesimi orta asyr döwrüniň jemgyýetçilik durmuşynda dowam edýän durmuş deňsizligini, adalatsyzlygy berk tankyt edipdir. Adama bolan garaýyşda ynsanperwerligi belende göterip, adama iň ýokary derejedäki gymmatlyk hökmünde garanlygy bilen, ölmez-ýitmezlige eýe bolupdyr. Seýit Nesiminiň asly Halap türkmenlerindendir. Ol takmynan, 1370-nji ýylda Halapda dogulýar. Ol 1417-nji ýylda 47 ýaşyňyň içinde doglan şäherinde aradan çykýar.

Nesiminiň gazallarynda jemgyýetçilik durmuşynyň ahli meselelerine degişli setirlere duş gelmek bolýar. Şahyryň gazallaryndaky söýgi, dostluk, edeplilik, ahlak, ynsanperwerlik hakyndaky pikirler ýaşlary ahlak taýdan arassa, edep-terbiýeli edip ýetişdirmäge uly ýardam edýär.

Akyldar döredijiliginde ahlaklylyk, ýagşylyk we ýamanlyk, haýyr we şer, harsydünýalik, betnebislik, mertebe, dogry sözlülük, nadanlyk, ikiýüzlülük ýaly onlarça temalara ýüzlenýär, olary düşündirýär, ösdürýär. Ol ylymly, bilimli adamlara hormat goýup, bilimsiz bisowat, ýaramaz gylykly adamlary ýazgarýar,

Bazargeldi Torayev
(*Turkmenistan*)

EDUCATIONAL VALUE OF POETRY OF SEYIT NESIMI

Perfectionism is one of the main topics in the works by Nesimi. He calls on all for moral improvement through self-recognition. Nesimi specifically dwells on the qualities like anger, rage, envy, deceit that belittle the person and he strongly encouraged people to give up these disadvantages. The poet specifies greed, avarice as fundamental defects of his time. The poet does not only condemn vices, but also writes about the moral qualities. In his poetry Nesimi strives to educate the reader.

Базаргелды Тураев
(*Туркменистан*)

ВОСПИТАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ПОЭЗИИ СЕЙИДА НЕСИМИ

Проповедь морального и нравственного совершенствования личности занимает одно из основных мест в творчестве Несими. Поэт призывает

людей к нравственному совершенствованию через самопознание. Несими особо останавливаются на рассматривании таких отрицательных человеческих качеств, как гнев, зависть, коварство, принижающих человеческое достоинство, и призывает в процессе нравственного очищения избавиться от них. Главными нравственными пороками поэт считает жадность и глупость, называя их в числе основных недугов своей эпохи. Поэт не только порицает пороки, но, говоря о положительных моральных качествах, стремиться воспитать своего читателя.

Maksuda Töräýewa
(*Türkmenistan*)

SAGDYN BILIM, SAGDYN ENDIK – IŇLIS DILINIŇ SÖZLEÝŞINI ÖWRETMEKDE “MAKSAT” WE “SERIŞDE” DÜŞÜNJELERI

“Maksat” we “serişde” düşünjelerine bolan gyzyklanmanyň daşary ýurt dillerini okatmagyň usulyýetiniň taryhynyň ähli döwürlerinde hem peselmändigini we ýene-de peselmejekdigini öwrenilen edebiýatlaryň seljermesi görkezdi. Maksat, mazmuny we ony özleşdirmegiň usullaryny şertlendirýän merkezi usuly kategoriýa bolup, filosofik nukdaýnazardan işiň netijesiniň pikirlenmede öňünden aňlanmagyny we belli bir serişdeleriň kömegi bilen onuň amala aşyrylmagyny häsiýetlendirýär. Psihologiýa ylmynda maksat – “iş, hereket, özüni alyp baryş gazanylmagyna gönükdirilen netijeleriň keşbi (göz öňüne getirilmegi) hökmünde” düşünilýär we onda maksadyň dolandyryjy hyzmaty nygtalýar. Serişde – daşary ýurt diliniň sözleýşini öwrenýän okuwçylaryň şahsyýetleýin kemala gelmegini nazarlaýan maksadyň hasyl bolmagynda gatnaşmagy zerur bolan gural ýa-da abzal. Şu işde getirilýän “gural” ýa-da “abzal” düşünjesi daşary ýurt dillerini okatmagyň usulyýetiniň meseleleri bilen baglanyşyklylykda, biziň derňeýän temamyzyň çäginde örän giň manyda ulanylýar. Şahsyýetleýin kemala gelmek diýlip, okuwçynyň öz ukyplarynyň we mümkinçilikleriniň aýan bolmak hem-de amala aşyrylmak prosesine düşünilýär we ol şahsyýetiň motiwasion ulgamy hem-de gymmatlyklaýyn ugur almalary bilen baglanyşyklydyr. Kiçi mekdep ýaşly okuwçynyň okuw işine zerurlyga, okuw hereketlerine motiwlere eýe bolmagy, onda okamak isleginiň kemala gelmegine ýardam edýär. Hut okamak islegi we başarnygy kiçi ýaşly mekdep okuwçysyny şol birwagtyň özünde zerur şahsyýetleýin häsiýetlere eýe bolan okuw işiniň subýekti hökmünde häsiýetlendirýär.

Işde kiçi ýaşly mekdep okuwçysynyň daşary ýurt (biziň işimizde iňlis) dilini öwrenmekde alan bilimem, awtomatik derejä ýetirilen endigem onuň kämil

şahsyýet hökmünde terbiýelenmeginde hem maksat, hem serişde hyzmatyny ýerine ýetirýändigini beýan edilýär. Usulyýetçi alymlar kiçi ýaşly mekdep okuwçylarynyň DÝD-ni ele almak we olaryň şahsyýetleýin kemala gelmegi meselesini çözmegiň, okuwçynyň şahsyýetini ösdürmek ileri tutulýan daşary ýurt dilinde gürleýän gurşawyň çäklerinde has öndümlü bolýandygyny çaklamaga doly esasyň bardygyny biragyздan tassyklaýarlar. Autentik tekstler bilen birlikde hereketli we didaktiki oýunlaryň, şadyýan aýdymalaryň, sanawaçlardyr goşgularyň üsti bilen berlen maglumatlar emeli gurşawda öwrenilýän daşary ýurt dilini ýeňil özleşdirmäge şert döredýär.

Şahsyýetiň durnuklylygy şahsyýetleýin saýlap almak prosesine täsir edip, özüni alyp barşyň we işiň motiwasiýasynyň möhüm faktory bolup durýan hut gymmatlyklaýyn ugur almalar bilen üpjün edilýär. Özbaşdaklyk, jogapkärçilik we duýgudaşlyga ukyplylyk, kiçi ýaşly mekdep okuwçysy daşary ýurt dilini ele alanda kemala getirilmegi zerur iň möhüm şahsyýetleýin häsiýetnamalar hökmünde tapawutlandyrylýar. Şu jähetden, işde iňlis dilini okatmagyň başlangyç mekdep başgançagynyň ilkinji binýady bolan birinji synpda iňlis diliniň leksikasyny agzeki sözleýişiň üsti bilen öwretmekde innowasion model hökmünde teklipl edilýän sagdynlyk nusgasynyň usuly aýratynlyklary beýan edilýär. Daşary ýurt dilini okatmagyň usulyýeti ylmynda sagdynlyk düşüňjesiniň başarnyklary we endikleri kemala getirmekdäki orny häzirkäki zaman şahsyýetleýin bilim paradigmasynda kiçi ýaşly mekdep okuwçylarynyň beden, ruhy-ahlak, kognitiw we intellektual ösüşiň delillendirilen anyk mysallaryň esasynda tassyklanylady.

Maksuda Torayeva
(Turkmenistan)

GOOD KNOWLEDGE AND SKILLS – AIM AND MEANS OF TEACHING SPOKEN ENGLISH

Development of physical and intellectual activity of younger schoolchildren has a favorable effect on increase in effectiveness of the primary education. Necessity of the use of games and other innovative methods in teaching spoken English is explained in this work. The models and methods of teaching English, vocabulary development of speaking of the first formers at the primary stage of teaching English are described.

Максуда Тораева
(Туркменистан)

ТВЕРДЫЕ ЗНАНИЯ И НАВЫКИ – ЦЕЛЬ И СРЕДСТВО ОБУЧЕНИЯ РЕЧИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Развитие физической и интеллектуальной активности школьников младшего возраста благоприятно влияет на повышение эффективности начального образования. В работе объясняется необходимость использования игр и других инновационных методов в обучении речи английского языка. Описываются модели и методы преподавания лексики английского языка, развития речи учеников первого класса на начальном этапе обучения английскому языку.

Bägül Toylyýewa, Şemşat Berdiýewa
(Türkmenistan)

TÜRKMEN, İNLIS WE RUS DILLERINDE SYPATLARYŇ DEŇEŞDIRMESI

Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň baştutanlygynda Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe türkmen dili bilen bir hatarda daşary ýurt dillerini öwrenmek meselesine uly üns berilýär. Ylymda dilleri gelip çykyşy boýunça kowumdaş toparlara bölmek, dilleriň geneologik toparlandyrylyşyny düzmek, XIX asyrdan dil biliminde taryhylyk ýörelgesiniň ykrar edilmegi, deňeşdirme-taryhy usulyň ýüze çykmagy netijesinde mümkin boldy. Bu işiň maksady sypatlaryň izomorf we allamorf häsiýetlerini ýüze çykarmak hem-de olaryň gepleşikde beýleki sözler bilen baglanyşyp hereket etmegini açyp görkezmekdir. Geneologik toparlandyrylyş nukdaýnazarýndan, iňlis dili hindi-ýewropa diller maşgalasynyň günbatar-german şahasynyň german toparyna, türkmen dili bolsa, türki diller maşgalasynyň günorta-gündogar toparyna, rus dili gündogar-slawýan şahasynyň slawýan toparyna degişlidir. Muňa garamazdan, iňlis we rus dilleri birmeňzeş dil maşgalasyna degişli bolsa-da, olar tipologik häsiýetleri boýunça, iňlis dili dilleriň analitik gurluş, rus dili-sintetiki gurluş, türkmen dili bolsa-aglyutinativ gurluşa degişlidir.

Sypatlar söz topary hökmünde deňeşdirilýän dillerde, umumy birmeňzeş manyny aňladýar – hil we häsiýeti aňlatmak bilen, durnukly alamatlary beýan edýär. Tipologik alamatlary boýunça sypatlar deňeşdirilýän dillerde bir-birinden düýpli tapawutlanýar. Rus dilinden tapawutlylykda, türkmen diliniň sypatlary manysy hem gurluşy boýunça iki leksiki-grammatiki topara bölünýär: hil sypatlar öz manysy boýunça haýsydyr bir zadyň alamatyny aňladýar, oňnositel sypatlarda bolsa,

bir zadyň alamatynyň beýleki zatlara bolan gatnaşygy arkaly beýan edilýär. Iňlis dilinde sypatlar diňe bir leksiki topara degişli bolup, olar hil sypatlardyr. Otnositel sypatlaryň leksiki birlikler hökmünde sany çäklendirilen, olaryň köp bölegi ylym ulgamyna degişlidir (mysal üçin: biological, chemical we ş. m). Rus dilinden tapawutlylykda, degişlilik sypatlar aýratyn topar hökmünde iňlis we türkmen dilleriniň leksiki-grammatiki düzümünde ýokdur.

Iňlis, rus we türkmen dilleriniň hil sypatlarynyň umumy häsiýeti deňşdirme derejesiniň bolmagydyr (mysal üçin: светлый-светлее, более светлый; ýagty-ýagtyrak-has ýagty, bright-brighter-brightest). Deňşdirilýän dilleriň hemmesinde sypatlaryň deňşdirme derejesiniň bolmagyna garamazdan, olaryň emele gelşiniň morfologik usullary dürli-dürlüdür.

Rus dilinde sypatlar jyns, san we düşüm boýunça üýtgeýärler (mysal üçin: белый-белая-белое-белые; белого-белой в род. падеже, белому-белой в дат. падеже), emma iňlis we türkmen dillerinde beýle däl. Morfologik aýratynlyklar rus dilinde has aýdyň ýüze çykýar, şol bir wagtda iňlis we türkmen (ak gül–ak güller, white flower-white flowers) dillerinde sypatlaryň morfologik alamatlary atlardan mese-mälim tapawutlanmaýar.

Doly we gysga hil sypatlarynyň bolmagy, rus diliniň aýratynlygy bolup durýar (mysal üçin: высокий-высок, сладкий-сладок). Doly sypatlar sözlemde atributiw hyzmaty ýerine ýetirýär, gysga görnüşi bolsa, predikativ manylara eýe bolup, jyns we san boýunça iki görnüşi hem atlar bilen ylalaşýar. Ondan tapawutlylykda, iňlis we türkmen dillerinde atributiw we predikativ hyzmatlary şol bir görnüşdäki sypatlaryň üsti bilen beýan edilýär. Şeýlelikde, her bir diliň beýleki diller bilen meňzeşlikleriniň bardygyna garamazdan, şol bir wagta hem aýrybaşga leksik-grammatik we tipologik aýratynlyklary hem ýüze çykýar.

Bagul Toylieva, Shemshat Berdiyeva
(*Turkmenistan*)

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE ADJECTIVES IN TURKMEN, ENGLISH AND RUSSIAN

In present period, when Turkmenistan successfully enters international stage in all areas of life, much attention is paid to learning foreign languages. Important role in this process is played by comparative linguistics.

This article focuses on the comparative analyses of the adjectives in the Turkmen, English and Russian languages, and includes determination of their use features, lexical-semantic, grammatical and morphological structures.

Adjectives in the languages considered differ significantly from each other according to their typological features. Thus, each of the compared languages detects similarities with other languages, and shows the individual characteristics depending both on the lexical and grammatical system, as well as typological characteristics.

Бягуль Тойлиева, Шемшат Бердыева
(*Туркменистан*)

СОПОСТАВЛЕНИЕ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ В ТУРКМЕНСКОМ, АНГЛИЙСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ

В современную эпоху, когда Туркменистан успешно выходит на международную арену во всех сферах общественной жизни, большое внимание уделяется изучению иностранных языков. Важную роль в этом процессе играет сопоставительная лингвистика. В данной работе сопоставляются качественные прилагательные туркменского, русского и английского языков, определяются особенности их употребления, лексико-семантические, грамматические и морфологические структуры. По типологическим признакам прилагательные в рассматриваемых языках значительно отличаются друг от друга. Таким образом, каждый из сопоставляемых языков обнаруживает как черты сходства с другими языками, так и проявляет индивидуальные особенности, зависящие от лексико-грамматической системы, а также типологических особенностей.

Merjen Turapowa
(*Türkmenistan*)

DAŞARY ÝURT DILLERINI ÖWRETMEKDE SANLY TEHNOLOGIÝALARYŇ ORNY

Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedow: “Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe biziň öňde goýýan esasy wezipämiz bilimiň hilini has-da ýokarlandyrmakdan ybaratdyr” diýip bellemek bilen, dünýä dillerini kämil öwrenmegi, milli ylym-bilim ulgamyny ösdürmegiň esasy şertleriniň biri hökmünde öňe sürýär. Bu belent wezipäni çözmek bolsa, sapaklarda täze tehnologiýalary peýdalanmak, talyplaryň işjeňligini artdyrmak, öwrenilýän okuw dersine bolan söýgini ösdürmek bilen pugta baglanyşyklydyr. Şonuň üçin hem häzirki döwür-

de orta hünär we ýokary okuw mekdeplerinde multimediyä tehnologiýalaryny peýdalanyp, interaktiw usulda okatmak hünärli, ylymly-bilimli ýaşlary ýetişdirmekde netijeli usul bolup durýar.

Dil öwretmegiň tejribesine häzirki döwürde ylym-bilim ulgamynyň kompýuterleşdirilmegi öz täsirini ýetirdi. Häzirki döwür bilim beriş ulgamyna multimedia serişdeleriniň hem-de okatmagyň interaktiw usullarynyň giňden ornaşmagy bilen häsiýetlendirilýär, sebäbi täze tehniki serişdeleriň we tehnologiýalaryň dil öwretmekde çalşyp bolmajak serişdedigi, bilim bermegiň tejribesi bilen subut edildi. Maglumat tehnologiýalarynyň özi diňe bir tehniki serişdeleriň täze görnüşi bolman, eýsem olar okatmagyň täze görnüşleri we usullary hem bolup durýar. Daşary ýurt dillerini okatmagyň esasy maksady bolsa, öwrenijileriň kommunikatiw medeniýetiniň kemala gelmegini we kämilleşmegini, onuň özleşdirilmegini gazanmakdyr.

Bu ýerde mugallymyň wezipesi dil öwrenýänleriň her biri üçin şert döretmekdir, olaryň işjeňligini artdyrmaga, döredijiliklerini ýüze çykarmaga mümkinçilik berjek netijeli okadyş usullaryny saýlamakdyr. Okatmagyň elektron serişdelerini aşakdaky görnüşde toparlara bölmek bolar:

Wizual (görüş) serişdeleri: kartalar, diagrammalar, tablisalar, slaýdlar.

Audial (ses çykaryjy) serişdeler: radio, magnitafon, diktofon, saz gurallary.

Audio-wizual (görüş-ses çykaryjy) serişdeler: sesli filmler, telegepleşikler.

Mugallymyň hünär ussatlygy we endikleri näçe ýokary boldugyça, geljekki hünärmenleriň bilimleriniň hem şonça çuň we netijeli boljakdygy mälimdir. Täze tehnologiýalaryň mekdepleriň okuw işine giňden ornadyrylmagy, olarda alnyp barylýan okuw-terbiýeçilik işleriniň mazmununy baýlaşdyrdy. Kompýuter tehnologiýalarynyň talyplaryň bilimlerini özbaşdak artdyrmaklarynda hem hyzmaty aýratyn uludyr. Internet ulgamynyň serişdelerine daýanyp, diňe bir mugallym däl, okuwçydyr talyplar hem bütin dünýäniň islendik ýerindäki elektron maglumatlara ýüzlenip, gysga wagtyň içinde ägirt köp maglumat alyp bilýär. Şeýle hem daşary ýurt dillerini okatmakda dünýä ölçeglerine laýyk gelýän usullar teklip edilýär, sorag-jogap arkaly geçirilýän dürli synaglaryň netijeleri ara alnyp maslahatlaşylýar.

Merjen Turapova
(*Turkmenistan*)

ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

This work is about to the modern methods and technologies of teaching foreign languages. The article carries material about the advantages and prospecty of using described technologies in the process of learning at higher educational institutions. These technologies may be considered as the alternative means of evaluation of students' results in their academic activities and personal development.

Мерджен Турапова
(*Туркменистан*)

ЦИФРОВЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ РЕСУРСЫ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В ВУЗЕ

В статье нашли своё научное освещения вопросы, связанные с разработкой современных методов обучения студентов иностранным языкам в вузе. Статья содержит материал о преимуществах и перспективах использования цифровых технологий в процессе обучения в вузе, которые могут рассматриваться в качестве альтернативных средств оценки уровня достигнутых студентами результатов в их учебной деятельности и личностном росте.

Myrat Tuwakow
(*Türkmenistan*)

HÄZIRKI ZAMAN TÜRKMEN ROMANLARYNÝ POETIKASY

Mukaddes Garaşsyzlygymyza eýe bolanymyzdan soňra, türkmen edebiýatynyň şygryýet, kyssa, we dramaturgiýa ýaly žanrlary many-mazmun, mowzuk, ideýa-çeperçilik taýdan baýlaşdy. Türkmen edebiýatynda kyssanyň hekaýa, powest ýaly görnüşleri bilen birlikde, türkmen romanlary hem ösüşiniň täze eýýamyna gadam basdy. Hormatly Prezidentimiz Garaşsyzlyk döwrüniň edebiýatynyň, sungat eserleriniň çeperçilik gymmatyna ünsi çekip, “ýazyjylaryň eserlerinde şireli çeper halk diline ünsi güýçlendirmelidigini”, “döredilýän eserleriň diliniň çeperçilik dejesine talabyň ýokarlandyrylmalydygyny” adalatly belleýär.

Häzirki zaman türkmen edebiýatynyň ösüşinde roman žanry özboluşly orun eýeleýär. Türkmen halkynyň geçmiş taryhyny, geçmişde ýaşap geçen şahsyýetleriniň ykbalyny, halkymyzyň edermen ogullarynyň Watan, garaşsyzlyk, özbaşdak döwlet gurmak üçin alyp baran göreşlerini, türkmen halkymyzyň şu günki beýik Garaşsyzlyga çenli geçen ýoluny giňişleýin suratlandyrmakda, beýleki žanrlara garanda roman žanry has-da giň mümkinçilige eýedir. Edebiýatçy alym Ö.Abdyllaýew roman žanrynyň dürli çeper keşpleri, çeper ýordumy, kompozisiýasy babatda özboluşly aýratynlyga eýedigini adalatly belleýär.

Häzirki zaman türkmen romanlarynyň poetikasyny, çeperçilik derejesini, ideýa-tematik aýratynlygyny, many-mazmunyny, türkmen romanlaryndaky çeper keşpleriň özboluşlylygyny, olaryň durmuş hakykaty bilen mynasybetini ylmy esasynda öwrenmek, edebiýaty öwreniş ylmynyň derwaýys wezipeleriniň biridir. Bilişimiz ýaly, poetika – edebiýaty öwreniş ylmynyň nukdaýnazaryndan garanda, çeper eseriň özboluşly gurluşynyň meselelerini, poetiki formalaryny, poetiki sungatyň çeperçilik serişdelerini, tärleri, usullaryny kesgitli ylmy-usulyýet başlangyçlar esasynda düşündirýän bölümi hasaplanýar. Poetikanyň esasy gowyjy Aristotel “Poetika” atly işinde özünden öňki we öz döwrüniň edebi eserlerini derňemek arkaly poetiki sungatyň ähli meselelerine diýen ýaly ünsi çekýär. Poetikanyň edebiýata gatnaşygyny, onuň gurluş prinsiplerini-ýörelgelerini açyp görkezýär. Aristotel düýpli nazaryýet garaýyşlary öňe sürmek bilen, poeziýa, çeper eser baradaky taglymatynda şol döwürde dowam edip gelýän gedonizmiň, ýagny sungatyň maksady adama lezzet bermek diýen düşüňjäni giňeldip, poeziýanyň, çeper eseriň öwredijilik, akyl ýetirijilik mazmunyna ünsi çekýär.

Häzirki zaman edebiýaty öwreniş ylmında “poetika” adalgasy üç manyda ulanylýar, Birinjiden, poetika sözüň dar manysynda “çeperçiligi”, “sözüň poetiki esere öwrülişini we bu öwrülişiň hasyl bolmagyna täsirini ýetirýän edebi-çeper usullaryň, tärleriň ulgamyny öwrenýär”. Ikinjiden, “poetika has giň manyda” diňe bir sözüň däl, eýsem çeper tekstiň beýleki gurluş aýratynlyklaryny öwrenmegi göz önünde tutýar”. Üçünjiden, “poetika estetikanyň umumy bölümi hökmünde hem garalýar we şeýlelikde, poetika diňe bir edebiýata däl, eýsem tutuş sungata degişli hasaplanýar”.

Garaşsyzlyk ýyllarynda we onuň öňüsyrasynda türkmen edebiýatynda E.Ataýewiň “Jelaleddin Meňburny”, “Jeň tozy”, Ş.Taganyň “Gara ýylgyn”, “Gara ýylgynyň ogly”, G.Annasähedowyň “Dertli baş”, G.Şamyýewiň “Keç pelek”, Ý.Hudaýgulyýewiň “Käşgä göwnüm hoş bolsa” atly romanlary edebi žurnallaryň üsti bilen, şeýle hem H.Diwangulyýewiň “Çuwal bagsy”, T.Taganowyň “Magtymguly”, N.Altyýewiň “Andalyp”, G.Ýollyýewiň “Garamazyda gopan gowa”, A.Nurgeldiýewiň “Baýram han”, A.Durdyýewiň “Keýmir kör”, O.Ödäýewiň “Altynjan hanym” ýaly romanlary neşir edilip, halka ýetirildi. Taryhy temadan

ýazylan bu iri kyssa eserleri durmuş hakykatyna golaýlygy, çuň milli mazmuny, ideýasynyň döwrebaplygy, anyk taryhy şahslaryň çeper keşplerini täsirli suratlandyranlygy bilen, ünsüni özüne çekýär.

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň jöwher paýhasyndan dünýä inen “Älem içre at gezer”, “Döwlet guşy” atly romanlarynyň neşir edilmegi, türkmen romanynyň kämillik ýoluna düşendigini, romanlarymyzda romanlyk paýhasyň düýpli orun alandygyny bütin aýdyňlygy bilen subut etdi. Metbugatda uly seslenme tapan we edebiyaty öwreniş ylmynyň ykrarnamasyna eýe bolan bu romanlar öňe sürülýän ideýalarynyň sagdynlygy, suratlandyrylýan çeper keşpleriň halkylygy, jemgyýetçilik mazmunynyň güýçlüligi, estetiki-emosional taýdan täsirlidigi, çeperçiliginiň kämilligi bilen tapawutlanýar.

Myrat Tuvakov
(*Turkmenistan*)

POETICS OF MODERN TURKMEN NOVELS

The novel genre plays a unique role in the development of modern Turkmen literature. The study of poetics, art level, ideological-thematic features, meanings, peculiarities of artistic images in Turkmen novels, relation there of to the reality of life is one of the important objectives of studying modern Turkmen novels. In modern literature, the term “poetics” is used in three senses: firstly, the poetics in the narrow sense of the word “art”, the system of literary and artistic techniques, which converted the word into a poetic work and the effect of this transformation, secondly, poetics in a broad sense involves the study of not only words, but also other structural features of fiction. Thirdly, poetry is also considered a common part of aesthetics, and therefore it is believed that poetry belongs not only to literature but also to art. In the Prosperous Epoch of the Powerful State, the publication of the novels “Älem içre at gezer” and “Dowlet gushy”, born by the genius of President Gurbanguly Berdimuhamedov, proved that the Turkmen novel is on the path to perfection.

Мурад Туваков
(Туркменистан)

ПОЭТИКА СОВРЕМЕННЫХ ТУРКМЕНСКИХ РОМАНОВ

Жанр романа играет своеобразную роль в развитии современной туркменской литературы. Изучение поэтики, художественного уровня, идейно-тематических особенностей, содержания, своеобразия художественных образов в туркменских романах, их отношения к реальности жизни – одна из важных задач литературоведения. В современном литературоведении термин “поэтика” употребляется в трех смыслах: во-первых, поэтика изучает “художественность”, “литературность”, “превращение речи в поэтическое произведение через систему приемов, благодаря которым это превращение совершается”, во вторых, “предполагает изучение не только речевых, но и других структурных моментов художественного текста”, в-третьих, поэтику как на раздел общей эстетики; таким образом, поэтика относится уже не только к сфере литературы, но и ко всему искусству в целом. В период процветания нашего суверенного государства издание романов “Имя доброе нетленное” и “Довлет гушы”, созданных гением Президента Гурбангулы Бердымухамедова, явилось свидетельством того, что туркменский роман достиг совершенства.

Lýudmila Udowiçenko, Aýjemal Kakajykowa
(Türkmenistan)

DAŞARY ÝURT DILLERINIŇ ÝÖRITE DERSLER BILEN DERSARA BAGLANÝŞYGY

Häzirki döwürde dil hünär hökmünde öwredilmeyän ýokary okuw mekdeplerinde ýokary derejeli hünärmenleri taýýarlamakda, daşary ýurt dillerini okatmagyň dersara baglanyşygyna üns bermek, wajyp meseleleriň biridir.

Dil hünär hökmünde öwredilmeyän ýokary okuw mekdeplerinde daşary ýurt dillerini öwretmek talyplaryň ele alýan hünärleri bilen berk baglanyşyklydyr. Daşary ýurt dillerini öwrenmek, düýp maksat bolman, ýörite bilimleri kämilleşdirmegiň serişdesi hökmünde çykyş edýär.

“Rus dili” dersiniň ýörite dersler bilen utgaşdyrylyp okadylmagy, hünäri bilen bagly daşary ýurt dillerini öwretmegiň aýratyn täri hasaplanylýar.

Daşary ýurt dillerinde, esasanam, rus dilinde çap edilýän we Bütindünýä Internet torunda giňden ulanmak mümkinçiligi bolan ylmy-tehniki edebiýatlary ulanmazdan, ýokary derejeli hünärmenleri taýýarlamak mümkin däldir. Şunuň bilen baglylykda, okatmagyň innowasion usullary ulanylýar.

Daşary ýurt dilleri boýunça amaly sapaklarda hünär aýratynlygyna üns bermek, dil hünär hökmünde öwredilmeýän ýokary okuw mekdeplerinde rus dilini okatmagyň usulyýetiniň wajyp meseleleriniň biri bolup durýar.

Şunuň bilen baglylykda, dil hünär hökmünde öwredilmeýän ýokary okuw mekdeplerinde rus dilini okatmagyň usulyýetiniň esasy maksady, ýörite adalgalary özleşdirmek bilen, ýörite edebiýaty daşary ýurt dillerinde sözlüksiz okamagy, düşünmegi we terjime etmegi öwretmekdir.

Islendik ylmy pudagyň (şol sanda ykdysady pudagyň) adalgalary, sözlük görnüşinde berlip bilner. Bilimleriň her bir anyk ugrunyň adalgalarynyň bu ugurdaky bilimlerini nazary esasyňy we onuň çygryndaky amaly işini görkezýän ulgamy göz önünde tutýandygyny ýatda saklamak zerurdyr.

Ýörite adalgalary işjeň we hemmetaraplaýyn özleşdirmek: birinjiden, bilimlerini berlen pudagy boýunça tekstleriň manysynyň derňewi we sintezi döwründe; ikinjiden, adalgalaryň gepleşikde ýerlikli ulanyp bilnen ýagdaýynda mümkindir.

Talyplar hünäri boýunça teksti okamak üçin öz ugurlaryna degişli esasy adalgalara doly düşünmeli. Bu bolsa talyplara ýörite ýumuşlaryň we gönükmeleriň ulgamlaryň hödürlenlen ýagdaýynda mümkin bolup biler. Şunuň bilen baglylykda, rus dili dersi boýunça amaly sapaklarda adalgalary öwretmek we işjeň ulanmak möhüm ähmiýete eýedir.

Şeýlelikde, talyplara ykdysady adalgalary rus dilinde öwretmek ulgamynda ykdysady adalgalaryň işjeň sözlüginini saýlap almak we olaryň manysyny dogry düşündirmek bilen bir hatarda, leksiki işi berkitmek we işjeňleşdirmek hem uly orun tutýar. Ahyrky netijede, talyplaryň diňe bir bilim almagy däl-de, anyk ukyp-başarnyklara eýe bolmagy, bu işleriň üstünlikli geçirilendigini aňladýar.

Adalgalara düşünmegiň we ýatda saklamagyň netijeliligi, dogry düşündiriş berilmegine, gaýtalamak ulgamyna baglydyr. Ykdysady adalgalary ýönekeý gaýtalamaklyk däl-de, olary birnäçe ýumuşlarda sözlemlerde ulanmaklyk doly düşünmäge giň mümkinçilikleri döredýär. Dürli ýumuşlary ulanmagyň maksady, ykdysady okuw sözlüğine çuňňur düşünmekdir we berkitmekdir. Bu ýumuşlaryň mazmuny amaly sapaklaryň maksadyna, öwrenilýän materiala we toparyň taýýarlyk derejesi bilen anyklanylýar.

Ludmila Udovichenko, Ayjemal Kakajykova
(*Turkmenistan*)

INTERDISCIPLINARY SYNTHESIS OF FOREIGN LANGUAGES WITH SPECIAL SUBJECTS

Currently, in non-linguistic high schools, when teaching foreign languages to train highly qualified specialists, there is a steady trend towards interdisciplinary synthesis. Thus, in non-linguistic high schools, a foreign language acts as a component of the training of specialists, which is organically linked with their future specialty. The study of the specialty is not a target in itself, but a means of improving special knowledge.

In this regard, one of the main goals of teaching a foreign language in non-linguistic high schools comes to the fore front – on the basis of mastering special terminology, to teach to read, understand and reproduce special literature in a foreign language without a dictionary, followed by its reproduction in the native language.

For reading and understanding the special texts freely, students must fully master the basic terminology in the specialty. And this will become possible only if students are offered special tasks and exercises that make up the system. In this regard, the training and activation of terminology at practical Russian language classes is of paramount importance.

Людмила Удовиченко, Айджема́л Какаджикова
(*Туркменистан*)

МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЙ СИНТЕЗ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ СО СПЕЦИАЛЬНЫМИ ПРЕДМЕТАМИ

В настоящее время в неязыковых вузах при обучении иностранным языкам в подготовке высококвалифицированных специалистов наблюдается устойчивая тенденция к междисциплинарному синтезу. Таким образом, в неязыковом вузе иностранный язык выступает как такой компонент подготовки специалистов, который органически связан с их будущей специальностью. Его изучение является не самоцелью, а средством совершенствования специальных знаний.

В связи с этим на первый план выступает одна из основных целей преподавания иностранного языка в неязыковом вузе – на базе овладения специальной терминологией научить читать, понимать и воспроизводить без словаря специальную литературу на иностранном языке с последующим воспроизведением ее на родном языке.

Чтобы свободно читать и понимать текст по специальности, студенты в полной мере должны овладеть базовой терминологией по специальности. А это станет возможным лишь в том случае, если студентам будут предложены специальные задания и упражнения, составляющие систему. В связи с этим обучение и активизация терминологии на практических занятиях по русскому языку имеет первостепенное значение.

Almanar Ýazberdiýewa, Tylla Babaýewa
(*Turkmenistan*)

DIL WE JEMGYÝET: ÖSÜŞLERE BADALGA

Häzirki günlerde daşary ýurt dillerini öwrenmek, döwrebaп pikirli adamyň durmuşynyň möhüm şerti bolup durýar. Şeýlelikde, daşary ýurt diliniň üsti arkaly adam öwrenýän diliniň ýurdunyň medeniýeti we dāp-dessurlary bilen tanyşmaga mümkinçiligi döredip, garaýyşlaryň giňemegine, ýatkeşligiň we pikirlenmäniň ösmegine ýardam berýär. Daşary ýurt dillerini bilmek, durmuşyň ähli ulgamlarynda (ylymda, syýasatda, medeniýetde we sungatda we ş.m.) döwletleriň arasyndaky hyzmatdaşlygy işjeňleşdirmek üçin zerurdyr. Ol adamlara beýleki ýurtlaryň medeniýeti we dāp-dessurlary bilen tanyşmaga mümkinçilik berýär, pikirlenmäniň, hyýalyň we ýadyň ösmegine goşant goşýar. Häzirki wagtda daşary ýurt dilini bilmek, hünär ussatlygynyň şertlerinden biridir.

Häzirki wagtda dünýäniň globallaşma prosesi – dünýä medeniýetiniň döremegine, milli dāp-dessurlaryň garyşmagyna, halklaryň arasyndaky hyzmatdaşlygyň güýçlenmegine itergi berýär. Adamlaryň durmuşynyň dürli taraplarynyň – dünýägaraýşynyň, syýasaty we ykdysadyýeti, jemgyýetçilik durmuşy we önümçiligi, ylym we bilim, medeniýet we sungat, din we dil, sport we ş.m. birleşmeginde we jebisliginde özüni görkezýär.

Dünýä globallaşmagy we integrasiýa prosesleri, durmuşymyzyň ähli ugurlarynda medeniýetara gatnaşyklaryň çalt ösmegine sebäp boldy. Mekdepde we alyş-çalyş uniwersitetinde okamak, alymlar üçin tejribe, halkara konferensiýalar, bilelikdäki kärhanalar, syýahatçylyk saparlary, sergiler, gezelençler, sport ýaryşlary we ş.m. ýaly medeni aragatnaşygyň ýagdaýlaryny öz içine alýar.

Häzirki wagtda daşary ýurt dilini bilmek, iş we bäsdeşlik artykmaçlygy üçin esasy ölçeglerden biridir. Şonuň üçin Hormatly Prezidentimiziň 2017-nji ýylda “Türkmenistanda daşary ýurt dillerini öwrenmegi kämilleşdirmegiň” Konsepsiyasyny tassyklap berdi we ol häzirki wagtda maksatnamalaýyn esasda durmuşa geçirilýär.

Häzirki zaman ylmylary barada aýdylanda bolsa, hünärmenlerimiziň, ilkinji nobatda, dünýä ylmyň we tehnologiýasynyň ösüşinden habarly bolmagy, ylym we tehnologiýa dünýäsindäki soňky wakalar bilen tanyşmak üçin asyl dilde makalalar bilen tanyşmaklaryna şert döredýär.

Daşary ýurt dillerinde başarnyk, söz we grammatika bilimlerini, şeýle hem sözleýiş we dil stilleriniň esasy görnüşlerine düşünmegi talap edýär. Jemgyýetçilik konwensiýalaryny, medeni taraplary we dürlüligi bilmek hem möhümdir. Daşary ýurt dilini öwrenmek, adamlaryň ruhy dünýäsini baýlaşdyrýar, pikirlerini gysga we aýdyň beýan etmegi öwredýär. Başga dünýägaraýyş we mentalitetli adamlar bilen aragatnaşyk saklamaga mümkinçilik berýär, netijede, stereotipleriň ýok edilmegine goşant goşýar. Daşary ýurt dillerini bilmek, halklaryň geçmişine aralaşmaga, häzirki ýagdaýyny bilmeklige, geljegi önünden görmäge kömek edýär. Daşary ýurt dillerini öwrenmek, ene dilindäki sözleriň manysyna has gowy düşünmäge, bir diliň başga bir dile täsirini yzarlamaga kömek edýär. Şeýle hem adamlar üçin aragatnaşyk dünýäsiniň dürli ýurtlaryna has aňsat syýahat etmek mümkinçiligini açýar.

Almanar Yazberdiyeva, Tylla Babayeva
(Turkmenistan)

LANGUAGE AND SOCIETY: IMPULSE TO DEVELOPMENT

The processes of globalization and integration have effect on accelerated development of the intercultural relations in all areas of life. The implementation of intercultural contacts includes such activities as exchange of expertise between educational and scientific institutions within the framework of international scientific conferences, as well as business visits, exhibitions, excursions, sports competitions at various levels.

As a result of the globalization process in society around the world, the role of a foreign language in the education system has also changed, and from a simple academic subject it has turned into a basic element of the modern education system, a means of achieving the professional realization of an individual. It's not a secret that in the modern world, knowledge of a foreign language is a very powerful argument in a person's successful career.

ЯЗЫК И ОБЩЕСТВО: ИМПУЛЬС К РАЗВИТИЮ

Процессы мировой глобализации и интеграции оказали свое влияние на ускоренное развитие межкультурных отношений во всех сферах жизнедеятельности. Реализация межкультурных контактов включает в себя такие формы деятельности как образовательный обмен в рамках учебных заведений, научный обмен в рамках организации и проведения международных научных конференций, а также туристические поездки, выставки, экскурсии, спортивные соревнования разных уровней.

Вследствие процесса глобализации в обществе во всем мире изменилась и роль иностранного языка в системе образования, и из простого учебного предмета он превратился в базовый элемент современной системы образования, в средство достижения профессиональной реализации личности. Ни для кого ни секрет, что в современном глобальном мире, знание иностранного языка очень весомый аргумент в успешной карьере человека.

Kerwen Ýowbasarow
(Türkmenistan)

HALK DESSANLARYŇ YLMY TAÝDAN ÖWRENILIŞI

Dessanlar aýdym-saz sungaty bilen baglylykda, çeper işlenen özboluşly žanr bolmak bilen, kyssanyň, şygryýetiň we saz sungatynyň sazlaşygy esasynda kemala gelendir. Şeýdibem, dessanlar wakalaryň söhbetleýin hem-de duýgulaýyn beýany-na öwrülipdirler. Olar bagşyçylyk sungatynyň ýüze çykmagynyň esasyny emele getirmekde-de uly ähmiýete eýedirler.

Bagşyçylygyň dessan ýerine ýetirijilik sungatynyň häsiýetli aýratynlygy ýatlanylýanda, onda, ilki bilen, ýurdumyzyň Daşoguz bagşyçylyk sungatyna mahsus bolan “Görogly” şadessanynyň şahalar boýunça ýerine ýetiriliş däplerini ýatlap geçmelidir. “Görogly” eposynyň biziň günlerimize çenli gelip ýetmeginde bagşylaryň, hususan-da Daşoguzly bagşylaryň ähmiýetli orny eýelemeklerinde hem şolar bilen birlikde, eposyň aýry-aýry şahalaryny dürli bagşylaryň aýtmaklarynda ýazyp alan folklor toplaýjylaryň, edebiýatçylaryň bitiren hyzmatlary uludyr.

Bagtyýarlyk zamanamyzda Gahryman Arkadagymyz tarapyndan milli sungatlarymyzyň dünýä meşhur bolmaklygynda bahasyna ýetip bolmajak işler

durmuşa geçirilýär. Ata-babalarymyzdan dowam edip gelýän milli mirasymyzyň dürli görnüşleriniň ÝUNESKO-nyň Bütindünýä maddy däl medeni mirasynyň sanawynda mynasyp orun almaklary hem, hormatly Prezidentimiziň uly aladalary netijesinde durmuşa geçirilýär. “Görogly” dessançylyk däbiniň hem bu sanawa goşulmagy, türkmen halkynyň aýdym-saz sungatyna uly hormat goýýandygyny, halypa-şägirtlik ýol-ýörelgesi bilen nesilden-nesle geçip dowam edip gelýän maddy däl medeni mirasy aýap saklaýandygyny doly derejede subut edýär.

Türkmen halkynyň döräp, örnäp-ösen dürli taryhy döwürlerinde meşhur desançy bagşylaryň, ozanlaryň, rawylaryň hem-de söz ussatlarynyň zehininde birkemsiz sünnälenen dessanlaryň bolandygy mälimdir. Halkyň taryhynyň gadymy bolşy ýaly, dessanlar hem, olaryň bagşylar tarapyndan ýerine ýetirilişi gadymydyr.

Türkmen dessanlarynyň ilkinji alamatlarynyň söz sungatynyň özboluşly nusgasy hökmünde gadymy döwürde kemala gelendigini, dessanlary we desançylygy ylmy taýdan seljeren alymlar belleýärler. Dessanlaryň döremegi bilen, dörän desançylyk (dessany aýtmak, ýerine ýetirmek) däbini kämilleşdirijiler – bagşylar, ozanlar, rawylar, hapyzlar, halfalar, porhanlar, zikirçiler, rowaýatçylar, ertekiçiler bolupdyrlar. Desançylyk däbi häzirkä wagtda bagşylaryň dilinde saklanypdyr. Olaryň ýaýradylmagy, şolara degişli edilýär. “Ile döwlet geler bolsa – bagşy bilen ozan geler” diýlip nygtalýar.

Türkmen edebi ýazuw çeşmeleriniň diňe käbirleri bize gelip ýetipdir. Bu ýagdaý edebi eserleriň, şol sanda dessanlaryň hem ýitip gitmegine, käbir galan bölekleriniň bolsa bagşylaryň dilinde saklanmagy bilen, nesilden-nesle geçip gelmegine sebäp bolupdyr. Oguz desançylyk däplerini öwrenen teswirlemäniň güýçli we täsirli bolandygyny we şeýle kyssalaryň Oguz han döwründe nesil we ony goramak baradaky oý-pikirleriň, harby hereketleriň, şahyрана döwrüň dessanlarynyň baş temasyna öwrülendigini aýtmak bolar.

Ylmyň-tehnologýanyň ösýän zamanasynda, dessanlary ylmy taýdan öwrenmek, onuň içindäki aýdymlary nota ýazgylaryň üsti bilen derňewler geçirmek, taryhy maglumatlary seljermek ylmy işlerimize has uly täsirini ýetirýär.

Kerven Yovbasarov
(Turkmenistan)

SCIENTIFIC STUDY OF OUR FOLK EPICS

Epics and epic traditions, which are an integral part of our cultural heritage, are of great value in the study and passing down of our national culture through generations, as well as the science-based assessment of our cultural values.

Folklore works, including epics, rooted in the depths of the multi-millennial history and based on humanistic perceptions and concepts of our people, as the spiritual and artistic heritage of the Oghuz people with rich ancient cultural values, are the important component of the literary treasure of Oriental culture.

In the age of the development of science and technology, particular importance in scientific activity is attached to the researches into epics, the study of the songs contained in them through musical notation, and the analysis of historical data.

Кервен Ёвбасаров
(*Туркменистан*)

НАУЧНОЕ ИЗУЧЕНИЕ НАШИХ НАРОДНЫХ ЭПОСОВ

Эпосы и эпические традиции, являющиеся неотъемлемой частью нашего культурного наследия, представляют большую ценность в изучении и передаче из поколения в поколение нашей национальной культуры, в оценке наших научной основе культурных ценностей. Фольклорные произведения, в том числе эпосы, уходящие корнями в глубины многотысячелетней истории и основанные на гуманистических восприятиях и понятиях нашего народа, как духовное и художественное наследие огузов с богатыми древними культурными ценностями, занимают важное место в литературной сокровищнице Востока культуры.

В век развития науки и технологий в нашей научной деятельности придается особое значение научному изучению эпосов, исследованию содержащихся в них песен через нотные записи, анализу исторических данных.

Gülşat Ýusupowa
(*Türkmenistan*)

HALKARA GATNAŞYKLARY ULGAMYNDA IŇLIS DILINI ÖWRETMEGIŇ AÝRATYNLYGY

Soňky on ýylyklaryň dowamynda daşary ýurt dillerini bilmek, sosial hadysa hökmünde öwrenmäge bolan isleg artdy. Tehnologiýanyň çalt depginler bilen ösmegi, okatmagyň täze usullary, özbaşdak öwrenmek üçin dürli programmalaryň oýlanylyp tapylmagy, ýaşlaryň saýlan hünäriniň aýratynlygy esasynda daşary ýurt dilleriniň okadylmagy ýaly ençeme meselelerde dogry usuly saýlamak zerurlygy ýüze çykýar. Hormatly Prezidentimiziň kämil halkara derejeli hünärmenleri taýýarlamak meselesine uly üns berilýär. Bu ugurda bilim alýan ýaşlardan hünär

aýratynlyklaryny öwrenmek bilen bir hatarda, daşary ýurt dilinde erkin gürläp, pikirini dürs beýan edip, ýazmaça hem dilden terjimeçilik ukyplaryna eýe bolmagy talap edilýär. Geçirilýän usulyýet maslahatlarda, öwrenijileriň ýaş aýratynlyklaryna, hünär ugurlaryna baglylykda pikir alyşýarlar. Sanly ulgamyň üsti bilen dünýäniň çetki künjeklerinde ýerleşýän bilim ojaklarynda okadylýan usullar bilen tanşyp, pikir alyşmaga, uzak aralykdan maslahatlary guramaga giň mümkinçilik döredildi. Häzirki wagtda sapaklarda öňden gelýän netijeli usullar bilen birlikde, adaty däl usullary ulanmak zerurlygy ýüze çykýar. Sapaklarda leksiki gönükmelere giň gerim berilýär. Geçilýän tekstlerde söz düzümlerine, manydaş, garşylykly manyny aňladýan, könelişen sözlere, efemizmlere, durukly söz düzümlerine aýratyn üns berlip, doly fonetik, morfologik we beýleki derňewler edilýär. Olar ikitaraplaýyn/köptaraplaýyn gepleşikler, diplomatik söhbetdeşlik, söhbetdeşligiň ýazgylary, işjeň söhbetdeşligiň ýazgylary, syýasy syn, brifingler, metbugat maslahatlary, syýasy hat, hat alşyk, habarlar, metbugata syn, wakalaryň ýazgylary, diplomatik wekilhanalaryň habar beriş işleriniň aýratynlygy we beýlekiler ýaly goşmaça öýe ýumuş ýa-da taýýarlyksyz berkidiş sapaklarynyň dowamynda öwran-öwran nygtalmaly. Mugallym tarapyndan her sapakda: **“Discuss in pairs... Prove that... Agree or disagree... Interpret... Give your reasons for... Challenge or support... Comment on...”** ýaly goşmaça ýumuşlar berlip bilner. Bu bolsa olaryň dürli edebiýatlara salgylanmaklaryna, ylmy neşirlerden häli-şindi peýdalanmaklaryna höwes döredir. Käbir bilermenleriň (Ý.N.Krasikowa, Ý.P.Surmin, P.T.Frolowa) nygtaýşy ýaly, sapaklaryň netijeliligini artdyrmakda ulanylýan “case-method” ýagdaýa görä, adamyň çykalga tapmaklygyna, mugallym bilen talybyň özara pikir alyşmaklaryna we okatmaklygyň netijeli usuly hökmünde garalýar. Sebäbi bu ýumuşlary doly we dogry derejede ýerine ýetirmek üçin, diňe bir daşary ýurt dilini bilmek däl, eýsem giň gözýetimli, taryhy wakalardan başlap, iň soňky täzeliklerden habarly bolmagy talap edýär. Şol birwagtyň özünde, talypda elmydama täzelikleri bilmek, öwrenmek, seljermek ýaly endikleri kämilleşdirýär. Bu häsiýet geljekde, halkara hünärmen üçin, iň bir zerur endikleriň biri hasaplanýar. Geljekde öz ýurdunyň bähbitlerini gorap, ýurduň daşary syýasatyny täze derejä çykaryp, sebitde we yklymda dünýä jemgyýetine ähmiýetli bolan başlangyçlar bilen çykyş edip, syýasy, ykdysady-söwda, medeni-ynsanperwer ugurlar boýunça gatnaşyklary ýola goýmak üçin halkara gatnaşyklary ulgamynda zähmet çekjek hünärmenler daşary ýurt dillerini içgin öwrenmelidirler. Diňleýjä täsir edip, öz ýöredýän pikirini doly ýagdaýda goldamagyny gazanmak, hakyky diplomatyň esasy başarnyklarynyň biri bolmalydyr.

Gulshat Yusupova
(Turkmenistan)

FEATURES OF TEACHING ENGLISH LANGUAGE IN INTERNATIONAL RELATIONS

There are several methods of teaching, more effective for rapid adaptation of a person to different situations; “case-method” gives an opportunity to exchange views between a teacher and a student. If the student who study in the field of international relations would like to become a skilled professional, complete and correct fulfilling the tasks, improving language skills as well as the worldview, being well informed of historical events are required.

A wide range of lexical exercises are given during the lessons. In the transcribed texts, special phonetic, morphological, and other analyses are made, with particular emphasis on obsolete phrases, synonyms, obsolete words, ephemerals. Students use monologues or dialogues, sometimes developed in a variety of contexts, for example: bilateral/multilateral talks, diplomatic negotiations, political commentary, briefings, press conferences, political correspondence, press coverage, events transcripts, newsletters from embassies and other diplomatic missions.

Гульшат Юсупова
(Туркменистан)

ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ В СФЕРЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

“Кейс-метод”, который применяется для повышения эффективности учебных занятий, повествует о скорой адаптации человека к ситуации, об обмене мнениями между преподавателем и студентом, и об эффективных методах обучения. При полном и правильном выполнении заданий можно достичь не только достаточно высоким уровнем овладения иностранным языком, но и расширения кругозора, осведомления студентов большим массивом знаний. На уроках дается широкий спектр лексических упражнений. В транскрибированных текстах проводится специальный фонетический, морфологический и другой анализ с особым акцентом на устаревшие фразы, синонимы, устаревшие слова, эфемеры. Учащиеся произносят монологи или участвуют в диалогах, которые иногда развиваются в различных контекстах, например: двусторонние/многосторонние переговоры, дипломатические переговоры, политические комментарии, брифинги, пресс-конференции, политическая переписка, освещение в прессе.

TÜRKMEN ZERGÄRÇILIK SUNGATY

Türkmen zergärçilik sungaty milli medeniýetimiziň taryhynda esasy orunlaryň birini tutýar. Türkmenistanda geçirilen gazuw-agtaryş işleriniň netijesinde, Sumbaryň orta akymynyň gadymy mazarçylyklaryndan, Namazgadepe, Marguş, Altyndepe, Köne Nusay, Göksüri, Änew, Şähryslam ýaly taryhy ýadygärliklerden tapylan tapyndylaryň arasynda zergärçiligiň “baky önümleri” diýlip atlandyrylýan bürünçden, kümüşden, altynadan ýasalan şaý-sep önümler asyrlaryň dowamynda üýtgemän, abat saklanyp galypdyr. Şaý-sepleriň ussatlyk bilen ýerine ýetirilişi, gadymy döwürlerde ýaşan türkmen zergärleriniň örän baý tejribesiniň bolandygy barada gürrüň berýär.

Dünýäde ilkinji zergärçilik ussahanasy Türkmenistanyň günbatarsynda döräpdir. Bu barada hormatly Prezidentimiz özüniň “Türkmen medeniýeti” atly kitabynda şeýle beýan edýär: “Zergärçilik sungatynyň döreýiş gözbaşlary, şöhratly taryhymyzyň çuňluklaryna aralaşýar. Munuň şeýledigini Diýarymyzyň dürli künjeklerinden ýüze çykarylan arheologik tapyndylar tassyklaýar. Mysal üçin, orta daş eýýamyna degişli Jebel gonalgasyndan balykgulaklardan ýasalan ýönekeýje bezeg monjuklary tapyldy. Gojaman Hazaryň kenaryndaky Gubaseňňir burnunyň gaýaly belentliginden bolsa, orta daş döwrüne degişli “zergärçilik” ussahanasynyň üsti açyldy”. Bu ussahana şaý-sep önümlerini, esasanam, monjuklary ýasamakda in gadymy ojaklaryň biri hökmünde dünýäniň sungaty öwreniş ylmynda meşhurdyr. Zergärçilik önümleri orta asyrlarda Türkmenistanyň çäklerinde giňden mälum bolupdyr. Taryhy maglumatlara görä, orta asyrlarda Merw, Şähryslam, Dehistan, Sarahs, Amul, Köneürgenç ýaly şäherlerde öndürilen şaý-sepler Beýik Ýüpek ýolunyň üsti bilen goňşy döwletleriň çäklerine ýaýrapdyr.

Taryhy çeşmelerde türkmen zenanlarynyň dakynýan altyn-kümüş şaýsepleriniň döreýiş gözbaşyny irki döwrüň harby serenjamlaryndan alyp gaýdýandygy bellenilýär. Gadymy grek taryhçylarynyň bellemeklerine görä, irki döwürlerde Hazar deňziniň boýunda ýaşan söweşeň amazonkalaryň ýörite atly goşuny bolupdyr we zenanlaryň baştutany Falestris atly batyr zenan taryhda ady belli bolan serkerde Aleksandr Makedonlyny hem özüne tabyn edip bilipdir. Grek we rim rowaýatlarynda beýan edilen bu mysallar, harby enjamly söweşeň aýal-gyzlaryň türkmen topragynda hem ýaşandyklaryny habar berýär. Türkmen zenanlarynyň başa geýýän, egnine, döşüne, goşaryna dakynýan şaý-sepleri atyň üstünde ýaýdan peýkamy goýberip, duşmany haýykdyrmagy başaran gadymy döwürlerdäki

meşhur amazonkalaryň lybaslaryndaky şaý-seplere örän meňzeşdir. Gadymky amazonkalaryň tuwalgasy ýañaklara düşüp duran çekeligi, ýeňse tarapyndaky ýeňseligi bilen gümmez şekilindäki kümüş gupba ýaly, demir eginlikleri bāzbentler ýaly, demir tirseklikleri goşma bilezikler ýaly, galkan bolsa döşe dakylýan gülyaka ýaly, sowut hem tegelek demir plastinalary bilen türkmen zenanlarynyň donlaryna tikilýän kümüş apbasylar ýaly şaý-sep önümlerine öwrülipdir. Gadymyýetde demirçi ussalar ilkinji demir gorag serenjamalaryny döredensoňlar, altyn we kümüş öwüşginli şaý-sepleri ýasamagyň tärlerini öwrenip, zergärçilik hünäriniň ussalary bolupdyrlar.

Türkmen gelin-gyzlarynyň Gün şekilli gülyakalary, saça dakylýan ýürek görnüşli asyklary, tirsege çenli ýetip duran goşma bilezikleri, baş barmaga dakylýan köken ýüzükleri asyrlaryň jümmüşinden gaýdýan türkmen zergärleriniň ajaýyp sungat eserleridir. Bu şaý-sepleriň has gadymy zergärçilik önümlere meňzeşdigi, alymlar tarapyndan henizem öwrenilip gelinýär. Türkmenlerde şaý-sepleriň ulanylyşynyň iki funksiýasy görkezilýär. Birinji funksiýasy – şaý-sepler gadymdan gelýän dāp-dessur boýunça gözden-dilden goranmak üçin dakynylypdyr. Mysal üçin, türkmenler “Açarbag”, “Dagdan”, “Tumar”, “Heýkel”, “Dogaçyr” ýaly şaý-sepleriň doga hökmünde adam üçin goraýjy häsiýetiniň bardygyna düşünişdirler. Şaý-sepleriň ýüzündäki bezeg daşlaryň hem uly güýjüniň bardygy we olaryň adamyň saglygy üçin örän peýdalydygy, gadymdan galan öwüt-nesihat hökmünde türkmenlerde henize çenli dowam edip gelýär. Halk arasynda “Maşat daşy” diýlip atlandyrylýan hakyk daşy türkmenleriň iň eý görýän daşy bolup, ol hakyky melhem daşy hasaplanypdyr. Bu daşdan gaş edilip ýasalan şaýy dakynýan adama ol bagt, güýç getiripdir. Türkmenistanyň günbatar etraplaryndaky türkmen zenanlarynyň gowy görýän pöwrize daşy bolsa, şanlylyk, päklilik daşy hasaplanypdyr. “Pöwrize” sözi pars dilinden terjime edilende “ýeňijini goraýjy” diýen manyny berýär. Şaý-sepleriň ikinji täsiri bolsa, ony dakynýan adamyň jemgyýetde tutýan ornuny we haýsy tirä-taýpa degişliligini görkezipdir, çünki türkmen şaý-sep önümleriniň ýasalýşynda we nagyşlanyşynda sebitler boýunça özboluşly aýratynlyklary bolupdyr.

Häzirki berkarar we bagtyýar zamanamyzda aslyny gadymyýetden alyp gaýdýan milli zergärçilik sungatymyzda ussat zergärlerimiz tarapyndan gadymy nusgalar esasynda täze döwrebap bezeg şaý-sepler döredilip, olaryň altyn öwüşginini bu günki gün ýalkym saçýar. Zergärleriň pikirine görä, “zer”, “zergär”, “zehin” ýaly sözler sazlaşykly gelende, her bir zergäriň elinde täze sungat eseri döreýär. Çünki, zergär özüniň döredýän eserine ata-babasyndan miras alan doga zehinini siňdirýär. “Zergärçilik önümi” diýmek bolsa, diňe bir gymmat bahaly metallardan we tebigy daşlardan ussatlyk bilen ýasalan şaý-sep diýmegi aňlatman, eýsem “ajaýyp”, “gözel”, “owadan” ýaly sözleriň manysy bilen kybapdaş gelýänligidir.

Annagul Babayeva
(*Turkmenistan*)

TURKMEN JEWELRY

Jewelry is of special importance in the history of the national culture of the Turkmens. The study of the origins of the jewelry art of the Turkmen people is one of the important problems of national science, and this is explained by the fact that at present restoration of traditional crafts, including jewelry art, has been launched in Turkmenistan. Studying the heritage of jewelers of the past eras is an important potential for development of modern jewelry art of the Turkmens. Research into the history of the jewelry art, revealing the potential of this fine craft, promoting the high achievements of Turkmen jewelers will greatly contribute to development of this industry.

Аннагуль Бабаева
(*Туркменистан*)

ЮВЕЛИРНОЕ ИСКУССТВО ТУРКМЕН

Ювелирное искусство занимает особое место в истории национальной культуры туркмен. Исследование истоков зарождения ювелирного искусства туркменского народа является одной из важных проблем отечественной науки. Объясняется это тем, что в настоящее время в Туркменистане началось возрождения традиционных ремесел, в том числе и ювелирного искусства. Изучения наследия ювелиров прошедших эпох является важным элементом развития современного ювелирного искусства туркмен. Исследования истории появления ювелирных украшений, выявления потенциала этого изящного ремесла, пропаганда высоких достижений туркменских ювелиров во многом будет способствовать развитию данной отрасли.

Şemşat Kerimberdiýewa
(*Türkmenistan*)

UZAK ARALYKDAN OKATMAGYŇ ARTYKMAÇLYKLARY

Häzirki döwürde bilim ulgamyna sanly tehnologiýalaryň uly tizlik bilen ornaşdyrylmagy netijesinde, bilim ulgamynyň, okatmagyň usullary we mümkinçilikleri düýpli özgerişlere sezewar bolup, ähli adamlara günüň islendik wagtynda

we islendik ýerde bilim almaga giň mümkinçilikleri üpjün etdi. Bu şert, bilimiň düýbünden täze usulda, sanly tehnologiýalary ulanmagy arkaly mümkin boldy. Uzak aralykdan okatmagyň ýene bir aýratynlykly tapawudy bolup, onuň ykdysady taýdan bähbitlilikinde ýüze çykýar. Adamzat jemgyýetiniň häzirki zaman durmuşynda giňden ulanylýan sanly tehnologiýalaryň, bilim ulgamynda hem uzak aralykdan okatmagy amala aşyrmak üçin, goşmaça çykdalary etmegiň zerurlygyny ortadan aýyrýar.

Uzak aralykdan okatmagyň esasy aýratynlygy we möhümligi bolup, Bütindünýä Saglygy Goraýyş Guramasy tarapyndan bütin dünýäde COVID–19 pandemiýasynyň yglan edilende hem, okuw dowam etmek üçin mümkinçilikleri üpjün etmegi bilen baglanyşyklydyr. Şu hem, hakykatdan-da, uzak aralykdan okatmagyň ähmiýetiniň barha ýokarlanmagyna getiripdir. Şunuň bilen baglylykda, uzak aralykdan okatmagyň halkara tejribesinde ykrar edilen oňyn taraplarynyň seljerilmegini maksadalaýyk hasapladyk.

Olara aşakdakylar degişlidir:

– bilim alýanyň okuw wagtynyň onuň islegine görä kesgitlenilmegi. Bilim almaga isleg bildireniň bilim almagynyň wagty, onuň şahsy mümkinçiliklerine laýyklykda kesgitlenilýär. Bu hem Prezident maksatnamasynda kesgitlenen ömrüň bütin dowamynda bilim almak wezipesini durmuşa geçirmäge goşmaça mümkinçilikleri döredýär.

– çäýelik, erkinlik we elýeterlilik. Bilim alýan haýsy hünär boýunça bilim aljagyny, uzak aralykdan okadylýandygyny nazara almak bilen, hemişelik ýaşayan ýerinden bilim almak mümkinçiligi üpjün edilýär:

– interaktiwlik. Bilim alýan we mugallymyň arasynda netijeli baglanyşygyň guralmagy bolsa, uzak aralykdan bilim alýanyň ýokary hilli bilim almagynyň esasy şertleriniň biri bolup çykyş edýär:

– tehniki ilerleme. Okuw prosesinde öndebaryjy tilsimatlaryň ulanylmagy netijesinde, prosese gatnaşýanlaryň hemmesiniň diňe bir bilim derejesi ýokarlanman, eýsem kompýuter sowatlylygynyň hem ýokarlanmagy bolup geçýär. Bu bolsa, Gahryman Arkadagymyzyň sanly ulgamy ornaşdyrmak babatynda durmuşa geçirýän döwlet syýasatynyň has-da öňe ilerlemegine özüniň oňyn täsirini ýetirýär:

– durmuş deňhukuklylygy. Ýurdumyzyň Esasy Kanuny bolan Türkmenistanyň Konstitusiýasynda, “Bilim hakynda” Türkmenistanyň Kanunynda kesgitlenen her bir şahsyň bilim almaga bolan kepillendirilmeginiň dolý derejede amala aşyrylmagyna giň mümkinçilikler döredýär. Sanly tehnologiýalary ulanmak arkaly, mümkinçiligi çäkli adamlar uzak aralykdan bilim almak arkaly, özleriniň bilim almaga bolan konstitusion hukuklaryny has aňsatlyk bilen durmuşa geçirmäge mümkinçilik alýarlar:

– döredijilik. Uzak aralykdan okaýanyň öz döredijiligini beýan etmäge giň mümkinçilikleriň döremegi. Ýokarda beýan eden artykmaçlyklarymyz, uzak aralykdan okatmagyň döwlet üçin çykdaýjyly däl-de, bähbitlidigini, şeýle hem durmuş meselelerini çözmäge oňyn ýardam berýändigini bellemek mümkindir.

Shemshat Kerimberdiyeva
(*Turkmenistan*)

ADVANTAGES OF REMOTE LEARNING

Now, due to rapid introduction of digital technologies into the education system, the latter undergoes monumental reforms, which, in turn, result in changes in the teaching methods. At the same time, this phenomenon created an optimal opportunity and conveniences for acquiring knowledge and getting education from any part of the world and at any time. Another advantage of remote learning is economic efficiency expressed through reduction of additional costs.

Шемшат Керимбердыева
(*Туркменистан*)

ПРЕИМУЩЕСТВА ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Из-за интенсивного внедрения цифровых технологий в систему образования сегодня она претерпевает кардинальные реформы, которые, в свою очередь, приводят к изменению методов обучения. В то же время, это явление создало оптимальную возможность и удобства для получения знаний и образования из любой точки планеты и в любое время. Ещё одно преимущество дистанционного обучения состоит в его экономической выгоде, так как она минимизирует дополнительные затраты.

Maýagözel Sahydowa, Jemal Orazgeldiýewa
(*Türkmenistan*)

SANLY ULGAM ARKALY PARFIÝA DÖWRÜNIŇ TARYHNY OKATMAKLYGYŇ AÝRATYNLYKLARY (gadymy Merwiň mysalynda)

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe, Hormatly Prezidentimiziň baştutanlygynda ýurdumyzyň bilim-ylym ulgamy düýpgöter kämilleşýär. Sanly

bilimiň ornaşdyrylmagy, okatmaklygyň hiliniň ýokarlanmagyna uly täsir edýär. Taryh dersini okatmakda sanly ulgamdan peýdalanmak, ýaşlarymyzda şu günüňe guwanç, geçmişiňe buýsanç duýgusyny çuňlaşdyrýar. Türkmen halkynyň dünýäniň iň gadymy we baý taryhly halklarynyň biridigine taryhy maglumatlar güwä geçýär. Häzirki döwürde taryhy çeşmeler we resminamalar arkaly taryhyň her bir wakasyna çuňňur göz ýetirmekligi talabalaýyk guramak işi, okatmaklygyň täzeçe usullarda alnyp barylmagyny talap edýär. Şu nukdaýnazardan, ýurdumyzda sanly bilimiň mümkinçilikleri arkaly temalar boýunça sapaklary özleşdirmek, oňyn netijeleri berýär. Sapaklary sanly ulgam arkaly özleşdirmekde, esasan, dersiň maksatnamasyna laýyklykda temalara bölmek, öwrenilýän tema boýunça esasy döwrüni kesgitlemek we maglumatlary jemlemek işiň möhüm bölegini düzýär. Meselem, belli bir temanyň çäginde alsak, gadymy Merwiň mysalynda Parfiýa döwletiniň ösüş aýratynlyklaryny öwrenmekligi sanly ulgam arkaly ýola goýmagyň ähmiýeti örän uludyr. Parfiýa döwründe Merwiň gülläp ösen şäher-galalary: Çilburç galanyň, Durnaly galanyň, Göbekli galanyň, Erkgalanyň mysalynda olaryň goranyş, ýaşaýyş desgalary, dini ymaratlary baradaky taryhy arheologik maglumatlary wideoşekillerde görkezmek arkaly okatmak maksadalaýykdyr. Gadymy Merwiň taryhynda Parfiýa döwri uly ösüşleriň gazanylan döwrüdir. Merwiň bu döwre degişli ýadygärliklerine özboluşly binagärlik, gurluşyk aýratynlygy mahsusdyr. XX asyryň 80-nji ýyllarynda Margianada gazuw-agtaryş işleri geçirilip, taryhy ähmiýetli maglumatlar toplanyldy. Şolaryň iň möhümleriniň biri-de, Gahryman Arkadagymyzyň “Türkmenistan – Beýik Ýüpek ýolunyň ýüregi” atly eserindäki gadymy Merwiň Parfiýa döwrüne degişli ýadygärlikleri barada, Durnaly gala, Erkgala, Çilburçuň heläkisi adyny alan Çilburç galasy barada berilýän maglumatlardyr. Beýleki möhüm maglumatlar bolsa arheolog G. A. Koşelenkonyň ýolbaşçylygynda Çilburç we Göbekli galalarynda geçirilen gazuw-barlag işleriniň netijeleridir. Ylmy taýdan gazanylan bu düýpli maglumatlary talyp ýaşlaryň aňyna ornaşdyrmakda sanly ulgam arkaly okatmak we institutara tejribeler alyşmak ýokary täsirlilige eýe bolýar. Sanly ulgam arkaly talyplar gürrüňi edilýän temany degişli taryhy gymmatlyklaryň mysalynda görmek arkaly öwrenýärler we öz pikir garaýşyny çuňlaşdyrmaga mümünçilik alýar. XX asyryň 80-nji ýyllarynda GTAKE tarapyndan Çilburç bilen ugurdaşlykda öwrenilen Margiananyň Parfiýa döwrüne degişli ýadygärlikleriň ýene biri Göbekli galadyr. Bu gala barada GTAKE tarapyndan örän möhüm maglumatlar ýüze çykaryldy. Görşümüz ýaly, Parfiýa döwrüne degişli Merw oazisinde ýerleşen galalaryň ösüş taryhyny talyplara öwretmeklige ýeterlik maglumatlar bar. Sanly ulgam arkaly okatmaklygyň döwrebap usullarynyň ornaşdyrylmagy ýaşlara bu maglumatlary içgin özleşdirmäge, her bir döwrüň taryhyna has anyk göz ýetirmäge ýardam edýär.

Mayagozel Sahydova, Jemal Orazgeldiyeva
(Turkmenistan)

**FEATURES OF TEACHING HISTORY OF THE PARTHIAN
PERIOD THROUGH DIGITAL SYSTEM
(on the example of ancient Merv)**

In assimilating the lessons through the digital system, it is mainly important to divide the topics according to the curriculum, determine the basic period on the topic being studied, and summarize the information.

Digital learning and exchange of inter-institutional experiences are highly effective in implementing this science-based information into the minds of student youth. Through the digital system, students learn the topic by seeing it as an example of relevant historical values, and are given the opportunity to deepen their thinking capacity.

Маягозель Сахидова, Джемал Оразгельдыева
(Туркменистан)

**ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ
ПАРФЯНСКОГО ПЕРИОДА С ПОМОЩЬЮ ЦИФРОВОЙ
СИСТЕМЫ
(на примере Древнего Мерва)**

При усвоении уроков с помощью цифровой системы важно разделить темы на подтемы в соответствии с учебным планом, определить базовый период по изучаемой теме и обобщить информацию.

Преподавание через цифровые системы и обмен опытом между учебными заведениями очень эффективно привносит эту научно обоснованную информацию в умы студенческой молодежи. С помощью цифровой системы студенты изучают обсуждаемую тему, видя пример соответствующих исторических ценностей, и могут углубить свои познания.

TERJIMEÇILIK – GADAMERYŇ GERMENEWTIKA KONSEPSIÝASYNYŇ WE DERRIDANYŇ DEKONSTRUKTIWIZMINIŇ GÖZÝETIMINIŇ MYSALYNDA

Terjimeçilik döredilen pursadyndan başlap, esasan, lingwistika ylmynda degişli diýip hasaplanýanam bolsa, onda 1970-nji ýyllarda “filosofiki özgeriş” bolup geçýär. Munuň sebäbi W.Benýaminiň 1923-nji ýylda ýazan “Terjimeçiniň wezipesi” eseriniň, şeýle hem XX asyryň ikinji ýarymynda emele gelen “lingwistik” filosofiýasynyň täsiri bilen ýüze çykdy.

Häzirki zaman terjime ylmyň filosofiki ugruna gönükdirilýanligine filosofiki çeşmelerde terjime barada getirilýan sitatalar şaýatlyk edýär: terjime işlerinde Gassetiň, Rikeranyň, Haýdeggeriň, Gadameriň, Derridanyň, Fukonyň, Bartanyň, Lewi-Strossyň atlary ýygy-ýygudan duş gelýär. Bular XX asyryň ikinji ýarymynda ynsanperwer pikiriň ösüşini kesgitleän filosoflar. Bu filosoflaryň özleri hem (iň bolmanda köpüsi) terjime bilen meşgul bolupdylar. Şeýlelik bilen, Orteg-Gassetiň “Terjimäniň ýetmezçiligi we gözelligi” atly ajaýyp eserini we P.Rikoryň “Terjime paradigması” eserini hemmeler bilýär. XX asyryň esasy filosofiki paradigmalaryndan terjime üçin iň ähmiýetlisi G.-H. Gadameriň germenewtikasy we J. Derridanyň dekonstruktivizmi.

Belli bir derejede garşydaş bolmak bilen, Gadamer we Derrida, degişli mekdepleriň we ugurlaryň ýolbaşçylary hökmünde terjime işini düşündiriş hökmünde kabul edýärler. Gadamer üçin dilara terjimesi – adatdan daşary ýagdaý bolup, germenewitiki prosesiniň işini iki esse köpeldýär, terjime bolsa sözüň iň giň manyсында ähliumumy düşündiriş mehanizmidir. Derrida başgaça dilde şol bir zady aýdýar.

Onuň üçin “pikirlenmek we terjime etmek bu ýerde şol bir tejribe ýoluny başdan geçirýär” we terjimeler elmydama “düşündiriş torlarynyň ýesirliginde” galýar. Şeýle-de bolsa, Gadameriň pikiri boýunça, metaforik manyda aýdanymyzda, terjime – bu landşafty gury, jansyz karta öwürýän “pajygaly” hadysa diýsek, Derridanyň pikiriçe, terjime – asyl nusgany “öldürmän”, oňa berilýän täze düşündiriş hökmünde ony ýokarlandyryýar we has ýokary sfera galdyryp ösdürýär we kämilleşdirýär diýýär. Şoňa görä-de, Derridanyň terjimä bolan garaýşy Gadameriňkiden has optimistik.

Nemes romantizminiň ideýalary XX asyrdan öz tarapdarlaryny we düşündiriş berýän adamlaryny tapýar, ilkinji nobatda bolsa, terjimäni germenewtik mesele hökmünde görýän Gadameriň konsepsiýasynda, has dogrusy, “germenewtik

prosesini iki esse köpeldýän” ahyrky hadysadyr. Terjimeçiniň işi, esasan, düşündirişdir. Düşündirişiň bu görnüşiniň aýratynlygy, terjime okyjynyň öňünde “täze bir nukdaýnazardan, başga bir diliň nukdaýnazarda” peýda bolmagydyr. Bu bolsa islendik düşündirişe mahsus bolan anyklyk, ýagny asyl nusganyň takyklygy meselesini çylşyrymlaşdyrýar.

Şeýlelik bilen, W. Gumboldtyň we F. Şleyermaheriň döwründäki ýaly pажy-galy bellikler ýaňlandy we ýene-de terjimeçiligiň şowsuzlyga uçrajakdygy barada güreleşip başlandy, Gadameriň aýdyşyna görä: “Terjimäniň hakyky kynçylygy ya-da şowsuzlygy, bu belli bir düşünjäniň bitewüligini sözlem içinde diňe agzalaryny başga dildäki sözlemleriň degişli agzalary bilen çalyşmak arkaly terjime etmek mümkin däl we terjime edilen kitaplar adatça, bisypat, we ruhdan çykan hatlar toplumydyr”.

Nemes filosofy we terjimeçisi, terjime üçin zerur şert hökmünde öwrenişen semantik ýakynlygyň ýerine, formany gaýtadan döretme talaplaryna ýüz tutmagy teklip edýär. Terjime, asyl nusgasy bilen many taýdan meňzeşlige çalyşmagyň ýerine, asyl manysynyň döretmek usulyna laýyklykda, öz ene dilinde söýgi we çynla-kaýlyk bilen öz formasyny döretmeli, ikisiniňem bir almanyň ikä bölünen bölekleri ya-da bir bitewi zadyň bölekleri ýaly bolmalydygyny aýdýar. Şeýlelik bilen, Benýamin bu köpýyllyk terjimäniň meselesini “harp/ruh” “forma/many” hökmünde düzýär we bu formanyň tarapdary bolýar. Awtor: “Terjime – bu forma” (yagny many) diýýär.

Şeýlelik bilen, Gadameriň germenewtik konsepsiýasynda we Derridanyň de-konstruktivizminde, terjime düşündiriş prosesi hökmünde kabul edilýär, ýöne filo-soflar bu prosesi we onuň netijesini başgaça görýärler.

Gadamer üçin terjime elmydama “asyl nusgasyndan has gönümel we has ýönekeý” bolsa, ol diňe “jansyz hatlar toplumu” bolsa, Derrida üçin terjime asyl nusganyň terjime prosesinde dörän ösüş pursadynyň miwesidir, “terjimäniň ýal-baryp alan” asyl nusgasynyň kämil görnüşi. Filosoflaryň gepleşikleri gutarylmady, sebäbi Gadameriň pikiriçe, “ilkinji söz ýok bolşy ýaly, soňky söz hem ýok. Her söz elmydama jogap bolup, hemişe täze soragyň ýerini kesgitleýär”. Terjime ýaly gapma-garşylykly çylşyrymly hadysa barada söhbetdeşlikde iň soňky söz bolup bilmez.

Jahan Babyeva
(Turkmenistan)

TRANSLATION BASED ON THE EXAMPLE OF GADAMER'S CONCEPT OF HERMENEUTICS AND DERRIDA'S DECONSTRUCTION

Opponents to some extent, Gadamer and Derrida, as leaders in the respective schools and trends, understand translation as an interpretive process. For Gadamer, the interlingual translation is an extreme case, doubling the hermeneutic process itself, and translation in the broadest sense of the word is a universal mechanism of understanding. Derrida speaks of the same using a different manner, a different language. For him, “thinking and translating go through the same experience here”, and translations always “remain in the captivity of interpretive networks”. However, if the view of the first can metaphorically be called “tragic”, since the translation turns the landscape into a dry, inanimate map, then, according to Derrida, translation as a new interpretation gives life to the original, raises it to a higher sphere, develops and cultivates it rather than “kills”. Accordingly, Derrida’s position is much more optimistic than that of Gadamer’s.

In the hermeneutic concept of Gadamer, and in Derrida’s deconstruction, translation is understood as an interpretive process, but philosophers see this process and its result differently. If for Gadamer the translation is always “clearer and more primitive than the original”, it is simply “a set of letters from which the spirit was taken out”, then for Derrida translation is a moment of growth of the original, which itself “begs for the translation”. The dialogue of philosophers remained unfinished, because, according to Gadamer, “not a single word is last, just as there is no first word. There is no and, apparently, there cannot be a last word in such a contradictory complex phenomenon as translation.

Джахан Бабаева
(Туркменистан)

ПЕРЕВОД НА ПРИМЕРЕ КОНЦЕПЦИИ ГЕРМЕНЕВТИКИ ГАДАМЕРА И ДЕКОНСТРУКТИВИЗМА ДЕРРИДА

Будучи в какой-то степени оппонентами, Гадамер и Деррида, как лидеры соответствующих школ и направлений, понимают перевод как интерпретативный процесс. Для Гадамера межъязыковой перевод – это предельный случай, удваивающий сам герменевтический процесс, а перевод в широком

смысле слова - это универсальный механизм понимания. Деррида в другой манере, другим языком говорит о том же. Для него “думать и переводить проходят здесь один и тот же опыт”, и переводы всегда “остаются в плену интерпретационных сетей”. Однако если взгляд первого метафорически можно назвать “трагическим”, поскольку перевод превращает ландшафт в сухую, неживую карту, то, по мнению Деррида, перевод как новая интерпретация дает жизнь оригиналу, поднимает его в более высокую сферу, развивает и возвращает его, а не “убивает”. Соответственно, позиция Деррида значительно оптимистичней по сравнению с гадамеровской.

В герменевтической концепции Гадамера, и в деконструктивизме Деррида перевод понимается как интерпретативный процесс, но сам этот процесс и его результат философы видят по-разному. Если для Гадамера перевод всегда “яснее и примитивнее оригинала”, это просто “набор букв, из которых вынули дух”, то для Деррида перевод - это момент роста оригинала, который сам “вымалывает перевод”. Диалог философов остался незаконченным, поскольку, как считает Гадамер, “ни одно слово не является последним, как нет и первого слова. Нет и, видимо, не может быть последнего слова и в разговоре о таком противоречивом сложном феномене, каковым является перевод.

Oguljennet Möwlamowa
(*Türkmenistan*)

IÑLIS WE TÜRKMEN DILLERINDE SÖZLERIŇ SEMANTIKI EKWIWALENTLIK MESELELERI

Makalada deňeşdirme esasynda iňlis we türkmen dillerinde gabat gelýän sözleriň semantiki ekwiwalentligiň meselelerine seretmeklik göz öňünde tutulýar. Bilşimiz ýaly, semantika we semantiki ekwiwalentlik bir-birinden tapawutlanýarlar. Ýagny semantika islendik dildäki sözleriň aňladýan manylarydyr emma semantiki ekwiwalentlik terjimede gabat gelýän her bir sözüň ýa-da sözlemiň manysyna aýdylýar. Semantika terjimäniň dowamynda bütin tekstiň içindäki her bir sözden gözlenilýän ekwiwalentlik bolup, köp basgançaklydyr.

Ekwiwalentlik sintaktikden semantika, semantikadan pragmatika çenli bolup, söz saýlamak başardandan soň, semantiki ekwiwalentlige ýetip bolýar. Emma iňlis alymy Mona Beýker hem ekwiwalentligiň sözden başlap, tä tekst derejesine çenli ýetip bolýandygy hakyndaky nazary pikirlerini öňe sürýär. Ol ilki “söz” diýen adalgany kesgitläp, dürli dillerde bir sözüň dürli manylarda berilýändigini nygtap, sözleriň manylaryny morfema bilen aňlatmaga çalşypdyr.

Ilkinji nobatda ýurtlaryň taryhy we medeni aratapawutlyklary göz öňüne tutulmaly we şol medeniýete mahsus sözler bilen terjime edilmäge çalyşylmalydyr. Mysal üçin iňlis dilindäki “set/lay the table” jümlesini türkmen diline geçireni-mizde, “saçak ýazmak” ýa-da iňlis dilindäki “early bird” sözüni daňhoraz diýip ter-jime etmeklik maksadalaýyk hasaplanýar. Sebäbi terjimeçiniň esasy wezipesi asyl nusgada berilýän awtoryň tekstdäki aýtjak pikirini terjime edilýän dilinde bar bolan ekwiwalent sözleri bilen çalşyp, onuň manysyny ýoýmazdan terjime etmeklikdir.

Terjimeçiniň hökman öz terjime edýän ulgamyndan oňat bilimi we sowady bolmaly, terjime edilýän daşary ýurt dilini we ol dilde gürleýän halkyň medeniýe-tini sazlaşykly, dürlitaraplaýyn öwrenmeli. Ýogsam, sözün leksiki ýa-da sintaktiki manysyny tapawutlandyrmaklykda uly kynçylyklar döredip biler. Iňlis dilinde “Achilles heel” diýen göçme manyda ulanylýan jümle bar. Bu jümläni hem göni terjime etsek “Ahillesiň söbügi” diýmekdir. Emma beýle terjime bu jümläniň asyl manysyndan gaty sowaşyk bolup, onun dogry terjimesi “adamyň iň gowşak dama-ry” diýmeklikdir.

Sözün ulanylyşynda täzeçilliklere gabat gelinip durulýar, şeýle ýagdaýda terj-ime manysyna görä terjime edilmese, sözlemiň gurluşy bozulýar. Adatça, “häzirki zaman tehnologiýa” manyny bermek üçin” iňlis dilinde “state-of-the art”, “cut-ting-edge” “leading-edge” “sophisticated” adalgalar ulanylýar. Mundan başga-da, terjimeçiler gün-günden oýlanyp tapylýan täze sözlerden habardar bolmalydyrlar. Mysal üçin, “webinar” sözi oýlanylyp tapylyp, ol wideoşekilli seminary aňladýar, ýa-da “netroot”, “malware”, “blogsphere” we ş.m sözler hem oňa mysal bolup biler.

Asyl nusgadaky tekst terjime edilýän dile geçirmekçi bolnanda, terjimeçi diňe bir sözün manysyna ýa-da grammatika düşünmän, eýsem pragmatiki aýdylyjak bo-lunýan pikirini manysyna doly düşüniş, bütün kontekstiň dowamynda laýyk sözleri saýlap almaklygy başarmalydyr. Sebäbi sözün semantiki gurluşyndaky tapawut, terjimede leksiki kynçylyklary döredýär. Şonuň üçin terjimeçiniň esasy wezipesi, asyl nusgadaky tekstiň sözleri bilen gabat gelmeýän sözleriň ornuna, terjime edil-ýän dilde many taýdan gabat gelýän sözleri tapyp, asyl nusgadaky tekstiň maz-munyny ýoýmazdan terjime etmeklikdir.

Oguljennet Movlamova
(Turkmenistan)

ISSUES OF SEMANTIC EQUIVALENCE OF WORDS IN THE TURKMEN AND ENGLISH LANGUAGES

The report focuses on the issue of dealing with semantic equivalence of words in the English and Turkmen languages on a comparative basis. As far as known,

semantics and semantic equivalence differ from each other. Indeed, semantics are the meanings of words in any language, but semantic equivalence is the meaning of each word or phrase that matches the translation. Semantics is the equivalence of each word in the entire text throughout the entire translation. So, the concept of equivalence is multi-staged. Equivalence ranges from syntax to semantics, from semantics to pragmatics, and semantic equivalence can be achieved after word choice. Therefore, the main task of the translator is to find words that are semantically suitable in the target language, instead of words that do not coincide with the words of the source text, without translating the content of the source text.

Огулдженнет Мовлямова
(Туркменистан)

ПРОБЛЕМА СЕМАНТИЧЕСКОЙ ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ СЛОВ В АНГЛИЙСКОМ И ТУРКМЕНСКОМ ЯЗЫКАХ

В данной работе предлагается рассмотреть вопросы семантической эквивалентности слов английского и туркменского языков на сравнительной основе. Как известно, семантика и семантическая эквивалентность понятия разные. То есть семантика – это значения слов на любом языке, а семантическая эквивалентность – это значение слова или фразы, совпадающей с переводом. Семантика – это эквивалентность каждого слова во всем тексте на протяжении всего перевода. Как известно, понятие эквивалентности много-ступенчатое. Эквивалентность варьируется от синтаксиса до семантики, от семантики до прагматики, а семантическая эквивалентность может быть достигнута после выбора слова. Поэтому основная задача переводчика – найти слова, которые семантически совместимы в переводимом языке, вместо слов, не совпадающих со словами исходного текста, не искажая перевода содержания исходного текста.

Gülşirin Tagandurdyýewa
(Türkmenistan)

TÜRKMENISTANYŇ KONSTITUSIÝASY ZÄHMET GATNAŞYKLARYNY KÄMILLEŞDIRMEGIŇ ESASY KANUNY

Adam baradaky alada Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe alnyp barylýan durmuş syýasatynyň özenini emele getirýär. Çünki «Döwlet adam üçindir!» diýen baş ýörelgä esaslanýan döwlet syýasatynyň netijeleri zähmet

çekýän raýatlarymyzyň hukuklaryny we bähbitlerini goramakda öz aýdyň beýanyny tapýar.

Türkmenistanyň Konstitusiyasyndaky raýatlaryň zähmet çekmäge, şol sanda öz islegine görä hünär, kâr we iş ýerlerini saýlap almaga, şeýle hem özleri üçin sagdyn hem howpsuz zähmet şertleriniň üpjün edilmegine bolan konstitusion hukuklarynyň durmuşa geçirilmeginiň hukuk esaslaryny ählitaraplaýyn kadalaşdyrýan, 2009-njy ýylyň 1-nji iýunyndan güýje girizilen Türkmenistanyň täze Zähmet kodeksiniň we beýleki kadalaşdyryjy hukuknamalarynyň zähmet çygyndaky gatnaşyklary düzgünleşdirilýän kadalaryny ykdysadyýetimiziň islendik pudagy doly derejede berjaý edýär. Zähmet gatnaşyklarynyň taraplary bolan iş berijiler bilen işgärleriň zähmet çygyndaky hukuklaryny we borçlaryny, esasan hem köpçülikleýin şertnama, zähmet şertnamasyny baglaşmagyň, iş we dynç alyş wagtlarynyň, zähmete hak tölemegiň, içerki zähmet-düzgünnyzamynyň, zähmeti hukuk taýdan goramagyň, zähmet jeddelerine seretmegiň bellenilen şertlerini we milli zähmet hukugynyň halkara hukuklary bilen arabaglanyşygyny adamyň bähbitleri üçin ünsden düşürmän gelýär. Bu bolsa, zähmet çekýän raýatlaryň doly hukuklaryndan peýdalanmakda ygtybarlylygyny üpjün edýär.

Munuň aýdyň mysalyny “Döwlet pensiýa ätiýaçlandyrmasy hakynda” Türkmenistanyň kanunynda fiziki şahslar bilen bagly ýeňillikleriň sanynyň 5-e ýetirilmegide hem görmek bolýar. Şeýlelikde, ýaşy boýunça pensiýa, gulluk ýyllary boýunça pensiýa, hünär pensiýasy, maýyplyk boýunça pensiýa ýa-da döwlet kömek puly eger-de olar möhletsiz maýyplygy bolan adam diýlip ykrar edilen bolsalar, döwlet durmuş kömek puly bellenilen halatynda, fiziki şahslar hökmany pensiýa ätiýaçlandyrmasyna gatnaşmagyny bes edýärler. Şunuň ýaly-da, hususy telekeçilere we hünärmenlik hyzmatlaryny etmek boýunça işi durmuşa geçirýän fiziki şahslara – özleri üçin tölenýän pensiýa gatançlaryny, olaryň özleriniň girdejisine garamazdan, hasabat döwrüniň her aýy üçin ýurt boýunça Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen in pes zähmet hakynyň azyndan 10 göterimi möçberinde tölenilmeli edilip, 2020-nji ýylyň 1-nji iýulyndan başlanýan döwür üçin ulanylýandygy bellenilýär. Bu bolsa hormatly Prezidentimiziň ýurdumyzyň altyn hazynasyna deňelýän telekeçilerimizi goldamak barada alyp barýan syýasatynyň durmuşa öz beýanyny tapýandygynyň subutnamasydyr. Şonuň ýaly-da, Gahryman Arkadagymyzyň üstünlikli durmuşa geçirýän özgertmeleriniň, milli maksatnamalarynyň hem-de ägirt uly taslamalaryň ählisiniň özeninde döwletimiziň we jemgyýetimiziň baş gymmatlygy bolan adam hakda alada öz beýanyny tapýar.

Гулширин Тагандурдыева
(Туркменистан)

КОНСТИТУЦИЯ ТУРКМЕНИСТАНА – ОСНОВНОЙ ЗАКОН СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ

В любой отрасли нашей экономики в полной мере соблюдаются нормы нового Трудового кодекса Туркменистана, вступившего в силу с 1 июня 2009 года, и других нормативных актов, регулирующих отношения в сфере труда, всесторонне определяющие правовые основы претворения в жизнь конституционных прав граждан, закрепленных в Конституции Туркменистана, на труд, в том числе на выбор по своему желанию специальности, профессии и места работы, а также на обеспечение здоровых и безопасных условий труда. Не упускают из виду в интересах человека права и обязанности работодателей и работников, являющихся сторонами трудовых отношений, в особенности, установленные условия заключения коллективного договора, трудового договора, времени работы и отдыха, оплаты труда, внутренней трудовой дисциплины, правовой защиты труда, рассмотрения трудовых споров и взаимосвязь национального трудового права с международным правом. А это обеспечивает надежность использования работающими гражданами своих прав в полном объеме.

Gulshirin Tagandurdyeva
(Turkmenistan)

THE CONSTITUTION OF TURKMENISTAN IS THE MAIN LAW IMPROVEMENT OF LABOR RELATIONS

The Constitution of Turkmenistan comprehensively regulates the legal basis for the implementation of the constitutional rights of citizens to work, including the choice of professions, occupations and jobs, as well as the provision of healthy and safe working conditions for them, which came into force on June 1, 2009. Any sector of our economy fully complies with the rules regulating labor relations of the new Labor Code and other normative acts of Turkmenistan. Employers and employees who are parties of employment relationship are required to comply with the rights and obligations of the employer, in particular the terms and conditions agreement, the conclusion of the employment contract, the time of work and rest, payment, internal labor regulations, labor protection, law and the connection of national labor law with international law has not been neglected for the benefit of man. This ensures the right of working citizens and they can exercise their full rights.

TÜRKMENISTANYŇ KONSTITUSIÝASY GENDER DEŇHUHUKLYLYGYNY KADALAŞDYRMAGYŇ BAŞ KANUNY

Zenanlaryň kanuny hukuklaryny we bähbitlerini goramak, döwlet ýeňilliklerini bermek, oňaly ýaşayş we döredijilikli zähmet üçin zerur şertleri üpjün etmek, olaryň ýurduň jemgyýetçilik-syýasy, ykdysady we medeni durmuşyndaky ornuny ýokarlandyrmak hormatly Prezidentimiziň durmuş ulgamyny nazarlaýan syýasatynyň barşynda jemgyýetiň durnukly ösüşiniň möhüm şertini kemala getirýär.

Hormatly Prezidentimiziň Birleşen Milletler Guramasynyň Baş Assambleýasynyň 73-nji Maslahatynda belent münberden eden çykyşynda Türkmenistanda Durnukly ösüş maksatlarynyň amala aşyrylmagynyň äşgär duýulýan durmuş ugruna eýedigi, ähli zenanlar hem-de gyzlar üçin hukuklaryň we mümkinçilikleriň kepillendirilmegi, adalatly we ýokary hilli bilim almagy üçin şertleriň döredilmegi arkaly doly gender deňligini üpjün etmek ýaly möhüm ugurlar barada aýdandygy hem muňa doly esas bolup durýar.

Türkmenistan Garaşsyzlygynyň ilkinji ýyllaryndan başlap zenanlaryň ýagdaýy döwlet syýasatynyň ileri tutulýan ugurlary bilen kesgitlenilýär, onuň maksady Türkmenistanyň Konstitusiyasyna, halkara hukuk kadalaryna laýyklykda, erkekler we aýallar üçin deň mümkinçilikleri döretmek, birmeňzeş hukuk ýörelgelerini amala aşyrmakdyr.

Çünki, Türkmenistanyň Konstitusiyasynyň rejelenen görnüşiniň 29-njy maddasyna laýyklykda: «Türkmenistanda erkekleriň we aýallaryň deň hukuklary we azatlyklary, şeýle hem olary durmuşa geçirmek üçin deň mümkinçilikleri bardyr» diýip bellenilýär.

Hormatly Prezidentimiziň başda durmagynda, ýurdumyzda zenanlaryň hukuklarynyň durmuşa geçirilmegi we olaryň erkekler bilen hakykat ýüzünde deňhukuklylygyny üpjün etmek boýunça amatly şertler döredilendir.

Şonuň ýaly-da Türkmenistan Zenanlar babatda kemsitmeleriň ähli görnüşlerini ýok etmek hakynda Konwensiýany we onuň Fakultativ Teswirnamasyny tassyklady, şeýle hem Zenanlaryň ýagdaýy barada IV Bütindünýä Konferensiýasy tarapyndan tassyklanylýan Hereketleriň Pekin platformasyny ýerine ýetirmek boýunça Meýilnamany kabul etdi we milli hukuk ulgamyny olara laýyk getirdi.

2015-nji ýylda Türkmenistanyň Prezidentiniň Karary bilen, döwlet we jemgyýetçilik durmuşynyň dürli ugurlarynda gender deňligini üpjün etmek boýunça strategiki maksatlary kesgitleýän Türkmenistanda gender deňligi

boýunça 2015 – 2020-nji ýyllar üçin Hereketleriň milli Meýilnamasy hem milli derejede ileri tutulýan ugurlara, ýurdumyzyň bähbitlerine esaslanyp, Hormatly Prezidentimiz tarapyndan yglan edilen maksatnamalaryň we özgertmeleriň esasynda doly derejede durmuş ýüzünde öz beýanyny tapdy we uly netijeleri gazandy.

Biz Türkmenistanyň Konstitusiýasynyň Türkmenistanda erkekleriň we aýallaryň deň hukuklarynyň we azatlyklarynyň, şeýle hem olary durmuşa geçirmek üçin deň mümkinçilikleriniň bardygy barada örän wajyp kadasyndan ugur alýarys.

Häzirki wagtda biziň ýurdumyzda zähmet çekýänleriň ýarysy aýallardyr. Munuň özi olaryň zähmete bolan konstitusion hukugyndan doly derejede peýdalanýandyklaryny aňladýar. Aýallar ýokary döwlet häkimýet we dolandyryş edaralarynda, ylym we bilim, medeniýet we sungat, saglygy goraýyş we sport ulgamlarynda mynasyp orun eýeleýärler, öz işlerini giňişleýin we işjeň ýaýbaňlandyrýarlar.

2021-nji ýylyň aprel aýynyň 16-synda BMG-niň Baş Assambleýasynyň 75-nji sessiýasynyň 59-njy mejlisinde Türkmenistanyň başlangyjy esasynda, biragyzdan kabul edilen “Birleşen Milletler Guramasynyň Merkezi Aziýa üçin öňüni alyş diplomatiýasy boýunça sebit merkeziniň orny” atly Kararnamasynda zenanlaryň hukuklaryny hem-de mümkinçiliklerini giňeltmeklik dogrusynda bellenenler hem muňa doly esas bolup durýar. Şonuň ýaly-da Gahryman Arkadagymyzyň başlangyçlary esasynda Türkmenistanda gender deňliginiň doly derejede öz beýanyny tapýandygyna şaýatlyk edýär.

Огулсабыр Бердыева
(Туркменистан)

КОНСТИТУЦИЯ ТУРКМЕНИСТАНА – ОСНОВНОЙ ЗАКОН РЕГУЛИРОВАНИЯ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА

С первых лет независимости Туркменистана одним из приоритетных направлений государственной политики было определено положение женщин, основной целью которого является создание равных возможностей для мужчин и женщин, осуществление единых правовых принципов в соответствии с Конституцией Туркменистана, нормами международного права. Ибо, в соответствии со ст. 29 новой редакции Конституции Туркменистана устанавливается: “В Туркменистане мужчины и женщины имеют равные права и свободы, а также равные возможности для их осуществления”. Под руководством уважаемого Президента в нашей стране созданы благоприятные условия для осуществления прав женщин и обеспечение их действительного равноправия с мужчинами.

Ogulsabyr Berdyeva
(Turkmenistan)

THE CONSTITUTION OF TURKMENISTAN IS THE MAIN LAW ON THE REGULATION OF GENDER EQUALITY

Since the first years of Turkmenistan's independence, the position of women has been determined by the priority directions of the state policy, its aim is to create equal opportunities for men and women in accordance with the Constitution of Turkmenistan, international legal norms, and the implementation of equal legal principles.

Therefore, in accordance with the 29th article of the revised version of the Constitution of Turkmenistan, it is stated that "Men and women have equal rights and freedoms and equal opportunities for their implementation in Turkmenistan".

Under the leadership of our Esteemed President, favorable conditions for the realization of women's rights and their real equality with men have been created in our country.

Esen Aýdogdyýew
(Turkmenistan)

TÜRKMENISTANYŇ YNSANPERWER DIPLOMATIÝASYNYŇ HALKARA GATNAŞYKLAR ULGAMYNDAKY ORNY

Garaşsyz Türkmenistanyň hemişelik Bitaraplyk derejesi daşary ýurt döwletleri we halkara guramalary bilen ynsanperwer gatnaşyklarynyň düýpgöter täze esasda alnyp barylmagyny şertlendirdi. Ynsanperwerlik syýasatynyň mundan beýläk-de ösdürilmegi ýurduň daşary syýasatdaky esasy maksatlaryna: bitarap ýurt hökmünde Türkmenistanyň ösüşi üçin daşarky şertleriň amatly bolmagynyň üpjün edilmegine, goňşy döwletler bilen hoşniýetli goňsuçylyk gatnaşyklarynyň ösdürilmegine laýyk gelýär.

Türkmenistanyň ynsanperwer diplomatiýasy milli sütünlerden we hemişelik bitaraplyk syýasatyndan gözbaş alýar. Türkmenistanyň Bitaraplygy we onuň parahatçylyk söýüjilik, işjeň ylalaşdyryjylyk, harby davalara, birleşmelere we şertnamalara gatnaşmazlyk, beýleki ýurtlaryň içerki işlerine goşulmazlyk, olaryň özygtyýarlylygyna we çäk bitewüligine hormat goýmak ýaly binýatlyk häsiýetnamalary ýurduň milli bähbitlerine, dünýä bileleşiginiň uzakmöhletleýin maksatlaryna, BMG-niň Tertipnamasynyň ýörelgelerine, halkara dumuklylygyny we howp-

suzlygyny üpjün etmäge netijeli, deňagramly çemeleşmäniň ölçeglerine kybap gelýär. Jemgyýetde parahatçylyk söýüjilik, ylalaşyk, sabyrlylyk we ynsanperwerlik ýörelgelerini amala aşyrmak bilen, Türkmen döwleti şol düşüňjeleri halkara derejesindäki gatnaşyklara hem siňdirýär. Döwletimiz ynsanperwer gatnaşyklara halklary ýakynlaşdyrmagyň, olaryň arasyndaky özara düşünişmegi çuňlaşdyrmagyň, dostlukly gatnaşyklary we hyzmatdaşlygy ösdürmegiň möhüm serişdeleriniň biri hökmünde garaýar.

Döwlet Baştutanymyz Birleşen Milletler Guramasynyň Baş Assambleýasynyň 73-nji maslahatynda eden çykyşynda: “Biz özara hormat goýmak, deňhukuklylyk, parahatçylykly, syýasy gepleşikler ýörelgelerinde halkara tertibiniň binýatlaryny gorap saklamakda esasy we aýgytlaýjy orny Birleşen Milletler Guramasy eýelemelidir diýip hasap edýäris” diýip, belläp geçdi. Türkmenistan Bütindünýä Saglygy goraýyş guramasy (BSGG), Birleşen Milletler Guramasynyň Bilim, ylym we medeniýet meseleleri boýunça edarasy (ÝUNESKO) BMG-niň Çagalar gaznasy (ÝUNISEF), BMG-niň Ilat gaznasy (ÝUNFPA), BMG-niň Bosgunlaryň işleri baradaky Ýokary komissarynyň Müdiriýeti (BÝKM), Gyzyň Haç we Gyzyň Ýarymaý jemgyýetleriniň Halkara Federasiýasy ýaly ynsanperwer guramalary bilen işjeň hyzmatdaşlyk edýär. Garaşsyzlyk ýyllarynda Türkmenistan bu guramalaryň her biri bilen hyzmatdaşlygyň baý oňyn tejribesini toplady.

Türkmenistan iri halkara guramalaryň ýolbaşçy wezipelerine saýlanmak we olaryň başlyklygyny kabul etmek bilen halkara gün tertibini oňyn tarapa özgerdip bildi. Türkmenistan öwrenilen taryhy döwürde halkara gün tertibine birnäçe taryhy ähmiýetli resminamalary “Halkara Bitaraplyk günü” ýaly BMG-niň Baş Assambleýasynyň Kararnamalaryny, Hazar ykdysady forumy ýaly Türkmenistanda geçirilen iri halkara maslahatlaryň Jemleýji resminamalaryny girizdi. Mundan başga-da Türkmenistan özüniň amala aşyrylan işleri bilen dünýä ýurtlaryna görelde boldy, öz beýan edýän maksatlaryny iş ýüzünde hem ilkinjileriň hatarynda amala aşyrylan abraýly ýurt hökmünde tanaldy.

Milli Liderimiziň başlangyçlarynyň giň halkara goldawyna eýe bolmagy, Türkmenistanyň abraýly halkara düzümlerine saýlanylmagy hem-de halkara guramalarynyň sylaglaryna mynasyp bolmagy medeni-ynsanperwer ulgamda döwletleriň özara gatnaşyklaryny berkitmekde ýurdumyzyň bitirýän hyzmatlaryny hem-de Türkmenistanyň ynsanperwer daşary syýasatynyň dünýä tejribesine goşandyny nobatdaky gezek tassyklaýar.

Esen Aydogdyev
(*Turkmensitan*)

THE ROLE OF HUMANITARIAN DIPLOMACY OF TURKMENISTAN IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS

The humanitarian diplomacy of Turkmenistan originates from national principles and a policy of permanent neutrality. Our country's neutrality and its basic characteristics - active peacekeeping, non-participation in military conflicts, alliances and treaties, non-interference in the internal affairs of other countries, respect for their sovereignty and territorial integrity - confirm their compliance with the country's national interests, long-term goals of the international community, the principles of the UN Charter criteria for a constructive, balanced approach to ensuring international stability and security. Turkmenistan actively cooperates with such humanitarian organizations as the World Health Organization (WHO), the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), the United Nations Children's Fund (UNICEF), the United Nations Population Fund (UNFPA), the Office of the United Nations High Commissioner Refugees (UNHCR), the International Federation of the Red Cross and Red Crescent and others. Over the years of independence, our country has accumulated rich positive experience in cooperation with each of these organizations.

Эсен Айдогдыев
(*Туркменистан*)

РОЛЬ ГУМАНИТАРНОЙ ДИПЛОМАТИИ ТУРКМЕНИСТАНА В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Гуманитарная дипломатия Туркменистана берет свое начало от национальных устоев и политики постоянного нейтралитета. Нейтралитет Туркменистана и его базовые характеристики – миролюбие, активное миротворчество, неучастие в военных конфликтах, союзах и договорах, невмешательство во внутренние дела других стран, уважение их суверенитета и территориальной целостности – подтверждают своё соответствие национальным интересам страны, долгосрочным целям мирового сообщества, принципам Устава ООН, критериям конструктивного, сбалансированного подхода к обеспечению международной стабильности и безопасности. Туркменистан ак-

тивно сотрудничает со всемирными и региональными гуманитарными организациями такими, как Всемирная организация здравоохранения (ВОЗ), Организация Объединённых Наций по вопросам образования, науки и культуры (ЮНЕСКО), Детский фонд ООН (ЮНИСЕФ), Фонд ООН в области народонаселения (ЮНФПА), Управление Верховного комиссара Организации Объединённых Наций по делам беженцев (УВКБ), Международная федерация Красного Креста и Красного Полумесяца. За годы независимости Туркменистан накопил богатый позитивный опыт сотрудничества с каждой из этих организаций.

Nurmuhammet Şihlyýew
(*Türkmenistan*)

TÜRKMENISTANYŇ SUW DIPLOMATIÝASYNYŇ KÖPTARAPLAÝYN HYZMATDAŞLYGY ÖSDÜRMEKDÄKI ÄHMIÝETI

Bitarap Türkmenistanyň parahatçylyk söýüjilik, hoşniýetli goňsuçylyk, özara bähbitli we birek-birege hormat goýmak esasynda amala aşyrylan dostlukly hyzmatdaşlyk, halkara hukugynyň umumy ykrar edilen kadalaryna gyşarnyksyz eýermek biziň döwletimiziň alyp barýan daşary syýasatynyň esasy mazmuny bolup durýar. Munuň derwaýys ugurlary sebitde suw meselelerini adalatly çözmekde aýgýtlaýjy häsiýete eýe bolan degişli syýasy-diplomatik usullaryň we çemeleşmeleriň döredilmeginde we ulanylmagynda aýdyň görünýär.

Döwlet Baştutanymyz Birleşen Milletler Guramasynyň Baş Assambleýasynyň 73-nji maslahatynda eden çykyşynda şeýle belläp geçdi: “Türkmenistan “suw – dünýäniň ähli halklarynyň umumy baýlygy, arassa agyz suwuna deň derejeli we adalatly elýeterlilik şertleri bolsa adamyň düýpli hukugy bolup durýar” diýen ýörelgä berk eýerýär. Suw serişdelerine elýeterlilik, ony netijeli dolandyrmak meselelerine döwletleriň ösüşi, olaryň ykdysadyýeti, durmuş ulgamy, adamlaryň abadançylygy we durmuşynyň hil derejesi gönüden-göni baglydyr. Şol sebäpli hem deňhukuklylyk, hormat goýmak, jogapkärçilik Merkezi Aziýa ýurtlarynyň arasyndaky gatnaşyklarda esas goýujy, kesgitleýji ölçegler bolmalydyr”.

Merkezi Aziýada suw-energetik meseleler toplумы boýunça Türkmenistanyň açykdan aýdyň garaýşyny beýan etmek bilen, ýurt Baştutanymyz şu aşakdaky ýörelgeleýin düzgünleri nygtap geçdi:

- birinjiden, halkara hukugynyň umumy ykrar edilen kadalary esasynda;
- ikinjiden, her bir ýurduň bähbitlerini hasaba almak bilen;
- üçünjiden, halkara guramalaryň, ozaly bilen, BMG-niň işjeň gatnaşmagynda.

Suw meseleleri howpsuzlygyň beýleki ugurlary, şol sanda energetika, ekologiýa we azyk howpsuzlygy bilen aýrylmaz baglanyşyklydyr. Şoňa görä-de Türkmenistanyň suw diplomatiýasy toplumlaýyn häsiýete eýedir we ähli gyzyklanma bildirýän taraplar, ilkinji nobatda, Birleşen Milletler Guramasy hem-de goňşy döwletler bilen bilelikde iş alyp barmaga, uzak geljege gönükdirilen iri taslamalary amala aşyrmaga gönükdirilendir. Taryhy we tebigy-geografik aýratynlyklary sebäpli Merkezi Aziýa sebitinde suw bilen, aýratyn-da, serhetüsti suwlary dolandyrmak bilen bagly meseleler hyzmatdaşlygyň täze görnüşli halkara gurallaryny döretmegi we herekete girizmegi talap edýär.

Türkmenistanyň Prezidentiniň suw-energetik we ekologik meseleler toplumyna konseptual garaýşy iri forumlardaky onuň sözlän sözlerinde we çykyşlarynda öz yzygiderli dowamyny tapdy. Merkezi Aziýada suw meseleleri möhüm, käbir ýagdaýlarda bolsa sebit özgertmelerini ösdürmegiň kesgitleýji şerti bolup durýar. Şeýle şertlerde ekologiýa we azyk howpsuzlygyny üpjün etmek, durnukly energetikanyň toplumlaýyn ulgamyny döretmek, howanyň üýtgemegine uýgunlaşdyrmak maksady bilen sebitiň döwletleriniň netijeli gatnaşyklary üçin diňe sebit ylalaşygy kabul ederlikli binýatdyr. Bu bolsa Merkezi Aziýada howanyň üýtgemegi bilen bagly Tehnologiýalar boýunça sebit merkezini Aşgabatda açmak hakynda Milli Liderimiziň teklipleriniň möhümdigine şaýatlyk edýär.

Nurmuhammet Shyhlyev
(Turkmenistan)

THE SIGNIFICANCE OF WATER DIPLOMACY OF TURKMENISTAN IN THE DEVELOPMENT OF MULTILATERAL COOPERATION

The rational use of water resources is an important aspect of the foreign and domestic policy of Turkmenistan. This is closely linked to the maintenance of ecological well-being and environmental protection, and also remains an integral factor in global sustainable development, which is reflected in the 2030 Agenda. Addressing the 73rd session of the United Nations General Assembly President of Turkmenistan underscored that “Turkmenistan firmly adheres to the principle stipulating that water is the common heritage of all the nations of the planet and that equal and equitable access to clean drinking water is the fundamental right of human beings. Development of states, their economy and social sphere as well as the level of well-being and quality of life of the people directly depends on access to water resources and their effective use. Therefore equality of rights, mutual respect and responsibility should become the main criteria that determine relations among Central Asian states.”

Нурмухаммет Шихлыев
(Туркменистан)

ЗНАЧЕНИЕ ВОДНОЙ ДИПЛОМАТИИ ТУРКМЕНИСТАНА В РАЗВИТИИ МНОГОСТОРОННЕГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Рациональное использование водных ресурсов является важнейшим аспектом внешней и внутренней политики Туркменистана. Это тесно связано с сохранением экологического благополучия и охраной окружающей среды, а также остаётся неотъемлемым фактором глобального устойчивого развития, что нашло отражение в Повестке дня 2030. Выступая на 73-й сессии Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций Президент Туркменистана отметил, что «Туркменистан твердо придерживается принципа, что вода – это общее достояние всех народов планеты, а равный и справедливый доступ к чистой питьевой воде является фундаментальным правом человека. От доступа к водным ресурсам, эффективного управления ими напрямую зависят развитие государств, их экономики, социальной сферы, уровень благосостояния и качество жизни людей. И потому равноправие, уважительность, ответственность должны стать основополагающими, определяющими критериями в отношениях между странами Центральной Азии.»

MAZMUNY

VI BÖLÜM YNSANPERWER YLYMLAR

SECTION VI HUMANITIES

СЕКЦИЯ VI ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ

Žaýnagül Kadyrkulowa HALYÇYLYK AZIÝANYŇ HALKLARYNYŇ MEDENIÝETINDE AMALY-HAŞAM SUNGATYNYŇ GADYMDAN GELÝÄN GÖRNÜŞIDIR (TÜRKMENISTANYŇ WE GYRGYZYSTANYŇ MYSALYNDA).	7
Zhainagul Kadyrkulova CARPET WEAVING AS A TRADITIONAL KIND OF DECORATIVE APPLIED ART IN CULTURE OF THE PEOPLES OF CENTRAL ASIA (ON THE EXAMPLE OF TURKMENISTAN AND KYRGYZSTAN)	7
Жайнагуль Кадыркулова КОВРОТКАЧЕСТВО – ТРАДИЦИОННЫЙ ВИД ДЕКОРАТИВНО – ПРИКЛАДНОГО ИСКУССТВА КУЛЬТУРЫ НАРОДОВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ (НА ПРИМЕРЕ ТУРКМЕНИСТАНА И КЫРГЫЗСТАНА)	8
Kadyrkul Karabukaýew EKOLOGIÝA MEDENIÝETINIŇ EMELE GELMEGINDE RUHY WE EKOLOGIÝA GYMMATLYKLARY.	9
Kadyrkul Karabukayev SPIRITUAL AND ECOLOGICAL VALUES IN THE PROCESS OF FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE	9
Кадыркул Карабукаев ДУХОВНО-ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ЦЕННОСТИ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ	9
Eldar Rustamow RAMSAR SEBIT BAŞLANGYJY HALKARA HYZMATDAŞLYGYŇ GURALY HÖKMÜNDE.	11
Eldar Rustamov RAMSAR REGIONAL INITIATIVE AS AN INSTRUMENT OF INTERNATIONAL COOPERATION.	11
Эльдар Рустамов РАМСАРСКАЯ РЕГИОНАЛЬНАЯ ИНИЦИАТИВА КАК ИНСТРУМЕНТ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА	12
Natalýa Rytowa XVI–XVII ASYRLARDA GENDER STEREOTIPLERINIŇ EMELE GELMEGINE KANONIKI HUKUGYŇ TÄSIRI	14

Natalia Rytova	
THE INFLUENCE OF THE CANONICAL RIGHT ON THE FORMATION OF GENDER STEREOTYPES IN THE 16TH – 18TH CENTURIES	14
Наталья Рытова	
ВЛИЯНИЕ КАНОНИЧЕСКОГО ПРАВА НА ФОРМИРОВАНИЕ ГЕНДЕРНЫХ СТЕРЕОТИПОВ В XVI–XVII ВВ.	15
Oksana Tur	
GEPLEŞIK TÜRKMEN TALYPLARYNYŇ UKRAIN DILLI GURŞAWDA KOMMUNIKATIW KOMPETENTLIGINIŇ KEMALA GELMEGINDE MÖHÜM ŞERT HÖKMÜNDE	15
Oksana Tour	
DIALOGUE AS THE MOST IMPORTANT CONDITION OF FORMING COMMUNICATIVE COMPETENCE OF TURKMEN STUDENTS IN THE UKRAINIAN SPOKEN ENVIRONMENT	16
Оксана Тур	
ДИАЛОГ КАК ВАЖНЕЙШЕЕ УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ТУРКМЕНСКИХ СТУДЕНТОВ В УКРАИНОЯЗЫЧНОЙ СРЕДЕ	16
Marina Andrazaşwili, Nataliýa Basilaýa	
SINESTET-ÝAZYJYLARDA REŇK GAMMASY WE ONUŇ DILDÄKI AŇLATMASY	18
Marina Andrazashvili, Natalia Basilaya	
THE COLOR RANGE OF SYNESTET WRITERS AND ITS LANGUAGE EXPRESSION	18
Марина Андразашвили, Наталия Басилая	
ЦВЕТОВАЯ ГАММА У ПИСАТЕЛЕЙ-СИНЕСТЕТОВ И ЕЕ ЯЗЫКОВОЕ ВЫРАЖЕНИЕ	19
Walentina Abaşina	
MEKDEP ÝAŞA ÇENLI ÇAGALARDA MATEMATIKI DÜŞÜNJELERIŇ ÖSÜŞİNDE HÄZIRKI ZAMAN MAGLUMAT TEHNOLOGIÝASY	20
Valentina Abashina	
MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF MATHEMATICAL CONCEPTS BY PRESCHOOL CHILDREN	21
Валентина Абашина	
СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В РАЗВИТИИ МАТЕМАТИЧЕСКИХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.	21
Tatýana Woçkarýowa	
PEDAGOGIK BILIMDE TÄZEÇE SOWATLYLYK	23
Tatyana Vochkareva	
NEW LITERACY IN PEDAGOGICAL EDUCATION	23
Татьяна Бочкарева	
НОВАЯ ГРАМОТНОСТЬ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ	24

Galiya Ldokowa	
GELJEKKI MUGALLYMYŇ ÖZARA GATNAŞYKLARY DIKELDILIŞ MEDENİYETI	26
Galiya Ldokova	
RESTORATION CULTURE OF RELATIONSHIP OF THE FUTURE TEACHER .	27
Галия Льдокова	
ВОССТАНОВИТЕЛЬНАЯ КУЛЬТУРА ВЗАИМООТНОШЕНИЙ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ	27
Gözel Nasibulowa	
MİFOLOGİK LEKSİKANYŇ İŇLİS DİLİNDEN RUS DİLİNE TERJİME EDİLİŞİ	29
Guzel Nasibulova	
TRANSLATION OF MYTHOLOGICAL VOCABULARY FROM ENGLISH TO THE RUSSIAN LANGUAGE.	29
Гузель Насибуллова	
ПЕРЕВОД МИФОЛОГИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ С АНГЛИЙСКОГО НА РУССКИЙ ЯЗЫК.	30
Konstantin Bezukladnikow, Boris Kruse	
HALKARA BAKALAWRIAT TEHNOLOGIÝALARYNY GDA ÝURTLARYNYŇ BİLİM GİŇİŞLİĞİNE GIRİZMEK	32
Konstantin Bezukladnikov, Boris Kruse	
INTEGRATION OF THE INTERNATIONAL BACHELOR'S TECHNOLOGIES INTO THE EDUCATIONAL SPACE OF THE CIS COUNTRIES.	32
Константин Безукладников, Борис Крузе	
ИНТЕГРАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЙ МЕЖДУНАРОДНОГО БАКАЛАВРИАТА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО СТРАН СНГ	33
Oksana Filippowa	
MEKDEBE ÇENLI ÝAŞLY ÇAGALARYŇ SÖZLEÝŞINIŇ ÖSÜŞİNDE HÄZIRKI ZAMAN TEHNOLOGIÝALARY	35
Oksana Filippova	
MODERN TECHNOLOGIES OF SPEECH DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN	35
Оксана Филиппова	
СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ РЕЧЕВОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	36
Sergey Smirnow	
ÝLMY-TEHNIKI REWOLÝUSIÝANYŇ ENWAÝRONMENTAL MŪMKINÇILIKLERI	38
Sergey Smirnov	
ENVIRONMENTAL PROSPECTS OF THE SCIENTIFIC AND TECHNICAL REVOLUTION	38
Сергей Смирнов	
ЭНВАЙРОНМЕНТАЛЬНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ	38

Tatýana Nesterowa, Walentina Remizowa	
OKUW PROSESINIŇ MOTIWASION ÜPJÜN EDILIŞI	40
Tatiana Nesterova, Valentina Remizova	
MOTIVATIONAL SUPPORT FOR THE TEACHING PROCESS.	40
Татьяна Нестерова, Валентина Ремизова	
МОТИВАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА	41
Natalya Abramowskih	
“HÜNÄRE GIRIŞ” DERSINIŇ ÇÄKLERINDE BIRINJI ÝYL TALYPLARDA MUGALLYMYŇ KEŞBINIŇ KEMALA GETIRILMEGI	42
Natalia Abramovskikh	
FORMATION OF THE IMAGE OF THE TEACHER OF THE FIRST COURSE STUDENTS IN THE FRAMEWORK OF THE DISCIPLINE “INTRODUCTION TO THE PROFESSION”.	43
Наталья Абрамовских	
ФОРМИРОВАНИЕ ОБРАЗА ПЕДАГОГА У СТУДЕНТОВ ПЕРВОГО КУРСА В РАМКАХ ДИСЦИПЛИНЫ “ВВЕДЕНИЕ В ПРОФЕССИЮ”	43
Liya Laškowa	
GELJEKKI MUGALLYMLARYŇ KOMMUNIKATIW MÜMKINÇILIGINIŇ SANLY BILIM GURŞAWYNDA ÖSÜŞI	45
Liya Lashkova	
DEVELOPMENT OF THE COMMUNICATIVE POTENTIAL OF FUTURE TEACHERS IN THE CONDITIONS OF THE DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT.	45
Лия Лашкова	
РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНОГО ПОТЕНЦИАЛА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ	46
Ýegor Gromow	
XVIII–XIX ASYRLARDA TATAR FILOSOFIK PIKIRINIŇ KEMALA GELMEGINE POWOLŽÝE BILEN ORTA AZIÝANYŇ ARASYNDAKY MEDENI GATNAŞYKLARYŇ TÄSIRI	48
Yegor Gromov	
THE INFLUENCE OF CULTURAL RELATIONS BETWEEN THE VOLGA REGION AND CENTRAL ASIA ON THE FORMATION OF TATAR PHILOSOPHICAL THOUGHT IN THE 18–19 CENTURIES	48
Егор Громов	
ВЛИЯНИЕ КУЛЬТУРНЫХ СВЯЗЕЙ МЕЖДУ ПОВОЛЖЬЕМ И СРЕДНЕЙ АЗИЕЙ НА ФОРМИРОВАНИЕ ТАТАРСКОЙ ФИЛОСОФСКОЙ МЫСЛИ XVIII–XIX ВВ	48
Swetlana Zyrýanowa	
MEKDEBE ÇENLI ÇAGALAR EDARALARYNDA SAZ BILIMINI MAGLUMATLAŞDYRMAK	50
Svetlana Zyryanova	
INFORMATIZATION OF MUSIC EDUCATION IN PRESCHOOL ORGANIZATION	50

Светлана Зырянова ИНФОРМАТИЗАЦИЯ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ДОШКОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ	51
Wera Sinebrýuhowa BAŞLANGYÇ UMUMY MATEMATIKA BILIMLERI ÇYGRYNDA BAŞLANGYÇ SYNPLARYŇ GELJEKKI MUGALLYMLARYNYŇ OKUW WE DERŇEW IŞLERINIŇ GURALYŞY	52
Vera Sinebryukhova ORGANIZATION OF EDUCATIONAL AND RESEARCH ACTIVITIES OF FUTURE TEACHERS OF ELEMENTARY CLASSES IN THE FIELD OF PRIMARY GENERAL MATHEMATICAL EDUCATION	53
Вера Синебрюхова ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕБНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ НАЧАЛЬНОГО ОБЩЕГО МАТЕМАТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ	53
Ýewgeniýa Şans MEKDEP ÝAŞYNA ÇENLI ÇAGALARDA IŞJEŇLIGIŇ WE BAŞLANGYÇLARYŇ ÖSÜŞI: AHLAK NUKDAÝNAZARY	55
Evgeniya Shants DEVELOPMENT OF ACTIVITY AND INITIATIVITY IN PRESCHOOL CHILDREN: MORAL ASPECT	56
Евгения Шанц РАЗВИТИЕ АКТИВНОСТИ И ИНИЦИАТИВНОСТИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА: ПРАВСТВЕННЫЙ АСПЕКТ	56
Muhammad Maghaminia IBN HALDUNYŇ TÄJIRÇILIK HUKUGY DÜŞÜNJELERI BARADAKY ESASY PIKIRLERI	57
Muhammad Maghaminiya IBNI HALDUN'S IDEAS ABOUT TRADE LAW.	60
Мухаммад Магхаминия ОСНОВНЫЕ ВЗГЛЯДЫ ИБН ХАЛДУНА О ПРАВЕ ТОРГОВЛИ	60
Doğru Muhammet Said BEÝNINI ÖSDÜRMEK BARADA MUGALLYMLARYŇ ÖŇDEBARYJY GARAÝYŞLARY	61
Doğru Muhammed Said PROSPECTIVE TEACHERS' VIEWS ON BRAIN-BASED LEARNING	61
Догру Мухаммед Саид ПЕРСПЕКТИВЫ МНЕНИЙ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ОБ ОБУЧЕНИИ НА ОСНОВЕ МОЗГА.	63
Geýdar Guliýew KONSEPT WE DÜNYÄNIŇ DIL KARTASY	63
Heydar Guliyev CONCEPT AND LANGUAGE MAP OF THE WORLD	64

Гейдар Гулиев КОНЦЕПТ И ЯЗЫКОВАЯ КАРТА МИРА	65
Yelena Şarapowa TÜRKMEN WE BELARUS SOSIAL-DURMUŞ ERTEKILERI RUS DILINI DAŞARY ÝURT DILI HÖKMÜNDE OKATMAK IŞINDE LINGWO-MEDENI SELJERMÄNIŇ ESASYDYR	66
Yelena Sharapova TURKMEN AND BELARUSIAN SOCIAL TALE AS AN OBJECT OF LINGUOCULTUROLOGICAL ANALYSIS IN TEACHING RUSSIAN AS A FOREIGN LANGUAGE.	66
Елена Шарапова ТУРКМЕНСКАЯ И БЕЛОРУССКАЯ СОЦИАЛЬНО-БЫТОВАЯ СКАЗКА КАК ОБЪЕКТ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОГО АНАЛИЗА В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО	67
Aleksandr Tarelkin MANIPULÝATORYŇ ŞAHSYÝETINIŇ TIPOLOGIÝASY.	68
Alexander Tarelkin MANIPULATOR PERSONALITY TYPOLOGY	69
Александр Тарелкин ТИПОЛОГИЯ ЛИЧНОСТИ МАНИПУЛЯТОРА	69
Dmitriý Popelyško TÄZE TEHNOLOGIK GURLUŞLAR WE HÄZIRKI ZAMAN DÜNYÄSINIŇ MERKEZDEN ÝARYM UZAKLAŞMA (ÝARYM PERIFERIÝA) MESELESI	70
Dmitry Popelyshko NEW TECHNOLOGICAL OPTIONS AND THE PROBLEM OF THE SEMI-PERIPHERALS OF THE MODERN WORLD.	71
Дмитрий Попельшко НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ УКЛАДЫ И ПРОБЛЕМА ПОЛУПЕРИФЕРИИ СОВРЕМЕННОГО МИРА	71
Tatýana Kuşnirowa UKRAINA SELJERMESINIŇ ÜSTI BILEN “DOTA 2” WIDEEOOÝUNLARYŇ LOKALIZASIÝA MESELESI	73
Tatiana Kushnirova THE TRANSLATION PECULIARITIES OF PROPER NAMES IN A VIDEOGAME “DOTA 2”	73
Татьяна Кушнирова ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА СОБСТВЕННЫХ ИМЕН В ВИДЕОИГРЕ “DOTA2”	75
Laura Guruli, Marina Aleksidze ÝOKARY OKUW MEKDEPLERINDÄKI SAPAKLARDA OKUW BEÝANLARYNY ULANMAK	75
Laura Guruli, Marina Aleksidze THE USE OF TRAINING TEXTS IN THE LESSONS OF RUSSIAN AS A FOREIGN LANGUAGE AT THE UNIVERSITY	76
Лаура Гурули, Марина Алексидзе ИСПОЛЬЗОВАНИЕ УЧЕБНЫХ ТЕКСТОВ НА ЗАНЯТИЯХ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ В ВУЗЕ	76

Wenera Timiryánowa	
ADAMLARYŇ ÖZÜNI ALYP BARŞYNYŇ DERŇEWLERINDE ULY MAGLUMATLAR TEHNOLOGIÝASY	78
Venera Timiryanova	
BIG DATA TECHNOLOGIES AS A GROWING TREND IN HUMAN BEHAVIOR RESEARCH.	78
Венера Тимирьянова	
ТЕХНОЛОГИИ БОЛЬШИХ ДАННЫХ, КАК НАБИРАЮЩИЙ ОБОРОТЫ ТРЕНД В ИССЛЕДОВАНИЯХ ПОВЕДЕНИЯ ЛЮДЕЙ	79
Anastasiya Wertyanowa, Maýa Ýermoşina	
“PUŞKIN MERKEZI” RUS DILINDE AÇYLAN BILIM MERKEZINIŇ YLMY WE USULY MÜMKINÇILIKLERI.	80
Anastasia Vertyanova, Maya Ermoshina	
SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL POTENTIAL OF THE CENTER OF OPEN EDUCATION IN THE RUSSIAN LANGUAGE “PUSHKIN CENTER” .	81
Анастасия Вертьянова, Майя Ермошина	
НАУЧНЫЙ И МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ЦЕНТРА ОТКРЫТОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ “ПУШКИН-ЦЕНТР”	81
Sergey Kotenkow, Damir Solowjew	
“HAZAR ATLANTIDASY”. DERŇEWLERIŇ TÄZE MÜMKINÇILIKLERI . .	83
Sergej Kotenkov, Damir Solovjov	
“KHAZAR ATLANTIS”. NEW RESEARCH PROSPECTS”.	84
Сергей Котеньков, Дамир Соловьёв	
“ХАЗАРСКАЯ АТЛАНТИДА”. НОВЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ ИССЛЕДОВАНИЙ. . .	84
Zulfiya Ganiyewa	
MAHABAT TEKSTINIŇ GURLUŞY	86
Zulfiya Ganiyeva	
THE STRUCTURE OF THE ADVERTISING TEXT	86
Зульфия Ганиева	
СТРУКТУРА РЕКЛАМНОГО ТЕКСТА	88
Tatyana Utkina	
“DURMUŞY” – EDEBI ERTEKINIŇ AÝRATYŇLYKLARY	88
Tatyana Utkina	
THE SPECIFICS OF THE “SOCIAL” LITERARY FAIRY TALE	88
Татьяна Уткина	
СПЕЦИФИКА “СОЦИАЛЬНОЙ” ЛИТЕРАТУРНОЙ СКАЗКИ.	89
Artem Gawrilow	
ULGAMDAKY GAZET SÖZBAŞYLARYNDA EKSPRESIW SINTAKTIK SERIŞDELERI PEÝDALANMAK (DÜRLI GURLUŞLY DILLERIŇ MAGLUMATYNYŇ ESASYNDA).	90
Artem Gavrilov	
ON THE USE OF EXPRESSIVE SYNTAX PRODUCTS IN NETWORK NEWSPAPER HEADLINES (ON THE MATERIAL OF DIFFERENT LANGUAGES).	91

Артем Гаврилов ОБ ИСПОЛЬЗОВАНИИ ЭКСПРЕССИВНЫХ СИНТАКСИЧЕСКИХ СРЕДСТВ В СЕТЕВЫХ ГАЗЕТНЫХ ЗАГОЛОВКАХ (НА МАТЕРИАЛЕ РАЗНОСТРУКТУРНЫХ ЯЗЫКОВ)	91
Nurjamal Tleumuratowa GARAGALPAKLARYŇ TÜRKMENLER BILEN ÖZARA GATNAŞYGYNYŇ TARYHYNDAN	92
Nurjamal Tleumuratowa FROM THE HISTORY OF RELATIONSHIP OF THE KARAKALPAKS WITH THE TURKMEN PEOPLE	92
Нуржамал Тлеумуратова ИЗ ИСТОРИИ ВЗАИМООТНОШЕНИИ КАРАКАЛПАКОВ С ТУРКМЕНАМИ.	93
Rafael Ahmedow YLMY HYÝALBENTLIGIŇ HÄZIRKI YLMY-TEHNIKI ÖSÜŞLERE TÄSIRI.	94
Rafael Akhmedov IMPACT OF SCIENCE FICTION ON MODERN SCIENTIFIC-TECHNICAL PROGRESS	94
Рафаэль Ахмедов ВЛИЯНИЕ НАУЧНОЙ ФАНТАСТИКИ НА СОВРЕМЕННЫЙ НАУЧНО- ТЕХНИЧЕСКИЙ ПРОГРЕСС	96
Zarnigar Abidowa HÜNÄR BILIMDE TASLAMALAR USULYNY ORNAŞDYRMAGYŇ KÄBIR AÝRATYNLYKLARY	97
Zarnigor Abidova SOME FEATURES OF IMPLEMENTING THE PROJECT METHOD IN PROFESSIONAL EDUCATION	97
Зарнигор Абидова НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ВНЕДРЕНИЯ МЕТОДА ПРОЕКТОВ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ.	98
Jennet Öwekowa TÜRKMENISTANYŇ MILLI PARLAMENTINIŇ KANUN ÇYKARYJYLYK IŞINIŇ HUKUK ESASLARY.	99
Jennet Ovekova LEGAL FRAMEWORK FOR LEGISLATIVE ACTIVITY OF THE NATIONAL PARLIAMENT OF TURKMENISTAN	101
Дженнет Овекова ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОГО ПАРЛАМЕНТА ТУРКМЕНИСТАНА.	101
Kerimguly Geldiýew “AKYLLY ŞÄHER” LOGISTIKASYNYŇ SANLY UGRUNY ÖSDÜRMEGIŇ YKDYSADY NETIJELERI	102
Kerimguly Geldiyev ECONOMIC RESULTS OF DEVELOPMENT OF THE DIGITAL LOGISTICS IN THE SMART CITY	103

Керимгулы Гельдыев	
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ РЕЗУЛЬТАТЫ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОГО НАПРАВЛЕНИЯ ЛОГИСТИКИ УМНОГО ГОРОДА	104
Ваýраммырат Hajymämmedow	
BILIM ULGAMYNÝ ÖSDÜRMEGIŇ DÖWREBAP UGURLARY	104
Bayrammyrat Hajimammedov	
MODERN METHODS OF DEVELOPING THE EDUCATION SYSTEM	106
Байраммырат Хаджимаммедов	
СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ	106
Ýagmyr Nuryýew	
KONSTITUSION ÝÖRELGELER WE YNSANPERWER GYMMATLYKLAR ULGAMYNÝŇ ÖSÜŞI	107
Yagmyr Nuryyev	
CONSTITUTIONAL PRINCIPLES AND DEVELOPMENT OF A SYSTEM OF HUMANITARIAN VALUES	108
Ягмур Нурыев	
КОНСТИТУЦИОННЫЕ ПРИНЦИПЫ И РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ГУМАНИТАРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ	109
Baba Zahyrow	
SANLY MAGLUMAT TEHNOLOGIÝALARYNYŇ HUKUK STATISTIKASYNYŇ ÖSÜŞINE TÄSIRI	110
Baba Zahirov	
IMPACT OF DIGITAL INFORMATION TECHNOLOGIES ON DEVELOPMENT OF LEGAL STATISTICS	111
Баба Захыров	
ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА РАЗВИТИЕ ПРАВОВОЙ СТАТИСТИКИ	112
Göwher Geldiýewa, Kadyr Amandurdyýew	
MAGLUMAT JEMGYÝETINI ÖSDÜRMEKDE DÜNYÄ DÖWLETLERINIŇ STRATEGIÝALARY WE TÜRKMENISTAN.	112
Gowher Geldyeva, Kadyr Amandurdyev	
STRATEGIES OF THE WORLD STATES AND TURKMENISTAN IN BUILDING THE INFORMATION SOCIETY.	114
Говхер Гельдыева, Кадыр Амантурдыев	
СТРАТЕГИИ ГОСУДАРСТВ МИРА В ПОСТРОЕНИИ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА И ТУРКМЕНИСТАН.	114
Şemşat Atajanowa	
GENDER DEŇLIGI - MILLI ÖSÜŞIŇ ILERLEMEGI	114
Shemshat Atajanova	
GENDER EQUALITY AS A NATIONAL DEVELOPMENT PRIORITY.	115
Шемшат Атаджанова	
ГЕНДЕРНОЕ РАВЕНСТВО КАК ПРИОРИТЕТ НАЦИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ	115

Jumamyrat Gurbanow SANLY YKDYSADYÝETIŇ KADALAŞDYRYJY HUKUK ÜPJÜNÇILIGI WE KONSTITUSION ÝÖRELGELER	117
Jumamyrat Gurbanov LEGAL SUPPORT FOR THE DIGITAL ECONOMY AND CONSTITUTIONAL PRINCIPLES	119
Джумамырат Гурбанов ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ И КОНСТИТУЦИОННЫЕ ПРИНЦИПЫ	120
Merdanmyrat Kürräýew ENERGIÝA ÜPJÜNÇILIGINIŇ HUKUK BINÝADYNYŇ ÖSÜŞ UGURLARY	120
Merdanmyrat Kurrayev WAYS OF DEVELOPMENT OF THE LEGAL FRAMEWORK OF ENERGY SUPPLY	122
Мерданмурад Курраев ПУТИ РАЗВИТИЯ ПРАВОВОЙ ОСНОВЫ ЭНЕРГООБЕСПЕЧЕНИЯ	122
Gülzar Aşyrowa TÜRKMENISTANYŇ AÝRATYN GORALÝAN TEBIGY ÝERLER NAKYNDAKY KANUNÇYLYGYNÝŇ ÖSÜŞI	123
Gulzar Ashyrova DEVELOPMENT OF THE LEGISLATION OF TURKMENISTAN ON SPECIALLY PROTECTED NATURAL AREAS	125
Гульзар Ашырова РАЗВИТИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ТУРКМЕНИСТАНА ОБ ОСОБО ОХРАНЯЕМЫХ ПРИРОДНЫХ ТЕРРИТОРИЯХ	125
Daňatar Mürzäýew KANUNYLYGY ÜPJÜN ETMEKDE SANLY TEHNOLOGIÝALARYŇ WE YLYMYŇ GAZANANLARYNYŇ ORNY	126
Danatar Murzayev THE ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGIES AND SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS IN PROVIDING LEGALITY	128
Данатар Мурзаев РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И НАУЧНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЗАКОННОСТИ	128
Arslan Mämmetorazow HALKARA TÄJIRÇILIK-ŞERTNAMA GATNAŞYKLYRYNDA ARBITRAŽ YLALAŞYGYNYŇ ÄHMIÝETI	129
Arslan Mammetorazov ARBITRATION AGREEMENT IN THE INTERNATIONAL COMMERCIAL CONTRACTUAL RELATIONS	131
Арслан Маммедоразов АРБИТРАЖНОЕ СОГЛАШЕНИЕ В МЕЖДУНАРОДНЫХ КОММЕРЧЕСКО- ДОГОВОРНЫХ ОТНОШЕНИЯХ	131
Baýramgül Orazdurdyýewa TÜRKMENISTANYŇ BILIM KANUNÇYLYGYNÝŇ SANLY TEHNOLOGIÝALAR WE YLYM BILEN SAZLAŞYKLY ÖSÜŞI	132

Bayramgul Orazdurdyeva	
DEVELOPMENT OF THE LEGISLATION OF TURKMENISTAN ON EDUCATION IN COMBINATION WITH DIGITAL TECHNOLOGIES AND SCIENCE	134
Байрамгуль Ораздурдыева	
РАЗВИТИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ТУРКМЕНИСТАНА ОБ ОБРАЗОВАНИИ В СОЧЕТАНИИ С ЦИФРОВЫМИ ТЕХНОЛОГИЯМИ И НАУКОЙ	134
Maksat Hudaýberdiýew, Baky Nurmuhammedow	
ÝAŞLAR SYÝASATYNYŇ HUKUK BINÝADY	135
Maksat Hudaýberdiyev, Baky Nurmuhammedov	
LEGAL FRAMEWORK OF THE YOUTH POLICY	136
Максат Худайбердыев, Бакы Нурмухаммедов	
ПРАВОВАЯ ОСНОВА МОЛОДЁЖНОЙ ПОЛИТИКИ	137
Nurmuhamet Halymow, Selbi Nurgeldiýewa	
TÜRKMENISTANYŇ ESASY KANUNYNDA TELEKEÇILIK IŞINIŇ TUTÝAN ORNY	137
Nurmuhamet Halymov, Selbi Nurgeldiyeva	
ROLE OF ENTREPRENEURSHIP IN THE CONSTITUTION OF THE COUNTRY	138
Нурмухамед Халымов, Сельби Нургельдыева	
МЕСТО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В ОСНОВНОМ ЗАКОНЕ СТРАНЫ . . .	139
Oguljamal Esenowa	
RAÝAT JEMGYÝETINIŇ RUHY-MEDENI ESASLARYNYŇ ÖSÜŞINDE ÝLYM-BILIM ULGAMYNYŇ ORNY	139
Oguljamal Esenova	
ROLE OF SCIENCE AND EDUCATION IN THE FORMATION OF THE SPIRITUAL FOUNDATION OF THE CIVIL SOCIETY IN TURKMENISTAN . .	140
Огулджамал Эсенова	
РОЛЬ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ДУХОВНЫХ ОСНОВ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В ТУРКМЕНИСТАНЕ	141
Oguljeren Suhanberdiýewa, Jumagül Öraýewa	
TÜRKMENISTANYŇ MILLI GENEŞINIŇ HALK MASLAHATYNYŇ SAÝLAWLARYNYŇ KONSTITUSION-HUKUK BINÝADY WE AÝRATYNLYKLARY	141
Oguljeren Suhanberdiyeva, Jumagul Orayeva	
CONSTITUTIONAL LAW BASIS AND PECULIARITY OF ELECTIONS FOR HALK MASLAHATY MILLI GENGESH OF TURKMENISTAN	142
Огулджерен Суханбердыева, Джумагуль Ораева	
КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ И ОСОБЕННОСТИ ВЫБОРОВ В ХАЛК МАСЛАХАТЫ МИЛЛИ ГЕНГЕША ТУРКМЕНИСТАНА	143
Handurdy Handurdyýew, Çary Rahmanow	
SARP EDIJILERIŇ HUKUKLARYNY GORAMAGYŇ GURAMAÇYLYK – HUKUK JÄHTLERI	143

Handurdy Handurdyev, Chary Rahmanov ORGANIZATIONAL-LEGAL ASPECTS OF CONSUMERS' RIGHTS PROTECTION	144
Хандурды Хандурдыев, Чары Рахманов ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ПО ЗАЩИТЕ ПРАВ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ	144
Kakamyrat Altyýew SANLY YKDYSADYÝETDE YGTYÝARLYLANDYRMAK IŞINIŇ KONSTITUSION-HUKUK DÜZGÜNLEŞDIRILIŞI.	145
Kakamyrat Altyyev LEGAL REGULATION OF THE LICENSE ACTIVITY IN DIGITAL ECONOMICS.	146
Какамурад Алтыев КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО ЛИЦЕНЗИРОВАНИЮ В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ	146
Guwanç Ballyýew TÜRKMENISTANDA ILATYŇ SAGLYGNY GORAMAK HAKYNDAKY KANUNÇYLYGYŇ ÖSÜŞI.	147
Guvanch Ballyev DEVELOPMENT OF LEGISLATION IN THE FIELD OF PUBLIC HEALTH PROTECTION IN TURKMENISTAN	148
Гуванч Баллыев РАЗВИТИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В ОБЛАСТИ ОХРАНЫ ЗДОРОВЬЯ НАСЕЛЕНИЯ В ТУРКМЕНИСТАНЕ	149
Amangeldi Baýgeldiýew KÄMIL JEMGYÝETIŇ DÖWLETLILIK DÖWRI	149
Amangeldi Baygeldiev ON THE WAY OF ESTABLISHING COMPREHENSIVELY DEVELOPED SOCIETY	151
Амангельды Байгельдыев НА ПУТИ СОЗДАНИЯ ВСЕСТОРОННЕ РАЗВИТОГО ОБЩЕСТВА	151
Laçyn Hudaýberdiýewa DÖWLET GULLUKÇYSYNYŇ AHLAK ÝÖRELGELERI	152
Lachin Hudaiberdiyeva MORAL PRINCIPLES OF A STATE SERVANT	153
Лачин Худайбердыева ПРАВСТВЕННЫЕ ПРИНЦИПЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО СЛУЖАЩЕГО.	154
Jemile Hommaýewa TÜRKMENISTANDA GARASSYZLYK ÝYLLARYNDA KAZYÝET ULGAMYNYŇ KÄMILLEŞDIRILIŞI.	154
Jemile Hommayeva IMPROVEMENT OF THE JUDICIAL SYSTEM OVER THE YEARS OF INDEPENDENCE IN TURKMENISTAN	155
Джемиле Хоммаева РАЗВИТИЕ СУДЕБНОЙ СИСТЕМЫ В ТУРКМЕНИСТАНЕ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ.	156

Bäşim Rahmanow	
TÜRKMENISTANDA DÖWL ET GULLUKÇYLARYNYŇ EKOLOGIK MEDENIÝETINI ÝOKARLANDYRMAK	156
Bashim Rahmanov	
UPGRADING ECOLOGICAL CULTURE OF TURISM EMPLOYEES	158
Бяшим Рахманов	
ПОВЫШЕНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ	158
Imät Hanmedow	
PARLAMENTIŇ KONSTITUSION ESASLARYNYŇ KÄMILLEŞDIRILIŞI.	159
Imet hanmedov	
IMPROVEMENT OF THE CONSTITUTIONAL BASIS OF THE PARLIAMENT	160
Ильмет Ханмедов	
РЕФОРМЫ КОНСТИТУЦИОННЫХ ОСНОВ ПАРЛАМЕНТА	160
Parahat Durdyýew	
TÜRKMENISTANYŇ JENAÝAT HUKUGYNDÄ JENAÝATYŇ PREDMETI BARADAKY TAGLYMATYŇ ÖSÜŞI	161
Parahat Durdiev	
DEVELOPMENT OF THEORY OF OBJECT OF CRIME IN CRIMINAL LAW OF TURKMENISTAN	162
Парахат Дурдыев	
РАЗВИТИЕ ТЕОРИИ О ПРЕДМЕРЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ ТУРКМЕНИСТАНА	162
Annajahan Batyrowa, Babajan Goçmyradow	
SANLY HYZMATLARYŇ HUKUK BINÝADY	163
Annajahan Batyrova, Babajan Gochmyradov	
LEGAL FRAMEWORK FOR DIGITAL SERVICES	164
Аннаджахан Батырова, Бабаджан Гочмурадов	
ПРАВОВАЯ БАЗА ЦИФРОВЫХ УСЛУГ	165
Jumamuhmet Annamuhmedow, Goçmyrat Myradow	
SANLY BANK HYZMATLARYNYŇ GIŇ MÜMKINÇILIKLERI	165
Jumamuhmet Annamuhmedov, Gochmyrat Myradov	
ADVANTAGES OF DIGITAL BANKING SERVICES	167
Джумамухаммед Аннамухаммедов, Гочмырат Мырадов	
ПРЕИМУЩЕСТВА ЦИФРОВЫХ БАНКОВСКИХ УСЛУГ	167
Durdy Amanow	
BOSGUNLARYŇ HALKARA HUKUK ÝAGDAÝY WE GORAGY.	168
Durdy Amanov	
INTERNATIONAL LEGAL POSITION OF REFUGEES AND THEIR PROTECTION	169
Дурды Аманов	
МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ БЕЖЕНЦЕВ И ИХ ЗАЩИТА	170

Döwran Abdyrasulow	
HARBY ÝOKARY OKUW MEKDEPLERINDE HÜNÄR PIKIRLENMESINI ÖSDÜRMEGIÑ METODOLOGIÝASY	171
Dovran Abdyrasulov	
METHODOLOGY OF PROFESSIONAL THINKING DEVELOPMENT AT MILITARY HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	172
Довран Абдырасулов	
МЕТОДОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ В ВОЕННЫХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ	172
Narhal Açilowa	
BAŞLANGYÇ SYNPLARYÑ OKUW KITAPLARYNDAN EDILÝÄN DIDAKTIKI TALAPLAR	173
Narhal Achilova	
DIDACTIC REQUIREMENTS TO TEXTBOOKS IN PRIMARY CLASSES	174
Нархал Ачилова	
ДИДАКТИЧЕСКИЕ ТРЕБОВАНИЯ К УЧЕБНИКАМ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ	175
Olga Adykowa	
SARAHS OAZISINIÑ ÝADYGÄRLIKLERINDE SÜÑK TAPYNDYLARY	175
Olga Adykova	
BONES DISCOVERED AT THE MONUMENTS OF THE SERAKHS OASIS	177
Ольга Адыкова	
НАХОДКИ ИЗ КОСТИ НА ПАМЯТНИКАХ СЕРАХСКОГО ОАЗИСА	177
Maýýa Agaýewa	
DIL WE SÖZ BARADA TÜRKMEN NAKYLLARYNYÑ RUS DILINE TERJIME AÝRATYNLYKLARY	178
Maýa Agayeva	
WAYS OF TRANSLATION OF TURKMEN PROVERBS ABOUT LANGUAGE AND WORD INTO RUSSIAN	179
Майя Агаева	
ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ТУРКМЕНСКИХ ПОСЛОВИЦ О ЯЗЫКЕ И СЛОВЕ НА РУССКИЙ ЯЗЫК	180
Bahargül Akmämmedowa	
PARSÇA-TÜRKMENÇE SÖZSOÑULY TEMATIK GEPLEŞIK ŞEKILLERINIÑ INTERAKTIW TAGTADA ÖWRENILIŞI.	180
Bahar Akmammedova	
APPLICATION OF INTERACTIVE WHITEBOARDS IN LEARNING PERSIAN-TURKMEN THEMATIC CONVERSATIONAL FORMS WITH POSTPOSITIONS	181
Бахар Акмаммедова	
ОБУЧЕНИЕ НА ИНТЕРАКТИВНЫХ ДОСКАХ ПЕРСИДСКО-ТУРКМЕНСКИХ ТЕМАТИЧЕСКИХ РАЗГОВОРНЫХ ФОРМ С ПОСЛЕЛОГАМИ	182
Muhammetguly Altyýew	
XX ASYRYÑ 20–30-NJY ÝYLLARYNDA TÜRKMENISTANDA MEDENI ÖZGERIŞLER	182

Muhammedkuli Altiev	
CULTURAL REFORMS IN TURKMENISTAN IN THE 20-30S OF THE 20 TH CENTURY	184
Мухаммедкули Алтыев	
КУЛЬТУРНЫЕ РЕФОРМЫ В ТУРКМЕНИСТАНЕ В 20-30-Х ГОДАХ XX ВЕКА.	185
Şasennem Amadowa	
MAGTYMGULYNYŇ EDEBI MIRASYNYŇ ÄHMIÝETI	185
Shasennem Amadova	
IMPORTANCE OF THE LITERARY HERITAGE OF MAGTYMGULY	187
Шасенем Амадова	
ЗНАЧЕНИЕ ЛИТЕРАТУРНОГО НАСЛЕДИЯ МАХТУМКУЛИ	187
Guwançmyrat Amangeldiýew	
HALK DÖREDIJILIGI – MILLI MEDENIÝETIMIZIŇ SYNMAZ SÜTÜNI	188
Guvanchmyrat Amangeldiev	
FOLK ART IS A STEADFAST PILLAR OF NATIONAL CULTURE.	189
Гуванчмырат Амангельдиев	
НАРОДНОЕ ТВОРЧЕСТВО – НЕЗЫБЛЕМЫЙ СТОЛП НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ.	189
Rasul Amangeldiýew, Gülnabat Ataýewa	
TÜRKMEN SUNGATYNYDA PARAHATÇYLYGYŇ NYŞANYNA ÖWRÜLEN ESER	190
Rasul Amangeldiyev, Gulnabat Atayeva	
MUSIC AS A SYMBOL OF PEACE	191
Расул Амангельдыев, Гульнабат Атаева	
МУЗЫКА КАК СИМВОЛ МИРА	192
Hangeldi Amangeldiýew	
ESASY KANUNYMYZ ADAMYŇ WE RAÝATYŇ HUKUKLARYNYŇ GORAGYNYDA	192
Hangeldi Amangeldiev	
BASIC LAW ON THE PROTECTION OF HUMAN AND CIVIL RIGHTS	194
Хангельды Амангельдыев	
ОСНОВНОЙ ЗАКОН НА ЗАЩИТЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА	194
Kakabaý Amanmyradow	
MÖWLANA RUHY ÝAZYRY – ALYM NEM ŞAHYR	194
Kakabay Amanmyradov	
MEVLANA RUHI YAZIRI – SCIENTIST AND POET.	196
Какабай Аманмуратов	
МОВЛАНА РУХИ ЯЗЫРИ – УЧЁНЫЙ И ПОЭТ	196
Maral Annagulyýewa, Aýnur Rozyýewa	
“GORKUT ATA” EPOSYNDA PARAHATÇYLYK WE YNSANPERWERLIK ÝÖRELGELERI.	197
Maral Annagulyyeva, Aynur Rozyyeva	
PRINCIPLES OF PEACE AND TRUST IN THE EPIC “GORKUT ATA”	198

Марал Аннагулыева, Айну́р Розыева	
ПРИНЦИПЫ МИРА И ГУМАНИЗМА В ЭПОСЕ “ТОРКУТ АТА”	198
Serdar Annamedow	
TÜRKMENISTANYŇ BITARAPLYGYNYŇ HUKUK DEREJESI	199
Serdar Annamedov	
LEGAL STATUS OF NEUTRALITY OF TURKMENISTAN	200
Сердар Аннамедов	
ПРАВОВОЙ СТАТУС НЕЙТРАЛИТЕТА ТУРКМЕНИСТАНА.	201
Gülälekk Annanepesowa	
BAGŞYÇYLYK SUNGATY BILEN BAGLANYŞYKLY ULANYLÝAN ADALGALAR	201
Gulyaleck Annanepesova	
TERMINOLOGY OF BAGSHI PERFORMING ART	202
Гулялек Аннанепесова	
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕРМИНОВ, СВЯЗАННЫХ С ИСКУССТВОМ БАХШИ	203
Ogulşirin Annanepesowa	
HALK ROWAÝATLARYNDA MAGTYMGULYNYŇ KEŞBI	203
Ogulshirin Annanepesova	
IMAGE OF MAGTYMGULY PYRAGY IN FOLK LEGENDS	204
Огулширин Аннанепесова	
ОБРАЗ МАХТУМКУЛИ В НАРОДНЫХ ЛЕГЕНДАХ	205
Mäti Annanurow	
MAGTYMGULY PYRAGYNYŇ DÖREDIJILIGINDE AKYL ÝETIRIŞ MESELESI	205
Mati Annanurow	
PHILOSOPHIC PROBLEMS IN THE WORK BY MAGTYMGULY PYRAGY	207
Мяти Аннануров	
ФИЛОСОФСКИЕ ПРОБЛЕМЫ В ТВОРЧЕСТВЕ МАХТУМКУЛИ ФРАГИ	208
Myrat Annanurow	
HARBY ÝOKARY OKUW MEKDEPLERINDE HARBY TALYPLARYŇ ÖZBAŞDAK IŞLERINI GURAMAGYŇ USULYÝETI	208
Myrat Annanurov	
ORGANIZATION OF SELF-STUDY OF CADETS AT THE MILITARY HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS	210
Мурад Аннануров	
МЕТОДИКА ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ КУРСАНТОВ В ВОЕННОМ ВУЗЕ	210
Jeren Atabaýewa	
HALYL KULYÝEWIŇ ŞYGRYÝETINDE IŞLIKLERIŇ “GATLANMASY” ÇEPER SERIŞDE HÖKMÜNDE	211
Jeren Atabayeva	
SERIAL VERB CONSTRUCTION AS AN ARTISTIC TECHNIQUES IN THE POETRY OF HALIL KULIEV	212

Джерен Атабаева	
СЕРИАЛЬНАЯ ГЛАГОЛЬНАЯ КОНСТРУКЦИЯ КАК ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ПРИЁМ В ПОЭЗИИ ХАЛИЛА КУЛИЕВА	213
Maýa Atajanowa	
“AIR/HOWA” DÜŞÜNJESI BILEN BAGLANÝŞYKLY IDIOMALARYŇ DEŇEŞDIRME DERŇEWINDE ÝÜZE ÇYKÝAN MANYDAŞLYK GATNAŞYGY (IŇLIS WE TÜRKMEN DILLERINIŇ MYSALYNDA)	214
Maýa Atajanowa	
SYNONYMIC RELATIONS OF IDIOMS TO THE NOTION OF “AIR/HOWA” IN THE CONTRASTIVE ANALYSIS (ON THE EXAMPLES OF THE TURKMEN AND ENGLISH LANGUAGES)	215
Мая Атаджанова	
СИНОНИМИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ ИДИОМ, СВЯЗАННЫХ С ПОНЯТИЕМ “AIR/HOWA (ВОЗДУХ)” В СОПОСТАВИТЕЛЬНЫХ АНАЛИЗАХ (НА ПРИМЕРАХ ТУРКМЕНСКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ)	216
Bahar Atanyýazowa	
PARS DILINDE IŞLIGIŇ ÖTEN ZAMAN ŞEKILINIŇ ÖWRENILIŞ TARYHY BARADA	216
Bahar Atanyýazowa	
MATTER RELATING TO HISTORY OF STUDYING THE PAST TENSE OF THE VERB IN THE PERSIAN LANGUAGE	217
Бахар Аганиязова	
ОБ ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ ФОРМЫ ПРОШЕДШЕГО ВРЕМЕНИ ГЛАГОЛА В ПЕРСИДСКОМ ЯЗЫКЕ	218
Nargül Ataşowa	
SELJUK SOLTANY ALAEDDIN KEÝKUBAT I PARAHAT SÖÝÜJILIK SYÝASATY	218
Nargul Atashova	
PEACE-LOVING POLICY OF SELJUK RULER ALA AD-DIN KAYQUBAD I	220
Наргуль Аташова	
ПОЛИТИКА МИРОЛЮБИЯ СЕЛЬДЖУКСКОГО ПРАВИТЕЛЯ АЛА АД-ДИНА КЕЙ-КУБАДА I	220
Daňatar Ataýew	
IBN HALLIKANYŇ “WE FEÝATUL AGÝAN” ATLY ESERI TÜRKMEN HALKYNÝŇ TARYHYNÝ ÖWRENMEKDE GYMMATLY ÇEŞMEDIR	221
Danatar Atayev	
IBN KHALLIKAN – PRICELESS SOURCE OF STUDY OF THE HISTORY OF THE TURKMEN PEOPLE	222
Данатар Агаев	
ПРОИЗВЕДЕНИЕ ИБН ХАЛЛИКАНА “НЕКРОЛОГИ ЗНАТНЫХ ЛИЦ И ЗАМЕТКИ ОБ ИХ СОВРЕМЕННОКАХ” - ЦЕННЫЙ ИСТОЧНИК В ИЗУЧЕНИИ ИСТОРИИ ТУРКМЕНСКОГО НАРОДА	223
Kemal Ataýew	
1840-NJY ÝYLLARYŇ IŇLIS SYÝAHATÇYLARY TÜRKMENLERIŇ ÝAŞAÝYŞ-DURMUŞY DOGRUSYNDA	223

Kemal Atayev	
ENGLISH TRAVELLERS OF THE 1840S ABOUT THE TURKMEN WAY OF LIFE	224
Кемал Атаев	
АНГЛИЙСКИЕ ПУТЕШЕСТВЕННИКИ 1840-Х ГОДОВ О БЫТЕ ТУРКМЕН	225
Ýazmuhammet Ataýew	
TÜRKMEN DILINIŇ ARHIW LEKSİKASYNY ÖWRENMEGIŇ MESELELERI	225
Yazmuhammet Atayev	
ISSUES OF STUDYING THE ARCHIVAL LEXICON OF THE TURKMEN LANGUAGE	226
Язмухаммед Атаев	
ВОПРОСЫ ИЗУЧЕНИЯ АРХИВНОЙ ЛЕКСИКИ ТУРКМЕНСКОГО ЯЗЫКА	227
Annadursun Ataýewa	
PARYZDEPE ÝADYGÄRLIGINIŇ PALEOBOTANIKI TAPYNDYLARY	228
Annadursun Atayeva	
PALEOBOTANIC RESIDUAL REVEALED AT THE MONUMENT OF PARYZDEPE	229
Аннадурсун Атаева	
ПАЛЕОБОТАНИЧЕСКИЕ ОСТАТКИ, ВЫЯВЛЕННЫЕ НА ПАМЯТНИКЕ ПАРЫЗ-ДЕПЕ	229
Amandursun Ataýewa	
GEOGRAFIÝA SAPAKLARYNDA OKUWÇYLARA EKOLOGIK BILIM BERMEKDE SANLY TEHNOLOGIÝALARYŇ ÄHMIÝETI	230
Amandursun Atayeva	
DIGITAL EDUCATIONAL RESOURCES IN FORMING STUDENTS' ECOLOGICAL TRAINING	231
Амандурсун Атаева	
ЦИФРОВЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ РЕСУРСЫ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ У УЧАЩИХСЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ	232
Dursunjemal Babalyýewa	
“BES ÝLYM DÜRDÜR ANYŇ ÝOK GYMMATY”	232
Dursunjemal Babalyeva	
“SCIENCE IS A PEARL THAT PRICELESS”	233
Дурсунджемал Бабалыева	
“НАУКА – ЖЕМЧУЖНОЕ ЗЕРНО, НЕТ ЕМУ ЦЕНЫ”	234
Dürli Ballyýewa	
TÜRKMENISTANYŇ HALKARA YNSANPERWERLIK HUKUGYNDAN GELIP ÇYKÝAN BORÇNAMALARY	235
Durli Ballyeva	
OBLIGATIONS OF TURKMENISTAN UNDER THE INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW	236
Дурли Баллыева	
ОБЯЗАТЕЛЬСТВА ТУРКМЕНИСТАНА ПО МЕЖДУНАРОДНОМУ ГУМАНИТАРНОМУ ПРАВУ	237
Ваýgram Basarow	
BILIMI ÖZLEŞDIRMEKDE DAÝANÇ SIGNALLARYNY ULANMAK	238

Bayram Basarov	
USING REFERENCE SIGNALS IN THE ASSIMILATION OF KNOWLEDGE . . .	239
Байрам Басаров	
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОПОРНЫХ СИГНАЛОВ В УСВОЕНИИ ЗНАНИЙ . . .	240
Ejegül Başımowa, Ýazgül Akyýewa	
IŞEWÜRLİK GURŞAWYNDA İNİLIS DİLİNİŇ ÄHMİÝETİ	240
Ejegul Bashimova, Yazgul Akiyeva	
ROLE OF ENGLISH IN THE BUSINESS ENVIRONMENT	242
Эджегуль Бяшимова, Язгуль Акиева	
РОЛЬ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ДЕЛОВОЙ СРЕДЕ	242
Kakajan Baýramow	
TÜRKMEN ETNOGRAFIÝA ÝLMYNYŇ WAJYPLYGY	243
Kakajan Bayramov	
IMPORTANCE OF TURKMEN ETHNOGRAPHIC SCIENCE	244
Какаджан Байрамов	
ВАЖНОСТЬ ТУРКМЕНСКОЙ ЭТНОГРАФИЧЕСКОЙ НАУКИ	244
Çemen Baýryýewa	
TÜRKMEN WE İNİLIS DİLLERİNDE İŞİLİĞİN HÄZIRKI ZAMAN ŞEKİLLERİ BİLEN ANİLADYLAN SADA HABARYŇ DEĞŞIRME DERŇEWİNİŇ ESASY ÝÖRELGELERİ	245
Chemem Bayriyeva	
BASIC PRİNCİPLES OF CONTRASTIVE ANALYSIS OF SIMPLE PREDICATE EXPRESSED BY THE PRESENT TENSE IN TURKMEN AND ENGLISH	246
Чемем Байриева	
ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ СОПОСТАВИТЕЛЬНОГО ИЗУЧЕНИЯ ПРОСТОГО СКАЗУЕМОГО, ВЫРАЖЕННОГО ФОРМАМИ НАСТОЯЩЕГО ВРЕМЕНИ ГЛАГОЛА ТУРКМЕНСКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ . . .	246
Ahmet Begçiyew	
SPORT ADALGALARYNYŇ EMELE GELİŞ ÝOLLARY	247
Ahmet Begchiyev	
WAYS OF FORMATION OF SPORTS TERMS	248
Ахмед Бегчиев	
СПОСОБЫ ОБРАЗОВАНИЯ СПОРТИВНЫХ ТЕРМИНОВ	249
Aman Behranow	
PARYZDEPÄNIŇ GORANYŞ DIWARLARY.	249
Aman Behranov	
DEFENSE WALLS OF PARYZDEPE	251
Аман Бехранов	
ОБОРОНИТЕЛЬНЫЕ СТЕНЫ ПАРЫЗ-ДЕПЕ	251
Jeren Bekiyewa, Mährijemal Bekjähewa	
SELADON KERAMİKASY.	251
Jeren Bekiyeva, Mahrijemal Bekjayeva	
CELADON CERAMICS.	253
Джерен Бекиева, Мяхриджемал Бекджаева	
КЕРАМИКА СЕЛАДОН	253

Tahyr Berdiýew ÇAGALARYŇ ÖZ-ÖZÜNI DOLANDYRYJY OÝUNLARYNDA DAÝANÇ SIMWOLLARYNY ULANMAK	254
Tahir Berdiev USE OF SUPPORT SYMBOLS IN THE MANAGEMENT OF THE GAME ACTIVITY OF CHILDREN	255
Тахыр Бердыев ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОПОРНЫХ СИМВОЛОВ В УПРАВЛЕНИИ ИГРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ДЕТЕЙ	256
Gurbanmyrat Boppyýew TÜRKMEN WE TÜRK DILLERINDE GARYNDAŞLYK AŇLADÝAN SÖZLER .	256
Gurbanmyrat Boppyev TURKMEN AND TURKISH WORDS RELATED TO KINSHIP	257
Курбанмурад Боппыев СЛОВА, ОЗНАЧАЮЩИЕ РОДСТВО В ТУРКМЕНСКОМ И ТУРЕЦКОМ ЯЗЫКАХ	258
Bostan Çakanowa BITARAP TÜRKMENISTANYŇ RUSSIÝA BILEN MEDENI GATNAŞYKLARY . .	258
Bostan Chakanova CULTURAL RELATIONS BETWEEN NEUTRAL TURKMENISTAN AND RUSSIA	260
Бостан Чаканова КУЛЬТУРНЫЕ ВЗАИМОСВЯЗИ НЕЙТРАЛЬНОГО ТУРКМЕНИСТАНА И РОССИИ	261
Gunça Çaryýewa ULAG-ÛSTAŞYR GEÇELGELERINI DÖRETMEKDE TÜRKMENISTANYŇ SEBIT WE HALKARA BAŞLANGYÇLARY	261
Guncha Charyeva TURKMENISTAN'S REGIONAL AND INTERNATIONAL INITIATIVES IN CREATING TRANSPORT AND TRANSIT CORRIDORS	263
Гунча Чарыева РЕГИОНАЛЬНЫЕ И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ИНИЦИАТИВЫ ТУРКМЕНИСТАНА ПО СОЗДАНИЮ ТРАНСПОРТНО-ТРАНЗИТНЫХ КОРИДОРОВ	263
Dünýägözel Çerkezowa TÜRKMENISTANYŇ PREZIDENTI GURBANGULY BERDIMUHAMEDOWYŇ “TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK ÝÖRELGESI” KITABY MILLI TERBIÝÄNIŇ ÖZENIDIR	264
Dunyagozel Cherkezova BOOK “TRADITIONS OF TURKMEN STATEHOOD” BY THE PRESIDENT OF TURKMENISTAN GURBANGULY BERDIMUHAMEDOV	265
Дуньягозель Черкезова КНИГА ПРЕЗИДЕНТА ТУРКМЕНИСТАНА ГУРБАНГУЛЫ БЕРДЫМУХАМЕДОВА “ДУХОВНЫЙ МИР ТУРКМЕН” – ОСНОВА НАЦИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	266

Hezretguly Durdyýew TÜRKMEN DILINIŇ GRAMMATIK GURLUŞYNYŇ ÖWRENILIŞ TARYHYNDAN	266
Hezretguly Durdyev FROM THE HISTORY OF GRAMMATICAL STRUCTURE STUDY OF THE TURKMEN LANGUAGE	268
Хезреткули Дурдыев ИЗ ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ ГРАММАТИЧЕСКОГО СТРОЯ ТУРКМЕНСКОГО ЯЗЫКА	268
Serdar Durdyýew DÜNÝÄ DILLERI – HALKARA GATNAŞYKLARYŇ BINÝADY	269
Serdar Durdyev WORLD LANGUAGES ARE THE BASIS OF THE INTERNATIONAL RELATIONS	270
Сердар Дурдыев МИРОВЫЕ ЯЗЫКИ – ОСНОВА МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ	270
Sapargeldi Durdyýew, Tylla Mämmedowa SANLY TEHNOLOGIÝALARYŇ ÝAŞ NESILLERI SAGDYN DURMUŞ ÝÖRELGELERI RUHUNDA TERBIÝELEMEDDE ULANYLYŞY	271
Sapargeldi Durdyev, Tylla Mammedova USE OF DIGITAL EDUCATIONAL RESOURCES IN EDUCATING THE YOUNG GENERATION IN OF THE PRINCIPLES OF A HEALTHY LIFESTYLE.	272
Сапаргельды Дурдыев, Тылла Маммедова ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ В ВОСПИТАНИИ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ В ДУХЕ ПРИНЦИПОВ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ	273
Altyn Durdyýewa ÝÜZTUTMA SÖZÜNIŇ GURLUŞY WE TOPARLARA BÖLÜNIŞI.	273
Altyn Durdyeva SPECIAL CHARACTERISTICS OF THE ADDRESS WORDS	274
Алтын Дурдыева ОСОБЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СЛОВ – ОБРАЩЕНИЙ.	275
Orazpolat Ekäýew BEÝIK ÝÜPEK ÝOLUNYŇ UGRUNDAKY TÜRKMENISTANYŇ GÜNORTASYNDA OGUZ YZLARY	275
Orazpolat Ekaev TRACES OF THE OGHUZS ON THE GREAT SILK ROAD	277
Оразполад Экаев СЛЕДЫ ОГУЗОВ НА ВЕЛИКОМ ШЕЛКОВОМ ПУТИ	277
Annajemal Esenowa TÜRKMEN ÖÝÜNIŇ TARYHY KÖKLERI WE ONUŇ ÖZBOLUŞLY AÝRATYNLYKLARY.	278
Annajemal Esenova HISTORICAL ROOTS OF THE TURKMEN “AK OY” AND ITS CONSTRUCTIVE FEATURES	279

Аннаджемал Эсенова ИСТОРИЧЕСКИЕ КОРНИ ТУРКМЕНСКОЙ ЮРТЫ И ЕЁ КОНСТРУКТИВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ	279
Allaberdi Gapurow, Güljan Nazarowa HORMATLY PREZIDENTIMIZIŇ “BITARAP TÜRKMENISTAN” ATLY KITABYNYŇ DÜNYÄDE PARAHATÇYLYGY WE YNANYŞMAGY BERKITMEKDE ÄHMIÝETI	280
Allaberdi Gapurow, Guljan Nazarova ROLE OF THE BOOK BY OUR ESTEEMED PRESIDENT “NEUTRAL TURKMENISTAN” IN PEACE AND CONSENT STRENGTHENING.	281
Аллаберды Гапуrow, Гульджан Назарова ЗНАЧЕНИЕ КНИГИ УВАЖАЕМОГО ПРЕЗИДЕНТА “НЕЙТРАЛЬНЫЙ ТУРКМЕНИСТАН” В УКРЕПЛЕНИИ МИРА И СОГЛАСИЯ	282
Saparmyrat Garataýew PARAHATÇYLYK WE YNANYŞMAK TÜRKMENISTANYŇ DAŞARY SYÝASATYŇDA ILERI TUTULÝAN MÖHÜM UGUR HÖKMÜNDE	283
Saparmyrat Garatayev PEACE AND TRUST AS THE PRIORITIES IN THE FOREIGN POLICY OF TURKMENISTAN	284
Сапармырат Гаратаев МИР И ДОВЕРИЕ КАК ПРИОРИТЕТНЫЕ ВЕКТОРЫ ВО ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОМ КУРСЕ ТУРКМЕНИСТАНА	284
Atamyrat Garaýew TÜRKMENISTANYŇ PREZIDENTI GURBANGULY BERDIMUHAMEDOWYŇ “TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK ÝÖRELGESI” ATLY KITABYŇDA YLMYŇ FILOSOFIK BEÝANY	285
Atamyrat Garayev PHILOSOPHICAL EXPLANATION OF SCIENCE IN PRESIDENT OF TURKMENISTAN GURBANGULY BERDIMUHAMEDOV’S BOOK “TRADITIONS OF TURKMEN STATEHOOD”	287
Атамурат Гараев ФИЛОСОФСКОЕ ИЗЛОЖЕНИЕ НАУКИ В КНИГЕ ПРЕЗИДЕНТА ТУРКМЕНИСТАНА ГУРБАНГУЛЫ БЕРДЫМУХАМЕДОВА “ДУХОВНЫЙ МИР ТУРКМЕН”	287
Ogulnur Geldimyradowa HORMATLY PREZIDENTIMIZ GURBANGULY BERDIMUHAMEDOWYŇ “ÄLEM IÇRE AT GEZER” ATLY ROMANYŇDA TÜRKMEN HALK DÖREDIJILIK ESERLERI	288
Ogulnur Geldimyradowa TURKMEN FOLK CREATIVITY IN THE NOVEL BY ESTEEMED PRESIDENT GURBANGULY BERDIMUHAMEDOV “GOOD NAME IS IMPERISHABLE”	289
Огульнур Гельдымурадова ТУРКМЕНСКОЕ НАРОДНОЕ ТВОРЧЕСТВО В РОМАНЕ УВАЖАЕМОГО ПРЕЗИДЕНТА ГУРБАНГУЛЫ БЕРДЫМУХАМЕДОВА “ИМЯ ДОБРОЕ НЕТЛЕННО”	290

Rejepmuhammet Geldiýew	
SÖZÜŇ ETIMOLOGIK DERŇEWI	290
Rejepmuhammet Geldiyev	
ETYMOLOGICAL STUDY OF THE WORD	291
Реджепмухамед Гельдыев	
ЭТИМОЛОГИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ СЛОВА	292
Laçyn Geldiýewa	
GAZET MAKALALARYNYŇ TERJIMESINDE TAÝLYLYK MESELESI	292
Lachyn Geldiyeva	
EQUIVALENCE PROBLEM IN TRANSLATION OF NEWSPAPER ARTICLES.	293
Лачын Гельдыева	
ПРОБЛЕМА ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ ПРИ ПЕРЕВОДЕ ГАЗЕТНЫХ СТАТЕЙ	294
Göwher Gelenowa	
ÝAŞ ALYMLARYŇ TAÝÝARLANÝŞYND A HALKARA HYZMATDAŞLYGYNYŇ ORNY	294
Govher Gelenova	
ROLE OF INTERNATIONAL COOPERATION IN TRAINING YOUNG PERSONNEL	296
Говхер Геленова	
РОЛЬ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В ПОДГОТОВКЕ МОЛОДЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ	297
Ogulnabat Goçowa	
TÜRKMEN DILINDE IKI BOGUNLY SÖZLERIŇ ÇEKIMLI SESLERINIŇ DOWAMLYLYK HÄSIÝETI	297
Ogulnabat Gochova	
VOWEL LENGTHENING IN TWO-SYLLABLE WORDS IN THE TURKMEN LANGUAGE	298
Огульнабат Гочова	
ДОЛГОТА ГЛАСНЫХ В ДВУСЛОЖНЫХ СЛОВАХ В ТУРКМЕНСКОМ ЯЗЫКЕ	299
Rahmanberdi Godarow	
HASAN NISARY WE ONUŇ “MÜZEKKIRIL-AHBAW” ESERI	299
Rahmanberdi Godarov	
HASAN NISSARI AND HIS WORK “MUZEKIR AND AKHBAW”	301
Рахманберды Годаров	
ХАСАН НИСАРИ И ЕГО ПРОИЗВЕДЕНИЕ “МУЗЕККИР И АХБАВ”	301
Rahmanberdi Gökleňow	
GAZET DILINDE INTERTEKSTLILIK WE PRESEDENTLIK.	301
Rahmanberdi Goklenov	
INTERTEXTUALITY AND PRECEDENCE IN THE LANGUAGE OF THE NEWSPAPER.	303
Рахманберды Гокленов	
ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТЬ И ПРЕЦЕДЕНТНОСТЬ В ЯЗЫКЕ ГАЗЕТЫ	303

Güljemat Gummanowa ÝUSUP BALASAGUNLYNYŇ “KUTADGU BILIK” ESERI TÜRKMEN HALKYNYŇ RUHY GYMMATLYGYDYR	304
Guljemat Gummanova YUSUP BALASAGUNLY’S “KUTADGU BILIK” – SPIRITUAL WEALTH OF THE TURKMEN PEOPLE	305
Гульджемал Гумманова ПРОИЗВЕДЕНИЕ ЮСУПА БАЛАСАГУНЛЫ “КУТАДГУ БИЛИК” – ДУХОВНОЕ БОГАТСТВО ТУРКМЕНСКОГО НАРОДА	306
Gülşat Gündogdyýewa TÜRKMEN WE PARS DILLERINDÄKI MEŇZETME GÖRNÜŞINDÄKI FRAZEOLOGIZMLER	307
Gulshat Gundogdyeva COMPARATIVE PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE TURKMEN AND PERSIAN LANGUAGES	308
Гульшат Гундогдыева СРАВНИТЕЛЬНЫЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ В ТУРКМЕНСКОМ И ПЕРСИДСКОМ ЯЗЫКАХ	309
Güýçmyrat Gurbandurdyýew SAZ WE PARAHATÇYLYK	309
Guychmyrat Gurbandurdyev MUSIC AND PRINCIPLES OF PEACE	311
Гуйчмырат Гурбандурдыев МУЗЫКА И ПРИНЦИПЫ МИРОЛЮБИЯ.	311
Gurbanberdi Gurbangeldiyew GARAŞSYZLYK ÝYLLARYNDA DÖRÄN GEOGRAFIK ATLAR	311
Gurbanberdi Gurbangeldiyev GEOGRAPHICAL NAMES APPEARED IN THE YEARS OF INDEPENDENCE . .	312
Гурбанберды Гурбангельдыев ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ НАЗВАНИЯ, ВОЗНИКШИЕ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ	313
Jumamyrat Gurbangeldiyew BEÝIK SELJUK IMPERIÝASYNYŇ DAŞARY SYÝASATYNYŇ BINÝATLYK ÝÖRELGELERI	314
Jumamurad Gurbangeldyev FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF THE FOREIGN POLICY OF THE GREAT SELJUK EMPIRE	316
Джумамурад Гурбангельдыев ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ ПРИНЦИПЫ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ ВЕЛИКОЙ СЕЛЬДЖУКСКОЙ ИМПЕРИИ	316

Nurnabat Gurbangulyýewa, Gözel Allakowa MAGTYMGULYNYŇ DÖREDIJLIGINDE PASYLLARYŇ ÇEPERÇILIK HYZMATY	317
Nurnabat Gurbangulyeva, Gozel Allakova ARTISTIC FUNCTION OF THE FOUR SEASONS IN THE WORKS OF MAGTYMGULY	319
Нурнабат Гурбангулыева, Гозель Аллакова ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ФУНКЦИЯ ВРЕМЁН ГОДА В ТВОРЧЕСТВЕ МАХТУМКУЛИ	319
Gunça Gurbannazarowa MAGTYMGULYNYŇ ESERLERINDE SINONIMLER ÇEPER ESERINŇ LABYZLYLYK SERIŞDESI HÖKMÜNDE (TÜRKMENÇE - ARAPÇA DEĞŞIRME)	320
Guncha Gurbannazarova SYNONYMS AS EXPRESSIVE MEANS IN THE WORKS OF MAGTYMGULY (CONTRASTIVE ANALYSIS BASED ON THE TRANSLATIONS INTO THE ARABIC LANGUAGE)	321
Гунча Гурбанназарова СИНОНИМЫ КАК СРЕДСТВО ВЫРАЗИТЕЛЬНОСТИ РЕЧИ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ МАХТУМКУЛИ (СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ НА МАТЕРИАЛЕ ПЕРЕВОДОВ НА АРАБСКИЙ ЯЗЫК)	322
Merjen Gurbannazarowa ÇAGANYŇ HUKUKLARY BARADAKY HALKARA-HUKUK RESMINAMALARYŇ ÄHMIÝETI	322
Merjen Gurbannazarowa ROLE OF INTERNATIONAL LEGAL INSTRUMENTS ON THE RIGHTS OF THE CHILD	324
Мерджен Гурбанназарова РОЛЬ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫХ ДОКУМЕНТОВ О ПРАВАХ РЕБЕНКА	324
Merjen Gurbanazarowa HYTAÝ DILI SAPAKLARYNDA SANLY BILIM TEHNOLOGIÝALARYNDAN PEÝDALANMAGYŇ ÝOLLARY	325
Merjen Gurbanazarowa WAYS OF USING DIGITAL EDUCATIONAL TECHNOLOGIES AT CHINESE LESSONS	326
Мерджен Гурбаназарова СПОСОБЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА	327
Aly Gurbanow, Lýudmila Gurbanowa DAŞARY ÝURT DILLERINI ÖWRETMEKDE TEHNIKI SERIŞDELERINŇ ÄHMIÝETI	327

Aly Kurbanov, Lyudmila Kurbanova	
ROLE OF TECHNICAL AIDS AT THE LESSONS OF FOREIGN LANGUAGES	328
Али Курбанов, Людмила Курбанова	
РОЛЬ ТЕХНИЧЕСКИХ СРЕДСТВ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ИЗУЧЕНИЮ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ.	329
Han-Durdy Gurbanow	
XII-XIV ASYRLARDA TÜRKMENLERDE JEMGYÝETÇILIK GURLUŞY	329
Han-Durdy Kurbanov	
SOCIAL STRUCTURE OF THE TURKMENS IN THE 12TH–14TH CENTURIES.	330
Хан-Дурды Курбанов	
ОБЩЕСТВЕННЫЙ СТРОЙ У ТУРКМЕН В XII–XIV ВЕКАХ.	331
Aýgül Gurbanowa	
MAGTYMGULYNYŇ DÖREDIJILIGINDE AHLAK GÖZELLIGINIŇ BEÝANY	331
Aygul Gurbanova	
DESCRIPTION OF A MORAL BEAUTY IN CREATIVE WORK OF MAGTYMGULY	332
Айгуль Гурбанова	
ОПИСАНИЕ НРАВСТВЕННОЙ КРАСОТЫ В ТВОРЧЕСТВЕ МАХТУМКУЛИ	333
Jamilýa Gurbanowa	
TÜRKMEN HALK SAZLARYNDA ŽANR KLASSIFIKASIÝASY	333
Jamilya Gurbanova	
CLASSIFICATION OF GENRES OF TURKMEN FOLK MUSIC	334
Джамиля Курбанова	
КЛАССИФИКАЦИЯ ЖАНРОВ ТУРКМЕНСКОЙ НАРОДНОЙ МУЗЫКИ.	335
Gurbangül Guzuçyýewa	
ORTA ASYR EDEBIÝATYND A ŞYGRYŇ ELIPNAMA GÖRNÜŞLERI (MÄHRI NATYNYŇ ŞYGYRLARYNYŇ MYSALYNDA)	335
Gurbangul Guzuchyeva	
ESOTERIC VIEW OF A POETIC WORK IN MEDIEVAL LITERATURE ON THE EXAMPLE OF THE WORK BY MYAKHRI KHATYN	336
Гурбангуль Гузучиева	
ЭЗОТЕРИЧЕСКИЙ ВИД ПОЭТИЧЕСКОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ В СРЕДНЕВЕКОВОЙ ЛИТЕРАТУРЕ (НА ПРИМЕРЕ ТВОРЧЕСТВА МЯХРИ ХАТЫН)	337
Hydyrguly Gylyçhanov	
NUSGAWY EDEBIÝATDA KÄMIL ŞAHSYÝET MESELESI (ÝUNUS EMRÄNIŇ DÖREDIJILIGINIŇ MYSALYNDA)	338
Hydyrguly Klychkhanov	
PROBLEM OF PERFECT PERSONALITY IN CLASSICAL LITERATURE (ON THE EXAMPLE OF THE WORK OF YUNUS EMRE).	339

Хыдыргулы Клычханов	
ПРОБЛЕМА СОВЕРШЕННОЙ ЛИЧНОСТИ В КЛАССИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ (НА ПРИМЕРЕ ТВОРЧЕСТВА ЮНУСА ЭМРЕ)	340
Azat Gylyjow	
KEÝMIR KÖR HAKYNDAKY ROWAÝATLARYŇ IDEÝA-ÇEPERÇILIK AÝRATYNLYKLARY.	340
Azat Gylyjov	
IDEOLOGICAL AND ARTISTIC FEATURES OF LEGENDS ABOUT KEIMIR KYOR	342
Азат Гылыджов	
ИДЕЙНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЛЕГЕНД О КЕЙМИР КЁРЕ	342
Ata Gylyjow	
REŇK ATLARY BILEN BAGLANÝŞYKLY ANTROPONIMLER	343
Ata Gylyjov	
PERSONAL NAMES RELATED TO COLOURS	344
Ата Гылыджов	
АНТРОПОНИМЫ, СВЯЗАННЫЕ С ЦВЕТОМ	345
Amanbibi Gylyjowa, Mährijamal Mommyýewa	
SPORT PSIHOLOGIÝASY YLMYNYŇ DÖREMEGI WE ONUŇ SPORT ÝARYŞLARYNDAKY ÄNMIÝETI	345
Amanbibi Gylyjowa, Myahrijamal Mommyeva	
DEVELOPMENT OF THE SCIENCE OF SPORT PSYCHOLOGY AND ITS ROLE IN SPORTS COMPETITIONS	347
Аманбиви Гылыджова, Мяхриджамал Моммыева	
РАЗВИТИЕ НАУКИ СПОРТИВНОЙ ПСИХОЛОГИИ И ЕЕ РОЛЬ В СПОРТИВНЫХ СОРЕВНОВАНИЯХ	347
Gülaýym Gylyjowa	
SELJUKLAR DÖWRÜNIŇ YLYM OJAKLARY	348
Gulayym Gylyjowa	
SCIENCE CENTERS DURING THE REIGN OF SELJUKS.	349
Гулайым Гылыджова	
ЦЕНТРЫ НАУКИ В ПЕРИОД ПРАВЛЕНИЯ СЕЛЬДЖУКОВ	350
Bossan Hajjýewa	
JEMGYÝETIŇ ÝAŞAÝŞYND A DÖWLETIŇ ÝÜZE ÇYKMAGYNYŇ ÄNMIÝETI	350
Bossan Hajjiyeva	
ROLE OF OF THE STATE IN LIFE OF A SOCIETY.	352
Бостан Хаджиева	
РОЛЬ ГОСУДАРСТВА В ЖИЗНИ ОБЩЕСТВА	352

Mähri Halmuhammedowa MAHMYT ZAMAŇŞARYNYŇ YLMY MIRASY BUZURGMÄHRIŇ TARYHNY ÖWRENMEKDE GYMMATLY ÇEŞMEDIR	352
Mahri Halmuhammedova SCIENTIFIC HERITAGE OF MAHMUD ZAMAKHSHARI IS A VALUABLE SOURCE IN THE STUDY OF THE HISTORY OF BUZURGMEKHR	354
Мяхри Халмухаммедова НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ МАХМУДА ЗАМАХШАРЫ ЦЕННЫМ ИСТОЧНИКОМ В ИЗУЧЕНИИ ИСТОРИИ БУЗУРГМЕХР.	354
Maýa Halykberdiýewa GARAŞSYZ WATANYMYZYŇ MILLI PEÝZAŽY	355
Maýa Halkberdiyeva NATIONAL LANDSCAPE OF OUR HOMELAND	356
Мая Халыкбердыева НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПЕЙЗАЖ НАШЕЙ РОДИНЫ.	356
Gülälele Hangeldiýewa KÜŞTDEPDI AÝDYM WE TANS DESSURYNYŇ GELIN-GYZLARYŇ GÜNDELİK DURMUŞYNDAKY ORNY	357
Gulyalele Hangeldiyeva ROLE OF “KUSHTDEPDI” SONG AND DANCE IN LIFE OF TURKMEN WOMEN	358
Гулялек Хангельдыева РОЛЬ ПЕСЕН И ТАНЦА “КУШТДЕПДИ” В ЖИЗНИ ТУРКМЕНСКИХ ЖЕНЩИН	358
Gülnáz Gurbanowa, Nazar Täçmuhammedow ORTA ASYRLARDA ŞÄHRYSLAMYŇ MEDENIÝETI.	359
Gulnaz Gurbanova, Nazar Tachmuhammedov SHAKHRISLAM CIVILIZATION IN THE MIDDLE AGES	360
Гюльняз Гурбанова, Назар Тачмухаммедов ЦИВИЛИЗАЦИЯ ШЕХРИСЛАМА В СРЕДНИЕ ВЕКА.	360
Mährijemal Napyzowa, Jahan Söýünowa MADDY ÖNÜMÇILIKDE AHLAK GYMMATLYKLARYNYŇ ORNY	361
Mahrijemal Napyzova, Jahan Soyunova ROLE OF MORAL VALUES IN THE PRODUCTION OF MATERIALS	362
Махриджемал Хапызова, Джахан Союнова РОЛЬ МОРАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ОБЛАСТИ ПРОИЗВОДСТВА МАТЕРИАЛОВ	362
Täzegül Napyzowa, Aýnagözel Gurbanowa TÜRKMEN AÝDYM-SAZ SUNGATYŇDA ŞAHYRANA ŞYGRYÝETIŇ ÇEPERÇILIK DÄPLERI	363

Нарызова Тазегул, Gurbanova Aynagozel	
ARTISTIC TRADITIONS OF FOLK POETRY IN TURKMEN MUSICAL ART. . .	364
Хапызова Тязегуль, Гурбанова Айнагозель	
ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ТРАДИЦИИ НАРОДНОЙ ПОЭЗИИ В ТУРКМЕНСКОМ МУЗЫКАЛЬНОМ ИСКУССТВЕ.	364
Tyllagözel Hojahanowa	
TÜRKMENISTANDA MAŞGALA WE MAŞGALA BILEN BAGLANÝŞYKLY GARYNDAŞLYK ADALGALARY.	365
Tyllagozel Hojahanova	
KINSHIP TIES IN TERMS AND FAMILY RELATIONS IN TURKMENISTAN. . .	366
Тыллагозель Ходжаханова	
ТЕРМИНОЛОГИЯ РОДСТВЕННЫХ СВЯЗЕЙ И СЕМЕЙНЫЕ ОТНОШЕНИЯ В ТУРКМЕНИСТАНЕ	367
Maýagözel Hommaýewa	
TÜRKMEN LEKSIKOLOGIÝASYNY BAÝLAŞDYRMAKDA EGSILMEZ ÇEŞME	367
Mayagozel Hommayeva	
INEXHAUSTIBLE SPRING OF ENRICHMENT TURKMEN LEXICOLOGY. . .	368
Маягозель Хоммаева	
НЕИССЯКАЕМЫЙ ИСТОЧНИК ОБОГАЩЕНИЯ ТУРКМЕНСКОЙ ЛЕКСИКОЛОГИИ.	369
Şymustapa Hudaýberdiýew	
BAÝRAM HANYŇ DÜNYÄSI.	369
Shihmustapa Hudayberdiyev	
BAYRAM KHAN'S WORLD	371
Шихмустапа Худайбердыев	
МИР БАЙРАМ ХАНА	371
Gülälele Hudaýberdiýewa	
ÝAŞLARY MILLI DÄP-DESSLARDA TERBIÝELEMEDDE “GORKUT ATA” EPOSYNYŇ ÄHMIÝETI.	372
Gulalele Hudayberdiyeva	
SIGNIFICANCE OF THE EPOS “GORKUT ATA” IN THE UPBRINGING OF YOUTH IN NATIONAL TRADITIONS	374
Гүлялек Худайбердыева	
ЗНАЧЕНИЕ ЭПОСА “ГОРКУТ АТА” В ВОСПИТАНИИ МОЛОДЕЖИ В НАЦИОНАЛЬНЫХ ТРАДИЦИЯХ	374
Amanmyrat Hudaýgulyýew	
EÝYUBY TÜRKMEN DÖWLETINIŇ TARYHY ÝEWROPA DÖWLETLERINIŇ ÇEŞMELERINDE	374
Amanmyrat Hudaygulyyev	
HISTORY OF THE EYYUBY TURKMEN STATE IN THE SOURCES OF THE EUROPEAN COUNTRIES	376

Аманмырат Худайгулыев ИСТОРИЯ ЭЙЙЮБСКОГО ТУРКМЕНСКОГО ГОСУДАРСТВА В ИСТОЧНИКАХ ЕВРОПЕЙСКИХ СТРАН	376
Şamyrat Hudaýkulyýew OKUW MAKSATLY WIDEOLARY TAÝÝARLAMAGYŇ AÝRATYNLYGY . . .	377
Shamyrat Hudaikulyyev FEATURES OF PREPARING EDUCATIONAL VIDEOS	378
Шамырат Худайкулыев ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ ОБУЧАЮЩИХ ВИДЕОРОЛИКОВ . . .	378
Altyn Hydyrowa, Begli Begjanow ТАКУК YLYMLARYŇ BINÝADYNDA YKDYSADY TERBIÝE BERMEKLIĞIŇ USULÝETI	379
Altyn Hydyrova, Begli Begjanov METHODS OF ECONOMIC EDUCATION ON THE BASIS OF EXACT SCIENCES	380
Алтын Хыдырова, Бегли Бегджанов МЕТОДЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА ОСНОВЕ ТОЧНЫХ НАУК	381
Sona Islamowa, Şirin Çaryýewa NEBIT-GAZ PUDAGYNDA SÖZLÜKLERIŇ ÄHMIÝETI	381
Sona Islamova, Shirin Charyeva THE IMPORTANCE OF DICTIONARIES IN THE OIL AND GAS INDUSTRY	382
Сона Исламова, Ширин Чарыева ВАЖНОСТЬ СЛОВАРЕЙ В НЕФТЕГАЗОВОЙ ОТРАСЛИ	383
Bahar Jerbarowa AK ÖÝÜŇ GADYMY ÝAZUW ÝADYGÄRLIKLERINDE ATLANDYRYLYŞY .	383
Bahar Jerbarova NAME OF THE YURTS IN THE ANCIENT MANUSCRIPTS	384
Бахар Джепбарова НАЗВАНИЕ ЮРТЫ В ДРЕВНИХ ПИСЬМЕННЫХ ПАМЯТНИКАХ	385
Maýagözel Jerbarowa MAGTYMGULYNYŇ DILINDE DURNUKLY SÖZ DÜZÜMLERI	385
Mayagozel Jerbarova SET PHRASES IN THE LANGUAGE OF MAGTYMGULY	386
Маягозель Джепбарова УСТОЙЧИВЫЕ СЛОВСОЧЕТАНИЯ В ЯЗЫКЕ МАХТУМКУЛИ	387
Gylyçmuhammet Joraýew NORMATLY PREZIDENTIMIZIŇ HOWPSUZLYGYŇ BITEWÜLIGI WE BÖLÜNMEZLIGI KONSEPSIÝASYNYŇ ÄHMIÝETI	388

Gylychmuhammet Jorayev	
IMPORTANCE OF THE ESTEEMED PRESIDENT’S CONCEPT ON UNITY AND INSEPARABILITY OF SECURITY	389
Гылычмухаммет Джораев	
ЗНАЧЕНИЕ КОНЦЕПЦИИ ЕДИНСТВА И НЕДЕЛИМОСТИ БЕЗОПАСНОСТИ УВАЖАЕМОГО ПРЕЗИДЕНТА	390
Şasenem Joraýewa	
DÖWLET GULLUKÇYLARYNYŇ DOLANDYRYŞ IŞINDE PEDAGOGIK MENEJEMENT.	391
Shasenem Jorayeva	
IMPORTANCE OF PEDAGOGICAL MANAGEMENT IN CIVIL SERVICE	392
Шасенем Джораева	
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ НА ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЕ	393
Güljahan Jumaýewa, Lola Ýagmyrowa	
ÝAZUW ÝADYGARLIKLERI TARYH YLMYNYŇ GYMMATLY ÇEŞMESI.	393
Guljahan Jumayeva, Lola Yagmurova	
WRITTEN MONUMENTS – VALUBLE SOURCES OF HISTORICAL SCIENCE	395
Гульджахан Джумаева, Лола Ягмурова	
ПИСЬМЕННЫЕ ПАМЯТНИКИ – ЦЕННЫЕ ИСТОЧНИКИ ИСТОРИЧЕСКОЙ НАУКИ	395
Döwran Karajaýew	
TÜRKMENISTANDA SANLY YKDYSADYÝETIŇ HUKUK ÜPJÜNÇILIGI.	395
Dovran Karajaev	
LEGAL SUPPORT FOR THE DIGITAL ECONOMY IN TURKMENISTAN	397
Довран Караджаев	
ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В ТУРКМЕНИСТАНЕ	397
Gurbangözel Kömekowa	
MUHAMMET GAZALY: ALYMLARY TANAMAK HAKDA.	398
Gurbangozel Komekova	
MUHAMMAD GAZELI’S VIEWS ON SCHOLARS.	399
Гурбангозель Кокекова	
МУХАММЕД ГАЗАЛИ О РАЗЛИЧИИ УЧЕНЫХ.	399
Maral Kuliýewa	
XXI ASYRYŇ USSAT IŇLIS DILI MUGALLYMY ÜÇIN ZERUR BAŞARNYKLAR	399
Maral Kuliyeva	
21ST CENTURY SKILLS FOR SUCCESSFUL ENGLISH LANGUAGE TEACHERS.	400

Марал Кулиева	
НЕОБХОДИМЫЕ НАВЫКИ В XXI ВЕКЕ ДЛЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА	401
Ýusup Lallakow	
MAGTYMGULYNYŇ HALYPALARY	401
Yusup Lallakov	
MAGTYMGULY'S MENTORS	402
Юсуп Лаллаков	
НАСТАВНИКИ МАХТУМКУЛИ	403
Handurdy Mätiýew	
ŞAHSYÝETIŇ RUHY-AHLAK MEDENIÝETINI KEMALA GETIRMEK ÜLŇÜSINIŇ OKUW-USULY TAÝDAN AMALA AŞYRYLYŞY	403
Handurdy Myatiev	
SPECIFICS OF THE DEVELOPMENT AND COMPILATION OF A DICTIONARY IN THE CONTEXT OF CULTIVATING THE SPIRITUAL AND MORAL CULTURE IN STUDENTS	405
Хандурды Мятиев	
ОСОБЕННОСТИ РАЗРАБОТКИ И СОСТАВЛЕНИЯ СЛОВАРЯ В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЁЖИ.	406
Begenç Mätliýew	
HALKARA HOWPSUZLYGY WE ONY ÜPJÜN ETMEKDE YLMY DIPLOMATIÝANYŇ ORNY WE GOŞANDY	406
Begench Matliyev	
ROLE AND CONTRIBUTION OF SCIENTIFIC DIPLOMACY IN ENSURING INTERNATIONAL SECURITY	407
Бегенч Матлиев	
РОЛЬ И ВКЛАД НАУЧНОЙ ДИПЛОМАТИИ В ОБЕСПЕЧЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ.	408
Aýjeren Durdygylyjowa	
BILIM ULGAMYNDA GAZANYLÝAN ÜSTÜNLIKLER	408
Aýjeren Durdygylyjova	
ACHIEVEMENTS IN THE EDUCATION SYSTEM.	409
Айджерен Дурдыгылыджова	
ДОСТИЖЕНИЯ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ	410
Saparberdi Garahanow	
HORMATLY PREZIDENTIMIZIŇ DIL TAGLYMATY	411
Saparberdi Garahanov	
LANGUAGE DOCTRINE OF THE ESTEEMED PRESIDENT OF TURKMENISTAN	412
Сапарберды Гараханов	
ЯЗЫКОВАЯ ДОКТРИНА ПРЕЗИДЕНТА ТУРКМЕНИСТАНА	412

Maýa Meläýewa TÜRKMENIŇ AÝDYM-SAZ SUNGATYNYŇ TARYHY	412
Maýa Melayeva HISTORY OF TURKMEN MUSICAL ART	414
Майя Меляева ИСТОРИЯ ТУРКМЕНСКОЙ МУЗЫКИ И ПЕСНИ.	414
Babajan Mollaekäýew IBN TOKMAK WE ONUŇ DÖREDIJILIGI.	415
Babajan Mollaekaev IBN TOKMAK AND HIS CREATIVITY	416
Бабаджан Моллаэкаев ИБН ТОКМАК И ЕГО ИСТОРИЧЕСКИЕ СОЧИНЕНИЯ	416
Aknabat Möwlamowa, Jeren Akmämmedowa UZAK ARALYKDAN BILIM ALMAGYŇ AÝRATYNLYKLARY	417
Aknabat Movlamova, Jeren Akmammedova FEATURES OF DISTANCE EDUCATION	418
Акнабат Мовламова, Джерен Акмаммедова ОСОБЕННОСТИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ	418
Geldimyrat Muhammedow FUZUNY ASTRABADYNYŇ “FUTUHATY ADYLŞAHY” (“ADYLŞALAR NESILŞALYGYNÝŇ ÝEŇIŞLERI”) ATLY ESERINIŇ TÜRKMEN TARYHNY ÖWRENMEKDÄKI ORNY	419
Geldimyrat Muhammedov SIGNIFICANCE OF THE HISTORICAL WORK “FUTUHATUL ADIL SHAHI” (“VICTORIES OF THE ADIL SHAH DYNASTY”) BY FUZUNI ASTRABADI IN THE STUDY OF THE HISTORY OF TURKMENISTAN	420
Гельдымурад Мухаммедов ЗНАЧЕНИЕ ИСТОРИЧЕСКОГО СОЧИНЕНИЯ “ФУТУХАТУЛ АДИЛШАХИ” (“ПОБЕДЫ ДИНАСТИИ АДИЛШАХОВ”) ФУЗУНИ АСТРАБАДА В ИЗУЧЕНИИ ИСТОРИИ ТУРКМЕНИСТАНА.	421
Nurmuhammet Muhammedow TÜRKMENISTANYŇ KONSTITUSIÝASY-ADYL KAZYÝETLIGI AMALA AŞYRMAGYŇ HUKUK BINÝADY.	421
Nurmuhammed Muhammedov CONSTITUTION OF TURKMENISTAN – LEGAL FRAMEWORK FOR THE IMPLEMENTATION OF JUSTICE.	422
Нурмухамед Мухаммедов КОНСТИТУЦИЯ ТУРКМЕНИСТАНА – ПРАВОВАЯ ОСНОВА ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПРАВОСУДИЯ.	423
Gülнар Muhammedowa TÜRKMEN WE HINDI DILLERINIŇ DURNUKLY SÖZ DÜZÜMLERINI TERJIME ETMEGIŇ AÝRATYNLYKLARY	423

Gulnar Muhammedova	
FEATURES OF TRANSLATION OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE TURKMEN AND HINDI LANGUAGES	424
Гульнара Мухаммедова	
ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ ТУРКМЕНСКОГО ЯЗЫКА И ЯЗЫКА ХИНДИ.	424
Övezdurdy Muhammetberdiýew	
HÄZIRKI ZAMAN YLMYNYŇ ÖSÜŞINIŇ AÝRATYNLYKLARY WE KÄBIR ETIKI MESELELERI	425
Ovezdurdy Muhammetberdiev	
FEATURES AND SOME ETHICAL PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF MODERN SCIENCE.	427
Овездурды Мухамметбердыев	
ОСОБЕННОСТИ И НЕКОТОРЫЕ ЭТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ	427
Toýly Muhyýew	
TÜRKMENISTANYŇ ORTA ASYR TOPONIMIKASY WE TARYHY ÇEŞMELER	428
Toyly Mukhiyev	
HISTORICAL SOURCES AND MEDIEVAL TOPONYMY OF TURKMENISTAN	429
Тойлы Мухыев	
СРЕДНЕВЕКОВАЯ ТОПОНИМИКА ТУРКМЕНИСТАНА И ИСТОРИЧЕСКИЕ ИСТОЧНИКИ	430
Batyr Myradow	
TÜRKMENISTANDA DAŞARY ÝURT DILLERINI OKATMAGY KÄMILLEŞDIRMEGIŇ KONSEPSIÝASYNYŇ DERWAÝYSLYGY WE ÄHMIÝETI	430
Batyr Muradov	
RELEVANCE AND IMPORTANCE OF THE CONCEPT OF IMPROVING THE TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN TURKMENISTAN	432
Батыр Мурадов	
АКТУАЛЬНОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ КОНЦЕПЦИИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В ТУРКМЕНИСТАНЕ	432
Döwranmyrat Myradow, Merdan Ilmyradow	
WOLEÝBOLDA TÜRGENLERIŇ ESASY FIZIKI HILLERINI ÝÜZE ÇYKARMAGYŇ AÝRATYNLYKLARY	433
Dovranmyrat Myradov, Merdan Ilmyradov	
FEATURES OF MANIFESTATION OF THE BASIC PHYSICAL QUALITIES OF ATHLETES IN VOLLEYBALL.	435

Довранмырат Мырадов, Мердан Ильмурадов	
ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ БАЗОВЫХ ФИЗИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ В СПОРТИВНО-ИГРОВОЙ ПРАКТИКЕ ВОЛЕЙБОЛИСТОВ	435
Gurbangül Myradowa	
GÖÇME MANYLY GUŞ ATLARY	435
Gurbangul Myradova	
NAMES OF BIRDS WITH THE FIGURATIVE MEANING	437
Гурбангуль Мурадова	
ПЕРЕНОСНЫЕ ЗНАЧЕНИЯ В НАЗВАНИЯХ ПТИЦ	437
Mähri Myradowa	
TARAÇYNYŇ GÜLESI – ETNOGRAFIÝA GYMMATLYGY HÖKMÜNDE	438
Myahri Myradova	
HEADLE OF A WEAVER AS AN ETHNOGRAPHIC ARTEFACT	440
Мяхри Мурадова	
РЕМИЗА ТКАЧИХИ КАК ЭТНОГРАФИЧЕСКИЙ АРТЕФАКТ	440
Miwe Myradowa	
GURBANGULY BERDIMUHAMEDOWYŇ “TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK ÝÖRELGESI” ATLY KITABYNDADURMUŞ TEJRI BESINIŇ BEÝAN EDILIŞI	440
Mive Myradova	
LIFE EXPERIENCE IN THEBOOK BY GURBANGULY BERDIMUHAMEDOV IN THE BOOK “TRADITIONS OF TURKMEN STATEHOOD”	441
Миве Мурадова	
ОПИСАНИЕ ЖИЗНЕННОГО ОПЫТА В КНИГЕ ГУРБАНГУЛЫ БЕРДЫМУХАМЕДОВА “ДУХОВНЫЙ МИР ТУРКМЕН”	442
Atabaý Nazarow	
GÜNDOGARŞYNASLARYŇ ŽURNALY	442
Atabay Nazarov	
MAGAZINE OF ORIENTALISTS	443
Атабай Назаров	
ЖУРНАЛ ВОСТОКОВЕДОВ	443
Gurbangeldi Nazarow	
RAZYÝÝEDDIN SARAHSYNYŇ DÖREDIJILIGI	444
Gurbangeldi Nazarow	
CREATIVITY OF RAZYEDDIN SARAKHSI	445
Гурбангельды Назаров	
ТВОРЧЕСТВО РАЗЫЕДДИНА САРАХСИ	445
Merdan Nepesow, Orazmuhammet Sähetmämedow	
TÜRKMENISTANDA SANLY BILIM ULGAMYNYŇ ORNAŞDYRYLMAGYNYŇ ÄHMIÝETI	446

Merdan Nepesov, Orazmuhammet Sahetmammedov IMPORTANCE OF IMPLEMENTING A DIGITAL EDUCATION SYSTEM IN TURKMENISTAN	448
Мердан Непесов, Оразмухаммед Сахетмаммедов ЗНАЧЕНИЕ ВНЕДРЕНИЯ СИСТЕМЫ ЦИФРОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ТУРКМЕНИСТАНЕ.	448
Atageldi Nepesow TÜRKMENISTANYŇ GDA DÖWLETLERI BILEN HYZMATDAŞLYKDA ULAG ULGAMYNÝŇ MÜMKINÇILIKLERI	448
Atageldi Nepesov OPPORTUNITIES OF TURKMENISTAN IN COOPERATION WITH THE CIS COUNTRIES IN THE OF TRANSPORT SECTOR	450
Атагельды Непесов ВОЗМОЖНОСТИ ТУРКМЕНИСТАНА В СОТРУДНИЧЕСТВЕ СО СТРАНАМИ СНГ В ТРАНСПОРТНОЙ СФЕРЕ	450
Mira Nuralyýewa MAGTYMGULY PYRAGY WE HALK PARASATLYLYGY	451
Mira Nuralieva MAGTYMGULY PYRAGY AND FOLK WISDOM	452
Мира Нуралиева МАХТУМКУЛИ ФРАГИ И НАРОДНАЯ МУДРОСТЬ.	452
Akjagül Nurgeldiyewa BERKARAR DÖWLETIŇ BAGTYÝARLYK DÖWRÜNDE TÜRKMEN HALYSYNYŇ ÖSÜŞI, ÖZGERIŞI WE YLMY ESASDA ÖWRENILIŞI. . . .	453
Akjagul Nurgeldiyeva DEVELOPMENT, IMPROVEMENT, AND SCIENTIFIC STUDY OF THE TURKMEN CARPETS IN THE PROSPEROUS EPOCH OF THE POWERFUL STATE	454
Акджагуль Нургельдыева РАЗВИТИЕ, СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ И НАУЧНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ТУРКМЕНСКИХ КОВРОВ В ЭПОХУ МОГУЩЕСТВА И СЧАСТЬЯ НЕЗАВИСИМОГО ГОСУДАРСТВА	455
Fatima Nurgeldiyewa HARBY ÝOKARY OKUW MEKDEBINDE HARBY TALYPLARYŇ OKUW DÖWRÜNDÄKI ÖWRENIJILIK IŞJEŇLIGINIŇ ÖSÜŞI	455
Fatima Nurgeldiyeva DEVELOPMENT OF COGNITIVE ACTIVENESS OF CADETS DURING STUDY AT MILITARY HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS	457
Фатима Нургельдыева РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ КУРСАНТОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ В ВОЕННОМ ВУЗЕ	457

Maral Nurlyýewa	
DILDEN TERJIMÄNI ÖWRETMEKDE ARADAŞLYKDAN OKATMAK TEHNOLOGIÝALARYNYŇ ULANYLYŞY	458
Maral Nurlyeva	
USE OF DISTANT TECHNOLOGIES IN TEACHING ORAL INTERPRETING . .	459
Марал Нурлыева	
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИСТАНЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ УСТНОМУ ПЕРЕВОДУ	460
Amanmuhammet Nurmuhammedow	
TÜRKMEN DILINDE SÖZLEÝŞIŇ MANYLY BÖLEKLERE BÖLÜNIŞI . .	460
Amanmuhammet Nurmuhammedov	
SEMANTIC SEGMENTATION OF SPEECH IN THE TURKMEN LANGUAGE . .	462
Аманмухаммед Нурмухаммедов	
СМЫСЛОВЫЕ ЧЛЕНЕНИЯ РЕЧИ В ТУРКМЕНСКОМ ЯЗЫКЕ	462
Ata Nuryýew	
TÜRKMEN JEMAGATYNY DOLANDYRMAGYŇ GADYMY DÄPLERI . .	463
Ata Nuryev	
AGE-OLD GOVERNING TRADITIONS IN THE TURKMEN SOCIETY . . .	464
Ата Нурыев	
ИСКОННЫЕ ТРАДИЦИИ У ПРАВЛЕНИЯ В ТУРКМЕНСКОМ ОБЩЕСТВЕ . .	465
Enejan Nuryýewa	
R. REJEBOWYŇ FORTEPIANO ÜÇIN WARIASIÝALARY ERKIN WARIASIÝALARA MYSAL HÖKMÜNDE.	465
Enejan Nuriyeva	
VARIATIONS FOR PIANO BY REJEP REJEPOV AS A SAMPLE OF FREE VARIATIONS.	467
Энеджан Нурыева	
ВАРИАЦИИ ДЛЯ ФОРТЕПИАНО РЕДЖЕПА РЕДЖЕПОВА КАК ОБРАЗЕЦ СВОБОДНЫХ ВАРИАЦИЙ.	467
Ogulsapar Nuryýewa	
ÝUSUP BALASAGUNLYNYŇ “KUTADGU BILIG” ESERINIŇ DILINDE SINONIMLERIŇ ULANYLYŞY	468
Ogulsapar Nuryeva	
USE OF SYNONYMS IN “KUTADGU BILIG” WORK BY YUSUP BALASAGUNLY.	469
Огулсапар Нурыева	
УПОТРЕБЛЕНИЕ СИНОНИМОВ В ПРОИЗВЕДЕНИИ “КУТАДГУ БИЛИГ” ЮСУПА БАЛАСАГУНСКОГО	469
Annajemal Orakowa	
XX ASYRYŇ 20-NJI ÝYLLARYNDA TÜRKMENISTANDAKY BILIM ÖZGERTMELERI	470

Annajemal Orakova	
REFORMS IN THE EDUCATION SYSTEM OF TURKMENISTAN IN THE 20-S OF THE 20 TH CENTURY	471
Аннаджемал Оракова	
РЕФОРМЫ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ ТУРКМЕНИСТАНА В 20-Е ГОДЫ XX ВЕКА	471
Gülşat Orazmyradowa	
TÜRKMEN WE TÜRK DILLERINDE UGURDAŞ BOLAN DURNUKLY SÖZ DÜZÜMLERI	472
Gulshat Orazmyradova	
PHRASEOLOGICAL EQUIVALENTS IN THE TURKMEN AND TURKISH LANGUAGES	473
Гульшат Оразмырадова	
ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЭКВИВАЛЕНТЫ В ТУРКМЕНСКОМ И ТУРЕЦКОМ ЯЗЫКАХ	473
Maral Orazmyradowa	
GOLÝAZMA ESERLERINIŇ ÖWRENILIŞI	474
Maral Orazmyradova	
STUDY OF MANUSCRIPTS	475
Марал Оразмырадова	
ИЗУЧЕНИЕ РУКОПИСНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ	475
Oraz Orazow	
DAŞOGUZ WELAÝATYNYŇ TÄZE AÇYLAN ARHEOLOGIK ÝADYGÄRLIKLERI	476
Oraz Orazov	
NEW ARCHAEOLOGICAL MONUMENTS IN THE DASHOGUZ REGION	477
Ораз Оразов	
НОВЫЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ПАМЯТНИКИ ДАШОГУЗСКОГО ВЕЛЯЯТА	477
Jemile Orazowa	
HORMATLY PREZIDENTIMIZIŇ HALYÇYLYK HAKYNDAKY KITAPLARYNYŇ PELSEPEWI ESASLARY	477
Jemile Orazowa	
PHILOSOPHICAL BASIS OF THE ESTEEMED PRESIDENT'S BOOKS ABOUT CARPET WEAVING.	478
Джемиле Оразова	
ФИЛОСОФСКАЯ ОСНОВА КНИГ УВАЖАЕМОГО ПРЕЗИДЕНТА ТУРКМЕНИСТАНА О КОВРОТКАЧЕСТВЕ	479
Maýa Orazowa	
IŇLIS DILINDE HUKUK MAZMUNLY TEKSTLERIŇ SINTAKTIK AÝRATYNLYKLARY	479
Maýa Orazova	
SYNTACTIC FEATURES OF LEGAL TEXTS IN ENGLISH	480

Мая Оразова	
СИНТАКСИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЮРИДИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ	481
Tylla Öwezowa	
HÄZIRKI ZAMAN TÜRKMEN DILINDE SÖZÜŇ GURLUŞY	481
Tylla Ovezova	
MORPHEMICS OF THE MODERN TURKMEN LANGUAGE.	482
Тылла Овезова	
МОРФЕМИКА СОВРЕМЕННОГО ТУРКМЕНСКОГО ЯЗЫКА	483
Gülşat Pirjanowa	
SYÝAHATÇYLYK PUDAGYNDAMAHABAT IŞINIŇ MEDENI AÝRATYNLYKLARY.	483
Gulshat Pirjanova	
CULTURAL ASPECTS OF ADVERTISING IN THE FIELD OF TOURISM	485
Гульшат Пирджанова	
КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕКЛАМЫ В СФЕРЕ ТУРИЗМА. . . .	485
Guzýali Pollykowa	
GADYMY GOLÝAZMALARY DIKELTMEKDE TEBIGY ANTISEPTIKLERIŇ ULANYLYŞY	486
Guzyali Pollykova	
UTILIZATION OF NATURAL ANCEPTICS FOR RESTORATION OF ANCIENT MANUSCRIPTS	486
Гузяли Поллыккова	
ПРИМЕНЕНИЕ ПРИРОДНЫХ АНТИСЕПТИКОВ ПРИ РЕСТАВРАЦИИ ДРЕВНИХ РУКОПИСЕЙ	487
Aýjema! Rahimowa	
MEKDEBE ÇENLI ÝAŞLY ÇAGALARA BILIM BERMEGI KÄMILLEŞDIRMEGIŇ ÝOLLARY.	488
Aýjema! Rahimova	
WAYS OF IMPROVING EDUCATIONAL PROCESS AT PRESCHOOL INSTITUTIONS.	489
Айджемал Рахимова	
ПУТИ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	490
Ogulsapar Rejepalyýewa	
BIOLOGIÝA SAPAKLARYNYŇ NETIJELILIGINI ÝOKARLANDYRMAKDA HALK PEDAGOGIKASYNYŇ ORNY	491
Ogulsapar Rejepaliyeva	
ROLE OF FOLK PEDAGOGY IN INCREASING EFFECTIVENESS OF BIOLOGY LESSONS	492

Огулсапар Реджепалиева РОЛЬ НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ В ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ УРОКОВ БИОЛОГИИ	492
Şemşat Rejepova MAGTYMGULYNYŇ ŞYGYRLARYNDA EMOSIONAL ÝAGDAÝ AŇLADÝAN IŞLIKLER	493
Shemshat Rejepova EMOTIONAL VERBS IN THE CREATIVE WORKS BY MAGTYMGULY.	494
Шемшат Реджепова ЭМОЦИОНАЛЬНЫЕ ГЛАГОЛЫ В ТВОРЧЕСТВЕ МАХТУМКУЛИ	494
Акмарал Сабырова MAHMYT ZAMANŞARYNYŇ ESERLERINDE EDEP HAKYNDА	495
Акмарал Сабырова EDUCATION-RELATED MATTER IN THE WORKS OF MAHMUD ZAMAKHSHARI	496
Акмарал Сабырова О ВОСПИТАНИИ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ МАХМУДА ЗАМАХШАРЫ. . .	497
Bahar Şadurdyýewa MONUMENTAL SUNGATYNDА GADYMY SIMWOLIKI ŞEKILLERINŇ WE NYŞANLARYŇ AŇLADYLYŞY.	497
Bahar Shadurdyeva SIGNIFICANCE OF SYMBOLIC IMAGES AND SIGNS IN MONUMENTAL ART	499
Бахар Шадурдыева ЗНАЧЕНИЕ СИМВОЛИЧЕСКИХ ОБРАЗОВ И ЗНАКОВ В МОНОМЕНТАЛЬНОМ ИСКУССТВЕ.	499
Maral Sähetgeldiyewa MAGTYMGULYNYŇ ŞYGYRLARYNDA PARS ALYNMA TIRKEŞ SÖZLER	500
Maral Sahatgeldiyeva PERSIAN COPULATIVE WORD COMBINATIONS IN POEMS BY MAGTYMGULY.	501
Марал Сахатгельдыева ПЕРСИДСКИЕ КОПУЛЯТИВНЫЕ СОЧЕТАНИЯ В ПОЭЗИИ МАХТУМКУЛИ	502
Abdylmejiti Sähetmämmadow MUHAMMET MERWEZINIŇ GÜNDOGAR YLMYNA GOŞAN GOŞANDY	503
Abdylmejiti Sahetmammedov CONTRIBUTION OF MOHAMMED MERWEZI TO EASTERN LITERATURE	504

Абдулмеджит Сахетмаммедов ВКЛАД МУХАММЕДА МЕРВЕЗИ В ВОСТОЧНУЮ ЛИТЕРАТУРУ	504
Enegyz Şamuhammedowa, Akgül Muhamediyewa IŞEWÜR OYUNLAR DAŞARY ÝURT DILLERINI ÖWRETMEKDE IŞJEŇ USUL HÖKMÜNDE	505
Enegyz Shamuhammedova, Akgul Muhamediyeva BUSINESS GAME AS AN ACTIVE LEARNING METHOD OF FOREIGN LANGUAGES	506
Энегыз Шамухаммедова, Акгуль Мухамедиева ДЕЛОВАЯ ИГРА КАК АКТИВНЫЙ МЕТОД ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ	507
Oraznabat Saparmämmedowa GOŇURDEPELI ÇAGALARYŇ EMELI USUL BILEN KELLEÇANA KLARYNYŇ ÜÝTGEDILMEGI	507
Oraznabat Saparmammedova ON ARTIFICIAL DEFORMATION OF THE SKULLS FOUND IN GONUR-DEPE	509
Оразнабат Сапармаммедова ОБ ИСКУССТВЕННОЙ ДЕФОРМАЦИИ ЧЕРЕПОВ, НАЙДЕННЫХ В ГОНУР-ДЕПЕ	509
Göwher Saparmyradowa SUNGAT NAZARYÝETINIŇ DÖWREBAP ÖSÜŞLERI WE JEMGYÝETDÄKI ORNY	510
Govher Saparmuradova MODERN DEVELOPMENT OF THE THEORY OF ART AND ITS ROLE IN THE SOCIETY	511
Говхер Сапармурадова СОВРЕМЕННОЕ РАЗВИТИЕ ТЕОРИИ ИСКУССТВА И ЕГО РОЛЬ В ОБЩЕСТВЕ	512
Gulýa Seidhanowa, Gülşat Islamowa BILIM ULGAMYŇDA SANLY TEHNOLOGIÝALARYŇ ULANYLMAGYNYŇ ÄHMIÝETI	512
Gulya Seidhanova, Gulshat Islamova RELEVANCE OF THE APPLICATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE EDUCATION SYSTEM	514
Гуля Сеидханова, Гульшат Исламова АКТУАЛЬНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ	514
Merjen Seyidowa DURMUŞDA IŞJEŇ ÝAŞLARYŇ KEMALA GETIRILMEGINIŇ JEMGYÝETIŇ ÖSÜŞINE TÄSIRI	515

Merjen Seyidova	
YOUNG PEOPLE WITH AN ACTIVE LIFE POSITION AS A FACTOR STIMULATING THE PROGRESS OF SOCIETY.	516
Мерджен Сейидова	
МОЛОДЁЖЬ С АКТИВНОЙ ЖИЗНЕННОЙ ПОЗИЦИЕЙ КАК ФАКТОР, СТИМУЛИРУЮЩИЙ ПРОГРЕСС ОБЩЕСТВА	517
Oguldursun Seyidowa	
DAŞARY ÝURT ÇEŞMELERI TÜRKMEN HALKYNYŇ RUHY MEDENIÝETINIŇ TARYHY HAKYNDА	517
Oguldursun Seyidova	
FOREIGN SOURCES ABOUT THE HISTORY OF THE SPIRITUAL CULTURE OF THE TURKMEN PEOPLE	519
Огулдурсун Сейидова	
ЗАРУБЕЖНЫЕ ИСТОЧНИКИ ОБ ИСТОРИИ ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЫ ТУРКМЕНСКОГО НАРОДА	519
Güljemał Soltanowa	
TÜRKMENISTANYŇ HAZARÝAKA ILATYNYŇ MEDENI MIRASYNYŇ TEBIGAT BILEN SAZLAŞYGY	520
Guljemał Soltanova	
HARMONY OF THE CULTURAL HERITAGE OF THE CASPIAN POPULATION OF TURKMENISTAN WITH NATURE	521
Гульджемал Солтанова	
ГАРМОНИЯ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ ПРИКАСПИЙСКОГО НАСЕЛЕНИЯ ТУРКМЕНИСТАНА С ПРИРОДОЙ	521
Aýna Söýegowa	
TÜRKMEN EDEBIÝATYNYDA TÄZEÇILLIK-JEDITÇILIK MAZMUNLY KYSSA ESERLERI	522
Aýna Soyegova	
PROSAIC WORKS OF INNOVATION-JADIDISM CONTENT IN TURKMEN LITERATURE	523
Айна Соегова	
ПРОЗАИЧЕСКИЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НОВАТОРСКОГО -ДЖАДИДСКОГО СОДЕРЖАНИЯ В ТУРКМЕНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ	524
Şirmyrat Söýünow, Enejan Borjakowa	
ÇYDAMLYLYGY ÖSDÜRMEGIŇ INNOWASION USULLARY	525
Shirmyrat Soyunov, Enejan Borjakova	
INNOVATIVE METHODS OF ENDURANCE DEVELOPMENT.	526
Ширмырат Союнов, Энеджан Борджакова	
ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ ВЫНОСЛИВОСТИ	527
Alma Süleýmanly	
GOLÝAZMA JILT-SAHABYŇ GURLUŞ AÝRATYNYLYGY	527

Alma Suleymanly	
PECULIARITIES OF BINDING MANUSCRIPTS	528
Алма Сулейманлы	
ОСОБЕННОСТИ ВОСТОЧНЫХ РУКОПИСНЫХ ПЕРЕПЛЕТОВ.	528
Täzegül Täçmämedowa	
HORMATLY PREZIDENTIMIZIŇ DÖREDIJILIGINDE MAGTYMGULYNYŇ EDEBI ÝÖRELGESI.	529
Tazegul Tachmammedova	
LITERARY PRINCIPLES OF MAGTYMGULY IN THE CREATIVE ACTIVITY OF OUR ESTEEMED PRESIDENT	530
Тязегуль Тачмаммедова	
ЛИТЕРАТУРНЫЕ ПРИНЦИПЫ МАХТУМКУЛИ В ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАШЕГО УВАЖАЕМОГО ПРЕЗИДЕНТА	531
Merjen Taganowa	
GÜNORTA TÜRKMENISTANDA ÝÜPEKÇILIGIŇ ÝAÝRAMAGY	531
Merjen Taganova	
SPREAD OF SERICULTURE IN EASTERN TURKMENISTAN.	533
Мерджен Таганова	
РАСПРОСТРАНЕНИЕ ШЕЛКОВОДСТВА В ВОСТОЧНОМ ТУРКМЕНИСТАНЕ.	534
Bazargeldi Töräýew	
SEÝIT NESIMINIŇ GAZALLARYNYŇ TERBIÝEÇILIK ÄHMIÝETI	534
Bazargeldi Torayev	
EDUCATIONAL VALUE OF POETRY OF SEYIT NESIMI.	535
Базаргелды Тураев	
ВОСПИТАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ПОЭЗИИ СЕИИДА НЕСИМИ	535
Maksuda Töräýewa	
SAGDYN BILIM, SAGDYN ENDIK – IŇLIS DILINIŇ SÖZLEÝŞINI ÖWRETMEKDE “MAKSAT” WE “SERIŞDE” DÜŞÜNJELERI	536
Maksuda Torayeva	
GOOD KNOWLEDGE AND SKILLS – AIM AND MEANS OF TEACHING SPOKEN ENGLISH	537
Максуда Тораева	
ТВЕРДЫЕ ЗНАНИЯ И НАВЫКИ – ЦЕЛЬ И СРЕДСТВО ОБУЧЕНИЯ РЕЧИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА	538
Bägül Toylyýewa, Şemşat Berdiýewa	
TÜRKMEN, IŇLIS WE RUS DILLERINDE SYPATLARYŇ DEŇEŞDIRMESI	538
Bagul Toylieva, Shemshat Berdiyeva	
COMPARATIVE ANALYSIS OF THE ADJECTIVES IN TURKMEN, ENGLISH AND RUSSIAN	539

Бягуль Тойлиева, Шемшат Бердыева	
СОПОСТАВЛЕНИЕ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ В ТУРКМЕНСКОМ, АНГЛИЙСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ	540
Merjen Turarowa	
DAŞARY ÝURT DILLERINI ÖWRETMEKDE SANLY TEHNOLOGIÝALARYŇ ORNY	540
Merjen Turarowa	
ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES .	542
Мерджен Турапова	
ЦИФРОВЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ РЕСУРСЫ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В ВУЗЕ.	542
Myrat Tuwakow	
HÄZIRKI ZAMAN TÜRKMEN ROMANLARYNYŇ POETIKASY	542
Myrat Tuvakov	
POETICS OF MODERN TURKMEN NOVELS	544
Мурад Туваков	
ПОЭТИКА СОВРЕМЕННЫХ ТУРКМЕНСКИХ РОМАНОВ.	545
Lýdmila Udowiçenko, Aýjemal Kakajykowa	
DAŞARY ÝURT DILLERINIŇ ÝÖRITE DERSLER BILEN DERSARA BAGLANÝŞYGY	545
Ludmila Udovichenko, Ayjemal Kakajykova	
INTERDISCIPLINARY SYNTHESIS OF FOREIGN LANGUAGES WITH SPECIAL SUBJECTS	547
Людмила Удовиченко, Айджемал Какаджикова	
МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЙ СИНТЕЗ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ СО СПЕЦИАЛЬНЫМИ ПРЕДМЕТАМИ.	547
Almanar Ýazberdiýewa, Tylla Babayewa	
DIL WE JEMGYÝET: ÖSÜŞLERE BADALGA	548
Almanar Yazberdiyeva, Tylla Babayeva	
LANGUAGE AND SOCIETY: IMPULSE TO DEVELOPMENT	549
Алманар Язбердиева, Тылла Бабаева	
ЯЗЫК И ОБЩЕСТВО: ИМПУЛЬС К РАЗВИТИЮ	550
Kerwen Ýowbasarow	
HALK DESSANLARYŇ YLMY TAÝDAN ÖWRENILIŞI	550
Kerven Ýovbasarov	
SCIENTIFIC STUDY OF OUR FOLK EPICS.	551
Кервен Ёвбасаров	
НАУЧНОЕ ИЗУЧЕНИЕ НАШИХ НАРОДНЫХ ЭПОСОВ	552
Gülşat Ýusupowa	
HALKARA GATNAŞYKLARY ULGAMYNDA IŇLIS DILINI ÖWRETMEGIŇ AÝRATYNLYGY	552

Gulshat Yusupova	
FEATURES OF TEACHING ENGLISH LANGUAGE IN INTERNATIONAL RELATIONS	554
Гульшат Юсупова	
ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ В СФЕРЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ	554
Annagül Babaýewa	
TÜRKMEN ZERGÄRÇILIK SUNGATY	555
Annagul Babayeva	
TURKMEN JEWELRY	557
Аннагуль Бабаева	
ЮВЕЛИРНОЕ ИСКУССТВО ТУРКМЕН	557
Şemşat Kerimberdiýewa	
UZAK ARALYKDAN OKATMAGYŇ ARTYKMAÇLYKLARY	557
Shemshat Kerimberdiyeva	
ADVANTAGES OF REMOTE LEARNING	559
Шемшат Керимбердыева	
ПРЕИМУЩЕСТВА ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ	559
Maýagözel Sahydowa, Jemal Orazgeldiýewa	
SANLY ULGAM ARKALY PARFIÝA DÖWRÜNIŇ TARYHNYNY OKATMAKLYGYŇ AÝRATYNLYKLARY (GADYMY MERWIŇ MYSALYNDA)	559
Mayagozel Sahydova, Jemal Orazgeldiyeva	
FEATURES OF TEACHING HISTORY OF THE PARTHIAN PERIOD THROUGH DIGITAL SYSTEM (ON THE EXAMPLE OF ANCIENT MERV)	561
Маягозел Сахидова, Жемал Оразгельдыева	
ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ ПАРФЯНСКОГО ПЕРИОДА С ПОМОЩЬЮ ЦИФРОВОЙ СИСТЕМЫ (НА ПРИМЕРЕ ДРЕВНЕГО МЕРВА)	561
Jahan Babaýewa	
TERJIMEÇILIK – GADAMERYŇ GERMENEWTIKA KONSEPSIÝASYNYŇ WE DERRIDANYŇ DEKONSTRUKTIWIZMINIŇ GÖZÝETIMINIŇ MYSALYNDA	562
Jahan Babyeva	
TRANSLATION BASED ON THE EXAMPLE OF GADAMER’S CONCEPT OF HERMENEUTICS AND DERRIDA’S DECONSTRUCTION	564
Джахан Бабаева	
ПЕРЕВОД НА ПРИМЕРЕ КОНЦЕПЦИИ ГЕРМЕНЕВТИКИ ГАДАМЕРА И ДЕКОНСТРУКТИВИЗМА ДЕРРИДА	564
Oguljennet Möwlamowa	
IŇLIS WE TÜRKMEN DILLERINDE SÖZLERIŇ SEMANTIKI EKWIWALENTLIK MESELELERI	565

Oguljennet Movlamova	
ISSUES OF SEMANTIC EQUIVALENCE OF WORDS IN THE TURKMEN AND ENGLISH LANGUAGES.	566
Огулдженнет Мовлямова	
ПРОБЛЕМА СЕМАНТИЧЕСКОЙ ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ СЛОВ В АНГЛИЙСКОМ И ТУРКМЕНСКОМ ЯЗЫКАХ	567
Gülşirin Tagandurdyýewa	
TÜRKMENISTANYŇ KONSTITUSIÝASY ZÄHMET GATNAŞYKLARYNY KÄMILLEŞDIRMEGIŇ ESASY KANUNY.	567
Гулширин Тагандурдыева	
КОНСТИТУЦИЯ ТУРКМЕНИСТАНА – ОСНОВНОЙ ЗАКОН СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ	569
Gulshirin Tagandurdyeva	
THE CONSTITUTION OF TURKMENISTAN IS THE MAIN LAW IMPROVEMENT OF LABOR RELATIONS	569
Ogulsabyr Berdiýewa	
TÜRKMENISTANYŇ KONSTITUSIÝASY GENDER DEŇHUKLYLYGYNY KADALAŞDYRMAGYŇ BAŞ KANUNY.	570
Огулсабыр Бердыева	
КОНСТИТУЦИЯ ТУРКМЕНИСТАНА – ОСНОВНОЙ ЗАКОН РЕГУЛИРОВАНИЯ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА	571
Ogulsabyr Berdyeva	
THE CONSTITUTION OF TURKMENISTAN IS THE MAIN LAW ON THE REGULATION OF GENDER EQUALITY	572
Esen Aýdogdyýew	
TÜRKMENISTANYŇ YNSANPERWER DIPLOMATIÝASYNYŇ HALKARA GATNAŞYKLAR ULGAMYNDAKY ORNY	572
Esen Aydogdyev	
THE ROLE OF HUMANITARIAN DIPLOMACY OF TURKMENISTAN IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS	574
Эсен Айдогдыев	
РОЛЬ ГУМАНИТАРНОЙ ДИПЛОМАТИИ ТУРКМЕНИСТАНА В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ	574
Nurmuhammet Şihlyýew	
TÜRKMENISTANYŇ SUW DIPLOMATIÝASYNYŇ KÖPTARAPLAÝYN HYZMATDAŞLYGY ÖSDÜRMEKDÄKI ÄHMIÝETI	575
Nurmuhammet Shyhlyev	
THE SIGNIFICANCE OF WATER DIPLOMACY OF TURKMENISTAN IN THE DEVELOPMENT OF MULTILATERAL COOPERATION	576
Нурмухаммет Шихлыев	
ЗНАЧЕНИЕ ВОДНОЙ ДИПЛОМАТИИ ТУРКМЕНИСТАНА В РАЗВИТИИ МНОГОСТОРОННЕГО СОТРУДНИЧЕСТВА	577

TÜRKMENISTANYŇ BILIM MINISTRRLIGI
TÜRKMENISTANYŇ YLYMLAR AKADEMIÝASY
MINISTRY OF EDUCATION OF TURKMENISTAN
ACADEMY OF SCIENCES OF TURKMENISTAN
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ ТУРКМЕНИСТАНА
АКАДЕМИЯ НАУК ТУРКМЕНИСТАНА

TÜRKMENISTANYŇ GARAŞSYZLYGYNYŇ ŞANLY
30 ÝYLLYGY MYNASYBETLI “YLYM, TEHNIKA
WE INNOWASION TEHNOLOGIÝALARYŇ ÖSÜŞI”
ATLY YLMY MASLAHATYŇ NUTUKLARYNYŇ
GYSGAÇA BEÝANY

(2021-nji ýylyň 12–13-nji iýuny)

Redaktorlary	<i>J. Muhammedow</i> <i>J. Sapargeldiyew</i> <i>M. Gurbanow</i> <i>A. Berkeliýew</i>
Teh. redaktor	<i>Ý. Peskowa</i>
Kompýuter bezegi	<i>M. Ataýewa</i>

Çap etmäge rugsat edildi 10.06.2021.
A–106818. Ölçeği 70×100¹/₁₆. Edebi garnitura.
Çap listi 39. Şertli-çap listi 50,31. Hasap-neşir listi 32,46.
Neşir №36.

Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň “Ylym” neşirýaty.
744000. Aşgabat, 2011-nji (Azady) köçesi, 61.

Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň “Ylym” çaphanasy.
744000. Aşgabat, Bitarap Türkmenistan köçesi, 15.